

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sifre Kodesh

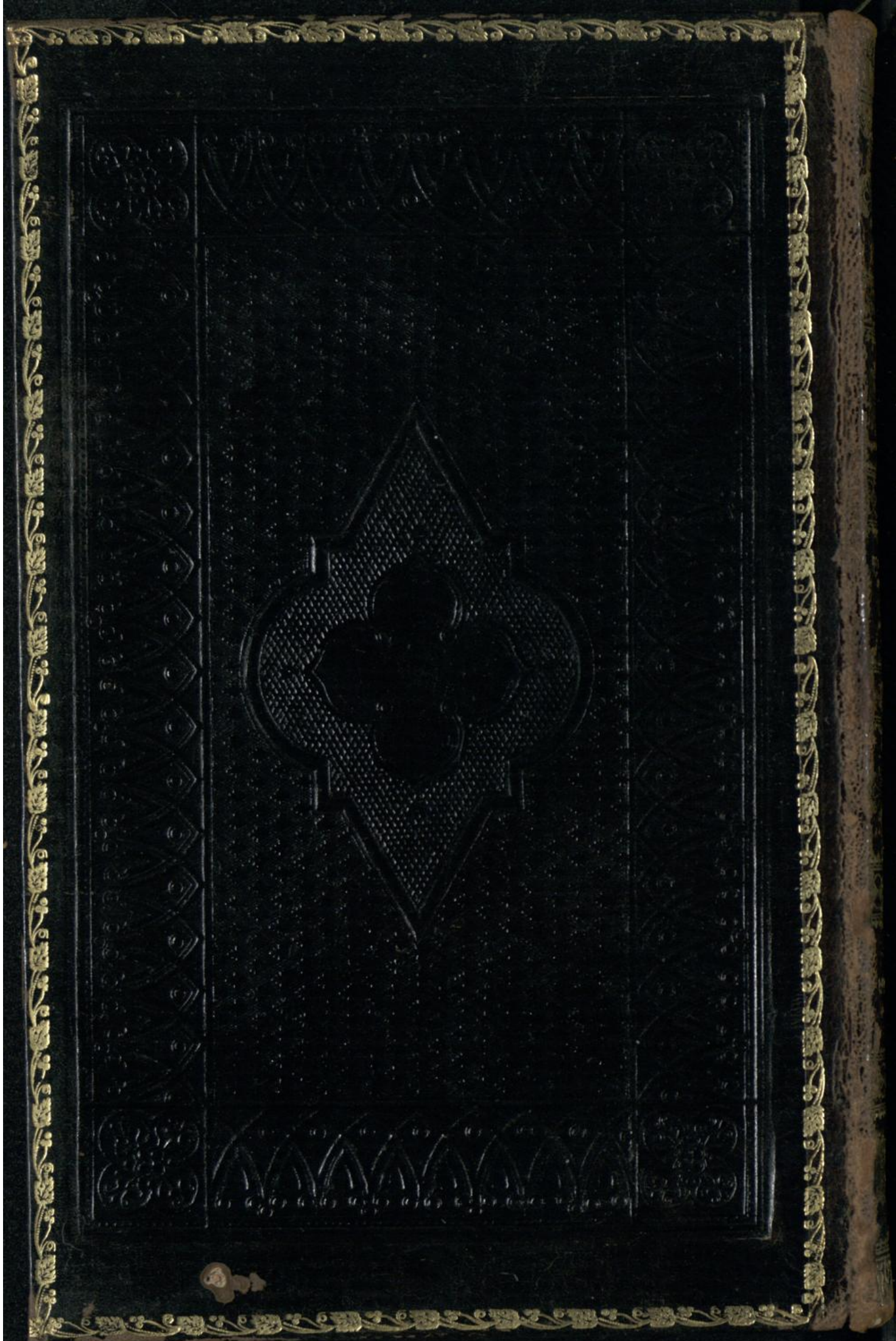
‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

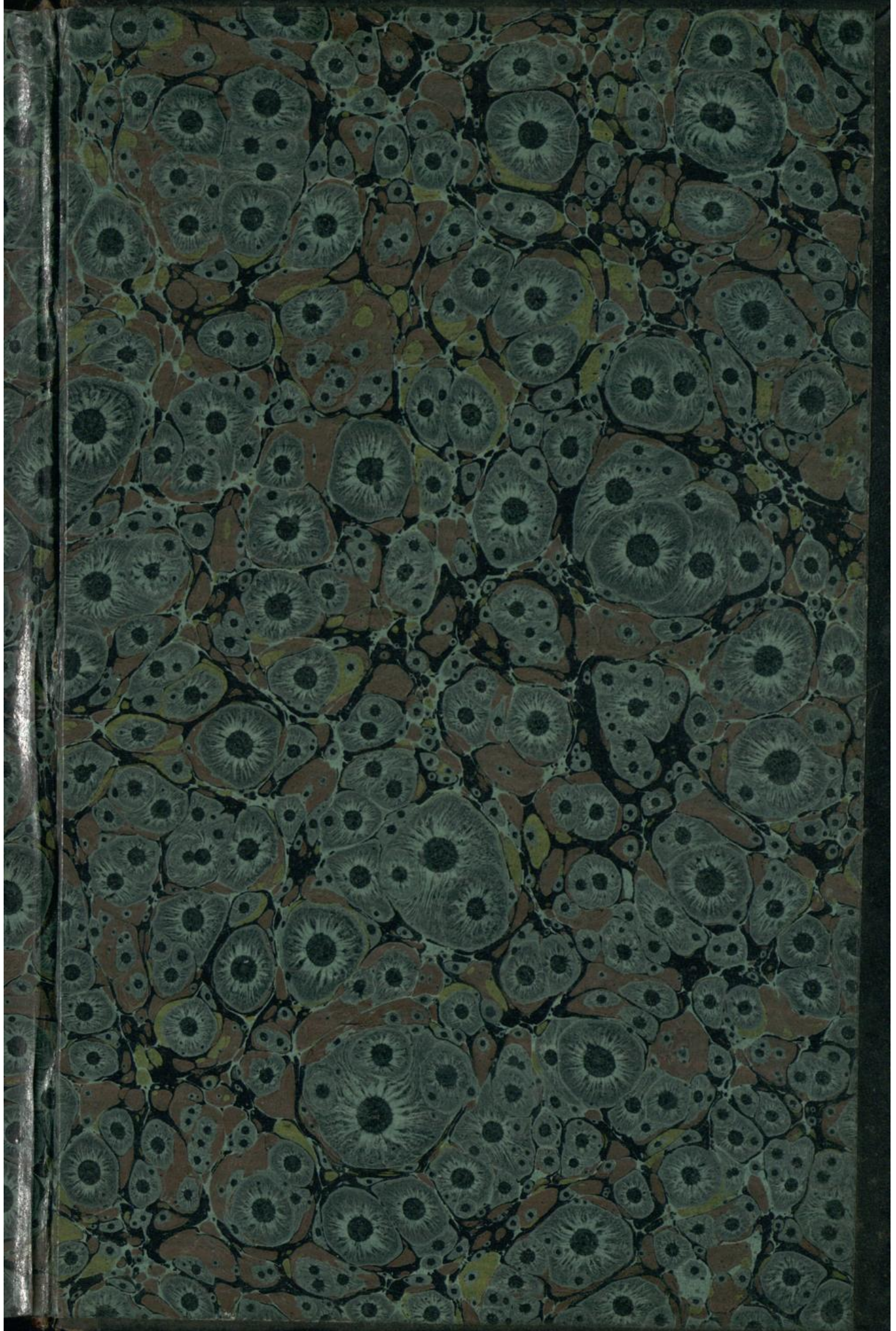
Sefer Tehilim

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

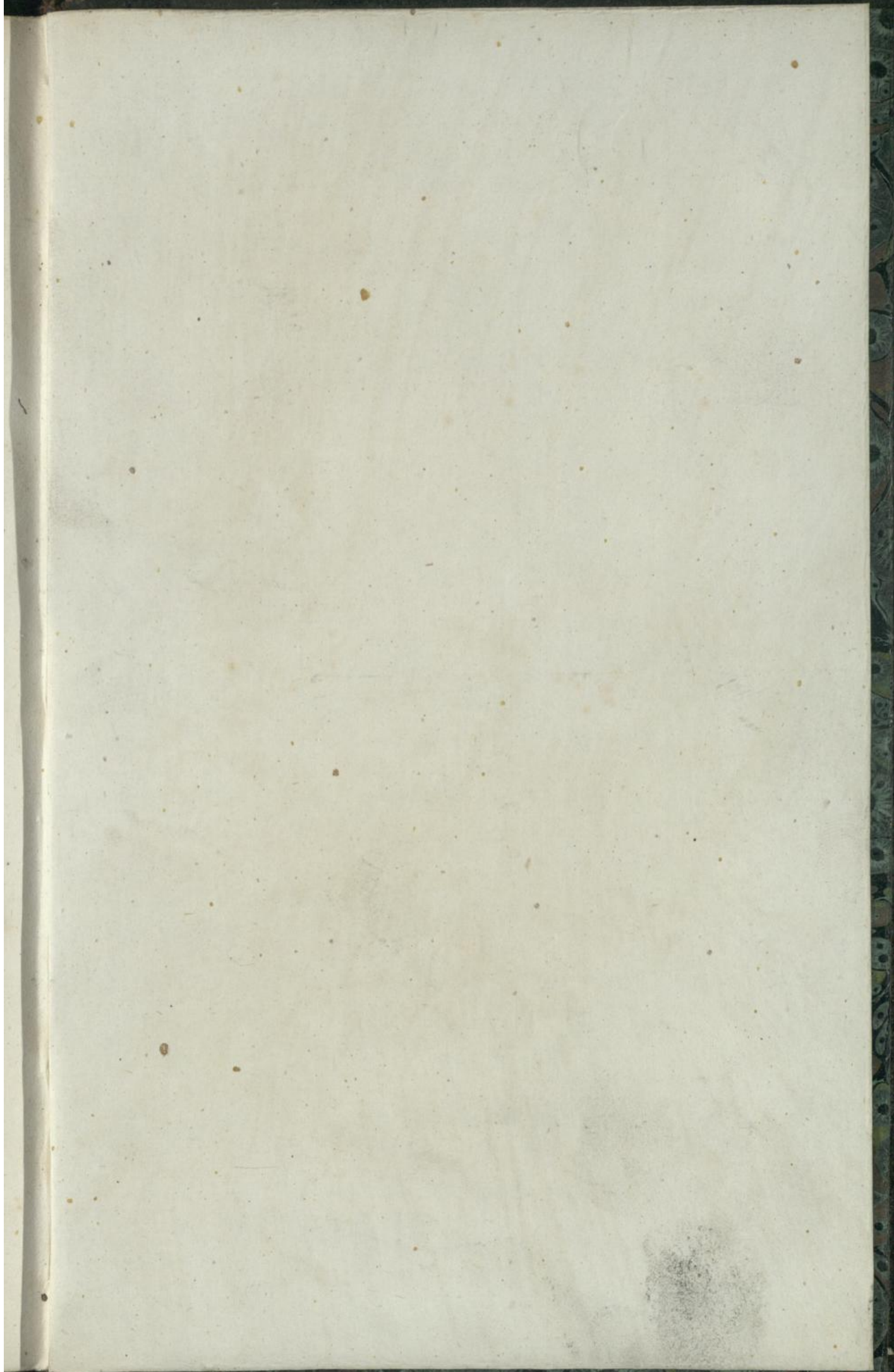
Prag, 595 [1834 oder 1835]

[urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9144](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9144)

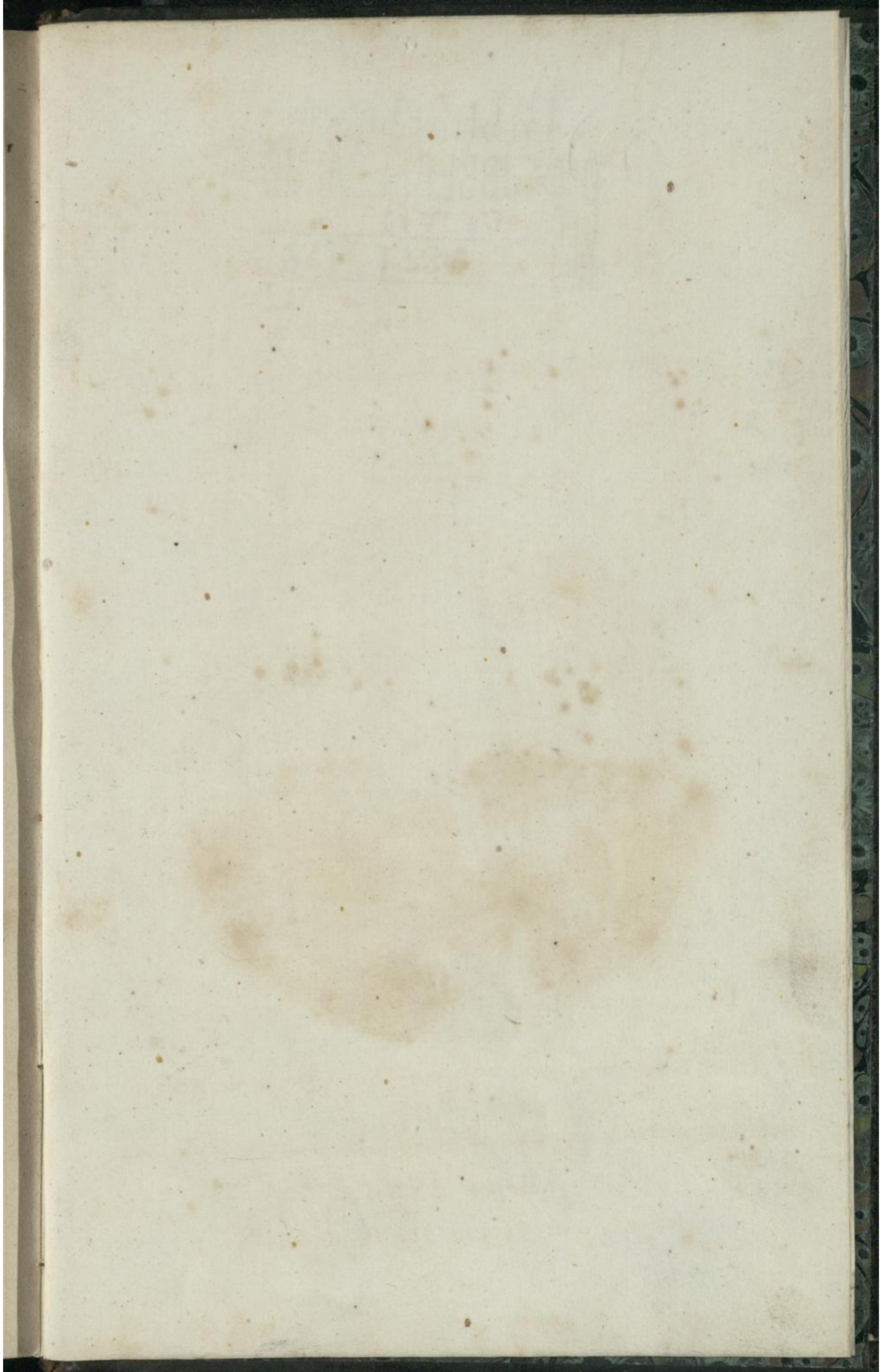

Bibliotheca

DOMINI JOSEPHI ZALUD

LIT. C* IV/I
N° 8821 1732

1732
1950c 400-

ספרי קדש

עם

תרגומים ובאורים

ממהברים שונים

אבני נזר מתנוססות כהדר התבנית וביקר התכנית

הוציאם לאור

משה הלוי לנדא.

יצא אדם לפעלו ולעבדתו עדי ערב (תהלים ק"ד כ"ג).

Prag 1835,

Druck und Verlag des M. I. LANDAU.

DEUTSCHLAND

1888

VERLAG VON

FRANZ VON SIEBOLD

VERLAG VON SIEBOLD

VERLAG VON SIEBOLD

VERLAG VON SIEBOLD

UNIVERSITÄT POTSDAM
Universitätsbibliothek
1588

ספר תהלים

עם

פירוש רשי ותרגום אשכנזי

מאת רבינו משה בן מנחם נ"ע.

ובאור מאת החכם המפורסם ר' יואל כריל

אשר קרא בשם

זמירות ישראל.

ונלוה אליו

המעמר

מאת החכם המדקדק מו"ה וואלף מאיר

מורה לשון עברי בבית חנוך הנאָרמאלי אשר בפראג.

ובחוכו נכלל

העתקה ובאור לכל מלות בלע"ז הנמצאות בפירש"י ז"ל

מאת המדפיס משה הלוי לנדא.

שנת ת"ק"צ"ה לפ"ק.

THILIM Tom. II.

פראג

דרוק אינדערלאַנדעס משה הלוי לנדא.

DEPT. OF THE INTERIOR

NO.

UNITED STATES OF AMERICA

DEPARTMENT OF THE INTERIOR

BUREAU OF LAND MANAGEMENT

WASHINGTON, D. C.

OFFICE OF THE ASSISTANT SECRETARY

FOR LAND MANAGEMENT

ALBUQUERQUE, N. M.

ALBUQUERQUE, N. M.

THE ASSISTANT SECRETARY

FOR LAND MANAGEMENT

ADVISES

THAT THE FOLLOWING

LANDS ARE HEREBY

RESERVED FOR THE

USE OF THE

STATE

OF NEW MEXICO

ל כ ב ו ד

פאר הרוזנים וצבי השועים את חכמים יתהלך ועם
נכונים חלקו רצוי לרוב אחיו ודורש טוב לעמו

התורני המפואר והמרומם

סוהר"ר

ד ו ד פ ר י ד ל ע נ ד ע ר נ י .

מאח עבדו הסר למשמעתו

יואל ברי"ל.

מ כ ת ם ל ד ו ד :

— — — — —

— —

ידיד אהוב לאיש חמים ° אשר חננו

אלהיו

בכל חכמה, כבוד אדם עלי חבל,

חיתו

ברום שחק, בהפרד נשמה מן

גויקה!

ירקניו דררכי ישר לך שמות

למופת,

ורוח חן ושכל טוב לך נהיה

למתן!

ועת פי גר כבודנו, אהה! נכבה

ואינו,

בחירי עם סגלה נוד-שאים עין

לרעו,

וְלֵב אֲנֹשֵׁי יִשְׂרָאֵל הַיְשָׁרִים עוֹד

בְּלִבָּם

(וְאִף גַּם הַחֲנֻפִּים לְעֵגִי מְעוֹג

בְּשָׂפָם)

בְּךָ תוֹלָה, רְצוֹן עַמִּים עֲלֵיהֶם עוֹד

לְהַפִּיק.

אֲנִי — חֲלָקִי וְחַבְלִי גַּם-פְּלוֹ לִי בְּ-

נְעִימִים —

אֲנִי תָמִיד סְבִיבָךָ, מִ-בְּאַרְבַּע מֵי

חֲבוּנָה

לְהַדְלוֹת מָה מְנַעֲנִי? הֲלֹא מַעַח

לְמוֹרָה

נִחַתְנִי לְבָנִיךָ, הַשּׁוֹקֵחִי

לְרִגָּה

בְּמַדְעוֹת בְּךָ מַעֲוֵן מִהֲרָה פֶּה-

עֲנַחְתִּי,

וְהַמּוֹרָה בְּשִׂמְחַת לֵב מְאֹד נִהַפֶּךָ

לְחַלְמִיד — —

רְאֵה פֹה בְּ-רִבְתִּי זֹאת, פְּרִי נִטְעֶךָ,

לְחוֹדֶה

בְּלֵב שָׁלֵם לְךָ הוֹבְאָת, וְקַבְּלָהּ בְּ-

רְצוּיָה!

וְאִם אֵין בָּהּ יָקָר, נָא קַח בְּחוֹשֶׁה

רְצוּנִי,

אֲשֶׁר כָּל עַת מְצוּא חֲנִי בְּעֵינֶיךָ

יֵאוּה!

כְּמוֹ כָּל עַת פְּנוֹת דְּרָבִי לְמוֹל דְּרָבֶךָ

אֲכֹנִי,

קְנוֹת דַּעַח קְנוֹת בִּינָה לְהַנְחִיל טוֹב

לְעִמְךָ,

וְלִשְׂאֵחַ לְךָ בְּרָכָה מִ-אֱלֹהֶיךָ

לְעוֹלָם-סְלָה!

תהלים עג

עג

אם דרך רשעים צלחה הלא כבוא יומם כרגע יאבדו, אולם הצדיקים גם אם ישחו כוס החרעלה אחריהם יצלה לגעת.

(א) מִזְמוֹר לְאַסָּף

אֵךְ טוֹב לְיִשְׂרָאֵל אֱלֹהִים
לְבָרִי לִבָּב:

(ג) וְאֲנִי בְמַעַט נְטוּי רַגְלִי

כְּאִין שִׁפְכָה אֲשָׁרִי:

(ג) כִּי קִנְאֹתִי בְהוֹדְלִים

שְׁלוֹם רְשָׁעִים אֶרְאֶה:

(ד) כִּי אִין חֲרָצְבוֹת לְמוֹתָם

וּבְרִיא אֹלָם:

(ה) בַּעֲמַל אֲנוֹשׁ אֵינִימוֹ

וְעַם-אָדָם לֹא יִנְגָעוּ:

(ו) לִכֵּן עֲנַקְתָּמוֹ גְּאוּה

יַעֲטֶפֶה שֵׁית חָמֶם לְמוֹ:

יצא

נטיו קרי. ששבו קרי

בצבור זה שאין יסורין באין עליהם העניקותם הגאוה לעלות על זוארס גסות הרוח: יעטף שית חמם למו. החמם שעושין עושה אותן שמיים ועוטף את שזותיהם וענבותיהם בעובי זומן ובשר: ילא

ב א ו ר

עג (א) אך טוב, כל אך הוא למצע הקודם או הפך הענין הנזכר עליו, וכן באן תרגמו הרב (דעננקך), כלומר אצ"פ שלפעמים נראה כאלו יעדר השגחת השם בעולמו ברבות לרות הנקי

ה מ ע מ ר

עג (א) אך טוב, סרס המקרא ודרשהו: טוב לישראל אלהים, אך לברי לבב, כלומר אך ברי לבב יבינו כי טוב לישראל אלהים, אס גם המלא ימלא לדיק ורע לו רשע וטוב לו, ויתורגם: (גיטיג חויט גחטט געגען ישראל, דךך מור דיח ריינעס הערלענגס זינד פֿיה זען עס). (ד) חרצבות, הנכון כדעת הרד"ק שענינו יסורין (ואס גם מלת חרצב הונח בעלם וראשונה על הקשור פתח חרצבות רשע (ישעי"ו) כי בן נחמר מן חבל חבלי יולדה) למוחם שצורו כדעת ר"מ הכהן שהביא הראש"ע עד מותם, ויתורגם: (טוערלענעפרייח בלייבען זיח בייז אין איהרעק טחדע).

רשיי

עג (א) אך טוב לישראל אלהים. לפי שענין

המזמור מדבר בלרו' הבאו' על ישראל לכך פתח בו כך והוא פירושו אצ"פ שאני צועק ומתמה על לרותיהם של ישראל ידעתי כי הקב"ה טוב להם ולטובתם הוא מביא עליהם את הרעה כדי לזכותם לחיי העולם הבא: (ב) ואני. מטרים שומי זאת אל לבי כמעט נטיו רגלי ושוככו אשורי לטות מאחרי המקום: (ג) כי קנאתי בהוללים. כמעט בני דרכיהם אשר הייתי רואה את שלומם. בהוללים מערבבים כמו (ישעיה א') סבאך מהול במים (סא"א): (ד) כי אין חרצבות למותם. לי אסירה כמו (אס"ג) פתח חרצבות רשע. מסגרי כבלי רשע שאוסרין בהן הענויים אף באן אין יסורין למיתתם המתים מהם מתיס בריאים כאולם בלא יסורין. ורבותינו פירשו חרצבות נוטריקון שאין חרדין ועלבין מיו' המית'. ד"א שאין הקב"ה מאחר לביונס (פירוש רבנוס): (ו) לכן ענקתמו גאוה.

תהלים עג

עג

דאו ווזהלערגעהען דער גאטטלאזען שווינדעט
שנעלל וויעדער דאהין, דאו ליידען דער פראם-
מען הינגעגען, פערואנדעלט זיך אין אייגע
בלייבענדע גליקועליגקייט.

(א) פאלם אספ'ס.

דעננאך האט ישראל צום טראכטע גאטט!

דיעס פיהלט, ווער ריינעס הערצענס איזט.

(ב) צוואר ווארען מיינע פיסע פאסט געזונקען;

איין ניכטס, זא גליטען מיינע טריטע היך!

(ג) שאן פייג איך אן פעררוכטע צו בעניידען,

ווען איך בעגליקטע פערעלער זאה;

(ד) קיין קנאטען העמט איהרער טאגע לויף,

איהרע קראפט בלייבט אונגעשוועכט;

(ה) זיא ליידען ניכט, וואס ערדבעוואנהער ליידען,

דער מענשהייט פלאגע טריפט זיא ניכט:

(ו) דארום שטאלצירט דער טראטץ אן איהרעם נאקקען,

אונד פרעפעל איזט איהר ליעבלינגסשמוק.

אויס

ג באור

הנקי והצלחת הרע, מ"מ
אלל ישראל אשר הראו
לדעת את ה' דרכיו ומדות
הוא ידוע וכלי ספק ט"ב
אלהים וכל פעולותי בלדק
משפט ומישריו וזאת נחמתם
בענים. תבין מזה כוונת
הר"ם, שתרגם כפי הענין
לכד לא כפי המלות. לברי
לבב, וזה אין ספק בו אלל
ברי לבב המכירי האמת
אל כון (הסוכני) וכענין
הזה תרגם הרב: (ב) ואני,
ו"ו לעורר על ההפוך.
כמעט, לא הייתי אני חושב
כאותו ברי לבב, כי אם
נטיו רגלי לסיל תחת משא
המבוכה וההתלונות נגד
הטוב האמיתי, וטעם
הבחיב, נטיו לדעת הר"ק
מטעם פעול כלומר כמעט
הייתי נטיו רגלי והנכון
כמעט הקרי נטיו ע"ד
השלמים כמו יסיו בו.

כאין כ"ע במלות אונות, דבר מועט נאין הי' מפסיק בני יובין שפיכת אשרי. שפכה, בה"א נתיב וטעמו
טעם המקור שפיכת אשרי, אלל היותר נכון הוא כמעט הקרי שפכו, וטעם שפיכה כאן כאלו
נמסו העלמות המחזיקות את הרגלים ונשתכחו לארץ כמו דבר הנוזל שאין בו נח להעמיד את
עלמו. אשרי, יש לתת טעם כנוי הזה לרגלים להיות מעמידים את האדם עמידה ישרה
(אויפערעכט הולטען): (ג) בי, כבר החלתי לקנא את הרשעים בעבור שלומם וטובתם ונקל
הי' להקנאה, הוא החסן להיות גורלי כמוהם להוליד בי הרצון לעשות כמעשהם, יתכן שבזון
הר"ם לזה נתיבת (טון) שהוסיף בתרגומו. בהוללים, כל הוללת הוא מענין שגעון, כאינהג
אדם א"ע אחרי תאוותו לבלתי הכניע אותו תחת סדרי הנאה והמנונה הרע והטוב (אויסגע-
זאמטענהייט, איבערזוטה, רולאןגיגקייט). אראה, טעם העתיד כמעט אעבור בסך (עיין
לעיל שיר מ"ב): (ד) בי, ידוע שנמשל הקדמוני ידמה ימי חי האדם לפתילי המטיה אשר
אם יהי' גם קשרים דקים תעמוד מרולתו ולא ילך מגלל לגלל או ינתק לגמרי וזה שאמר כאן
כי אין חרובות למוחם, כלומר לא יכלו בחלי ימיהם, וטעם דרצובות ידוע, מן פתח חרובות
רע וטעם למוחם מענין יום ברזו וי"ו תי"ו כי כן זכר ימות עולם והיו"ד נכלעת במצא,
תבין מזה כוונת הרב המתרגם. אולם, מן איל כדרך אונם מן און והדומה לו, והטעם
כחם בריא תמיד, וכן תרגם הרב: (ה) בעמל, שהוא נחלת אנוש מפאת היותו אנוש, יראה
כאלו אין להם חלק בו, כי ישגו כל מבוקשם בלי עמל ויגיעה. ועם, שאר בני אדם המוכים
בנגעים הוללים בסנת היותם עפר מן האדמה המה לא ינוגעו, ומה מאד השכיל הרב לתרגם
תיבה אנוש (דיא הענטשהייט) ותיבת אדם (ערדבעוואנהער)! אך הקדים המאוחר ואמר המוקדם
כפי לחות המליכה בלשון אשר תרגם בה: (ו) לכן, ישנו עלמם חסונים משאר ב"א. ענקחמו,
פועל עבר, ור"ל הגאווה נעשתה להם ענק לגרגרותיהם, כי הנה המתגאים ילכו על הרוב נטיו
גרון (מדברי אבן ימיאל), תבין מזה כוונת הר"ם. יעטף שיח, במקף, והוא נשוא המאמר
אשר נושאו תיבת חמם שהוא יעטף שית להב, ולכונן הפעל במשקל זכר, ויפה אמר הראב"ע
טעם יעטף מגזרת המעטפות, וטעם שית כמו שית זונה ע"כ. רלונו בזה שהוא שם כללי
למלבושי הנאים אשר הנשים מקטעות אותן גם (פוטץ, טווק) ושהוא פרטי לקצוט הראש (דער
קאפץ. פוטץ) בעבור קצוט המאיר שזכר עתה, וכן יאמר בל"א על קצוט הראש (אויפזעטלען,
פאן

אזכר קצו גופס זכר גם
 תארס שהוא שמן מאד
 לסימן המנוחה וההשקט
 אשר נפל בגורלם. יצא
 עיניו, כלל ידוע הוא
 שהמעל הקודם לשם לא
 ישמור לא המין ולא המספר
 בדנתינו והיא אישית טמזי!
 ולא נמלא נשים יפות.
 עברו משכיות לבב, ר"ל
 וסיבת בריאותם הוא
 שמחתם, כי יותר ממה
 שלנס מלכה ומיחל בזה
 להם תאותם, עברו בזה
 יותר מאשר ליירו וחשבו

- (ז) אוים פייסטען קרייזען דרינגט איהר אויג' הערפאר ,
 איהר ליסטערן הערץ איזט איבערוואטט;
- (ח) זיא האהנען, לאסטערן, רנדען בובענשטיקקע,
 פאן איהרער שטאלצען ה'ה' הערצב;
- (ט) געביעטהען האך, וויא ווען'ס פאם היומעל קאמע,
 אונד אויף דער ערדע גילט איהר ווארט;
- (י) בעטהארט, פאלגט איהם דאז פאלק אין גאנצען הויפען,
 שטרעמט איהם, וויא וואסערפלוטהען נאך.
- (יא) זיא וועהנען: קאן גאטט וויסטען, וואס געשיעהט?
 „וויא קאן דער העכסטע היערויף מערקען?
 זעהט

להשיג, (מדברי רש"י והרב אבן יחיאל), אף כי בלי ספק תאוו רבה התאוה, העיר הר"ם ע"ו בתיבת
 (זיסטערן) שהוסיף והשלים בה המליכה. משכיות, לשון ליוור (עיין בס' נתיבות השלום להר"ם)
 ויקרא כ"ו ובמדבר ל"ג): (ח) ימיקו, מטעם המק נשרו, והטעם ימסו וימאסו את רעיהם
 בדברי דופי, שיעלו בס מומין ומסרונות למען פחות מדרגת כלס תחת מדרגתם ובתרגום הרב
 (ההנהגות). וידברו ברע, המזורר יעבור מקל לחמור, כלומר לא די שיאמרו עליהם כי הם
 פחותי המדרגה, אבל גם יאמרו שהם בעלי מדות רעות, ובתרגום הרב (זיסטערן), וזה למגן
 הלבדק השמס שעושים להם, כדמוסיף ואומר. עושק וגו', גם בזה יעבור מן הקל אל החומ' דהיינו
 מן האמירה גרידא אל העזיה, כי ממרום, שחושבים להיות בו מחין מרום יותר עליהם,
 כמו שהעיר הר"ם על זה בתיבת (טטחולען), הנה מאותו המרום ידברו, אל האנשים הסרים
 למשמעתם לעשות עושק, כתרגום הרב (געביעטהען) וכדמבאר: (ט) שחו וגו', הכוונה כמו
 שתרגם הרב, אך שהוא לא יגיע עוד ליופי משל המזורר, השת פיהם בשמים והולך לשונם
 בארץ, וכולל בזה (א) דמיון השמש בחלי השמים המשלחת קרנים על מול פני כל הארץ, כן המה
 ממרום ידברו וקולם מגיע עד קלוי הארץ, עם (ב) דמיון הליכת לשונם בארץ ממקום למקום
 לאמר עשו כן! עשו כן! בעבור הפעולות הנראות בכל הארץ הנולדות מן לוויס, גם (ג) חין
 ערך קבלת הדלתות, כאשר יעעם המבין. שחו, מן שות בדגש תמורת הנח (הרד"ק), והטעם
 לנחות המבטא, אם לא נאמר שיורה על התאמנות מה בפעולתם שחו בחוקה ונטעם הנכד:
 (י) לכן וגו', אחר אזכר הנמשך משלות אלה האנשים בנתיבת משבנות, זכר גם מה שנמשך
 ממנו בנתיבת משבנות אחרים, ואמר בהיות כי חין חרכבות וגו', לכן ענקתמו, לכן ישוב עמי
 הלום, כי ע"ז יהיו נפתים לפנות אחריהם, וזה שתרגם הרב (בעטהארט), המיר תיבת היחס
 הוא הטרפות המאמרים בהטרפות הדברים עלמם הנאה פה יותר לפי נחות ל"א. ישיב,
 טעם הכתיב או שהדבר הזה הזכר לעיל או שכל אחד מאלה השלוים ישיב את העם הלום,
 אבל הנכון כטעם הקרי ישוב עם הלום. עמו, כפי בעלי הכתיב יהי' טעם הכנוי על כל ח'
 מאלה השלוים בהשיבו אנשים רבים אליו הנעשים עמם ע"י חזקס ללכת אחריו למען היות
 להם חלק בגורלו, אך כפי בעלי הקרי תהי' הוי"ו נוספת, לנחות המבטא כו"ו אונימו,
 ענקתמו, למו, כלומר לא אנשים מעטים יפנו אחריהם כי אם ישוב עם הלום קבוץ רב, וזה
 שתרגם הרב (חין גחולען הויפען). הלום, הנה כמו אל תקרב הלום (הרד"ק), והטעם על דרך
 אלה האנשים הנזכר עתה. ומי מלא, חסר הנסמך ומי הנהר מלא, ההולכים במרוכה ובחזקה,
 כן יחולו עליהם אנשי דורם, דמיון המליכה ונהרו אליו כל הגוים (ישעי' ב') ובתרגום הרב
 (זוטטרואען, כנכטרוואען). ימצו למו, יהיו נמלאים חללם דינו ימצאו ונא כדרך בעלי הה"ח
 בכליעת האלף, וחזירו מלו תוכך חמס (יחזקאל כ"ח) דינו מלאו: (יא) ואמרו, כי כבר אמר
 כל אחד מהגלוים אל לבו, למה אל חלק אחריהם? מיראת עונש? איבה ידע אל, מה הנעשה

תחת השמש:

(יב) הנה אלה רשעים ושלוי עולם
 השגור חיל:
 (יג) אך ריק זכיתי לבבי
 וארחץ בנקיון כפי:
 (יד) ואהי נגוע כל היום
 ותזכחתי לבקרים:
 (טו) אם אמרת אם ספרה כמו
 הנה דור בניה בגדתי:
 (טז) ואחשבה לדעת זאת
 עמל היא בעיני:
 (יז) עד אבוא אל מקדשי אל
 אבינה לאהריתם:
 (יח) אך בהלקות תשית למו
 הפקדם למשואנת:

(יב) הנה אלה רשעים. הם ועובדים על תורתו והרי הם שלויס בעולם ומגדלים כח ועושר: ושלוי עולם. לשון שלוח: השגור. הגדילו. ומנחם פירש ישוב עמו הלום. ישוב הרשע להלום את עמו של הקדוש ברוך הוא והראשון למדתו מדבריו של ר"מ בר יצחק שלי"ח כבוד ז"ל: (יג) אך ריק זכיתי לבבי. כל זה מוסב על ואמרו אינה ידע אל וגם אומר אך לריק ועל חנם אנו אומרים מלותיו של הקב"ה והרי אנו נגועים כל היום: (יד) ותזכחתי. נראית כל היום מבקר לבקר מתחדשו לרות מדעות: (טו) אם אמרת אם ספרה כמו. אמר אסף אם אמרתי בלבי לספ' את הכל כמו שהוא כל מה שעמו אומר על זאתי הנה דור בניך בגדתי כלומ' אש' אותם בוגדים ורשעים: (טז) ואחשבה. בלבי: לדעת זאת. מה היא מדתו של

הקב"ה בן הוא עמל בעיני נראית היתה מדה זאת לי עמל ולא משפט: (יז) עד. אשר באתי אל מקדשי אל. אשר בירושלים. וראיתי מה שאירע בסמך ובא הבינותי לאחרית הרשעים שהיא לאבדון ואמרתיו אך כל הטובה הנא להם חלקות הם שהקב"ה מחליק להם הדרך שלהם שתהא נוחה ומלקה למען לא יתנו לב לשוב אליו ויאבדו: (יח) אך בהלקות תשית למו. כל הטובה הנאה להם שהרי סופם הפלתם למשואנת:

ב א ו ר

(יב) רשעים, נשוא המאמר, ור"ל הנה אלה האנשים הם רשעים ונכל זה המה השלויס תמיד נגד מדת הזכמה והבלק, ולכן מן ההכרח שאין דעה בעליון. ושלוי עולם, הירובה לנארו מטעם השלויס בעולם (דיון גויקויכען דער וועלט), אינו אלא טועה, כי כל עולם שנמקרא מלשון נצחח הוא ואינו לשון חבל כי אס בפי חז"ל, ולכן האמת כדרך שתרגם הרב

ה מ ע ר

(יב יג יד) הנה שלשה הפסוקים נלמדים, והמה דברי המנחשים אשר ילכו בצרורות לבס, ויאמרו הלא תראו כי אלה הנודעים לרשעים השגור חיל, וא"כ אך לריק אזכה לבני, כי אהיה רק נגוע כל היום וגומר. (טו) אם אמרתי, כבר אמר הראב"ע כי כמו ענינו, כמו אלה, ונחמר מלת אלה כמוה' הטוב יכפר בעד ע"כ. ולזה יראה לי כוונת הפסוק שאם אחשוב לספור כל האנשים, אשר יחשובו מחשבות עול כאלה וידיהם חמס מלאו, הנה אבגוד בדור בניך, כי על כל אחרעם, יען הכל סר יחדו נאלחו, ויתורגם: (ווקולטע חיד פולע דיעוע [דיון זך דענ, קען] חויפלעהען, חיד חויסטע חיד געגען דען גענלע געטלעכט דייכער קינדער פערגעען).

תהלים עג

באור ה

(יג) „וועהט דיעזע פֿרעפֿלער היער! זיא בליהען
„(אין שטעטעם גליק אונד איבערפֿלום.

(יג) „זאלל איך אומזאָנסט מיין הערץ דעם גוטען ווייהען?
„אונד מיינע הענד' אין אונשולד וואַשען?

(יד) „נור נייע פֿלאַגע ברינגט מיר יעדער טאָג,
„אונד יעדער מאַרגען אַנדערע נאָטה.

(טו) אַפֿט דאָכטע איך פֿאַמט וויא זיא; — אַלליין זאָ
(וואַרען, גאָט! דיינע קינדער יא פֿערדאָמט.

(טו) איך דאָכט' איהם נאָך, אונד זוכטע וואַהרהייט;
דאָך אַללעס פֿאַרשען וואַר נור קוואַל:

(זי) ביז איך אינ'ס הייליגטהום דעם העררן געקאָממען,
איהר ענדע אַכצוועהען געלערנט.

(יז) ערהאַבען זיטצען זיא אויף גלאַטטען האַהען;
איין אַבגרונד דראַהט רונד אומהער.

הרב, אהם שלום תמיד
כי כן הוא מדרך ל"ע
לחבר הדבר המתואר עם
המקרה אשר יתואר בו
ניחם ההלטרפו' כמו פהחי
עולם, (פתחים העומדים
לעולם) גישמי ברכה (גשמי'
המצרכי') ודומיהם, ויראה
הכוונה להורות על אמתות
הצנו' כאלו לא יזכר זה בלי
זה כדי המלטרפוס, עיין
מלת הגיון שערי י' וי"א
וחלקי הדבור בספר אור
לנתיבה והבן ע"ז. השגו,
הגדילו, וחזירו רבים
במקרא: (יג) אך, דבר
ריק הי' כאשר זכיתי לבני
בשעבר כי לא זלחתי בו,
אם ארמץ עוד להבא
וויא

בנקיון כפי לא די שיהיה לריק, אבל אדרבה ימשך ממנו שיהיה גנוע תמיד בידי
הרשעים התקיפים: (יד) ואהי, ענינו מושך אחר עמו, איכי אהיה גנוע, ותוכחתי תהיה
מזוי' אללי בכל דבר ונקר: (טו) אם אמרתו וגו', מכאן ואילך דברי המשורר, כלומר אני
לא ידעתי לאיזה נד אפנה כי אם אמרתי לבני לדבר כמו הם, הנה דור וגו', ואם אפנה
לדעת זאת, הנה עמל וגו': אפסרח, כמעט מה לך לספר דלעיל (שיר נ' ט"ז), להיותם
באמת בעיני המשורר דברים שאין בהם טעם (טוואַטלען): כמו, טעמו נהם, כי כן טעם למו
כמעט להם. הנה דור בניך, כלל הכלדיקים והתמימים המתנהגים הנהגה ישרה כראוי לבניך,
ונופל שם דר' על הכלל, כדרך שנאמר בל"א (דמו ענטשענגעטאעכט), וטעם בניך להיותם
יזכרו כמו של הקב"ה. בגדתי, אשים אותם בוגדים ורשעים (רש"י), דהיינו במה שכפי הדעה
הנפסד' הזאת שמתהילקס בחלק הראוי לבוגדים ורשעים, תבין מזה כוונת הר"מ:
(טו) ואחשבה לדעת זאת, כלומר ואם אפנה מזה הדרך ואחשוב מחשבות רבות למלוא מענה
לזאת הטענה מדוע דרך רשעים ללכת, הנה אך עמל הוא בעיני, טרחה שלא להועיל, כי
לא יכולתי דעת אותה. היא, בדרך הכתיב מוסב על הדעת בתי"ו רפויה על משקל נקבה,
וטעם הקרי הוא, על הדבר הנלכך לדעת, והענין אחד: (יז) עד אבוא וגו', ר"ל לא השגתי
בדבר הלז עד שבאתי אל מקדשי אל וסודותיו באמנעית רוח הקדש ואז הבנתי אחרים כי מרה
תהי' באחרונה לרשעים והכל הולך אחר התכלית (אבן יחיאל), ויתדמה המשורר אשר חננו אלהים,
להתנוון בדרכיו דרכי הקדש, כאלו הביאו ה' חדריו להיכל קדשו בשמים מקום משפטו, והראוהו
שם את כל הרעות הנמשכות לרעים מפאת רעתם. אבוא, עתיד תחת עבר כאלו ידבר על
זמן עומד (ראב"ע), וכבר דברנו פעמים ושלש מטעם הרכבת העתיד בהוה כשיתהוו הדברים
בדרך כל עוד, ר"ל שלא יחלטו בזמן אחד דוקא כמו כאן שכל עוד שיתשוב לדעת זאת יהי
עמל בעיניו אם לא יבוא להתנוון אל התכלית, ולכן נקרא הומון הוא בשם המורכב או הבלהי
מחלט. אבינח לאחריהם, אם הי' אומר אינוה אחריתם ביחס הפעול הי' טעמו עד אשר
בינתי אחריתם (שהיא מרה), עכשיו שאמר אינוה לאחריהם ביחס הגבול שאליו, יהי' דעתו
בזה עד אשר לקחתי את עלמי להתנוון על אחריתם (הטובה תהי' אם רעה), ואם שבאמת
הענין כמעט אחד בשניהם, הנה בכל זה המדקדק ההגיוני יעמוד על ההבדל שבין אלה שני
הדבורים: (יח) אך בהלקוח, כלומר וכאשר באתי אל מקדשי אל אינוה שאלו המקומות
הגבוהות אשר בהם תשית להם מושבם אינם כי אם הרים וסלעים חלקים עד שאי אפשר
שלא ימדעו קרסולם מהרה, ובוה כבר הפלתם. למשוואח, שם שממה וענינו על התהום הסובב
כל עת הסלעים הגבוהים והכל ע"ד משל, והרב תרגם כפי הענין כאשר תראינה עיניך כמעט
בכל הכתובים מזה המזמור:

(יט) אֵיךְ הָיוּ לְשִׁמְךָ כְּרַגַע
 סָפוּ תָמוּ מִן-בְּלֵהוֹת:
 (כ) כַּחֲלוֹם מִהֶקִּיץ אֲדָנִי
 בְּעִיר | צִלְמִם תִּבְזֶה:
 (כא) כִּי יִתְחַמֵּן לִבִּי
 וְכִלְיוֹתַי אֲשַׁתּוֹנֵן:
 (כב) וְאֲנִי-בַעַר וְלֹא אֲדַע
 בְּהִמּוֹת הַיֵּיתִי עִמָּךְ:
 (כג) וְאֲנִי תָמִיד עִמָּךְ אַחֲזֶה בְיַד יְמִינִי:
 (כד) בְּעֲצָתְךָ תִּנְחַנִּי
 וְאַחַר כְּבוֹד תִּקְחֵנִי:
 (כה) מִי-לִי בַשָּׁמַיִם
 וְעִמָּךְ קִאֲחַפְצֵתִי בָאָרֶץ:

(יט) מן בלהות. מן שדים:
 (כ) בחלום מהקיץ. כשינה
 שאין לה קץ שהיא שינת
 עולם כן היתה להם וילא
 מלאך ה' ויך במחנה אשר
 (ישעיה ל"ז): ה' בעיר
 ללמס תבזה. בירושלים
 שהרעו עליה שם נתבזה
 ללס דמותם ונשרפו כלס:
 (כא) כי יתחמן לבני.
 מטרס שראיתי מפלה זו
 ברוח הקודש היה לבני
 מחחמן על דרך הרשעים
 שלחה. ובכליותי הייתי
 משתונן. לשון חרב שנון.
 ובשהוא מתפעל התי"ו
 ניתנה באמלכע שורש התיבה
 כדרך כל תיבה שיסוד
 תחילתה שי"ן: (כב) ואני.
 הייתי בער ולא הייתי יודע
 מה היא המדה וכנהמה
 הייתי עמך. ואני אע"פ
 שהייתי רואה כל זה תמיד
 הייתי עמך ולא זזתי
 מיראתך: (כג) אחזת ביד
 ימיני. להחזיקי ביראתך
 כשקרבו רגלי לנטו' מדרךך

כלה

כמו שאמר למעלה כמעט נטיו רגלי: (כד) תנחני. נחיתני: ואחר כבוד תקחני. אילו היה טעם
 על כבוד היה פתרונו לאחר שהשלמת לסנחרב כל הכבוד שפסקת לו תקחני אליך הפלאת
 נסיך לישראל והסרבת את סנחרב עכשיו שהטעם על ואחר זה פתרונו ואחרי כן לכבוד תקחני
 משכתי אליך לכבוד ולתפארת: (כה) מי לי בשמים. שום מלאך שנחמתי לי לאלוה לא

נחמתי

ה מ ע ר

(כ) בחלום מהקיץ, כבר פתר יונתן הפסוק הזה על יום דינא רבא, ואס גם אנכי כל אחר בדרבו
 בעיקר הנונה, בעקבותיו אלך. אולם טרם אנאר הפסוק הסתום הזה אקדם לך, כי לדעתי בלהות
 הזכר בפסוק הקודם הענין על מלאכי שחת, אשר משכנס בשאול כמו מלך בלהות (איוב י"ח י"ד) שזעורו
 מלך שאול. (ואולי הוא בהיפוך להבות חואר נכון לשאול כגודע) והנה בא הפלתי עליהם פתאום
 עיר ובהלות (ירמי' ע"ו ח') ובהלות ובלהות אחד המה במונן, ולזה הבי"ת של בעיר קמולה,
 להורות על הידיעה; ולזה אומר אני כי כאשר יקראו מלאכי שאול בשם בלהות או בהלות, כן
 יקראו השאול עלמו בשם עיר, וזה מבמה טעמי' אס שהוא מענין ויהי עריך מל' שנאה ומשטמה,
 (וכן הבינו המפרשים מלת עיר במקום הנוכר, עיין שרשים לרד"ק), או שעיר הוראתו בעברי
 כמו בערני מערה (וכבר דברנו מזה בשם החנס געעניוס נזיר ל"א כ"ב) והואשאל השם הזה
 לשאול, מפני שהוא לפי הדמיון במעמקי תחתיות הארץ כמו שיקרא צור ונאר שחת. וע"פ
 הדברים האלה נבוא לבאר הכתוב שלפנינו, והוא, הנה אשר ספו תמו מן בלהות, והמה מלאכי
 זעם, והוסיף בחלום מהקיץ (ושעורו בהיפך, כהקיץ מחלום כמו ותשם בפרך עיניה וכדומה)
 כלומר אס יקילו מחלום אשר חלמו בע"הו בעיר בשאול תחיתה, וא"כ תהי' גם הוראת עיר
 מזה הענין; אז יבזה ה' את כלמס והוא נפסס אשר בהפרדה מן הגוף נדמה ללל, ויחורגס:
 (אונג ערוחכען ויח חץ דער העלוע פאן חיירעפן טרויע, זף ווירשט דוח גאטט איירע טעטטען

דער

תהלים עג

באור ו

- (יט) וויא פלעטצליך שטירצען זיא פֿאַן איהרען האָהען, פֿערשווינדען וויא איין שרעקגעוויכט!
- (כ) רוא מאַכסט איהר שאַטטענגליק, אַ גאַטט! וויא טריימע, דעם וואַכענדען צו טאַהר' אונד שפּאַטט.
- (כא) ווען איטצט דער באַזען גליק מיין הערץ בעטריבט, אונד מיר אין מיינע נייערען שטייבט:
- (כב) זאָ בין איך גערן איין טהאַר, אונד ווילל ניכט פֿאַרשען, בין גערן פֿאַר דיר דעם פֿיעהע גלייך.
- (כג) איך בלייבע יאָ בייא דיר אויף אימוער; רוא העלטסט אַן מיינער רעכטען מיד;
- (כד) דיין ראַטהעלום לייטעט מיך אויף דונקלעם פֿפֿאַדע, ניממט ענדליך מיך צו עהרען אויף.
- (כה) וואַס קאַנטט' איך נעבען דיר אים הוימעל ווינשען, וואַס היער אויף ערדען נעבען דיר?
- פֿער.

(יט) לשמח, לשמח, לשמח, שנאכדה גדולתם. ספו, מנחי העי"ן, ולכן הנגינה מלעיל, ומטעם סוף כמו לא יסוף מזרעם (אסתר ט'), אבל וספוטתים רבים (עמוס ג') מעלי הה"א ולכן הנגינה מלרע, ומטעם כלה. מן בלהות, תמו במהירות יותר מן הבלהות. המה החזיונות המנהילות את האנשים במקום של אור ולא חשך כשיתדמו לראות תמונת מזיקים וכשיתורו אחריהם במצוה או באור זהיר ובהלוי התמונות ואינם, כי לא היו כי אם נכח המדמה, וזה שאמר רש"י ז"ל, מן שדים, בל"א (געטעפענטט, טרעקגעוויכט), ועיי' בפרוש לשם זה (ביחזקאל כ"ו כ"א):

(כ) כחלים מהקיץ וגו', כחלום רע המבהיל ומרעיד

את החולם והוא נבזה מחמת ההקילה, כי אחרי שיקיץ האדם יראה שאין ממש בהבלי החלום וישחק עליו, כן אתה ה' תבזה כלם האנשים הרשעים האלה אשר בעודם חיים מפחדים את בני האדם וכשימותו יהיו לבוז ולקלון באין עוד לאל ידם לעשות רע; עבר המאורר ממשל הבלהות, שהם חזיוני לילה למשל החלומות, טעם הא' על הכליון הנמהר, וטעם הב' על שפלותם וקלוונם. בעיר, ר"ל בין יושבי עירו. צלמם, נגזר מן צל בתוספת מ"ם האמנתיו (עיין לעיל שיר ל"ט), והוא גם כן חזיון בעלמא ואין בו ממש ויפה תרגם הרב (טעטטען גליק), בלומר שלותם אינה שלוח אמיתית כי אם כלל השלוה בלבד, נראים מלליחים ואינם כן: (כא) כי יתחמץ לבבי, ד"מ שיתפס מתוך כעס נחמץ (ספורני), וכן מתורגם בל"א. אשתונן, מטעם חץ שנון, וטעם ההתפעל על היות הוא בעלמו הסבה ע"י עשתנותיו ותחסר ב"ת בכליותיו, ושעור הכתוב לדעת הר"מ, כי יתחמץ לבבי עתה מתוך כעס על דבר מה בהנהגתך הנראה בעול, לא אשרת עוד לחקור אחריי, כי הללחת הרשעים כבר הורחתי שמטעי בני אדם בדברים נאלו מטעים ומתעים, אבל גם לא אלטער להיות בזה הענין כבער ובהמה אשר לא ידעו מאומה, לדעתי שאני תמיד עמך ושבעלתך תנחני, ומה לי לבקש יותר: (כג) ואני תמיד עמך, בע"ה וע"ה, כי (כד) בעצתך תנחני, בע"ה לתקן דרכי, מטעם הנא לטהר מסייעין אותו. ואחר, מותי. תקחני, לחול כבוד שהוא גורל הדיקים לע"ה, מטעם כי לקח אותו אלהים: (כה) מי לי בשמים, עמך. ועמך לא חפצתי, מי בארץ, כת"י מאן כותך דילי בשמיא אלא את ועמך חברא לא לבית בארעא, ובענין זה תרגם הרב:

צור

המער

דער פֿערזאָכטונג פריי געבען). והרב המצא ז"ל בפירושו מלת בעיר על אנשי העיר לא ירד לעומק כוונת הרמב"ם ז"ל ולא נמלא רוחם לזה בתרגומו, כי אם נראה ברור שלדעתו היה בעיר במקום נהעיר, כמו לנחותם תחת להגזופם:

רש"י

בחרתי לא אותך: (כו) כלה שארי. נתאזה בשרי ולבני לך: כלה שארי. ל' תאזה כמו (לקמן קי"ט) בלת' נפשי לישועתך: (כו) זונה ממך. נפרד ממך: (כח) מלאכותיך שליותיך רוח הקודש הבא בלבי לאמרו:

עד (א) יעשן אפך. כל הנועם נחיריו מוליאין עשן: (ב) קניית קדם. לפני בריית עולם שנאמר (לקמן ל') מעון אזה היית לנו בערם הרים יולדו: זה שכנת בו. תקון לשון הוא כמו (ישעי' מ"ב) זו תשאנו לו והוא כמו אשר

באור

(כו) צור לבבי, אשר לבני נשען עליו: (כו) דחקיך, צינוני פועל ע"מ הכיר"י המתרחקים ממך, או המרחקים אותך מלבם והענין אחד: (כח) ואני, איני מכת הזונה ממך, כי אם קרבת אלהים היא לדעתי הטוב האמתי, ולכן שמתי בך ה' אלהים מחסי, שאל תרחיקני מעמך, כי אם תאלל מרוחק עלי. לספר כל מלאכותיך, הוא

העונג היותר שלם למשורר אלהי. והנה הקורא המשכיל יבין מזה המזמור שמתחיל המשורר את שירתו לפעמים בענין הכולל, כי ע"י ראות המשורר חזיון שלים הרשעים, וחמון לבבו עליו, והתבוננתו באחריותם האמתית, נתפעלת נפשו כ"כ עד שיסתפק לבו במאמר אך טוב וגו', ואחרי השקט לבו ע"י ההשתכחות, ספר גם הסנות הגורמות את ההתפעלות הזאת ואני כמעט וגו' וקיים בתענוג המשורר כשנתעורר ע"י קרבת אלהים לשיר תהלותיו, כמו שראינו בפתיחת השיר שלפנינו:

תחלים עג עד

(כו) כלה שארי ולבבי
צור לבבי וחלקי אלהים לעוזקם:
(כז) כיהנה רחוקה יאבדו
הצמתה כר-זונה ממך:
(כח) ואני וקרבת אלהים די-טוב
שתי ובאדני יהנה מחסי
לספר כל-מלאכותיך:

עד

קעה על תרבן בית אלהינו ועל החלואות שעברו על ראש אבותינו בארץ איביהם.

(א) משכיל לאפך

למה אלהים זנחת לנצח
יעשן אפך בצאן מרעיתך:
(ב) זכר עדתך וקניית קדם
גאלת שבט נהלתך
הר-ציון זה ושכנת בו:

הרימה

העונג היותר שלם למשורר אלהי. והנה הקורא המשכיל יבין מזה המזמור שמתחיל המשורר את שירתו לפעמים בענין הכולל, כי ע"י ראות המשורר חזיון שלים הרשעים, וחמון לבבו עליו, והתבוננתו באחריותם האמתית, נתפעלת נפשו כ"כ עד שיסתפק לבו במאמר אך טוב וגו', ואחרי השקט לבו ע"י ההשתכחות, ספר גם הסנות הגורמות את ההתפעלות הזאת ואני כמעט וגו' וקיים בתענוג המשורר כשנתעורר ע"י קרבת אלהים לשיר תהלותיו, כמו שראינו בפתיחת השיר שלפנינו:

משכיל

המעמר

עד (א) משכיל לאפך, אם גם בעיקר הענין לדקו דברי החכם המנאר, כי תקון השיר הזה היה צימי החורבן, מ"מ הראיה שהביא כי לא נוססה רוח נבואה בפי המשורר, ממה שאמר אין עוד נביא, הוא שגגה היוולדת מלפני השליט, כי כיון שיוח נבואתו נשחתה אל ימים יזכרו מדוע לא יאמר על אותו הזמן אין עוד נביא?

ת ה ל י ם ע ג ע ר

ב א ו ר ז

(כו) עֵרְשָׁמָאֲטַעַט לִיב אִינְד זַעֲלַע, זָא אִיזְט גַאָטְט (שְׂטִיטְט מִיִּינַעַס הַעֲרַצְעֵנַם טְרָאָסְט, מִיִּין טְהִיל.

(כז) פֵּרְלֶאָרַעַן זִינְד, דִּיא זִיךְ פֵּאָן דִּיר עֲנַטְפֵּרְנַעַן, פֵּרְלֶאָרַעַן, וּוְעַר אֹום אַנְדֵּרַע בּוּהֶלְט.

(כח) אָן גַאָטְט מִךְ הַאָלְטַעַן, אִיזְט מִיר הַעֵבְסְטַעַס גּוּט! (אִיךְ זִיכֶּע מִיִּינַעַן שׁוּטְץ בִּיא דִּיר, גַאָטְט! (מִיִּין הַעֲרַר! פֵּרְקִינְדַע דִּיינַע וּוְאִינְדֵּרַטְהַאָטַעַן.

ע ד

טְרוֹיַעֲרִלִיד וּוְעֵנַעַן דַּעַר צַעֲרֶשְׁט עֲרוּנְג דַּעַס טַעַמ־פַּעֲלִס, אֹונְד דַּעַר מַעַנְגַע לִיִּידַעַן, דִּיא אֹונְוַעֲרַע פֵּאָרְפֶּאָהֲרַעַן אִיִן פֵּיִינְדֵּרַעסֶלֶאָנְד עֲרֵלַעֲבֶטַעַן.

(א) אֹונְטֵעֲרוּיִיזֹונְג אַסְף־ס.

וּוְאָרוֹם פֵּרְוִירְפֶּסְט דּוּא, גַאָטְט! נֶאָךְ אִיִמְמַעַר אֹונְו, רֹויכְט אִיִבַּעַר דִּיינַע הַעֲעֲרַדַע עֹוויגְלִיךְ דִּיִן צָאָרְן?

(ג) אָךְ דַּעַנְקַע דַּעַר גַּעֲמִינַע, פֵּאָרְמֶאָלְס דִּיר עֲרוּוְאָרְבַּעַן! דַּעַס שְׂטֶאָמְמַעַס, דִּיר צוֹם אִיִיגַעַנְטְהוּם בַּעֲפֵרִיִיעַט! דַּעַס בַּעֲרַגַּעַס צִיִּון, דִּיר צוֹם טְהַרְאָן עֲרוּוַעֲהֶלְט!

עֲר־

לְמַה אֱלֹהִים זָנַח לְנַצַּח, לֹאן מְרַעִיתְךָ, וְלִמָּה אֱלֹהִים יַעֲשֶׂן אֶפְךָ לְנֶכֶס בְּלֹאן מְרַעִיתְךָ, וְנִתְחַתְּ הַדְּלָתוֹת כּוֹה: לְמַה אֱלֹהִים

— זָנַח לְנַצַּח —

— יַעֲשֶׂן אֶפְךָ — בְּצִאן מְרַעִיתְךָ

יַעֲשֶׂן אֶפְךָ, יַעַן כִּי הַכּוֹעַס יֵלֵאן כּוֹחֹתָיו וְרוּחֹתָיו וְלִצְוֹתָיו חוֹכֵה לַעֲוֹרוֹ וְלִכֵּן יִתְחַמַּס וְיִתְלַהֵב וְיִתְדַמּוּסִיו וְיִנְסַחוּ, וּמִפְּנֵי הַחֹס יִהְיֶה כְּאִלוֹ יֵלֵאן עַשְׂן מִנְחִירָיו (הַרְבֵּ אֲנִי יִמְיִיא), וְכֵן זֶה עַד הַדְּמִיִּין אֵלֵל הַאֲדָם, אֶפְךָ כִּי אֵלֵל הַנּוֹרָא יִתְעַלֶּה הַרְחֹק מִכֵּל גּוֹפְנֵי בְּתַלְמֵית הַרְחֹק, וְהַרְבֵּ שָׂכַל לְתַרְגֵּם אֶפְךָ (דִּיִּין לֶאָרְן) מִטַּעַס כִּי יִצַּעַר כִּמְעַט אֶפְךָ, כִּדִּי לְהַרְחִיק הַהַגְשָׁמָה, כִּי כּוֹה יִהְיֶה הַטַּעַס עַל פַּעֲלוֹתָיו וְהוּא מִחֲמוּר וְלֹא מִפְּנִים: (ב) זָכַר עֲדַתְךָ, אֲשֶׁר קִנִּיתָ קֶדֶם, כִּהְדָּא דְכַתִּיב עַם זֶה קִנִּיתָ, זֶה אֲשֶׁר גָּאֵלְתָּ מִמִּצְרַיִם לְהוֹיֵת שְׂבַט נַחֲלָתְךָ, כִּהְדָּא דְכַתִּיב עִמָּךְ וְנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ, וְזָכַר הַר לִיִּין וְגו', וְנִתְחַתְּ הַדְּלָתוֹת כּוֹה:

זָכַר עֲדַתְךָ

— קִנִּיתָ קֶדֶם —

— גָּאֵלְתָּ — שְׂבַט נַחֲלָתְךָ

— הַר־צִיִּון זֶה שְׂכַנְתָּ בוֹ

אֹוֹלַם לְדַעַת הַזֵּנִי שֶׁהֵנִיא הַרְאֵב"ע יִהְיֶה שַׁעֲרֵ הַנְּתוּב זָכַר עֲדַתְךָ וְאֲשֶׁר קִנִּיתָ קֶדֶם וְאֲשֶׁר גָּאֵלְתָּ לְהוֹיֵת שְׂבַט כְּהַר נַחֲלָתְךָ הוּא הַר לִיִּין אֲשֶׁר שְׂכַנְתָּ בוֹ, וְהַרְחֵשׁוּן הוּא הַיּוֹתֵר נִכּוֹן כְּפִי לְחֹת הַמְּלִיכָה, כְּאֲשֶׁר יִרְאֶה מִתְרַגּוֹם הַרְבֵּ: זֶה יִשְׂכַּנְתָּ בוֹ, תִּקּוֹן לְשׁוֹן (לְזוֹק הַעֲנִיִּין) כִּמוֹ זֶה מִטְּאֹונו לֹו (רַש"י), אֲמַנְס אִינַע בְּמִקּוּם אֲשֶׁר, כִּי חָס תִּחַסֵּר הַמְּלָה הַזֹּאת, לְהוֹיֵת מוֹבֵן הַמֵּאֲמַר הַסְּמוּךְ כְּמוֹבֵן

(ג) הרימה פעמיה למשאות נצח
כל־הרע אויב בקדש:

(ד) שאגו צורריה בקרב מועדך
שמו אתתם אתות:

(ה) יודע כמביא למעלה
בסבך־עץ קרדמות:

(ו) ועת פתוהיה יחד

בכשיר וכירפות יהלמון:

(ז) שלהו באש מקדשיה

לארץ חקלו משכן־שמה:

(ח) אמרו בלבם ניגם יחד

שרפו כל־מועדי־אל בארץ:

ועתה קרי . הל' רפה אחותינו

אשר שנת בו: (ג) הרימה פעמיה למשאות נצח. הגבה פעימות ובהלות שלך שיהו לאויביך למשאות נצח על כל אשר הרע האויב בבית המקדש. כן חננו מנחם עם ותפעם רוחו. למשאות לשון חורבן כמו שפיה. (שסו) תשאה שממ' (סא"ח): (ד) מועדך. הוא בית המקדש אשר נאמר בו ונועדתי לך שם: שמו אותם. כשגברה ידם להחריבו אז שמו להם את אותות קסמיה' שהם אותות אמת ומה הם הקסמים קלקל בחלים שאל בתרמי': (ה) יודע כמביא למעלה בסבך עץ קרדמות. יודע האויב כשהיה מכה בשערי פתחי המקדש שהוא כמביא מכותיו למעל' ברקיע ומנין היה יודע שהרי היה רואה שיהיה העץ מסבך ואוחז את הקרדמות וכולען כמו

שאמרו רבותינו כולו בלעתמינהו חד תרעא דירושלים. בסבך עץ קרדמות לשון נאחז בסבך (בראשית כ"ב). העץ סובך אותם והם נסבכין בו: (ו) ועתה. אע"פ שהיה רואה שלפני הקב"ה קשה לא נמנע מלהלוס כל פתחיה וכל שעריה יחד: כשיל וכלפות. כלי משחית של נגרים הם. ובקרדמות באו לה תרגום יונתן בכשיליא. כלפות לשון ערבי הוא כד פירש דונש והוא מכלי הנגרים: יהלמון. האויבים: (ח) אמרו בלבם ניגם יחד. ניגם מושליהם, וכן (לעיל ע"ב) ינון שמו

ב א ו ר

כמוזן תואר גרידא, כאשר כבר הערנו על זה, ודוק. וטעם הפסיק בעבור אותיות הדומות במבטא: (ג) הרימה פעמיה, ללכת ולנאות במשאות נצח, הם כל אשר הרע אויב בקדש, וטעם הרימה פעמיה בלשון המליצה ועל דרך כבוד, כטעם וישא יעקב את רגליו בהגדה פשוטה. למשואות נצח, בעבור אורך הזמן, כי כן אמר זמח לנח, או שקראם כן בעבור תקפס, וכאלו יעמדו אלו המשואות נצח, כמו פתחי עולם, וזה שתרגם הרב (אונפערגענגלייטען). הרע

ה מ ע ר

(ז) יודע, הרמז"מן נ"ע הגדיל לעשות כפי לחות שכלו בתרגום הפסוק הזה, אולם אם נובח האמת דרכו כל ידעתי, כי אין מדרך משוררי עמנו הקדושים לפנות במשליהם אל הבלי הגוים, ואם גם השכיל הזכס המבאר לשום הדברי' האלה כפי האויבים, בכל זאת דרך זר הוא כי משורר אלקי ישראל ישא על שפתיו קורות היכל אליל (דייטש) וידמה אותו לשריפת הבית הגדול והקדוש; לזה יותר יראה לי לתרגם ע"פ יונתן, והוא ששעור הכתוב כן הוא, יודע (האויב המודע כלומר נראה) כמביא קרדמות למעלה בסבך עץ (כלומר בארזים הגבוהים), ויתורגם: (ז) ערטיינען מיט עקסטען, ויזח שחן אייגנדיינגט אין דעם וויילדעם ווייפלען). (ו) פתוחיה, הנכון שהמשורר כוון פה אל שתי כוונות יחד והוא, פתח ופתח, ויתורגם: (ד) געטייטלטען פפארטען). וכילפות, אולי נחלק החי"ת בכ"ף, והוא כמו מקלפים הנזכר בעורא (א' ט') שהוא כמו שכתב הרד"ק בשם חלף מענין כריתה ע"ש, ובא על משקל נקבה.

- (ג) (ערהעכע דייע טריטטע צו יענען אונפֿערנענגליכען טריטטערן, וואָ אַללעס הייליגע דער פֿיינד פֿערהעערט.
- (ד) (לויט בריללטען דייע ווידערואַפֿער, אים טעמפעל דייער שטיפֿטונג: „האַ! טריפֿט זיאַ אַיין דיא פֿאַרבערדייטונג?
- (ה) („בעריהמט ווירד דיעזע טהאַט, „גלייך יענער, דאַ מיט אַקסטען „מאַן איינדראַנג אין דען דיכטען האַיִן.
- (ו) „אונד נון דאַ שניטצווערק אַללע „מיט בייל אונד האַממער נייערערשלוג. 4.
- (ז) (לעגטען פֿיער אַן אין דייעם הייליגטהומע, ענטווייהטען דייע רעזידענץ, דער ערדע גלייך.
- (ח) אים הערצען וועהנען זיאַ: וויר אונטערדריקקען אַללעס. (אַללע שטיפֿטונגס הייער גאַטטעס זינד נון פֿערבראַנגט אים לאַנדע.

הרע אויב בקדש, מאמר הנשחנה לשם, ולכן כל נלי אשר, והוא מתאר ומבאר מה שיקרא המזור בשם משאת נלח, ונמה שאמר הרע אויב ולא אמר האויב חזק הכונה לעורר כי זה שהרע הוא אויב, ולכן רעתו שלימה בתכלית הרע ולפ"י ראוי לתרגם כל"א (חזין פיינד), ומד מן חבריא אמר שנפלה הה"א להקל על המבטא, ושלא להרבות באותיות הגרון ע' ה' א': (ד) מועדך, בית המקדש נקרא כן מטעם אהל מועד. שמו, הבוררים אותות קסמיהם אשר שאלו

מכהני עלביהם אם ינלחו אם לא לאחות אמת, כי כן גברו ידם, וטעם שמו על התפארת בו כשישאגו לאמר הלא בא כאשר בשרו לנו אוחותינו, תבין מזה כונת הרב המתרגם: (ה) יודע, כלומר גם את זה שאגו לאמר יודע וגו', ולמען הבין כונת הר"מ לריך לדעת כי מעשה מפורסם הוא בספורי האומות מדורות הראשונים, הוא המכונה עתה אלל כל האומות בשם הספור ההנלי (דיו פֿאַבעז געטיכטע), שפעם אחד קלף מלך יוני על כהני אליל אחד, אשר הכעיסוהו בנבואתם עליו בשם זה האליל, וזוה להכרית כל האשרה אשר היא היתה מקודשת לעבודתו, כדרכם בימים ההם, לטעת יער קטן אלל מזבח אלהיהם, מלא עלים טובים ונאים, וענפיהם מפותחים ומסתבנים בליוורים נאים כדרך שאגו רואים עוד בגנות ופרדסים, והוא הנקרא כל"א (חזין חזין), את כל אלה לזה זה המלך להשחית, וכן עשו עבדיו, ובהיות שבימים ההמה חשבוהו העזה גדולה ללחום נגד האלילים התקפים לדעתם, ה' שמע זה הדבר הולך בכל המדינות הקרובות והרחוקות. לכן בשאויב נלחם עם עם ה' גם הוא לא לבד בהם נלחם כל"א גם בה' וחרב מקדשו וחרפו בגדופים כנזכר בזה השיר, נתן המזור זה הדמיון בפי הבורר' שישאגו לאמר הנה יודע הדבר ההוא ויהי מפורסם להבא כזה שהביא קרדמות למעלה. בסבך עץ, במקום שסתבבו העלים בענפיהם בון הר"מ לזה בתיבת (דיכטען), גם זה טעם למעלה בעבור הענפים שהם בראש האילן: (ו) ועתה, ע"י לווי. פתוחיה יחד, כלומר כל פתוחיה, מטעם פתוחי חותם, ובתרגום הרב (שניטלזווערק). בכשיל, שם המקבץ, להיותה מכשלת. וכילפוח, נ"ל שם הקרדום האד מלשון כלו פיות. יהלומון, ההולמים, ובתרגום הרב (חזון), נקראוהו בשם הנסתר הבלתי נודע, (אוישפער. זאנש) בלע"ז, עד כאן שאגת הבוררים אשר נתן המזור בפייהם כדי לעורר על חרופיהם כי באמת אין חרף גדול מזה לדמות חלילה השם יתעלה אל האלילים. והנה הקורא הנעים יראה דרך מתרגם משכיל כמה שונה הרב מאמר שמו אותותם אותות במאמר ההתפארות עלמה, ע"ד שבארנו, שימה בפייהם למען לא יובדל בין הפעולה (שאגו) לפעול (הם הדברים שדברו). ודוק: (ז) שלחו באש מקדשך, טעם ההמשך כי ילמדקו הבוררים על התפארותם כמה שהם עושים במקדש ה' כפי מה שעה המלך הנזכר בסבך עץ האשרה. ואמר ראב"ע: הלמ"ד קל אע"פ שהוא מבנין הכבד וטעמו הפוך שהנכון שלחו אש במקדשך, וכדרך הזה תרגם הרב, ואמר עוד: ויתכן שהטעם שהי' האש סביב וכאלו המקדש משולח ע"כ, ולפי דעתי זה נכון, ויהי' הענין דומה למה שאומרים כל"א (אין פיייער אויפֿגעהען זאססען), והעד זאת העיר שלחו באש (שופטים א'). לארץ וגו', כלומר כ"כ חללו את משכן שמך עד שהגיע לארץ, והרב אבן יקייא אמר שלחו מקדשך באש לארץ, כלומר הורידוהו ע"י האש לארץ, באופן שחללו משכן שמך ע"כ: (ח) גינם, אמר ר' מריונס שהוא מגזרת לא תונו אף שמלת לא תונו מב"ה: וגינם מהקל כדרך ויורם ולפי דעתי שזה נכון, והעד חרב היונה (הראב"ע), ולפ"י בא הקמץ במקום ליר" בשניהם, וטעם הכנוי על מועדי אל הקמץ, כמו שזכור עוד. כל מועדי אל,

(ט) אֶתֹתֵינוּ לֹא־רָאִינוּ אִיךָ עוֹד נָבִיא

וְלֹא־אֶתֵנוּ יוֹדַע עַד־מָה:

(י) עַד־מַתִּי אֱלֹהִים יִחַרְף צַר

יִנְאֵץ אוֹיֵב שְׂמֶךָ לִנְצָח:

(יא) לִמָּה תָשִׁיב יָדְךָ וַיִּמְיֶנְךָ

מִקֶּרֶב הַיְוָקָה כִּלְהָ:

(יב) וְאֲרֵהִים מַלְכֵי מִקְדָּם

פַּעַל יִשׁוּעוֹת בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:

(יג) אַתָּה פּוֹרֶרֶת בְּעֵזְבֶךָ יָם

שִׁבְרֶתָ רֵאשֵׁי תַנִּינִים עַל־הַמַּיִם:

(יד) אַתָּה רִצַּצְתָּ רֵאשֵׁי לִוְיָתָן

תִּתְנַנְנוּ מֵאֲכָל לֶעָם לְצַיִים:

(טו) אַתָּה בִקְעַת מַעִין וַנַּחֵל

אַתָּה הוֹבֵשֶׁת נְהָרוֹת אֵיתָן:

(טז) לָךְ יוֹם אֶפְ-לֶךְ לַיְלָה

אַתָּה הִכִּינֹת מְאוֹר וְשֶׁמֶשׁ:

שמו. ואחריתו יהיה מנון (משלי כ"ט) כל מושליהם מחשבה א' להם הראשונים באזרוני' להזדווג לפטרונום של ישראל תחלה ואת"כ יזדווגו להם ותדע שהרי שרפו כל מועדי אל שהיו בארץ כל בתי וועד שלו. פלגים החריבו שילה נבוכדנצר החריב בית ראשון טיטוס החריב בית שני: (ט) אותותינו, שהבטחנו ביד נביאך אין אנו רואים אותם בימים רבים שאנו בגולה. נתבא אסף על ימי הגלות האחרון: עד מה. עד מתי נהיה בכרה זו: (יא) מקרב חיקך כלה. השליכה והולא אותה מתוך חיקך והלחם באויבך. כלה לשון גרש כמו (שמות י"א) כלה גרש יגרש: (יב) ואהים מלכי מקדם. והרי אתה תשועתינו מקדם: (יג) ראשי תניני'. הם מלכים שנקראו תנינים שנאמר (ישקאל כ"ט) התנים הגדול וגו': (יד) ראשי לוייתן. פרעה נקרא כן שנאמר (ישעי' כ"ו) יפקוד ה' בחרבו הקשה על לוייתן וגו': תתנו מאכל לעם לזייס. נתת

אתה

חיקך קרי

ממונו לעם ישראל לאכלו: לזייס. לכחות ולבאות שהולאת. לזייס סיעות כמו (במדבר כ"ד) ולזייס מיד בתרגומו וסיען: (טו) אתה בקעת. לישראל מן הלור מעיינות: אתה הובשת. ירדן שהוא נהר איתן: (טז) לך יום. גאולתם של ישראל: אף לך לילה. ועמד היו בלילות הלילה: אתה הכינות מאור ושמש. אתה הכינות להם מאור התורה:

אתה

ב א ו ר

בתי וועד שלו (רש"י), וכן תרגם הרב, ושעור הכתוב לדעתו כך הוא אמרו האויבים בלבם ע"י קורבן הבית הזה נינס כל מועדי אל יחד, כי באמת בשריפה הזאת שרפו כל מועדי אל אשר יש בארץ ישראל ולזה המה חושבים בלבם בהיות שהגוי ההוא מובדל משאר האומות הנונים בתי וועד לאלהיהם בכל עיר ועיר ובכל פלך ופלך, והם אין להם כ"א מקדש אחד בכל הארץ וזה

ה מ ע ר

(יא) מקרב, לדעתי שרש כלה נאמר גם על המנוחה, כי כל דבר הבא עד תכליתו ישבות וינח, וא"כ נאמר כי המ"ם מקרב היא תמורת בי"ת כמנהג הידוע באותיות בכל"ם כי המר ימיר אותם המליץ, וענינו למה תכלה ימיןך בקרב חיקך, כלומר תניחנה שם, ומלת למה עומדת באקום שנים, ויתורגם: (אונד) לעסט דיינע רעכטע חין דיינען שוואַצע רוען.

- (ט) פֶּאֶרְבֵּעַ דַּיִטִּינְגְסֵיִבְעֵן וְעַרְדֵּן אֹנֹן נִיבְט מַעְהָרִי ;
(ה) עַר אִיזְט קִיין פֶּרְאָעֵט , נִיעַמְאָנְד ווייס וויא לֶאָגֶע ?
- (י) וויא לֶאָגֶע גַּאָטט ! דער פֶּיִינְד זאָלל שְׁמַעְהֶען ?
דער ווידערזאָכער דִּינְעֵן נאָמֶען לֶעסְטֶערן ?
- (יא) וויאָרום דוא דִּינְע האָנְד , דיא רֶעכְטֶע
דִּינְעם אִיגֶען שְׁאָסֶע גַּאָנְץ עִנטְזִיעֶהֶעסְט ?
- (יב) דעננאָך אִיזְט עס גַּאָטט , מִיין קֶעניג פֶּאָרמאַלם ,
דער אָללֶעס הִייל נאָך אִיטְזֶט אויף עַרְדֵּן ווירקט .
- (יג) דורך דִּינְע קראָפֶט צערטרענגעסְט דוא דאָז מעער ;
דוא צערשלעגעסְט דאָז הויפט דער מעערעסֶאוּנגֶעהִיעֶר ;
- (יד) דוא צערשמעטטערסְט דיא קֶעפֶע דער קראָקאָדִילֶלֶע ,
גיבסְט ויא צור קאָסְט דעם פֶּאָלֶקֶע אין דער וויסְטֶע .
- (טו) דוא עֶפֶנְעסְט קוועללֶען , עֶפֶנְעסְט בעכֶע ;
דוא לֶעסְטֶעסְט עוויגע שטרעמע פֶּערוֹזִיעֶנֶען .
- (טז) דִּיין ווערק אִיזְט טאָג , אונד נאָכְט דִּיין ווערק ;
דוא זעטטעסְט לִיבְט אונד זאָנֶע אִיין !

דוא

וזה אשר שרפנו, הנה
כלינו א"כ הנלחמן נגד
אלהיהם בפעם אחד, הכי
יש חרוף גדול מזה ?
(ט) אותוחינו וגו', הס
שמו אותותם אותות, ואנחנו
איננו רואים אותות לנו,
כי אין עיד נביא, בנו
בארץ הגלות, ויהי תקין
המזמו' כפי הנרא' מזה מא'
המשורר' אשר הגלו ואשר
צבו על נהרות בבל, וירמי'
היה אז בא"י, או שכבר
מת, ולכן לא אתנו יודע
עד מה, שעורו עד מתי,
פסק המשורר לבלתי באר
מה עד מתי מב' טעמים.
(א) לכלול בו כל הברות,
(ב) שימנעוהו הלער מלדבר
עוד, עד שיטהה מעט
ויתקרר לעתו, ואז יוסיף

ויאמר עד מתי אלהים יחרף לך, וזה מיופי ה מילה: (י) עד מתי, פעול, (ראב"ע), כוונתו זה
המאמר הוא פעול הידיעה נב' הקודם, וכמו שבארנו בזה לא אתנו יודע עד מתי אלהים יחרף לך
שמך, או אם ינאץ אויב שמך לנכח, וכן לא אתנו יודע (יא) למה חשיב ידך, כדרך השיב
אחורי ימיו (ראב"ע). ידך וימינך, מן הידוע יד סתם הוא כנוי אל המכה, וימין כנוי העור,
ויהי א"כ הטעם בזה למה חשיב ידך להכות בכרינו, וימינך לעזור אותנו. או שיהי טעם ימין
מבאר טעם ידך, שהכוונה על היד המושעת, וכדרך הנ' תרגום הרב. מקרב חיקך, כניבול
מעצמך, ובתרגום הרב, והטעם על המקדש ועל הארץ אשר אהב ה' באדם האהוב את עצמו.
בלה, כבר אמר רש"י ז"ל שהוא מלשון כלהגרא יגרא (שמות י') וענינו כלו של דבר (פח'ווערט,
פעלויג, גאנץ), ואמר למה חשיב ידך וימינך מקרב חיקך מכל וכל, באופן שלא תחזירו עוד
שמה: (יב) ואלהים, וי' לעורר על ההיפך, ובתרגום הרב (דעננאָך), כלומר ואין לומר שהשיב
ידו מרסיון חלילה, כי זה אלהים אשר הי' מלכי מקדש הוא פועל עוד עתה ישועות בקרב
כל הארץ, ואין קברה ידו מלהשיע אותנו: (יג) אחה שוורח, גורת ים סוף לגזרים.
ראשי תנינים, הם מזרים שנקראו תנינים שנאמר התנין הגדול וגו' (רש"י): (יד) לויחן, הוא
הגזרע הגדול הרובץ ברוך יאורי מזרים (קרןקאָרדין) בל"א, והוא ג"כ משל לפרעה ועמו
שנאמר יפ' ד ה' בחרנו הקשה על לויחן וגו', וטעם ראשי לויחן כטעם ראשי תנינים אף שאין
רובו לשם לויחן, כי איננו כן בלשון. חתננו מאכל לעם לציים, זהו בזה הים שבו ישראל
שהיו עם ההולכים לל"ים (הרד"ק), וטעם המשל כי יש איזה אומות אשר יאכלו בשר לויחן כמו
ישבי המערב בארצות הפֶּרִיקָה כידוע מספורי יורדי הים: (טו) אחה בקעה, הלור עד
שלא ממנו המים (הג"ל). מעין-ונחל, על שם סופו כי לא יאפה הלחם ולא יטחן הקמח אלא
הבנק יאפה ויעשה לחם והמטיס יטחנו ויעשו קמח בן הלור יבקע ויהי מעין, (כ' שלמה בן מלך),
וכדרך הזה יאמר גם בל"א (בראך בחקקען). איחן, שם הוא בלשון ערבי לדבר העומד תמיד
בתקפו, ולכן הוא כנוי לנהרות גדולות ההולכים תמיד במרוכה ולא יחרבו בימי החורב, והטעם
על הירדן שהוא אחד מנהרות איתן: (טז) לך יוב וגו', לפי שזכר ההפכי' שעשה לישועת
ישראל וזכר ג"כ ההפכי' שעושה בעולם בבדיחתו טבע כנגד טבע והכל ללורך הברואים (מדברי
הרד"ק). הלא יאמר בזה מה שאמרנו לעיל בשם הר"מ, שאלהים שהוא מלכי מקדש, ואשר
אתה סוררת וגו' רללית וגו' בקעת וגו' הכל לטובתי הנה הוא הפועל תמיד ישועות בקרב הארץ
כי לך יום וגו' אף אתה ילרת'. אף לך לילה, שלא יראה שיש בו תועלת גדולה לך היא,
כי אתה כוננת בו להיות מושך בחכי הזמן לתועלת הברואים כמו מנוחת בני האדם וטרף החיות
(מדברי הג"ל). מאור ושמש, השמש איננו האור עצמו, כי אם מושלת בו בלבד, כידוע לחכמי

(יז) אתה הכנת. להם כל גבולות ארצם בכל עוב: קיץ וחורף אתה יצרתם. הרי זה דוגמות (ירמיה ה') שנועות חוקות קביר ישמור לנו. לא שנית לנו סדר השנים. (יח) זכר זאת אויב וגו'. ואחרי שכל תשובתינו כך זכור זאת אשר האויב חרף אותך בהשמידו אותנו: (יט) אל תחן לחיית. לנגודי הטובדי כוכבים ומזלות כמו (ש"ב כ"ג) ויאספו פלשתים לחיה: נפש תורד. תור שלך. ויונתן תרגם לשון תורים ובני יונה התור הזה משמת הזכר בן זוגה אינ' מזדווגת לאחר חף ישראל לא החלוסוף באל חזר אע"פ שראק' מהם והית' כאלמנ': חית ענייד. נפש ענייד: (כ) הבט לברית. אשר כרת את אבותינו: נאוו חמס. נוה חמס לשון מדור: (כא) אל ישוב דך וכלם. אל ישוב דך מלפניך בתפלתו וכלם: (כב) חרפתך. גדופיך כמו זאת אויב חרף:

(יז) אתה הציבת כל גבולות ארץ קיץ וחורף אתה יצרתם:
 (יח) זכר זאת אויב חרף יהוה ועם נבל נאצו שמך:
 (יט) אל תחן לחיית נפש תורף חית ענייד אל תשכח קנצת:
 (כ) הבט לברית כי מלאו מהשכי ארץ נאות חמס:

(כא) אל ישב דך וכלם עני ואביון יהללו שמך:
 (כב) קומה אלהים ריבה ריבך זכר חרפתך מני נבל כד היזם:
 (כג) אל תשכח קול צרריך שאון קמיה עולה תמיד:

עה

שיר חודה על הכנעת הרשעים. והחרומת קרו הצדיקים
 (א) למנצח אל תשחת מזמור לאסף שיר:

(ב) הודינו לה אלהים הודינו וקרוב שמך ספרו נפלאותיה:

כי

עה (א) אל תשחת. את ישראל: (ב) הודינו לך אלהים. על הטובה הודינו חף על הרע' וקרוב בפיו שמך תמיד: ספרו. דורותינו נפלאותיך תמיד: כי

באור

החולדות, וזה שתרנס הרב (ויכט חונד זאננע), וראש"ע אמר מאור הוא הירח והזכירו לפני השמש בעבור שהשלים במלות לילה כי ק דרך המקרא ואתן לעצו ע"כ: (יז) כל גבולות ארץ, המה הנזמים (תקויות) כל ג"ז, וכל נוף הפך האזר וזירו משונה מזכירו והכל לזיך הכרוזים (מדברי הכ"ל). קץ וגו', טגס להזכיר זה אלל גבולות ארץ כסוית במקום אחד קיץ ובמקום אחר חורף (מדברי הכ"ל) וזה ידוע לידעיתין כדור הארץ: (יח) זכר זאת וגו', כלומר אחרי שיש

לאל

תהלים עד עה

באור י

- (י) דוא שטעללטעסט פֿעסט דער ערדען גרענצען, דוא ערשופֿכט דירע אונד פֿראָסט!
- (יא) בעדענק עס, וועלך איין פֿיינד דען עוויגען שמעהט! וועלך ניעדערטרעכטיג פֿאַלק דיר טראָטצט!
- (יב) גיב יעדעס רויבטהיער ניכט דיין טורטעלטייבֿען פֿריוו (דיין געקוועלטעם טהיערֿען וואָללעכט דוא ניכט גאַנץ פֿערגעססען?)
- (יג) שוויא אויף דיינען בונד! (דען רויבערהעהלען פֿאַלל זינד יענע דיסטערע געגענדען דער ערדע.)
- (יד) אַך! לאַס דען צערקנירשטען ניכט בעשענטי ענטווייכען! דאַס דיינען נאַמען פֿריווען אַרמע אונד בעדירפֿטיגע!
- (יז) אויף! גאַט! אַ פֿיהרע דיינע זאַצע! (בעדענקע דיא שמאַך, דיא טעגליך דיר זאַן ויעדערטרעכטיגען ווידערפֿעהרט.)
- (יח) פֿערגס דעם אונגעשטיכס דער פֿיינדע ניכט! (דיינער יודטראַכער טאַבען גימכט זונאוּפֿהערליך צו.)

עה

- דאַניק פֿיר דיא דעמיטהינג דער פֿרעשֿלער, אונד פֿיר דאז ערהעבען דער טוגענדֿהאַפֿטען.
- (א) דעם זאַנגמיכטער, פֿערטילגע ניכט: איין פּוּאַלס אַספֿ'ס צום זינגען.
- (ב) וויר דאַנקען, גאַטט! וויר דאַנקען דיר! (דאַס דיינע מאַיעסטעט אונד נאַהע זייא, פֿערקינדען דיינע וואונדער.)

צום

לאל ידך לעזור, אל תשוב
 אזור אבל ראוי לך לזכור
 זאת שהאויב שאינו אלא עם
 ככל חרף אלהים חיים, ונח
 אל תתן (יט) להיות
 נסרד, על מזקל פלתי.
 כי ה' אלהי ופתיו תשמנה
 שתיק לנקבה, וטעמו כסם
 הכלל, כלומר לכל מיה
 הנח, וכתרגום הרב. חורף,
 המשיל המזורר את עמו
 ליונה ותור להיותם עתה
 מלושי הכח נטרפ'ולא יוכלו
 לעמוד על נפשם. היות
 ענין, חיתך הגעג' והחלוש,
 כן שכל הרב לתרגום, והשלי
 המליצה: (ב) לבריה,
 בפת"מ של"מ, להורות על
 הידיעה כלומר הכריז' שנת
 לחזותינו (הרד"ק), וכיון
 הרב לזה בטעם הכנוי (דיי
 נען). מחשבי ארץ,
 מקומי הגלות שה' לישראל
 חזק ואשילה וחס מושבות
 חמס שבבליי' חומסי' אותם,
 וחמר מלאו, למי שכל
 מקומות הגלות הם נאות
 חמס (הנ"ל): (כא) דך,
 כנר בזרוננו מלאן או דנו
 במדוכה, וזה שתרגום הרב
 (לערקנירטען). בכלם,
 כשישוב ריקס מבלי שתשמע
 תפלתו, ויתכן שכונן המזורר
 על עכמו: יהללו, שאם
 לח ישוב הדך נכלס לעולם
 יהללו כל עני ואניון שמך
 (הראב"ע), וכן תרגום הרב:
 (כב) קומה וגו', בעבור
 שזכר שם ה' אשר חרפו האויב, יתלהב נפשו ויקרא קומה ה'. ריבה דיבך, כי כבוד שמך
 תלוי בו. מני, היו"ד נוספת ללחות המצט' בעבור האותיות הדומות הסמוכות: (כג) קול
 צורדיך. זה שאנו בקרב מועדיך, כי הנה שאן קמך עולה, ומתגבר תמיד, כן תרגום הרב,
 וידמה בזה לנו סיוס המזורר באלו נבלע קולו ולא ישמע מחמת קול שאן האויב העולה ומתגבר תמיד:

עה (א) למנצח, כונת המזורר להבטיח לב הכזיקים בה' ואל יפחדו לעתות בלרה אבל
 יקוו אליו אשר הוא פועל תמיד ישועות בקרב הארץ ולא יתן יד לרשעים להשזית
 את עולמו בתמס אשר הם עושים, ואמר (ב) הודינו דך אלהים, לך אשר קרוב שדך לנו
 בכל קראנו אליו כי כן ספרו לנו נפלותיך, כלומר הנפלאות אשר עשית לנו בכל עת המה
 יעידו כי קרוב אתה לעזרנו ולקחת משפטנו מן המעיקים אותנו ובעתה תחישנה, כן הוא
 המשך הכזובים לדעת הר"מ ז"ל. וטעם הכל בעבור השמחה בכל לב ובכל נפש: שמך,

(ג) כי אקח מועד. כשיט לנו יום טוב אין לנו עסקי' בנבול פה ובקלות ראש: אני מישרים אשפוט. אנו נותנין אל לבנו להללך ולשבתך מעין המאור' ליו': (ד) נמוגים ארץ וכל יושבי' וגו'. ביום מתן תורה כשהיו נמוגים הארץ וכל יושביה מתנאי שהתנית עם מעשה בראשי' אם לא יקבלו ישרא את התורה תחזרו לתוהו ובהו: אנוכי. עמך ישראל תכנתי עמודיה כשאמרתי נעשה וגשמע: (ה) להוללתי. לרשעים המערבבים את ישראל: (ו) כי לא ממולא. השמש וממערבו ולא מן המדברות שאתם מפרשים בשיירא להרבות ממון לא בכל אלה להרים קרן: (ח) כי אלהים שופט. על כל הרעה שעשיתם: זה ישפיל וזה ירים. הגבוהים ישפיל והנמוכים ירים: (ט) כי כוס. התרעלה בידו: ויין חמר. חזק. ויניו"ש בלע"ז: מלא מסך. הכוס מלא מזג למזוג ולהשקו' את כל הגוים: ויגר מזה. מזה הכוס יפיץ ויקלח את משתייהם ל' מים המוגרים

(א) כי אקח מועד
 אני מישרים אשפוט:
 (ד) נמוגים ארץ וכל יושביה
 אנכי תכנתי עמודיה סלה:
 (ה) אמרתי להוללים אל תהלו
 ולרשעים אל תרימו קרן:
 (ו) אל תרימו למרום קרנכם
 תדברו בצואר עתק:
 (ז) כי לא ממוצא וממערב
 ולא ממדבר הרים:
 (ח) כי יא אלהים שפוט זה ישפיל וזה ירים:
 (ט) כי כוס ביד יהוה
 ויין חמר ומלא מסך
 ויגר מזה
 אך שמריה ימצו ישתו
 כל רשעי ארץ:

ואני

ב א ו ר

כבודך, מטעם יודעי שמך וזה שחרגם הרב (אחייעסטעט): (ג) כי אקח וגו', דברי השם נבי המאור, לאמר אל תחשבו כי אני ישן ולום רשעי' ארצה ולא אענישם, כי אקח מועד ויום מיוחד לשפוט את כל העולם ביושר, ואם אתמהמה הוא להייתי ארך אפים ולהמתיני להם למען ישובו (הרב אבן יחיאל), וטעם כי לאמת, וטעם אני, בכנודי ולא אחר, ואם גם נמוגים

ה מ ע ר

ע ה (ז) כי לא, לדעתי הכוונה כי מקרי בני אדם חלויים במקום מושבותם, כאשר חשבו גויי הארבות לאמר, כי האליל הזה ילחץ עם קרובו בכל מקומות ממלתו, ואליל אחר יגן בעד עם אחר במקומות זולתם, כאשר אמרו ארם אלהי הרים אלהיהם (מ"א כ' כ"ג) אבל אינו כן, כי ה' ישפוט מקצה הארץ ועד קצהו, ובידו לבדו כוס הגמול, והזכיר מולא (והוא מזרח) נגד השמש שהוא האליל הגדול כנודע, ומערב מקום הים הגדול נגד שר של יש ומדבר מקום ממלת השעירים והרים נגד אלהי ההרים. (ט) ויין חמר, פירש"י חזק ויניו"ש בלע"ז; מלה מקושעה והיא veneroux (גיפטיג), זכנן לועז לקמן (ק"מ ד') חמת ענשז ע"ש. (ד"ה)

ת ה ל י ם ע ה

ב א ו ר י א

- (ג) „צום צייטפונקט, דען איך מיר ערוואה, „ווערד' איך גערעכטיגקייט אויסאיבען.
- (ד) „לאסט ערבאלל אונד בעוואהנער שוואנקען; „איך שטעללע זיינע זיילען פֿעכט.
- (ה) „שפרעכע צו דען טאָבענדען: טאָבט ניכט!
„צו דען גאָטטלאָזען: העכט דאָז האָרן ניכט האָך!
- (ו) „העכט ניכט אייער האָרן היממעלאַן!
„טראַטצט מיט שטאַררעם האַלזע ניכט זאָ זעהר!“
- (ז) דען ניכט פֿאַם אויפֿגאַנג, ניכט פֿאַם ניעדערגאַנג,
אויך פֿאַן דער וויסטע ניכט, ווירדס קאָממען;
- (ח) ניין, גאָטט איזט ריכטער! ניעדריגט דיעזען, העכט יענען.
- (ט) דער הערר האַט איינען בעכער אין דער האַנד.
ראַטה איזט דער וויין, דאָך פֿאַללער מישינג,
דער ערלע זאַפֿט פֿלייסט איבער;
דאָך פֿרעפֿלער טרינקען ביו צור נייגע
(דיא העפֿען אויס.)

(ד) נמוגים ארץ וכל יושביה, מפני החמס הנעש' בה, אל תדאגו כי אנכי תכנתי עמודי' סלה, ואמרת צעת ההיא להוללים וגו': (ה) אל חרימו קרן, משל החוקק והעזות: (ו) אל חרימו קדנכם, וגד מרום כלומר נגד השמים, ואל תדברו בלואר זקוף כמו ירון אליו בלואר, ועתק פעול הדבור כמו ילא עתק מפיכם, או שהוא תואר הלואר, (מדברי הראש"ע), ונקוד המסורה כטעם הב': (ז) כי לא ממוצא וגו', מכאן ואילך דברי המשורר, אמרתי לכם שתכפו ליצועה כי לא רחוקה היא מכס בקלוי השמים, ולא ממולא השמש, זהו מזרח, ולא ממערבו גם לא מן המדבר חבוא לכם ההרמה, כי אם אלהים הקיבו תמיד ואשר בנודו מלא כל הארץ הוא

אונ-

הזופט וגו'. ממדבר, בפתח ואינו סמוך ורכים כן, וזכר המדבר לפי שלא יעבר בו איש הוא מרחיק העמים השוכנים סביבו זה מזה. הרים, לשון הפרמה וכמו שנאמרנו, ויש אומרים הטעם במדבר של הרים ואין בו טעם כי המדבר אינו מקום הרים בידוע, ואחרים אומרים שעורו ולא ממדבר ומהרים ויהי' המדבר כנוי אל הדרום כי אם מקומו בצחינת העיר הקדושה ולהיפך בלפונה הוא מקום ההרים הגדולים, הרי הלכנון הרי תרמון והרי אמנה, ויהי' לפי' כונת הכתוב על ארבע הקלות, אבל יש לתמוה על ת"י שאמר ולא מן פנוא מדבריא ולא מן דרומא אחר טוריא ע"כ, והוא היפך האמת בידוע לכל: (ח) זה וזה, פעולי' את זה ישפיל ואת זה ירים: (ט) כי כוס ביד ה', להשקות ממנה כל באי עולם, והיין אשר בו חמר, פעל עבר ותרגום יין חמר, והנה הפעל ממנו על עצמו כלומר שאדום היין ביותר כי כן מעלת היין (גם יש הסנה בו בעלמו) כמו שאמר אל תרא יין כי יתאדם ואדום בלשון ערבי אומר (ר"ש בן מלך) ואמ' אע"פ שהיין אדום הנה בכל זה הוא מלא מסך, מן מסנה יינה, שהוא מערובת היין עם סמים חזקים הנותני' בו טעם נושא, והם יעברו את היין, ונ"ל שזה טעם הפסיק בעבור הפך עיניו ב' אלו הפעלים חמר מלא מסך ונתרגום הרב (דאך), והנה אם ימעטו הסמים האלה ביין יערב גם טעמו, אבל כשירבו יהיו אך למחסור, כי מלבד שיתנו טעם לפגם ושתכרו גם השותים עד למאד, ובהיות שהיין קל והסמים כבדים הנה הוא יעלה והם יורדים בקלה התחתון של הכוס ולא יאחרו בקלה העליון כי אם חלקים מעטים ודקים, ולכן ויגר מזה, כשהק"נה מטה את הכוס הנה יהי' נגר זה היין הטוב והערב וישתו אותו כל יושבי תבל ויתענגו בו. אך שמדיה, של הכוס ההיא, המה הסמים החזקים והמרים, ילפון ה' להשקות את כל רשעי ארץ, אשר הם לרוב תאוותם להתענג. ימצו, עד"מ מטעם ונמלא דמו, כלומר ירוקו את כל הכלי לבגלי תשאיר בו טפה אחת, ולא יבינו כי רעה נגד פניהם עד שישתכרו וילכו לאבדון. ומה נאה אף נעים זה המשל אשר לפי דעת הר"ק בנותו לומר שהכל ברא ה' טוב בעולמו, והטוב הוא בעלמו מתהפך לרע לרעתו:

ואני

(י) וַאֲנִי אֲגִיד לְעֹלָם
 בְּחַמְדָּה לְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב:
 (יא) וְכָל-קַרְנֵי רְשָׁעִים אֲגַדֵּעַ
 תְּרוֹמַמְנָה קַרְנוֹת צְדִיק:

המוגרי (מיכה א'): ואני
 אגיד לעולם. מאז והלאה
 את נקמתו וגבורתו:
 (יא) וכל קרני רשעים.
 של אויב: אגדע. כענין
 שנאמר (יחזקאל כ"ה) ונתתי
 את נקמתי בצדום ביד
 עמי ישראל יגדעו קרן
 אויב ואלו תרוממה קרנות
 צדיקו של עולם ישראל שהם
 שבחו של הקב"ה:

עו

הודיה על מסלח חיל אשור אשר צרו על ירושלים ובין לילה
 נאבדו.

(א) לְמִנְצֵחַ בְּנִגִּינַת מִזְמוֹר לְאֶסְפָּה שִׁיר:

עו (ד) שמה שבר רשמי
 קשת. של סנחרב
 ואוכלוסיו. רשמי קשת אין
 רשמי קשת לשון רשמי אש
 שאין לשון רשמי אש נופלים
 בקשת וזה רפי ורשמי אש
 דגוש ורשמי קשת ל' לחומי
 רשף (דברי' ל"ב) דמתרגמינן
 עוף. ובני רשף יגביהו עוף
 (איוב ה') וכן ומקניהם
 לרשמים (לקמן ע"ח)
 לניפריס. וכן ובני רשף
 בני עפים הם שדים יגביהו
 לעוף אף זה לשון חלים
 המעופפים כענין שנאמר
 ומחן יעוף יומם. שמה
 שבר רשמי קשת חלים
 שהקשת מעופף וכל המזמו'
 הזה מדבר במסלת סנחרב
 שלא מלינו אויב נופל
 בירושלים אלא הוא:
 (ה) נאור אתה אדיר. ל'
 נאר מקדשו (איכה ב')
 נאר ברית עבדך (לקמן
 פ"ט) נאור את אויבך
 וקמך ומטאטאן מן העול'.
 נאור על שם מעשיו נקרא

(ב) נֹדַע בִּיהוּדָה אֱלֹהִים
 בְּיִשְׂרָאֵל גָּדְלוֹ שְׁמוֹ:

(ג) וַיְהִי בְשָׁלֹם סִכּוֹ
 וּמְעֹנָתוֹ בְּצִיּוֹן:

(ד) שְׁמָה שֶׁבֶר רְשָׁפֵי-קֶשֶׁת
 מִגֵּן וְחָרֵב וּמִלְחָמָה סָלָה:

(ה) נֶאֱוָר אַתָּה אֲדִיר מִחֶרְרֵי-טָרֶף:

(ו) אֲשַׁחֲלֵלּוּ אֲבִירֵי לֵב
 נִמּוֹ שְׁנָתָם

וְלֹא-מִצְאוּ כָל-אֲנָשֵׁי-תִיל יְדֵיהֶם:

מגערתך

מלרע

כמו חנוך ורחום וקנוא על שם שהוא חונן שהוא מרחם שהוא מקנא: אדיר מהררי טרף. חזק
 מענקים טורפים הגבוהים כהרים ולנגדך אין גבורתם נודעת: (ו) אשתוללו. כמו השתוללו
 כמו (ד"הי ב' כ') ואחרי כן אשתכר אחזיה עם יהושפט כמו השתכר ונגזר אשתוללו מגזרת
 (איוב י"ב) מולך יועבים שולל. והוא לשון משגה ושלו כשועים שוגים והתי"ו נופלת בלשון
 המתפעל באמנע התיבה בכל תיבה שתחילתה ש"ן: נמו שנתם. נרדמה בשינה לשון תנומה:
 ולא מצאו. ידיהם וכחם כשנאת ליפרע מהם:

ה מ ע ר

עו (ו) אשתוללו, לדעת חכמי העמים הוא מענין שלל, והכוונה היו לשלל, ויתורגם: (זור
 בייטע וואורדען).

ת ה ל י ם ע ה ע

- (י) אונאויפהערליך טאנט מיין ליעד,
- מיין זאמענשפיעל פאָם גאָטטע יעקב'ס.
- (יא) פֿערקירצט דאָו האָרן דער פֿרעפֿלער,
- אויף דאָס דער רעדליכע זיין האָרן ערהעבע.

עו

דאנקליעד פֿיר דיא אונעריווארטעטע שנעללע רעטטונג געגען דאָו העער אשור'ס, וועלכעס ירושלים בעלאגערטע.

- (א) דעם זאנגמייסטער אויף נגינות, איין פּואַלם אַפּה'ס צום זינגען.

- (ב) גאָטט איזט דורך יהודה בעריהמט,

זיין נאָמען גראָס דורך ישראל.

- (ג) צו שלם זיין געצעלט,

אין ציון זיינע רעוידענץ.

- (ד) דאָועלכסט צערבראָך ער דעם באַגענס געפֿיערער, שילד, שווערד אונד קריעגסגעריסט.

- (ה) אָ דוא מעכטיגער! פֿערהעערענדער ביזט דוא

(דען רייסענדער טהיערע געבירגע.

- (ו) דען טאָפֿפֿערסטען ווייכט דער מוטה,

זיא זינקען הין אין טאָדעםשלאָף.

קיין העלד ווייס זיינע האַנד צו פֿינדען,

פֿאָן

באור יב

(*) ואני אגיד לעולם, מדרכי השם. אומרה לאלהייעקב, שהוא שופט ישפיל הרשע ויריס הלדיק, כטעם אמרי לי אחי הוא, ונזה קרני רשעים אגדע, אשנית גאותם, ולהיפך קרני לדיק תרוממה:

עו (א) למנצח, הובין

כמו שאמר ראב"ע בשם ר' משה הכהן ב"ר זיה המזמור ואמר על מלחמת אויב שלר על ירושלים ונחלש. אולי שמובר על מגפת חיל סחורב כלילה אחד: (ב) נודע, כטעם הכפל גדול שמו ובתרגום הרב (בעריהוט): (ג) ויהי בשלום סיכו, גם זה נודע בהיות כי שמה שזר וגו', וטעם שלם וליון כטעם יהודה וישראל, ונראה טעם שם שלם לאותה העיר בעבור מלכה שמקדם קדמתה היה כהן לאל עליון, והוא נקרא תמיד מלכי צדק או אדוני לדיק, וכמו כן טעם ירושלים נחלת שלום או ירושה שלום: (ד) רשפי קשה, מטעם ובני רשף יגביהו עוף ובתרגום הרב. ונקראו החלים כן כפי המשורר בעבור הנולה שהיו מחנרים בחליהם למען ישא אותם הרוח. ומלחמה, כלל הבא

אחר הפרט ובתרגום הרב: (ה) נאור, מלשון נאר מקדשו כמו משקית והכו"ן שורש והוא תיאר ע"מ קרוב רחוק, אך הוא פועל יולא כמו ושזח אני (הראב"ע), ושעור הכתוב אדיר! נאור אהה יותר מהררי החיות הטורפות כי אמנם מן החיות הטורפות תהי' איוה תחנולה להמלט אבל במלחמה (ר"ל ההשחמה) היואלת מאתך השחוללו כל אבירי לב, הלכו שולל וערום מכל ענה (מדברי ר"ע ספורני): (ו) אשהחוללו, הא' תחת ה"א וחביריו אתחבר אגאלתיו, יטעם התפעל באותה הפעולה, לפי שהפעלים מפעילים אותה הפעולה בעלמם על ידי משכנות ורעיוניה המעלים פחד ומורד כלבם. כמו שנחם, פירושו כמו בשנתם והוא שינת המות (ר' שלמה בן מלך), ובעבור שהיראת הנימה היא קלה ותחלת השינה החזקה לכן תרגם הרב (היננינקען). ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם, (עד"מ) כי נרדס כל אחד מהם מגערתך:

(ז) נרדס ורכב וסוס. וי"ז של ורכב טפילה היא כמו (בראש' ל"ו) אלה בני לבעון ואיה וענה וי"ז של ואיה טפילה היא: (ח) מאז אכך. משעה שאתה כועס: (ט) משמים השמעת דין. בשנת כז' ישיע' על פורענותו של סנחרב ונתקיים בו. ארץ ישראל שיראה ממנו ומאובלסיו אז שקטה: (י) בקום למשפט אלהים. לעשות משפט מאויביו להושיע חזקיהו וסיעתו: (יא) כי חמת אדם תודך. כעסן של רשעים גורם שהבריות מודים להקב"ה כשה' מראין כעסם והקב"ה נפרע מהם הכל מקלסין לפניו כשרואין שאין כעסן כלו' כמו שמלינו בנבוכדנצר כשהשליך חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש מה נאמר שם יהא שמה דאלהא מברך וגו' ועל ידי כן שארית החמת תתגור תעכב ותחדיל שאר הרשעי' מעוכבים ומנעי' מלהראו' גאותם וחמתם. תתגור ל'

- (ז) מַגְעֵרְתֶּךָ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב נִרְדָּם וּרְכַב וְסוּס:
- (ח) אֲתָהּ נֹרָא אֲתָהּ וּמִי־יַעֲמֹד לְפָנֶיךָ מֵאֵז אֲפֶקֶד:
- (ט) מִשָּׁמַיִם הַשְׁמַעֲתָ דִּין אֶרֶץ יִרְאֶה וְשִׁקְטָהּ:
- (י) בְּקוּם־לְמִשְׁפַּט אֱלֹהִים לְהוֹשִׁיעַ כָּל־עַנְוֵי־אֶרֶץ סִלָּה:
- (יא) כִּי־חַמַּת אָדָם תּוֹדֵךְ שְׂאִרִית חַמַּת תִּתְגַּר:
- (יב) נִדְרֹו וְשִׁלְמוּ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כָּל־סְבִיבָיו יִבְלֹו שֵׁי לְמוֹרָא:
- (יג) יִבְצֹר רוּחַ נְגִידִים נֹרָא לְמַלְכֵי־אֶרֶץ:

למנצח

עכבה בלשון משנה פגימת הסכין כדי שתתגור בו הליפורן. ושמעתי משמו של רבי אלעזר הגאון בר' ילחק שהיה מביא המקרא הזה עדות לאותה משנה. ויש עוד לפתור חגירה זו כמשמעה ל' חגירה ופירושו לך נאה לחגור חימה ולעטות קנאה כי הכח והיכולת שלך ולשון שארית זה הוא מאחר שחמת אדם אינו כלום נשארו כל חגורות חימה לך: (יב) נדרו ושלמו. נדריכם: כל סביביו. השומעים תשועה זו וכן עשו כמ"ש (ישעיה י"ט) תהיינה חמש ערים בארץ מלרים מדברות שפת כנען ונשבעות לה' כנאות: יובילו שי למורא. למה לפי שבעת חפלו: (יג) יבצור רוח. גסה של נדיבים ממעט גאותם. יבצור ימעט. כמו (בראשית י"א) לא יבצר מהם: על

ה מ ע ר

(ז) ורכב וסוס, לדעת הרד"ק במכלול, הוי"ו של ורכב נוספת, ולדעת אחרים נחמר מלת איש, והנכון כמו שפירש החכם המבאר שני הוי"ו במקום גם אך, שלפ"ז יש לתרגם (זק וזח' גען זאוס רייטער) כי סוס ענינו רוכב סוס.

תהלים עו

באור יג

(ז) פֶּאֶן דִּינַעַם דְּרָאָהֶען, יַעֲקֹב'ס גַּאָטט!
בעטײכט, זאַממט קרײענסגעשפּאַן אונד ראָם.

(ח) אָ דוא פֿורכטבאַרער, דוא!

צירנסט דוא, ווער קאַן פֿאַר דיר בעשטעהען?

(ט) פֶּאָם הױממעל שפּרײַכט דוא אורטהײל העראַב;

דער ערדבאַלל שטױנט — אונד שױיגט,

(י) ווען גַאָטט זיך אױפֿמאַכט צום געריכט,

דיא אונטערדריקטען אים לאַנדע צו רעטטען.

(יא) דען מענשענוואַטה פֿערמעהרט דײַנען רוהם;

מאַג דער אײבעררעסט זיך רײסטען מיט וואַטה!

(יב) דעם עױיגען, אײרעם גַאָטטע, געלאָבט אײהר אונד

בעצאַהלט,

(אַללע, דיא אײהר אום אײהן זײד!

פֿײַהרט דער עהרפֿורכט גאַבען צו.

(יג) ער מעהט אַב דען מױטה דער פֿירשטען,

דען ערדענקעניגען ענטזעטצליך.

טראַסט

(ז) ורכב וסוס, כלומר
גם רכב גם סוס נרדס
מגערחד, וטעם רכב על
הנאסרים במרכבה והם
פחותי המדרגה, וטעם
סוס על הסוס הדוהר
במלחמה, ודרך נאסה במלכי'
החל בקטן וכלה בגדול:
(ח) אתה נורא אתה,
הנה הפסיק ירחיקו מן
הא' ויקרינו אל הכ', והשעור
אתה אשר נורא אתה, מי
יעמוד מלפניך מאז אשך,
שעה שאתה בוטם, (רש"י)
וכפי זה הענין תרגם הרב:
(ט) משמים וגו', טעם
מי יעמוד, כי בקומך למשפט
אלהים, אתה משמים מרום
שנחך תשמיע את הדין
אשר יעשה אל הנשפטים
כלומר משם ירדו הגזרות.
וארץ, הטעם על יושבי,
וזכר שמים וארץ זה לעמת
זה בהיות שמים לרום וארץ
לעומק. יראה, יראת
דוממות, כן תרגם הרב.
ושקטה, שותקת ומקבלת
עליה את הדין: (יא) כי
חמת אדם חודך, כי אם
גם יקומו לפעמים אנשי בליעל אשר הם עפר מן האדמה לריב וגדך, הנה החמה היא עלמה
חודך, כשרואין הנריות שאין בעסן של אלו הרשעים התקיפים בארץ כלום כשחפרע מהם,
ובמו שראינו עתה ישועתך לנו אשר אנו מודים לך עליה, ולכן אין לנו לדאוג אם גם שארית
האויב אשר לא נכנסה עדיין צו הפעם, חכות תרגיר להלחם בנו, כי גם חמתם תהיה
לאפס, כן שכל הרב לתרגם: (יב) נדרו ושלוכו, ועתה אחרי שהורה המשורר האלהי את עמו
שהנלחין הזה נלחון גמור, יאמר להם נדרו ושלמו לה' אלהיכם. כל סביביו, סניב מקדשו
בירושלים, או שנקראו סביביו להיותם עם סגולתו. יובילו, מעין הלווי (יזחאן) וכן ברינגען).
למורא, כנוי לשם הנורא בעבור היות מוראו על פני כל: (יג) יבצור רוח נגידיים, ד"מ מטעם
בביר (ראב"ע), ופירושו יקטוף ויגפיל רוח נגידיים מהתגאות (ר' שלמה בן מלך). נורא למלכי
ארץ, יתכן טעמו על הדבר הזה הנזכר, ר"ל בצירת רוח נגידיים, שזה נורא למלכי ארץ,
ואחרים אמרו שהוא יבצור והוא נורא, ותרגום הרב גם הוא ישתמע לאלו תריין אפי, ואפשר
עוד שהוא נושא המאמר, הנורא למלכי ארץ הוא יבצור רוח נגידיים:

עז

אם יונברו עליו חלאות רבות יחיל לה' ויחשיב ימים מקדם ויחנחם. בוכרו שגם בימים שעברו הפליא לעשות טובות עמנו אחר שראינו רעה.

(א) לַמְנַצֵּחַ עַל-יְדֵי-יְהוָה לְאַסֵּף מִזְמוֹר:

(ב) קוֹלִי אֶל-אֱלֹהִים וְאַצְעֲקָה

קוֹלִי אֶל-אֱלֹהִים וְהֶאֱזִין אֵלַי:

(ג) בְּיוֹם צָרָתִי אֲדַנֵּי דַרְשָׁתִי

יְדֵי וְלִילָה נִגְרָה וְלֹא תִפּוֹג

מֵאַנְהָה הִנָּחֵם נַפְשִׁי:

(ד) אֲזַכְּרָה אֱלֹהִים וְאֵהְמִיָּה

אֲשִׁיחָהּ וְתַתְּעִטָּה רוּחִי סֶלָה:

(ה) אֲחֻזֶּה שְׁמֵרוֹת עֵינָי

נִפְעַמְתִּי וְלֹא אֲדַבֵּר:

(ו) חֲשַׁבְתִּי יָמִים מִקִּדְמָה

שָׁנוֹת עוֹלָמִים:

(ז) אֲזַכְּרָה נְגִינָתִי בַלִּילָה

עִם-לִבִּי אֲשִׁיחָהּ וַיַּחֲפֵשׂ רוּחִי:

ידוחון קרי הלעולמים

עז (א) על ידוחון. על

הדחות ועל הדינין

העוברים על ישראל: (ג) ידי.

מכתי: לילה נגרה. בגלות

זה שהוא כלילה הוא נגרה

ליסה ומרה: ולא תפוג. ולא

תדמה נגרתה: (ד) אזכרה

אלהים. הפסד שהיה רגיל

לעשות לי בימי חבתי:

אשיחה. בארון חסדים

וטובות: ותתעטף רוחי.

פשמ"ר בלע"ז: (ה) אחזת

שמורות עיני. שמורות לי

אשמורות הלילה שאדם

כעור משנתו ודעתי מיושבת

ולבו חוזר עליו ואני איני

כן כלילה זו של גלות תמיד

עיני נדבקות באדם נרדס

מאזטס לב בלרות שאני

רוחה נפעמה רוחי ואין

הדבור בי: (ו) חשבת ימים

מקדם. לזכור החסדים

שעשית עם אבותינו:

(ז) אזכרה נגינתי כלילה.

בימי הגלות הזה שהוא דומ'

ללילה אני זוכר את נגינותי

שהייתי מנגן בימי קדם

בנ"ה: עם לבבי אשיחה.

אני מחפש ורוחי מחפש מה

היא כן מדתו של הקב"ה

ואני תמיה הלעולמי' זכות:

האסף

ה מ ע ר

עז (א) לדעתי חזר מזורר אחד אשר הגלה עם הגולה את השיר הזה על נהרות צבל והתאונן

במר רוחו על כי שבת משוש לבו לעמוד לשרת לפני ה', וע"ז אמר (י) חשבת ימים מקדם

(ז) אזכרה נגינתי כלילה, שענינו כמו שתרגם הרמב"ם מן נ"ע, אזכרה כלילה נגינתי בימי קדם.

(ג) ידי, אולי מלת ידי נמשך למאמר הראשון ונחסר ב"ת השמש, כלומר אדרוש ה' בידים

פרושות, ופעל נגרה מוסב על לילה, וענינו הזלה והמשכה כלומר שנמשך חשבת לילה תמיד

ולא תסור. ומה שנא נגרה ותפוג בפעל נקבה, הנה אם שנאמר שבאמת יהי לילה מן המשותפי

(וכמו שאמר הראב"ע על כל הדברים שאין בהם רוח חיים) או שנחסר הנסמך חשבת, ויתורגם:

(אין לייט דער נקטה פשוטע חוץ ויינע האנדע לו גאטט, חכער ויינע נאכט דויערט דאך חיש

וער חונחויפהערויך פארט). גם יש לומר שפעל נגרה בא כאן על דרך נחי למ"ד ה"א, פי כן

מלינו פרץ נחל מעש גר (איוב כ"ח ד') שלדעת הרד"ק הוא מן נגר ונא על משקל הנחיים (כי

לא מלינו שתחבר נו"ן פ"ה בלי אות המשקל, אם לא נוסף במלה אות אחר כמו שאת ושיאז) וכן שיג לד"ק, ונפשי במאמר האחרון עומד במקום שנים, ויהי' שיעור הכתוב, לילה (כלומר

תהלים עז

באור יד

עז

טרַאָכט פֿיר דען בעדרענגטען אויס דען בעגע=
בענהייטען דער פֿאַרצייט, אונד האַפֿפֿנונג דאָ=
דורך צאָויף דיא געטטליכע הילפֿע.

(א) דעם זאַננמייסטער אויף ירוחון. איין פּזאַלם אספֿ'ס.

(ב) מיינע שטיממע צו גאַטט! איך שרייע עמפֿאַר;

מיינע שטיממע צו גאַטט אויף; איך הערע מיך!

(ג) איך זוכֿע, גאַטט! אין מיינער נאַטה אומהער;

מיינע האַנד איזט אויסגעשטרעקט

(דעם נאַכטס, אונד לעסט ניכט אַב;

מיין געמיטה פֿערווייגערט טראָסט.

(ד) איך דענק'ן אַן גאַטט, אונד בין בעטריבט;

איך זיננע נאָך, פֿערשצאַכטע.

(ה) מיינע אויגען שטאַררען אַפֿען;

צערשמעטטערט, שפּראַכֿלאָז,

(ו) איבערלעג' איך אַלטע צייטען,

דער פֿאַרוועלט יאַהרע;

(ז) עראינגערע נאַכטס מיך מיינעם זאַיטענשפּיעלם,

(אונטעררעדע מיך מיט מיינעם הערצען;

מיין גויסט פֿאַרשט הין אונד הער:

ווירד

עז (א) על ירוחון, כנר
בארנוכו (שיר ס"ב),

ואמר חד מן חנריא שאינו
מן הכרת שיהיה כוונת
השיר על לרו' הכללי, כ"א
רגשת נפש פרטי המדוכא
בלרותיו ולועק עליהם
ואזר כך מתחם עלמו
בתועת אלהים העושה
פלא בעולמו, ואינו כן
לדעת הר"מ בעבור גמר
אומר דלהלן (פ'ט') וכמו
שנבאר שם: (ב) קולי אל
אלהים, שעורואלך, ונא
השם במקום הכנוי כדרבו
לפעמים כל"ק: והאזין
אלי, אמר ר"מ הכהן שהוא
לשון לווי, וכן תרגם הרב:
(ג) ביום צרתי, כלומר
בהיותי עתה צרת לרה
הנני דורש תמיד אחרי
תשובה מאין יבוא עזרי
ולכן ידי פשוטה לך כל
הל לה, וטעם ה' הוא
הקריאה (וויקקטיפוס) כי
כן אמר קולי אל אלהים.
ידי ל לה נגרה, לא יתכן

לראז"ע הדעת שהביא בשם חכם גדול שאמר כי ידי מקום עיני, ובכל זה באר טעם נגרה מלשון
התנה, אבל לדעת הרב המתרגם הוא מלשון הושה וכמו שבארנו, וטעם לילה, בהיות
הכל ישינים ודממה מסביב והוא שוכב על משכבו פונה מכל עסקיו, ולרוחיו אינם מניחים
לו לישן, כי אם יעלו על זכרונו להחלותו ולהחלולו. ולא חפוג, לא תשנות מהתפשט:
(ד) אזכרה אלהים, שזידו לעזור. ואהמיה, על שלא בא לעזרני. ותחעטף רוחי,
מלשון העטופים ברעב, ובתרגום הרב: (ה) אחות שמורות עיני, אמר רבי משה כי
שמורות תאר השם כמו עלומות כי העפעפים שמורות העינים בהסגורם, והטעם אחיה
אותם עד שלא נסגרו עיני ולא ישנתי (הראז"ע). בפעמתי, כמו ותפעס רוחו כל כך הוכתי
עד שלא אוכל דבר (הנ"ל), כי אם תשנתי בלני וגו' והר"מ תרגם כפי הענין: (ו) חשבתי,
מגזרת חשנון וחילוק דברים במחשבה (הנ"ל) ובתרגום הרב (איבערזעגען). עולמים, שעברו
כי הטעם כפול עם טעם קדם שקדם ועולמים כמו זמנים (הנ"ל), ויש עולמים שהוא לשון
עתיד כמו הלעולמים יונח דלקמן (פ' ח'), ונראה לי הטעם על כל כנרת הזמן הן אשר ה'
הן אשר יהי' בשכבר הימים, להיות שניהם נעלמים ואינם נמצאים עתה, וכן יתכן שזה טעם
שם עולם על הזמן הכללי מוגבלת, להיות זה ג"כ נעלם מן המובן ולא יושג כלל: (ז) אזכרה
נגינת, שירי תודתי על הטובות שעברו, ויחפש רוחי, הכי כן מדתו של הק"נה, ואם אפשר
לעולמים

המער

אידי יאריך מאד ולא תפוג כפשי (כל המלא מנוח). (ד) ותחעטף, פעל עטף לועז רש"י פשמי'ר
(p asmer) pämer (פֿערטשאַכטען, פֿהנעכטיג ווערדען) וכן לועז פעל על לך עיין עמוס
(ח' י"ג) תתעלסנה, וביונה (ד' ח') וית על לך ועיין מרפא לשון שבת (ט' ב') ד"ה יתעלפס.
(ד"ה).

(ט) האפס - שאל כלה
 חסדו: גמר אומר. גזירת
 עולם שלא ישוב מחרוננו
 עוד: (י) השכח חנות.
 להיות חונן. חנות כמו
 עשות ראות. ל"א חנות
 חנינות: אם קפץ באף
 רחמיו סלה. לשון לא
 תקפון ידך (דברים ט"ו)
 כלומר אם סגר הרחמים
 לעולם בשביל הקמה:
 (יא) ואמר חלתי היא.
 מחשבותי אומרת כי אין
 זאת אלא להחלותי וליראתי
 לשוב אליו. חלתי כמו
 לחלותי לשון חולי וחיל:
 שנות ימין עליון. את אשר
 נשתיית ימין עליון שהיתה
 נאדרי בכח רועלת אויב
 ועכשו השיב אחור ימינו:
 (יג) והגיתי בכל פעלך.
 שעשית לנו כנר: (יד) בקדש
 דרכך. דרך מדתך לקדש
 את שמך בעולם לעשות
 דין ברשעים: (טז) ראוד
 מים. רבים פאנגלית על
 הים: (יח) זרמו מים
 עבות. שחקים נטפו זרם
 מים עבים: חלליך. כמו

באור

שלעולמים יזנה ושאפס
 חסדו וגו' כל זה בתמיה
 הוא (מדברי רש"י):
 (ט) האפס, מלשון כי אפס
 כסף (בראשית מ"ז). גמר
 אשר, חלקו בו המפרשים
 קלתם אמרו שהוא מטעם
 לאל גומר עלי דלעיל (שיר
 כ"ז) שהוא כמו פסק דין,
 גמר דין, גזר דין, כלום' אם
 גזר ס"ו האומר שיהי' כן
 לדור דור. וקלתם מבארים
 אותו מטעם כי גמר חסיד
 (לעיל שיר י"ב) לשון כליון,
 והוא הנראה יותר נכון
 בעבור הכפל אפס נמאמר
 הקודם, אך שחקיו לבאר
 מלת אומר מטעם אמרי נחמותיו, והנה לא נודע איה הם ואיזה הם הנחמות אשר להם יכוון
 המאורר, וזה מן הנלתי נאה במליצה, שאמנם לדעת הר"ם יהיה הטעם על האומר הידוע
 נקהל

(ח) הלעולמים יזנה אדני
 ולא יסיף לרצות עוד:
 (ט) האפס לנצח חסדו
 גמר אומר לדר ודר:
 (י) השכח חנות אל
 אם קפץ באף רחמיו סלה:
 (יא) ואמר חלתי היא
 שנות ימין עליון:
 (יג) אזכיר מעללי-יה
 כי-אזכרה מקדם פלאך:
 (יד) והגיתי בכל פעלך
 ובעלילותיך אשיחה:
 (טז) אלהים בקדש דרכך
 מי-אל גדול כאלהים:
 (טז) אתה האל עשה פלא
 הודעת בעמים עזך:
 (טז) גאלת בזרוע עמך
 בני-יעקב ויוסף סלה:
 (יז) ראוך מים ארהים
 ראוך מים יחילו
 אף ירגזו תהמות:
 (יח) זרמו מים עבות
 קול נתנו שחקים
 אף תצציק יתהלכו:

קול

אזכור קרי

מלת אומר מטעם אמרי נחמותיו, והנה לא נודע איה הם ואיזה הם הנחמות אשר להם יכוון
 המאורר, וזה מן הנלתי נאה במליצה, שאמנם לדעת הר"ם יהיה הטעם על האומר הידוע
 נקהל

ת ה ל י ם ע ן

ב א ו ר ט ו

- (ח) "ווירד עוויגליך דער הערר פֿערשטאָסען,
"אונד קיינע גנאָדע מעהר ערצייגען?"
- (ט) "איזטס פֿעלליג אויס מיט זיינער גיטע?
"האַט דיא פֿערהייסונג גאַנץ אונד גאַר איין ענדע?"
- (י) "האַט זיין ערבאַרמען גאַטט פֿערגעססען?
"אַדער העלט דער צאָרן זיין מיטלייד אויף?"
- (יא) דאַן דענקי איך: פֿלעהען שטעהט בייא מיר,
ענדערן אין דעם העכסטען מאַכט.
- (יב) אַן גאַטטעס טהאַטען ווילל איך דענקען;
אַן דינע פֿאַריגע וואונדער דענקען.
- (יג) איבערלעג' איך דינע ווערקע,
זינע דינען טהאַטען נאָך,
- (יד) דינעם וואַנדעל, גאַטט! אים הייליגען,
וועלכע מאַכט איזט גראָס וויא גאַטט?
- (טו) דוא ביזט דער גאַטט, דער וואונדער טהוט;
האַסט דינע אַללגעוואַלט בעווייעזען.
- (טז) דוא האַסט דיין פֿאַלק ערלאָזט געוואַלטיגליך,
דיא זאָהנע יעקב'ס, זאָהנע יוסף'ס.
- (יז) דיך זאָהען דיא וואַססער, גאַטט!
דיא וואַססער זאָהען דיך — בעבטען;
דיא מעערעסטיעפֿען טאַבטען.
- (יח) אויס דיסטערן וואַלקען שטרעמטען גיססען;
דיא אַבערן ליפֿטע דאָנגערטען,
דינע פֿיילע פֿוהרען אומהער.

צקהל ה' וזה ההבטרה
שיהיו לו לעם והוא יהיה
להם לאלהים (דיו פֿער-
הייסונג) כאמור את ה'
האמרה היום וגו' וה'
האמירך היום וגו' (דברים
כ"ו). והנה הפירוש הנעים
הזה לא יתכן כי אם בהיות
בנות המשורר על לרת כלל
עם ה', ושלא כדעת חז'
מן חזריא שהנאנו לעיל
(פ' א') ואשר הוכרח א"כ
ליך בעקבות המפרשים:
(י) השכח אל, אשר אין
שכחה לפניו. חנוח, שם
הפועל כמו עשות ראות,
או שהוא שם בטעם חנינות
(מדברי רש"י). אם קפץ,
או שלא שכח רחמיו, אבל
הוא קופץ אותם בעבור
האף שיש לו עלינו. כוון
הר"ם לזה (בתיבת פֿערער):
(יא) ואומר, אז אשיב
אמרי, שלא יאחה לי
לחפוש ולחקור בדרכי השם
העמוקים והנסתרים, נאין
לאל ידי כי אם לחלות
ולהתחנן, אמנם שנות,
הדברים הוא צידי עלין
הנאדרי נכח, והוא יהפוך
הכל לטובה, ולכן לא אזכור
עוד בדברים המלטערים,
כי אם (יב) אזכור, ע"פ
הקרי, לענמו, או אזכור
ע"פ הבהיב לאחרי. מעללי

דיי

יה כדרכי תמיד בנגינותי: כי אזכרה, לאמת (יח! איך ווילן דענקען) שמקדם פלאך כי אם הגיתי
בכל פעליך ואשיחה בעלילותיך, וראיתי דרכך אלהים אשר הוא בקדש אז נפעלה נפשי לקרוא
מי אל גדול כאלהים וגו', על פי זה ההמשך שכל הר"ם לתרגם הכתובים; אמנם בהסרה
מועטת אפשר עוד להמשיך מאמר כי אזכרה אל המאמרים הנאים אחריו ולאמר אם אזכרה
פלאך אשר מקדם והגיתי וגו', אך בזה יבטל הכפל בפ' י"ב, ואין לשפוט על מה שחולה
בסנרא: (טז) גאלת, עמך בזרוע נטווי' וביד חזקה: בני יעקב, אשר ירדו למצרים ובני יוסף
אשר נולדו שם ושניהם נשתעבדו בפרך ואתה גאלתם (הרב אבן ימיא), והראב"ע אמר טעם
להזכיר יוסף עם יעקב כי הוא החיה ישראל כנחוב משם רועה אבן ישראל ע"כ, ולדעת הרד"ק,
לפי שבסנת יוסף ירדו למצרים והוא כלכלם כל ימי חייו נאלו הם נניו: (יז) ראוך מים,
כיון שזכר הגאולה יזכור גם המעשה הגדול והנורא בקריעת י"ם, וכל הספור המליכיי מטעם
ויהם ה' את מצרים: (יח) זורמו, לדעת קלתם הוא ע"מ גורשו, ויחסר א"כ הנסמך מי
או מ"ם מעבות. ולדעת הקמחי הוא על משקל מרובע וזורמו העבות את המים, ואז יהי'
בנין המאמר הזה דומה ממש לבנין המאמר הסמוך, קול נתנו שחקים, דהיינו נושא ונשוא ופעול,
כאשר יאה במליכה פחה. חצציק, ע"ם השלמים כמו חציק על משקל הכפל והטעם על הנרקים:

קול

רש"י

חלף: (יט) בגלגל. כמו בגלגל. קול רעמך בגלגל על הים להוסיף את מחנה מכרים: (כ) ועקבותך לא נודעו. אין הססיעות נכרו' על המים. ועקבותיך טר"ש בלע"ז:

עח (ב) במשל פי. הם דברי תורה: (ד) לא נכחד מבניהם. וגם אנו לא נכחד מבניהם של אבותינו מלהודיעם מה שספרו

באור

(יט) קול רעמך, באור קול נתנו. וכן האירו ברקים, באור חלף יתהלכון, בגלגל, אמר הראש"ע כי בגלגל הם הרעמי' בעבור היותו באור שהוא מתגלגל ע"כ, אמנם הנכון שהוא כמו שיתמו בגלגל, וזה טעם ה"א הידיעה, שהו' הרוח הזק הידוע הסובב את כל בגלגל (וזירבעו ווינד), ומתולדות הרעם להוליד זה הרוח, וכן תרגם הרב (ויק' ויר' בעו): (כ) בים דרך, הראה השם דרך בים לעבור גאילים (הראש"ע). ועקבותיך לא נודעו, בעבור שוב הים מיד לחיתנו (הנ"ל), ואשר שכוון בזה על דרכי השם הוסתרים נאשר הערנו לעיל (פ"א). נחית

תהלים עז עח

(יט) קול רעמך בגלגל האירו ברקים תבל רגזה ותרעש הארץ: (כ) בים דרכך ושביליך במים רבים ועקבותיך לא נודעו: (כא) נחית בצאן עמך ביד משה ואהרן:

עח

כל הנסים שעשה הקב"ה לישראל. ומהו שהעיו נגדו במדבר ובארץ מיום צאתם ממצרים עד מלך דוד עליהם.

(ח) משכיל לאסף

האזינה עמי תורתך הטו אזנכם לאמרי פי: (ג) אפתחה במשל פי אביעה חידות מני קדם: (ג) אשר שמענו ונדעם ונאבתינו ספרו לנו: (ד) לא נכחד ומבניהם לדור אחרון מספרים תהלות יהוה ועוזו ונפלאותיו אשר עשה:

ויקם

יתיר

המער

(כ) ועקבותיך, טר"ש בלע"ז; traces (פואטטאפען) עיין לעיל מ'ט"ז (ד"ה).

עח (א) משכיל לאסף, כל משכיל נשיר הוה ובשיר ק"ו וק"ז (מלבד חמשה עשר פסוקים הראשונים בשיר ק"ו כאשר נבאר במקומו) ישמע שמוט' גם מלך חמרם, גם מפאת כורתם, כי רוח אים אחד הכינים; אולם לדעתו השורר הוה חי בעלות בני ישראל מנבל בים, עזרא וחובבל, כי ככל הניבאים והמשוררים אשר חיו לפני גלות החקן, אין גם אחד אשר יספר לנו

תהלים עז עח

(יט) דיינע דאָננערשטיממע אים ווירבעל — בליטצ' ערלייכטעטען דאָ לאַנד.

דאָ עדררייך רענטע זיך, ערבעכטע.

(כ) (דיין וועג גינג דורך דאָ וועלטמעער;

(דיין פּפּאָד דורך גראַסעס געוועהסקער; אונקענטליך דיינע שפור.

(כז) וויא אײנע העערדע לייטעסט דוא

דורך משה אונד אהרן דיין פּאָלק.

עח

דיא געשיכטע אונד דיא פּערגעהונגען דעם פּאָלקס ישראל, וייט דעם אויסצוגע אויס מצרים ביו צום אנטריטטע דער רעגיערונג דור'ס.

(א) אונטערווייזונג אספ'ס.

גיב אַכט אױף מײנע לעהרע, פּאָלק!

ניינט אייער אָהר צו מײנען וואַרטען!

(ב) איך עפּאָנע מײנען מונד אין גלײַכניס;

לאַס' דענקשפּרוך אױס דער פּאַרוועלט האַרען.

(ג) וואָס וויר פּערינאַכמען, וואָס וויר וויססען,

וואָס אונזערע פּאַטער קונד געטהאַן,

(ד) פּערהאַהלטען וויר ניכט איהרען ענקעלן,

(דעם קאַממענדען געאלעכטע ניכט;

פּעריקנדיגען דעם עוויגען לאַב,

דיא מאַכט, דיא וואונדער, דיא ער טהאַט;

ער

(כא) נחיה, את עמך במדבר ביד משה ואהרן כמו שהרועה נוטה את לאו לאט לאט לרגל המלחמה ואמרו מכל כזק, (מדברי הרד"ק). והנה דרכי המליכות רבות ושונות, והקורא המשכיל יתעורר בשיר זה על חשפט חדש במליכה, שיתחיל המסורר בלעקה על גיין לרותיו, ומיד כשיתחיל מעט לדבר בימין ה' ומעלליו, הנה הם ימלאו כ"כ את נפשו ורעיוניו ע"י חקסס וגדלס, עד שיעבירו אותו מן הענין הראשון והוא יעזוב אותו לגמרי ויפרוט בענין האחר אשר עלה עתה על רעיונו, והוא גם כן מתולדות ההתפעלות, ויורה בפרט בשיר שלפנינו על עונס נחמתו בחלהיו, כי כבר שבח את לרותיו ולא ידבר בהם עוד:

עח (א) משכיל לאספ, הסנה החכליתית מזה המזמור יראה בסופו כי כונתו להודיע מעלת מלכו' בית דוד אשר הגיע אליו מאת האל ית', ולכן יספר מקלת המאורעות לבני ישראל מיום לאתם מארץ מצרים עד מלך דוד מלכם עליהם (מדברי אבן יחיאל). הורחתי, טעמו כפול עם אמרי כי, ולכן ענינו כמו תורת חמך (מדברי ראב"ע): (ב) הידות, כל דבר סמוס ונעלם נקרא חידה, וכן הדברים שעברו כבר בימי קדם המה סתומים עד שיהיו נגלים על ידי פי המספר, וזה טעם אביעה שיהיו נזלים מפיו כמעין הנובע, או שיהי' טעמו כמו דברי חכמים וחידות, חושיה רנה במעט דברים, שטריך שכל חד להבינס, ומזה הענין תהגמו הרב (דענקטפונך): (ג) אשר שמענו וגו', אותו לא נחמד מבנינו שהסגס כן בניהם של אבותינו אשר סברו לנו חלה הדברים, כ"ח נהיה גם אנו מספרים להם וגו':

ויקם

המעמר

לנו בפרט מנסים ונפלאות שעה ה' בשדה לוען ומקורות בני ישראל בתהו יליל שימון כאשר בא בשלשה השירים החלה, והסנה לזאת יבין המקור מעמנו. וממה שראה בסוף השיר שלפנינו כי חובר לכבוד בית דוד אין ראיה לסתור דברי, כי אולי כוון המסורר לרומם את יקר זרובבל שהי' חוטר מגזע ישי ועליו נאמרו כמה נבואות כנודע. ועוד אגיד ראיות ברורות לדעת הזאת בסקוקים הבאים.

שספרו לנו: (ו) כסלם. תופלת' וכן שמת' זהב כסלי (איוב ל"א) (ח) כאבותם. שהיו במלכים ובמלכה: (ט) בני אפרים. שילאו ממלכים בזרוע לפני הקץ ובטחו בגבורתם ובחליהם וסופם הסכו לנוס ביום קרב כמפורש בדברי הימי' והרגום אנשי גת הנולדים בארץ: רומי. משליכין וזרקין. כמו רמה בים (שמות ע"ו): (יב) נגד אבותם עשה פלא. אחרי כן כשהגיע הקץ אף הם ויוסיפו לחטוא לו כמו שמשמים והולך: נגד אבות אברהם יצחק ויעקב באו על הים והראש הקב"ה היאך הוא גואל את בניהם: (יג) כמו נד. תל גבוה בדמתרגומין נלכו כמו נד (סז)

המעמר

(ט) בני אפרים, יונתן ורש"י פירשו זאת על בני אפרים, אשר הרגם אנשי גת כנזכר בד"הי' (ז' כ"א), וכבר אמר הראש"ע שהוא דרך דרש, כי לא יתקשר הפירוש הזה עם הפסוקים שאחריו, ופירש הוא שיקרא ישראל אפרים לפי שמשכן שילה היה בחלקו. והחכם המבאר באר לפי שהשופט הראשון יהושע ה' אפרתי, אולם לא מזינו שיקרא כלל ישראל אפרים עד שנחלקה המלוכה, ומלך ירבעם מזני אפרים על עשרת השבטים. אך לפי דרבי יודק זה בלי לחץ, כי באיר הזה לא הגיע המשורר בסיפורו רק עד העת שנגלו עשרת השבטים ויהודה עוד עשה חיל בימי חזקי' ובשיר ק"ו וק"ז יספר גם גלות יהודה כאשר נבאר אי"ה.

(ה) ויקם עדות וביעקב ותורה שם בישראל אשר צוה את אבותינו להודיעם לבניהם: (ו) למען ידעו וידור אחרון בנים יולדו יקמו ויספרו לבניהם: (ז) וישימו באלהים כסלם ולא ישכחו מעללי-אל ומצותיו ינצרו: (ח) ולא יהיו כאבותם דור סורר ומרה דור לא-הכין לבו ולא נאמנה את-אל רוחו: (ט) בני-אפרים נושקו רומי-קשת הפכו ביום קרב: (י) לא שמרו ברית אלהים ובתורתו מאנו ללכת: (יא) וישכחו עקילותיו ונפלאתיו אשר הראם: (יב) נגד אבותם עשה פלא בארץ מצרים שדה-צען: (יג) בקעים ויעבירם ויצב-מים כמו-נד: (יד) וינתם בעגן יומם וכל-היבירה באור אש:

ת ה ל י ם ע ח

ב א ו ר י ן

(ה) ער זעטצטע צייגנים איין אין יעקב,

ער גאב געזעטץ אין ישראל,

אונד אונזערן עלטערן רען בעפעהל,

רען קינדערן עם קונד צו מאַכען;

(ו) (דאָמיט דאָו קינפטיגע געשלעכט,

דיא ענקעל, דיא זיא צייגען ווערדען,

וואָס זיא פֿערנאַממען, ווייטער לעהרען.

(ז) אונד זעטצען איהר פֿערטרויען אין גאָטט;

פֿערגעססען ניכט דער אַללאַמאַכט טהאַטען,

אונד האַלטען פֿעסט אַן איהר געכאַטה;

(ח) ניכט ווערדען איהרען פֿאַטערן גלייך,

אַכטריניג, ווידערשפענסטיג פֿאַלק;

איין פֿאַלק פֿאַן וואַנקענדעם געמיטהע,

אונטרייען זיננעם געגען גאָטט.

(ט) דיא באַגענשיטצען אפרים'ס,

זיא קעהרטען אום פֿאַם שלאַכטגעפֿילרע.

(י) זיא היעלטען גאָטטעם כינדנים ניכט,

אונד לעכטען ניכט נאָך זיינער לעהרע;

(יא) פֿערגאַסען זיינע גראָסען טהאַטען,

דיא וואַונדער, דיא ער איהנען צייגטע.

(יב) פֿאַר איהרען פֿאַטערן טהאַט ער וואַונדער

אים לאַנדע מצרים, צוען'ס פֿלורען;

(יג) טרענגט דאָו מעער, אונד פֿיהרט זיא דורך,

שטעללט וואַססער הין וויא מויער;

(יד) לעסט איינע וואַלקע זיא דעם טאַגס,

דעם נאַכטס זיא ליכטע פֿלאַממען לייטען;

פֿער-

(ה) ויקם וגו', כלומר זה

הספור טובה לנו, כי הקים

ה' עדות ותורה בנו, אשר

זוה אותם להודיע לבניהם

גם זה זוה את אבותינו

בין שארי המלות, וכתרגום

הרב: (ו) למען ידעו,

הבנים אשר יולדו לאותן

הבנים הראשונים את דרכי

ה', ויקומו אלו בני הבנים

ויספרו ג"כ לבניהם אשר

יולידו וכן לעולם מדור עד

דור, כדי שישימו כל הדורות

בסלם בלשון המיטב לטובים

ומעניש לרעים: (ח) ולא

יהיו, דור סורר ומורה

וגו', כמקלת דורות אבותם.

הבין לבו, את אל, כי

אין כתיב ולבם לא נכון עמו,

וכן ת"י דר דלא מתקן

לביה למריה, והטעם לא

העמידוהו על בן ישראל,

פעם עבדוהו, פעם עזבוהו,

וכן כל הכין שבמקרא (ריב)

טען, חייכריתען, חוץ

פעטטען פֿום זעטלען, וזה

שחרגס הרב (וואַנקענדיג

טהיג). ולא נאמנה, מטעם

מימיו נאמנים ולא יבנו:

(ט) בני אפרים וגו', כלומר

ולא יהיו דור סורר ומורה

לטוב להם, כי בני אפרים

אף ע"פ שהיו נושקי רומי

קישת, מזוינים נקשת

ווידעים לירות בו, בכל זה

השבו ביום קרב, לנוס מפני

האויב, כל עוד שלא שמרו

וגו', יטעם שם אפרים על

כלל ישראל לפני מלך בית

דוד, לפי שהאופט הראשון

יהושע בן נון היה מזה

השט, גם בעבור המשכן שהיה בחלקו בשילה, ואפשר שבעבור חשיבותו של השט הזה בימים

ההם נקראו ג"כ כל החובים בשם אפרים, כאשר בארו ק"ת המפרשים שם זה, ואין כאן

מקומו לבארו: (יא) ונפלאותיו אשר הראא, לאבותם. (יב) נגד אבותם, כלומר צפני אבותם.

עשה פלא, שם כלל: בארץ מצרים שדה צוען, כפל ענין צוען, כי שדה הוא כמו ארץ, וכוונתו היא עיר המלוכה במצרים (הרד"ק):

יבקע

(טז) קמו באור: (טז) יבקע צורים. והנ"ל צורה וגו' (טז) יז: וישק בתהומות רבה. אף כשהיו הולכים בתוך הים שמימיו מלוחי המתיק להם מעיינות בתוך התהו: (טז) ויורד כנהרות מים. שהיו נוזלין מן הבאר והנשיאים היו עושין שרטוט במשענותם והמים נמשכים אחריהם לכל חניית שנט ואצט כע"ן שאל' במחוקק במשענותם כמו שמשורש בארבעים ותשע מדות: (יז) למרות. להקניע כמו ממרים הייתם (דברים ט'): (יח) שאר. באר. (כ) ואש נשקה ביעקב. כמו ובערו והשיקו (יחזקאל ל"ט) הוא ל' ה"סק ותבערה כדכתיב ותבער גם אש ה': (כ) לחם אבירי. לחם של מלחכי. ד"א אבירים אבירים שהיה נבלע בכל האברים ולא היו לריבים לנקניהם: יסע

באור

(טז) יבקע צורים, פעמים רבים כל עוד שהיו לריבים לזה במדבר הגדול והנורא (מדברי הראש"ע), וזה הטעם העתיד על דרך אעבור בסך דלגיל (זיר מ"ג), וחד מן חנריא אמר שבהמאך אחת מן הווי"ן הסמכות יהיה הטעם ויבקע כחנריו. רבה, לדעת קתתם יהיה תואר הפעל וישק, כלומר הרבה להשקות את העם כאלו היו הנור"י תהומות, ולדעת אחרים יהי' הפעול כלומר וישק ארץ רבה זהו המדבר הגדול, בתהומות, כלומר קרקע הנשרים שהוא לח תמיד, והנכון שהוא כנוי אל

(טו) יבקע צורים במדבר וישק בתהומות רבה: (טז) ויוצא נוזלים מפלע ויורד כנהרות מים: (יז) ויסיפו עוד לחטא-לו למרות עליון בציה: (יח) וינסו-אל בלבבם לשאל-אכל לנפשם: (יט) וידברו באלהים אמרו היוכל אל לערך שלחן במדבר: (כ) הן הכה-צור ויזונו מים ונתלים ישטפו הגם-להם יוכלתת אם-יכין שאר לעמו: (כא) לכן ושמע יהוה ויתעבר ואש נשקה ביעקב וגם-אף עלה בישראל: (כב) כי לא האמינו באלהים ולא בטחו בישועתו: (כג) ויצו שהקים ממעל ודלתי שמים פתח: (כד) וימטר עליהם מן לאכל ודגן-שמים נתן למזן: (כה) לחם אבירים אכל איש צידה שלח להם לשבע:

ת ה ל י ם ע ח

ב א ו ר י ח

- (טו) צע-שפאלטעט פֿעלזען אין דער וויסטע, אונד טרענקט זיא וויא אויס מעערעסטיעפֿען.
- (זג) אויס האַרטען שטייגען לעסט ער ריעזעלן; וויא שטרעמע, וואַססער פֿליעסען.
- (זז) זיא זינדיגען נאָך, אונד זינד דעם העכסטען (אין דיררעם לאַנדע ווידערשפענסטיג);
- (ח) פֿערוזען גאָטט אין איהרעם הערצען, פֿערלאַנגען קאָסט צור וואַללוסט.
- (ט) זיא מייסטערן גאָטט, אונד שפרעכען: „קאָן זיינע מאַכט אויך רייכע טאַפֿעל „(אין דיעזער וויסטענייא בערייטען?)
- (כ) „יא, פֿעלזען שלוג ער, וואַססער פֿלאָם, „אונד שטראַמע ערגאַסען זיך דאַפֿאַן; „זאָללטי ער אויך שפייזע געבען קאַנען, „אונד פֿלייש פֿערשאַפֿען זיינעם פֿאַלקע?“
- (כא) דער עוויגע פֿערנאַהמס, ערגריממע; זיין פֿייער לאַדערטע אין יעקב, זיין צאָרן שטיעג אויף אין ישראל.
- (כב) דיאווייל זיא זיינער מאַכט ניכט טרויטען, ניכט האַרטען אויף זיינע הילפֿע.
- (כג) דעם פֿירמאַמענט געבאָט ער לענגסט, (אונד טהאַט דעם היממעלם טהאַרע אויף);
- (כד) ליעם זין רעגנען צור שפייזע; גאַב איהנען היממלישעם געטריידע,
- (כה) דאַם ענגעלקאָסט דער מענש גענאָם; רייכט איהנען אונטערהאַלט אין איבערפֿלוס.

איטצט

אל היס הגדול ורחמי ידים, ותהומות כנוי אל תחתית המים היורדים בעומק בלי גבול ותכלית קטוב, ויהיה א"כ השיעור, וישק מאלו הצורים נאלו היו תהומות של רבה, וכן תרגם הרב (וויא חוים ווערעסטיעפֿען): (יז) ויוסיפו עוד לחטוא, כי כור חטאו בתלונותם על המים, קודם הכאת הצור. למרות, כמו לנחותם הדוך: (יח) בלבבם, במחשבותם כי לא אמרו בן בפייהם, רק אמרו שזוך ה' להם הנשר, (היד"ק), אבל הכתוב מעיד עליהם שמאסו את ה' בדכתיב יען כי מאסחם את ה' (במדבר י"א ב'). לנפשם, לתאותם, שהנס היא בעלת התאוה ולא ה' די להם ככדי לרכס אבל התאוה אל המותרות, (מדברי הר"ק) וכן תרגם הרב (לור וואַללוסט): (יט) וידברו באלהים, דיבורעם ז'התכלית לנגחי. אמרו, בלנס. לערוך שלחו, מלא בבל מיני ארוחות, כי כנר נתן להם המן לאכול ומים לשחות, (מדברי ר"ש בן מלך), וזה שתרג' הרב (רייכע טופֿען): (כ) הגם לחם, כל דבר הנאכל יקרא לחם, ונתרגו' הרב, והטעם כאן על הנשר, כי כן יעיד עליו הכפל: (כא) ואש, אל חימה, והוא כפל של אף. בשקה, נשי"ן שמאל'מטעם

אם אשק שמים (תהלים קל"ט), והוא כפל של עלה, ואחרים אמרו טעמו בוערת מלשון אף ושיק ואפה לחם (ישעי' מ"ד), ותרגום הרב (וואַדעקן) כולל ב' העינים יחד. (כג) ויצו וגו', מתורגם על פי הרב"ע (געבאָטע ער זענגסט) כלומר ואע"פ שכבר היה להם השקקים ממנו וגו' עד שנתן להם ליה לשובע, בכל זה לא נטחו בו, כי אם שאלו עוד למלאות תאותם של שר שלא לצורך למען נסיתו: (כה) לחם אבידים, לחמם של מלאכים (רש"י) וכן תרגם הרב, והטעם לפי שירד מן השמים, והכל עד"מ. צידה, ספוק מן, (ר' שלמה בן מלך), וכן תרגם הרב (אונטערהאַלט). לשבע, תרגם הרב (איבערפֿלוס) מטעם שבע שני השבע שהביאו אז יותר ככדי רכין של מזרים:

(כו) יסַע קָדִים בַּשָּׁמַיִם
 וַיִּנְהַג בְּעִזּוֹ תִימֹן:
 (כז) וַיִּמְטֵר עֲלֵיהֶם כַּעֲפַר שָׁאֵר
 וַכְּהוֹל יָמִים עֹזַף כְּנָף:
 (כח) וַיִּפֹּל בְּקֶרֶב מַחְנֵהוּ
 סָבִיב לְמִשְׁכְּנוֹתָיו:
 (כט) וַיִּאֲכַלוּ וַיִּשְׂבְּעוּ מֵאֵד
 וַתֵּאֲוֹתֵם יָבֵא לָהֶם:
 (ל) לֹא־זָרוּ מִתֵּאֲוֹתֵם
 עוֹד אֲכָלִם בְּפִיהֶם:
 (לא) וַאֲף אֱלֹהִים וַעֲלָה בָהֶם
 וַיִּהְרַג בְּמִשְׁמַנֵּיהֶם
 וַכְּהוֹרֵי יִשְׂרָאֵל הִכְרִיעַ:
 (לב) בְּכָל־זֹאת הִטְאוּ־עוֹד
 וְלֹא הֵאֱמִינוּ בְּנִפְלְאוֹתָיו:
 (לג) וַיִּכַּל־בְּהַבֵּל יָמֵיהֶם
 וַשָּׁנוֹתֵם בַּבְּהִלָּה:
 (לד) אִם־הֲרָגִם וַדַּרְשׁוּהוּ
 וַשְּׁבוּ וַשְּׁחֲרוּ־אֵל:
 (לה) וַיִּזְכְּרוּ כִּי־אֱלֹהִים צוֹרֵם
 וְאֵל עֲלִיּוֹן גֹּאֲלָם:
 (לו) וַיִּפְתּוּהוּ בְּפִיהֶם
 וּבִלְשׁוֹנָם יִכְזְבוּ־לוֹ:
 (לז) וְלִבָּם לֹא־נָכוֹן עִמּוֹ
 וְלֹא נֶאֱמְנוּ בְּבְרִיתוֹ:

(כו) יסע קדים. ופוח
 נסע מאת ה' ויגז שלויס
 (במדבר י"א): (כו) שאר.
 בשר: (ל) לא זרו. מתאוותם
 לא נעשו זרים מתאוותם
 כי כל תאוותם השיגו:
 עוד אכלם בפיהם. ואף
 ה' מרה נעם. ד"א לא זרו
 מתאוותם לא נתרחקו
 מתאוותם עד שנאת להם
 הפורענות: (לא) ובחורי
 ישראל. נבחרים שבהם
 והאספסוף הם הזקנים
 שנאמר בהם אספה לי
 (שם): (לד) אם הרגום
 ודרשוהו וגו'. אף היא לא
 באמת אלא בפסגות צפה
 ובזבז בלשונם: (לז) ולבם.
 לא כפיהם נכון ואף עפ"כ
 והוא רחום להם ומכפר
 עונם תמיד ולא השחיתם:
 והרצ'

באור

(כו) יסע, יסע לספר דברי
 הנבחר שהזל לומר עליו שמע
 ה' ויתעבר (הראב"ע) וכן
 הוא מתורגם (חילט וגו')
 ויתכן שזה טעם חסרון
 הוי"ו ויסע, כדי להבדיל
 בין נתינת המן שעברה כבר
 (ר"ל התחלתו) ובין נתינת
 הנבחר הבא אחריו, ולא
 יכול להבדילו בזמן ההוא,
 אשר הוא אינו בפעלים
 בל"ע, ולערב שם אשד בין
 כמה פעלים הקודמים
 והמאשרים לבוא, הוא מה
 שאינו נאה במליצה ולכן
 הביאו בלשון עתיד להיותו
 המאוחר בזמן, והבין על
 זה. קדים ותימן, הסכימו
 המפרשים שהכוונה על רוח
 דרומית מזרחית, וטעם
 תימן אמרו שהוא מלשון
 ימן. כי באמת למסיב פניו
 למזרח יהיה הדרום בלד
 ימינו

ת ה ל י ם ע ח

ב א ו ר י ט

- (כז) איטצט לעסט ער סאָרגענווינד אַם היממעל וועהען, עררעגט דורך זיינע מאַכט דען זידווינד .
- (כח) נון רעגנעט איהנען פֿלייש, וויא שטויב; וויא זאָנד אַם מעערע, פֿליגעלווערק;
- (כט) עס פֿעללט אין איהרעם לאַגער ניעדער, דאָ, וואָ זיא וואָהנען, אַללענטהאַלבען.
- (ל) זיא עסטען, ווערדען אַיפֿערזאַטט; ער לעסט זיא איהרע וואָללוסט ביסען.
- (לא) קוים וואָר דיא לוסט געשטיללט,
- (לב) נאָך האַטטען זיא דיא קאָסט אים מונדע,
- (לג) קאָם גאָטטעס צאָרן שאָן איבער זיא, ערווירגט דיא עדעלסטען פֿאָן איהנען, אונד לעגט דיא יונגע מאַנשאַפֿט ניעדער.
- (לד) זיא זינדיגטען נאָך איממער מעהר, אונד גלויבטען ניכט אָן זיינע וואונדער.
- (לה) אין אייטעל שוואַנד איהר לעבען הין, אין אונבעוואָננענהייט דיא צייט.
- (לז) זיא זוכטען איהן, ווען ער זיא שלוג, בעקעהרטען זיך, אונד ריעפֿען אָן.
- (לח) וואָחל איינגעדענק, דאָס גאָטט איהר פֿעלז, דער העכסטע איהר ערלאָזער וייא.
- (לז) דאָך הייבעלטען זיא מיט דעם מונדע, אונד לאָגען איהם מיט פֿאַלשער צונגע;
- (לא) איהר הערץ וואָר דאָך ניכט פֿעסט אָן איהם, זיא זיינעם כינדע דאָך ניכט טרייא.

ימינו : (כח) סביב למשכנחיו, ונתפסו מכל לדי המנהג בדכתיב כדרך יוס כה וגו' (במדבר י"א), ולא היו לריקים לטרוח בעבורו הנה והנה : (כט) וישבעו מאד, הוא הזרח האמור בתורה, מטעם פן תשבענו והקלותו (משלי כ"ה), ובתרגום הרב (איבערזאָטט), וזה יורה על תכונת לבס הרע כי אף נגד טבעם חטאו לבלוע את בשר התאווה לבלי יאמר די למען הכעים את הגותן. והאוחם יביא להם, הי' מביא כמו יעשו עגל בתורב (הראב"ע) : אמנם נראה שעוררו ויביא להם האוחם ונחלק מקום וי"ו המהפכת ללכות המליצה, וטעם המאמר וישבעו מאד וזוה הניח להם תאותם, כי מן הידוע שכל שם חטא נופל גם על החסרון גם על העונש הנא בעקבו, כזה שיקרא בשם הגמול המסובב, וכן הזרח הוא העונש הנא בעקב התאווה העזומה שלא כדת והוא יקרא ג"כ בשם תאווה וזה מה שקורין בל"א (זיינע לוסט ביטען) כלומר שתנול לו תאותו כ"כ עד שתהיה לו לזרח ולעונש, תבין מזה דרך מתרגם משכיל : (ל) לא זרו, ר"ל עדיין לא נעשו זרים לתאווה הקיח,

אל

אבל הי' משימים כל מגמתם אל החמירות הקיח כי עוד ומיד הי' אכלס נסיהם (הרב אבן יסיוח), וכענין הזה מתרגם הרב, וטעם עוד מושך אחר עמו : (לא) ואף ה', הוי"ו מתבררת בזמן, בעודו של זה הנה גם זה. במשמניהם, גדולי המסנה והעשירים המתענגים כמו ומשמן בשרו ירזה והזכיר ובחורי בעבור כח תולדותם והנה לא הועילם בעלות צם אף ה' (הראב"ע) : הכריע, מטעם כרע נפל (שופטים ה') : (לב) בכל זאת חטאו עוד, כנזכר בתורה : (לג) ויבל, ימיהם, כדרך ויהי אנשים, והטעם שלא בקאו האושר האמתי בשמוע לקול ה' וללכת בדרכיו. בבהלה, שהיו מבהילים ומדמיסים את הזמן בהנליהם, בלי לתת לב וזה שתרגם הרב (אונבעוואָננענהייט) ודמיון הוראת שרש בהל להורא' שרש הבל נגלה לעין כל, כי ביותר שיש לדבר מה עלמות אמתית יאריך קיומו ולא יגוע, ולהיפך כל הבל יבהל מהרה ואין לו קיום : (לד) אם הרגום, קלתם ודרשוהו קלתם הנותנים נאלו יקיפו ע"י המכות מתרדמותם שהיו בה, ויזכרו כי ביד אלהים להרע ולהטיב, וכי גמלם כנר כל טוב ופדם מזרה לכן שנו גם עתה אלון לבקש פמנו הנלה, שאגם (לו) ויפתוהו, וי"ו לעורר על היסוד, והטעם כפי משנתם :

(לח) וְהוּא רַחוּם וְיִכְפַּר עוֹן וְלֹא יִשְׁתִּית

וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אָפוֹ

וְלֹא יַעִיר כָּל־חַמָּתוֹ:

(לט) וַיִּזְכֹּר כִּי־בֶשֶׂר הֵמָּה

רוּחַ הַזֹּלֶךְ וְלֹא יָשׁוּב:

(מ) כַּמָּה יִמְרוּהוּ בַמִּדְבָּר

יַעֲצִיבוּהוּ בִישִׁימוֹן:

(מא) וַיָּשׁוּבוּ וַיִּנָּסוּ אֶל

וּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל הַתְּנוּ:

(מב) לֹא־זָכְרוּ אֶת־יְהוָה

יוֹם אֲשֶׁר־פָּדָם מִנִּי־צָר:

(מג) אֲשֶׁר־שָׂם בְּמִצְרַיִם אֶת־הוֹרֵי

וּמִזִּפְתָיו בְּשִׂדְה־צֶעֶן:

(מד) וַיַּהֲפֹךְ לָדָם יְאִרֵיהֶם

וַנּוֹזְלֵיהֶם בַּר־יִשְׁתִּיּוֹן:

(מה) יִשְׁלַח בָּהֶם עֲרָב וַיֹּאכְלֵם

וַיִּצְרַדְעוּ וַתִּשְׁחִיתֵם:

(מו) וַיִּתֵּן לַחֲסִיל יְבוּלָם

וַיִּגְיעֵם לְאֶרְבֶּה:

(מז) יַהֲרֹג בַּבָּרָד גִּפְנֵם

וַיִּשְׁקְמוֹתֵם בַּחֲנָמַל:

(לח) והרב' פעמים רבו' להשיב אפו. מהם ואף אם נפרע מהם לא העיר עליה' כל חמתו כי אם מעט מעט לפי שזכר כי בשר המה ויזכר הרע עמון בלבם והוא רוח הולך בשימותו ולא ישיב אותו רוח זהם לעולם הבא בשיחיו אין יזכר הרע שולט בהם. ולא יתכן לפרש רוח הולך ולא ישוב רוחם אל חיים זהם שאם אמרת הן נפרע בתחית המתים הן מפורש באגדת תילים: (מ) כמה פעמים ימרוהו מיד במדבר: (מא) התנו. לשון סימן כמו והתוית תיו (יחזקאל ט') וסימן הוא לשון מופת ונסיון בקשו ונמו אות וסימן היש ה' בקרבנו אם אין (שמות י"ז): (מב) ותשחיתם. שומטין את בליהם: (מז) בחנמל. שם חרבה. ומדרשו באן ון ומל היה מולל את ירק העץ והעשב ואוכלו: ויסגר

באור

(לח) והוא, אף על פי שהוא יודע את לבנם, הנה בהיותו רחום מדרכיו לכפר עון של אותן השנים אליו ולא ישחית מכל וכל וכן והרבה להשיב אפו בכל פעם ופעם שחטאו. ולא יעיר כל

המער

(מז) ושקמוחם, הוא שקמי' והוא שקמות ונא על שני משקלים ורבים כמוהו, ובדקו"ל נמלא שקמי' ביחיד. והנה הרמב"מ מן תרגם כדע' הראב"ע שהוא מין תאנה, והוא אמת, אך מין ממיני תאנים הרעות (והוא בערפ"י גענוז), עיין גענוזים ערך שקמים, ולזה יולדק דברי הנביא שקמים גדעו וארזים נחליף (ישעיה ט' ט') לפי שהשקמים המה מעוטו הערך. בחנמל, כבר אמרנו כמה פעמים, כי הלמ"ד ג"כ יונטר לאות המשקל כמו האמנת"ו, וא"כ נאמר שרשו חמם, ונחלק המ"ם בנו"ן כמו חסדי ה' כי לא תמונו שאל הנו"ן תמורת אות הנפל (וכמו שכתב הרד"ק במנולול) והיה זה שם לכרך האורף, כי הן נזכר במכת ברד ואם מתלקחת ותהלך אש חרבה.

ת ה ל י ם ע ח

ב א ו ר כ

- (לח) (אלליון דער אללכארמהערציגע
(פֿערנאב דיא מיססעטהאט,
(פֿערטילגטע ניכט;
נאהם אָט דען צאָרן ציריק,
ליעס זיינען גרים ניכט גאַנץ ערוואַלען;
(לט) בעדאָטע, דאָס זיא פֿלויש נור זינד,
הויך, דער פֿערגעהט, ניכט וויעדערקעהרט.
(מ) (וויא אָט וואַרען זיא
(איהם ווידערשפענסטיג אין דער וויסעטע,
אין דער איינאָדע אונגעהאָרואַם?
(מא) אונד זעטצטען גאָטט אויף נייע פּראָבען,
אונד מייסטערטען דען הייליגסטען.
(מב) זיא דאָטען ניכט מעהר זיינער מאַכט,
דען טאַג ניכט, דאָ ער זיא ערלאָזטע;
(מג) ניכט דאָס ער צייכען אין מצרים,
אונד וואונדער טהאָט אין צוען'ס פֿלורען;
(מד) פֿערוואַנדעלט' איהרע שטרעמ' אין בלוט,
אינטרינקבאַר וואַרד איהר פֿליססיגעס;
(מה) ליעס אללערלייא געווילד זיא פֿרעססען,
אינד קראַקאָדיללע זיא פֿערצעהרען;
(מו) ער גאָב דעם ערדקעכס איהר געוועכס,
דעם היישרעק איהרע אַרבייט היין.
(מז) ליעס האַגעל איהרען וויינשטאַק טאָרטען,
אונד איהרע פֿייגענביימע פֿראַסט.

כל המתו, לאנדס כלס.
אמר חכס גדול מחכמי
דורנו שהטעם ולא יעיר כל
זוס דבר מחמתו, כטעם
לא תעשה כל מלאכה שהיא
בהכרח כל זוס מלאכה והנה
שכח אף אלהים הנ"ל (פ'
ל"א), אכן יש הפרש רב
בין כל הנא לפני דבר כללי
הנלתי מוחלט, ובין כל הנא
לפני דבר כללי הנעשה
מוחלט או פרטי ע"י ה"א
הידיעה או על ידי כוון,
כי כפן ה"א נאמר ד"מ כל
דבר, ויהי שעורו כל מה
שנכנס תחת מין דבר והוא
מתורגס כל"א (חלוצט),
ומזה לא תעשה כל מה
שהוא מין מלאכה; וכפן
הב' נאמר כל הדבר, ויהי
שעורו כל חלקי זה הדבר,
ר"ל כלושל דבר, ותרגומו
כל"א (גאנץ), ומזה לא
יעיר כל המתו, דהיינו
כלו של חמתו וכתרגום
הרב, ואס תהי הכוונה
כפי מה שאמר החכס הנ"ל
הי' הכתוב כריך לאמר ולא יעיר מכל חמתו ואז יובן על כל חלק וחלק ממנו, כטעם ולא הפיל מכל
דבריו ארצה (ש"א ג' י"ט), על כל אחד מדבריו, והנן ע"ז. ויש לעורר על טעם הפסיק אחר נושא והוא
דחום, להיותה הסנה אשר ממנה ימזנו ארבעת המאמרים הנאים אחריו, יכפר והרבה
ולא יעיר ויזכור, גם יש לעורר על השתנות וקולר מדה המאמרים בזה הכתוב בעבור
התנשאות המליכה לדבר דרכי עליון ומדותיו (כידוע ממה שזכר בפתיחת שירת הים להר"מ):
(לט) ויזכור כי בשר המה, והתאיה נטועה בתולדותם. רוח הולך ולא ישוב, בעלי חבלי
קלרי הזמן וקלרי המדע, וטעם רוח כתרנס הרב (הויך), דמה הווייתם לנשימה בעלמא
שאין בו ממש ומיד כשנתהו' והולך מחזן לגוף יאבד ולא ישיב אליו עוד: (מ) כמה, טעם
הכמשך כזה: הכי אינס קלרי מדע? והלא כמה יבעיסוהו במדבר ולא זכרו את טובותיו אשר
עשה להם במצרים, ויוסיף במליכתו לפרט אלו הטובות. יעציבוהו, כביכול ע"י מרידתם
ותרגו' הרב כפי הענין, כדי להרחיק החסרון: (מא) וישבו וינסו, חוץ מה שזכר לעיל
וכתרגום הרב. ההו, מלשון והתוית תי"ו (יחזקאל ט') כמורה המתאר גבול לתלמידו לאמר
לו עשה כך ועשה כך, את זה תוכל עשוהו ואת זה לא תוכל. כן דברו תמיד נגד ה', וזה
שזרגס הרב (הייסטערן): (מב) יום אשר פרס מני צר, ואשר בו שס אותותיו וגו', אותו
לא זכרו, וטעם יום כלל. ואזרים אומרים לא זכרו את היום אשר בו פרס, ואת מי אשר
שס וגו', אמנס הנכון לדעת הר"מ הוא, לא זכרו את ידו ואת יום אשר פרס, וכי שס
וגו' וטעם אשר כמו כי (דאָס) ורבים כן במקרא: (מד) ויהפוך לדם יאוריהם, וכל נזוליהם,
אף מה שנכלים, כל ישתיון המצרים אותם. ישתיון, מננין הקל כמו ישתיון, והרב תרגס
כפי הענין: (מה) וצפרדע, שס כלל כמו ותעל הצפרדע, ובעבור מלת ותשחיתם נראה
שהוא התנין הגדול הימיי הנקרא אל חמסה וכתרגום הרב (קרעקאָדיללע), ועמ"ש ע"ז הרב
אברבנאל (בפ' וארא): (מו) לחסיל, מין אחד מד' המינים אשר לארצה, והוא מכונה כל"א
(ערהקעכס) בעבור הנוק שיעשה ביכול הארץ. ויגיעם, מה שקנו ביגיעה רבה: (מז) יהרוג,
הנפס הנומחת, ודין זה כמעט בכל הלשונות לשמש בענין חיים ומיתה אלל הַלְמַחִים. ושקמותם,

(מח) ויסגר לברד בעירם. כשהתחיל הברד לירד המלכי מצריח לאנו לבית והברד נעשה למולו כמין כותל והמלכי שחתו ונותנו על כתיפו להוליכו לבית ולאובלו והעוף בא ונוטלו הימנו והומוקניה' לרשפי' לעופות כמו וצני רשף יגביהו עוף (איוב ה'). זה מדרשו ולפי פשוטו להפסיק רשפי אש כדכתיב (שמות ט') ואש מתלקחת בתוך הברד: (ג) יפלים כתיב לאפו. אע"פ שבאף נשתלקו המכות לא שמשו אלא אליקותם מה שנוטעו להמית המיתו ולא הכל צנתיבותם הלכו. בפירושי' אחרים מלאתי כן יפלים כתיב לאפו כשהכה כל בכור במלכים הורה דרך למשחי' באף לבוא אל בתי מלכים ולא לבתי בני ישראל: ומית'. גופם: (נה) ויגרש מפניה' ז' אומות: באהליהם. של עובדי כוכבים ומזלות: (נו) וינסו וימרו. בימי השופטים. (נז) כקשת רמי'. שאינה זורקת מן המקום שהמורה חפץ:

באור

מין תאינה. ויכור הגסן והתאנה מכל עלי השדה להיותם המשובחים שבהם. בחנמל, הוא הקדש החזק המיבש לימות האילנות, (מדברי הרד"ק), וזה נכון בעבור הנספל ברד שהוא ג"כ יתהוה ע"י קרירות האויר המקפוא את טפי הגשם כידוע, וכ"ת הרב (פרקסט): (מח) ויסגר לברד בעירם, של אלו אשר עזבו מקניהם בשדה, והנה אמרו טעם לברד הנסל יהסך לברד, וזה

(מח) ויסגר לברד בעירם

ומקניהם לרשפים:

(מט) ישלח בם אחרון אפיו

עברה וועם וצרה

משלחת מלאכי רעים:

(ג) יפלים נתיב לאפו

קאחשך ממות נפשם

וחיתם לדבר הסגיר:

(נא) ויד כל בכור במצרים

ראשית אונים באהליהם:

(נב) ויסע כצאן עמו

וינהגם כעדר במדבר:

(נג) וינתם לבטח ולא פחדו

ואת אויביהם כפה הים:

(נד) ויביאם אל גבול קדשו

הר זה קנתה ימינו:

(נה) ויגרש מפניהם גוים

ויפילם בחבל נחלה

וישכן באהליהם שבטי ישראל:

(נו) וינסו וימרו את אלהים עליון

ועדותיו לא שמרו:

(נז) ויסגו ויכגדו כאבותם

נהפכו כקשת רמיה:

(נח) ויכעיסוהו בקמותם

ובפסיליהם יקניאוהו:

ת ה ל י ם ע ח

(מח) איהר פֿיעה גאַב ער דעם האַגעלשלאַג, רויבֿעגעלן איהרע העערדען פֿריוו.

(מט) ליעם זיינען גרים לאָז איבער זיא, וואוטה, צאָרן אונד אַנגסט, שאַארען באַזער ענגעל.

(נ) מאַכט זיינעם צאָרנגעריכטע באַהן, פֿערזאָגט איהר דאָזיין ניכט דעם טאָדע, איבערגיכט דער פֿעסט איהר לעבען;

(נא) שלעגט אַללע ערשטגעבורט מצרים'ס, דיא יוגענדקראַפֿט אין היטטען חס'ם;

(נב) זיין פֿאָלק ליעם ער וויא שאַפֿע ציעהען, פֿיהרט; עם וויא העערדען אין דער וויסטע.

(נג) ער לייטעט זיכער, ניכטס ערשרעקט זיא, דאָז מעער בעדעקט איהרען פֿינד.

(נד) ברינגט זיא אין זיינע הייליגע גרענצע, צום בערג, פֿאָן זיינער האַנד ערוואַרבען;

(נה) פֿערטרייכט פֿאָר איהנען הער דיא פֿעלקער, טהיילט ערבע נאָך דער מעסשנור צו, (אונד ריימט איהרע היטטען איין דען שטעממען ישראל'ס צום וואָהנויטץ.

(נו) (אַלליין אויך זיא פֿערזוכטען גאַטט, ערצירנטען דען העכסטען, אונד היעלטען ניכט זיין צייגנים.

(נז) זיא פֿיעלען אַב גלייך איהרען פֿאָטרן, זיא וואַנדעלטען וויא לאַזער באַגען;

(נח) ערצירנטען איהן מיט איהרען העהען, אונד רייצטען איהן מיט איהרען געטצען.

ב א ו ר כ א

וזה לא יתכן להולכים בעקבותי'הנס רה. לרשפי', לעופות הטורפים אחר שנפלו נבלותם על פני השדה מטעם וזני רשף, וכ"ת הרב, אצל לדעת המהפכים טעם רשף לזרף יהי' הענין על האש שהי' צמוד הנדר כזכר בחורה: (מט) ישלח במ וגו', זה הפסוק בולל למכות שלא הזכיר בפרט (הרד"ק). משלחת, ענינו החרת הדבר מאין עולר וזוה הוא קרוב לעניין שלום ונופל שם זה על דבר הנא צריבוי זא"ז (מדברי רבי שלמה בן מלך), וזה שפרגם הרב (טזארען). מלאבי רעים, הם המכות כי בשליחות הא ית' וברכוננו באו(רד"ק). והנ' לדעתו נפלה מ"ס הריבוי של תיבת מלאכים ואינה סמוך, כי טעם רעי' תאר למלאכי' אמנם כנר הערנו שלפעמי' יבוא המחואר עם המתאר ביחס המלטרף. ואחרי' אמרו טעם הסמיכו' מלאכי ענינים רעים כלומר הממוני' על הרעות להפרע מהם מהרשעים, והוא דרך משל במליצה: (ג) יפלאם גת'ב לאפו, ישר האל דרך שילך בלא עניב עליהם, (הרד"ק), וכ"ת הרב. לא חישך ממות, וכן טעם לדבר הסגיר דרך מליצה ודמיון כאלו יהיו המות והדבר אישים מחלטים,

נאטט

והעד לא יתן המשחית לבוא, ובאמת ועבר ה', והכה ה', וכמאמר חז"ל על פסוק ועברתי בארץ מצרים וגו'. והיהם, הנכון שהוא כפל של נפסם. וטעם (גא) ויך וגו', באור לדבר הסגיר. באלהי חם, אבי אביהם, וינחור זוה הכנוי משני טעמים (א) שהוא דרך נאה במליצה לשמש בשמות שונות, (ב) לזוהם באניהם המקולל ולאמר שהם זרע ארור מאז: (גה) ויפילם, ויפל להם הנחלה, כטעם היקרך דברי. בחבל, במדה, כדנתיב לרב חרבו את נחלתו וגו' (נמדבר ל"ג כ"ד): (גו) וינסו וזמרו, אחר מות יהושע והזקנים: (גז) נהפכו בקשת רמיה, זה קשת שאינה משוכה כראוי שהזומה בה יכון לגד זה, והיא תהפוך ותוליד החץ לכד אחר:

(נט) שִׁמְעֵ אֱלֹהִים וַיִּתְעַבֵּר
 וַיִּמָּאֵס מְאֹד בְּיִשְׂרָאֵל:
 (ס) וַיִּטֹּשׂ מִשְׁכַּן שְׁלוֹ אֱהָל שִׁכְנֵי בְּאָדָם:
 (סא) וַיִּיתֵן לְשָׁבִי עֵזוֹ וַתִּפְאֲרֵתוּ בֵּיד-צָר:
 (סב) וַיִּסְגֵּר לְהַרְבֵּ עֲמוֹ
 וּבִנְהַלְתוּ הַתְּעַבֵּר:
 (סג) בַּחֲזוֹרֵיוֹ אֲכַלְהָ אֵשׁ
 וּבְתוֹלְתָיו לֹא הוֹלִלּוּ:
 (סד) כַּהֲנִיּוֹ בַּחֲרֵב נָפְלוּ
 וְאֵל מִנְתָּיו לֹא תִבְכֶּינָה:
 (סה) וַיִּקַּץ כִּישָׁן וְאֲדָנִי
 כְּגִבּוֹר מִתְרוֹגֵן מִיָּוִן:
 (סו) וַיֵּךְ צָרִיו אַחֲזֹר
 חֲרַפַּת עוֹלָם נָתַן לָמוֹ:
 (סז) וַיִּמָּאֵס בְּאֱהָל יוֹסֵף
 וּבְשֵׁבֶט אֶפְרַיִם לֹא בָחַר:
 (סח) וַיִּבְחַר אֶת-שֵׁבֶט יְהוּדָה
 אֶת-הַר צִיּוֹן אֲשֶׁר אָהָב:
 (סט) וַיִּבֶן כְּמוֹרֵי מִים מִקְדָּשׁוֹ
 כְּאֶרֶץ יִסְדָּה לְעוֹלָם:
 (ע) וַיִּבְחַר בְּדוֹד עַבְדּוֹ
 וַיִּקְחֵהוּ מִמְּכַלְאֵת צֹאן:

(סא) ויתן לשבי עוזו. מסר הארון והלכות ביד שלשתיו: (סג) בחזרויו אכלה אש. עברתו: לא הוללו. לא נכללו לאפריקן וסופה שמתו הנקורים במלחמה: הוללו. לשון הלולא בארמית. ורבותינו דרשוהו על נדב ואביהו. ואין לבי מתיישב לפרשו בן שהרי כבר התחיל במשכן שילה: (סד) כהניו בחרב נפלו. חפני ופנחס: ואלמנותיו לא תבכינה. אף אלמנתו לא ניתנה לבנותו שאף היא מתה ביום השמועה כמו שאמר (ש"א ד') ותכרע ותלד כי נהפכו עליה לירוס: (סה) מתרוקן. מתעורר ומתגבר בדבור להקיץ מיינו. מתרוקן לשון רנה הוא: (סו) ויך צריו אחזר. כבות אחזרים. צעבולים יבטחוריו והוא חרפת גדוף להם עולמות: (סז) וימאס באהל יוסף. הוא שילה זהו בחלקו של יוסף: (סט) ויבן כמו רמי' מקדשו וגו'. כמו שמים וארץ שנאמרו בהם שתי ידיים שנאמר אף ידי יסדה ארץ וימיני עפחה שמים (ישעי' מ"ה) אף בית המקדש צבתי ידיים שנאמר (שמות כ"ח) בוננו ידך. ד"א כמו רמי' מקדשו כארץ יסדה מה שמים וארץ אין להם חליפין אף מקדש אין לו חליפין להשרות שם שכינה: (ע) ממבלאות לאן. דירי לאן כמו (סוף חבקוק) גזר ממבלה

מאחר

דגש ח"ש

ה מ ע ר

(סו) ויך צריו אחזר, הרמז"מ תרגם (ריקלינגס) ואין זה תואר נכון לגבור, כי הוא יעמוד בפני אש מלחמתו כנודע, ולכן יותר נראה ששעורו לאחזר שהכה אותם עד כי נסוגו אחזר, ויתורגם: (ער טווג זיינע פיינרע לזריק).

- (נב) גַאֲטַט הָאֲרַטַע דִיעַס, עֵנְטִבֶרֶאָנְטַע, פֿעֶרֶאָבִשִיעֵט יִשְׂרָאֵל גַאָר זַעֲהֵר.
- (נא) פֿעֶרֶלֶעֶסֶט דִיא רַעִידֶענִץ צו שְׁלֵה, דִראַן צַעֲלֵט, דִאָ עֵר בִיִיא מַעֲנִשֶען וּוְאֶהֲנַטַע;
- (נא) גִיכֵט אִינֶס גַעֶפֶעֲנִגִים זִינַע קֶרֶאָפֶט, אִיִן פֿיִינֶדֶעס הָאָנֶר דִיא הַעֲרֵלִי־קִיט;
- (נא) אֹונֶר אִיבַעֲרִגִיכֵט זִיִן פֿאַלֶק אִינֶס שׁוֹעֲרֶדֶט, עֲנַט־רִיסֶטַעט אֹויף זִיִן אִיִנַעֲנַט־הוּם.
- (נג) דִיא יִוִנַע מַאָנְשַׁאָפֶט פֿרַאָס דִראַן פֿיִיעֵר, קִיִן לִיעֵר עֶרֶהֶעכֵט דִיא יִוִנַע בֶרוִיט.
- (נד) אִינֶס שְׁלֶאָפֶט־שׁוֹעֲרֶדֶט פֿאַלֶלֶען אִיהֶרַע פֿרִיעֶסֶטַעֶר, אֹונֶר קִיִנַע וּוִיט־טוֹע וּוִינַט אֹום זִיא.
- (נה) דִאָך, וּוִיא פֿאַָם שְׁלֶאָף, עֶרוּוֹאָפֶט דַעֵר הַעֲרֵר, זָאָ וּוִיא אִיִן הַעֲלֵד פֿאַָם וּוִינַע יוִיבֶצַעֲנֵד!
- (נו) שְׁלַעֲגַט זִינַע וּוִידַעֲרֹוּאָפֶעֶר רִוקֶלִינֶגֶס, טַהִיִלֶט אִיהֶנַען עֹוּיִג שְׁאָנֶדַע צו,
- (נז) פֿעֶרוּוִירֶפֶט דַעֲנַנְאָך דִיא הִיטֶטַע יוִסֶף'ס, עֶרוּעֶהֶלֶט נִיבֵט דַען שְׁטַאָם אִפֶרִים'ס;
- (נח) עֶרוּעֶהֶלֶט יְהוּדָה'ס שְׁטַאָם דִאָפִיר, דַען בַעֲרַג צו צִיִן, דַען עֵר לִיעֶכֵט;
- (נח) בּוִיעַט הִימַמַעֲלֶאָן זִיִן הִיִלִיגֶט־הוּם, אֹונֶר גֶרִינֶדַעט'ס גִלִיִךְ דַעַם עֶרֶדֶבֶאָלֶל עֹוּיִג;
- (ע) עֶרֶקִיעֹועַט דוּד זִינַען קֶנַעֲכֵט; עֲנַט־רִיִיסֶט אִיהֶן זִינַעֵר שְׁאָפֶע הִירֶדַען,

עֲנַט=

(ס) שֶׁבֶן בִּאֲדָם, אֲמָרוּ הַמּוֹקֵדִים הַזֵּלִיפוּ הַעוֹמֵד בַּיּוֹלָא, אֲכֵן יֵשׁ לַפְּרָשׁוֹ עַל קְדוּשָׁתוֹ אִו הַדּוֹמָה לוֹ, וְאִם אִינֶנוּ נִזְכֵּר בַּפִּירוֹשׁ, כִּי מִדֶּרֶךְ הַמַּלְיָחָה לַסְּתוּם וְלַקָּדֵר: (סא) עוֹן, הַסְּכִימוּ הַמִּפְרָשִׁים שֶׁהֵטַעַם עַל הַצִּיּוֹן כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב אִתָּהּ וְאֶרֶץ עוֹד, כִּי צו נִרְאָה עוֹן הַאֲזַנְתָּנוּ: (ג) בְּהוֹרִי אֲכַלָּה אִישׁ, עַד־מִן וְקִרְאֵי הַמַּלְחָמָה אֲשֶׁר כִּטַּעַם בִּי אֲשֶׁר יֵלֵא מִחֲשַׁבְתִּי, וְאֲמַר בְּקוֹרִי כִּי הַבְּחוּרִי יוֹלָאִים לַמַּלְחָמָה (מִדְּבַר הַרְד"ק וְהַרְאָב"ע). וּבַהוֹלְחִי לֹא הוֹלְלוּ, בְּשִׁירֵי ע"י הַמַּהֲלִילִים בַּיּוֹם חֲפָזִי, כִּי מִתּוֹ הַבְּחוּרִי שֶׁהָיָה נִשְׂאֹף לְהֵס אִם חָיו (מִדְּבַר הַרְד"ק): (סד) וְאֶל־מִנּוּחֵי לֹא תִבְכִּינָה, כִּי מִתּוֹ גַם בַּעֲבוּר הַרְד"ק הַגְּדוֹלָה, וְהִנֵּה נִרְאֵ' אֲנִי אֶלֹו הַבְּחוּרִי יִרְמֹזוּ עַל הַמַּעֲשֵׂה בַיּוֹם עָלַי: (סה) וַיִּקַּץ, וַיֵּד לַעֲוֹר עַל הַהִיפֵךְ. כִּי־שָׁן, כֹּאֲלוֹ הָיָה עַד עַתָּה וְלֹא הִשְׁגִּיחַ עַל הַנַּעֲשֵׂה בְּאֶרֶץ. וַיֵּשׁ עוֹד פֶּן אֲחַר צוּה הַמַּשַּׁל, בַּהִיּוֹת שֶׁנִּשְׁאָדַס הוֹלֵךְ לִישָׁן הוּא עִיף, וְכַשִּׁיקָן מִשְׁנֵתוֹ הַחֲלִיף כַח, וְצוּה יִתְדַמֶּה אֶל הַמַּשַּׁל הַב' אֲשֶׁר יַעֲבֹר הַמַּשׁוּרֵר אֵלָיו לֵאמֹר שִׁיקִים ה' כַּגְּבוּר מִתְרוֹנֵן מִיִּין, שֶׁהִיִן יוֹסִיף לוֹ עוֹד גְּבוּרָה עַל גְּבוּרָתוֹ הַטְּבַעִית, וְטַעַם מִתְרוֹנֵן, יִסְבֵּב בַּעֲלָמוֹ הַרְנָה מִחֲמַת הִיִן שֶׁתָּהּ וּבַחֲרָנוֹס הַרֵב, כִּי כִנֵּר בְּאֶרְצוֹ שֶׁכֵּל רָנָה הוּא הַרְמַת קוֹל: (סו) וַיֵּךְ צִרְיֹו אַחֲרָי, הַסְּכִימוּ כָל הַמִּפְרָשִׁים שֶׁהָיָה זֶה רָמֹז עַל מַכַּת הַטְּחוּרִים, וְאִיךְ לֹא טַעַמוֹ כִּי זֶה דֶרֶךְ מַגּוֹנָה בַּמַּלְיָחָה שֶׁתִּרְדַּ מִמֶּאֱמַר רַס וְנִשְׁגַב צוּה וַיִּקַּץ ה' וַיִּקַּס כַּגְּבוּר מִתְרוֹנֵן מִיִּין לֵאמֹר שֶׁכֵּל וְנִצְוָה צוּה וַיֵּךְ לָרִיב עַל אַחֲוִיִים, כַּמִּלְמַד הַמִּיטֵר אֶת הַתִּינִיק בַּשּׁוֹטִים; אֲמוֹס כִּי כֵן דֶּרֶךְ כָּל הַמַּרְחִיק עֲלָמוֹ מִן הַפֶּסַע שִׁסְתַּנְכוּ עֲשֵׁתוֹתָיו, וְכֵלֶל גְּדוֹל אֲמָרוֹ אִין מִקֶּרֶא יוֹלָא כִדִּי פֶשׁוּטוֹ, וְכֵן כֹּאֵן יִהְיֶה הַטַּעַם כִּי מִיֵּד שֶׁקַּס ה' לֹא נִלְמוּ עוֹד הַאֲוִיבִים אֲבַל הוֹכַרְתּוּ לְנוֹס וּלְצוּב אַחֲוִי וְצוּה נַחַן לְהֵס חֲרַפַּת עוֹלָם וּבַחֲרָנוֹס הַרֵב: (סז) וַיִּמָּאֵס, אֲעַפ"כִּי בִאֵוֶהֶל שַׁעֲמַד עַד עַתָּה בַּשִּׁלְחָה נַחֲלַק שֶׁל בְּנֵי יוֹסֵף: (סח) וַיִּבְחַר, לִשְׁכֵן שְׁמוֹ בַּמִּקְוִים אֲשֶׁר נַחֲלַק שֶׁכֵּט יְהוּדָה הוּא הַר לִיּוֹן אֲשֶׁר אֵהֵב: (סט) וַיִּבֵן, שֶׁסִּי מִקְדָּשׁוֹ לֹא כְדִירַת עֵנִי בְּאֵהֶל נִמּוֹךְ, וְנוֹח' לְזִרְוֹב כַּמִּקְדָּס, וְזֶה שֶׁתִּרְגַּס הַרֵב (הִיטֶטַע), כִּי אִם בְּנוִי גְדוֹל וּבַתִּפְאֶרֶת שֶׁל אֲרָמוֹן גְּבוּה מֵאֵד כְּמוֹ הַשָּׁמַיִם הַרְמִים וְחֹזֵק כְּמוֹ הָאֶרֶץ אֲשֶׁר יִסְדֶּה אֱלֹהִים לַעוֹלָם, וְהַטַּעַם עַל כְּדוּר הָאֶרֶץ הַכִּלְלִי וּבַחֲרָנוֹס הַרֵב (דַעֵר עֶרֶב־בְּאֹוֹ): (ע) וַיִּבְחַר בְּדוּד עֶבְדּוֹ, אֲשֶׁר לֹא בָא אֵלָיו הַמַּלְכוּת בַּחֲרָת יְרוּשָׁה מֵאֲבִיו אֲף אִינוֹ רִאִי לְכַךְ, כִּי מִמְּבַלְאוֹת לֹאן שֶׁהוּא הַמַּדְרַגָּה הַיּוֹתֵר נִמּוּכָה וְרַחוּק מֵהַמְּלוּכָה בַּתְּכִלִּית הַרְחוּק מֵאֵס לַקְּחוֹ ה' לְרַעוּת אֶת עַמּוֹ בַּעֲבוּר תְּכוֹנוֹתָיו וּמְדוּתָיו הַיִּקְרוּת, כֹּאֲשֶׁר מַעִיד עָלָיו הַכָּתוּב:

עֲלוֹת

(עא) **מֵאַחַר עֲלוֹת הַבֵּיאוֹ**
לְרֵעוֹת בֵּיעַקֵּב עִמּוֹ
וּבִישְׂרָאֵל נִחְלָתוֹ:
 (עב) **וַיִּרְעַם כְּתָם לִבּוֹ**
וּבַתְּבוּנוֹת כִּפְּיוֹ יִנְהָם:

ממכלה לאן: (עא) מאחר
 עלות הביאו. שהיה רועה
 לאביו הלאן המניקות שפי'
 רחמני ומוליא הגדיים
 תחלה ומאפילין ראשי עשני'
 העליוני' שהם רבים. ומולי'
 התישים אחריהם ואוכלין
 אמלע העשנים ואחר כך
 מולא הזקות ואוכלות
 השרשים אמר הקב"ה ראוי
 הוא זה להיות רועה את
 עמי:

ע ט

קינה על חורבן בית מקדשינו ועל הריגת צדיקים.
 (א) **מִזְמוֹר לְאַסָּף**

אֲדַהֵים בָּאוּ גוֹיִם | בְּנִחְלָתְךָ
טָמְאוּ אֶת־הַיְכָל קִדְשֶׁךָ
שָׁמוּ אֶת־יְרוּשָׁלַם לְעַיִים:
 (ב) **נָתַנּוּ אֶת־נִבְלַת עַבְדֶּיךָ**
מֵאֲכָל לֶעֹף הַשָּׁמַיִם
בְּשַׁר חֲסִידֶיךָ לְחִיתוֹ־אֲרִץ:

ע ט (א) לעיים. לגלים
 ומהו מזמור והלא
 קינה היא אלא לפי שנאמר
 (איכה ב') כלה ה' את
 חמתו ונמה כלה וילת אש
 בליון מזמור ושיר הוא ששך
 חמתו על עלים ועל האבני'
 ולא עשה כליה צביו:
 (ב) צר חסידך. והלא
 רשעים היו אלא משקבלו
 פורענותם הרי הם חסידי'
 וכן הוא אומר (דברים ה')
 ונקלה אחיך כיון שלקה
 אחיך הוא. כן מפורש
 באגדה

שפכו

ב א ו ר

(עא) עלות, מטעם עול ימים, התשכח אשה עולה, שהוא היונק, וזה שחרגס הרב (וינך = חק):
 (עב) וירעם, כמו שהי' הישר והתמימות נלכצו בן רעה אותם (הרד"ק), וכאשר העיד עליו הכתוב
 ויהי דוד עושה משפט ולדקה לכל עמו (ש"ח). ובתבונות כשיו ינחם, כנה התבונה לנפיש אע"פ
 שהיא בלב, לפי שהם העושות המלאכה (הנ"ל). פה סיים המשורר האלהי את שירו כי כבר בא עד
 התכלי' הנר"ל ממנו שהבאנו לעיל בשם הרב אבן ימי'. אמנם נמה שאמ' ויבן כמו רמי' מקדשו, ובנין
 הבית הי' אחרי מיתת דוד, הנה מן ההכרח שהי' גם תקון השיר אחרי מותו, ולכן נראה היות
 הסבה הגורמת את השיר הלוקח המלכות בין רשעים וירבעם, ואז הקל רוח המשורר האלהי
 לפעמו על מרידת העם נגד בן דוד מלכס אשר היעב עמהם עד למאד, והשפיד נפשו במליצה
 נאה ולחה להורות לישראל כי מאז אשר נהי' לעם הי' פרוצ ומשחת וכפוי טובה ובעבור זה
 לא הכליח, עד אשר בחר ה', העושה תמיד נפלאות להם אף שאינם ראויים לכך, בדוד עבדו
 למלך עליהם וברת ברית עולם אתו, והוא הדריבם והנהיגם בדרך ישרה, ולכן הי' משניל
 בכל דרכיו, וגם הם הכליחו בעבורו, ויתכן שמסום זה כוון גם להזכיר דוקא שם יוסף ואפרים
 כדי להשפיל את ירבעם שהי' מזה השבט, וכל זה כדי לעורר התפעלות בלב העם על העול
 אשר עשו ולהסב לבם אל בן דוד; ואולם לא הראה כונתו בפירוש כי אולי יאמרו אז שהוא
 חנוף יחניף למלך אבל הרמז אליה לפעמים כאמרו ולא יהיו באנותם דור סוחר ומורה וגו' ויסוגו

ת ה ל י ם ע ח ע ט

(עא) ענטפֿיהרט איהן דעם צארטען מילכפֿיעה,
זיין פֿאַלק צו ווידען, יעקב'ס שטעממע,
אונד ישראל זיין אייגענטהום.

(עב) ער ווידעט זיא מיט הערצענסטרייע,
רעגערט זיא מיט ווייזען הענדען.

ע ט

טרויערליעד איבער דיא צעדשטערונג דעם טעם.
פעלס אונד איבער דאז הינשלאַכטען דער פֿראַממען.

(א) פּוּאַלם אַספֿ'ס.

גאַטט! היידען דרינגען אין דיין אייגענטהום,
ענטווייהען דיינען הייליגען טעמפעל;
שטיינהויפֿען מאַכען זיא אויס ירושלים.

(ב) געבען דיינער דיענער לייבנאַם
דעם פֿאַגעל אין דער לופֿט צור שפיזע,
ווילדען טהיערען דיינער פֿראַממען געביון.

פֿער=

ב א ו ר כ ג

וינגדו וגו', ואפסר שנעבור
זה קרא מאמריו בשם חדות
כאמרו אביעה חדות וגו'
כי כן דבר החדה להעיר
על העניינים השייכים לדבר
מה בלי להראות הדבר
עלמו. והוסיף עוד החכם
הנ"ל בסוף המזמור לאמר
ואין לפקפק אם שנה סדר
המנות ועניינים אחרים
מאשר הוא בכתוב כי סמך
על המבין, עד כאן, גם
בזה דבר נכונה, כי אלו
היתה כונת הכותב להורות
הדברים אשר קרו לאבותינו
מיום גאולתם והלאה,
בדאי שהי' אז מן הראוי,
אם יאבה שיהי' אמת בפיו,
ללכת בעקבות הקורות
עלמן, לא לבד לספרם
בלס בלי גרעון, כי אם
גם כפי הסדר אשר בונתהו
זה אחר זה, אבל אחרי
שלא היתה זאת כונתו,
אלא מה שזכרנו לעיל,
וסבור נפלאות ה'ומעשיהם
הרעי' אינם א"כ אלא ראוי'
היות לבס תמיד אינו נכון

עם פֿמיטע להם, הלא דיבאותן המקיפת שזכר, ואשר עלו עתה על רעיונו, לא כפי סדר היותם,
אלא כפי התדמותם או בעצמותן או במליכותם, ואף שלא יוכר התדמותם בכל עת, כי הוא
ענין דק מאד, עד שלפעמים לא ידע הקושט עלמו טעם העלות זה את זה במחשבתו. אכן
זה אינו אלא בהעברה פרטית מענין לענין באותו ענין וביותר בעניני השכות, אבל ההעברה
הכולל' בזה הזיר מענין לענין אחר נגלה לעין כל בזה, אשר שמענו ונדעם וגו' לא נכחד
מנביהם וגו' למען ידעו דור אחרון וגו' ולא יהיו באמותם בני אפרים דור סורר ומורה אשר
לא אמרו ברית אלהים וישנחו נפלאותיו אשר הראם בארץ מזרים ועל הים ובהנהגתם במדבר
אשר אם בקע לורים וגו', הנה יראה כאלו ידבר עוד מהתנלית וכדאמר למען וגו' והוא
מדבר לבד בהקירות עלמן, וזה העברה קלה מאד, והוסיף המשורר לאמר שלא לבד בארצם
כאשר נכד עברו הנפלאות ימים רבים שבתום, אבל כאשר הם עדין במדבר כבר המרו עליון
וינסו וגו' ולא זכרו את ידו אשר אם במלרים אותותיו ויהפוך וגו' אשר הסיע משם כלאן עמו
וינחם לבטח במדבר, ואח"כ הביאם אל גבול קדשו וגו' גם אם נסוגו אחר וינעיסו אלהים
וגו' וישוש משכן שילה וגו' עד אשר הקיץ ה' כיסן וינחר גדוד עבדו, והוא הלליחם וירעם
כתום לבנו ובתבונות כפיו ינחם:

ע ט (א) מזמור לאסף, על החורבן, ובימי החורבן. לעיים, לגלים: (ב) נבלח עבדיך,
כל גויה הנשאת דיקה, מהנפש החיונית אשר יללה ממנה תקרא נבלה, ובה הוא
נודף לטעם שם חלל ומזה העעס יקראו ג"כ בלי המשקה נבלי יין נבלי חדש, להינחם
מסונבים מכל לך בדופניהם עד שלא יאשר כי אם פתיחה קטנה ובתוכם חלל רב, וכן טעם
כלי הגזון נבל וחליל, המאוגרי' מצחן וריקם מבליים לתת מקום לרוח והוא יוליד את הקול

באגדה: (ד) וקלם. לשון
 דבה לדבר גם כמו למשל:
 (ה) עד מה. עד מתי:
 תאנף. תקלוף: קנאתך.
 חמתך שאתה מקנא להנקם
 ל'א קנא(שס ד') אנפרמ"ט
 בלע"ז: (יא) הותר. פתח
 אסירים ממסגר שלהם כמו
 (לקמן קמ"ו) מתיר אסורי.
 שלח מלך ויתירו (לקמן
 ק"ה): בני תמותה. בני
 הנהרגת עליך. תמותה
 אנמורי דיד"א בלע"ז.
 ויש דוגמתו בלשון חכמים
 מוטב שיאכלו ישראל בשר
 תמותה שמוטה ואל יאכלו
 בשר תמותה נבילה ופירושו
 בשר מסוכנת שחטה.
 במסכת קידושין:
 אל

המעמר

עט (ה) קנאתך, פירש"י
 חמתך וכי' אנפרמ"ט
 בלע"ז; emportement
 (דער טנענזע חויזברוך דער
 העפטיגסטען רח"ע), עיין
 תרגום ובאור מלות בלע"ז
 לחמש מגלות (ש"ה ח'ו')
 מלת קנאה. (ד"ה).
 (ו) ששך חמתך, כבר
 אמרנו זה פעמים כי בכל
 המליכות שנאמרו ונשו
 בספרי הקדש אחרון אחרון
 חביב, כי המליך האחרון
 יזקק אותם שנעת'י וכן הוא
 הענין בשני הפסוקי' האלה
 אשר באו כבר בספר ירמיה
 (י"ב"ה) כי שם נאמר,
 על משפחתי ובאן על ממלכתי
 שהוא יולדק יותר נוכח
 הגוים כאשר יבין כל משכיל
 שם אמר, כי אכל את יעקב
 ואכלהו ויכלהו, ובאן השמיט
 שני הפסוקים האלה אשר
 אך גרוע וגרוע חין ערך
 המליכה, גם שם באו כל
 המאמר' יחד בפסוק אחד,
 ובאן חלק אותם לשני פסוקים,

(ג) שפכו דמם וכמים
 סביבות ירושלים ואין קובר:
 (ד) היינו חרפה לשכנינו
 לעג וקלם לסביבותינו:
 (ה) עדמה יהוה תאנף לנצה
 תבער כמו-אש קנאתך:
 (ו) שפך חמתך ואל-הגוים
 אשר לא-ידעוך
 ועל-ממלכות אשר בשמך לא
 קראו:

(ז) כי אכל את-יעקב
 ואת-נוהו השמו:
 (ח) אל תזכר-קנו עונת ראשנים
 מהר יקדמונו רחמיה
 כי דקונו מאד:
 (ט) עזרנו ואלהי ישענו
 על-דבר כבוד-שמך
 והציקנו וכפר על-חטאתינו
 למען שמך:
 (י) למהויאמרו הגוים איה אלהיהם
 יודע בגוים לעינינו
 נקמת דם-עבדיך השפוך:
 (יא) תבוא לפניך אנקת אסור
 כגדל זרועך הותר בני תמותה:

וגרע קרי
 בגוים קרי
 והשב
 (יא) תמותה, ליעז רש"י אנמורי"נידא (כ"כ
 דפוס

ת ה ל י ם ע ט

ב א ו ר כ ב

- (ג) פֿעֿגֿיעסען וויא וואַססער איהר בלוט אום ירושלים הער, אונד גֿיעמאנד בענרעכט.
- (ד) וויר זינד אונזרער נאַכבאַרען שפּאַטט, אַנגרענצענדער פֿעלקער האָהן אונד פֿעראַכטיג.
- (ה) וויא לאַנגע נאָך, אָ הערר! (ווירר דיין אונוויללען עוויג דויערן? עוויגליך דיין גרים וויא פֿייער לאַדערן?)
- (ו) גיים דיינען צאָרן אויף יענע באַרבאַרען, דיא דייך גיכט קעננען וואַללען, אויף רייכע, דיא דייך גיכט אַנרוֿפֿען;
- (ז) דאַס זיא יעקב זאָ פֿערשלינגען, אונד זיינע וואָהנונגען פֿערהעערען.
- (ח) געדענק! אונד גיכט פֿערגאַנגענע זינדען; קאַמע אונד מיט ערבאַרמען באַלד צופֿאַר! דען וויר זינד פֿאַסט דינגע וואַרדען.
- (ט) הילף אונד גאַטט! אונזער העלפֿער! אום דיינעם נאַמענס עהרע וויללען! (רעטט! אונד, פֿערצייהע אונזערע זינדען (אום דיינעם נאַמענס וויללען.
- (י) וואַס וואַללען דיא באַרבאַרען שפּרעכען: (וואַ איזט נון איהר גאַטט? אָ מאַכֿי אַן דיעזען באַרבאַרען (פֿאַר אונזערן אויגען קונד: דיא ראַכעסט דיינער דיענער בלוט.
- (יא) לאַס צו דיר דרינגען (דאַ זייפֿצען דעם געפֿעססעלטען; (ערהאַלטע דורך דיינען שטאַרקען אַרם (דיא צום טאָדע געפֿיהרטען!

(ה) עד מה, כבר מבוחר שיעור עד מתי, אמרם לא יתכן לשאול עד מתי יהי זה לנכח, כאשר אין גבול לנכחות, ולזה הטעם הנכון בהשכלת הר"ם עד מתי ה' יהי זה (מה שזכר בפ' הקודמי) הכי תחנף לנכח? הכי תנער קנאחד כמו אש לנכח? או שיהיה תיבת תחנף מושבת פנים ואחור, עד מתי תחנף? תחנף לנכח? ויש עוד לנחח המאמר הזה: עד מתי ה' תחנף? לנכח? ומזה הסג נראה השיעור לעיל (ע"ד פ' י') עד מתי חלהים יחנף לה וינחן אויב שמך? לנכח? חנף כל אלו ג' הדרכים וליבו לכוונה אחת להפריד שאלת עד מה משאלת לנכח מטעם שאמרנו והר"ם נחר בהיותו נחה לפי נחות המליצה כל"ח: (ו) שפוך וגו', כל הכתוב הזה והנא אחריו כבר נמלא בדברי ירמי' הנביא (י' כ"ה) ומזה הטעם אמר חד מן סגריא אזה הנביא הוא מחבר השיר שלפנינו וחברו ע"ד שירי אסף. אל הגוים, הא דירמיה על הגוים: ממלכות, הא דירמיה משפחה: (ז) אבל, הא דירמי' אכלו, ואמר חד מן

גיב

סגריא שנבלע כאן אות אהו"י בסגרו: (ח) אל תזכר לנו עונות ימים ראשונים, למען הארץ העונש אבל עזרנו, ואף אם אין לנו זכרים עדיין לזה, הנה יקדמו רחמיק את זכויותינו למען כבוד שמך כי למה יאמרו הגוים איה אלהיהם. מהר, תאר הפעל יקדמונו וטעם המהירות כי דלוננו מאד, מלשון מדוע אתה נכה דל בן המלך (ש"ב י"ג), דלות ורעות (בראשית מ"א), וכתרגום הרב, כלומר לא נשארו כי אם מעט מהרבה, ואם חניך ממחר להקדים הרחמי' נאכד כלנו בלי שריד ופליט: (יא) אסיר, בגלות. הותר, השאר על הארץ. בני תמותה, המוכנים למות בחרב אויב, וס תמותה על משקל השובה תרועה ועוד:

יבועחים

ה מ ע ר

בדפוס א"ד שנת תקי"ד וכן הוא לקמן ק"ב כ"א) והוסיף לנאר ויש דוגמתו בלשון חכמים מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותה (כלל תמותות) וכו' וזהו נקדושי' (כ"ב ח') וס לועז אמרטי"ג amorti (געטוועכט, ענטקדעפֿטעט, דעק טאָדע נאָהע) עיין במרפא לשי' שם ד"ה תמותות, ועל זה כון רש"י שהוא ענין מולצה ותשש כח עד שהוא נוטה למות, ונאן לועז en mourant (טטערבענד). (ד"ה).

(יג) וְהָשִׁיב לִשְׁכֵנֵינוּ שְׁבַע־תִּים אֶל־חֵיקָם
 חֲרַפְתָּם אֲשֶׁר חָרְפוּךָ אֲדָנָי:
 (יג) וְאַנְחֵנוּ עִמָּךָ וּצְאֵן מִרְעִיתֶךָ
 נֹדֵדָה לָּךְ לְעוֹלָם
 לְדֹר וָדֹר נִסְפָּר תִּהְלֶתֶךָ:

פ (א) אל אשנים. אל
 ישראל: ערות לאסף
 מזמור. מזמור של עדות
 שרמו להם בו שלג גלויות
 והתפלל עליהם שהרי נאמ'
 במזמור זה שלג פעמים
 השיבו האר פניך ונושעה
 ורמו להם בו לרות העתידו'
 לבא להם בימי בית יהוא
 ממלכי ארם שנאמר (מלכי'
 ז' י"ג) בימי יהוא כי אבדס
 מלך ארם וישימס בעפר
 לדוש: (ב) רעה ישראל.
 מנהיג' ופרנס שלהם יוסף
 וכל ישראל נקראים על
 שם יוסף לפי שהוא פירנסם
 וכלכלם בימי הרעב: יושב
 הכרובים. כמו שנאמר
 (שמות כ"ב) ונועדתי לך
 שם וגו': הופיעה. הראה
 גבורתך: (ג) לפני אפרים
 ובנימן ומנשה. כשיהיו
 לריבים לישועתך אע"פ
 שהם רשעים ואינם כדי
 עוררה גבורתך להם ולמה
 כי לכה לישועתה לנו לך
 נאה ועליך להושיע בין
 חייבים בין זכאים כמו שנא'
 למשה במלכים (שמות ג')
 ראה ראיתי את עני עמי
 שתי ראיו' הללו למה רואה

פ

חפלה ששיב הי' לשוב עלינו לטוב כמקדם
 (א) לַמְנַצֵּחַ אֶל־שֹׁשְׁנֵים עָרוֹת לְאַסָּף מְזֻמָּר:

(ג) רְעָה יִשְׂרָאֵל וְהַאֲזִינָה
 נִהַג כְּצֵאֵן יוֹסֵף
 יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים הוֹפִיעָה:
 (ג) רַפְּנֵי אֶפְרַיִם וּבְנֵי־מִן וּמְנַשֶּׁה
 עוֹרְרָה אֶת־גְּבוּרַתֶךָ
 וּלְכֵה לִישׁוּעָתָה לָנוּ:

אלהים

אני שהם עתידים להכעיסני ואעפ"כ ראיתי את ענים מפני השנועה שגשבעתי לאברהם. אפרים
 במלחמת ארם כשגר על שמרון (מלכים א' כ') ושלח מלאכים לאחאב כספך וזהבך לי הוא ונשיך ובניך
 הטובים לי הם. מנשה בימי יהואש בן יהואחז שנאמר (שם ז' י"ג) כי ראה ה' בעני ישראל כי
 אבדס מלך ארם וישימס בעפר לדוש והכוהו שלג פעמים במלחמה שנאמר שם שלג פעמים
 הכהו יואש והשיב את ערי ישראל. בפירושים אחרים מלאתי שנאמר שלג פעמים חבה את
 ארם ואשר השיב את ערי ישראל בנימן בימי אחשורוש שהיו מרדכי ואסתר בסכנה וכל הדור
 תלוי בהם: ולכה לישועתה לנו. אין זה לשון הליכה אלא כמו ולך וכן הוא במסור' ולכה איפה
 דיעקב (בראשית כ"ז) ולכה אין בשורה מולאת (ש"ב י"ח) שמלה לכה קלין תהיה לנו וגו' (ישעי' ג'):
 השיבנו

המער

פ (א) לאסף מזמור, הנה כל ימי שפוט השופטים כמעט ניתק חבל האחוה בין שבטי יה, וכל
 שבט ושנט אך לזם את מלחמתו נגד החר הנא בגבולו, ומיתר השבטי' אין חולה עליהם,
 עד כי עמד איש גבור חיל כברק ויפתח, והרהיב עוז בנפש השבטים הקרובים לנוא בעזרת ה'
 בגבורים בנראה לכל קורא בספר שופטים. והנה חזרתי על כל הכדדים ולא מלאתי בכל המלחמו'
 בימים ההם כי יהודה ושמעון (אשר נפלה נחלתו בתוך בני יהודה) ילאו בלנא לעזור את אחיהם,
 וגם דבורה בשירתה הזכירה כל השבטים (כי בני מכיר היא מנשה) זולת שני השבטים האלה, ולזה
 אומר אני כי השיר הזה חובר בעת ההיא בהיות בית אלהים בשילה (וכמ"ש הראש"ע) ונאוו אז גדולי
 גוים להשחית את נחלת אפרים מנשה ובנימן, ולכן הזכיר המליץ אך שלשה אלה.

תהלים עט פ

באור כה

(יב) גיב אונזערן נאָכבאַרן זיעבענפֿאַך צוריק
דיא שמאַך, וואָמיט זיא דיך פֿערשמעהען!
(יג) וויר, דיין פֿאַלק, דינער וווידע שאַפֿע,
דאַנקען אונאויפֿהערליך דיר,
פֿערקינדען פֿיר אונד פֿיר דיין לאָב.

פ

ביטטע, פֿאַם היממלישען פֿאַטער וויעדער אויפֿ-
גענאָממען צו ווערדען.

(א) דעם זאַנגמייסטער, אויף שושנים עדות איין פּוצלם אספֿ'ס.

(ב) פֿערנים, אָ הירטע ישראל'ס!

דער דוא וויא שאַפֿע יוסף לייטעסט,

אונד טהראָנסט אויף כּרובים, ערשיינע!

(ג) פֿאַר אפרים הער, פֿאַר בנימין אונד מנשה

ערוועקע דינע געוואַלט,

אונד קאָמט! אונז ביאצושמעהען!

נאָטט

(יב) שבעתים, טעם
שבעתים יקס קין וטעם
אל חיקם, בעצור זה שאנו
רואים עוד עתה אלל אנשי
המזרח כי בארלות ההם
אשר ילנשו האנשים בגדים
ארוכי' שאירי ממעל לחגור
האכוד רוח מה בין הגוף
והמלבוש ויהי' כמו שק קטן,
שמה ישמרו את כל אשר
לרכיבם לשאת עמהם תמיד,
וכן אם יתן איש לרעהו דבר
מה אשר רובה שימרהו ולא
יסור או יאבד ממנו יתנהו
שמה אל חיקו, ולכן יבונה
תמיד כל"ע נתינה בואת
בשם נתינה אל החיק, ויהי'
גם כאן בונת המזרח שיתן
השם ב"ה את העונש אל
האויב באופן שיאכהו עמו
תמיד ולא יסור ממנו.
חרפתם, אשר אמרו איה
אלהיהם. ואנחנו, כפילת
הננוי לעורר על ההפוך:
(יג) גודה לך, היסף אשר

חרפוך, כי המה לא ידעוך, ואנו יודעים את שמך ועל כן נספר מהלתך לדור ודור:
פ (א) למנצח אל שושנים עדות, אמר הראב"ע בשם ר' מריוס כי עדות כמו עדי, דבר
נכבד ע"כ, ויהיה ח"כ טעם עדות לאסף כטעם מכתם לדוד, ולדעת הרד"ק הוא על ענין
הנגון, והנכון שהוא כטעם למנצח על שושן עדות דלעיל (שיר ס') וטעם אל שושנים כטעם
אל הנחילות שבארנו לעיל (שיר ה'): (ב) רועה ישראל, כפל ענין של נוהג כללן יוסף, והכוונה
על מסע המדבר, ויפה אמר הראב"ע וז"ל: בעצור שהזכיר יעקב בנבוכותיו משם רועה אֶת
ישראל על יוסף על כן נוהג כללן יוסף, ע"כ, ר"ל שהעלה זה את זה ברעיון המזורר, ואמר
עוד על זכירת שם יושב הכרובים שהיה הארון בתחלה בחלק יוסף ואחרי כן בחלק בנימין ושניהם
בני רחל הראשונה מנשי יעקב במחשבתו על כן רחל מבכה על בניה וכל ישראל נקראו בשם
אפרים וזהו ויקרא בהם שמי ע"כ: (ג) לפני אפרים ובנימין ומנשה, יש כאן המקום להעיר
ש לפני מלך ישראל היו נקראים בשם יוסף ובנו הקטן אפרים מטעמים שזכרנו לעיל
(שיר ע"ו פ' ט"ו וע"פ פ' ט'), ובנימי דוד ושלמה היו נקראים בשם יהודה בעבור שהיה מזה
השט, ואחר מחלוקת ירבעם ורחבעם היה שם אפרים כנוי לכל עשרת השבטים ושם יהודה
כנוי לב' השבטים יהודה ובנימין, ולכן יראה הנכון בזמן תקון השיר הוא כפי שהנניח חנם אחד
מחבמי האומות שזכרו אסף בימי מלך איש בושת בן שאול על אחד עשר השבטים ואך בית
יהודה היו אחרי דוד וישראל היו נלחמים אז כ"כ מפני אויביהם עד שהוכרחו לעזוב את עריהם
ויבואו פלשתים וישנו בה כנוצר שם בכתוב (ש"א ל"א ז'), וכשרכה אבנר להמליך את איש בושת
הו' לריך להעבירו מחנימה שהוא בחלק מנשה מעבר לירדן מזרחה (שמואל ב' ס'), וזה הטעם
שזכר אפרים בעבור כלל ישראל, וזכר בנימין בעבור המלך, וזכר מנשה בעבור כסא המלוכה.
והנה שלשה השבטים האלה היו במדבר דגל מחנה אחד והיו חונים ימה אחרי המזכך, ונסעו
מיד אחרי נסיעת אהל מועד (במדבר ב' י"ח וי"ד כ"א ב"ב), וזה טעם לפני אפרים וגו'
עוררה גבורתך ולכה ליסועתה לנו כלומר שישוב להיות במאז אשר נסעת בעלמך ובכבודך לפי
עמך. ונראה עוד שגם תקון שיר ע"ו דלעיל הי' בימים ההם, ואסף הי' מן בני לוי אשר באו
אל דוד מצרונה להסב המלוכה אליו אחרי מות בן שאול כנוצר (ד"ה א' י' ב"ב):

(ד) אלהים השיבנו
 והאר פניך ונושעה:
 (ה) יהוה אלהים צבאות
 עד-מתי עשנת בתפלת עמך:
 (ו) האכלתם לחם דמעה
 ותשקמו בדמעות שלישי:
 (ז) השימנו מדון לשכנינו
 ואיבינו ילעגו-למו:
 (ח) אלהים צבאות השיבנו
 והאר פניך ונושעה:
 (ט) גפן ממצרים תסיע
 הגרש גוים ותטעה:
 (י) פנית לפניך
 ותשרש שרשיה ותמלא ארץ:
 (יא) כפו הרים צלה
 וענפיה ארזי-אל:
 (יב) תשלח קציריה עדיים
 ואר-נהר יונקותיה:
 (יג) למה פרצת גדריה
 וארוה כל-עברי דרך:

(ד) השיבנו. מגלות צבל
 שהיה מרדכי שם: (ה) עד
 מתי עשנת. בצרות מלכי
 יון שהרעו מאד לישראל:
 (ו) האכלתם לחם דמעה.
 במלרים: ותשקמו בדמעות
 שלים. צבל שהיו שבעים
 שנה שהוא שלים של
 מאתים ועשר של מלרים.
 זו למדתי מיסודו של רבי
 משה הדראן. ויש לפתור
 על שם שמלכות יון הייתה
 הברה השלישית. וא"ת
 רביעית היא שהרי פרס
 ומדי קדמו כל שבעים שנה
 של צבל אינם אלא גלות
 אחת ומחס פירש שלים
 שם של כלי שזתיק בו וכן
 פ' (ישעי' מ') וכל בשליש עמר
 הארץ. ורבותינו פירשו על
 ג' דמעות שהוריד עשו שני'
 בו (בראשי' כ"ז) וילעק לעק'
 הרי אחת. גדולה הרי
 שזים. ומרה הרי שלם.
 ועליהם זכה לחיות על
 חרבו והיה כאשר תריד וגו'
 (שם): (ו) השימנו מדון.
 אחת שם אותנו מדון לבל
 שכנינו שנתגרו בנו יון:
 (ח) השיבנו ונושעה. מבני
 יון: (ט) גפן ממצרים
 תסיע וגו'. חזר ורמו על
 גלות כתיים גפן ישראל
 אשר הסעת ממזרים עקרת
 משם כמו (איוב י"ט) ויסע
 כען תקותי ואח"כ גרשת
 שבעה גוים ונטעת בארץ:
 (י) פנית לפניך. את
 היושבים שם: ותשרש ארזי-
 השרים שרשיה: (יא) ענפיה.

יכרסמנה

כמו ארזי אל. ארזים חזקי' כלומר מלכים אדירים: (יב) תשלח קציריה. שלחה פאורוניה כמו
 ועשה קציר (שם י"ד): עד ים. עד הים הגדול היה גבולה: ואל נהר יונקותיה. רחבה של
 ארץ ישראל ממדבר עד הנהר נהר פרתי: (יג) למה פרצת גדריה. של אותה הכרם: וארוה
 כל עוברי דרך. לקטוה כל הבא כמו (שיר ה') אריתי מורי עם בשמי וכן בלשון משנה כמלא
 אורה וסלו:

ב א ו ר

(ד) השיבנו, אל נחלתינו, כי היו גולים, כמו שזכרנו בפ' הקודם. והאר פניך, להשגיח אלינו
 ונושעה, וי' המקצרת בסנה ובתרגום סנן: (ה) אלהים צבאות, לדעת קלתם חסר הנסמך,
 ולדעת

תהלים פ

באור כו

(ד) גאטט! פֿיהרע אונז צוריק!
(לאס דיין אנטליטץ לייבטען,
זאָ גענעזען וויר.

* *

(ה) עוויגער! דעס וועלטאַללס הערר!

(וויא לאַנגע דאַמפֿט דיין צאָרן
איבער דינעם פֿאַלקעס געבעטה?

(ו) גיבסט דוא צאָהרען איהם צור שפּיווע,

צום געטראַנקע צאָהרען פֿאַללעס מאַאסעס?

(ז) ווירפֿסט דוא אונזערן נאַכבאַרן

(אויז זום צאָנק הין,

דאָס אונזערע פֿיינדע אין זיך לאַכען?

(ח) גאטט דײַם וועלטאַללס!

(פֿיהרע אונז צוריק!

(לאס דיין אנטליטץ לייבטען,

זאָ גענעזען וויר!

* *

(ט) אויס מצרים נאָהמסט דוא איינען ווייניגשאַק,

טריעכט פֿעלקער אויס, פֿאַלאַנגטעסט איהן איין,

(י) מאַכטעסט רוים פֿאַר איהם,

(דאָס ער פֿעכטע ווארצעל שלוג,

אונד פֿיללטע דאָו לאַנד.

(יא) זיין שאַטטען דעקטע בערגע,

זיינע רעבען, צעדערן גאטטעס!

(יב) ער טרייבט שפרעסלינגע אַנס מעער,

זענקרעבען הין בוז אַן דען שטראָם.

(יג) וואָרום ברייַסט דוא זיינע מויער נייערער,

דאָס אַללעס אַכפֿעליקט, וואָס פֿאַריבער געהט?

איהן

ולדעת אחרים לבואות חואר
בפני עצמו על כישם אלת
בלבא שלו (מדברי הראב"ע)
כלומר שברא את ילוריו
סביבו והוא ביניהם כמנהיג
מוציא ומביא את לבאם.
והרב ז"ל תרגמו בעין אלהי
צבאוח - עשנח, מחמת
הנעם כביכול וכאלו יהיה
העץ סוכה לו מעבור
חבלה, והר"מ תרגמו
יעשן אפך כדי להרחיק
ההגשמה בדרך אונקלס,
וטעם עד מהי נשלא
עשנת, האנלחם, תשימו:
(ו) האכלחם, תחת לחם
דמעה, כן הוא מתורגם
על פיר"מ שהביא הראב"ע.
שליש, מדה גדולה, כמו
וכל בשליש, ופירושו תשימו
דמעות בשליש, והמוקדם
מאחר כמו ותשם נפוך
עיניה (ר"ל בן מלך),
והנכון שהו' כבי"ת ושתו ביין
מסכתי, וטעם שליח האר
הפעל, שהשתיח היא שתיח
נוס מלא וכתרגום הרב,
כלומר השבעתם בדמעות:
(ז) חשימו מדון לשכנינו,
יריבון יחדו למי נהי' לשלל
שכן זה אומר בחלקי יהיה
ושכן זה אומר בחלקי יהי',
כי כל הרולה ישלח ידו בנו:
ילעגו למו, על מכאובנו זה,
וטעם למו כמו ותלחק שרה
בקרבה, וכן הוא מתורגם:
(ח) גשן מצרים חסיע, יפה אמר חכם א' טעם המל, לפי שארץ מצרים אינה ארץ גשן,
ואם גם תמאך בלחם ממדינותיה הנה זה אינו מן המובחר. אמנם ח"י מזובחת בגשן ושם
יללית הכרי, וכן הוא בישראל שהיו נכנעים ודלים כל עוד היוחסם שם עד שהוליאם ה' ויביאם
אל הארץ הזאת אשר חלק להם לנחלה: (י) שיח לשניה, סקלת האננים ושארית הדשאים
השזיקים לנמקים נמה שאזיקאים את הליזות מן האדמה, והטעם על האומות שונאי ישראל.
והשרש, הגשן עי"ז שרשיה, תי"ו ותשרה ל סתרת והעד ותמלא ארץ, וטעמו הסיך הכבד:
(יא) כסו, מבין שלח נזכר שם פו-לו, ותחסר בי"ת בללה, והטעם שהגדיל מאד, או יהיה
הטעם שהרבו זמורותיו והיו נוטעים מהן כרמים רבים. וענפיה, דומים בעונם לארזי אל,
למעלה מדרך הטבע נעלי הגשן. ויש לפרש שטעם נסו מושך עצמו ואחר עמו, כלומר שענפיה
גבוהות כל כך שכסו אף הארזי הגדולים מאד, ותרגם הרב ז"ל נוטה לשניהם: (יב) קציריה,
הם הענפים הנקלרים מהגשן וטועים בפני עבמס וזה שתרגם הרב (שפרחטווינגע). ויונקותיה,
הם הענפים הקבועים בגשן ויונקים ממנו עד שנטענים מחליהם בקרקע ויחישו שמה, כידוע
לבורמים, וזה שתרגם הרב (שענקרעבען), וטעם עדיס, ים פלשתיס, ואל נהר, נהר פרס,
והוא לארבה ולרמבה של ח"י: (יג) וארוה, ולקטוה, מטעם אריתי מורי, והכליון היותר גדול

(יד) יכרסמנה חזיר מיער. כמו שדה שקרסמנה נמלי' בלשון משנה והוא ל' נתיק': מיער העי"ן תלויה (ונחילו נכתב באל"ף) זכו ישראל הרי אויבים בחיות היאור שאין להם נח לעלות ביבשה ובזמן שהפורענות נגזר עליהם מתגבר כחית היער שהיא משתת והורגת. חזיר מיער כמו דכתיב (בדניאל ז') חבלה ומדקה ושארף ברגלה רפסה וש לו (לחזיר) מקלת סימני טהרה אף הוא יש לו זכות אבות: וז"ל שדי. כל רמש השדה ולשון זין שהוא זן ממקומו והולך: ירענה. רועה עליה וענפי' ואובלן: (טו) וכנה אשר נטעה ימינה. המנוססת והמיושב' ל' והשיבך על כנך (בראש' מ'): ועל בן אמלת לך. ועל עשו שהיה בן חביב לאביו שהיה קורא אותו בני אמלת גפן יעקב לך שנאמר (שם כ"ז) ואת אחיך תעבוד: עכשיו (יז) היא שרופה באש וכסוחה לשון לא תזמור (ויקר' כ"ה) לא תבסס: יאבדו. תמיד הם הולכין ואובדין מגער' פניך וועפך: (יח) תהי ידך על איש ימינך. השבת מכותיך על האיש שהי' עומד להפרע ימינך ממנו: ועל בן אדם. אשר אמלת לך להיות מושבו משמני הארץ: (יט) ולא נסוג ממך. ואל תגרום לנו להיות נסוגים ממך: תחיינו. מן הגלות ומזכר טובתך וגבורתך ואז נקרא בשמך: (כ) ה' אלהים צבאות. כאן נאמרו שלש אזכרות (של שמות) ובאמלעי שתי אזכרות ובראשון אזכרה א' הכל לפי חזק הגלויות והזרה והגאולה (שבודאי תבא):

(יד) יכרסמנה חזיר מיער

וזיו שדי ירענה:

(טו) אלהים צבאות שוב נא

הבט משמים וראה

ופקד גפן זאת:

(טז) וכנה אשר נטעה ימינה

ועל בן אמצתה לך:

(יז) שרפה באש כסוחה

מגעת פניך יאבדו:

(יח) תהי ידך על איש ימינה

על בן אדם אמצת לך:

(יט) ולא נסוג ממך

תחיינו ובשמך נקרא:

(כ) יהוה אלהים צבאות השיבנו

הארץ פניך ונושעה:

ע תלויב כ רכתי למנצה

ב א ו ר

מזה הוא שיכרסמנה: (יד) חזיר מיער, הוא החזיר הגדול (והידוע ששוין, דער עכער), אשר יש לו ב' שנים גדולים בלדי פיו, ובהם יחפור בקרקע וישרש הלמחים, ובתרגום הרב (דורכוויהלען), ועצם יכרסמנה מבאר רש"י ל' מלשון משנה שדה שקרסמו נמלים, ובאמת הכ"ף והקו"ף ממואל אצד וג"ל שזה בעלמו טעם קרדום (אוינע הויט), וכן גם שני החזיר הכ"ל נקראים בל"א (דיוח הויער), וכל זה מוסד ביסוד הנקוד והתדמות ההברה והמבטא, ואין כאן מקומו להאריך ממנו. וז"ל שדי, כל רמש שדה, וטעם זין שהוא זן ממקומו והולך (רש"י), ויו"ד של שדי תחת ה"א. ירענה, רועה עליה ועל ענפיה ואובלן, (הג"ל), וכן הוא מתורגם: (טו) ופקוד, לטובה, היפך וביום פקדי, וכבר הערנו ע"ז (שיר ח'): (טז) וכנה, לשון לוי כמו ופקוד, העמידה על כנו וכתרגום הרב, והנכון בקדוק המלה הוא מה שהביא הראב"ע בשם ר' יהודה הלוי כי הנו"ן חסר דגש

ה מ ע מ ר

(יד) יכרסמנה, לדעתי הוא מענין קרס בחליף הדומות, קרס וכו' (ישעי' מ"ו א') שהוראתו הכפיפה והשכינה (עיין ספר המלים להחכם געזעניום ערך קרס).

תהלים פ

באור כז

(יד) איהו דורכו ויהלם דער עכער אויס דעם וואלדע, אונד וואס זיך רעגט אים פֿעלדע וויידעט דאָראַן.

(טו) גאָטט דעם וועלטאַללם, ווענדע דיך! שוויא פֿאַם היממעל, זיעהע!

נים דיך דיינעם וויינשטאַקס אַן!

(טז) ערהאַלטע, וואָס דיינע רעכטע איינגעפֿלאַנצט, אונד ברינגע דען צווייג עמפֿאַר,

דען דוא דיר זעלבסט ערצאַגען!

(יז) אַנגעזענגט פֿאַם פֿייער, איינגעקניקט, דיין דראָהענד אַנגעוויכט

(פֿערטילגט איהו פֿעלליג.

* *

(יח) לאָס דיינע האַנד דען מאַן בעדעקקען, דיינער רעכטען מאַן.

ברינגע דען מענשענצווייג עמפֿאַר,

דען דוא דיר זעלבסט ערצאַגען האָסט!

(יט) וויר ווייכען נייע צוריק פֿאַן דיר, בעלעב אונד וויעדער,

וויר רופֿען דיינען נאַמען אַן.

(כ) (עוויגער! דער וועלטען גאָטט! פֿיהרע אונד צוריק!

לאָס דיין אַנטליטץ לייכטען,

זאָ גענעזען וויר.

בהתפדות שני נונין כמו הללוהומנין הכבד הדגש, ונבאר דבריו הסתומי מעט, ר"ל שהדגש הנמלא עתה בתיבת ונה יורה על חסרון הכפל, והוא א"כ לזוי מניין הכבד ע"ד השלמים וכנהגה, בהעדר דגש הבנין כמו הללוהו ע"כ, ומקלת שאר דברי ראב"ע בתיבה זאת אין להם פשר, ובהכרח נפלו בהם איזה טעויות ויש להגיהם, אך שזה יולא מכוונתנו עתה, ולדעת יש אומרים שהביא הרד"ק להחליף הג' בכ"ף, תהי' מלת וגנה שם כמו וכנהגה אשר מוסרין לה (ישעי' א'), והטעם ופקוד גפן זאת והגנה אשר נטעה ימינך, ובאמת החלוק הזה אינו מן הנמנע, בהיות ב' התיבות האלה לא לבד ממואל אחד כי אם יתדמו גם במנטא. ואינן נבדלות אלא במדרגה כמו ב"ת פ"א, דל"ת ת"ו וכפי יסוד הנקוד של בג"ד

כפ"ת, אך גם זה אין כאן מקומו. ועל, לזוי מניין הכבד הנוסף, כמו והעל בחסרון ה"א הבנין, ואף כי הדרך הזה יראה כזר בנתי הלמ"ד, הנה הוא ידוע מאד בנתי העי"ן, גם בעתיד' הנוסף והחזר בכל הגזרות. בן, סעיף כמו בן פוכת, והוא לשון נקבה, ע"כ שרופה. אמצת לך, הרבית זו כח גידול: (יז) כסוחה, פירשזהו לשון כרותה ושבורה תרגם לא תזמור לא תבסק. ואומר אני שענינו על יבשת הלימות החיונית בעץ, ואם יבוא אז רוח חלש וינשב בו יבשר מפניו, וזה שתרגם הרב כאן (זיינגעקניקט) גם זה טעם קוליס כסוחים (ישעי' ל"ג), כי מתולדות הקוליס שאין להם לימות הרבה, וכזהם תלושים מן הקרקע ייבשו בזמן מעט, והושאל התאר הזה אף כ"על גויית שרץ המתה, וכבר יבא הלח שבה, ולא תשאר כי אם הקליפה הריקה, בל"א (דער טען), ובל"הק נקראת נבלה (עיין לעיל שיר ע"ט ב'), והיא תתמולל ויתפרדו חלקיה במשז מעט, וכן כתיב ותהי נבלתם כסוחה (ישעי' ה'), ואין לבאר טעם שרופה כאן שהיא כבר נאכלת, כי מה טעם כסוחה אחריהן על כל אופן שפרשזה; אמנם שעררה שתדלק בה האש עד שיבשה ונעשה כסוחה וכתרגום הרב. מגערת, על טעם הנוי גוער לכס את הזרע. פניך, כמו אפך, מטעם פני ה' חלקם, ושעור הכתובים לדעת הר"מ פקוד גפן זאת וגו' אשר היא עתה שרופה וכסוחה בחמת האויב המליך, ואם תוסף לזה עוד גערת פניך, הנה יאבדו זמורות הגפן הזאת ויכלו לגמרי: (יח) תחי ירך על איש, נתינת יד בדבר מה, הוא להשחתה, על דבר מה, הוא להגן ולהסך בעד הנזק. איש ימינך, העומד על ימינך, או שהוטת לו ימינך, וכבר הערנו שהימין בנוי אל העזר. ועל בן אדם, כטעם ועל בן דלעיל, והעד אמלתה לך, וכיון שזכר איש אלל ימינך נגד נטעה ימינך, זכר גם אדם אלל בן נגד בן אמלתה: (יט) ולא נסוג, עוד ממך כאשר עשינו עתה. תחיינו, נגד כסוכה דלעיל, וכמו שזכרנו: (כ) השיבנו וגו', זה עקר תוכן התסלה והכפולו ג' פעמים במעט השתנות לזוי המליכה, (א) אחר שזכר מעמד עם ה' בימי קדם, (ב) אחרי שזכר מעמדו עתה, (ג) אחרי נוי המשל שהביא על ב' אלו המעמדים, ויהי' נבויז התיבון ההולך מקיבה אל קסה, ליחד כל חלקי השיר לתכלית אחד:

פ א

פ א (א) על הגיתית. כלי שיר הבא מנת:

(ב) הריעו. בר"ה: (ג) כנור נעים עם נבל. ר' קייא בר אבא אומר הוא נבל הוא כנור. ורבי שמעון אומר נימין (ויתדות) יתיר' שבין זה לזה למה נקרא שמו נבל שהוא מנבל כל מיני זמר: (ד) בחדש. בחדוש הלכנה: בנסה. יום מועד קבוע לכך וכן (משלוז') ליום הכסא יבוא ביתו למועד הקבוע: (ה) כי חק. הוא לישראל מאת הקב"ה לתקוע באותו היום והוא יום המשפט להקב"ה: (ו) עדו' ביהוסף שמו. בראש השנה ילא יוסף מבית האסורים: שפת לא ידעתי אשמע. מפורש במסכת סוטה שלמדו גבריא שנעים לשון: (ז) מדוד. מעבודות

מומור לראש השנה, בו יצוה על תקיעת שופר, ומעלה על זכרונו הנסים שעשה ה' לנו בהוציאנו ממצרים.

(א) לְמַנְצָה עַל-הַגִּתִּית לְאָסָף:

(ג) הָרִנְיָנוּ לַאלֹהִים עֲזָנוּ

הָרִיעוּ לַאלֹהֵי יַעֲקֹב:

(ג) שְׂאוּ-זַמְרָה וּתְנוּ-תָף

כַּנּוֹר נְעִים עִם-נָבֶל:

(ד) תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר

בַּכֶּסֶה לַיּוֹם חֲגֵנוּ:

(ה) כִּי חֵק לְיִשְׂרָאֵל הוּא

מִשְׁפַּט לַאלֹהֵי יַעֲקֹב:

(ו) עֲדוֹתוֹ בִּיהוֹסֵף שְׁמוֹ

בְּצֵאתוֹ עַל-אֶרֶץ מִצְרַיִם

שִׁפְתִּי לֹא-יָדַעְתִּי אֲשַׁמְעַ:

(ז) הַסִּירוֹתַי מִסֶּבֶל שְׁכֵמוֹ

כַּפְּיוֹ מִדָּוִד תִּעֲבֹרְנָה:

ב א ו ר

פ א (ב) הרינינו, המזמור הזה על יציאת מצרים ועל בטול העבוד' מאבותינו שהיה בראש השנה כפי המקובל אל לנו וכמו שאמר הסירותי מסבל שכמו כי אע"פ שיום הגאולה היה

בצרה

דגש ח"ש

צט"ו בניסן, התחלת הגאולה היתה בטול העבודה שנתו מיגיעים והעבודה הקשה אשר עבדו בהם, ולפיכך היו מזמרים זה המזמור בנתי המקדש בראש השנה, וזכר בו גם כן תקיעת השופר. ונראה שזה טעם מלות תרועה בראש השנה, שהתרועה הוא סימן שלוח העבדים כמו שז"ה הקב"ה תקיעת שופר ביום הכפורים של יובל שהי' סימן לשלוח עבדים ולאתם מראש אדוניהם

ה מ ע מ ר

פ א (א) לאסף, גם השיר הזה חונר נימי משכן שילה, ולכן אמר, עדות ביהוסף, ותק המליץ אותו למען ישוררו אותו הלויים במועדי ה' בהתאסף העם לראות פני ה' בשילה. (ד) הקעו, כנר פי' הראב"ע כי בחדש הכוונה בראשי חדשיכם כמו לא חדש ולא שנת היום, ונת שאל וביום שמתחכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם וגו' (במדבר י'), וא"כ יהי' הפסוק הזה בעל שני מאמרים שונים, כי יתקעו בראש חדש, וגם נכסא ליום חגנו, והמה המועדים והחגים. (ו) עדות ביהוסף שמו, הכוונה לדעתי כי ה' לוח לתקוע במועדים על העולות והזבחים להזכירם את מעמד הנבחר שנת' בו וקול השופר הולך וחזק, וזהו מה שאמר בלשון (והכנוי מוכב על יוסף) על ארץ מצרים, יהי' על כמו ועל חרבך תחיה (בראשי' כ"ז מ') שענין מן, וזהו יתקצר היעני עם שפת לא ידעתי אשמע,

פא

געבעטע אויף ראו נייאיהרספעסט, אן וועלפעס
ראו שופר-בלאזען בעפעהלען וואורדע. צור ער-
אינגערונג אן דיא וואונדער ביים אויסצוגע אויס
מצרים.

(א) דעם זאנגמיסטער אויף גיחית; פאן אסף.

(ב) וויצעט גאטטע, אונזערער שטערקע!

פראהלאקט דעם גאטטע יעקב'ס!

(ג) ערנרייפט דאו זאמענשפעל!

געבט פויקען הער!

ליעבליכע הארפען טיט פואלטערן!

(ד) בלאזט אס נייאמאגד דיא פאזוינע,

אם פייערטאגע אינזערס פעסטעס!

(ה) עם איזט געזעטץ אין ישראל,

פערארדונג יעקב'ס גאטטעס!

(ו) צום צייגנים אינגעזעטט אין יוסף:

אלס ער איבער מצרים אויסצאג,

(הערטע איד רעסען שפראכע,

דען איד גיע געקאנט:

(ז) „איד נאהם דיא בירדע זיינער שולטער אב,

„זיינע הענדע זינד דעם לאסטגעשיררעס לאז.

אדוניהס, כן לזה לחקיע
נראש השנה לזכר כי ביום
זה נטלה העבודה והיתה
תחלת מירותינו, וזה טעם
שם זכרון תרועה, (מדברי
ר"ש בן מלך), וכן העתיקו
הר"ם שם בתרגומו על
התורה: (טן) וועלכען לזכר
פארענקען געבואזען ווירד).
ולפ"ז היתה תקיעת השופר
בזמן הבית מתוך שזחה,
כאמר הרנינו, שאז זמרה
וגו' שהיו החלוצות וכלי
הזמר מלוים את השופר
בבית המקדש. אמנם
עתה אחר שכבר נתבטלה
הדרור הזה ושתעבדנו בין
העמים, יהי' הזכרון הזה
להסיף על הטובה הגדולה
שעשה לנו ה', ונחמו
באלותנו גרמנו שהיא נוטל'
ממנו, וזה טעם גנתי גנח
ילולי יליל שהביאו חז"ל,
ותעורר התקיעה אותנו
להתקרט ע"ד העקלקלות
שאנו הולכים עליה עתה
ולחזק הרכון בלבנו להטיב
את דרכינו באמת ובלב

(אין)

תמים, ואז ישוב ירחם ה' וייליאו לרוחה ויקיים בנו מקרא ואמרו רק עם חכם ונבון וגו'. וזה טעם
ימי התשובה שתקנו חז"ל מר"ה עד יום הכפירי' הקבוע בתורה משה לסליחה ולכפרה, וגם זה הענין
הוא מעין השיר שלפנינו כדאמר ולא שמע עמי לקולי וגו' לו עמי שומע לי וגו', וזה כונת
התקין לאמר המזמור הזה בבית הכנסת נראש השנה: (ג) שאז זמרה וגו', המנצח אסף
ידבר אל בני הלויים העומדים תחת פקודתו: (ד) בחדש, יום ראשון של חדש נקרא חדש
כמו מחר חדש כי בו תתחדש הלבנה וכל החדש נקרא על שם הלבנה חדש, ורלונו לאמר ביום
ראש חדש הזה, שהוא קבוע להיות יום חגנו, כאמור ובחדש השביעי באחד לחדש מקרא קדש
יהי' לכם, בו תקעו בשופר כאשר לווייתם יום תרועה יהי' לכם, (מדברי הר"ק). בכסה,
זמן קבוע, וכן ליום הכסא ינא ביתו (משלי ז'), והה"א תמורת אל"ף והוא בשש נקודות,
(ר' שלמה בן מלך): (ה) כי חק לישראל הוא, הדבר הזה שיתקע בזה היום. משפט לאלהי
יעקב, כפול ענין במלות שונות: (ו) עדוה, לשון לוי כמו חוק ומשפט וה"א כפול שלשה
בשמות ישראל יעקב יוסף על הכלל ובתרגום הרב. בצאהו, והנה בהיות טעם החוק הזה זכר
ליציאת מצרים כמו שהערנו, יוסיף המזורר להשכיל את לבות בני עמו ולעוררם על הטובה
שעשה להם השב"ה בפדות זה, וכי הוא תמיד בידי עולם להטיב להם אם ישיבו וילכו בדרכיו,
ואמר בלאתו של אלהי יעקב הנ"ל על ארץ מצרים לעשות בהם שכתים, אז שמעתי, שפת מי
אשר לא ידעתי, זה קול השם בסיני, כי ישראל לא ידעוהו מלפניו כראוי, ולכן שפת סמך
אל לא ידעתי שהוא כמו שם תאר גרידא על השב"ה, ובתרגום הרב: (ז) הסירותי וגו', מכאן
ואילך שפת ה' כפי המזורר, לא שיכחו המאמרים הנאים האלה ממש מפי ה' בזה הסדר,
אמנם המובן מתוכם דבר ה' לעמו ביד נביאו, גם לא בפעם אחת, כי אס פעם אחר פעם,
והמזוררן האלהי קנכס ברוח קדשו והוליאם בלשונו הנמה, להוכיח בהם את בני דורו, וזה
טעם אשמע, כטעם אעביר בסך דלעיל (שיר מ"ב עיין טס), וטעם בלאתו, כי אז היתה
התקלת הטובה והזכירי' הזאת: כפיו, תכוננה מעשות הקומר והלכנים ולנשאם בדוד, (הראב"ע).

מעבודותן עבדות לבש
 קדירות כדרך שאר עבדים.
 מדוד קדירה כמו (ש"א ז')
 והכה בכיור או בדוד:
 (ח) בלרה קראת. לי
 כלכס קראתם מזרת עבוד'
 סבלות מזרים ואחלן אחב':
 אענך בסתר רעם. אתה
 קראתני בסתר ביני וביניך
 ואני עניתך בקול רעם
 הודעתי גבורות וגוראות
 בפרהסיא: אבחך על מי
 מריבה סלה. ואע"פ שגלוי
 ובחן לפני שאתם עתידים
 להמרותי במי מריבה. כך
 שנוה במכילתא: (ט) שמע
 עמי. אחרי שכל זאת עשיתי
 לך כדי אתה לשמוע לי:
 (יא) הרחב פיך. לשאול
 ממני כל תאות לבך:
 ואמלאהו. ככל אשר תשאל
 אמלא: (יג) בשרירות לבס.
 במראות לבס כמו (לעיל
 ה') למען שוררי: (יד) לו
 עמי שומע לי. עדיין אם
 היו רובין לשוב לי ולשמוע
 אלי: (טו) כמעט אויביהם
 אכניע. בשעה מועטת
 הייתי מכניע אויביהם:
 אשיב ידי. אשיב מנתי
 מעליכם לתת אותה עליהם
 ואז: (טז) משנאי ה' יכאז
 לו: ויהי עתם. פורענותם
 לעולם: (יז) ויאכילהו.
 לישראל: ומלור. השביע'
 דבש כשהלכו בדרכיו בעיני
 שנאמר (דברי' ל"ב) ויניקוהו
 דבש מסלע:
 סלעים

(ח) בַּצִּירָה קִרְאתָ וְאַחֲלַצְךָ
 אֶעֱנֶךָ בַּסֶּתֶר רַעִם
 אֶבְחַנְךָ עַל-מִי מְרִיבָה סֵלָה:
 (ט) שָׁמַע עַמִּי וְאֶעֱיֶדָה בְּךָ
 יִשְׂרָאֵל אִם-תִּשְׁמַע-לִי:
 (י) לֹא-יְהִיָּה בְּךָ אֵר זָר
 וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל גֵּבֶר:
 (יא) אֲנֹכִי וַיְהוֹה אֱלֹהֶיךָ
 הִמְעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
 הִרְחַב-פִּיךָ וְאִמְלֵאֲהוּ:
 (יב) וְלֹא-שָׁמַע עַמִּי לְקוֹלִי
 וַיִּשְׂרָאֵל לֹא-אָבָה לִי:
 (יג) וְאִשְׁלַחְהוּ בְּשָׂרִירוֹת לְבָס
 יִלְכּוּ בְּמוֹעֲצוֹתֵיהֶם:
 (יד) לֹו עַמִּי שָׁמַע לִי
 יִשְׂרָאֵל בְּדַרְכֵי יְהִלְכוּ:
 (טו) כִּמְעַט אוֹיְבֵיהֶם אֶכְנִיעַ
 וְעַל-צָרֵיהֶם אֲשִׁיב יָדַי:
 (טז) מִשְׁנֵאֵי יְהוָה יִכְהַשׁוּ-לוֹ
 וַיְהִי עֵתָם לְעוֹלָם:
 (יז) וַיֹּאכִילְהוּ מִחֶרֶב חֲטָה
 וּמִצֹּר דְּבַשׁ אֲשִׁבִיעֶךָ:

מזמור

ב א ו ר

זה שזרגס הרב (זוטטגשירר): (ח) בסתר רעם, בענין קולות זכרקים, בעל ההר,
 וכענין ויען ה' את איוב מן הסערה: אבחך וגו', מטעם דכתיב למען ענותך ולמען נסוהך
 להטיבך באחריתך, כי כאשר יסר איש את בנו כן ה' אלהיך מיסרך (דברים ח'). (ט) ואעידה
 בך, בפניך. אם תשמע לי, הלאוי ששמע לי, ולא יהי' בך אל זר ולא תעבוד כי אם אותי
 חז

תהלים פא

באור כמ

(ח) ,,אין דער נאָטע ריעפֿסט דוא מיך און,
,,איך האַלף דיר אויס, ערהערטע דרך,
,,אין דאָנער־וואַלקען איינגעהיללט;
,,פֿערוואַכטע דרך אַם וואַסער מריכה.

(ט) ,,וואָ הערע דען, מיין פֿאַלק! איך צייגע;
,,אָ, דאַס דוא מיר פֿאַלגטעסט, ישראל!

(י) ,,דוא זאָלסט ניכט האַבען אַנהערע גאָטטהייט,
,,קיינען אַנדערן גאָט אַנבעטען.

(יא) ,,איך בין דער עוויגע, דיין גאָט,
,,דער אויס מצרים דרך געפֿיהרט;
,,טהוע דייען מונד ווייט אויף, איך פֿילל איהן.

(יב) ,,אַבער מיין פֿאַלק געהאַרטע ניכט;
,,ישראל וואַללטע מיר ניכט פֿאַלגען.

(יג) ,,דאָ ליעם איך זיא אין איהרעם הערצענס דינקעל,
,,ליעם זיא נאָך איהרעם ראַטהע וואַנדעלן.

(יד) ,,וואַללטע מיר מיין פֿאַלק געהאַראַם זיין,
,,ישראל אויף מיינען וועגען געהען;

(טו) ,,באַלד ווירד' איך דעמפֿען זיינע פֿיינדע,
,,אונד מיינע האַנד אויף זיינע ווירער־אַכער ווענדען.

(טז) ,,דיא האַססער גאָטטעס מיסטען באַלד זיך שמיגען,
,,זיין וואַהל־שטאַנד אַבער עוויג זיין;

(יז) ,,דער וואַצען מאַרק זיא שפּייזען,
,,זיא זעטטיגען אויס פֿעלזען האַניג.

ער=

אשר אנכי ה' אלהיך וגו',
כי אז (יא) הרחב פיך
ואמלאהו, ד"מ כלומר
תוכל לשאול כל מה שתראה,
ואנכי אמלא את כל
משאלותיך. ולא שמע
עמי לקולי, בכל פעם
ופעם שהעידותי כס. לא
אבה לי, לא היתה מגמתם
אלי, זהו לע"ד טעם הגבול
שאליו שהוא גם כן יחס
החבליהו אמרי הפעל אבה,
וכן לא תאבה לו (סס י"ג):
(יג) ואשלהו וגו', כלומר
לא הייתי מונע תאות' מהם,
כדי שילכו במועלותיהם
הרעים וירעו כס לעלמס.
בשרירות לבם, מבואר
הוא כפ' והיה בשמעו (סס
כ"ט): (טו) כמעט, הנגעת
אויביהם תהיה כדבר מועט
הנקל להעשות או בזמן מעט
ועל צריהם אשיב ידי,
שהיתה מתחלה בהם:
(טז) משנאי ה', שונאי
ישראל כשהם לדיקי' יקראו
שונאי ה'. יבחשו לו,
טעמו מבואר לעיל (שיר
י"ח), וטעם לו לישראל.
ויהי עחם לעולם, עת
וזמן ברכתם שהחל בטוב
יהיה לעולם בלי הפסק
(הרד"ק), וכן תרגם הרב:
(יז) ויאכילהו מחלב הטה,
פליגי בה תרין מן חבריא,

חד אמר טעמו כמו אשניעך, ונחלפת האל"ף ביו"ד בעבור הוי"ו והאל"ף שבלדיה כדי להקל על
המבטא, גם שנוי השתמשו פעם בנוכח ופעם בנסתר באותו השיר עלמו, יסודו תמיד במה הוא יותר
אל המבטא, וחד אמר הטעם באן ויאכילהו החטה מחלבה, והפעל הבא לפני השם לא ישמור
את המין, ונראה תרגום הרב נוטה לזה. מחלב חטה, מהרד"ק והמונח שחטה והוא הסולת,
וכמוהו חלב כליות חטה (דברים ל"ב). ומצור ידבש, לדעת קלחם טעמו הפוך ומדבש כור
שם גפני הברמים, ונטעם יטפו ההרים עמים (יואל ד'), והכוון כמשמעו, שאוליף לבס
דבש אפילו מן הסלע, כלומר שאשפייע לבס טובה למעלה מדרך הטבעי:

פב

הוכחה לשופטים אשר ישפטו משפט עול

(א) מזמור לאסף

אלהים נצב בעדת אל

בקרב אלהים ישפט:

(3) עד-מתי השפטו-עול

ופני רשעים תשא-סלה:

(ג) שפטו-דל ויתום

עני ורש הצדיקו:

(ד) פלטו-דל ואביון

מיד רשעים הצילו:

(ה) לא ידעו ולא יבינו

בתשכה יתהלכו

ימוטו כל-מוסדי ארץ:

(ו) אני אמרתי אלהים אהם

ובני עליון בדרכם:

(ז) אכן כאדם תמותון

וכאחד השרים תפלו:

(ח) קומה אלהים שפטה הארץ

כי-אתה תנהל בכל-הגוים:

המער

פב (א) אלהים נצב, עיין בנאור, והגנון שכל מלת אל ואלהים הנה משרש איל, שעניו הנח והתוקף, ונקראו השופטים אלהים, לפי שיש להם הכח והממשלה לרדוף בעם וכן הגדולים והנכבדים יכוננו בשם אלהים כמו ויראו בני אלהים, וגם ה' לבאות נקרא בשם אל לפי שהוא הנח העליון, וגם נקרא בשם אלהים, לפי שהוא בעל הכחות כלם כאשר באר המבאר לספר בראשית. והנה בפסוק הזה השם הראשון הוא ק"ש, ואשר השמות המה שול. (ו) אלהים אהם, לדעתי בנונה אני אמרתי כי יונן שמנס כבני אלהים ובני עליון (ומלת בני מושך עלמו ויחר עמו) והמה הנפילים אשר מעולם אנשי שם, אכן אך כאדם תמותון. (ז) וכאחד השרים תפלו, גם לדעת הרמב"ם השרים הוא לקריאה, ולדעתי מלת אדם עומדת במקום שנים ועניו אהם השרים כאחד האדם (וכמו כמעט שכל אחד העם, כלומר הפחות והגרוע) תפלו, ויתורגם: (ח) ויח ויח יעדער חדרערע וועררעט חיחר פירטטען היכונקען). (ח) שפטה ארץ, סיים נמה דפתח, בקרב אלהים ישפטו.

פב (א) אלהים נצב בעדת אל. לראו' אהם אמר ישפטו ויחרם הדיוני' עד-מתי תשפטו עול: (ג) הצדיקו. אהם זכאי הוא צדיקו אל תהפכו דינו לצונה בשביל לשאת פני רשעים: (ה) לא ידעו. הדיונין המעוות' יאחז הדיון: ולא יבינו. אהם אשר בשביל העון הזה יתהלכו בחשכה (על דרך כי הזחד יעור וגו') וימוטו על כדכל מוסדי ארץ: (ו) אלהים אהם. מלאכים כשנתתי לכם את הצורה נתתיה לכם ע"מ שאין מלאך המות שולט עוד בכם: (ז) אכן כאדם תמותון. אכן כאדם הראשון תמותון אחריו שזבלתם מעשיכם כמוהו: וכאחד השרים. הראשונים שמתו כן תפלו. ומדרש אגדה כאחד השרים של מעלה שנאמר (ישעיה כ"ד) יפקוד ה' על לבא המרום במרו': (ח) קומה אלהים. אהם התחיל להתפלל שיקום ויכריח אותם הדיונין המקולקלין מישראל: כי אהם. הוא הנוחל הגוים. והכל צידך לשפטו:

פב

ערמאהנונג אן אונגערעכטע ריכטער.

(א) פואלם אכף'ס.

גאָטט שטעהט דא אין געטטליכער געמיינע;

ער ריכטעט מיטטען אונטער ערדענגעטטערן.

(ג) „וויא לאַנגע וואָללט איהר אונרעכט ריכטען?

„דער שולדיגען פּערזאָן אַנועהען?

(ג) „שאַפֿט אַרמען רעכט אונד וואַזען!

„ערקענט דעם עלענדען דעם דירפֿטיגען אונשולד!

(ד) „עררעטטעט אַרמע אונד כּעדּרענגטע!

„כּעפֿרייעט זיא אויס רובֿלאָזער האַנד!“

(ה) ניין, זיא אַכטענס ניכט, וואָללענס ניכט ערקענגען,

וואַנדעלן אימטערהין אים פֿינסטערן.

זאָ מוס דעם לאַנדעס גרונדפֿעהטע וואַנקען!

(ו) צוואַר שפּראַך איך: גאָטטער זייד איהר!

דעם העכסטען זעהנע אַללצומאַל!

(ז) אַלליין איהר שטערבט, וויא מענשען;

איהר פֿעללט הין, טיראַנגען אַללע!

* * *

(ח) אויף! גאָטט! ריכטע דוא דען ערדבאַלל,

דען דוא ביוט ערבהערר אַללער וועלט!

פב (א) מזמור לאסף,

יזכן שהשורר

האיהי ראה דמעת העשוקי'

משופטי בליעל ולבנה אותו

רוח חלבים להזכיר את

הדיינים האלו על פי ה'

גם להראות להם שכלותם

אשר הם משיזים את

נפשיהם בשקיתותם, ובסוף

יקרא חל ה' צענור העשוקי'

החלה שיקום הוא למשפט

ויילם: בעדת אל, עדת

הדיינים נקראת כן צענור

שהיא עושה את שליחותו

בעולמו לעשו' משפט ולדק',

אשר הם מוסדות היסוד,

ולעשות שלום בין הבריות

כמו שהוא עושה במרומיו,

ר"ל בהיטירה כלה ונכל

העולמו, ומטעם זה יקראו

השופטים ג"כ בשם אלהים

כדנתיב עד האלהים ינא

דבר שניהם, להיותם אלהי

הארץ, תנין מזה נוות

הר"מ ז"ל. בקרב אלהים

ישפוט, עומד ביניהם

ומוכיח אותם על רשעתם,

וזה שאמר להם עד מתי

וגו': (ג) שפטו דל, קחו

משפטם מצעלי ריבם: ורש

הצדיקו, אם הוא לדיק

בריבולת תיראו ולא תשא

פני קינוי' רשעי'. (ד) פלטו

דל, נפש שפטו דל בממון

(ה) לא

גע

ידעו, מכאן ואילך דברי המשורר, אשר הק"נה עומד בתוכם ומזהירם, והם אינם רונים לדעת ולהבין דבריו, כי אם יהחלבו, מוליכים את עצמם תמיד בחשיכה ולא ילכו באור האמת, ואחרים אמרו כי השומד יעור. ימוטו, על ידי זה כל מוסדות הארץ אשר נה הוקמו לשופטים: (ו) אני אמרתי אלהים אהם, באמת וראוי' לשמש, ובני אלהים עלין כלנס, מלשון בני בכורי ישראל, כלומר אתם חניבים לו להיותכם שומרים את משמרתו: (ז) אכן, אמר חד מן חנניח טעמו נכל מקום אך כן והנח תמורת הדגש. באדם, שכלי המדרגה. המותון, ולא יעלה זכרוניכם לעונה. השירים, ה"א הקריאה, ושעור הכתוב לדעת הר"מ, אשר אתם עתה שרים וגדולים הנה הפ לו ותלכו לאצדון כאחד, כלומר כלנס יחד ונאיש אחד, וקראם הר"מ (טירטנגען) להיותם מושלים אכזרים ואנשי בליעל: (ח) קומה אלהים שפטה הארץ, קח משפט העניים והכועקים חמם מידי הרשעים שופטי עול ככל מקום שהוא באיזה גוי שיהי' (מדברי ר"ג בן מלך). כי אהה הגחל בכל הגוים, כלם נחלחך וקנינך כי אתה בראתם ותרכה בקיומן אשר אי אפשר בלי לדיק משפט ומישרים:

פג

חפלה שיושיענו ה' מיד אויבנו הנלחמים עלינו.

(א) שיר מזמור לאסף:

(ג) אלהים אל-דמי-לך
אל-החרש ואל-השקט אל:

(ג) כי-הנה אויביך יהמיון
ומשנאיך נשאו ראש:

(ד) על-עמך יערימו סוד
ויתיעצו על-צפוניך:

(ה) אמרו רכו ונכחידם מגוי
ולא-יוכר שם-ישראל עוד:

(ו) כי נועצו לב יחדו
עליך ברית יכרתו:

(ז) אהלי אדום וישמעאלים
מואב והגרים:

(ח) גבל ועמון ועמלק
פלשת עם-ישי צור:

גם

כי לאלהים וגו', ויהי השיר שלפנינו מזה הגן הנקרא בשם אביו, ואחריו נתיב (שם שם י"ט) ויקומו הלויים מן בני הקהתים ומן בני הקרחים להלל לה' אלהי ישראל בקול גדול למעלה, ויהי זה על שיר מזמור לבני קרח דלעיל (שיר מ"ח). אמנם לא ידעתי איך לבנון טעם ברוח קדים תשבר וגו' (שם ח') בהיות שהתשועה היתה על אופן אחר שנתן ה' מארבים עליהם ולחמו זה בזה וינגפו, נזכר (דה"ב כ' כ"ב) אם לא נאמר הטעם (נמו שהביא הוא בעלמו שם על ענין גוג ומגוג) שנפלו שם כלם חללים באלו הוכו ברוח קדים עזה שתשבר אניות תרשיש, וזה בחוק. ולדעת חכם אחד יהיה כוונת השיר על כל האויבים שנלחמו עם דוד פעם אחר פעם

פג (ב) אל דמי לך. אל תתן שתיקה לעוותתינו שאויבנו מריעי' לנו: (ו) עליך ברית יכרתו. ברית זו אינה אלא עליך להשכיח את שמך שאת' קרוי אלהי ישראל ומאחר שלא יזכר ישראל אף שמך הגדול אינו נזכר (כך מלאתי): גם

באור

פג (א) שיר מזמור לאסף, יתכן חבורו על אותה המלחמה הנזכרת כבר לעיל (שיר מ"ח) אלא שחבור שיר מזמור לבני קרח הי' אחרי התשועה ממנה וחסור שיר מזמור לאסף על החלטה, ויתכן שהיתה המלחמה הזאת בימי דוד, ולדעת רד"ק היתה זאת המלחמה הנזכרת (ד"ה ב' ב') בימי יהושפט כשצאו עליו בני שעיר ועמון ומואב והיו עמהם גוים אחרים שהיו שבטים וקרובים זה לזה אע"פ שלא נזכרו שם בפרט ע"כ. ויש לסייעו ממה דכתיב (שם שם י"ד) ויתחיל וגו' מן בני אסף היתה עליו רוח ה' בתוך הקהל וגו' ויאמר כי לא לבס המלחמה

המעמר

פג (א) שיר מזמור לאסף, לדעתי השיר הזה בשיר פ' (עיין שם בהמעמר) בימי שפוט השופטים נאמר, כי בימים ההם נאשר חין מלך בישראל באו כל העמים אשר סביבותיהם לשלול שלל ולבזו בזו, וכבר נזכר בגדעון כי עלו מדין ועמלק ובני קדם לשחת את הארץ (שופטים ו' ג') וא"כ נאמר כי תקון השיר הזה הי' בימי שופט אחד אחרי גדעון נאשר פשעו גדודי עמים רבים בארץ, ולזה הזכיר הנלוט של ברק וגדעון, כי עוד היו המלחמות האלה מודעות בכל הארץ, אולם בימי דוד ואף כי בימי יהושפט יש לספק אם ידעו עוד מי היה שפוט ולמוגו, כי בערב וזכר היו להם לזכרון שמות הנקומות, יקב ואב וזכר עורב (שופטים ז' כ"ה).

תהלים פג

פג

באור לא

געבעטה אום רעסטונג פֿאָן דען פֿיינרען. וועלפע שטרעבען אונ צו אונטערריקען. (א) געזאנג אספֿ'ס, צום זאמענשפיעל.

(ב) גאָטט! שוויגע ניכט!

(וויא ניכט זאָ רוהיג,

ניכט זאָ שטיללע, גאָטט!

(ג) זיעה, וויא דינע פֿינדע טאָבען,

דינע האַססער דאָן הויפט ערהעבען;

(ד) (שמיעדען היימליך רענקע

ווידער דינע נאַציאָן,

ראַטהעלאַגען ווידער דינע געשיטצען,

(ה) (שפרעכען: „וואָהלאַן! וויר ראַטטען זיא אויס!

„קיין פֿאַלק מעהר!

„דער נאַמע ישראל ווערדע ניממער געדאַכט!“

(ו) זאָ האַבען זיא אים ראַטהע בעשלאַססען,

אין איהרעם בונדע ווידער דיך;

(ז) אדום'ס אונד ישמעאל'ס היטטען,

מואב אונד דיא הגרים,

(ח) גבל, עמון אונד עמלק,

פלשתים זאַממט דען בירגערן צור'ס.

איה

לא בפעם אחת, וטעם
נועלו לב יחדו אינו אלא
ד"מ כאלו נועלו, וכן נועלו
עברו יחדו דלעיל (שיר
מ"ח), וגם זה נראה רחוק,
מלבד שלא נזכרו שני מלכי
ארם טובה ודמשק אשר
הם היו האויבים היותר
חזקי' ונוראי' באנשי מלחמו'
המלך דוד, ולכן נראה כמו
שאמרנו שהיה מלחמה מה
בימי דוד שאינה נפרטת
בכתוב: (ב) אלדמי, אל
יהי דמי לך, שם שענינו
שתיקה: (ג) יהמיון, ענינו
היפך ההשקט, ובהיות
שכונות המיונס על עמך,
אל תשקט גם אתה:
(ד) יערימו, פירשום לשון
ערמה, ויהי' אס נן הטעם
יערימו ערמת סוד ואני
אומר שהוא ל'קבוץ ואסיפה
מטעם נערמו מים כלומר
סוד אחר סוד ונטעם סוד
נכלל ענין עלה עם ענין
סתר, ולכן יפה אמר

הראב"ע שהקביל לפונד נגד סוד ללכות המליכה. צפוניך, על ישראל הנקראים ריעים
וחנינים למקום מטעם כי לפנוי בסוכה יסתירוני בסתר אהלו דלעיל (שיר ב'), ובלזה
על דרך משל ממנהג ארצות המזרח בימים ההם כשאחד הי' מתגורר בארץ אחרת הנה זה
אשר אסף אותו בלל קורתו, או שהי' רעו מקדם או שמלא עתה חן בעיניו לכנות עמו בבית ריעות,
מלבד שהיה מטיב עמו ונתן לו כל לרכיו הי' גם מגין בעדו שלא יקרהו שום אסון והיזק והיו
נזכרים מאד בזה הגמול, כמו שמלינו במעשה דלוט ובמעשה פלגש דגבעה ועוד רבות כהנה
בספורי הקורות לאמותם לגויהם, והיו קורין אותו בשם בריח הלך (גאסטפריינדטשאפט), וכן
כל מי שזוכה להיות רכוי להשם ב"ה מעלה עליו כאלו נכנס בבית עמו להסך ולהגן בעדו, וזה
טעם אשרי תבחר ותקרב (שיר ס"ה ה') וטעם מי יגור באהליך (שיר ט"ו א'), וטעם אגורה
באוהליך עולמים (שיר ס"א ה') ודומיהם, כולם מזה הדרך של ריעות ואחיה שזכרנו, וכן יכנה
המשורר כאן שם לפונד על ישראל להיותם ריעים למקום כי הוא הבטיחם שלא ימאסם ולא
יגעלם להפך בריתו אתם, וכן תרגם הרב, ויש פותרין אותו מלשון ולפונד תמלא בטנם (שיר י"ז)
שהוא מענין מטמון, להיותם נקראים עם סגולתו: (ה) אמרו, אלה לאלה. מגוי, מהיות גוי:
(ו) עליך, כי שמך נקרא עליהם: (ז) אהלי אדום, דרך מליכה במקום יושביהם, וכל דירה
נקרא' אהל או סכה אף שהוא בנין עץ או אבן על שם הדורות הראשונות אלא שעקר הטעם
על הישמעאלים שזכר, שהם היו שוכנים גם בימים ההם באהלים והיו נוסעים בכל שנה ושנה
ממרה למרה כנודע. או אפשר שגם יושבי אדום היו אנשי מקנה כהישמעאלים ואם שלא נזכר
בפירוש: והגרים, הם אשר ישבו על פני מזרח לגלעד ואשר עשו מלחמה בימי שאול עם בני
ראובן וגד וחזי שנת המנשה כנזכר (ד"ה א' ה'): (ח) גבל, הוא הארץ הגבלי הנזכ' ביהושע
(י"ג ה') אלא הלבנון והוא בגבול הלידוני כדמשמע מס' מלכים (א' ה' ל"ב) ובוני חירום והגבליים:
עם יושבי צור, ממה שמלינו שקירם מלך צור הי' אוהב לדוד כל הימים יתחייב היות המלחמה
הזאת בימי אביב אביו שמלך עד שלשים ושלש שנה למלכות דוד בידוע מספורי ימות עולם,
וקירם בנו לא מלך כ"א זמן מה קודם שהניח ה' לדוד מכל אויביו מסנבים, וכן משמע ג"כ מס'
שמואל

(ט) גם אשור. אף אשור שהיה נזהר עד היום משאר ענה סבלה ולא יתחבר עם מרעים כמה דלת אמר (בראשית ד') מן הארץ ההיא ילא אשור שילא מענת דור הפלגה. כאן נלוה עמם ועזרם לרעה: (נפירושים אחרים מזאתי כן). גם אשור נלוה עמם וגו' גם זה נהיה מחבב מתחלתו מע"ט שפירש מעלת נמרוד שאל מן הארץ ההיא ילא אשור אף הוא חזר להיות רשע לכך נשתחף להחריב ביתך. בראשית רבה: היו זרוע. כל אלה נתנו כח ועזרה למואב ועמון שכנינו לבא עלינו (י) עשה להם כמדיון. ע"י ג' דעון: נכסיר' ע"י ברק: (יא) נשמרו בעין דאר. איני יודע אלו מן החלמיו היתה בעין דאר של ג' דעון או של ברק: היו דומן. זבל מסור. ת"י: (ג) אשור אמרו. הגיים האו האמורי' למעלה אדום וישמעאל וכל חביריהם: נירשה לנו את נאות אלהים. את נוח בית אלהים: (יד) שיתמו כגלגל. ובקש הנדפים מסני רוח ומהו גלגל הוא ראשי קולי השדה הקרויים קרדונ"ש בלע"ז. וכשגיעין ימי החורף ניתקיס והשחתים מחליה' ופורחין מעט מעט ודומה אותו הניתק מהם כמין גלגלי אופסן עגל' והרוח מול כתן: (טז) ובסופתך. טורבי' ליון בלע"ז:

(ט) גם אשור נלוה עמם
 היו זרוע לבני לוט סלה:
 (י) עשה להם כמדיון
 ככסירא כביין בנחל קישון:
 (יא) נשמרו בעין דאר
 היו דמן לאדמה:
 (יב) שיתמו נדיבמו כערב וכזאב
 וכזבחה וכצלמנע כל נסיכמו:
 (יג) אשר אמרו
 נירשה לנו את נאות אלהים:
 (יד) אלהי שיתמו כגלגל
 כקש לפני רוח:
 (טו) כאש תבער יער
 וכלהבה תלהט הרים:
 (טז) כן תרדפם בסערה
 ובסופתה תבהלם:
 (יז) מלא פניהם קלון
 ויבקשו שמת יהוה:
 (יח) יבשו ויבהלו עדי עד
 ויחפרו ויאבדו:

וידעו

ב א ו ר

שמואל הרואה, כי אין מוקדם ומאוחר בשפירי הקדש: (ט) אשור, לא היתה עוד ממלכה גדולה בימי דוד כבימי עוזיה יותם אלו חזקיהו, אבל היתה נחלקת לכמה ממלכות קטנות, ובתוכם מלכות רחוב בנזכר (בראשית י"ג) מן הארץ ההיא ילא אשור ויבן את נוח ואת רחובות

ה מ ע ר

(יד) כגלגל, פירש"י גלגל הוא ראשי קולי השדה הקרויים קרדונ"ש בלע"ז; chardons (ריסטען). (ד"ה). (טז) ובסופתך, טורבי' ליון בלע"ז; toubillon (וירבענא וויר) עיין בהעתקות מלות בלע"ז במשלי ס' כ"ן.

תהלים פג

באור לב

(ט) איהנען טראַט אויך אשור בייא, ויאַרד דען זאָהנען לוט'ס צום אַרמע.

(י) טהוע איהנען, וויא דען מדינים, וויא סיסרא, וויא יבין, אַם באַע קישון.

(יא) געשלאַגען וואורדען זיא בייא עין דאר, אונד דינגטען דאָ ערדרייך.

(יג) * דיא דאָ שפּראַכען: „גאָטטעם וואָהנונג, עראַבערן וויר פיר אונז;“

(יד) * לאַם איהרע פּירשטען זיין וויא ערב אונד זאב, וויא זבח אונד צלמונע, איהרע גראַסען.

(יז) גאַרט! וויא ווירבעל מאַע זיא, וויא שטאַפּפעלן פּאָר דעם ווינרע;

(טו) וויא בליטץ דען וואַלד ענטצינדעט, וויא פּלאַטמע אויף געבירגען לאַדערט:

(טז) אַלזאָ פּערפּאָלגע זיא מיט דיינעם וועטטער, אונד ענגסטיגע מיט דיינעם שטורמע זיא!

(יז) לאַם איהר געוויכט פּאָלל שאַנדע זיין, דאַם זיא דיך זוכען לערנען, עוויגער!

(יח) לאַם זיא זיך שעכען, אויף אימער בעשטירצט, צו שאַנדען ווערדען, צו גרונדע געהען,

אינד

עיר וגו', ועליה כוון המסורר שהיא היתה זרוע לכני לוע, כדכתיב וישלחו בני עמון וישכרו את ארם בית רחוב וגו': (י) כמדון, במלחמת גדעון: (יא) בעין דאר, הוא סמוך לתענך ומגידו בחלק מנישה כזכר בס' יהושע (י"ז י"ח), ושם נלחמו מלכי כנען וסיסרא כזכר נשיר' דבור'. היודומן לאדמה, הלמ"ד היא יחס החכלית כי חלליהם הרבים לח נקברו אבל היו מזלם חת האדמה נדמם ונבשרים הנרקב, וזה שרגם הרב (יז) דינגטען דאָ ערדרייך (יב) שיתמו נדיבמו, דרך לחות כמו ותרחקות הילד (הראב"ע), וכן תרגם הרב, ויוחן תרגם שוי יתהון ורבוניהון, והראשון הוא הנכון, כי כן ידמה הנמשל לשל, וגם יעיד עליו הכפל: (יג) אישר אמרו, ט-ס המשך הנחובים נדיבי חותן אשר אכרו נירשה וגושר שיתה כעורב וכחז וגו',

והכוונה על מלכי האומות שזכר לעיל. גאוח אלהים, כמו נוח, כי אותיות אלו נראות ונעלמות מתחלפות (הנ"ל), וכן תרגם הרב, ויוחן תרגם ית כל עדות אלהים, פרשהו מלשון נאום: (יד) שיתמו כגלגל, כוח גלגל שסובב סובב מתנועע תמיד ולא ישקוט, כן יהיו נרדפים תמיד כגלגל מלוח מנוחה, כן תרגם הרב, והוא הנכון בעבור ה"א הידיעה, כי חס יהיה גלגל הנרדף מטעם וכלגל לשני סופה, דהיינו שם עלם מה כמו קש, הי' מן הרחוי להבט' נשוא כמו הזכר וכמו הכפל. ובקש לפני רוח, משל על מהירות וחזקת הרדיפה, ומשל הגלגל על תמידית הרדיפה וכמו שזכרנו כי החלפת הרדיפה תהי פתאום, וכן יתמיד עד שיכלו לגמרי ויאבדו, ויוסף המסורר במליכה לאמר: (טו) באש, של ברק, תנער יער פתאום שתרד בעץ אחד ומשם תלח ותאכל כל העלים עד שנעשי' להבה אשר תלהט הרים, כלומר עלים ועשבים של הרים רבים הסמוכות זו לזו, עד שנשרפו כלם, ולפ"ז הטעם יהיה המחמר הראשון מעין משל הקש, שהוא המהירות והשני מעין משל הגלגל שהוא התמידות והכליון הנשור, ופתח כמה דסיים. הבער, יוכא, ומלת תלהט לעד, כי הוא הכפל, ולפי שהלהבה תעלה עין העלים והעשבים אשר על ההרים, אמר במליכתו שהיא תאכל את ההרים ותעלם כלבת אש ל-בית עי"ז חוק הפעולה, וגם בזה תשגב המליכה בנחרו גדליקת עני ההרים להיחם גנובים וכשתבער גם שלהבת מגולה יותר כן לעין החושי כן לעין הדמיון: (יז) קלון, לשון נוסף, או מטעם וקלה ונזהה, או מטעם קלוי נאש כי המתבייש יהיו כניו נאש, (מדברי רד"ק) וכן תרגם הרב. ויבקשו שמך, כבר הערנו שעקר ט-ס שם על העצם המעמיד בדבר ומגדילו מכל זולתו, (ינרתיב עוד הדבור בזה אי"ה במקום אחר) ולכן פירושו גם כן, יבקשו נדעת אותך ולהכיר דרכיך, וכתרגום הרב: (יח) יבושו וגו', או יבושו וינקשו, או יבושו ויבהלו כלומר מכיך נהם תסבב שקלחתם יתעוררו לבקש אותך, והשאר אשר יעמדו נרשעתם המה יאבדו לגמרי. ויחפרו, ענין חפר דומה לענין שם ההפוך חרף, כתרגומו נאן, ובמקורף

ר ש י

פד (ב) מה ידידות משכנותיך. כמה אהובו ומכיבות משכנותיך: (ג) נכספה. נחמדה: כלתה. נחאחה כמו (שמואל ב' י"ד) ותכל דוד המלך ללאת אל אבשלום: למכרו' ה'. כי חרבו ועל הגלות אמרה: לבי ובשרי ירגנו. יתשללו על זאת: (ד) גם לסור מלאה בית. בחרבנו קננו בו הפורים. ומדרש אגדה בבנינו מדבר והכפוי' היא כנסת ישראל: אשר שמה. שמה: (ה) אשרי. מי שיגיע עוד ליטב בביתך ועוד יהללך בתוכו: (ו) עוז לו בך. אשר שם אותך עוז מנטחו: מסלות בלבבם. מחזק בלבנו מסלות דרכיו ליישר

ב א ו ר

ובחליף אותיות השפה יהי' דומה לענין חוד מטעם המלבין פני חבירו, ואין כאן מקומו להאריך בזה: (יט) וידעו, אלו ואלו. כי אחה שמך וגו', הנכון בשעור הכתוב הוא כדעת הפנס רבי יעקב אבנדאנה, כי אחת אשר שמך ה' לבדך הוא עליון על כל הארץ. ה' לבדך, טעמו נטעם ה' אחד, וכבר הערנו ע"ז לעיל (שיר נ"ח): לבני

ת ה ל י ס פ ג פ ד

(יט) וידעו כי-אתה שמך יהוה לבדך עליון על-כל-הארץ:

פ ד

חאותו לבא להצרות ה'

(ח) למנצח על-הגתית לבני-קרח מזמור:

(ג) מה-ידידות משכנותיך

יהוה צבאות:

(ג) נכספה וגם-כלתה ונפשי

להצרות יהוה

לבי ובשרי ירגנו אל אל-חי:

(ד) גם-צפור ומצאה בית ודרור יקן לה

אשר-שתה אפרתי

את-מזבחתיך יהוה צבאות

מלכי ואלהי:

(ה) אשרי יושבי ביתך

עוד יהללך סלה:

(ו) אשרי אדם עז-לו בך

מסלות בלבבם:

עברי

ה מ ע ר

פד (א) לבני קרח, כבר אמרנו לעיל שיר מ"ב, שגם שיר זה והנא חנרו אחד מן המשוררים אשר עמד לשרת את ה' בקדש והגלה עם הגולה לנבל, ולכן נכספה וגם כלתה נפשו לשוב אל ארצו ואל בנו והלוי מול רעיוניו כל מחמדיו שהיו לו בימי קדם כאשר עלה בהמון מוגג למכרות בית ה' לעבוד עבודת הקדש.

(ו) מסלות בלבבם, לדעתי הנכון כמו שפאר הראב"ע, שאין בלבם לא חפץ ולא מחשבה כ"א המסלות העולות בית אל, ויתורגם: (דיו חן ויהרעץ העלען, כור חן יענע שטרחסטען [כטך ירושלים] דענקען).

(יט) אונד ערקענגען, דאס דוא, עוויגער! איינציגער!
דער העכסטע זייעסט אין אללער וועלט!

פד

זעהנוכט נאך דעם טעמפעל.

(ח) דעם פֿאַרזענגער אויף דער גחיה, פֿאַן דען נאַכקאַמ
מען קרח'ס; איין פּוּאַלם.

(ז) וויא ליעבליך זינד דיינע וואָהנונגען,
עוויגער! דעם וועלטאַללס הערר!

(ג) מיין הערץ פֿערלאַנגט, שמאַכטעט
נאך דעם עוויגען פֿאַרהאַף,

וואַ גייסט אונד פֿלייש דעם גאָטט דעם לעבענס ייִבֿצען.
(ד) דער פֿאַגעל פֿאַנד זיין הויז, איין נעסטויך דיא שוואַלבע,

איהרע יונגען דאָ צו העגען,

איך דיינע אַלטאַרע, הערר דעם וועלטאַללס!
מיין קעניג אונד מיין גאָטט!

קאָהר

(ה) „הייל דען בעוואָהנערן דיינעם טעמפעלס,
„זיא פּרייזען דיך אָהנע אונטערלאַס.

* * *

(ו) הייל דעם, דער שטאַנדראַפֿט איזט דורך דיך;
דיעס מאַכט אין איהרעם זין געכאַהנטע שטייגע.

זיא

פד (א) לבני קרח,
קלת מהלויס היו
בירושלים וקלתם בערי
מגרא ועוליס שס לפעמים
בשנה וזה המזורר מבני
הקרחי א' מהס. והיה
מתאזה במקום הארון
והמוזבח. (ג) בכספה וגו',
בלתה יותר מנכספה והיא
התאזה העלומה מאד
מעטם לכלות נפש: לחצרו'
ה', אשר שס לבי ובשרי
וגו'. ובשרי, כי מתוך
שמחה גדולה יתדשן ויתחזק
גם הכשר, וקבלת הטובה
בשמחה היא הרנן והתודה
האמתית, או יהי הטעם
שנאשר ירנן יתנוועע מרוב
שמחה בכל אנריו ועלמותיו.
ירננו, טעם העתיד כטעם
אעבור בסך דלעיל (שיר
מ"ב), שנאשר יהיו שס כן
דרכם לרנן חמיד: (ד) גה,
הי לי התענוג והתועלת
כאשר מלאתי את מזקותיך
להשחות שס לפעמים כמו
כפור אס מלאה קן לה
אשר שס שחה אפרוחיה,
כזה שכל הר"מ לבאר
טעם הכתוב, ומה נעים
המשל הזה לדמות בו
עולם תשוקת המזורר אל
מקום הקדש: ודרור,

יש עוף קטן נקרא כן על שם שהוא חפשי בין בני אדם ומקנן בבתיהם, והוא מכוונה בל"ח
(טווחובע): (ה) אשרי יושבי ביחד, הם הנהנים והלויים המוכנים לשנת בקדש, להתבונן בדרכי
ה' ותורתיו, והם יהללוהו כל עוד היותם בשירים ובמוזורים. והנה בעבור שצפסוקים
הקודמים ידבר מפרטי עלמו ונמאמרים האלה דרך כלל על כל השבט לכן הפרידו הר"מ לסמו
בתיבת (קאָהר): (ו) אשרי אדם, כיון שזכר אושר הנהנים והלויים, יוסף לאמר שמלבד זה השבט
הנה גם כל אדם יגיע אל השלישות הנרכה והאושר האמתי אס יתאמץ להכין נפשו אליה,
כי אז יסייעין אותו מן השמים, וישא משאו מן הולגי רגלים בחג האסיף אשר על הרוב נטרדים
בדרך בזהות שכבר התחילו ימי הגשמים והם מרוב חשקם לראות פני ה' במקום הקדש לא
ישגיחו אל הטרדות כלל וכלל. עוז לו, לעמוד נגד כל דבר שטנה מבלי הי' נדח מכוונתו.
בך, על ידך, כלומר ע"י שהוא בוטח בך. מסילוח בלבבם, של עוברי רגל אשר כבר עלה
על זכרונו, כי אף שהם נכרמים ללכת דרך הרים וסלעים וארמות מטרידות באבני נגף והדומה
לו, הנה מרוב החשק הנזכר, יהיו הדרכים האלו בלבבם כלומר במחשבתם כמו מקילות שהם
דרכי מישו' ואשר כווננו לענו' עליהם מלאשן סופו סולו פנו דרך, וכן אותן העוברים

ליישר את דרכו: (ז) עוברי בעמק הבכא. אות' העוברי על דרך והנס בעומקה של גיהנם צבני ויללה: מעין ישיתוהו. בדמעות עיניהם: ואף ברכות יעטה מורה. מזכרים ומודים לשמו ואומרים יפה דן אותנו ואמת דינו וברכות יעטה לנו המורים אותנו ללכת בדרך הטוב ולא שמענו לו: (ח) ילכו מחיל אל חיל. אותם הזכרים למעלה ושבנו בדרך אשר מסילות בלנס: מחיל אל חיל. מבית המדרש לב"ה וירא' לבאס וחיל' אל הב"ה בכיון: (ט) שמעה תפלת. לבנות ביתך: (י) מגינות הוא בית המקדש המגין עלינו: והבט פני דוד משיחך. והסתכל בחסדיו ובטרחו אשר ערע וייגע על בניינו: (יא) כי טוב יום אחד בצרכיך ולמחר ימות מלחיות אלף שנים במקום אשר: בזרתי הסתופף. על הסף ועל המזוז' לשקוד מדור באהל דשע. מלחיות דר בשלום באהלי הרשע להדבק בהם: (ב) כי שמע ומנן. יש לפתו' שמע כמשמעו. ומדרש תילים פותרו ל' סיני חומה: רכית

(ז) עֲבְרִי וּבְעִמְקֵי הַבְּכָא
מֵעֵין יִשִּׁיתוּהוּ
גַם-בְּרָכוֹת יַעֲטֶה מוֹרָה:
(ח) יִלְכוּ מִחֵיל אֶל-חֵיל
יִרְאֶה אֶל-אֱלֹהִים בְּצִיּוֹן:
(ט) יְהוֹה אֱלֹהִים צְבָאוֹת
שָׁמְעָה תַּפְלָתִי
הֲאֵוִינָה אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֵלָה:
(י) מִגִּנְנוּ רָאָה אֱלֹהִים
וְהִבֵּט פָּנָיו מִשִּׁיחָה:
(יא) כִּי טוֹב יוֹם בַּחֲצִירֶיךָ מֵאַלְפֵי
בַּחֲרָתִי הַסְּתוּפֵף בְּבַיִת אֱלֹהֵי
מְדוּר בְּאֵהֲלֵי-רִשְׁעִי:
(יב) כִּי שָׁמַשׁ וּמִגֵּן יְהוֹה אֱלֹהִים
יָחַן וְכָבוֹד יִתֵּן יְהוֹה
לֹא יִמְנַע טוֹב לַהֲלָכִים בְּתָמִים:
(יג) יְהוֹה צְבָאוֹת
אֲשֶׁר־י אָדָם בִּטַּח בְּךָ:

למנצח

פתח בחתנה

ב א ו ר

(ז) בעמק הבכא, זה עמק רפאים שזכר בכתוב (ע"ב ה') אשר שם מקום עליו הנבא' והוא מלד דרומי מערבית לירושלים במקום שאין בו מים והעוברים האלה אף שהם למאים ישיתו העמק הזה בלנס למעין, ולא יגיתו על למאונם מעט שזכרנו לציל. גא, גאם המורה היורד עליהם

ה מ ע ר

(ח) מחיל אל חיל, גם פה נכונים דברי הראש"ע שהכוונה כי יפגשו דרכם תמיד חיל חוגגים אחר, עד אשר יראו אל אלמים עליון, ויתורגם: (חוכד פתן קטרטוטנגע לור קטרטוטנגע וואך דערן זיא, ביי זיא גאטט וואן צוין ערטווען). (ט) שמעה תפלת, והיא להשיב שנות עמו, ולכן אמר (י) מגננו ראה אלהים, והוא ב"המק אשר יגן בעד ישראל תראה כי שמע הוא: והבט פני משיחך, הוא הכהן אשר נור משפת ה' על ראשו והלך בגולה: (יא) מדור, לדעת החכם המבאר בתל"ז המזמר שהמחבר היה באחת מערי הלויים בארץ, לא ידעתי לכוין מדוע אמר מדור באהלי רשע? אך לדרכי יולדק זה כי המזמר היה בארץ צבל ואולי היה בהיכל המלך (כאשר היו שם דניאל וצביריו) ואמר שאף שהוא בהיכל המלך, הנה בעיניו הוא אך באהל.

ת ה ל י ם פ ד

ב א ו ר ל ד

(ז) זיא וואללען דורכס דיררע בכא = טהאל,

אונד מאַען עס צור קוועללע;

רעגענגוס אים הערבסט איזט איהנען זעגענדיך.

(ח) זאָ וואללען זיא פֿאָן קראַעט צו קראַעט;

ערשיינען צו ציון פֿאָר גאָטט.

איינע שטיממע.

(ט) עוויגער, הערר דער וועלט!

הערע מיין געבעטה!

פֿערנים עם יעקב'ס גאָטט!

(י) שווא אויף אונזער שילד, אָ גאָטט!

זיעה אויף דיינען געזאלבטען!

(יא) אין דיינעם פֿאָרהאָף איזט איין טאָג מיר

(ווערטעהר, דען זאָנסט טויענד.

(ליעבער אויף דער שוועללע שטעהען

(אין מיינעם גאָטטעם הויז,

אַלס וואָהנען אין רובֿלאָזען היטטען.

(יב) דען זאָנני אונד שילד איזט גאָטט דער עוויגע,

האַלדזעליגקייט אונד עהר' גיכט גאָטט,

פֿערזאָגט קיין גליק דעם רעדליך וואָנדעלנדען.

קאָהר

(יג) עוויגער! דעם וועלטאַללס הערר!

הייל דעם, דער דיר פֿערטרויט!

ומשקית דרכס הנה הוא
יעטה וילביז אותם ברכות,
כלומר לא יאגיתו על מה
שהוא מטרידס עתה אבל
יזכרו לכד הנרכות שיגיעו
להם ממנו והמורה הוא
הגשם המורה את הארץ
אזר הזריעה שהיא מיד
אזר זמן האסיף: (ח) ילכו
מחיל אל חיל, כלומר
ומרוכ השק הזה יחוספו
בהם תמיד כח ללכת ולא
ייעפו עד אשר יראה כל
א' מהס אל אלהים בליון,
מקיס מזוקס ושס יתענגו
מרכ עוב. וכמו כן הוא
גס בנמשל אזכרו כי יתאמן
האדם להגיע אל השלימות
וישים מנעזי בה' שיעזרהו,
כי אז יודעו לו מסילות
ישרות בלכבו, ואף שהוא
עובר בעולם הזה בעמק
המנוכו' והלכות והוא נגעי
בפלעי הזמן, הנה גס בה
יראה מעיני הישועה כי
כלרף כסף במלרף כן
ילרפהו ה' להנחילו קיי עד,
ועל ידי הנשחון הזה יתרבה
צו כח ההשתלמות ויעלה

מידעה לידעה עד אשר יבוא אל התכלית הנרזה להתענג על ה' ולקור באור החיים. ומה
נאה אף נעים המשל הזה הדומה מאד כן אל הנמשל כן אל מעמד המזורר עתה, אשר
גם הוא נוסף לבית אלהיו להתענג שם: (ט) ה' וגו', כיון שזכר בס' הקודם עיר המלוכה
יתפלל בעד מלכו אשר עמו מוסים בללו שיגן ה' בעדו ויללית מלכותו. והנה בהיות התפלה על
איש אחד פרט היוולח מן הכלל, ואיננה מעיקר כוונת השיר לכן מן הראוי שיסיר אותה קול אחד
מתוך מקהלות המזוררים, וילוח אותו רק כלי אחד מכלי המזמרות, היפך טעם מקהלות
שהוא סימן הכלל, וכן הפסידו הר"ם: (י) מגנגו, הוא האלך שיגן בעד העם, (הראב"ע),
והכפל לעד. משיחך, אתה נסכת מגיניו למלך, ומן הראוי שתעזרהו: (יא) כי, מוסס אל
מה שקודם התפלה, כלומר טעם התפלה הגדולה לתלריך הוא כי טוב יוס א' שם מחלף יוס
במקום אחר מרוב הסתענוגות שם על ה'. בחרתי הסתופף, לשנת על הסף בבית אלהי מדור
דירה שלימה ולחסות בלל אהלי רשע: (יב) שמש, משל ההשגחה וההטבה, מטעם ואין
נסתר מחמתו דלעיל (שיר י"ט). ומגן, הוא משל ההצלה, וכל זה ביד ה' ואין ביד שום קנין
אחר, גס הן וכבוד יתן ה', לבדו ואין אחר, ואם אזכה להם לא ימנע' ממני, כי הוא לא
ימנע טוב להולכים בזמים, ולכן מה לי לבטוח בדברי הבל שאין בס מועיל אין לי סלק
ונחלה כי אס בה', ובו אשים מנעזי: (יג) אשרי אדם, כלל היוולח מתוכן השיר, והנה
יהי' טעם מקהלות הא' בתוך השיר על כלל הלויים יושבי בית ה', וטעם מקהלות הב'
בסוף השיר על כלל העם, כי כל מי שנוטח בה', והולך תמים יגיע אל האושר וההשתלמות:

פ ה

הפלה לאל שישׁיב שבות יעקב במהרה וישׁיב אוחנו לארצנו.

(א) לְמַנְצִיחַ לְבְנֵי־קֶרַח מוֹמֹר:

(3) רְצִיתָ יְהוָה אֶרְצָה

שִׁבְתָּ שְׁבוֹת יַעֲקֹב:

(ג) נִשְׂאתָ עֵוֹן עַמֶּךָ

כַּסִּיתָ כָּל־חַטָּאתָם סֵלָה:

(ד) אֶסְפֹּתָ כָּל־עֲבֹרֹתֶיךָ

הַשִּׁיבוֹת מִחֵרוֹן אִפְּךָ:

(ה) שׁוּבוּנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ

וְהִפֵּר כַּעֲסֶךָ עִמָּנוּ:

(ו) הִלְעוֹלָם תִּאֲנַף־בָּנוּ

תִּמְשֹׁךְ אִפְּךָ לְדָר וָדָר:

(ז) הֲלֵא אַתָּה תָּשׁוּב תַּחֲיִינוּ

וְעַמֶּךָ יִשְׁמַחוּ־בְךָ:

(ח) הֲרֵאֵנוּ יְהוָה חֲסִדֶּךָ

וַיִּשְׁעָה תַּחֲן־לָנוּ:

(ט) אֲשַׁמְעָה מִה־יְדִבֵּר הָאֵל יְהוָה

כִּי־יִדְבֹר שְׁלוֹם אֶל־עַמּוֹ וְאֶל־חַסִּידָיו

וְאֶל־יְשׁוּבוֹ לְכַסְּלָהּ:

(י) אֵךְ קָרוֹב לִירְאוֹ יִשְׁעוֹ

לְשֹׁכֵן כְּבוֹד בְּאֶרְצָנוּ:

חם

שבית קרי

ואמת ושלום יאהבון, ולזה אמר אך קרוב ליראיו ה' לשבון כבוד בארלם אם לך ואמת נפשו זגו, וא"כ אין להוציא מלת אך מפשוטו, ואמר שאם האמת מארץ חלמה, אז לך משמים נשקף, ולך ענינו פה האשר וההלכה כמו ושחקים יזלו לך (ישעי' מ"ה ח') שהוא עומד מול תפוח ארץ ויפרו ישע, כי כמו שנאמר עון על העול ועל גמול הרע המסונב מאתו, כן יאמר לך ולדקה גם על האשר וגם על גמול העוב, ובאר הלך הזה באמרו, גם ה' יתן הטיב (והוא גש

פ ה (ב) רלית ה' ארלך וגו'. אם שבת שבות יעקב ונשאת את עונם ולכית חטאתם ואספת עברתך מהם והשבו עמך מזרון אפק אז רלית ארלך ועולמך מזרל' וכל זמן שלא תעז'זת אין ארלך ועולמך מתרלה: (ה) שובנו. שוב אתה והשיבנו: (ו) הלא אתה. סופך ששוב תחיינו שהרי הנטזתנו כן על ידי נביאך: (ט) אשעה מה ידבר. אזכה לשמוע מה ידבר הקב"ה כשידבר שלום אל עמו: לכסלה. לשטות לחטוף

ה מעמר

פ ה (א) לבני קרח, כתב הראב"ע ז"ל המזמור הוא על גלות בבל גם על גלותינו בדרך נבואה, והניחו לזה לפי שהוא פירש שבת את שבות יעקב על בית שני. והחכם המבאר בארזה על ימי דוד, עיין בדבריו; ולדעתי הכוונה על חזקי בני מלך אשר לבד כל ערי יהודה וזלת ירושלים (כזכר במלכים ובד"ה) ובדאי הולך רבים בגולה, וכאשר נפל שדוד ונכנע מלכו' אשר אין ספק כי רבים מהגולים ההם שבו אל ארלם, אולוי גם מעשרת השבטים שבו וחסו בלל המלך האדיר חזקי'.

(י) אך קרוב, כוונת והמשך הפסוקים מבאן עד סוף השיר יראה לי באופן הזה, המזורר בא להודות את עמו כיה' יחיש להם הגאול' ויביאם אל הר קדשו, אם אך המה ייעינו מעלליהם

תהלים פה

באור לה

פה

ביטטע אום וויעדערבריינגען אין דאז געלאָכטע לאַנד.

(א) דעם זאַנגמייסטער פֿאַן דען זאָהנען קרה'ס, איין פּוּאַלם.

(ב) פֿאַרמאַלס ליעכטעסט רוא, עוויגער! דיין לאַנד, בראַכטעסט אָפֿט צוריק דיא געפֿאַנגענען יעקב'ס.

(ג) דייעם פֿאַלקעס מיסעטעהאַט האַטט רוא אָפֿט פֿערגעבען, אַללע זיינע זינדען אָפֿט בעדעקט.

(ד) פֿאַרמאַלס צאַנסט רוא דייען גרים צוריק, ליעסעסט דייעם צאַרנס גלוטה ערלעשען.

(ה) אַך! טרעסט' אויך אונז! גאַטט! אונזער הייל! לאַס אַב פֿאַן דייער אונגאַדע איבער אונז.

(ו) וויללסט רוא עוויג מיט אונז צירנען?

זאַלל דיין גרים זאָ פֿאַרטגעהען פֿיר אונד פֿיר?

(ז) ווירסט רוא אונז נייע ערקוויקען וויעדער,

דאַס איבער דיך דיין פֿאַלק זיך פֿרייע?

(ח) אַך הערר! ערצייג אונז דייע גנאַדע!

(שענקי אונז דייע הילפֿע וויעדער!

* * *

(ט) איך האַרע—וואַס ווירד ער שפרעכען, יאָגט דער עוויגע?

זעליגקייט פֿערהייסט ער זיינעם פֿאַלקע, זיינען פֿראַממען;

נור דאַס אויף טהאַרהייט זיא נייע וויעדער געראַטהען.

(י) יאָ דענען, דיא איהן פֿירכטען, איזט זיינע הילפֿע נאָהע.

העררליכקייט זאַלל וויעדער אין אונזרעם לאַנדע וואָהנען.

ליע=

* * *

פה (ב) רצה, הנה

החלק הא' מזה המזיזר הוא השלה על עם ישראל לעמות בלרה בארלם שזשיע ה' את עמו ואת ארלו, כאשר הושיעם בנימי קדם. שבה, מהפעלים העומדים והיולאים, והוא דבר מבוחר כבר, שבוה יעקב, כמו אחרי מות שאול שצזבו היהודים את עריהם ונסו מעבר לירדן שזכרוו בשיר פ' ובימי דוד שבו לארלם: (ד) אפסח כל עברהך, יפה פירשו קראכ"ע מלשון אספו נגהם, כי קרני האור היולאים מתוך הכוכבים מתפשטים אנה ואנה סביבם לכל הפאות, וידמה שם המזורר שיפסוק נגהם על ידי שימשבו את הקרנים האלו לתוכם ולא יתנוסם ללאת ולהתפשט, וכן טעמו כאן כאלו אסף ה' במסניו כל העברה שהיתה מושלת על הארץ הזאת וסגר איתו באולרותיו לבלתי לאת עוד להזיק, וכן תרגם הרב (לנגסט זוריק). השיבוה, אסך מקרון, מנלתי חרות עוד, והוא

שם המועל מנעלי הה"א (הראב"ע והרד"ק), והרב תרגם כפי הענין: (ה) שובני, תרגם הרב מלשון בשונה ונחת: (ו) הלא, הה"א לשאלה כה"א הלעולם כפי' הקודם, היהי' זה שלא תשוב תחיינו, ועמך ישמחו בך. וי"ו המזכרת נסנה, ובתרגום הרב: (ט) אשמעה, זה החלק הב' מן השור, והטעם כמו שכתב הראב"ע וז"ל: המזורר יבקש דרך גבואה כמו על משמתי אעמגד' (חזקוק ב') עד שראה בחזון אסף השם ישוב מישראל וידבר שלום על עמו ע"כ. שלום, כבר הגרנו שהשם זה כולל כל השלימות, וזה שתרגם הרב (זעליגקייט). אל עמו, דהיינו אל חסידיו, אס השם שנים מדרכיהם הרעים, ובתנאי שאל ישונו עוד לכסלה, לשעות לתעווא לפניו, (רש"י), ושמות כסל כסלה, כמו עול, עולה, רשע, רשעה ודומיהם: (י) אך, כל אך הוא למעט היסך הדבר אשר הוא סמוך אליו. ואס הי' כתוב אך ליריאתי הי' הטעם לא לרשעים ואס הי' כתוב אך ישעו הי' הטעם לא אפו, ועכשיו שהוא כת' אך קרוב יהי' הטעם אינוו רחוק, וזה הכלל כל אך שהוא סמוך אלל הוא המאמר ימע' היסך האיכות הן לחיוב הן לשלילה, ובזה האופן ידמה טעם אך לטעם אכן כאשר כבר הערנו על זה, וכן תרגם הרב (יח) שהוא לחזק איכות החיוב במאמר: קרוב ליראיו ישעו, כי לא יאהוב ה' להרע, וסנת הזרות הנאות על מדונה מה אינה כי אס רוע הנהגת יושביה, ולכן מיד כשתשובו להיות יראיו יהי' גם ישעו קרוב לשכון עוד כבוד בארלנו. כבוד, הלדקה והמשפט והחנינה והשלום, ועל דרך כלל אהבת

המער

גאם נדבית) וארלנו תמן יבולה, וחתם המזורר לדבר אל עמו בדרך כלל שאס לדק לפניו (לפני העם) והלך, אך אז ואס (העם) לדרך פנימו לזוב אל ארלו.

(יא) חסד ואמת נפגשו
 צדק ושלוש נשקו:
 (יב) אמת מארץ תצמח
 וצדק משמים נשקף:
 (יג) גם יהוה יתן הטוב
 וארצנו תתן יבולה:
 (יד) צדק לפניו יהלך
 וישם לדרך פעמיו:

לקטור לפניו: (יא) חסד ואמת נפגשו. שיהו ישראל דונרי אמת ומן השמים יפגוש בהם החסד: לדק ושלוש נשקו. הלדקה שהיו ישראל עושים והשלוש מאת הקב"ה יהיו נשקין זה לזה כלומר והיה מעשה הלדקה שלום (ישעיהו ל"ב): (יב) אמת מארץ תצמח וגו'. כשהיו ישראל דונריים אמת וישקפו מן השמי' לדקה שהם עושי' בארץ: (יג) גם ה' יתן הטוב. יפתח אולכיו את השמים לתת מטר כדי לעשות ארצו את יבולה: (יד) וישם לדרך פעמיו. וישם הקב"ה את הלדק בדרכי פעמיו שיתנהג בהם את בניו:

פו

הפלה לאיש מדוכה בצרות. ושונאיו עומדים עליו להמיתו.

(א) הפלה לדוד

הפלה יהוה אונקה ענני
 כי עני ואביון אני:
 (ב) שמרה נפשי כי חסיד אני
 הושע עבדך אתה אלהי
 הבוטה ארקה:
 (ג) חנני אדני
 כי אליה אקרא כל היום:

פו (ב) כי חסיד אני. שאני שומע גדוסי וחרפתי ויכולת בידי להוק' ואני שותק. קד היא באגדת תילים. ד"א פירש רבותינו בצרכות ולא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב יושבין בצבדון ואני ידי מלוכלכות בדס ובשפיר ובשליח וכו': (ג) כל היום. כל הגלות שהיא יום לרשעים ולילה ללדיקים קד מפורש באגדת תילים

שמח

פתח באתנח

באור

הטוב, הוא כבוד הארץ והיא אשר מביאה אותה אל כל אשר זמני ויושניה בפרט גם אל האושר הנלמי: (יא) רסד וגו', החלק הג' מן השיר והוא משל האושר, בו ידמה המשורר

המער

פו (א) הפלה לדוד, יש לחקור מדוע שם המאסף מזמורי תהלים מקום לתפלה הזאת בס' השלישי אשר כל שיריו אך בני הלויים הכינוס (אם לא נאמר כי מנלי סדרים ערך המקנן את המזמורים, כאשר אנה המקרה אותם לידו), אולם לפי הדקד אשר סלתי לי יש לתת סנה נכונה לזאת, כי כל השירים אשר באו מתחלת ספר שלישי עד כה, חוברו כאשר אמרתי אם בימי השופטים או בגלות בבל, ומפרשה פ"ז עד סוף הספר עת תקונם היה כאשר אנאר בימי דוד עצמו. ויען כי נעים זמירות ישראל היה המשורר הראשי אשר על שמו נקרא ספר תהלים, לכן הוסיף המזמור הזה פה להורות כי השירים שיבואו אחריו בס' שלישי חוברו בימיו ועל אודותיו.

- (יא) ליעב' אונד טרייע ווערדען זיך בעגענגען, גערעכטיגקייט אונד הייל זיך קיססען,
- (יב) אויס דער ערדע טרייע אויפבליהען, גערעכטיגקייט פֿאַם היממעל שויען;
- (יג) אויך גיבט דער עוויגע דאָ גוטע, אונד אונזער ערדרייך ברינגט איהר געוועעס.
- (יד) גערעכטיגקייט געהט פֿאַר זיך הין אויף איהרעם פֿאַדע, זיבערן שריטטעס. —

פו

געבעטא איינעס אונגליקליכען, דער פֿאַן פֿיינדען בעענגסטיגט ווירד.

(א) געבעטא דוד'ס.

1.

נייגע, עוויגער! דיין אָהר, ערהערע מיך! דען איך בין געפלאַגט אונד עלענד.

(ב) בעוואַהרע מיינע זעעלע, דען איך וואַנדלע פֿראַם; הילף דייעם קנעכטע, אָ דוא מיין גאַטט! דען איך פֿערטרויע דיר.

(ג) ערבאַרם דיך מיינער, הערר! דען שטעטס רופֿ' איך צו דיר.

ער-

המדות הטובות שהם כבוד הארץ, החסד והאמת הדיק והשלום כפדוים אשר היו גולים מארצם, ועזה הם שנים מארבע כנסות הארץ, ויביאו אתם ובתבורתם כל הברכות הזובע והשמחה, ההשקט והנשמת ודומיהם, ויפגשו איש את אחיו בארץ נחלתה, וישמחו איש ברעהו, ויחזקו וינשקו זה את זה, ויחזיקו בידם לבלתי הפרד עוד בלימי הארץ: (יב) אמת וגו', ידוע שהארץ משל הנמו' והזמים לרום, לזה נראה לי ענין המשל, לפי שיש במדינה מדרגות מדרגות שונות, פחותים וגבוהים עליהם, הנה כמו שזכר בפסוק הקודם הריעות והאמה בין איש ורעהו הדומה לו, יזכור גם עתה ע"ד מליצה נאה שנס הפחותים יתנהגו בלאתם, לא יסקו ולא יכתשו בעבודתם אל הגבוהים עליהם, והמה הגבוהים יתנהגו נגדם בלדק, לא יגזזו ולא יעשקו: (יג) גם ה', פתח בזה דסיים נגד לדק משמים נשקף בלימר גם הגבוה מעל גבוה

לא ימוע שנים ופעולתם, כי אם יתן הטוב, דרך כלל על כל הטוב הנא מאתו ית', ודרך פרט על הגשם, כדכתיב יפתח ה' לך את אולתו הטוב וגו', וזה המשך וארלנו תתן יכולה נגד אמת מארץ תלמח: (יד) צדק לשניו יהלך, כל הלך בנגיף הכבד כוונתו על תקן או סדר ההליכה, ואמר המשורר כפי השכלת הר"מ זו היא מדת הדיק והטוב הדבוק בו שהוא יתקן ויסקר הליכתו לפניו בלי לסור ימין או שמאל מפני שום דבר. והוא ישים פעמיו לדרכו אשר רונה ללכת בו אל מקום חפצו, בלי לפסוד מפני כל, כי אם ילך בטח ושאנן ואין מקריד:

פן (א) הפלה לדוד, הנראה כדעת הרד"ק שזה המזמור חננו דוד בעודנו צורת מפני שזול, והרב המתרגם החליקו לד' חלקים, אשר כל אחד מהם יתחיל בתפלה ויסיים בהודיה או בנשחון, כמו שהוא לפנינו. ענין, כבר הערנו שהשם הזה נופל על כל מיני עוני ולרה, וכתרגום הרב (געפלאגט), וכן אבינו אינו לממון דווקא, כי אם לכל מחסור אשר יחסר לו והוא מתאווה אליו, הן לשלום הן למנוחה ודומיהם: (ב) שמרה, לווי והי' ראוי בקמ"ץ חטף כמו זכרה לי אלהי לטובה, ויש לנטל הגעיא. כי חסיד אני, אמר הרד"ק וז"ל יש תמוהים איך קרא דוד עלמו חסיד ואין בזה תימה כי חסיד הי' עם האלהים ועם אנשים אע"פ שלפעמים הי' חוטא לנו היה ישר ומתחרט בחטאים, ולא הי' מתכבד אלא כנגד אויביו שהיו מרעים לו והוא אינו מריע להם אבל מטיב להם, והם שמחים לאידו והוא שמח לטובתם, וכן שאול שהי' רודפו הליבו פעמים, וכן לשאר אויביו היה מתחמד עמהם, א"כ אין בזה תימא, ע"כ, והראב"ע אמר וז"ל: ואיגו זכר כי במזמור זדים קמו עלי גם הוא אמר לא תתן חסידך, יגמלני כלדקי, ע"כ. הבוטח אליך, מוסב על ענדך, והרב תרגם כפי הענין:

תילים: (ד) נפשי אשא.
 לני אכיון: (ח) ואך
 כמעשיך. המקדים עליוני
 לתחתונים: (י) ועושה
 כפלאות אתה אלהי לבדך.
 עד שלא נבראו המלאכים
 נבראו השמי' והארץ לפיכך
 יבדלו כל הנוים לשמך:
 (יג) משאלו תחתיה. דרך
 המנאפים ליתן בעומקה
 של שאל ומשם הללתיני
 שאמר לי נתן הניח (ש"ב
 י"ב) גם ה' העביר חטאתך:
 (יד) ודים קמו עלי. דואג
 ואחיתופל: ולא שמך
 לנגדס. לא זכרו אשר ראו
 שמעתי שמאל על פיך:
 לבן

באר

(ד) נפשי אשא, לשון
 רוממות, כלו' כל השתדלותי
 להשלים נפשי ולהשוות
 מדותי למדותיך, אשר
 אתה אל טוב וגו', כן
 תרגם הרב, וכי במקום
 אשר וכן רבים: (ו) אקראך,
 כי כל חפלי וכל ישעי
 שאתה תענני, לפי שאין
 כמוד בכל הכחות ואין ביד
 אחר לעשות כמעשיך, לזה
 בון הרה"מ במה שתרגם
 כי תענני דרך תחנה ונקה
 שהוא הנוכח וודאי, כי איך
 יתכן לבקש האזינה אם
 הוא כבר יודע שיענהו:
 (ט) כל גוים, המשך
 אין כמוד, כלומר יהיה
 עוד זמן שכל הנוים אשר
 עשית יכירו כי אתה אדון
 הכל ויבואו וישתחוו לפניך,
 (מדברי הרד"ק) וכן תרגם
 הרב, (ויו קחוטען אויגסט):
 (י) אלהים, בעל הכחות
 כלם. לבדך, יחיד ומיוחד:
 (יא) יחד, לדעת הרב
 המתרגם יתכן שהוא שם
 הפועל, אהלך באמתך למען
 יקד

(ד) שִׁמַּח נַפְשׁ עַבְדְּךָ
 כִּי אֱלֹהֶיךָ אֲדַנִּי נַפְשִׁי אֲשָׂא:
 (ה) כִּי-אַתָּה אֲדַנִּי טוֹב וְסִפְּךָ
 וְרַב-חֶסֶד לְכָל-קִרְאֶיךָ:
 (ו) הַאֲזִינָה יְהוָה תִּפְלְתִי
 וְהִקְשִׁיבָה בְּקוֹל תַּחֲנוּנֹתַי:
 (ז) בַּיּוֹם צָרְתִי אֶקְרָאךָ כִּי תִעַנְנִי:
 (ח) אֵין כְּמוֹךָ בָּאֱלֹהִים אֲדַנִּי
 וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ:
 (ט) כָּל-גּוֹיִם אֲשֶׁר עָשִׂיתָ
 יִבֹּאוּ וְיִשְׁתַּחֲוּוּ לְפָנֶיךָ אֲדַנִּי
 וַיִּכְבְּדוּ לְשִׁמְךָ:
 (י) כִּי-גָדוֹל אַתָּה וְעָשִׂיתָ נִפְלְאוֹת
 אַתָּה אֱלֹהִים לְבַדְּךָ:
 (יא) הוֹרֵנִי יְהוָה וְדַרְכֶּךָ
 אֶחְלֶךְ בְּאַמְתֶּךָ
 יַחַד לְבָבִי לִירְאָה שְׁמֶךָ:
 (יב) אֹדְךָ אֲדַנִּי אֲרֹהִי בְּכָל-לִבִּי
 וְאֶכְבְּדָה שְׁמֶךָ לְעוֹלָם:
 (יג) כִּי-חֲסִדְךָ גָדוֹל עָלַי
 וְהִצַּלְתָּ נַפְשִׁי מִשְׂאוֹל תַּחֲתֶיךָ:
 (יד) אֱלֹהִים וְזָדִים קָמוּ עָלַי
 וְעַדְתָּ עֲרִיצִים בִּקְשׁוּ נַפְשִׁי
 וְלֹא שָׁמוּךָ לְנַגְדָם:
 (טו) וְאַתָּה אֲדַנִּי אֶל-רַחֹם וְחַנּוּן
 אַרְךָ אַפִּים וְרַב-חֶסֶד וְאַמֶּת:

ת ה ל י ם פ ן

ב א ו ר ל ן

(ד) ערפרייע דיינעם קנעכטעם זעלע; דען זיא ערהעבי איך, עוויגער! צו דיר, דער דוא אַללגײטיג כױט, אַללפּערגעבענר, פֿאַן גראַסער גנאָדע, אַללען, דיא דײך רופֿען.

2.

- (ו) פֿערניס, אָ עוויגער! מיין געבעטע! סערקי אויף מיינעם פֿלעהענס שטיממע!
- (ז) ווען נאָטע מיך דרענגט, רופֿי איך דײך; אָ! דאָס דוא מיך ערהערטעכט!
- (ח) אינטער געטטערוועזען איזט דיר ניעמאַנד, ניכטס, הערר! דיינען טהאַטען גלייך.
- (ט) אַללע פֿעלקער, דיא דוא שופֿסט, זיא קאָטמען איינסט אונד בעטהען אָן, אונד עהרען דיינען נאַמען, הערר!
- (י) דען דוא כױט גראַס, טהוסט וואונדער, אַללמעכטיגער! איינציגער!

3.

- (יא) לעהרע, עוויגער! מיך דיינע וועגע! לאָס מיך אין דיינער וואַהרהייט וואַנדעלן, אונד דיינעם נאַמענס עהרפֿורכט (מיין הערץ זיך איינציג ווייהען,
- (יב) דאָס, גאָטט! מיין הערר! מיין גאַנצעס הערץ דיר דאַנקע; עוויג דיינען נאַמען עהרע.
- (יג) דען דיינע גראַסע גיטע וואַלטעט איבער מיך; (דוא רעטטעסט מיינע זעלע (אויס דעם אַבגרונדס טיעפֿע.

4.

- (יד) גאָטט! עם זעטצען זיך דיא שטאַלצען ווידער מיך, דער טיראַננען הויפֿע שטעהט נאָך מיינער זעלע; דײך האַבען זיא פֿאַר אויגען ניע.
 - (טו) דוא אַבער, הערר! גאָטט! אַללכאַרמהערציג, אַללגענעדיג, לאַנגמיטהיג אונד פֿאַן גראַסער הולד אונד טרייע! ווענ?
- לאַ משכּוּתײך כּמשכּוּתיהם ולא דרכיך כּדרכיהם, הם זדים וערילים ואקה רחום ומנון, הם זקשו נפשי ואתה רב חסד:

יחד לבני ליראה את שמך
 גם תרגם עינין יחוד לשון
 קיבץ (ווייהען), נאדס
 המנדיל דבר מה מכל שאר
 העסקי' וקובץ אותו לעסק
 אחד בלבד, וכלשון מיוחד
 עדות כפי ח"ל שהוא כמו
 קביעת עדות, וכן כאן
 אקבץ לבני שיהי' כל עסקי
 מיראת שמים. ליראה
 שמך, יש פותרים אותו
 ליראת שמך, ויש פותרים
 פותרים אותו ליראה את
 שמך, זה נכדל כמובן וזה
 בענין ודומה במנעו:
 (יב) אודך, ואו כשתיחד
 לבני אליך אודך בכל לבני
 שלא יהיה מקלמו לדבר מה
 זולתך, (מדברי הנ"ל):
 (יג) כי חסדך וגו', והדין
 עלי שאודך ואכבדה שמך
 כי חסדך גדול עלי, ויחכן
 לפרשו על שער, שהכילו
 כמה פעמים מיד אויביו
 ומיד שאול שנקש להרגו,
 (הנ"ל), והר"מ שכל
 לפרשו בלשון הוה כזמן
 עבר בלתי נאלם. חחחיה,
 לדעת קלחם הוא תואר,
 כמו תחתיי' שניים ושלשים,
 וטעם המליצה לחזק דמיון
 הברה, וכאלו אמר משאול
 העמוקה מכלן, ולדעת
 אחרים שעירו משאול שהוא
 תחתייה, ולזה נוטה תרגום
 הרב: (יד) זדים קמים
 עלי, כי רבים מעבדי
 שאול היו שונאים אותו
 בזדון בלתי שהיו מוכרחים
 לכך כי אם רק להתגאות
 בקלונו, וכתרגום הרב (דיוח
 טטקולנען): עריצים, תרגם
 הרב (טירמאנען), ונבר
 בארמוהו לעיל (שיר י"ד),
 והוא נופל כאן על שרי
 שאול: (טו) ואתה אדני,
 הם

(טו) לכן אמתך . בן האמה
 משפ' את עלמו לפני אדוניו
 יותר ממקל' כסף שכן האמ'
 יליד בית הוא וגדל בחיק
 אדוניו: (יו) עשה עמי
 אות לטובה . שיהא ניכר
 לאחרים שמחלת לי: ויראו
 שונאי . האות ויבשו . ולא
 שמעו לו הקב"ה ליתן האות
 בימיו אלא בימי שלמה בנו
 כשדבקו השערים זה בזה
 ולא נפתחו עד שאמר (ד"ה
 ב' ו') אל תשב פני משיחך
 זכר' לתסדי דוד עבדך:

(טו) פָּנָה אֵלַי וְהִנֵּנִי
 תִּנְהַעֲזֶנְךָ לְעַבְדֶּךָ
 וְהוֹשִׁיעַה לְבֶן־אִמְתֶּךָ:
 (יז) עֲשֵׂה־עִמִּי אוֹת לְטוֹבָה
 וִירְאוּ שׁוֹנְאֵי וַיִּבְשׁוּ
 כִּי־אָתָּה יְהוָה עֲזַרְתָּנִי וְנִהַמְתָּנִי:

פו

ההלח ירושלים אשר אנשיה חכמים ונבונים .

(א) לְבִנְיָקִיחַ מִזְמוֹר שִׁיר

יְסוּדָתוֹ בְּהַר־רֵי־קֹדֶשׁ:
 (ב) אֲהַב יְהוָה שְׁעָרֵי צִיּוֹן
 מִכָּל מִשְׁכָּנֹת יַעֲקֹב:
 (ג) גִּבְעוֹת מְדַבְּרֵי־בֶן
 עִיר הָאֱלֹהִים סְלָה:
 (ד) אֲזַכִּיר וְרֵהַב וּבָבֶל לַיְדֵעִי
 הִנֵּה פְלֶשֶׁת וְצוֹר עִם־כּוֹשׁ
 זֶה יִלְד־שָׁם:

ולציון

פו (א) יסודתו בהררי
 קדש . יסודת מזמור
 זה על הר ציון וירושלים
 יסודו המשורר: (ג) נכבדות
 מדובר בך . את ירושלים
 דברי כבוד נדברו בך מפי
 הקב"ה ומה הן הנכבדות
 שאת עיר האלהים סלה:
 (ד) אזכיר רהב ובבל לידועי .
 עוד זאת דיבר עליך אזכיר
 את מזרים ואת בבל על
 יודעי להביא מנחה בענין
 שנאמר (ישעי' ס"ו) והביאו
 את כל אחיכם וגו' מנחה
 לה': הנה פלשת וצור עם
 כוש . גם הם כמזרים ובבל
 יתנו לב לבקש ולזכור את
 כל א' וא': זה יולד שם .
 זה היה ממספחות הנולדים
 בליון בענין שנאמר (שם
 כ"ז) ואתם תלוקטו לאחד
 אחד

באור

(טו) תנה עורך לעבדך , כח צב"ת אינו נכון למועדי רגל , אבל הטעם חן ערך לחזק ידי
 עבדך , וכן תרגם הרב , או טעם הלמ"ד כמו בעבור , לטובת עבדך : לבן אמתך , יפה העיני
 רש"י

המעמר

פו (א) לבני קרח , הנה גם בסוף ימי דוד היה ציון כלילת יופי ועיר מפוארה , וגם הוא
 נבר הבין מקום למקדש ה' ונתן לשלמה בנו את תכנית הבית הכל בכתב מיד ה' עליו
 השניל , כמפורש זה בדברי הימים (א' כ"ח) , וא"כ יתכן כי בימי דוד תוקן השיר הזה .

ת ה ל י ם פ ן פ ן

ב א ו ר ל ח

(טו) ווענדע דײך צו מיר! זײא מיר גנעדיג!
 שטערקע דײנען קנעכט דורך דײנע מאַכט,
 אונד הילף דעם זאָהנע דײנער מאַגד.
 (יז) טהוע מיר צום הײל אײן וואונדערצײכען,
 דאַס מײנע האַססער זעהן אונד זײך שאַמען,
 וײא דוא מיר בײאשטעהסט, הערר! וײא דוא מײך טרע-
 סטעסט

כ״ז זײל זעה שײלדי בית
 ואשר גדלו בחיק האדון
 ואיכהים אותי, ולכך הם
 נאמנים ומשובי יתר בבית
 אדוניהם במקנת כסף, וכנה
 דוד את עלמו בשם זה נגד
 ה' כאלו אמר שהוא נאמן
 בעבודתו בליד בית:
 (יז) ויראו שינאי, כי אתה
 עזרתני ויבושו שילאה נונת'
 ריקס:

פ ן

דער רוהם ירושלים וועגען איהרער ווייזען
 אונד פֿערשטענדיגען איינוואָהנער.

(א) דען זעהנען קרח'ס, אײן פּואַלם צום זײנגען.

- (ב) זײנע פֿעסטע אויף הײליגען בערגען,
- (ג) צײוֹן'ס טהאַרע ליעכט דער הערר
איבער יעקב'ס וואָהנונגען אַללע.
- (ג) גראַסע דינגע ריהמט מאַן
פֿאַן דיר, שטאַרט גאַטטעס! סלה.
- (ד) פֿאַן רהב, בבל, מעלר' איך מײנען פֿרײנדען,
בעצײַנע פּלשט, צור אונד מאַהרענלאַנד:
„יענער מאַן וואַרד דאַ געבאַרען!“

פ ן (א) מימור שיר, יתכן
 חנורו בימי השלך
 שלמה אשר אז היתה תפארת'
 עיר המלוכה במדרגה
 העליונה, מאושרת בעושר
 ובדעת בחיל ובכבוד, ושמעה
 הולך בכל המדינות, ובאו
 ממרחק לשמוע חכמ' מלכה
 ורוב חכמיה באיתן הימן
 כלכל ודרדע; ונתפעלה
 נפש המזורר כל כך
 בהתבוננו על גדולתה וכל
 מה יש לה יתר שאת ויתר עז
 משאר הערי' הגדולות אשר
 בימים ההם, עד שרשע

פֿאַן

לבו דבר טוב והשתפך נפשו במאמר יסודתו בהררי קדש, כאלו ישיב בזה על שאלתו לאמר
 אין זה כי-אם בעבור שהיא יסודתו של השם ב"ה עלמו בהררי קדש, הר הבית והר המוריה,
 כלום מקום מושבו אשר יסד לשכון שמו שם ולכן אוהב שערי ליון אף מכל משכנות יעקב וביותר
 מכל משכנות שאר הגוים. והתחלת שיר זה בהתחלת מזמור ע"ג דלעיל: (ב) אוהב ה', המשך
 הכתובים כפי השכלת הר"מ כזה: יסודתו בהררי קדש אוהב ה', זה שערי ליון, מכל
 משכנות יעקב, אך בא המאמר הראשון בהמפסיק הגדול סוף פסוק מטעם שזכרנו לעורר
 עליו שזה ההשתפכות הראשונה מלבו: שערי ציון, מלפני ה' מקום השע' המקום המכובד
 שבעיר, כי שם ה' מושב הזקנים והחכמים: (ג) נכבדות, כיון שנתקרה דעתו קלת יזכור
 הסנה אשר הביאתהו על הרעיון הראשון שזכר, וזה רוב המעלות אשר עי' ידונו מהעיר
 הזאת אמרות ותהלות נכבדות בעיני כל: מדובר, בל"א (עס וזירד גערעדעט) או (וואָן רעדעט),
 וכן אשר יאמר היום, וליון יאמר: כך עיר האלהים, התאמנות עיונו בתוארי העיר הקדושה
 ומשיגיה גדולה כל כך עד שידמה לו כאלו היא עומדת לפניו ביקר תפארתה, ויסוב אליה
 הדבור, ויקראנה בשם המכובד הנאה לה: (ד) אזכיר, אשר שזכר את הכלל נכבדו' מדובר
 יתאזה המזורר ג"כ לפרוט כל פרטי המעלות אשר יתיכזו לפניו כהמון מים כנירים, ולא
 יוכל מפני גודל מספרם, אמנם למלאות תשוקתו קלת יבחר בהפרט האחד העומד בתוכ'
 וגובה על כלם, וזה מעלת החכמה ואמר, כשאזכיר: רהב, הוא מצרים, ולפי שהיו מצריים
 בעלי חזק וגאוה קראם כן, וכן המחלבת רהב (ר' שלמה בן מלך): ליודעי, לאוהבי, מטעם כי
 יודע ה' (שיר א') וטעם הנחמיה הזאת בשש ידע כבר נודע, וכן פלישה וצר עם בוש,
 כשאזכיר כל אלו המדינות ליודעי לשבחם בחכמתם הנני אומר: זה ילד שם, כי לפרקים
 מועטים בשנים רבות יולד בהם איש, חכם נודע בדורו שיש לו שם, (הראב"ע), אמנם
 ולציון

אחד: (ה) ולליון יאמר איש ואיש יולד בה, וכשיצאו מנחה לה' בליון יאמר להם על כל אחד ואחד זה מאות' שגלו ממך ומחולדותיהם. ענין אחר המפורר אומר אזכיר לעמי וליודעי את גדולות מצרים וצבל שהם רואים עתה את גדולתם הנה פלשת וכו' עם כוש מפני שהם סמוכים לרהב וצבל מנשאים אותם כל האומות ואומרים עליהם זה יולד שם במצרים וצבל: ולליון יאמר וגו'. והשנח הזה שהוא עכשיו לרהב וצבל יסוב לליון ועליה יהו אומרים פלוני יולד בה: והוא יכוננה עליון. והקב"ה יכוננה למעל' מכל העיירו': (ו) ה' יספור בכתוב עמים

(ה) וּלְצִיּוֹן וַיֹּאמֶר
אִישׁ וְאִישׁ יוֹלֵד בְּהָאָרֶץ
וְהוּא יְכַוְנֶנָּה עַל־יוֹן:
(ו) יְהוָה יִסְפֹּר בְּכִתּוּב עַמִּים
זֶה יוֹלֵד שָׁם סֵלָה:
(ז) וְשָׂרִים כְּחֻלְלִים כָּל־מַעֲיָנֵי בָדָה:

פ ח

חשלת איש עני ונכה רוח, עברו עליו תלאות ויגונות.

(ח) שִׁיר מִזְמוֹר לְבִנְיָקִיחָה לְמַנְצִיחַ עַל־מַחֲלַת
לְעֵנּוֹת מְשָׁכִיל לְהִימָן הָאֲזָרְחִי:

יהוה

וגו'. מקרא מסורס זה וסלה האומר לסוכו מוסב כלפי ראשו ה' יספור בכתוב עמים סלה כלומר לעתיד כשיכתוב הקב"ה את העובדי כוכבים לדראון ימנה את ישראל הנבלעים בתוכם ואת הנאנסים בנייהם ויילאס מתוכם ויאמר זה יולד מאותם של ליון ויבדור אותם לו וזה שאמר ישעיה (שם ס"ו) וגם מהם אקח לכהנים ללוים מן הגויים המביאים אותם מנחה אקח הנבלעים בתוכה ויהיה בהם כהנים ולוים שאינם נכרים ולפני גלויים הם אמר ה'. והיון אמר (דברים כ"ט) הנסמרות לה' אלהינו: (ז) ושרים כחוללים. על זאת כחוללים לשון מחוללים: כל מעייני. כל קרני: נך. נישועתך:

פ ח (א) על מחלת לענות על חולת אהבת וענו'. שהוא מעונה ניסורי הגלות: משכיל, כל מקום שנאמר משכיל ע"י תורגמן נאמר שהיה הנביא מעמיד תורגמן לפניו וכשרות הנבואה באה לו אומר את הנבואה לתורגמן והוא משמיעה: להימן האזרחי, אחד מן המשוררים בכלי שיר ויסודה בני קרח את המזמור הזה שיאמרוה הימן על הדוכן: להימן האזרחי. מבני זרח בן יהודה היה שהוא מיוחס (בד"ה א' ג') ובני קרח זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרדע כולם חמשה היו חכמים גדולים כמו שנאמר בשלמה (מלכים א' ד') ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע בני מחול ויסדו מזמורים ונקבעו בספר תילים לכך נקראו בני מחול. כך מלאתי בפירושים מדויקים:

ה מ ע ר

(ו) ושרים כחוללים, לדעתי זה נמשך לפסוק הקודם ה' יספור וגו' זה ילד שם סלה, ואמר כי גם שרים גם חוללים וולדו שם, כי כל מעייני נך, כלומר כל מעייני חנמה ומדע נך המה, ומעייני הוא כמו כל מעיינים נך, וכן ושרי בישכר תמורת ושרים, ועוד רבים (עיון מכלול לרד"ק), ויתורגם: (דיעזער זקל דקרט געבקרען ווערדען, זקוואהל זענגער זאט פלעטענה טפיעלער, זון דיר זינט דיר קוועלע זלוער וויססענטשפֿטען).

פ ח (א) לענות, הנכון לדעתי כי לענות מוסב על מחלת ושעורו לענות על מחלת כלומר לשיר אותו בלויית בלי שיר הנקרא מחלת (והוא הנספד) כי מלת על יש לו ג"כ הוראת עם וזי"ת כמו שנאמר הרד"ק בשרשים שרש עלה ע"ש. ועל תוכן השיר הזה ועת חנורו כתב הראב"ע גם השיר יורה על חולי המשורר. והחכם המבאר בשיר הנא החליט כי הסנה היתה חולת חוקי' מלך יהודה ציון בדבריו; אולם כל מעיין באמת ובתמוס יראה כי כל מעיינות השיר הזה ינבעו ממקור מאמרי דוד בשיריו, כי מפסוק א' עד י"ד הוא נוסד על שיר ו' והפסוקים הנאים גם המה נבר נאמרו לפי תוכן ענינם בס' תהלים כאשר יבין כל משכיל באמת. לכן יראה לי כי המזכר

ת ה ל י ם פ ו פ ח

ב א ו ר ל ט

- (ה) פֶּאֶן צִיּוֹן אֲבַעַר שְׁפִרְיֹכֶט דְּעַר רוּחַ;
- „וויא מאַנְכֶער מאַן וואָרד דאָ געבאָרען!“
- ער זעלבסט האָט דען גרונד געלעגט, דער העכסטע!
- (ו) אַלס דיא פֶּלְקער גאָטט פֶּערצײַכֶנעטע,
- (שריעב ער: דיעזער ווערדע היער געבאָרען! —
- (ז) וויא פֶּלְעטענשפּיעל ערטענען
- (מיינע געראַנקען אַללע פֶּאָן דיר!

פ ח

- געבעט אײנעס אַרמען טיעף בעשריכטען.
- (א) געוואַנג צום זאַיטענשפּיעל, פֶּיר דיא זאַהנע קרח'ס.
- דעם זאַנגמייסטער אויף מחלח, צום וועטטווינגען,
- אײנע אונטערווייזונג פֶּאָן הימן, דעם אורחי.

עו"י

(ה) ולציון, בעצו' ליון,
 כלמ"ד דאמרי לי אחי הוי,
 יאמר תמיד אישואיש נולד
 בה כי חנמים שיש להם שם
 הם רבים (הנ"ל): והיא
 יכוננה עליך, כלומר וגם
 זה יאמר לליון שאין לתמוה
 על הילד בה הרבה אנשים
 גדולים וידועים, כי לא
 מעשי ידי אדם כונניה כי
 אס הוא בעלמו כונן אותה
 ויכוננה תמיד, ומי הוא?
 העליון על כל. הנה מתחלה
 סתם המזור את הנושא
 בכנוי הוסתר הוא, ואח"כ
 פרט אותו בסוף המאמר,
 ויסובב זה מרוב ההתפעלו'

יבעבור רוח השׁיר אשר יפעמי, אשר על ידיו ידחקו הענינים אלו את אלו במחשבתו,
 ויבלבלו הסדר הגיוני ויעברו כמו כן משפה ול יוץ, והוא סי' גדול ממיטב השׁיר ומעלתו,
 כאשר הארכנו לדבר מזה הענין בהקדמתנו (עיין שם). (ו) ה' יספור, כלומ' ובהיות שהוא יכוננ'
 ובאר בה לשכון שמו שם, ישגיג גם על פרטי פרטיה מהקורו' אשר לה, יותר מכל שאר המדינות,
 וכטעם ארץ אשר ה' אלהיך דורש אות' תמיד עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה
 (דברים י"א י"ב). ושעור הכתוב, בכתוב ה' בהשגחתו הקדומה בספר החיים אשר לפניו העמי'
 וקורותיהם יבחר ויספו' כל פרטי הנולדים בליון עיר קדשו ויגזור על כל אחד מהם זה יולד
 שם, וכל כיוצא בזה אמר אנבי הנביאים בשירתו הנשגבת, כי אחר שאמר הוא אביך קיך הוא
 עשך ויכוננך, הוסיף לאמר בהנחל עליון גויים בהסירדו בני אדם יכנ גבולות עמים (על דרך
 כלל כלכל, אמנם גבולות נחלת עמו יכנ בבחינת הפרטים) למספר בני ישראל, ולפ"ז יתכן גם
 לאמר שטעם ויכוננה במאמר הקודם העלה במחשבת המזור מבני קרח מאמר זה מאנבי הנביאים
 ע"ה: ילך, לפי השכלת הר"ם ענינו טעם העתיד מבני הנוסף שלא נזכר שם פועלו, והדגש
 תמורת הנח, ובה יבדל מנ' ילך הראשונים שהם מזמן העבר בתולדות הכבוד, והרד"ק אמר
 טעם יספור יכתוב, ובא חד מן חבריא לסייעו בטעם יכתוב על ספר, וכמו שדרך ל"א לאמר
 (בז"ע) במקום (אין דען בוך ויינטרייבען); אמנם אין דרכי הלשונות שוות בידוע, וגם זה דבר
 ברור אשר כמעט אין לורך לעורר עליו, כי משל הכתיבה שלפניו אין זו ממש כי אס על
 לד ההשאלה, ובאמת לפניו ב"ה לא כתב ולא ספר לא דיו ולא עט כי הוא אינו גוף, ואין
 לו משיגי הגוף: (ו) ושרים כחוללים, נלאו כל המפרשי' למלוא מעוה בזה הכתוב, והר"ם
 שכל לכאר המלות כזה: ושרים, ביווני הפועל מנחי עי"ן, וענינו השמעת קול גון הן צפה
 הן בכלי. כחוללים, מלשון תיף וחליל (חיינע פֶּועטע) אשר קולו ערב מקולות כל שארי כלי
 זמר. מעיני, לשון מחשבה ועיון כמו ויהי אול עוין את דוד. וא"כ שעוד הכתוב לדעתו בזה,
 אחרי שזכר הפרט הא' משבח עיר הקדש חזר לסיים בכלל לאמר כל מעיני כך שרים כחוללים,
 כלומ' כמעלת החנמ' שזכרתי הנעימה מאד, כן כל מה שאני מעיין כך עיר האלהים ינעם
 לנפשי כשירת קול חלילים. ויתענג נא הקורא גם בזה השיר בנועם השתנות החלקים ואחדות
 הכללי בכלל ופרט בכלל:

פ ח (א) לענות, מטעם קול ענות אנבי שומע, קול המזוררי' העונים זה לעומת זה במקלות
 (וועכטעל - געזאנג, וועטטגעזאנג), וכן וענו הלויים לדעת הר"ם שאין הכדל בזה הענין מזה

ה מ ע ר

בחר במקלת רעיונים משירי דוד והלביט אותם בעדי המליכה ע"פ דרך המלך, והוא הנקרא
 בלע"ז (פארוואפהלדע) ובה יסודותיו על השירים שתקן דוד כאשר חלה את חליו כמו שיר ו' ונ"ח
 ומ"א (עיין עליהם), והנה שר את שירו במקום המלך אך שהשמיט מדרך המוסר להתודות על
 פעליו כמו שעשה דוד בחיר ה'.

(ב) יום לעקתי. וגם בלילה
 חני וכו' נגדך: (ד) כי
 שבעה ברעות נפשי. על
 בנסת ישראל הוא אומר:
 (ה) אין איל. אין כח כמו
 (לעיל כ"ב) אילותי לעזרתי
 חושה: (ו) במתים חפשי.
 הנוני בין המתים חפשי מן
 העולם וכלה שהם חפשים
 מן העולם: מידך נגזרו.
 ממלותיך נגזרו מן העולם:
 (ז) בבור תחתיות. הוא
 הגלות: (ח) סמכה.
 נשענה וחלה עלי: וכל
 משנריך ענית סלה. משנרי'
 לשון גל' הים הם כל סערת
 אסך בכלם ענית אותי
 תמיד

באור

האורש בין קל לכבד, וכן
 אמר בס' נתיבות השלום
 על כתוב וענית ואמרת
 (דברים כ"ו ה') ח"ל:
 והעקר שכל עניה היא
 הרמת קול בעין שיר, והונח
 על המזוררים במקהלות
 העונים אלו לקראת אלו,
 ומשם הושאל על כל הרמת
 קול בשיר, ע"כ, אמנם י"ל
 שטעם הקל הושאל על
 הרמת קול לכד (חגשטיא)

(ג) יהוה אלהי ישועתי
 יום צעקתי בלילה נגדך:
 (ג) תבוא לפניך תפילתי
 הטה אונתך לרנתי:
 (ד) כי שבעה ברעות נפשי
 וחיי לשאול הגיעו:
 (ה) נחשבתי עם יורדי בור
 הייתי כגבר אין איל:
 (ו) במתים חפשי
 כמו חללים ו שכבי קבר
 אשר לא זכרתם עוד
 והמה מידך נגזרו:
 (ז) שתני בבור תחתיות
 במחשכים במצלות:
 (ח) עלי סמכה חמתך
 וכל משבריק ענית סלה:

הרחקת

וען) בן בשיר בן בכל מליצה גרידא, כי כונת המליצה לקיים אמתת דבר מה, ויהיה
 ענינו דומה לענין שקר ענה באחיו, שהוא לשון עדות, וטעם הכבד על חזק הגבהת
 הקול במקלות אס גם יאוררו כלם בקבוצ, אך כי הוא זה מתולדות השיר, אשר
 אס יושר במקלות יחלק למחלקותיו וב' כתות מזוררים או יותר יענו אלו נגד אלו.
 ונדבר עוד מזה הענין בהתחלת השיר הסמוך, ושם יראה גם כונת השיר אלפנינו: להימנ
 האזרחי, מלינו ב' הימן בכתובים, האחד בן בנו של שמואל מבני הקרחי, והשני מבני זרח בן
 יהודה, וכן מלינו ב' איתן בכתיבים, האחד מבני מררי בן לוי, והשני אחי הימן הזרחי בדכתי'
 ובני זרח זארי איתן והימן וכלכל ודרדע כלם חמשה, וגם בזה נודיף לדבר לקמן (פ"ט א'):
 (ב) צעקתי, לדעת הר"מ עולה ויורד, וב' בלילה מושכת אחרת עמה, ביום לעקתי וגם
 בלילה, כי אין לי עת מנוחה והסקט מהרעות: (ד) כי שבעה ברעות נפשי, מלוח הדבר
 הוא השונע, (הרד"ק), וכן השביעי במזוררים, וכן הוא בל"א: וחיי לשאול הגיעו, דרך
 משל, כלומר שאני קרוב למיתה: (ה) נחשבתי עם יורדי בור, מרוב דלותי והשתנות דמותי,
 (הראב"ג), וטעם עם בעבור ענין החשבון, כלומר שיתדמה להם כל כך עד שיספר עמם
 במספרם: כגבר אין איל, כבר הערנו שטעם שם גבר בעבור יתרון הכח ואם ימות האיש
 ישאר לו עוד דמות ומראה גבר חי, אמנם יחסר לו העלמות המעמיד אותו לזה העלם, והוא
 הכח, וזה שאמר הייתי כגבר אין איל אשר אין לו עוד כח, מטעם יש לאל ידי: אין איל,
 תחסר מלת לו דרך קלרה, וכמוהו ולאין אונים כי הטעם לאשר אין אונים לו, (ראב"ג ע):

חפשי

(ב) עוויגער! גאָטט מיינער רעטטונג!

(א)ך שרייע דעם טאָגס,

(שרייע נאָכטס צו דיר!

(ג) אַה! לאַס פֿאַר דייך קאָממען מיין געבעטה!

נייגע צו מיינעם וועהקלאַגען דיין אַהר!

(ד) דען מיינע זעלע איזט זאָטט פֿאַן יאַממער,

מיין לעבען נאָהט זיך דער אונטערוועלט.

(ה) איך בין אין גרופֿט געוונקענען גלייך,

וויא איינעם מאַננעם געשטאַלט, דיא אָהנע קראַפֿט,

(ו) פֿערלאַססען, אונטער טאָדטען וואַנדעלט,

וויא לייבֿען, דיא אים גראַבע ליענען,

דערען דוא ניממער געדענקסט,

דיינער האַנד ענטריססען.

* * *

(ז) אין טיעפֿע גרופֿט האַסט דוא מיך איינגעזענקט,

אין אַדע פֿינסטערנים, אין אַבגרונד.

(ח) מיט דיינעם צאָרנע דריקסט דוא מיך ניעדער,

אונד שטירצעסט דיינע וואַגען העראַב;

מיי

(ו) חפשי, אף שום השם
הוא על הרוב דרך כבוד
ומעלה, כמו ועבד חפשי
מאדוני, ומשפחתו יעשה
חפשי בישראל, הנה לפעמי'
יורה גם על החסרון וגנאי,
כדכתיב וישב בית החפשי
מלורע (ד"ה ב' ב"ו),
והטעם לפי שקר הנונה
על היות הדבר בפני עלמו
בלי שיטריך להתעסק
בדברים הסובבים אותו,
אם שהוא יעזוב אותם או
שהם עוזבים אותו וכתרגום
הרב (פֿערלאַססען), וזה
שאמר הייתי כגבר אין איל
אשר הוא חפשי במתים -
ומשל השאל ידוע שהוא
בארץ תחתית אשר שם ילכו
הגופו' הנפרדו' ממשמותיהן
אנה ואיה בלי שום העסקו',
מזה תבין כוונת הר"ם
שתרגם הענין כפי יופי

המליכה בלשון אשכנזי. אשר לא זכרתם עוד, אמרו קלת המפרשים שהוא עבר במקום
עחיד, אמנם אין לורך לזה, כי הטעם חללים שוכני קבר אשר כבר חלפו ימים רבים
שלא זכרתם עוד, כלומר שכבר מתו. והראב"ע אמר וז"ל: לאות כי יבוא עת ומועד
שיזכרו בו המתים ע"כ, והוא תמוה כי נראה ההפוך ממנו אם לא נאמר שכיונזו בעבור הזכירה
בעבר ולא בעתיד, והוא דחוק. והרד"ק אמרו וז"ל: ולא יבטל זה תחיית המתים העתידה להיות,
כי הוא מדבר על טבע העולם, כי המת לא יחיה לעולם בטבע וכן מה שאמר בזה המזמור
הלמתי תעשה פלא אם רפאים יקומו סלה לא דבר אלא על הטבע, ע"כ. והגונן כאשר כבר
הערנו, כי אין לשפוט עם נפש נענה כי תלעק מכאבה, וכן והמה מידך גגורו, שלא ירגישו
עוד מנותך וידך החזקה, וגם איזב אמר כי עתה לעפר אבנב ושחרתי וחיני (ו' כ"א) אך
שכל זה אין לסתור טענת שברועונג מאלו הכתובי' כמו שזכרנו: (ז) שחני, בחלק השני יספר
נגעיו ותחלוואי שהם סנה לדלות מראהו שזכר בחלק הקודם וטעם שחני כבוד שלא אוכל עוד
לעלות, ובמחשבים רעה יותר מבור, כי לא ידע כמה יבאל להשמר מפניו, ובמזולה יותר
משניהם כי כבר באו המים עד נפש: (ח) עלי סמכה חמתך, כל הסומך על דבר, כאדם
הסומך על משנתו, יטיל משאו וכבדו עליו, וכן טעמו כאן כאלו אמר הוני נושא את משא
חמתך, מזה הענין תרג' הרב: ובל משברידך, לפי שדמה עלמו במזולות, כטעם ובל משברידך
וגליך עלי עברו, ואמר הראב"ע: ומלת עלי חסרת בעבור חסרת ובל משברידך ענית עלי, וענית
כמו ישאו והרות דכיס, ע"כ, כלומר סבבת שהם דכוני ויעונוי, אמנם בלשון ישמעאל טעם
תיבת ענה כטעם ותער כדה, ויהי' אם כן ענינו כאן, שפכת עלי כל משברידך, ומזה הענין
תרגם הרב. ולי נראה טעם חמתך כמו מסכת חמתך ואף שבר (חזקוק ב'), לדעת רד"ק שם,
שהוא מלשון חמת מים (חיי טלויך), והנה בהיות חמת עשוי מעור שהוא דבר רך, כשהיו רוליס
להוילא המסקה ממנו באופן שלא יאשר בה כלום הדחיקו אותו בידיים להקטין החלול שבתוכו
והמים או היין יולא מאליו, ולכן נופל על ההרקה הזאת שם ענה מלשון דחוק (חויסדריקקען)
בל"א, וטעם סמכה כאן כטעם סמך מלך בבל על ירושלים, (יחזקאל כ"ה); ובהיות שהכרות
כבר נמשלו לשטף מים כידוע על כן יאמרו המושלי' כי לרורים ביד ה' בחמת סתום, וכשדעתו
לענוג יפתח חמתו ויריק מהם על הארץ, פעם מעט ופעם הרבה כפי כוונתו העליונה, וזה
שאמר הכתוב כאן עלי ענית כל משברידך, כי לרוב לרותיו ידמה לו כאלו שפך ה' כל חמתו

עליו

חמיד: (ט) שתי תועבות
 למו. שהייתי חשובה בעיניה'
 עבשיו אני נמאס להם: כלוא.
 נחש כלוא ואיני יכול ללוא:
 (יא) הלמתיים. הלרשעים
 שאף בחייהם קרוין מתיים
 הלהם אתה עושה פלא
 וגסים: אם רפאים יקומו
 יודוך. שאלו העובדי
 כוכבים ומזלות שריפו ידיה'
 מעבודתך ומתורתך יקומו
 ויודוך בתמיה: (יב) היסופר
 בקבר חסדך. אם נמות
 ביד אויבנו כלום נוכל לספ'
 שבך בקבר: (טז) וגוע
 מנוער. מת מתוך תשוק
 מיתה חשובה. כמו (שמות
 י"ד) וינער ה' וינער פיר'
 מנחם ל'חביט' כמו (ישעיה
 ל"ג) נוער כפיו מתמוך
 בשוקד. (שם נ"ב) התנועלי
 מעפר קומי שבי. (שם ח')
 והיה חססון לנעורה. (איוב
 ל"ח) וינערו רשעים ממנה.
 (נחמיה ה') וככה יהא
 נעור וריק: אכונה. מיושב'
 ומבוססת אימתך בלבי.
 אכונה לשון (משלי כ"ה)
 דבר דבור על אופניו על
 מכוניו: (יט) מיודעי מחשך.
 נחשתי ונחלתי מהם:

באור

עליו ולא נשאר בו עוד אפי'
 לרה אמת שלא באה עליו
 (בין חוץ דען ועטלטען
 טרופפען אויסדריקקען).
 (ט) הרקת ממני מיודעי,
 אותן שאהבה נפשי לא באו
 לבקרני ולנחמני: כי שחתי
 תעביות למו, ע"י רוע מראי
 ואני לא אוכל ללכת אליהם
 כי כלוא אני בבית מרום
 הרפיון וחולי ולא אוכל
 ללכת: (י) עיני, לא לבד
 הרואה

(ט) הרַחֲקָה מִיָּדַעִי מִמְּנִי
 שַׁתְּנִי תוֹעֲבוֹת לְמוֹ
 כָּלֹא וְלֹא אֶצְא:
 (י) עֵינַי דָּאֲבָה מִנִּי-עֵנִי
 קִרְאתִיךָ יְהוָה בְּכָל-יּוֹם
 שִׁטְחֹתִי אֵלֶיךָ כַּפִּי:
 (יא) הַלְמַתִּים תַּעֲשֶׂה-פְּלֵא
 אִם-רְפָאִים יִקְוֹמוּ וְיִדְוֶךָ סֵלָה:
 (יב) הַיִּסּוּפֵר בְּקִבְרֵךָ חֶסֶדְךָ
 אֲמוֹנֹתְךָ בְּאֲבָדוֹן:
 (יג) הַיּוֹדֵעַ בְּתַשּׁוּךְ פְּלֵאָךָ
 וְצִדְקֹתְךָ בְּאֶרֶץ נְשִׁיָּה:
 (יד) וְאֲנִי וְאֵלֶיךָ יְהוָה שׁוֹעֵתִי
 וּבִבְקֵר הַפְּלִתִי תִקְדַּמְךָ:
 (טו) לָמָּה יְהוָה תִּזְנַח נַפְשִׁי
 תִּסְתִּיר פָּנֶיךָ מִמְּנִי:
 (טז) עֵינַי אֲנִי וְגֹועַ מִנְעַר
 נִשְׁאַתִּי אֲמִיָּה אֶפְוֶנָה:
 (יז) עָלַי עֲבְרוּ חֲרוֹנֶיךָ
 בְּעוֹתֶיךָ צִמְתָּתוֹנִי:
 (יח) סִבּוֹנֵי כַּמִּים כָּל-הַיּוֹם
 הִקִּיפוּ עָלַי יַחַד:
 (יט) הִרְחַקָה מִמְּנִי אֱהָב וְרַע
 מִיָּדַעִי מַחֲשָׁךְ:

פתח באתנה

המער

(טז) אכונה, רבו המפרשים בפירוש המלה הזאת, (עיין רש"י ורד"ק וספר המלים להמבס גע-
 זעכטס), ואלי הוא מן פנה ונא ע"ד נע"ו כי כל הנחיס אהים המה, והנוונה לאיזה כד אשר
 חפנה אשא אמך, ויתורגס: (וזהו חזק חזק ווענרע, וידע חזק דיינען טרעקקען).

- (ט) מיינע ליעבען שייכסט דוא וועג פֿאָן מיר, מאַכסט מיך איהנען צום גריל.
- (י) איינגעקערקערט ליעג' איך, קאַמ' ניכט אויס; (מיינע געשטאַלט פֿערשמאַכטעט פֿאָן קוממער. (טעגליך רופֿע איך, אָ עוויגער! מיט עמפֿאַרגעהאַבענען הענדען דיר צו: (יא) „וויללסט דוא אַן טאָרטען וואונדער טהון? „ווערדען אַבגעשיעדענע אויפֿשטעהען? — דיר דאַנקען? (יב) „ווירד מאַן אים גראַבע דינע גיטע ריהמען? „אים פֿערדערבען דינע טרייע? (יג) „אין פֿינסטערנים ערקענגען דינע וואונדער? „דינע גערעכטיגקייט? „אים רייכע דער פֿערגעססענהייט? (יד) זאָ שרייאַ איך, הערר! צו דיר עמפֿאַר; פֿריה דרינגט מיין געבעטה פֿאַר דיר. (טו) וואַרום פֿערווירפֿסט דוא מיינע זעלע? הערר! פֿערברוגסט דיין אַנגעזיכט פֿאַר מיר? (זו) עלענד בין איך, שמאַכטע הין פֿאָן יוגענד אויף; ליידע דינע שרעקקען, פֿערצווייפלע שיער; (זי) דיין צאָרנגעריכט ערגעהט איבער מיך, מיך ראַפֿען דינע שטראַפֿען הין; (יח) אומגעבען מיך וויא פֿלוטהען איממערוועהרענד, אומרינגען מיך פֿאָן אַללען זייטען. (יט) אַה! פֿריינד אונד נעכטטען האַסט דוא וועגעשויכט, מיינע ליעבען מיר ענטצאָגען.

הוואה כי אס גס הנח' יקרא עין בל"ק, או על הכבד (פֿאַרבע), כמו ועינו כעין הבדלה, או על המרא' (אנבליק, טיין), כמו וכסה את עין הארץ, או על התואר (געשטאַלט), כמו והנה הנגע עמד בעיניו לא פשה בעור, וכן טעמו כאן לשון תואר. דאבה, עינו לשון כליון כדכתיב מכלות עינים ומדינת נפש (ויקרא כ"ו) ונ"ל שהוא ענין המטה דומה לחניו וזב בזי"ן וי"ו: קראתי וגו', זה שקראתי אליך כ' בכל יום בשמיחת כפים הלמתי' תעשה פלא וגו'. (יא) רפאים, מל' רפיון וחלשה: (יג) בחשך, בארץ חושך הוא השאול, וכן בארץ נשיה, אשר שם ישכחו העשיר עשו והרש רישו הגבור גבורתו ורך הלל פחדו ואימתו: (יד) ואני אליך שועתי, המתים אינם יודעים אותך, אבל אני מכיר חזקך וגדולתך, ולכן שועתי אליך לעזרני, ולמה זה תסתיר פניך ממני: ובבקר, כשעוד כלם ישנים, כבר תפלהי חקדמך, תבוא לפניך, תרגום לפניך קדמך: (טו) נשאתי אימך גע.

כמו טוב לגבר כי ישא עול מנעוריו ובתרגום הרב (זיידען): אפוגה, אמר הראש"ע שהוא מגזרת פן כמו אעלה מגזרת על, ותהיו מגזרת הן, והטעם אגורה ואפחד, ע"כ, והוסיף רל"ק לאמר אני מסחד תמיד ואומר פן יקרני כך וכך, דובי"טי בלע"ז, ע"כ, והוא בל"א (לזווייפען) ונשהספק מעורר גם כחד יכונה בפעל (פערלזווייפען) וכן תרג' הרב: (יז) צמחהוני, אמר הרד"ק וז"ל: אין ע"ס להכרעה הזאת, (דהיינו הכרעה הנסתרים והנמלאים). והנכון בעיני כי בפולה זו הלמ"ד עם כינוי הרבים לחזק הענין כמו ירקרק שהוא ירוק שזירוקים בן למתמוני כרתו אותי כריתות רבות, ע"כ: מחשך, הראש"ע והרד"ק אמרו שניהם הטעם כאלו מוודעיו במקום חשך ולא יראה, ולא ידעתי אס הוא יותר דחוק או יותר רחוק ואין לנו פרשן גדול לפי פשוטו של מקרא כש", והוא אמר נחשכתי ונחדלתי מהס ר"ל שעיניו כמו חשך כפי"ן לשון מניעה וכן הוא לדעת ת"י ולמידעי חשך אלא בפומהון. אמנם הנכון לדקדוק המלה שהוא תאר פעל מבנין הכבד הנוסף בקמלות המ"ס ומוסב על כל אחד ממוודעיו כדרך ל"הק, או מוודעי בחירק העי"ן ליחיד כמו אהב ורע, והרב תרג' כפי הענין. ועל פי רש"י הרחקת ממני אהב ורע והשכח ממני מוודעי:

פט (א) לאיתן האורחי.
 גם הוא אחד מן
 חמשה אחים המשוררים.
 ורבותינו פירשוהו באברהם
 אינו על שם מי העיר
 ממזרח: (ב) אודיע אמונתך
 בני. את שידעתך שאתה
 שומר הבריתך ומאמין
 דברך: (ג) כי אמרתי
 עולם חסד יבנה. כי
 אמרתי עד עולם יבנה
 בחסד נסא דוד כמ"ש (שמו"א
 ב' ז') והכינותי כסא ממלכתו
 וגו'. ד"א סבור הייתי שיהא
 העולם

פט

תפלה על מלכות בית דוד שיכונן לעולם

(א) מִשְׁבִּיל לְאִיתָן הָאוֹרְחִי:

(ג) חֲסִדֵי יְהוָה עוֹלָם אֲשִׁירָה
 לְדֹר וָדֹר וְאוֹדִיעַ אֲמוֹנַתְךָ בְּפִי:
 (ג) כִּי־אָמַרְתִּי עוֹלָם חֲסֵד יִבְנֶה
 שְׁמַיִם וְתִכַּן אֲמוֹנַתְךָ בָּהֶם:

כרחי

באר

פט (א) משביל לאיתן האורחי, אזי הימן הנזכר לעיל (פ"א א') והס היו מבני בניו של
 זרח בן יהודה בימי דוד ושלמה כדכתיב (ד"ה א' ב'), ובפ"א רש"י שם וז"ל ומה שאמר
 האורחי אל"ף יתירה כמו הזרחי מזרח ילא ובהרבה מקומות נכנס האל"ף בתיבה ואינה נקראת
 כמו והאזיניו, ע"כ, ובס' מלכים (א' ד') כתי' ויחכם מכל האדם מאיתן האורחי והימן וכלכל
 ודרדע בני מחול, ויפה פירש רש"י שם בני מחול שהיו יודעים לנסד מזמורים האמורי' בחולות
 שיר, שהיו הלויים אומרים על דוכים מזמורים שסדו בחסד תהלים, ע"כ, ובהקדמתנו הארכנו
 לדבר משמות מחברי המזמורים. והנה אם נעיין בשיר שלפנינו נראה, (א) שבחלק
 הראשון הוא מלא מאמרים הכוללים שבת ותהלות ה', והמוכנים לשיר במקלות,

המר

פט (א) משביל לאיתן האורחי, גם השיר הזה יתכן להיות חבירו בימי דוד, ולעת אשר
 כמעט שקטה הארץ ממלחמת אבשלום קם שבע בן בכרי והרים יד במלך וכל ישראל
 מלבד שבע יהודה חזקו את ידו. והנה מלינו (ש"כ ב') כי נסגר שבע באבל בית מעכה עיר ואם
 בישראל, ואין ספק כי עוד ערים בטרות רבות היו בידו כי כל ישראל בעזרו, וע"ז נאמר לקמן
 פסוק מ"א שמת מבכריו מחתה, גם אינו רחוק כי יואב ועם יהודה אשר אתו נגפו פעמים
 במלחמה לפני ישראל בטרם נלח את שבע והכריחו לסגור בעיר דלתים וברית, ואם גם לא חזר
 זה בפסוק הנה כבר אחרנו כי סופרי בני עמנו יעזבו המעשים הפרטים, ואך תכלית ואחרית
 הענינים יגידו לנו, כי כל מגמתם היהלא לזקק קורות העתים אך להראות כי חלק ה' עמו ויעקב
 חבל נחלתו וחסד ה' עליהם, אם ילכו בדרכיו יעשו חיל ויאשרו בארץ, ואם בחוקותיו ימאסו
 יעשן אף ה' בהם יתנס לאשטף וימכרם ביד אויביהם. ולזה בספור המלחמות אשר נלחמו בני
 ישראל לא שמו לבם לספר לנו כל המלחמות, אם לא יגיע מהן נזח גמור לאחת משתי המלחמות
 אשר על ידו נכנע זה או זה מבלי להרים עוד ראש. ודבר זה ידוע לכל מבין במקרא, וא"כ
 יובדק כי אינו מן הנמנע שגם במלחמת שבע גברה באיזהו מערכות יד ישראל על יהודה, וע"ז
 נאמר (מ"ד) ולא הקמותו במלחמה. והנה היתה תכלית השיר הזה לדעת להסב לב העם מאחרי
 שבע ולהשיבם אל המלך בן דוד ה', ולזה החל לרומם את שם ה' ולספר נפלאותיו בשמים ממעל
 ובארץ מתחת, ואמר מן פסוק א' עד ל"ט כי זה אלהינו נשבע לדוד להיות לעד כסאו וזרעו
 נכון לפניו וא"כ כל בלי יוכר עליו לא ילחז, ומכאן ואילך יקונן על רוע מעמד המלך. ואחרי
 אשר בלה לדבר (עד השזוק האזרון) עוד שב (הוא בעצמו או להקת מזוררים בדעת הרמב"מ) מן
 לשנות חלק הראשון עד ועד בשזק נאמן סלה, ואז ענו כל העם יחדיו ברוך ה' לעולם וגומר.
 (א ב) חסדי וגו', בוונת שני השזוקים לדעתנו כן הוא, אמר, חסדי ה' אשירה, והוא חסד
 אשר עשה מקדם עם דוד עבדו, לדור ודור אודיע אמונתך והוא הכרית אשר כרת עמו, ואף
 כי עתה זנחת ותשאם בכל זאת ידעתי כי עוד תשיב תרחמהו כי אמרתי עולם" חסד יבנה וגו'
 ובחרגום הרמב"מ.

כט

געבעט פיר דען אימטערוועהרענדען בעשטצנד
דעם געשלעכטעס דוד.

(א) אונטערווייזונג פֿאַן איתן, דעם אורחי.

(ב) אימער בעיונגע איך דעם עוויגען הולד,

פֿערקנדע זיינע טרייע אונאויפֿהערליך.

(ג) דוא שפראַכסט: [עוויג פֿעסט יאטעהט דיינע גיטע

דיינע טרייע אונאונדעלכאַר אים היממעל.]

מיט

כמו שנהיפק, (ב) בשיר
הקודם אינו אף מאמר א'
אשר יסכים עיניו לענין
המקלות, בהיות כלם
דברי איש פרטי המקוּן על
אודותיו, וא"כ מה טעם
לענות הרשום בראש, שהי'
ראוי יותר להרשם בראש
שיר שלפניו? (ג) יוקשה
לנו אם משכיל בשיר הקוד'
כי מה ישכיל בו המשורר
המדוכא מלרותיו? (ד) איך
יתחיל בשיר שלפניו חסדי
ה' עלם אשירה וגו', ויורה

בזה שלבו מלא מהתפעלות דבר טוב, ושהוא שמח ובוטח בחדש אלהיו ואמונתו, ועוד מעט
ויסוב השיר לקינה על רוע מעמדו ובאלו הוא בתכלית השפלות, מוכה נגוע בלרות וחרפות, וידבר
משפטים עם ה' ? הכי יש סתירה גדולה מזו, המתנגדת לכל התפעלות אמתית? והראש"ע
אמר וז"ל: והיה בספרד חנם גדול וחסיד וזה המזמור היה עליו קשה ולא הי' קורא אותו ולא
הי' יכול לשמעו בעבור כי זה המשורר ידבר כנגד השם הנכבד קשות, והגאון לא הזכיר בפיר'
תקון זה המזמור וכו'. ונראה נכון מה ששמעתי מפי הר"מ, שאלו ב' המזמורי' חוברו
יחדו בעת שהי' מלך יהודה ועמו בצרה גדולה, ויראה מתוכן המאמרים שהי' בימים ההם
כאשר חלה המלך חזקיהו למות וכן עוד אין לו לשנת תחתיו על כסא המלוכה, כי מנשה
הי' רק בן שתיים עשרה במלכו, וחזקי' חי עוד ע"ו שנה אחר שנתרפא וא"כ נולד מנשה ג'
שנים אחר החלי הרע הזה, וזה הטעם שהלעגער חזקיהו מאד על מיתתו לפי שלא הי' לו
יורש עכר, ויאמרו עליו שבעבור רשעתו הפך ה' את בריתו עם דוד אביו, לבלתי היות לו
בן יורש על כסאו, כי גם אחים לא היו למלך בנראה מספר ד"ה (ב' כ"ח), והי' כל העם
שרוי בלעז גדול שימו' מלכם הלדיק וישארו בלאן בלי רועה, ואחר שנתרפא ועמד להם רוח
והללה חננו בני הקרחי חווי המלך השירה הזאת לעד, ויסקדה על פי הסדר הזה, בתחילה
שר משורר אחד את רוע מעמד המלך בחליו שהי' מוכה בשחין כנזכר בס' מלכים, וזה טעם
שחני תועבות, הרקת ממני מיודעי בשיר הקודם, ולעומת זה שר משורר אחר חסדי ה' וגו'
נגד ההללה והשמיע במקלות גדולת ה' ותפארתו וטובו, והנמשך מזה שלא ינחם ולא יכזב
ויסיר אח"כ הקוּן שדבר לעבדו ולעמו ע"ד מליכה עד ועד בשחן נאמן סלה, ואז יסור המשורר
הראשון לענות, שעם כל זה יש לפחד בימי' ההם אשר כמעט נאברה התקוה, ויוסיף לתאר המלכ
הרע בבחינת העם, וגם על זה ישונו ויענו המקלה' יודו שמים סלאך וגו' עד ולקדוש ישראל
מלכנו, והוא שלא לו ולנו רפואה והללה ע"י שלא אחרי אשר כבר נטה נכשו למות, (ועיין בסוף
השיר), וא"כ טעם לענות גם בעבור המקלות ששיר ענו אלו נגד אלו בתהלות ה', גם על כל
השירה מטעם וענו הלויים דהר גריזים והר עיבל, פעם בצרנה ופעם בקללה, וכן כאן שהחליפו
ב' המזוררי' זה בזה פעם בתהלה ותודה פעם בקנה ואימה, וטעם משביל על כל אחד
מהחלקים, שחבור מליכת הקנה הי' ע"ד השכלת הימן האורחי בימי דוד ושלמה שהיה משכיל
בזה החלק מהדבור השירי המנונה בלע"ז (עלעגיא) וחבור מליכת התהלות על דרך השכלת
איתן האורחי, שהי' משכיל בזה החלק מן הדבור השירי המנונה בלע"ז (היומנע). ומד מן חבריא
אחרי שמעו זה הפי' אמר כי הוא טעם למוכח על מחלת, כלומ' לכבוד המלך שהי' מלכ על
המחלה ושב ורפא לו, אמנם הנכון בפשוטו שהו' שם כלי הנוגון ובהקדמתנו הארכנו לדבר
מאלו שמות: (ב) חסדי ה' וגו', מה נעים אל השומע ההעברה הפתאומית בנגינות מקול
נמוך ונוהם כנהמאמרי' הקודמים אל קול חזק ואמין כנהמאמרי' הנאים, הלא גם בזה יתחזק
הנבטחון בלב השומע, ויבטיח ממנו הספקות שעלו עליו, כידוע למבין בדרכי הנפש: (ג) כי
אמרת, הנני אומר שהחם' אשר אפה גוזר להיות הוא עומד בנוי לעולם, ושאמונתך נכונה
היא

העולם בנוי כחסדך ותבין
 חמונתך בשמי' שתהא נכונה
 ומקוימת ומה היא האמונה
 אותה ההנעמה שהנעמת
 את דוד ע"י נתן הנביא
 לאמר כרתי ברית לבחירי
 להניק עד עולם זרעו (שס):
 (ו) ויודו שמים פלאך.
 חס הייתי שומר הנעמתך:
 חף אמונתך. אמונת דבריך
 יודו בקהל קדושי': (ו) יערוך
 לה'. יהא נערך כמותו:
 (ח) כבוד קדושים רבה.
 כבוד רב של מלאכים:
 (י) כשוא גליו. בהנשא גליו:
 אתה תשבחם. תשפילם
 וכן (משלי כ"ט) וחכם באחו'
 ישכחה. וכן (לעיל ס"ה)
 משבית שאון ימי'. (יא) רהב.
 מלרים

באור

יא בשמים, כלומר כאשר
 השמים עומדים לעולם,
 כן אמונתך עומדת, וזה
 חסדך וחסת האמונה הוא
 מה שאמרת ע"י נתן הנביא
 כרתי ברית לבחירי, כי לפני
 הנבית הו' דבר השם חסד
 וחזר הנבית אמונה,
 והמפרשי' עולם חסד יבנה
 כי כחסד נבנה העולם
 חינונו מעצם זה המזמור,
 ועוד כי כל עולם בכל
 המקרא הוא זמן, (מדברי
 הרצ"ב ע), והנה הרצ"ב תרגם
 כפי הענין וכפי לחות ל"א
 והמשיך המאמרים כזה:
 אודיע חסדך ואמונתך כפי
 זה מה שאמרת כרתי וגו'
 וטעם עולם חסד וגו'
 אמרת המזורר בלבו, שהיא
 סבת ההודעה בפה, כעין
 מאמר

- (ד) כְּרַתִּי בְרִית לְבַחֲרֵי
- נִשְׁבַּעְתִּי לְדָוִד עַבְדִּי:
- (ה) עַד־עוֹלָם אֲכִין זְרַעֲךָ
- וּבְנֵי־תִי לְדָר־וֹדֵר כְּסֵאֲךָ סֵלָה:
- (ו) וַיִּוְדוּ שָׁמַיִם פְּלֹאֲךָ יְהוָה
- אֲף־אֱמוּנָתְךָ בְּקֹהֶל קִדְשֵׁי־יְהוָה:
- (ז) כִּי מִי בִשְׁחַק יַעֲרֹךְ לַיהוָה
- יְדָמָה לַיהוָה בְּבָנֵי אֱלֹהִים:
- (ח) אֲךָ נֶעֱרַץ בְּסוּד־קִדְשֵׁי־רַבָּה
- וְנִזְרָא עַל־כָּל־סַבִּיבָיו:
- (ט) יְהוָה וְאֱלֹהֵי צְבָאוֹת
- מִי־כְמוֹךָ חַסִּין יְהוָה
- וְאֱמוּנָתְךָ סַבִּיבוֹתֶיךָ:
- (י) אַתָּה מוֹשֵׁל בְּגִאוֹת הַיָּם
- בְּשׂוֹא גִלְיֹן אַתָּה תִשְׁבַּחֵם:
- (יא) אַתָּה דִכְּאַת כַּחֲלָל רַהֲב
- בְּזִרְוֹעַ עֵזֶךָ פִּזְרַת אוֹיְבֶיךָ:
- (יב) לָךְ שָׁמַיִם אֲף־לָךְ אֲרֶץ
- הַיָּבֵל וּמְלֹאָה אַתָּה יִסְדֵּתֵם:
- (יג) צִפּוֹן וַיִּמִּין אַתָּה בְּרֹאֲתֵם
- תְּבוֹר וְהִרְמוֹן בְּשִׁמְךָ יִרְגָנוּ:
- (יד) לָךְ זְרוּעַ עַם־גְּבוּרָה
- תָּעוּ יָדֶךָ תִּרְוֹם יְמִינֶךָ:

צדק

המעמד

(ו) ויודו, הוסיף לאמר כי לא איש אל ויכוז כי לו העז והממשלה בכל, ולזה יספר קצת דרכי
 ה' גדולות ונפלאות אשר פעל אל, ומשפט לדקתו אשר יפלג נארו (מכאן עד פסוק ט"ז).

ת ה ל י ם פ ט

ב א ו ר מ ג

(ה) ,,מיט מיינעם אויסערוועהלטען
 ,,האבע איך איינען בונד געמאכט,
 ,,מיינעם קנעכטע דוד שוואר איך:
 (ו) ,,דיר ווילל איך עוויג זאמען ערהאלטען,
 ,,דיינען טהראָן ערכויען פֿיר אונד פֿיר.
 (ז) נין פֿרייען דיינע וואונדער דיא היממעל,
 דיינע טרייע, אין הייליגער פֿערזאמלונג.
 (ח) ווער אין דען וואַלקען גלייכט דעם עוויגען?
 איזט אונטער היממלישען מעכטען, וויא ער?

ק א ה ר

(ח) גאָטט איזט האָך ערהאָבען אים ראַטת דער הייליגען,
 אַללען עהרפֿורכטבאַר, דיא אום איהן זינד.

2. ק א ה ר

(ט) עוויגער! דער וועלטען גאָטט!
 ווער איזט וויא דוא מעכטיג, גאָטטעסקראַפֿט!
 דיינע וואַהרהייט אום דיך הער.

1.

(י) דוא העררשעסט איבער דאָן שטאַלצע מעער;
 שטייגען זיינע וואַגען, דוא דעמפֿעסט זיא.

2.

(יא) דוא שלעגסט דען איבערמוטה צו באַדען,
 צערשטרייעסט דיינען פֿיינד מיט שטאַרקעם אַרמע.

1.

(יב) דייך איזט דער היממעל, דייך דיא ערדע;
 דוא גרינדעסט דיא וועלט, אונד וואַס זיא פֿיללט.

2.

(יג) דוא שוֹפֿסט מיטטערנאַכט אונד מיטטאָג;
 חבור אונד חרמון וויכצען דיינעם נאָמען.

1.

(יד) דייך איזט אַרם אונד טאַפֿעֿערקייט!
 (זיעגרייך דיינע האַנד;
 ערהאָבען דיינע רעכטע!

נאָר מוסגר, והכּן ע"ז:
 (ו) ויודו שמים פֿלאַך,
 ועתה אחרי הכּבֿוּד הוֹאֵת
 יודו שמים על הפֿלאַך
 שתעשה כּכל דוד ודוד אַל
 זרע דוד עבֿדך, וזכּר שמים
 לפֿי שהם עדים קיימים
 תמיד: בסוד קדושים,
 בקהלת מלכים: (ו) יערה,
 עומד, דומה בערך, והיולד
 יעריכנו הכּהן: בבני
 אלים. הם המלאכֿי־זעֿיה
 אלים יכולים: (ח) גערך,
 נאָר המאמר והוא פעל,
 מטעם ואת אלהי ישראל
 יעריכו (ישע"י כ"ט) כלומר
 יכירו כּם גדולתו וגבורתו,
 וטעם רבה תואר הפֿעל,
 כלומר שהוא גערך מאד,
 וכענין הזה תרגם הרב:
 וגורא, יראת רוממות:
 כל סביביו, כל מכיריו, כי
 כבודו מלא כל העולם כלו:
 (ט) חסין, לדעת הראש"ג
 והרד"ק הוא נפרד ע"מ
 גביר, והטעם אתה יה מי
 כמוך חסין, ויש לבאר
 הסמיכות כּוה: ה' אלהי
 לבנות מי כמוך אשר חוסן
 שלך הוא חסין יה, כלומר
 כּם אלהי הנל יכול, והר"ם
 חזר אלו ב' הטעמי' ותרגם
 התיבה כעולה ויורד:
 ואמונתך סביבותיך,
 שאיננה מתפרדת, כי איננה
 מקרה, (הראש"ג). הנה המקהלה הא' שרו גדולות ה' וכמו והמקהלה הב' יענו נגדם שאף
 שהוא עריך וחסין על כל, ישמור בריתו לברואיו ועבדיו היסך דרכי עריכי גוים אשר מרוב
 תקפס לא יאגחו על הנרית שנתנו עם החלוצים מהם, אבל השם ב"ה לא יראה את גדולתו
 וכמו כי אם להראות אמונתו, ולעזור את הנרדף: (י) בגאות הים, ידמה הים בזעפו לאיש
 פלא גאון ואוהב להזיק רק למען הראות תקפו, והשם"ה מונע בידו כי לא חפץ רשע: בשוא,
 נשוא הים גליו אתה משננס, תשקיעם, ועל התדמו' ענינו לענין התהלה אשר חד מן חבֿרית,
 שהדממה וההשקט בראות דבר גדול והפלא זה השבח האמתי: (יא) אתה דבאח, את הרכב
 המתנאס בכמו הגדול יותר מהראוי לו: כחלל, מת שאין לו כּם כלל: דהב, שם המופשט
 במקום התואר ליופי המליכה, כּאלו יכניע ה' את הגאון בעלמה. והנה הנמשל נפי המקהלה
 הב' נגד המשל נפי המקהלה הא': (יג) צפון וימין, וחבור נפאת מערב של א"י וחרמון
 נפאת מורה נפי המקהלה הב' נגד שמים וארץ נפי המקהלה הא' שהוא רמו מעלה ומטה
 וזכּר א"כ שם הפאות המגבילות: בשמך ירגנו, כטעם השמים מספרי' כבוד אַל וגו': (יד) לך
 ורוע עם גבורה, כיון שזכּר תבור וחרמון, אשר שם היו שתי מלכמות גדולות, האחת בימי
 יהושע נגד מלכים רבים שנועדו תחת חרמון אַל מי מרום להלחם עם ישראל וינס יהושע מנה
 רבה (יהושע י"ח), והשני' בימי דבורה שהזיק נרק את חילו אַל הר תבור וך את סיכר

מזכרים: (טו) יודעי תרועה. שירדעים לרבות את בוראם בראש השנה בתרועה שמסדרי עליה מלכיות זכרונות ושופרות: (יח) וברצונך. שאתה מתרלה להם אפימא נ"ט בלע"ז: (כ) לחסידך. נתן הנביא וגד החוזה: שויתי עזר. על דוד לעזור לו תמיד: לא

באור

ואת עמו לפי חרב (שופטים ד') המשיך לאמר לך ה' זרוע איש וגבורתו במלחמה ואין הנכחון תלוי אלא בך ובתשועתך: העוון ירד, להכות האויב, ותרום ימוך, להושיע את הטוב לפניך: (טו) צדק ומשפט, כלומר אבל אם ישכיל האחד וירשיע השני יהי זה תמיד ע"ם דרכי לך ומשפט, כי הם מכון כסא, ר"ל יסוד הנהגתו: יקדמו פניך, דרך משל כאלו חסד והאמ' עומדי' לפני כסא מלכותו וכשהוא מנהיג את העולם ישגיח תמיד עליה ומנהיגו על פיהם, וענין ענית המקהל' הב' נגד המקלה הא' כדלעיל (פסוק ח' ט'): (טו) יודעי תרועה, תרועת מלחמה

(טו) צדק ומשפט מכון כסא
חסד ואמת יקדמו פניה:
(טז) אשרי העם ידעי תרועה
יהיה באור פניה יהלכון:
(יז) בשמחה יגילון כל-היום
ובצדקתה ירומו:

(יח) כי תפארת עזמו אתה
וברצונך תרים קרננו:

(יט) כי ליהוה מגננו
ולקדוש ישראל מלכנו:

(כ) אז דברת בחזון לחסידך
והאמר שויתי עזר על-גבור
הרימותי בתור מעם:

(כא) מצאתי דוד עבדי

בשמן קדשי משהתיו:

(כב) אשר ידי תכון עמו

אף-זרועי תאמצנו:

המער

(טו) אשרי העם, זה נמשך מהקודם לפי שצדק ומשפט מכון כסא ה', לכן אשרי העם וגו' כלומר רק אז יהיה האושר לאותו העם היודעים תרועה מלומדי מלחמה (או נאמ' כי יודעי הוא מענין כי ידעתיו, כלומר אוהבי קרב) אם ילכו באור פניך ה', כי אולת זה כל גבורתם תחבלע, וכוון בזה על המורדים אשר בחשיבה יתהלכו, ויתורגם: (הייז דען קריעגסקונדיגען פֿון אוקע, ווען עס פֿאָקט חייט ליכטע דיינעס חנגעניכט'ס וואַנדעלט). (יח) וברצונך, רצון לועז רש"י כדרכו חסימא"גט; appaisement (בערוהיגונג, בעענפֿטיגונג) עיין לעיל ה' י"ג (ד"ה). (יט) ולקדוש ישראל, אולי הכוונה במלת קדוש ישראל על המלך דוד, כי איננו רחוק שיקרא משיח ה' קדוש, בענין וכל קדשו בידך (דברים ל"ג ג') ושעורו כי לה' מגננו וגם לקדוש ישראל שהוא מלכנו, ולזה אמר אז דברת בחזון וגו' כלומר מזה תדע אשר אך דוד יגן בעד עמו כי הלך מאז דבר לו ה' וגו' (עד פסוק ל"ט) ודבר אלהינו יקום לעולם.

2.

(נו) דיינעם טהראָנעם פֿעסטע, רעכט אונד ביליגקייט, גיטע אונד וואַהרהייט שטעהען פֿאַר דיינעם אַנטליטץ.

1.

(נז) הייל דעם פֿאַלקע, דאַז פֿאַזיינענקלאָנג פֿערשטעהט, עם וואַלט אים ליכטע דיינעם אַנגעזיכטס.

2.

(נח) פֿרייעט טעגליך זיך מיט דיינעם נאַכען, איזט שטאַלץ אויף דיינע גערעכטיגקייט.

1.

(יח) דען רוא ביוז זיינעם זיענעם רוהם; דיינע הולד העבט אונזער גליק.

2.

(יט) דען אונזער שילד איזט זיין, דעם עוויגען, אונזער קעניג, דעם הייליגען אין ישראל.

(כ) איינסט רעדעטעסט רוא אים געזיכט מיט דיינען פֿראַממען, שפראַכעס; „איינעם העלדען געב, איך באַכט צו העלפען, „ערהעב, אויס דעם פֿאַלקע איינען אויסערוועהלטען.

(כא) „ערקיעו ערו מיינען קנעכט,

„זאַלב, איהן מיט מיינעם הייליגען אַהלע.

(כב) „מיינע האַנד זאַלל איהן ערהאַלטען,

„מיין אַרם איהן שטערקען,

קיון

מלחמה אשר על פיה היו נוסעים המחנות במלכות ה' נזכר בספר תורת משה (במדבר י' ב' עד ח'): באור פניך יהלכון, כלומר אור פניך הוא הדגל המוליך אותם בליל, כמעט נסה עלינו אור פניך ה' דלעיל (שיר ד'), ועיין שם הנאור: יהלכון, כבר הערנו שטעם הכבד בזה השרש הוא על סדור ההליכה, בעין הליכות לבא שהם ע"ס סדר מיוחד. (יו) ובצדקה ידומי, הסמר מילח עלמס בעבור לדקדק, כיוון יורה שגם עמהם ילין לדקדק לפי שאתה עוזרת, כזה שכל הרב לתרגם, והכתוב הנא מבאר זה הענין יותר לאמר: (יח) כי הפארת עומו אהה, כלומר שאל העמים הלוחמים כי ונפחו זה את זה, אין זה דבר גדול כל כך, ואין זה תמיד לעד שהלדק עמם, אבל תפארת עין שלהם ר"ל של עם ישראל זה אתה, כמה שאתה סכנת להם הנלחון, ושברלונך היה הרמ' קרנו, וכמו שזכרנו: הרום, קרי, והוא מוסב על הקרן, כמו

רמה קרני בה', וע"ד הכתיב הרים, מוסב על השם והראשון הוא הנכון, ותיבת קרניו על פי עדות הר"ק ור"ש בן מלך ביו"ד הרבים ובכל הספרים שראיתי אני מלאכתיהו בלי יו"ד, והוא הנכון: (יט) מגננו, הוא המגן שיגן בעד עמו, והטעם נפול בדיו, ובעבור שהוא לה', לכן יללית תמיד, וזה שאמר ה' בכבודו ובעלמו לנביאו כי אז וגו': (כ) לחסידך, בלי יו"ד הרבים, ונראה לי שהוא שם יחיד בדעת הר"ק, אף שהוא בסגול בעבור ההפסק, אולם הטעם על נתן הנביא בנראה מהענין, ורבים מהמפרשים וגם הרב המתרגם מלאו בו שם רבים, ואז יהיה הטעם על שמואל הרו"ל ונתן הנביא: והאמר, כבר הערנו לעיל (שיר י"ט) שטעם דבור בנחיות חובן הענין וטעם אמירה בנחיות סידור התיבות במאמרים, והנה באמת בכל הדברים האלה ובכל החזיון הזה דבר ה' אל נתן הנביא (שמואל ב' ז'), אבל לא בכל המאמרים האלה אמר אליו, כאשר יראה הקורא שם, אמנם הורש"ל למשורר לשנות מאמריו ונראה למאמרו שירי, פעם בכל הענין ופעם בהרצנת הדברים, ואין בזה שקר חלילה, כי עקר הדבור כך היה באמת, ובכל זה כון המשורר לשמש כפי האפשר באותן המלות שמש בהן הנביא, כאשר יראה הקורא המשכיל: שויתי עור, של ישראל על גבור הוא דוד, ונכון שזה מוסב על הריגת גלית הפלשתי: הרימוהו, ממדרגת השפלות: בחור, אחד שהוא נבחר מתוך העם למלוכה, ויש פותרין אותו מלאשן גם בחור גם בתולה (אין ייגזינג), ולהיותו בימי נבחרות בשמש על ידי שמואל הרוחא, והראשון נראה יותר נכון כפי הענין ובפי פסקי הטעמים, וכן הוא מתורגם (אין חזיסערווההלטער): כעם, מתוך קבץ ההמוני, שלא היה נשוא פנים מקודם, כדכתיב: (שם ח') לקחתיך מן הגוה מאמר האל: לא

- (כג) לֹא־יִשְׂאֵא אוֹיֵב בִּי
וּבֶן־עוֹלָה לֹא יַעֲנֵנּוּ:
- (כד) וּכְתוּתֵי מִפְּנֵי צָרָיו
וּמִשְׁנֵאָיו אֲגוּף:
- (כה) וְאֲמוֹנְתֵי וְחֶסְדֵי עֲמוֹ
וּבְשָׂמֵי הַתְּרוֹם קִרְנֹו:
- (כו) וְשִׁמְתֵי בַיָּם יָדוּ וּבִנְהַרֹות יִמְיָנוּ:
- (כז) הוּא יִקְרָאֵנִי אָבִי אַתָּה
אֵלֵי וְצוֹר יִשְׁוֹעַתִּי:
- (כח) אֶף־אֲנִי בְכוֹר אֶתְנַהוּ
עֲלִיּוֹן לְמַלְכֵי־אֶרֶץ:
- (כט) לְעוֹלָם אֲשַׁמּוֹר־לוֹ חֶסְדֵי
וּבְרִיתִי נֶאֱמַנְתָּ לֹו:
- (ל) וְשִׁמְתֵי לְעַד זִרְעוֹ
וְכִסְאוֹ כִימֵי שָׁמַיִם:
- (לא) אִם־יַעֲזוּבוּ בְנֵי הַזֹּרֹתֵי
וּבְמִשְׁפָּטֵי לֹא יִלְכוּן
- (לב) אִם־חִקְתִּי יַחֲלָלוּ
וּמִצּוֹתַי לֹא יִשְׁמְרוּ:
- (לג) וּפְקַדְתִּי בְשֶׁבֶט פְּשָׁעִים
וּבִנְגָעִים עֹונָם:
- (לד) וְחֶסְדֵי לֹא־אֶפִּיר מִעֲמוֹ
וְלֹא אֶשְׁקַר בְּאֲמוֹנְתֵי:
- (לה) לֹא־אֶחְלַל בְּרִיתִי
וּמוֹצֵא שִׁפְתֵי לֹא אֲשַׁנֶּה:

(כג) לא ישיא אויב ב. לא יגבור עליו להיו' לו כנוסה: (כח) בכור אתנהו. גדול אתנהו: (לג) ופקדתי בשבט פשעם. כך אמר לו נתן הנביא על שלמה (ש"א י') אשר בהעותו והוכחתו בשבט אנשי זה רוזן בן אידע שעמד לשטן לו ובנגעי בני אדם זה אשמדאי כפי דעת רז"ל

באור

(כג) לא ישיא, כטעם והנסה בל לקחת שהוא לשון נגישה, ובתרגום הרב: ובן עולה לא יעננו, כדכתיב (שם י"ד) ולא יוסיפו בני עולה לענותו: (כו) ושמתים בים ירו, הים האמצעי שהוא גדול מערב של ארץ ישראל: ובנהרות ימינו, מעבר לנהר ירדן ונהר סרת ממזרח של ארץ ישראל כי עד שם נגש המליכה: (כז) הוא יקראני אבי אתה, כדכתיב (שם י"ד) אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן: (כח) בכור אתנהו, הנבלה מכל הבני, וזה עליון למלכי ארץ: (כט) לעולם אשמור לו חסדי, כדכתיב (שם ט"ו) וחסדי לא יסור ממנו, ותיב' אשמור כתיב בחולס וי"ו ועל פיו ינטל המקף, והקרי אשמר בקמץ חטף יקיים המקף: וברית, שכרת לו היא נאמנת ולא כברית עס אשר לשנו, כדכתי' (שם) כאשר הסירותי מעם שאול: (לג) ובנגעים עונם, כדכתיב (שם י"ד) בהעותו והוכחתו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם, אבל (לד) לא אשיר מעמי, חסדי כלל וכלל: (לה) לא אחלל בריתי, כי

ת ה ל י ם פ ט

- (כג) „קין פֿינד איהן אונטערדריקקען,
„קין אונגערעכטער איבערוועלטגען.
- (כד) „צערמאלמען ווילל איך זיינע ווידערוואַכער,
„זיינע האַססער שלאַגען פֿאַר איהם הער.
- (כה) „מיינע ליעבע, מיינע וואַהרהייט זיין מיט איהם,
„זיין האַרן ערהעבע זיך אין מיינעם נאַמען.
- (כו) „איך שטעללע זיינע האַנד אַנס מעער,
„אַן שטרעמע זיינע רעכטע.
- (כז) „ער נעננע מיך: דוא מיין פֿאַטער!
„מיין גאָט, אונד מיינער הילפֿע האַרט!
- (כח) „איך זעטצע איהן איין צום ערשטגעבאָרנען,
„צום העכסטען אונטערן וועלטגענמען;
- (כט) „בעוואַהר איהם עוויג מיינע ליעבע,
„אונפֿערבריקליך מיינען בונד;
- (ל) „ערהאַלט איהם זאַמען איממערוועהרענדיג,
„דען טהראָן, זאָ לאַנג דיא היממעל זינד.
- (לא) „פֿערלאַססען זיינע קינדער מיינע לעהרע,
„אונד וואַנדעלן ניכט אין מיינען רעכטען;
- (לב) „ענטהייליגען זיא מיין געזעמץ,
„אונד איבערטערטען מיין געבאָטה:
- (לג) „איך ציכטיגע מיט דעם שטאַבע איהרען אַבפֿאַלל,
„מיט גייסעלשלעגען איהרע זינדען.
- (לד) „דאָך איהם ענטציעה איהן מיינע ליעבע ניכט,
„איהם לאַס איהן מיינע טרייע ניכט פֿעהלען.
- (לה) „איך ענטווייהע גיע מיינען בונד,
„ענדרע ניכט, וואַס אויס מיינען ליפּפען גינג.

נון

ב א ו ר

אין זה דרכי לעולם לחלל ברותי ולשנות את דברי, ועתה האם לדוד אכזב אחר שכבר נשבעתי לו
בקדשי להכין מלכותו תמיד, לא כי אס זרעו לעולם יהי, נדכתיב (שם י"ב) והקימותי את
זרעך אחריו, בן שבל הו"מ להמשיך הבתובים:

רז"ל: (לו) אס לדוד אכזב. לשון לא יכזבו מימיו (ישעי' נ"ח) פיילנל"א בלע"ז: (לח) ועד בשחק נאמן. הירח והשמש עדים לו שכל זמן שהם קימים יתקיים מלכותו כמו שאמר (ירמיה ל"ג) אס תפרו את בריתי היום ואת בריתי הלילה גם בריתי תופר את דוד עבדי: (לט) ואתה זנחת. דקדקת אחר בניו לחשוב עונם עד אשר זנחתם ומאסתם נימי לדקיהו: (מ) נארת. בעלת: (מא) כל גדרותיו. שונה בירושלים: מצבריו. הר הנית ומלודת ליון: (מד) אף תשיב לור חרבו. השנות אזור והפכת את חידוד חרבו כמו (יהושע ה') חרבות לורים. וכן (ישעי' כ"ד) כל כלי יולר עליך: ולא הקמותו. ולא העמדתו מלפול: (מה) השנת מעהרו. זריתו כמו, להרי' דמתרגמי' טיהר' וכמו (שמו' כ"ד) וכעל' השמים לטוהר: לארץ מגרתה. השפלת והשחת. כל לשון שחיה בתרגום

ב א ו ר

(לו) וכסאו, יהיה נגדי כל עוד שהשמש נגדי: (לח) וכירח, כן יכון גם כסאו לעולם כדכתיב (שם ט"ז) כסאך יהיה ופן עד עולם: ועד בשחק, פרטוהו כלם על הירח שהוא הסמוך וראיתי בספר חנם אחד שמבארו על הקפת הנתון לעד ברית מימי קדם, והטעם

(לו) אחת נשבעתי בקדשי אס לדוד אכזב: (לז) זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי: (לח) כירח יכון עולם ועד בשחק נאמן סלה: (לט) ואתה זנחת ותמאס התעברת עם משיחה: (מ) נארתה ברית עבדך חללת לארץ גזרו: (מא) פרצת כל גדרותיו שמת מבצריו מחתה: (מב) ששהו כל עברי דרך היה חרפה לשכניו: (מג) הרימות ימין צריו השמחת כל אויביו: (מד) אף תשיב צור חרבן ולא הקמתו במלחמה: (מה) השבת מטהרו וכסאו לארץ מגרתה: (מו) הקצרת ימי עלומיו העמית עליו בושה סלה:

פתח כס"ס

עד

ה מ ע מ ר

(לו) אכזב, פירש"י לשון לא יכזבו מימיו (ישעי' נ"ח) פיילנל"א בלע"ז; fallace (טיי) שובג, טרייחזוינקייט) וכן (לקמן קט"ז י"א) לועז כן ופי' כל לשון כזב אינו אלא לשון חסרון מנטש שנטשו עליו. (ד"ה) - (מה) חישבת מטהרו, הוא כנגד בירח יכון עולם (לעיל פסוק ל"ח) והכוונה אתה אמרת כי אורו יהל בירח יקר הולך והנה עתה השבת מטהרו. (מו) ימי עלומיו, אס

ת ה ל י ם פ ט

ב א ו ר מ ו

- (לז) „נוז איכס בייא מיינער הייליגקייט בעשוואַר,
- „זאָללט אײך וואָהל דוד טיישען? ניין!
- (לח) „עוויג ווירד זיין זאמען זיין,
- „זיין טהראָן, דער זאָננע גלייך, פֿאַר מיר,
- (לח) „עוויג פֿעסט שטעהען, וויא דער מאָנד,
- „וויא יענער צייגע אַם פֿירמאַמענט, געוויס.

* * *

- (לט) דאָך נון פֿערשטעסעסט דוא, פֿערווירפֿסט,
- צירנסט דוא מיט דיינעם געזאָלכטען.
- (מ) בריכסט דען בונד מיט דיינעם קנעכטע,
- טריטסט זיינע קראַנע הין צור ערדע.
- (מא) רייסעסט זיינע מויערן אַללע איין,
- לאַסעסט גיערערשליפֿען זיינע פֿעסטען.
- (מב) דאָס איהן בערויבט, ווער פֿאַראַיבער געהט;
- שפּאַטט אײז ער זיינען נאַכבאַרן וואָרדען.
- (מג) דען דוא ערהעבסט זיינער פֿיינדע רעכטע,
- ערפֿרייעסט זיינע ווידערווערטניגען אַללע.
- (מד) אויך באַגסט דוא איין דיא שערפֿע זיינעם שווערדטעם,
- ליעסעסט איהן ניכט אויפֿרעכט שטעהען אים שטרייט.
- (מה) האַסט זיינען ריינען גלאַנץ פֿערפֿינסטערט,
- אונד זיינען טהראָן געשטירצט צור ערדע;
- (מו) זיינע יוגענדצייט פֿערקירצט,
- אין שמאַך איהן איינגעהייללט;

וויא

והטעם וכעד בשחק: נאמן,
 שעורו נכון, מטעם מימיו
 באמנים, כלומר שלא יפסוק
 לעולם כמו העד הזה בשחק
 בדכתיב (שם) ונאמן ביתך
 וממלכתך עד עולם. וכן
 תרגם הרב (געוויס):
 (לט) ואהה וגו', החלק
 הזה מכאן ועד סוף השיר
 הוא גם כן משכיל להימון
 האזרחי ונמו אזכרנו לעיל
 (פ' א') וחזר המזורר
 לקונן על לכת המלך והעם
 לאמר שאע"פ שהנטת את
 כל הטובה הזאת הנה עתה
 זנת את משיחך ותמאסהו
 והתעברת עמו, וחזר בזה
 החלק כרת אבדון מלחמה
 נגד אויב קשה, זה מלור
 ירושלים ע"י סנחרב מלך
 אשור כי חולי חזקי' ומלור
 ירושלים נזמן אחד היו
 בדמשמע מחשבון הכתובי',
 כי כ"ע שנה מלך חזקיהו
 (ד"ה ב' כ"ט) וט"ו שנים
 היה אחר שנחפא (מ"ב ב'
 ו') נמלא שני"ד למלכו חלה,
 ובשנה הזאת עלמה עלה
 סנחריב להלחם על ערי
 יהוד' וירושל' (שם י"ח י"ג),

גם כתיב (שם ב') נימי' ההם חלה חזקי' למות, ולא אמר ויהי אחרי כן, גם בדבר ה' אליו ע"י ישיעיהו
 הנביא אמר הנני רופא לך וגו', ומכך מלך אשור אכילך ואת העיר הזאת (שם פ' ה' ו')
 הא למדת שקודם הלכת העיר ומלכת סנחרב חלה ונמו שאמרו גם רש"י והרד"ק שם:
 (מא) שמת מבצרו מהח', בדכתי' (שם י"ח י"ג) ובארבע עשרה שנה למלך חזקיהו עלה
 סנחרב מלך אשור על כל ערי יהודה הנבלות ויתפסם, שר עליהם עד רדת חומותיהן
 הגבוהות ועשה אותן חרבות, וטעם מחמה שר כמו קשת גבורים חתים. ומד מן חזריא
 אמר הטעם שמת מקום הנטחון למקום פחד, כי מתולדות האדם לפחד במקום החורבה:
 (מב) שסוהו כל עובדי דרך, המבלרים הם על הרוב בגבול המדינה או סמוך לגבול, וכשהם
 נתפשי' מהאויב, הנה כל הארץ פתוחה לפניו לעלות בה, ודמה המזורר מדינ' כזאת לגנה
 שנפרץ גדרה כדלעיל (שיר פ'), וכן אמר פרזת כל גדרותיו: (מד) אף חשיב צור חרבו,
 עקמת חדוד חרבו לאחור כדי שלא יזיק לאויביו; ולא הקמוחו, לא נתח לו קיום במלחמה:
 (מה) מטהרו, הראוי מטהרו לדעת כל המדקדקי' והוא שם זכות ונקיות, ופירושו השבת
 זוהר מלכותו. ורש"י פי' זריחתו כמו להרים דמתרגמינן טיהרא כמו ונעלם השמים לטוהר
 ע"כ, והענין אחד, ושרשי זהר צהר טהר דומים בעניניהם כבמנעא, והר"ם חזר העניני'
 בתרגומו (ריינען גוטליך): מגרחה, השפלת והשחת, כל לשון שמייה בתרג' יונתן מגר (רש"י):
 (מו) הקצרת ימי עלומיו, כי לא הי' אז כי אס נן ל"ט שנים: העטיח עליו בושח, זה הכרעת

ה מ ע ר

אם גם היה דוד נעת ההיא כבר זקן בא נימים אמר המזורר (כדרכו להפליג) ימי עלומיו,
 כי

(מז) עֲדֹמָה יְהוָה תִּפְתָּר לְנֶצַח
 תִּבְעַר כְּמוֹ אֵשׁ חֲמָתָה:
 (מח) זָכַר אֲנִי מִהַחֲלָד
 עַל־מַה שָּׂוֵא בְּרֵאתָ כָּל־בְּנֵי־אָדָם:
 (מט) מִי גִבֹר יִחְיֶה וְלֹא יִרְאֶה מָוֶת
 יִמְלֹט נַפְשׁוֹ מִיַּד שְׂאוֹל סָרָה:
 (נ) אֵיךְ חֲסַדֶיךָ הִרְאֵשְׁנִים וְאֲדָנִי
 נִשְׁבַּעְתָּ לְדָוִד בְּאַמֻּנְתָּה:
 (נא) זָכַר אֲדָנִי חֲרַפְתָּ עַבְדֶּיךָ
 שְׂאֵתִי בְּחִיקֵי כָּל־רִבִּים עַמִּים:
 (נב) אֲשֶׁר חָרְפוּ אוֹיְבֶיךָ וַיְהוֶה
 אֲשֶׁר חָרְפוּ עַקְבוֹת מִשִּׁיחֶךָ:
 (נג) בָּרוּךְ יְהוָה לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן:

בחרגו' יונתן מגר: (מח) זכר
 אני מה חלד. מה זקנה
 יש לי הלח מעט ימי ודי
 לך שאתה נפרע ממני
 במותי קצר ימים: על מה
 שיא. לחוס ולהבל בראת
 כל בני אדם: (נא) שאתי
 בזקי כל רבים עמים.
 בגולה אני נישא סבלס
 ומשחס: (נב) עקבות
 משיחך. סופי מלך המשיח
 ולשון משנה הוא בעקבות
 המשיח חולפא יסגא:
 (נג) ברוך ה' לעולם. על
 כל אשר עשה לנו:

באור

שהחולה יבוש בעבורו,
 ושייך עליו לשון מעטה,
 לפי שהוא מכס' כל הנוף
 וכנ"ל: (מז) עד מה וגו',
 חבירו לעיל (ע"ט ה') ושם
 בארנוהו: (מח) זכר אני
 מה חלד, אמר הראב"ע
 כי

המער

כי נשאל שם עלומים מעלם הוראתו על הנעורים, גם על הכח, כמו עלמותיו מלאו עלומיו
 (איוב כ' י"א), ועיין רד"ק שרש עלם. ולדעת ידידי ר' יוסף ווייסע כי יתכן היות הכוונה
 במאמר זה על נפילת בחורי יהודה בחרב בעלומיהם, ובא שם המקרה במקום התואר ליופי המליכה.
 ועל זה ינוון היטב העטית עליו בוש סלה.

(מ) חייא לאנגע, הערר! פערבירגסט דוא דיק אויף עוויג?
זאלל דיין גרים וויא פייער עוויג ברענגען?

(מח) (בעדענקע! וואס בין איך
וואס מיינע בעסטע לעבענסצייט?
אויף וועלך איין ניכטס
דוא אללע מענשענקינדער שופסט.

(מט) (וועלכער מאן לעבט עוויג,
זיעהט דען טאָד ניכט,
ענטקאָממט דער אונטער וועלט?)

(נ) וואָ אזוט זיא היין, דיא פֿאַריגע הילד, אַ הערר!
דיא דוא בייא דיינער טרייע דוד שוואורסט?

(נא) דענקע, הערר! אַן דיינער קנעכטע שמאָך;
(דיא איך אין מיינעם בווען טראַגע,
פֿאַן זאָ פֿיעלען פֿעלקערן אַללען!

(נב) מיט דער דיק דיינע פֿיינדע האָהנען,
(מיט דער זיא האָהנען,
דיא פֿוסשטאַפֿען דיינעם געזאַלכטען.

קאָהר

(דיא היממעל פרייווען דיינע וואונדער וגו')
(ג) געלאָבט וייא דער הערר אויף עוויג, אמן.

כי מלת מה תשרת אחרוני,
והטעם זכור מה אני ומה
חלדי: מה חלד, כטעם
וחלדי באין נגדך (לעיל שיר
ל"ט) ואם באלוהו לשון
זקנה, והטעם זכור מדת
ימימה היא גם כזקנתי:
על מה שוא בראח, על
מה דבר שוא יסדת בנין גוף
האדם שאין לו קיום, וכמו
שאמר (שם) אך כל הנבל
כל אדם, וא"כ למה לא
תעזב לי הדבר המועט
והנכזה הזה? (נא) חרפת
עבדיך, חרפת כל אחד
מעמך ישראל: שאחי
בחיקי, כלומר וזכור גם
שאני נושא בחקי חרפת
כלם, לפי שהוא מלכס יכול
עליו מאח חרפת כל אחד
מהם ויכפול חרפזו כפלי
כפלים: כל רבים עמים,
הפוך כל עמים רבים,
ורבים כן, וטעם חרפת
מושך אחר עמו חרפת
עבדיך אשר נחרכו, וחרפת
כל עמים רבים אשר חרפו,
וכבר הערנו (לעיל ל"ט"א)

כי אותיות הכנויי בואו גם על הפועל גם על המעול, וכן בסמיכו' שהוא אחד באמת: (ג) אשר חרפו
אויביך, את ה', כדברי עבדי שנחרב (מ"ב י"ל"ה) מי בכל אלהי הארצות אשר הלילו את ארנכס מידו
כי יליל ה' את ירושלים מידו! אשר חרפו עקבות משיחך, הנהגת משיחך כאמרס (שם כ"ב) וכי
תאמרו אל ה' אלהינו בעתנו הלא הוא אשר הסיר חזקתו את צמותיו ואת מזבחותיו וגו', ויהי'
אם כן הנתוח כנמאמרי בלאת ישראל כן הוא לדעת הר"ם, ולדעת אחרים שעור הכתוב
ונחמו ע"ד כי הנה אויביך ה' כי הנה אויביך יאכדו עד מתי רשעי' ה' עד מתי רשעי' יעלוזו,
והדומים להם. פה סיום חלק הקנה לא סיום כל השיר, כי הנוון בהשכלת הר"ם שפה חזרו
המקלות לומר בשנח ה' וגדולתו, לפי שתקון כל השיר היה באמת אחר התשועה ולא דבר
בלשון הנה כי אם לחוק אלה השומעי' כן ההתפעלו' בעבור הנהגה כן ההתפעלות בעבור התשועה
הנראה פתאומי' כאשר היה במעשה, וחלק המזורר הקנה על צ' לרות הבאות כאחת לשתי
חלקים ותקן ע"ד השכלת הימן האזרחי, ואחר כל חלק וחלק ענו הלויים במקלה' שנח
ותודה על ההלל', ותקן זה החלק ע"ד השכלת איתן האזרחי, (ועיין לעיל פ' א' ול"ט). ומה נעימה
ההעברה בזה השיר ממדרגה למדרגה! התחלחו בקול נמוך היורד תמיד עד סוף החלק הא' מידעי
מחשך, שם יתאוך לשונו וקולו; ועלה קול חזק ובעוט בחסדי ה' עולם אשיר' וגו' עד מי ידמה לה'
בבני אלים, ועליו קול עמוס במקלות אל נערן וגו'; גם קולות המקלות יבדלו, כי הנת הא' ישוררו
גדולה וגבורה, גאות ועזו, תרועה ותפארת. והנת הב' ישוררו לדק ומשפט, חסד ואמת, גילה ושמחה;
גם ירד בהם הענין ועמו הקול מגבוה לנמוך כאשר יבין המשכיל; ואחריו משורר אחד בהשקט ודממה
או דברת וגו'; ואחריו ירד השיר לקינה עד עקבות משיחך, זכירת השם הזה יזכיר שנית הכרית והישועה
ויחזור ויעלה השיר במקלות יודו שמים פלאך וגו' עד לקדוש ישרא מלכנו והקול עול' ויורד תמיד עם
הענין, ועוד כהנה וכהנה יראה המשכיל בועם השתנות חלקי השיר, ואין להאריך יותר: (ג) ברוך
ה' וגו', ענינו מסורס בתכלית השפר הא'.

צ

מנצחת אלהים ומקוצר הבלי ימי אדם.

(א) תפלה למשה איש האלהים

אֲדָנִי מַעֲזֹן אַתָּה הָיִיתָ לָּנוּ בְּדָר וְדָר:
 (3) בְּטֶרֶם וְהָרִים יִלְדוּ
 וְתִחְזַלְל אֶרֶץ וְתִבֵּל
 וּמַעֲזֹלָם עַד-עוֹלָם אַתָּה אֵל:
 (1) תֵּשֶׁב אָנוּשׁ עַד-דָּכָא
 וְתֹאמַר שׁוּבוּ בְנֵי-אָדָם:
 (7) כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינַיִךְ
 כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר
 וְאַשְׁמוּרָה בְּלִילָה:

זרמחם

שיהא יומו של הקב"ה אחד כאלף שנים אבל כשיבא בעצו מן הלילה עמו אז יומו שלם והוי אלף שנים ולכך מת תוך אלף שנים היה חי אלף היה יותר מיומו של הקב"ה ושלא שיעור אותה אשמורה הוא כמו שיש ממיתת אדם הראשון עד אלף שנים ואין לא ידעין כמה הוי אותה אשמורה כי אם מסברא. (מלאתי) כי אלף שנים בעיניך וגו'. וכשעלתה תשובה בדעתך מתחלה יפה דנת ובראת אותה וראיין היו השנים לכך לפי (שלא) היו ימי בני האדם רבים שלא היו אלף שנים בעיניך אלא כיום הולך שעבר ואלף ומעט מן הלילה עמו שהרי אמרת לאדם הראשון (בראשית ב') כי כיום אכלך ממנו מות תמות וחייה תשע מאות ושלושים שנה נמלאו אלף שנים עולים ליום שלם ומעט מן הלילה עמו: כיום אתמול כי יעבור. שכבר עבר:

המער

צ (א) תפלה למשה, אם אמת נכון הדבר שדי משה בוננו השיר הזה (כי מדברי הראש"ע נראה שיש לפקפק בזה, כי הוא אמר וז"ל: לפי הנראה שמהם אדונינו חנר זאת התפלה כי היא על לשון רבים ואין דברי דוד בנה, ועוד שהחל ה' מעון אתה, ובתורה מעונה אלהי קדם ע"כ. והמשביל יצין כי מכל זאת אין ראיה מכרעת). הנה יהיה לפי דעתי עת חנורו כאשר עוד נאקו בני ישראל תחת סבלות מזרים, כי אין לספק שאדונינו משה אם גם נר בארץ נכרי עוד היו עיניו ולבו אל אחיו במזרים ידע את עוניה ואת הלחץ אשר לחלו המזריים, ונפשו חבתה כי פקד יפקוד ה' אותם וישלח מלאך פניו להסיר מסבל שבמם ולהוליכם לחפשי כאשר דבר. וע"פ הדברים האלה אישים לדרך פעמי לבאר השיר הזה.

(א) אדני, כלומר מאז באנו תחת סבלות מזרים הוחלנו לך בכל דור, כי בנחך הגדול תוליאנו לחפשי כאשר דברת, הלא בטרם הרים ילדו וגו' אתה אל, ואם גם (ג) תשב אנוש עד דכא, עוד תאמר שובו בני כלומר שובו להפיות, וכמו שהשביל ידידי מהרמ"ל גי' נספרו עיון תפלה לתרגם: (קעהרעט חיקט לעבען לזריק), ולכן אם גם אהנוו בנלות המר הזה וכמעט בלינו באסק עוד תשוב לרחמנו. (ד) כי אלף, יסוב הדבור אל השם ואמר אם גם בעיניך אלף שנים וגו' בן

צ (א) תפלה למשה. אחר עשר מזמורים מכאן עד לדוד מזמור כלם משה אמרם כנגדם בדרך אחר עשה זרכות לאחד עשר שבטים בזאת הנרכה: מעון אתה היית לנו. מעון מדור ומנוס לבא אם: היית לנו בדור ודור. מעול כי אתה מקדם הכל היית: (ב) בטרם הרים ילדו. נבראו ובטרם חוללת ארץ ותכל ומעולם ראשון ועד עולם אחרון אתה אל: (ג) תשב אנוש עד דכא. מביא אתה יסורין על האד' עד שאתה מחזירו להיות תשיש כח וקרוב למות. ותאמר לו בנסורין שובו בני אדם מדרכי הרעים: (ד) כי אלף שנים בעיניך. אלף שנים של בני אדם הם כיום אחד של הקב"ה ועוד מן הלילה עמו כי יום א' של הקב"ה ומעט מן הלילה של הקב"ה הם אלף שנים שהרי לא אמר הכתוב

פיערטעס בוך.

באור מח

צ

גאָטטעס עוויגקייט. דעם מענשען פֿערנענג
ליפֿקייט.

(א) געבעט משה'ס, דעם געטטליכען מאַנעם.

(הערר! אונער צוֹלֹטֶטֶס אָרט וואַרסט דואַ,

פֿאַן מענשענאַלטער צו מענשענאַלטער.

(ב) עהע דען דיא בערבע געצייגט,

געשאַפֿען וואַרדען וועלט אונד ערדע,

(אונד פֿאַן עוויגקייט אין עוויגקייט

ביזט דואַ אַללמעכטיג!

(ג) דואַ פֿיהרסט דאָ מענשענעשלעכט ביו צור צערקנירשונג;

דאָן שפֿרייבסט דואַ: זעהנע ארם'ס! קעהרט וויערער!

(ד) [דען טויזענד יאהר זינד פֿאַר דיר

איינעם טאָגע, דער געסטערן פֿערגינג,

איינער נאַכטוואַכע גלייך].

צ (א) חפלה למשה איש
האלהים, אמר הרד"ק
ו"ל: תפלה זו מכילה
דוד בתוכה והיתה קבלה
אללם שהיתה למשה וכתבה
בספרו זה, ודבר זו
מחולש' האדם ומקולר ימיו
ומתפלל שלא יענישוהו
הנורא כפי מעשיו, עד
כאן. וראיתי בספר חכס
אחד טעם נכון לסנה
הגורמת את השיר, אמר
בי לפני דור המדבר עדיין
היו ימי חיי האדם עד
ק"כ שנים אבל במדבר
כתקלרו ימיהם, וכל מי
שהיה נכ' נלאתו ממלחים
מת טרם נל' ארבעים שני
המדבר וחי א"כ רק שנים
שנה ואחרים שהיו מנן כ'
ומעלה חיו כמו שבעי' ועל

היות שמונים שנה, וזה הסב את שני הנביאי' לדבר ולעורר את לב תלמידיו על נחמת הנורא יתעלה
וקלור ימי הנרואים בזה העולם, עד כאן: מעון, מדור ומנוס לנוא שם (רש"י) וכן תרגם
הרב: בדור ודור, כי אין לאל יד מי לקיים אותנו וכל הנרואים בכלל, כ"א אתה התקיף
מעולם ועד עולם: (ב) הריב ילדו, זנר ההרים בפרע, לפי שהם נראים כמוסדות הארץ
ועמודי', וטעם יולדו יפה אמר הראב"ע כי הרוחות יולידם, בוונתו על רוחות הרעש שיתקננו
מזמת לארץ ויתפרדו אה"כ בחוקה ויבקעה ויולידו הרים ובקעות, ויתכן שזה טעם וחחולל
מלאון חלה גם ילדה, והתי"ו לנסתרת תוסב על ארץ, דמה אותה ליולדה בחבלים וכירים,
גם מטעם שאמרנו גם ע"ד הכתוב תולא הארץ דשא ונפש חיה; אמנם לדעת אחרים הבר"י
במקום קמץ והוא מביני הפעולי' ומלת יולדו לעד: ארץ וחבל, ארץ שהיתה תחת המים
בבריאתה, ותכל היא היבשה ששם הישוב (הראב"ע), וכן אמר הרד"ק כשאזכר ארץ עם חבל
היא שאינה מיושבת, ואמר עוד רמז בזה כי בלידת ההרים נהיתה הארץ, והוא מבואר ממה
שאמרנו לעיל בשם הראב"ע, ולדעתם יהי' זה טעם יקוי המים במעשה בראשית ואין כאן
המקום להאריך בזה: נמעולם ועד עולם, מאותן הימים שעברו הנעלמים ממחשבת כל
נברא, וא"א לנייר' בסנו' ועד אותן שיבואו עוד בלי תכלי' ולא יעלו ג"כ על לב איש מוגבל
במשיגיו, וזה טעם שם העלמ' על ענון הנלמות, ואם שבאמת אין לה לא עבר ולא עתיד,
ולא שייכים לה יחוסיו מן ועד כלל וכלל, הנה הדבור כלשון בני אדם וכילר מקשבתם: אחח
אל, הנכון כדעת ר"מ הכהן תקיף לנלח, וכן תרג' הרב (חללעכטיג): (ג) חשב אנוש עד
דכא, כלומר יש שבחוקך הגדול תשב לפעמים מין האנושי אם אינו ראוי עוד לעמוד לפניך,
עד לכא זה המדרגה הסמוכה לכליון גמור גם מעמד הנענש כשיחזור למוטב בלב נשבר ונדכה,
ואז תאמר ברחמך הרבים ובוה הכח עלמו, שובו בני אדם וחיו על הארץ, כלל המזורר
ב' בוונות בתיבת דכא, כמו שזכרנו, וכמוהו שכל הרב בתרגומו (לערקנירטונג), ויתכן שירמוז
המזורר על מעש' המבול: (ד) כי אלף שנים, בשסוקים שלאחריו יוסף לדבר בחולשות
קיום האנושי, כמו באלו שלפניו, ולכן זה שלפניו מאמר מוסגר יאמר בו, אף שימשכו שנים
רבים טרם יהיה מין אדם באותה המדרגה שהיה בה קודם הדכא שגזרת עליו, מה זאת
בעיניך, כי אלף שנים וגו': כיום אחמול, הימים שעברו נראים קלרים מהנאים: כי יעבור,
אמר המפרשים שכבר עבר, ונראה לי הטעם בטעם אעבור בסך, שהערונו עליו (לעיל שיר
מ"ב) כי מעלס יום אחמול שיהי' עבר: ואשמורה בלילה, איזה שעות בלילה שהמשמורת
עומדת על משמרתה וחלפה אה"כ ובאה אצרת תחתי' זמן קלר בפני עלמו ויותר בעיני

המקיים

(ה) זרמתם שנה יהיו. עכשיו חטפתם לחותם הזנים והנאתם לימים מועטים שאינם אלא כשנת תנומה שאני הדורות שבעי' שנה הם. כמו שמפורש בסוף הענין ימי שנותינו בהם שבעים שנה. והם חשובים שיהיה אחת כענין (לקמן קב"ו) בשב"ה' את שבת ליון היינו בחולמים ועל שבעים שנה של גלות בכל נאמר שהי' שבעי' שנה: זרמתם. לשון שטיפה כמו (חנקוק ג') זרם מים: בבקר כזכיר יחלוק. הכולל כלילה מת בבוקר לסוף השינה: ואם (ו) בבקר ילין מיד חלף ועד בא הערב ימולל ויבש. למה: (ז) כי כלינו באסך וגו'. ועל כל זאת: (ח) שנת עונותינו לנגדך ואת עלומינו את חטאת נעורינו שמת למאור פניך: עלמנו. נעורינו כמו (שמיאל א' י"ז) בן מי זה העלם: למאור פניך. למולך להביט בהם: (ט) פנו בעברתך. פנו ונבערו

(ה) זרמתם שנה יהיו
 בבקר כחציר יחלף:
 (ו) בבקר יציץ וחלף
 לערב ימולל ויבש:
 (ז) כי כלינו באסך
 ובהמתך נבהלנו:
 (ח) שנת עונותינו לנגדך
 עלמנו למאור פניך:
 (ט) כי כל-ימינו פנו בעברתך
 כלינו שנינו כמו-הגה:
 (י) ימי-שנותינו ובהם שבעים שנה
 ואם בגבורת ושמונים שנה
 ורהבם עמל ואון
 כי-גז חיש ונעפה:

שחה קרי

מי

והלכו להם בעברתך: כמו הגה. כדבור הממהר לכלות: (י) ימי שנותינו בהם שבעים שנה. שנותינו אלה בעונותינו אלה ובעלומינו אלה שבעים שנה הם: ואם בגבורת. ואם הרבה גבירי ימיו שמונים שנה הם: ורהבם עמל ואון. וכל הגדולה והשכרה שיש לו לאדם בימים האלה אינם אלא עמל ואון ולמ' שהרי כי גז חיש ונעפה בתוך עברה מהר אנו עפוי' ומתים: גז. לשון העברה כמו

המער

הן בני אדם (ה) זרמתם שנה יהיו, וכמו שתרגם מהרמ"ל נ"י (דוח טטרן חוסט דיח מענטען היכ"ו וועג, איין טרויט זינד זיח) ואם גם בבקר כחציר יחלוק (כלומר יחליף כח כמו שפי' הרד"ק בשראים אם יכרת ועוד יחליף שהענין יחליף יונקותיו וגם בקל הוראתו בן, ועיין ספר המלים להחכם געזעניוס) הנה באותו בקר עלמו אשר ילין וחלף לערב ימולל ויבש, ויתורגם: (דעם אקדגענס גרינט ער וויז גרעז, חבער בליהעט אונד גרינעט ער חויך דעם אקדגענס, דעם און בענדס חויזט ער הינגעווענקט אונד פערדעררט), ויען כי הכל ימינו לכן מהר נא והחיש ישועה כי עוד מעט ואיננו. (ז) כי כלינו, נמשך על הפסוק שלאחריו אם תשים עונותינו לנגדך וגו' כי עתה כלינו. (ט) כי כל ימינו, כי באמת כמעט כלינו וישועה מאונה לבא. (י) ימי, אין ספק כי נפש משה חשקה לראות ישועת ישראל ומיום ליום חבה כי יבא הגואל, ולזה אין מן הנמנע כי משה אמר הפסוק הזה על עלמו כי בן שמונים שנה היה בעמדו לפני פרעה ולזה אמר אם לא עכשיו אימתי.

(ה) הוא שטרעמסט זיא הין : אין ש'ומער ענטשטעהען זיא , דעם מאָרגענס , וויא וואַנדעלנדעם גראַז ;
 (ו) פֿריה בליהעט עם אונד וואַנדעלט , אַם אַבענד אַבגעווען אונד פֿערדאָרט .
 (ז) זאָ פֿערגעהען וויר אין דיינעם צאָרנע , זאָ שליידערט אונד דייין גרים דאָהין .
 (ח) הוא שטעללעסט אונזערע מיססעטהאַט פֿאָר דין , אונזערע היימליכקייט פֿאָר דיינעם אַנגעזיכטס ליכט .
 (ט) גון שווינדען אונזערע טאַגע אַללע דורך דיינען צאָרן ! וויר ברינגען אונזערע יאהרע צו וויא איין געשוועטץ .
 (י) אונזערע לעבענסצייט וועהרט זיעבענציג יאהר , אַכטציג איזט איהר פֿערנסטעם ציעל , אונד איהר שטאַלץ איזט מיהע אונד קוממער ; שנעלל אַבגעשניטטען , זאָ פֿליעגען וויר הין !

המקילים מצינתם החזקה , שיחשב להם כרגע אחד , כן חלף שנים צעניק , והדורות ההולכים ובאים כמשמורת המתחלפות : (ה) זרמתם, את בני האדם על הארץ כזרס מים הבא בשטיפה וזמהירות , ויכון צוה מלד האחד על קלות הכריאה אלל השם ז"ה , ומלד הב' על הביאה הפתאומית של הנבראים הבאים שלא ברלוס ע"ד בע"כ אתה נולד וכו' שאמרו באבות : שינה יהיו, ותהיו' בשינה , שאינם יודעים כלום ממעמדס הקודם טרם הנראס , כמו המקיץ

דאָך

משנתו לא ידע הקורות כלילה העבר : בבקר, והנה הם פתאים, אך מה היותם? כהציד יחלוף, שנטבעו לחלופ תמיד, ואין לו שום קיום אמיתי. והנה באמת כל הנבראים המוכנים אל ההפסד הם בשינוי תמיד ומתחלפי בלי הפסקה (כמזוח' נספ' פֿערדון להר"ם מאמר א'), אללא זכר החכיר שבו ירא ההפסד הנמחר בחוש: (ו) בבקר יציץ, ומיד נשיזין גם חלף באשר אמרו המחקרים, כל דבר המורכב מיד כשנתהוה יתחיל גם ההפסד: ימולל, אצרו הלי"רי במקום הקמ"ץ כמו ותחולל, והטע' שהוא נקצר, ולדעת קלתס ימולל המולל, ואינו נראה בהיות שכל הנסתרים הסמוכי יוסבו על החכיר: (ז) כי בלינו, כבר ידוע שטעמו לפעמים בטעם כן, אמר כמו הזכיר שכלה מהר' כן בלינו אנחנו באסף שנשבעת להמית כלנו בעוד הארבעים שנה במדבר, ובחמתך זאת נבהלנו, מן הארץ זמהירות יותר כרגיל, מטעם ויבהילו את המן, וכפי מה שהערנו כבר מעיין זה השורש, וזה שאמר הראב"ע: כמו ויגל בהגל ימיהם ושנותם נבהלה, כי פירש שם (לציל ע"ט) בכל זאת חטאו עוד על דבר המרגלים, וטעם ויגל בהגל ימיהם שלא ראו הארץ שבבור זה ילאו ממזרים, ושנותם נבהלה, לפני מ' שנה, ע"כ. ויהי' א"כ טעם שם נהלה על המיתה הנמחרת קודם זמנה, וראוי הפי' הזה לאומרו. גם יתכן על ידו מאמר הכתוב (ויקרא כ"ו) והפקדתי עליכם נהלה, דהיינו את השקפת ואת הקדחת (ועיין בס' נתיבת השלוס להר"ם): (ח) שחה וגו', כלומר וסבת אסף, כי שחה לנגדך עונותינו, בדבר המרגלים: ועלמנו, מה שהיינו מרגלים בסתר אלהינו, מלשון תעלומות, וכמו שאמר הראב"ע, על כן למאור פניך, כי אין נסתר ואין חשך לנגד עיניו: (ט) כי כל וגו', כלומר וזה הטעם שכל ימינו פנו בעברתך כלם מלאים יגון ואנחה ואין אחד שראינו בו טובה: בלינו, מבנין הכבד יולא, כלומר אנו מבליס שנינו בהגל וריק. כמו הגה, אשר מפיו ילא ואינו עוד, ובפרט אם לריק ילא, שאינו מוליד לא דבר חכמה ולא דבר מעשה, כוון הר"ם לזה בתיבת (געשוועטץ), וכן היה חיתס במדבר שלא הגיעו את מנוקסס כנזכר: (י) בהם, המלה הזאת נראית כעודף גרוע בהמאמר ולריכה עיון, כי מה שהוא בתרגום ארמי נעלמא הדין אינו מכוון עם טעם הרבים בנחונ, והרב אכן יחייא שאמר בהם החיי' הוסיף הגרעון; אמש לדעת רש"י מוסב על עונותינו כאלו אמר בעבורס ימי שנותינו רק ע' שנה, כי הם גרמו המיתה במדבר, ויתורגס לפ"ז בל"א (איהרענטוועגען), וזה יתכן מפאת הסבה; ולדעת הראב"ע שאמר ועגס בהם דבר גדול יהיה אם יהיה במספרם שבעים שנה, כוונתו לומר ימי שנותינו קלתס ולפעמים שבעים שנה כי אף המספר הזה לא הגיעו כולם, וזה כוון מפאת המעשה, כי כל מי שהיה יותר מנן עשרים ופחות משלשים בלאתו ממלר' מת במדבר בן שנים ואיזה, ויתורגס לפ"ז בל"א (לוצן טהיין); ובספר תורת חסד ראיתי טעם בהם מלד עלמס, כלומר ימי שנותינו כפי המורגל ע' שנה, ואם בגבורות דהיינו יותר מן המורגל פ' שנה ויתורגס לפ"ז בל"א (אן אונד פֿיר זיך); אכל הר"ם אמר הענין לכד ולא שמר המלות: בגבורות, פירשנוה לעיל (זיר כ'): ורחבם, של אלו השנים הנוספות, כלומר הבט שיחגאה

(יא) מִי־יֹדַע עֵז אַפֶּק
 וְכִירָאתְךָ עֲבַרְתְּךָ:
 (יב) לַמְנוֹת יַמִּינוּ בֶן הַיּוֹדַע
 וְנָבֵא לִבְבִּי חֲכָמָה:
 (יג) שׁוֹבֵה יְהוָה עַד־מָתִי
 וְהִנָּחֵם עַל־עַבְדֶּיךָ:
 (יד) שׁוֹבְעֵנוּ בִבְקָר חֲסִדֶךָ
 וְנִרְנְנָה וְנִשְׁמָחָה בְּכָל־יָמֵינוּ:
 (טו) שְׂמַחְנוּ כִּי־מוֹת עֲנִיתָנוּ
 שְׁנוֹת רָאִינוּ רַעְיָה:
 (טז) יִרְאֶה אֶל־עַבְדֶּיךָ פֶּעֶלְךָ
 וְהִדְרֶךָ עַל־בְּנֵיהֶם:
 (יז) וַיְהִי וַנַּעַם אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ
 וַמַּעֲשֵׂה יַדֵּינוּ כֹּונְנָה עָלֵינוּ
 וַמַּעֲשֵׂה יַדֵּינוּ כֹּונְנָהוּ:

כמו ונגזרו ועבר (נחום א')
 ויגז שלום מן היס (במדבר
 י"א): (יא) מי יודע עז
 אפק. בימים מועטים
 כאלה מי יקנה לו לב לדעת
 את עז אפק ליראה אותך:
 ואתה כיראתך עברתך.
 כשם שאת' יראוי בן עברתך
 קשה ונפרע מן החוטאים:
 (יב) למנות ימינו בן הודע.
 כאשר בתחלה הודע בעולם
 את מנין ימינו ארוכים
 וכיון שנאריך ימים נוכל
 לקנות לב ונביא בחוכה
 לבב חכמה. ונביא לשון
 הבאה. (וי"א למנו' ימינו
 בן כמנין ב"ן שבעים שנה
 ונמות לפי שיעור ימינו שהן
 מעט בן תיסר אותנו וכן
 ויודע בהם אנשי סוכות)
 (שופטים ח') (סא"א):
 (יג) שובה ה'. מחרון אפק:
 והנחם. שאוב מחשבה טובה
 על עבדיך: (יד) שבענו
 בבקר חסדך. ביום הגאול'
 והתשועה שהוא בקר לליל
 הלכה והאנחה והתשיבה:
 ונרננה ונשמחה בכל ימינו.
 כלומר בכל הלכות שעברו
 עלינו בימינו אה:(טו) שמחנו

פתח באתנ

בימות עניתנו. שמחנו לימות משיחנו במנין ימות שעניתנו בגלוי וכמנין שנות אשר ראינו רעה:
 (יז) ויהי ונעם ה' אלהינו. שכינתו ותנחומיו: ומעשה ידינו כוננה עלינו. לשון תחינה הוא. כוננה
 כמו שמרה שפעה: כוננהו. כונן אותו. ושני פעמים ומעשה ידינו כוננהו א' על מלאכת המשכן
 שזיכרון לישראל והתפלל שתשרה שכינה במעשה ידיהם במשכן ואח' שתהא ברכה במעשה ידיהם:

ה מ ע ר

(יא) וכיראתך עברתך, יונתן תרגם: לדיקיא דדחלין מנך משדכין רוגזך, ועל פי דרבו
 נפרש שהכוונה מי יודע עז אפק, כלומר עד כמה תמשוך אפק ומי יודע לירוא אותך על
 כי יראתו תהי' בערך עברתך וישיב חרון אפק. (יב) למנות ימינו, שיעור הכתוב לדעתי בן
 הוא נביא לבב חכמה למען נדע למנות ימינו כלומר ימי ענינו ומרודינו לדעת עד מתי קץ הגלות.
 ושאר הכתובים יתבאר מאליהם לבל מעיין כפי דרכי, ואין להאריך כי מובנים המה.
 אמר המדפוס: כאשר באתי עד הלום מלאתי דבר יקר בהערות השלוחות אלי מיד ידידי
 החכם הרבני ר' יוסף שלעיש נ"י על זה הכתוב, ומעשה ידיו כוננה עלינו. וזה לשונו אות באות:
 (יז) ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו, נראה מזה כי מעשה פה לשון נקבה,
 יען כוננה הוא מבינוני פועל אשר ע"כ דמה הרב המבאר על תהלים באתת שהוא יונת מן הכלל
 להשתמש בלשון זכר, אמנם לענ"ד אין פה זרות כלל, והנני מתפלל על הרב המבאר כמה שיבאר
 מלא כוננה מן הבינוני והוא באתת הכווי לזכר בתוספת ה"א כמו שלחה קומה, והעד בכל דברי
 המלך באמרו ומעשה ידינו כוננהו כנוי זכר על מעשה, והוא תפלה שיכונן ה' מעשה ידינו וכן פי'
 דש"י ז"ל במקומו, ולב"ג אין לנו לדחוק ולפרוש את דברי נעל העקרים בפתיחתו כאשר לזך ח"ע
 בעל הענפים כי נתישנו לפי דברינו היטב, וזה אמרו שם, ולרמוז אל הנעימות וההדר אשר מלך

- (יא) דאך ווער ערקעננעט דיינעם גריממעם אללגעוואלט, דאס ער איהן פֿירכטע, זאָ פֿורכטבאַר דוא ביזט?
- (יב) אַך! לעהרע אונז אונזערע טאָגע ציהלען, דאָמיט וויר וויזעס הערצענס זייען!
- (יג) ווענדע דיר עוויגער! אַך וויי לאַנגע! זייא דיינען קנעכטען וויעדער גנעדיג!
- (יד) ערפֿיללע אונז פֿריה מיט דיינער הולד! זאָ ריהמען וויר פֿראָהלאַקקענר אונזער לעכען לאַנג.
- (טו) ערפֿרייע אונז נון זאָ לאַנגע צייט, אַלס דוא אונז פלאַגטעסט, זאָ פֿיעלע יאַהרע וויר נור אונגליק זאַהען!
- (טז) צייגע דיין ערהאַבענעם ווערק אַן דיינען קנעכטען, אַן איהרען קינדערן דיינע מאַיעהטעט.

קאָהר.

- (יז) (אונזערס גאָטטעם פֿריינדליכקייט (ווערדע אונז בעשיעדען; זאָ געלינגט אונזער הענדע = ווערק; (אַלל אונזער טהון (געלינגט נור דורך איהן.

זה, בעבור אשר לו היה למנה, מה הוא: עמל ואון, כלומר יגיעת ולער חולשת הזקנה, וטעם און בטעם בן אובי, כי כן נאמר מן מוח בנינוי מוחי, ורבים כן: כי גו חיש, כלומר פתאום יכרית הכורת את קו החיי, וזה טעם וגעושה, כמו הקו הכורת מהמטוה שיעוף ואינו, והנה ידוע שבמשל הקדמוני ידמה ימי חיי הכלנו לחוט הפלך בידי שלש נשים, האחת בדמות הילדות תקשור אותו בפלך, השני בדמות הנערות טוה אותו עד תומו, והשלישית בדמות הזקנה תגוז אותו בהמספרים אשר בידיה, מבלי שתביט אליו בעיניה, להורות כי ביאת המות בפתע פתאום, ומלינו בדומ' לו בספרי הקדש. ולא אמנע

מהקורא מי נאה מאד שמעתי מפי אלופי התורני ר"ד פ"ל בפסוק ימי קלו מני ארג ויכלו באשם תקוה (איוב ז') דמה המשך ימי חייו לחוט הערב באריגה, ויאמר ימי הלום בקלות יותר מן הארג הוא הכלי הקטן שניד האורגי כרוך עליו פתיל הערב, ומתנועע במהירו' מיד אל יד חוך השתי, ובאשר הם הפתיל מעליו כן יפסוק מרוחמו ויעמוד בתאום, והאורג יקשר עליו פתיל אחר; אמנם זה א"א בפתיל החיים אם כבר פסק פ"א, וזה שאמר ויכלו ימי באשם תקוה מלשון תקוה חוט השני, כלומר באין עוד פתיל כלל (אויס מונגעל אן פֿאַרען) אף שלא נגמרה עדיין האריגה כלומר שלא הגיע בחייו לשום תכלית, ולא מלא עוד את אשר יזם לעשות. ונחזור לענינו: (יא) מי יודע, כלומ' אמנם אף כי כל ימינו עלי ארץ, מי מבני אדם ישיג ע"ז ויתן לב להתבונן בעוה אבך, באופן שהי' יראתו אותך חזקה באות' מדרגה בעצרתך וישתמר עי"ז מקטוא? ולכן ברחמך הרבים הודיענו אתה למנות ימינו, כלומ' הורינו להשיג על קולר ימינו, ואז נביא אתנו לבב חכמה: (יג) שובה ה', מבעשך. עד מחי, תאנף עוד: והנחם, ממחשה זו לששוב מחשה טובה אל עבדיך, ויש לפתור' לשון רחמי', כמו יחד נכמרו ניחומי, לא אחוס ולא אנוס: (יד) יבצענו בבקר חסדך, הטעם אם תעשה עמנו חסד בצחרותנו שתלמדנו הדרך הישרה אז נשמח כל ימינו אפי' בזקנה, (ראב"ע), וכן נראה תרגם הרב. אמנם רא"י ז"ל כתב ביום הגאול' והתשועה שהוא בקר לליל הלצה והאנחה החשיכה, וכן הוא דעת הר"ק, ויהיה הנונה לפי הענין שזכרנו על קן הארבעים שנה במדבר, שיעשה עמנו חסד בכניסת הארץ, ואז נתנה תודה ונשמחה בכל ימינו הבאים. ולדעת רא"י ז"ל הטעם שנשמחה אף בכל הלכות שעברו עלינו בימים האלה, דהיינו מה שהביאו בנו לבב חכמה: (טו) ישחנו, כמנין ימות שעניתנו וכמנין שנות שראינו רעה, וכמו שאמר בספר תורת חסד, עם היות שהיו ימים מצוטים, הלא בעינינו היו נשים רבות, אם מלד קולר הימים אשר לאדם, ואם למה שהאדם מלטצר הרבה מאד ביום הלצה ויהי' לו היום ההוא ארוך בשנה אחת, והנה עניתנו גם ראינו רעה מאמר נעשה לשם במליצ' ולכן ימות ושנות בסמיכות, וזה מבואר לעיל (שיר ט"ז): (טז) יראה אל עבדיך פעליך, בהנניסם לארץ וכשתקים דברך להם: (יז) ויהי נעם, יה"ר שיהא נועם ה' עלינו, כלומר אהבתו, כי אז נשכיל תמיד בכל

המעמר

הפועל אמר ומעשה ידינו כוננה כלשון נוכח (דהיינו לשון לוו) בדרך החפלה, עלינו כלומר בלידוף אלינו, ולרמוז על הנעימות אשר מלד הפעולה בעצמו אמר ומעשה ידינו כוננהו, הכנוי כלשון זכר ג"כ על המעשה המתחזק אל השכל יע"ש.

הצלחת האדם אשר שם ה' מבטחו

(א) יֵשֶׁב בְּסֶתֶר עֲלִיּוֹן
 בְּצֵל שָׁדַי יִתְלוֹנֵן:
 (ב) אָמַר לַיהוָה מַחְסֵי וּמְצוּדֹתַי
 אֱלֹהֵי אֲבֹתַי בּוֹ:
 (ג) כִּי הוּא יִצִּילֵךְ
 מִפֶּה יְקוּשׁ מִדְּבַר הַזּוֹת:
 (ד) בְּאַבְרָתוֹ וַיִּסַּךְ לֶךְ
 וְתַחַת־כַּנְפָיו תִּחַסֶּה
 צִנְה וְסַחֲרָה אֲמָתוֹ:
 (ה) לֹא תִירָא מִפֶּהד לִילָה
 מִחֵץ יַעֲוֹף יוֹמָם:
 (ו) מִדְּבַר בְּאִפֶּל יִהְלֵךְ
 מִקִּטְבֵי יִשׁוּד צְהָרִים:
 (ז) יִפֹּל מִצִּדָּהוּ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶה
 אֵלָיֶה לֹא יִגָּשׁ:

צא (א) יושב בסתר עליון. מי שהוא חוסה בסתר כנפי השכינה הוא יתלונן כללו שהקב"ה מגין עליו הרי משה רבינו זה משיא את בני האדם לחסות בכנפי השכינה: יושב בסתר עליון. כמו (שיר ב') כללו חמדתי וישבתי: שדי. ל' חזק: (ב) אומר לה' מחסוי הוא ומלודתי והכל ילמדו ממני ולמה אני אומר כן: (ג) כי הוא יילך מפני יקוש וגו'. לכל אחד וא' הוא אומר יושב בסתר עליון: (ד) באברתו. כנף: יסך. יסוך: תחסה. תחסה: לנה וסחרה. הוא לנה המקפת את האדם קרוב לארבע רוחותיו. סחרה לשון סחור סחור: (ה) לא תירא. אם תבטח בו: מחץ יעוף יומם. שד המעוסף כחץ: (ו) מדבר ומקטב. שמות שדים הם. זה מזיק כלילה וזה מזיק בצהריים: ישוד. ישודד: (ז) יפול מצדך אלף. לשון חנייה כמו (בראשית כ"ה) על פני כל אחיו נפל: מלך. משמאלך יחנו אלף שדים ואלך לא יגשו להזיק: ושלמת

ב א ו ר

אשד נעשה, וטעם כוונה עליו על פניו או אללו. והנה זה עקר התפלה הכולל כל דבר טוב ורחוק כל דבר רע. ולכן הבדילו הר"ם לסמונו בתיבת (קצהר): כוונה, במשקל נקבה על שם מעשה שהוא תמיד לשון זכר, יולא מן הכלל, ולכן אמר חז מן חבתי הטעם כל אחד מודינו כוונה עליו המעשה, כי שם יד במשקל נקבה, ויהי' גם טעם כוונה יולא בטעם חבירו כוונה, מה שאין כן אם הוא מוסב על המעשה, שאז יהיה עומד בהכרח, אך ידוע כי שמות רבים משתנים במין, ואף בכתוב אחד, כמו רוח גדולה וחזק, וכן פעלי' רבי' משתני' בעומד ויולא: ומעשה ידינו כוונתו, לדעת קלת המפרשים הוא כפול, אמנם לדעת הר"ם אינו מיותר כלל כי טעם הכתוב אם יהי' נועם ה' עליו אז יכוננו מעשה ידינו, כי הוא בלבד יכונן, כלומר יש בידו לכונן את מעשה ידינו, והוסיף חז מן חבתי לאמר שטעם הכנוי על הסועל ולא על הפועל, כאלו כתיב ומעשה ידינו כונן הוא, ואמר עוד שעי"ו לא בלטרך לשנות מין במין בכתוב א', כזכר בפי הקודם, ותשובתו בלדו:

ה מ ע מ ר

צא (א) כל איש אשר ישם לנגד עיניו השיר הזה ושירת האזינו במעט התבוננות יראה ההתדמו' אשר ביניהם מפאת המליכה, כי במעט כל תמונות המליכה אשר ירספו על רוח

צא

גליקועליגקייט דעסיעניגען. דער אויף גאָסט
פֿערטרויעט.

- (א) דער דוא אים שירם דעם העכסטען זיטצעסט, אונד רוהעסט אין דער אללמאכט שאַטטען!
- (ב) גאָטט! מיינע כורג אונד מיינע צופֿערזייכט!
- דער הערר, אויף דען איך שטעטס פֿערטרויע!
- (ג) ער, זאג' איך, ווירד דיין רעטטער זיין, ווען נעטצע דראָהען, ווען זיינען טערטען;
- (ד) מיט זיינעם פֿיטטיג דעקט ער דיך, דיין שירם איזט אונטער זיינען פֿליגעלן, זיינע טרייע איזט שילד אונד האַרניש.
- (ה) ערצייטערע ניכט בייא נעכטליכער געפֿאהר פֿיר פֿייילע, דיא דעם טאָנעם שווערמען;
- (ו) ניכט ווען דיא פעסט אים פֿינסטערן שלייכט, ניכט ווען אַם מיטטאָג זיינע וויטהעט.
- (ז) אָב טויענד דיר צור זייטע פֿאללען, אונד מיריאַדען דיר צור רעכטען; דיר נאָהט קיין אונפֿאלל זיך.

דוא

צא (א) יושב בסתר עליון, יתכן מאד שבמו שתקן מרע"ה השיר הקודם על כלל ישראל שמתו במדבר, כן תקן השיר שלפנינו על יהושע בן נון משרתו אשר מלא אחרי ה' ולא בא בעלת מרגלים, והבטיחו בשם ה' שלא יפול במגפת המרגלים, ושיאריך ימים יותר מכל הדור ההוא שלא ימות במדבר אבל ינחל אל הארץ ויגזיל אותה לישראל כמו שנראה עוד בכתובים הבאים, והתחיל לאמר אתה אשר יושב בסתר עליון, פשוטו שה' יגן עליו בעבור דקתו, אבל יתכן עוד שרמזו ע"ז דכתיב ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל (שמות ל"ג), הוא האהל אשר נטה לו משה מחזן למחנה וקרא אותו אהל מועד והי' כל מנקה ה' ילא אליו, ועמוד

הענן ירד עליו ועמד פתח האהל, וזה טעם כלל שדי: יחלונן, רבים אמרו שהוא במקום מתלונן, אמנם כפי הכלל שזכרנו כמה פעמים בזה הס' הוא נכון מאד והטעם אשר דרכך להתלונן תמיד כלל שדי וכן יעשה איוב כל הימים, כמו שהעיר רש"י שם: (ב) אומר, בפתח העי"ן לשון עתיד, והטעם אומר אני לך תמיד על ה' אשר הוא מחסי ומזודתי ואלהי שאבטח בו, כי הוא ילילך וגו', וטעם לה' בטעם אמרי לי אחי הוא, ואמר סרעה לבני ישראל (רד"ק וראב"ע), וכן תרגם הרב, ואמר הראב"ע עוד טעם דביקות כי האל כאומר אני וסייתי זה ואני אהיה לך ערב: (ג) מפח יקוש, לדעת קלתם המלאכטום במקום חולם מגזר' יכול, כחבירו פח יקוש על כל דרכיו (הושע ט') ויהי מפח הסועל כי הוא הלוכד, ולדעת אחרים הוא תואר פעול ויקרא הפח כן לפי שנעשה למוקש, וכן וכלפור מיד יקוש (משליו'), שעורו מן הפח: מדבר הוות, סמוך, כריתת של הוות, כי ענין דבר כריתה היא, כמו שהערנו במקום אחר, וטעם הוות ידוע שהוא לשון חולי ושבר, והרב תרגם הענין: (ד) באברתו וגו', משל ידוע היא: וסוחרה, שם בגד שלובשי' במלחמה הסובב את כל הגוף, כל"א (הערניט): אמתו, שהבטיח כל הנוטח בו (הרד"ק): (ה) מפחד לילה, אלו הי' טעמו מורא הי' כתוב מפחד כלילה כחבירו (שיר השירים ג' ח'), גם לא יתכן לאמר לא תירא מפני מור', אמנם פחד כל"א ממולע בין פחו בזי"ן ובין פחת בת"ו מן הראשון שהוא לשון מהירות דומה לחבירו בהלה, כל"א (דיו חנגסט), ומפן הנ' שהוא לשון כליון דומה אל השנר בעלמו דהיינו כשיתקרב לבוא, כי ההתקרבו' הוא המפחי' באמת לא השנר עלמו, כל"א (דיו געפֿההר), ומזה הטע' ישק לפחד ולא יחת (איוב ל"ט), וטעם לילה ויומם ואופל ולהרים, הם ארבע עתי היום, כלומר שכל עת תהיה בטח: (ו) ישוד, שודד אנשים מן הארץ, והמלאכו"ם במקום חול"ם: (ז) יפול מצדך אלף, כי רבים חללים מישראל נפלו סביבו במדבר: לא יגש, המות או הרע.

המעמר

המשורר שירת האזינו גם אותם שם המדבר הזה לנגד עיניו. שם אמר: יפרוש כנפיו ישארו על אברתו, וכאן באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה. שם הזכיר: שן בהמות חמת תנינים וראש חתנים

(ח) ושלמת . כליון ולמה:
 (ט) כי אתה אמת ה'
 מחסו והרי זה מקרא קלר:
 עליון שמת מעוניך . את
 הקב"ה שמת מעון מבטחך:
 (י) לא תאנה . לא תקרה
 וכן והאלהים אנה לידו
 (שמות כ"ח) : (יב) סן חגוף .
 סן תבאל וכן כל לשון נגיפה
 אלוס"ר בלע"ז :

מזמור

המעמר

פתנים , וכאן שאל ופתן
 כפיר ומנין . שם אמר ,
 וקטב מרירי , וכאן אמר
 מקטב ישוד להרים . שם:
 וחזי חכלה בס , וכאן מחץ
 יעוף יומס . ולכן נראה
 דעת החומר שאדונינו משה
 חיבר גם השיר הזה אך עת
 חקונו היה במדבר , ונגד
 כל קהל ישראל . ולזה גם
 שם גם כאן הליכתו בגדולו'
 ונוראות כמדבר הגדול
 והנורא אשר שכן בו , כי מי
 לא יבין שכל הליורי' והמשלי'
 בשני השירי' האלה נלקחים
 מתהו יליל ישימון מקום
 נחש ושרף לחומי רשף וקטב
 מרירי . (יב) סן חגוף , פירש"י
 סן תבאל וכן כל לשון
 נגיפה אלוס"ר בלע"ז ;
 chopper (achopper)
 (חכטטקסטען) וכן פיר' ולועז'
 יתנגסו רגליים (ירמל'
 י"ג ט"ו) ובמשלי (ג' כ"ג)
 חגוף ע"ש . (ד"ה) .

(ח) רַק בְּעֵינַיִךָ תִּבְיֹט
 וְשַׁלֵּמַת רָשָׁעִים תִּרְאָה :
 (ט) כִּי־אַתָּה יְהוָה מִחִסֵּי
 עֲלִיּוֹן שָׁמַתָּ מֵעוֹנָךְ :
 (י) לֹא־תֹאנֶה אֱלֹהֶיךָ רַעַה
 וְנִגַע לֹא־יִקְרַב בְּאַהֲלֶיךָ :
 (יא) כִּי מִלֵּאכְיוֹ יְצוּה־לָּךְ
 לְשִׁמְרֶךָ בְּכָל־דַּרְכֶיךָ :
 (יב) עַל־כַּפְּיִם יִשְׁאֹנֶךָ
 פֶּן־תִּגְרַף בְּאַבְן רִגְלֶךָ :
 (יג) עַל־שָׁחַל וּפֶתֶן תִּדְרֹךְ
 הַרְמָס כַּפִּיר וְתַנְיִן :
 (יד) כִּי בִי הַשֶּׁקַּ וְאֶפְלָטָהוּ
 אֲשׁוּבָהוּ כִּי־יַדַּע שְׁמִי :
 (טו) יִקְרָאֵנִי וְאַעֲנֶהוּ
 עִמּוֹ אֲנֹכִי בְּצָרָה
 אֶחְלָצֶהוּ וְאֶכְבְּדֶהוּ :
 (טז) אַרְךָ יָמִים אֲשׁוּבֶינָהּ
 וְאַרְאֶהוּ בִישׁוּעָתִי :

תהלים צא

(ח) דוא שױפֿט זיא נור מיט דיינען אויגען,
דיא שטרעפֿע, דיא דען פֿרעפֿלער טריפֿפֿט;

(ט) (דען דוא האַסט פֿערטרויען אויף גאַטט,
דען העכסטען, מינע צופֿערזיכט!

(י) דיר קאַן קיין אונגליק ווידערפֿאַהרען,
אונד קיינע נאַטה זיך דיינער היטטע נאַהען;

(יא) דען ער בעפֿיעהלט דען היממלישען,
אויף אַללען וועגען דיך צו שיטצען.

(יב) זיא מיססען דיך אויף הענדען טראַגען,
דאַס דיינען פֿום קיין שטיין פֿערלעטצען.

(יג) דוא ווירסט אויף לעאָפֿאַרד אונד אַטטער טרעטען,
צערדריקען לעווענברוט אונד דראַכען.

(יד) „דען ער בעגעהרט צוין, דרום רעטט' איך איהן,
„איך העב' איהן האָך עמפֿאַר, דען ער ערקעננט מיך;

(טו) „ער רופֿט מיך אָן, איך האָרע,
„בין אין דער נאַטה בייא איהם;

„ענטרייס איהן דער געפֿאַהר, אונד זעטצ' איהן האָך
אין עהרען.

(טז) „דעם לאַנגען לעבענס זאַטט,
„זאַלל ער מיין הייל ערבליקען.

דיא

באור נב

(ח) ושלמה דרשעי' תרא',
כי הסמתו כלם על שמרדו
בה' בעלת המרגלים ולא
בטחבו, לא כן אתה אשר
מלאת אחי ה': (ט) כי
אתה, שמת ה' עליון שהוא
מחסי למעונך, כלומר
תלית בטחונך בו, כן הוא
שעור הכתו' לדעת הראב"ע
והרד"ק והרב אבן ימיא,
וכן הוא מתורגם: (י) לא
תאונה אליך, כמו והאלהי'
אנה לידו: (יא) כי מלאכיו
וגו', עד כי בי חשק, כל
זה אינו אלא ד"מ: (יב) פן
חגיף, הטעם לשמרך שלא
תגוף, וע"ז אמרו קז"ל,
כל השמר ופן לאו הוא:
(יג) על שחל וגו', קולי
הטעם על המלכים הרבים
שכבש בארץ כנען: (יד) כי
בי חשק, זה שאמר ה' עליך
בסוד מלאכיו אחי שנוה
לשמרך, ויש אומרים טעם
כי מוסב למטה, יען כי בי
חשק לכן אפלטוהו כמו
ולאדם אמר כי שמעת
(בראשית ג'), ותרגומו
כל"א (ווי"ו), והרב תרגם
(דען), וא"כ הוא מוסב על

הקודם, ולפן הראשון שזכרנו: ידע שמי, כנר הערנו טעם ידיעת השם הוא הכרת גדולתו
ב"ה, ועל כן בטח בו וכאשר אמר וה' אתנו אל תיראום (במדבר י"ד): (טו) אהלצחו,
מזרת הכלל: ואכבדוהו, כי יהיה לשר וינא את עמו אל הארץ: (טז) אודך ימים אשביעהו,
שלא ימות בנהלת המדבר: ואראהו בישועתי, כשאקיים את שבועתי אשר כלות הארבעים
שנה, כן נראה לי. אבל לדעת המפרשים ובתרגום הרב שאמר שביעת ימים בעולם הזה יראה
עוד בישועתו בע"הב. אמנם יתכן ליחס אל השיר ב' כוונות, הכוונה הפרטית על יהושע,
שהוא באמת משל כל חסיד אשר חי בדור רשעים הנענשים, וזה הכוונה הכללית, וכן ב'
כוונות לכתוב שלפניו, הפרטית הוא המשל, על ההתענוגות בארץ טובה אחרי ההלטערות
במדבר, והכללית הוא הנמשל, על ההתענוגות בעדן הנלמי אחרי ההלטערות בעולם השפל:

צ ב

שלוח הצדיקים ופרענות הרשעים.

(א) מזמור שיר ליום השבת:

- (ב) טוב להודות ליהוה ולומר לשמה עליון: (ג) להגיד בבקר חסדך ואמונתך בליקות: (ד) עלי-עשור ועלי-נבל עלי הגיון בכנור: (ה) כי שמחתני יהוה בפעלה במעשי ידיך ארנן: (ו) מהגדדו מעשיה יהוה מאד עמקו מחשבתיה: (ז) איש-בער לא ידע וכסיל לא-יבין את-זאת: (ח) בפרח רשעים וכמו עשב ויציצו כל-פעלי און להשמדם עדי-עד: (ט) ואתה מרום לעלם יהוה: (י) כי הנה איביה ויהוה כי-הנה איביה יאבדו יתפרדו כל-פעלי און:

וחרם

לומר השירים האלה בקבלת שבת וביום השניעי, מלבד שיר ז"ל יגן תבונתו רק מעשה פרטי וענין מיוחד מקורות האומה באשר אבאר, ועת תקינס לדעתי היה באשר נלחו בני ישראל את האויב אשר הליר אותם בכל שעריו וידל יעקב עד מאד, רק שיר ז"ל חובר בעוד גברה יד האויב עליהם וקבעו גם זה בשירי עוז למען ידעו דור אחרון שימו בה' כסלם בעת לרה ואם יבואו ישתחוו ויכרעו לפניו ירוח להם - ולולא יראתי לחדש דבר לא שערו אבותינו פייתי אומר כי בימי השמונאים נוסדו השירים האלה יחד, יען בעת ההיא כבוד ישראל הגיע לארץ עד עפר, היונים

צב (א) מזמור שיר של ליום (בניאים): ליום השבת. שאומרי אותו בשבתות והוא מדבר בענין העולם הנא שכולו שבת: (ג) להגיד בבקר חסדך. בעת הגאולה: ואמונתך בליקות. ועוד לרות הגלוי להאמין כך שתשמור הנתחך כל זה נאה וטוב: (ד) עלי עשור ועלי נבל. כנור של עשרה נימין: (ו) איש בער לא ידע. את האמור למטה: (ח) בפרח רשעים כמו עשב. אינם יודעים שהפרחתם אינה אלא להשמידם עדי עד שמלם לשונאיו על פניהם להאבדים: (ט) ואתה מרום בכל

המעמר

צב (א) מזמור שיר ליום השבת, כתב הראב"ע וז"ל: וטעם ליום השבת שאמרו בו זה המזמור והעד הנא אחריו טוב להודות לה' ע"כ, כוונתו שאין הענין שיוסד השיר הזה על עלמות ותבונת היום הזה, אך שתיקו לשיר אותו ביום המנוחה, כאשר יתאספו קהל ישראל בבית הנבחר להודיעם את מעשה ה' כי נורא הוא וחסדיו אשר גברו על עם קדושו. והנה מכאן עד פרשה ק' לא נזכר עוד לא שם מזמור ולא שיר (וזלתי בפרשה ל"ח והטעם אבאר שם) ולכן אומר אני כי כל השירים האלה נוסדו ליום השבת (ואף שאין ראיה לדבר יש זכר לדבר כי מסדרי החפלה תיקנו לו

צב

דיא גליקזעליגקייט דער גאטטעס. פערעהרער, אונד דיא שטראפע דער באזעוויכטער.

(א) פואלמליעד פֿיר דען שבח.

(ב) ליעבליך איזט'ס דעם עוויגען דאנקען!
העלסטער! דיינעם נאמען זינגען!

(ג) דעם מאָרגענס דיינע גיטע ריהמען,

דעם אַבענדס דיינע פֿאַטערטרייע;

(ד) אונטער זאָיטענשפיעל אונד פואלמער,
צום דענקען פֿאַן דער האַרפֿ' ערוועקט.

(ה) הערר! דיינע ווערק' ערגעטצען מיך!
פֿרעהליך זינג איך דיינע טהאַטען.

(ו) וויא גראָס זינד דיינע טהאַטען, הערר!
וויא טיעף דיא געטטליכען געדאַנקען!

(ז) דיא אונפֿערנונפֿט זיעהט דאָ ניכט איין,
אונדענקענדע בעגרייפֿען ניכט:

(ח) ווען פֿרעפֿלער גרינען גלייך דעם גראַזע,
ווען אַללע איבעלטהעטער בליהען,

דאַמיט זיא עוויג אונטערגעהען!

(ט) דען דוא ביזט עוויגליך ערהאַבען, גאָטט!

(י) זיעהע! דיינע פֿיינדע, הערר!

דיינע פֿיינדע קאָטמען אום,

איבעלטהעטער פֿאַהרען היין.

אַבער

צב (א) מזמור שיר

ליום השבת, לפי

שיש צו מההגיון והשתנונו'

בדרכי ה' וזה תכלי' המנוח'

ביום השבת: (ב) טוב,

ונעי' לנפש המשכלת להודו'

לך: (ג) להגיד בבקר,

בעת טובה, חסדך ולהתנוח'

בלילו, בעת לרה באמונתך

שתקים בריחך לברואיך,

ותכלית הרע המדומה

לטובה, ולפי פשוטו טעה

יום ולילה, תמיד וכלי

הפסק: (ד) עלי עשור,

כלי נגיין שישי צו י' יתרי'.

עלי הגיון, טעם שם

זה מביאך לעיל (שיר ט'),

ואפשר שהוא שם לאלו

השירים המהגים בהשגחת

אלהים ודרכיו בעולמו,

והנה בימים הקדמונים

האלו היו מחברי המזמורים

ג"כ המנגיני' ככלי והמשוררי'

בפה, לא כמו שהוא עתה

שהם נפרדי' על הרוב לשלש

כחות, והיה בעת ההיא

כנגן המנגן וללחץ עליו רוח

ה' לשיר בדברים רמים

ונשגבים, תבין מזה כונת

הר"ם ז"ל: (ז) בער,

לדעת ר"ש בן מלך הוא מל'

טענו את בעירכם כי הכסיל

עוד

כמה, ואפשר שניהם לשון ריקות כמו בערתי את הבית, כל"א (איין לערער הענט). לא יבין את זאת, שפירוש רשעים כמו עשב אינו אלא להשמידם עדי עד (מדברי רש"י), כי ע"י הללחתם יחזקו לבס ברעו וילכו לאנדון, ודמה אף הללחתם לפריחת עשב לבד שינש ג"כ מהרה, אבל בד"קים אמר כחמר וכארז (הרד"ק): (ט) ואחה מרום, ככל משפטיך ידך על העליונה שהכל מלדיקים עליה' את הדין (רש"י): (י) 'יפרדו כל פועלי און, באנתפוד' הקבילה לא יהי' עוד

המער

עמאן את היכל ה' ואמרו להנחיד שם ישראל מגוי לא יזכר ולא יפקד עוד, עד כי העיר ה' רוח יוחנן כהן גדול אחיו ונביו והמה שמו כפסם נכפס ולחמו מלחמת ה' עד גרשו היונים מאדמת קדש (כנודע זאת לכל קורא בספר חשמונאים וספר יוסיפון לרומיים). ואין להשיבני מזיר ל"ו שכבר בא בד"הי (א' ע"ז) כי איננו רחוק שקבעו כהני ה' (אשר בעת ההיא המשרה הית' על שמשם), גם השיר הזה הנודע כבר ללוים, בחוף השירים אשר מחדש באו לשיר ביום השבת לפי שדומה אל האחרים בענינו כאשר יראה המעיין.

(ד) עלי הגיון, יפה תרגם יודי מהרמ"ל נ"י (ויט פֿאַנטאַזיען קלענגען אויף דער האַרפֿע) ועיין ספר המלים להחכם געזעניוס ערך הגיון. (ו) מה גדלו, אין הכוונה על הכריאה כי זה לא יתקשר עם מה שאחריו כאשר ישפוט הקורא, אך הענין על כח מעשיו אשר הראה לעמו, וע"ז

רש"י

תהלים צב צג

בכל משפטיך ידך על העליונה שהכל מזדיקים עליה' את דינך : (יא) בלתי בשמן רענן. לבלתי בשמן של שררה. בלתי כמו (במדבר ט"ו) בלול בשמן : (יב) בשורי. בעוויני כמו בשוררי : בקמי' עלי מרעי'. על הרשעים הקמים עלי שמעו אזוני מאשורי הפרגוד שלא יעילו לבלתי אותנו. שכך שמעתי : (יג) לדיק בתמר יפרח וגו'. כתמר לעשות פירות וכארז בלבנון להחליף גזעו : (יד) שתולי'. יהיו הלדיקים בבית ה' : (טו) ינובון. ילמחון : דשני'. שמרים ורעננים יהיו ואז יגידו כי ישר ה' :

צב (א) ה' מלך. יאמרו לעתיד : אף תכון תבל. במלכו תשמח הארץ : נשאו

באור

עוד בכחם לא להזיק ולא לעמוד נגד המזיק להם, ויעוין לעיל שיר (נ"ח פ' ח') : (יא) וחרם, קרני נקרן ראם ושאם ראם מקואר בספ' נתיבות השלום להרמב"מן : בלוחי, לשון זקנה, כמו אחרי בלתי אף שהוא מבנין אחר, ידמה עכמו לעץ זית ואמר אף בזקנותי אהי' רענן משמן, והטע' שיכהלו פניו מתוך שמחה : (יב) בשורי, במביטי' עלי לרעה, כמו בשוררי

(יא) וחרם כראים קרני

בלתי בשמן רענן :

(יב) ותבט עיני בשורי

בקמים עלי מרעים תשמענה אזני :

(יג) צדיק בתמר יפרח

כארז בלבנון ישגה :

(יד) שתולים בבית יהוה

בחצרות אלהינו יפריחו :

(טו) עוד ינובון בשיבה

דשנים ורעננים יהיו :

(טז) להגיד כי ישר יהוה

צורי ולא עלתה בו :

צג

מרוממות האל ומנצחיותו.

(א) יהוה מלך גאות לבש

לבש יהוה עז התאזר

אף תכון תבל בל-תמוט :

(ב) נכון בסאה מאז

מעולם אתה :

נשאו

עולחה קרי. כולו קמץ

המער

וע"ז אמר : איש צער לא ידע וגו' בפרוש רשעים וגו'. (יד) שתולים, מאד השכיל הרמב"מן לחרום (ווחס אין גאטטעס הויזע טטעהט) כי אין הכוונה כמו שהבין החכם המבאר על העלים השתולים בבית ה', כי בהר הבית לא היה עץ כלל משום לא תטע לך אשרה כנודע, אף הענין על כל דבר העומד שם ; והראב"ע אמר ההוא מהלדיקים שתול בבית ה' והם הכהנים וכו', וזה יולדק מאד ע"פ דרכי כי בימי תשמנאים מוכר השיר הזה כי אז הכהנים לבדם היו ראשי העם ושרי הלכא.

צב (א) ה' מלך, לפי דרכי גם פה הכוונה על הנכות ואמר ה' מלך כאשר אבדו גוים מארצו, ועברו גלולים מן הארץ (בימי תשמנאים). אף תכון, תכן את עמודי ארץ הנבחרת

ת ה ל י ם צ ב צ ג

- (א) (אבער וויא דעם וואלדשטיערס קראַנע
שטייגט מיין האָרן עמפּאָר;
מיין אַלטער גלענצט פֿאַם פֿרישען אָהלע.
- (ב) איך זעהע לוסט אַן שטאַלצען ניידערן,
איך האָרע לוסט אַן איבעלטהעמערן,
דיא ווידער מיך זיך זעטצען.
- (ג) דער פֿראַממע גרינט וויא פֿאַלמען וויפֿעל;
זאָ שיעסט דיא צעדער לבנון'ס עמפּאָר!
- (ד) וואָס אים הויזע גאַטטעס שטעהט,
וואָס אין זיינעם פֿאַרהאַף גרינט,
- (ט) מוס נאָך אים העכסטען אַלטער בליהען,
איממער פֿריש אונד זאַפֿטפֿאַלל בלייבען;
- (ז) מוס לעהרען, דאַס דער הערר גערעכט,
מיין האָרט אָהני אַללען טאַדעל זייא.

צ ג

דיא ערהאַבענהייט דעס שעפֿפֿערס אונד זיינע
אונענדליכקייט.

- (א) דער הערר איזט קעניג, העררליך געשמיקט;
דער הערר האַט זיין געוואַנד: דיא מאַיעסטעט,
(אַנגעלעגט אונד פֿעסט אומגירטעט;
זאָ שטעהט זיא דאָ דיא וועלט, אונד וואַנקט נייע!
- (ב) אונערשיטטערט שטעהט דיין טהראָן זייטדעם,
דוא זעלבסט פֿאַן עוויגקייט הער!

וואָס=

ב א ו ר נ ר

צשוררי: בקמים, בעבור
קמים עלי, שהם מרעים
תשמענה אזוי, מה שאבקש
לשמוע דהיינו מפתח. וחד
מן תכריח אמר מרעים
תשמענה אזוי, כלומר
ששמע עליהם רעות,
ואמר עוד מן הראוי מן
הקמים או על הקמים,
וכיון שאמר צשורי אומר
בקמים: (יג) צדיק כחמר,
לעשות פירות וכארז בלבנון
להחליף גזעו: (יד) שתולי'
וגו', אמר אותן העלים
שהם שתולים בנית ה'
ובחירות אלהינו יפריחו,
הוא משל הלדיקים והישרי'
בזכר כנר פעמים, אפי'
בזקנותם יהיו רעננים
ודשנים בליחות ההלמחה,
ויבואו עוד תנובה, למען
יגיד זה היתרון בעולם כי
ישר ה' וגו', כזה שכל
הר"ם להמשיך הכתובי':
עלחה, כפי הכתיב נקרא
בחולם ובנות הוי"ו על
משקל ועלמה קפלה פיה
(איוב ה'), וכפי הקרי
נקרא עולחה בפת"ח
העי"ן ובראית הוי"ו, על
משקל וכן עולה לא יענוו
(לעיל פ"ט), וזהו הנכון
כאן כפי לחות המצטא,
בדי שלא יבואו ד' תנועות
גדולות רכופין זה אח"ז,
גם שלא תזלע האות
הגרונית בין התנועות
והאותיות הדומות שלפניה
ולאחריה:

צג (א) ה' מלך, גם זה מזמור שיר ליום השנת בנית ה', ידבר בו ג"כ מענין הנריאה,
וע"ד אחר בכקודס, אמר שאחרי כלות ה' מעשה ידיו ונעשה עליהם למיך, לבש גאות
כלומר הוד המלוכה, ובמו שאמר הראב"ע ד"מ בעבור היות משפט המלכים ללבוש בגדי מלכות
במלכס: לבש, פעל עבר כמו אהב, וכאשר לבש ה' העוז התאזר במתאזר להראות כחו, ותהיה
מלת עוז משרתת עם לבש ועם התאזר (הנ"ל) ובתרגום הרב ז"ל: אף תכוון הבל, ע"י התאזרות
הלו, ולא תמוט לעולם, כי ברית שמים וארץ לא תופר: (ב) נכון כסאך, כסא המלוכה.
מאי, משעת הנריאה, כי מזמן ההוא והלאה תמלוך תמיד על ברואיך, אבל אתה בעלמך ובכבודך

ה מ ע מ ר

כי היא תנל ביחוד. (ב) נכון כסאך, הענין כסאך מאז והוא צ"קמק נכון עתה. מעולם אהיה
אולי יש לומר שהוא קריאה אל הכסא אתה הכסא מעולם נכון.

- (ג) נִשְׂאוּ נְהָרוֹת וַיְהוֹה
- נִשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם
- יִשְׂאוּ נְהָרוֹת דְּכִיּוֹם:
- (ד) מִקְלוֹת וּמֵיִם רַבִּים
- אֲדִירִים מִשְׁבְּרֵי־יָם
- אֲדִיר בְּמָרוֹם יְהוֹה:
- (ה) עֲדַתְיָהּ וַנֶּאֱמָנוּ מְאֹד
- לְבֵיתָהּ נֶאֱוָה קֹדֶשׁ
- יְהוֹה לְאַרְבַּיִם יָמִים:

(ג) נשאו נהרות ה'. לשון לעקה וקובלן הוא זה אלה ה' הנה השוטפים בנהרות נשאו קולם ויהמיון ואת דוך עמקי נכניהם ישאו ויגביהו תמיד להתגאו' בגדך. כל לשון דבא לשון עומק ושלמות: (ד) מקלות מי' רבי' וגו'. ידעתי אני כי יותר מקולות המים הרבים אשר יהמיון עלינו ומאדירי משברי הים הזה אתה אדיר במרום ה' וידך תקיפ' עליהם: (ה) עדתך. שהעידו והבטיחו נביאך לביתך שהוא נאווה קודש: נאמנו מאד לביתך. ולאורך ימים הוא מכסה להם ואע"פ שארבו הימי' נאמני' הסלה' מאד: נאווה. כמו (לעיל ט"ו) נאות אלהים לשון נאווה ותדע שכל נוח שבמקרא אינו מפקין אל"ף לפי שהם לשון נוי וזה מסיק אל"ף:

צ ד

בו ידובר שה' יקח נקמתו מן החוטמים את העניים והאומללים

- (א) אֵל-נִקְמֹת יְהוֹה
- אֵל נִקְמֹת הוֹפִיעַ:
- (ב) הַנֶּשֶׂא שׁוֹפֵט הָאָרֶץ
- הַיֵּשֶׁב גְּמוּל עַרְגָּאִים:
- (ג) עַד-מָתִי רְשָׁעִים וַיְהוֹה
- עַד-מָתִי רְשָׁעִים יַעֲלוּזוּ:
- (ד) יִבִּיעוּ יַדְבְּרוּ עֵתְךָ
- יִתְאָמְרוּ כָּל-פְּעָלֵי אֱוֹן:
- (ה) עֲמָךְ יְהוֹה יִדְכָּאוּ
- וַנִּחַלְתָּ יַעֲנֵנוּ:
- (ו) אֶלְמָנָה וְגֵר יִהְרָגוּ
- וַיִּתּוּמִים יִרְצָחוּ:

צ ד (א) הופיע. הראה וגל' לנו את נקמתך: (ד) יתאמרו. ישתבחו כמו (דברים כ"ו) האמרת והאמירך

המעמר

(ג) נשאו, נהרות המה שפעת גויס אשר שטפו בארץ, כדרך שאמר ישעיה את מי נהר העזומי' והרבי' את מלך אשור (ח' ז') והנה השאר אין לריך באור, וגם אינו לריך לשנות מתרגום הרמב"מ נ"ע כי גם לדרכי נכון הוא מאד, כאשר יבין המבין מעכמו.

ויאמר

צ ד (א) אל נקמות, כבר אמרתי שחזר השיר הזה בעוד נכנע ישראל תחת יד האויב. והנה יתכן שכוונת השיר על הגויס הלוררים אותם, או על פריכי בני עמנו אשר בעת ההיא הרעו מאד לעם ה' וירדפו כל איש מחזיק באמונת אבותיו כמבואר בספר חסמנאים.

תהלים צג צד

באור נה

נבר היית מעולם אף קודם
 הנריאה, כזה שכל הר"ה
 לנאר הכתוב שלפניו, ואין
 ספק שלא יתכן לפני
 הנריאה ענין מלך, כי אין
 מלוכה בלא עם, ולכן זר
 מאד בפי המשורר, אדון
 עולם אשר מלך בטרם כל
 ילד נברא: (ג) נשאו,
 כיון שזכר גבורת ה' בעולמו
 ורובה להראות תקפו, אמר
 הנהרות הגדולות שאו קול
 גדול כשישאו דכים, כלומר
 גליהם, ואדיר מהקול הזה,
 קול משברי הים הגדול,
 אמנם יותר אדיר ממנו,
 כשיתן עליון קולו במרום
 ברד וגחלי אש: דכים,
 נקראו גלי הנהרות כן,
 בעבור שהם נדנאים זה
 בזה, וגליהם הם גבוהים
 וכן עמוקים יותר מגלי
 הנהרות ולכן יקראו בשם
 משברי, מלשון שבר (חיון
 ברוך) שהוא יותר מן דך
 (חיון טטקס). (ד) במרום,
 בה"א הידיעה כמו שחרום
 הרב, ומטעם שזכרנו:
 (ה) עדותך, המעידים
 על עולם גבורתך: נאמנו
 מאד, כלומר קימים תמיד
 בעולמך, אבל לביתך נאווה
 קדש, מטעם ונהיכלו
 כלו אומר כבוד דלעיל
 (שיר כ"ט), ועיין הביאור
 שם: ה' לארך ימים,
 דרך תפלה, יהר"מ כמו
 שעדותך נאמנו מאד,
 כן יהיה הבית הזה אשר
 לונאווה קדש לארך ימים.

(ג) וואססערשטרעמע, הערר! ערהעבען,
 וואססערשטרעמי ערהעבען איהר אונגעשטימ,
 דיא שטרעמע העבען דיא וועללען עמפאר.
 (ד) ערהאבנער אלס דער פלוטהען געטאוע,
 בריווען דיא וואגען דעם וועלטמעערס;
 ערהאבנער נאך איזט גאטט אין יענער העהע.
 (ה) דיין צייגנים בלייבט איממער טרייא,
 דייען טעמפעל ציערט הייליגקייט,
 אָ הערר! אויף עוויגע צייט!

צד

גאָטט ראָטט דיא אונטערדריקטען און איהרען
 אונטערדריקערן.

1.

- (א) גאָטט דער ראָכע! עוויגער,
 דער ראָכע גאָטט! ערשיינע!
- (ב) ערהעבע דיק, ריכטער דער ערדע!
 פֿערגילט דען שטאַלצען נאָך פֿערדיענסט.
- (ג) וויא לאַנגע זאָללען פֿרעפֿלער, הערר!
 זאָללען פֿרעפֿלער טריאומפֿירען?
- (ד) פֿרעכֿהייט שפרודעלן, טראָטצען,
 זיך ריהמען אַללע איבעלטהעטער?

2.

- (ה) זיא צערשלאַגען, הערר! דיין פֿאַלק,
 זיא אונטערדריקקען דיין אייגענטהום,
- (ו) ערווירגען וויטווע אונד פֿרעמדלינג,
 ערמאָרדען דיא פֿערוואַזטען,

אונד

צד (א) אל נקמות, יתכן שזכרו בימי בריחת דוד מפני שאול על המנהיגי' החומסי' והעושיקס
 שכבר זכרנו לעיל (שיר י"ד): הופיע, ביקרך ועוזך לקחת משפט מן הרשעים: (ד) יביעו,
 מלשון מנועי מים בעבור הרבוי, ושם עתק פעול לב' פועלים: יחאמרו, ידברו תמיד מעלמם
 מתקפס וגדולתם, ועניו ישתבחו:

והאמירך: (ח) בינו בוערי' בעם. קנת האמות שועים שנעולם: (ט) הנוטע און שמא הקב"ה שוטע און לא ישמע לעק' עמו ועונייו: (י) הלא יוכיח. ויסר אתב' על כד: (יא) ה' יודע. מחשבותיכם שאתם סבורין להתנאו' בנזר המלכותדעו כי הנל הם: (יב) אשרי הנגר. אשריהם הכלדיקים המעונים תחת ידיב' ובלבד שיהו עוסקין בתור' ובמנו': (יג) להשקיט לו מימי רע. כי היסורין גורמין לו להשקיט להם מימי דין גיהנם עד שיראה שיכרה לרשע שחת: (טו) כי עד לך ישוב משפט. היסורין שלהם עד שילדקו בשביל'. ואחר המשפט כל ישרי לב יתקבלו כי יטלו שכרם: (טז) מי יקום לי. זכות מי יעמד לנו בין המריעים הללו: (יז) דומה. דומיה: היחברך

באור

(ח) בוערים בעם, שאין בעם בוערי' כמותם (הראש"ע): (ט) הנוטע וגו', כי האומן בטרם שיעשה בלי אחד ידע במחשבתו לורת הכלי הוא ותכליתו אשר למענהו יעשהו (אבן יחיאל), ואם היה השגת השמע וכן השגת הראות נעלם מהשם ב"ה ולא ידעו איך המליא הכלים האלה המוכני' לאלו ההשגות (מדברי ר"ש בן מלך בשם הרמב"ם), וטעם הנוטע, על מקומו הנכון, כי גם זה לאות על חבמתו מלבד הכורה: (י) היסור גוים, כמקובל מפי דור ודור יסור גוים על רשעם כלור

- (ז) ויאמרו לא יראה יהיה ולא יבין אלהי יעקב:
- (ח) בינו בערים בעם וכסילים מתי השכילו:
- (ט) הנטע און הלא ישמע אם יצר עין הלא יביט:
- (י) היסר גוים הלא יוכיח המלמד אדם דעת:
- (יא) יהוה ידע מחשבות אדם כי-המה הבל:
- (יב) אשרי הנגר אשר-תיסרנו יהוה ומתורתך תלמדנו: להשקיט לו מימי רע עד יכרה לרשע שחת:
- (יג) כי ולא יטוש יהוה עמו ונהלתו לא יעזב:
- (יד) כי-עד-צדק ישוב משפט ואחריו כל-ישרי-לב:
- (טו) מי-יקום לי עם-מרעים מי-יתיב לי עם-פעלי און:
- (טז) לולי יהוה עזרתה לי כמעט ושכנה דומה נפשי:
- (יז) אם-אמרתי מטה רגלי חסדה יהוה יסעדני:

ת ה ל י ם צ ר

ב א ו ר נו

(ז) אונד שפרענען: דער הערר זיעהט'ס ניכט, גאטט יעקב'ס מערקט ניכט דרויף.

(ח) אָ דענקט איהם נאך איהר אַלבערנען אים פֿאַלקע! איהר טהאַרען! וואָן ווערדעט איהר'ס בעגרייפֿען?

3.

(ט) זאָלל דער ניכט האָרען, דער דאָ אַהר איינגעזעטצט? ניכט זעהען, דער דאָ אויגע בילדעט?

(י) ניכט שטראַפֿען, דער דיא היידען ציכטיגט? דער דעם מענשען איינויכט ניכט?

(יא) דער עוויגע ווייס דער מענשען טיכטען, וויא וואָהל עם אייטעל איזט.

4.

(יב) הייל דעם מאַנע, דען דוא ציכטיגסט, אונד לעהרסט דורך דיין געזעטץ,

(יג) געלאַסען זיין אין באַזער צייט, ביז דעם באַזעוויכט דיא גרופֿט בערייטעט זייא.

(יד) דען גאָטט פֿערשטאַסט זיין פֿאַלק ניכט, פֿערלעסט ניכט ויין אייגענטהום.

(טו) דאָ רעכט קעהרט צור גערעכטיגקייט צוריק, אונד רעדליכע הערצען איהם נאָך.

5.

(טז) ווער טריטט פֿיר מיך אויף ווידער פֿרעפֿלער? ווער שטעהט מיר ווידער איבעלטהעטער בייא?

(יז) אָ וואָרע ניכט דער הערר מיין העלפֿער, איך וואָהנטע שיער אים רייך דער שטיללע.

(יח) דענק איך שאָן, איטצט וואַנקט מיין פֿוס, זאָ העלט מיך דייע גנאָדע, הערד!

הייפט

כדור המצול ואנשי סדום ודומיהם, הלא יוכיח אתכם, והטעם אם אתם רבים כבד יסר רבים כמוכס כי הוא יודע כל דבריכם כי הוא המלמד לאדם דעת ואיך נחשב שהוא לא ידע בהיות הדעת מאתו על כן אחריו ה' יודע מחשבות אדם (מדברי הראב"ע), ואם כן טעם המלמד לאדם דעת מוסר לאחריו, וכן הוא מתורגם. ולדעת הרב אבן יחיאל הסמ"ך במקום כ"ד ור"ל אשר יכר את הגוי' ולמד דעת את אדם הראשון הלא ראוי שיוכיח' ויכיר' על מעשיהם הרעים, כאשר יסר איש את בנו אשר ילכו ולמדו דעת: (יא) כי המה הבל, אף כי הבל הם, והוא משגיח בכל כקטן כגדול היסך מחשבתם (הנ"ל), והוא נכון בהיות גם החלק הקטן הזה נחלק ממנו בהכרח שישיגו ג"כ: (יב) אשרי הגבר, תלמדנו ע"י תורתך שתשגיח על בני אדם ועתיד יוס אידם של רשעי' לבוא כי יהיה התכלית הלאמד הזה שיהי' לו השקט בלבבו מפני ימי הרעה, אבל ימתין וינפה עד כי יכרה לרשע שחת להענישו, וכמו שבטוח אני גם עתה כי לא יטוש וגו', וכי (טו) עד צדק, ישוב המשפט שהוא עתה בידי מעולים המהפכים אותו לעול, לעת מועד ישוב אל הדין: ואחריו כל ישרי לב, ידמה דרך מליכה באלו יהיה המשפט נוסע לפני עדת ישרים ותמימי' ללכת אל הדין להשיבו אל הארץ שהיה נדחה ממנו זמן מה: (טז) מי יקום לי וגו', יביא ראי' מעלמו על המוסר שלמד עתה בשירו ואמר כי לולי ה' הי' בעזרתו כבר הי' הולך לאבדון בשקמו נגדו מרעי' פועלי און: (יז) דומה, מקום הדממה והוא הקבר, וכן יורדי דומה

ה מ ע ר

(יא) ה' יודע, לדעתי הענין נפשוטו ה' יודע מחשבות אדם כי הבל המה, וכי לא יבצעו הגוי' את הרעה אשר יזמו לעשות לעם ה', ולכן אשרי הגבר וגו' להשקיט לו, ובאשר השביל הרמב"ם נ"ע לתרגם. (טז) כי עד צדק, אולי שגורו בהיסך עד כי, ונמשך למעלה, כי לא יטוש וגו' עד כי ישוב המשפט להיות כדק וכל ישרי לב ילכו אחר המשפט הזה, ויתורגם: (כ"ג) חטון ויעדער כחך גערעכטיגקייט אורטהיינט, אונד דינען [אורטהיינט] זאָנע רעדליכען פֿאַרען ווערדען.

(יט) בָּרַב שָׂרְעָפִי בְּקִרְבִּי
 תִּנְחַמְנִיךָ יִשְׁעֶשְׂעוּ נַפְשִׁי:
 (כ) הִיחְבְּרָה כִּסֵּא הַוּוֹת
 יִצַּר עֲמֹל עַל־הַחֶק:
 (כא) יִגְדֹּדוּ עַל־נַפְשׁ צְדִיק
 וְדָם נָקִי יִרְשִׁיעוּ:
 (כב) וַיְהִי יְהוָה לִי לְמִשְׁגָּב
 וְאֱלֹהֵי לְצוּר מַחְסֵי:
 (כג) וַיָּשָׁב עֲלֵיהֶם אֶת־אֲזָנָם
 וּבִרְעָתָם יִצְמִיתֵם
 יִצְמִיתֵם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ:

(כ) היחברך כסא הוות.
 היוכל להדמות לך: עלי
 חק. כשניל חק להיותי חק
 להם עבודתם: (כא) יגודו.
 יאספו גדודים על נפש
 ישראל להרוג: ירשיעו.
 ימייבו בדין להורגו:
 (כג) אונס. אונס' כמו (איוב
 כ"א) ילפון לבניו אונו:

צה (ד) ותועפת לשון
 גובה כעוף המעופף:
 (ו) נכרכה לשון ויברך את
 הגמלים (נראשית כ"ד):
 היום

באור

דומה, והטעם דומה
 ורבים כן: (יט) ברוב,
 מקור מפעלי הנפל, והוא
 לשון רכוי, הר"מ ז"ל,
 או ענינו לשון מלחמה
 מטעם ורובו בעלי חלים,
 כלומר כשילחמו רעיוני
 בקרבי וילחמוי מחשבותי:
 שרעפי, מחשבותי ודאגותי
 הנוערות בקרבי או שהוא
 כמו שעיפיוכן שצטושרביט:
 (כ) היחברך וגו', עד
 סוף השיר הן הן התנחומים
 ש'שעשעו נפשו, וטעם
 היחברך כטעם היקירך
 דברי כלומר היתכן לפי
 עזמותך ומדותך שיסובר
 ארך כסא הוות כלומר
 משפט הוות, אשר מדרך
 זה הכסא, כלומר היושב
 עליו, שהוא יוצר עמל
 עלי חוק, כלומר שמתחלה
 יעשה הדין והחוק כפי
 כלונו

צה

החעוררות איש אל רעהו להודות לה' ולשמוע בקולו.

(א) לָכוּ נִרְנְנָה לַיהוָה
 נְרִיעָה לְצוּר יִשְׁעֵנוּ:
 (ב) נִקְדָּמָה פָּנָיו בְּתוֹדָה
 בְּזִמְרוֹת נְרִיעַ לוֹ:
 (ג) כִּי אֵל גָּדוֹל יְהוָה
 וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל־כָּל־אֱלֹהִים:
 (ד) אֲשֶׁר בִּידוֹ מַחְקֵרֵי־אָרֶץ
 וְתוֹעֲפֹת הַרִים לוֹ:
 (ה) אֲשֶׁר־לוֹ הַיָּם וְהוּא עָשָׂהוּ
 וַיִּבְשֹׁת יָדָיו יִצְרוּ:
 (ו) בָּאוּ נִשְׁתַּחֲוּוּהוּ וְנִכְרַעַה
 נִבְרַכְהָ לְפָנָיִךָ יְהוָה עֲשֵׂנוּ:

תהלים צד צה

באור נו

(יט) הייפֿט זיך בעקימערניס אין מיר,
דיין טראַסט ערגעטצט מייע זעעלע.

6.

(כ) „איזט אונגערעכטער שטוהל מיט דיר פֿעראיינט,
„דער אונחײל שמיעדעט אויף געזעטץ?

(כא) „לאַס זיא זיך ראַטטען ווידער גערעכטע;
„לאַס זיא פֿערדאַממען שולדלאַזן כלוט.

(כב) „מיר איזט האָהע כורג דער עוויגע,
„מיין גאַטט מיר שוטצפֿעלן.

(כג) „דער קעהרט איהר אונרעכט אויף איהר הויפט,
„פֿערטילגט אין איהרער באַזיהײט זיא“.

* * *

זיא פֿערטילגט דער עוויגע, אונזער גאַטט!

צה

געגענווייטיגע אנאייפֿערונג דען אללפֿאַטער צו
פרייזען, אונד זיינען בעפֿעהלען צו געהאַרען.

(א) אויף! לאַסט אונז דעם עוויגען וויכצען,
פֿראַהלאַקקען אונזערס האַרט אונד רעטטער!

(ב) מיט דאַנקגעזאַנג פֿאַר איהם ערשיינען,
ביים זאַיטענשפיעל איהם לויט פֿראַהלאַקקען!
(ג) דער עוויגע איזט איין גראַסער גאַטט,
איין גראַסער קעניג איבער אללע געטטערונגען.

(ד) דער ערדען שעטצע זינד אין זיינער האַנד,
דער בערגע גיפֿעל זינד זיין.

(ה) זיין איזט דאַן מעער — ער שוף עס,
דאַן טראַקנע זיינער הענדע ווערק.

(ו) אַנבעטעהען לאַסט אונז, ניעדערפֿאַללען,
הינקניען פֿאַר דעם עוויגען אונזערם שעפֿפֿער.

ער

רזונו, ואח"כ עושה העמל
ואין שרובה לעשות על פי
החוק הזה ויאמר שנושה
משפט לדיק: (כא) יגודו,
מלשון גדוד יגודו, כלומר
אם הם יתאגדו ויבואו גדוד
רב על נפש לדיק, הנה ה'
למשגב ליוגו': (כג) יצמיחה
ה' אלהינו, אחר שסיים
דברי התנחומים, הכפיל
המאמר. האחרון מהם
לסיים בו כל השיר, כי הוא
תשובה על תפלתו וקריאתו
לה', אל נקמות הופיע,
שהוא בטוח בו כי יבוא
לעשות משפט ויכריחם מן
העול, ולכן הבדילו הר"ם
מהקודם, והעמידו בפני
עלמו; גם יתענג כל קורא
משכיל בטעם חלקי השיר
למחלקותם על פי הרב
המתרגם, וההעברה מחלק
לחלק בהתנווננו עליו:

צה (א) לבו גרננה, דברי
המשורר אל עמו,
ויראה שאלו המזמורים עד
מזמור לתודה מחוברים
בענין וכמו שנבאר: (ג) על
כל אלהים, לבא השמים
שהם מלאכיו עושי רזונו,
והולך לזכור גם ממעלתו
בארץ: (ד) מחקרי ארץ,
דברים שחקרו בני אדם
אחריהם בארץ, זהב וכסף ונחשת וכל מיני מתכות ר"ל מראה כמו בתחתי עומק הארץ: וחועפוח,
י"א לשון חזק והפכו עיף ויגע, ויהיה ג"כ מהרשי' המתחלפים בהוראותיהם כמו ושרך מארץ
וכן ולא ייעפו, ויש תרשום מלשון קרנים מדבתיבותועפת ראם לו, והנכון כמו שאמר רש"י ו"ל:
לשון גובה כעוף המעופף, ויהיה אם כן עוף יעף כמו טוב יטב, וזכר לפ"ו העומק והגובה,
ואח"כ הוסיף גובהה, וכולל בו כל אשה בהם: (ו) נכרכה, מלשון כרך:

המער

צה (ד) מחקרי ארץ, המה מוסדות תבל שהמה כפי הדמיון מתחת לארץ, והוא כענין החקר
אלהי תמלא (איוב י"א ז') שבא מול תכלית שלי, וכן חקר תהום (שם ל"ט ט"ו) שענינו

(ז) היום. בעולם הזה אם בקולו תשמעו: (ט) בחנוני. חוס: גם ראו פעלי. במלרים: (י) ארבעי שנה. קטתי בהם. רבתי עמהם לשון נקטה נפשי בכיי (איוב י') ולחמתי גם ארבעים שנה להמיתם במדבר כי אמרתי תועי לבב הם: (יא) אל מנוחתי. לארץ ישראל ולירושלים אשר קראתיו מנוחה שאל' (לקמן קל"ב) זאת מנוחתי עדי עד:

צו (א) שיר חדש. מזמור זה על העתיד וסופו מוכיח כי בא לשפט את הארץ. בכל מקום שיר חדש

באור

(ז) עמו וצאן מ-עיהו, ה' הכל יכול הוא ג"כ טוב ומטיב ומתנהג אותנו ברחמים כרועה עם לאו: היום אם בקולו תשמעו, כלומר הוא מוכן תמיד לזה ואין המניעה אלא בכס: (ח) אל תקשו לבבכם, מכאן

המעמר

תכלית וסוף תהום וא"כ עומד מחקרי! ארץ לעמת תועבו' הרי' שענינו הגונה. (ט) בחנוני, עיין מ"ש למעלה (כ"ו ב') בשם ידידי ר' יוסף ווייסע נ"י. (יא) אשר נשבעתי, מאד נכון חרגוס ידידי מהרמ"ל נ"י בסדר התפלה שהעתיק (דחרוץ טוואר חיד), כי נמשך למעלה; יען לא ידעו דרני ע"כ נשבעתי, ומל' אשר ענינו כמו לכו, כי אשר ישתמש על כמה אופנים, כמו או, למען, בעבור ותמורת וי"ו (עיין שרשים לר"ד ק).

- (ז) כִּי-הוּא אֱלֹהֵינוּ
וְאִנְחָנוּ עִם מַרְעִיתוֹ וְצֹאן יָדוֹ
הַיּוֹם אִם-בִּקְלוֹ תִשְׁמָעוּ:
(ח) אֶל-תִּקְשׁוּ לִבְבְּכֶם כְּמַרְיָבָה
כִּיּוֹם מָסָה בַמִּדְבָּר:
(ט) אֲשֶׁר נִסּוּנִי אֲבוֹתֵיכֶם
בַּחֲנוּנֵי גַם-רָאוּ פַעְלֵי:
(י) אַרְבָּעִים שָׁנָה וְאֶקוּט בְּדוֹר
וְאֹמַר עִם הָעֵי לִבְבֵּהֶם
וְהֵם לֹא-יִדְעוּ דַרְכֵי:
(יא) אֲשֶׁר-נִשְׁבַּעְתִּי בְּאִפִּי
אִם-יִבְאֹן אֶל-מְנוּחָתִי:

צו

התעוררה לשורר לה' שירים וחשבחות.

- (א) שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חֲדָשׁ
שִׁירוּ לַיהוָה כָּל-הָאָרֶץ:
(ב) שִׁירוּ לַיהוָה בְּרִכּוֹ שְׂמוֹ
בְּשִׁירוֹ מִיּוֹם-לַיּוֹם יִשׁוּעָתוֹ:
(ג) סִפְרוּ בַגּוֹיִם כְּבוֹדוֹ
בְּכָל-הָעַמִּים נִפְלְאוֹתָיו:
(ד) כִּי-גָדוֹל יְהוָה וּמְהִלָּל מְאֹד
נִרְאָה הוּא עַל-כָּל-אֱלֹהִים:
(ה) כִּי וְכָל-אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים
וְיְרֵוּהָ שָׁמַיִם עֲשֵׂה:
(ו) הוֹדוּ-וְהַדְרִי לְפָנָיו
עוֹ וְתִפְאֶרֶת בְּמִקְדָּשׁוֹ:

ת ה ל י ם צ ה צו

ב א ו ר נ ח

- (ז) (ער איזט אונזער נאָטט, וויר זײַנער ווידע פֿאַלק, (העערדע זײַנער האַנד, נאָך הייטע, זא איהר איהם געהאַרעט.
- (ח) „פֿערשטאַקט ניכט אייערן זין וויא צו מריבה, „אם טאָגע דער פֿערוואַנג אין דער וויסטע,
- (ט) „דאָ אייערע פֿאַטער מיך פֿערוואַנגען, „מיך פֿריפֿטען, שאַן זיא מייע טהאַטען זאַהען.
- (י) „פֿיערציג יאַהרע פֿערוואַרף איך דיעס געשלעכט, „אונד שפּראַך: עס איזט אירוינגיג פֿאַלק, „ווילל מייע וועגע ניכט ערקענגען.
- (יא) „אין מייעם צאָרנע שוואַר איך דאָ: „ניע געהען זיא אין מייע רוהע איין“.

צו

אנאייפֿערונג, דען שעפֿער דורך לאַגעוואַנגע צו פֿעהעררליכען.

- (ב) זינגט נייעס ליעד דעם העררן! זינגט דעם העררן אַללע וועלט!
- (ג) זינגט דעם העררן! לאַכט זײַנען נאַמען! פֿערקינדעט טאָג פֿיר טאָג זײַן הייל!
- (ג) ערצעהלט אונטער היידען זײַנען רוהם, אונטער אַללען פֿעלקערן זײַנען וואַונדער;
- (ד) דען גראָס איזט נאָטט אונד האַנגעפֿריעווען, (אונד עהרפֿורכטסווערטה איזט ער והאָך איבער אַללע געטטערוועזען.
- (ה) געטצען זינד דער היידען געטטער אַללע, דער עוויגע האַט דיא היממעל געשאַפֿען.
- (ו) פֿאַר איהם איזט מאַעסטעט אונד פֿראַכט, אין זײַנעם הייליגטהום טריאומפֿף אונד שאַנע.

ברינגט

מכאן ועד סוף השיר ידבר המזכיר בשם ה': כיום מסה, פרושו אשר נכונה אבותיכם: (ט) גם דאו פעלי, אף ע"פ שראו מה שעשיתם להם: (י) אקוט, כמו נקטה נפסי בזיי כמו געלה (הראב"ע), וכן הוא מתורגם. ויהיה א"כ קוט דומה לאורש קיץ, מלשון קלתי בזיי, ולדעת ר"ש בן מלך יתכן שיהא כמו קטטה בדברי חז"ל ענינו לשון בעם ומריבה, ויהיה א"כ הכוונה נגד מריבה שזכר: והם, באמת לא ידעו דרכי בעבור עקשותם, אשר בעבורזה נשבעתי וגו' וחד מן חכמיא אשר שער הבחוב והם אשר נשבעתי אס יבואון אל מנוחתי לח ידעו דרכי, והראשון יותר נכון כפי המשך הענין: (יא) אש יבואון, לשון שבעה כמבואר בס' נח"ש, בפ' שלח לך: מנוחתי, שקבעתי להם למנוחה, וכן בית תפלתי:

צו (א) שירו לה', אומר הר"ק ח"ל: זה המזמור חזרו דוד נשהעלה הארון מבית עובד אדום עם מזמור הודו לה' קראו בשמו, אל אש בניהם שגוי מעט, ע"כ, והנה חזרו בזמן ההוא ועל המעשה ההוא שירי רבים מכמה מזמורי קדושי חז"ל השלך (כשיר כ"ד

כ"ט ו"ג וס"ח), וכן כל השירים האלו מן לבו נרננה עד מזמור לתודה המחוברים בענין, כי כבר הערנו לעיל (שיר כ"ד) על הכוונה הכללית בהשירים הללו, לאמר שה' הוא באמת מלך על כל הארץ, אמנם שמקם קדשו כבר כיון ומשם תלך מכסת השגחתו על כל העולם, וכן אמר בשיר הקודם לבו נרננה לה' מנ' בחינות, אשר בידו וגו' ואשר הוא חלהינו ואנחנו עמו, ואמר עתה שירו לה' שיר חדש והנח אחריו בחיני' ראשונ' שהוא מלך כל הארץ, ואח"כ שירו לה' שיר חדש והנח אחריו בחינה הב' שהוא מלך ישראל בפרט: (ד) על כל אלהי', מוסב על גדול ומהולל ונורא לדעת חז"ל וכן נראה דעת הר"ם: (ה) אלילים, שוא ושקר כמו רופאי אליל, והוא מגזרת חל, חל יש בו חו אל יש הוא, (הראב"ע), ויהי' אל משמות המורים על דבר והסוכו בחלוק הנקודות לבד. וחכס אחד אמר שכמו שקראם ענבים מלשון ענב כמו בן קרא אותם אלילים מלשון יללה בחלוק יהו"ס: (ו) עוז והפאר' במקדשו, גבור' וכבוד:

חדש על העתיד: (ז) הבו לה' משפחות עמים. ומה חתנו לו הבו לה' כבוד ועזו: (י) ה' מלך. לעתיד לבא יהא שיר זה: ידיו עמים במישרים. אותם שיהפוך להם שפה ברורה: במישרי'. זכויות: (יא) ירעם הים. להרים קול בתחלה: (יב) כל עמי היער. שלטוני האומות מעובדי כוכבים:

צו (א) ה' מלך. בנוטלו המליכה: תגל הארץ. זהו שאמר (יחזקאל ל"ה) כשמות כל הארץ שמהם אעשה לך. על עמלק בתנכא כן: (ג) אש לפניו חלך. במלחמת גוג ומגוג דכתיב במלחמתו (שם ל"ח) ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגשם שוטף ואבני אלגביש אש

ב א ו ר

(ז) משפחות עמים, כל משפחה הוא לשון חבור מענין מהשתפז בנחלת ה'. ונופל שם זה לא לבד על בני שלשים ורבעים לאז אהרן ראשון במשפחתו, כי אס גם על מדינות רבות שיושביהן מדברי' ששה אחת, להיותו אות וסימן שמקור אהרן ילאו כלם בקדמות קדמותן. והעז משפחה ומשפחה ואחריו מדינה ומדינה, (אשתר ט' כ"ח), ומה המובן אמרו חז"ל אהרן בעיר ושנים במשפחה: בהדרת

- (ז) הבו ליהוה משפחות עמים הבו ליהוה כבוד ועזו:
- (ח) הבו ליהוה כבוד שמו שאו-מנחה ובאו להצרותיו:
- (ט) השתחוו ליהוה בהדרת-קדש תילו מפניו כל-הארץ:
- (י) אמרו בגוים ויהוה מלך אף-תכון תבל בל-תמוט ידיו עמים במישרים:
- (יא) ישמחו השמים ותגל הארץ ירעם הים ומלאו:
- (יב) יעלו שדי וכל אשר-בו אז ירננו כל-עצי-יער:
- (יג) לפני יהוה וכי בא כי בא לשפט הארץ ישפט-תבל בצדק ועמים באמונתו:

צו

דוממות האל, ובושח האלילים ועובדיהם.

- (א) יהוה מלך תגל הארץ ישמחו אלים רבים:
- (ב) ענו וערפל סביביו צדק ומשפט מכון כסאו:
- (ג) אש לפניו תלך ותלהט סביב צריו:

ת ה ל י ם צ ו צ ו

(ז) ברינגט דעם העררן איהר היידענגעשלעכטער!
ברינגט דעם העררן רוהם אונד טריאומפף!

(ח) ברינגט דעם העררן זיינעם נאמענס רוהם,
בעטרעטעט זיינען פֿאַרהאַף מיט געשענקען!

(ט) בעטהעט איהן אָן אין פֿעסטליכעם שמוק!
בעבט, אַללע וועלט! פֿאַר איהם.

(י) זיינגט אונטער היידען:

(דער הערר איזט קעניג!

(פֿעסט שטעהט דיא וועלט,

(אונד וואַנקט ניג.

ער רייכטעט פֿעלקער גערעכט.

(יא) (היממעל פֿרויע דיך!

(ערדע זייא פֿרעהליך!

(עם ברויזע דאָז מעער,

(אונד וואַס עם ענטהעלט!

(יב) (וואַננעפֿאַלל זייא פֿלור,

(מיט אַללעם, וואַס דרויף איזט.

עס זיינען אַללע ביימע דעם וואַלדעם

(יג) פֿאַר דעם העררן! — ער קאַממט!

ער קאַממט אונד רייכטעט דען ערדבאַלל,

רייכטעט דען וועלטקריוו גערעכט,

נאָך זיינער טרויע דיא פֿעלקער!

צו

דיא אַללמאַכטדעם וואַהרען איינציגען גאָטטעס
אונד דיא נייכטיגקייט דער געטצען אונד איהם
דער פֿערעהרער.

I.

(א) דער הערר רעגנערט! פֿרָגָה איזט דאָז ערדרייך,
פֿרעהליך דיא גראַסען איילאַנדע.

(ב) אום איהן הער איזט וואַלקען אונד דונקעל,
זיינעם טהראַנעס פֿעסטע, רעכט אונד גערעכטיגקייט.

(ג) פֿייער וואַללט פֿאַר איהם הער,
ענטצינדעט אום אונד אום דיא פֿיינדע.

זיינע

ב א ו ר נ ט

(ט) בהדרת קדש, כדמיב

(ד"ה א' ט"ו) ודוד מכרנל

במעיל בוך וכל הלויס וגו':

(יב) יעליו, ובד"ה יעליו,

ואין הנדל כי אס בקלות

ובכדות המנטא: (יג) כי

בא, הכפל מתוך התפעלת

השמחה, ולהפלת הטובה

שיעשה ה' על ידי השגחתו

ומשפטו בעולם, אמר דרך

משל כאלו ישמחו כל פרוי

הבריאה על כי בא ה'

לקחת משננו בהר ליון

וישפוט משם כל יושבי

תבל בחסדו ואמונתו:

צו (א) ה' מלך, ולכן

חגל הארץ, כי זה

הנעשה שלום בארץ, ואף

ע"פי שען וערפל סביביו

אשר מזה תתפעל היראה

לפניו, הנה זה לא תנטל

השמחה, כי ידוע שלדק

ומשפט מכון כסאיו, ואס

אש לפניו חלך לקחת את

נקמתו, לא חלהט כי אס

לריו הם הרשעים: איים

רבים, גדולים, ומטעם

וכני המלך, כן תרגום

הדב ז"ל:

(ד) הַאִירוּ בְּרִקְיוֹ תַבַּל
 רֵאתָהּ וַתַּחַל הָאָרֶץ:
 (ה) הָרִים כְּדוֹגַג נִמְסוּ מִלִּפְנֵי יְהוָה
 מִלִּפְנֵי אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ:
 (ו) הִגִּידוּ הַשָּׁמַיִם צְדָקוֹ
 וּרְאוּ כָּל־הָעַמִּים כְּבוֹדוֹ:
 (ז) יִבְשׂוּ כָּל־עַבְדֵי פֶסֶל
 הַמֵּתְהַלְלִים בְּאֱלֹהִים
 הַשֹּׁתְהוֹוִי לֹו כָּל־אֱלֹהִים:
 (ח) שִׁמְעָה וַתִּשְׁמַח צִיּוֹן
 וַתִּגְלַגֵּה בְּנוֹת יְהוּדָה
 לִמְעַן מִשְׁפָּטֶיהָ יְהוָה:
 (ט) כִּי־אֵתְהוֹיָהוּהָ עֲלִיּוֹן עַל־כָּל־הָאָרֶץ
 מֵאֵד נְעֻלִית עַל־כָּל־אֱלֹהִים:
 (י) אֲהַבִּי יְהוָה שְׁנֵאוֹרֶעַ
 שֹׁמֵר נַפְשׁוֹת חֲסִידָיו
 מִיַּד רָשָׁעִים וַצִּיָּלִים:
 (יא) אֹרֶךְ יָרַע לַצַּדִּיק
 וְלִישְׂרֵי־לֵב שִׁמְחָה:
 (יב) שִׁמְחָה צְדִיקִים בִּיהוָה
 וַחֲזוֹנוֹ לְזִכָּר קִדְשׁוֹ:

אש וגפרית: (ד) ברקיו.
 זהרוריו. לשון למען היה
 לה ברק מרוטה (יזקאל
 כ"א): ותחל. ביום ההוא
 יהיה רעש גדול על אדמת
 ישראל ורעשי מפניו דני הים:
 ותחל. לשון חיל כיוצאה
 (מיכה ד') (ה) כדוגג
 נמסו. דכתי' ונהרסו ההרי'
 ונפלו המדרגות: כדוגג.
 כשעו': (ז) יבשו כל עובדי
 פסל. דכתיב (ישעיה ב')
 והאלילים כליל יחליף:
 המתהללים. המתפארים
 לעבודתם: (ח) משפטך
 נקמחך: (יא) אור זרוע
 ללדיק. זריעה ממש מוכנת
 לנמוח להם:
 שירו

המעמר

צו (יא) אור זרוע,
 לדעת אכן יחייא שטעמו
 כמו זרוע (עיין בבאור),
 הנה יבוא הפעול תחת
 הפועל כיראוי להיות זרוע,
 ומלאנו כמוהו בת צבל
 השודרה (לקמן קל"ז ס')
 ששעורו השודרה. ולדעת
 ידידי ר' יוסף ווייסע נ'י
 י"ל כי בא פה מל' אור כנוונ'
 כפולה, כי מלאנו מלת אור
 על כמח הפורח כמו ללקט
 אורות (מלכים ב' ד' ל"ט)
 וכן לד"ק כי טל אורות
 טליך (ישעיה כ"ו י"ט) ושם
 זה נרדף גם עם שמחה
 כמו אורה ושמחה (אסתר
 ס' ט"ז) ולזה בא אור
 זרוע, והוא נגד לישרי
 לב שמחה, ויתורגם:
 (אין בליחטען דער פריידע
 בליהט חיטשער דעק רעד=
 ליכען אז"ו) והוא מכוון
 גם עם הכתוב שלפניו.

תהלים צו

2.

(ד) זיינע בליטצע ערלייכטען דיא וועלט;
דער ערדבאלל זיעהט'ס אונד ציטטערט;

(ה) בערגע צערגעהען וויא וואָס פֿאַרם העררן.
פֿאַר דעם גאַנצען ערדרייכס העררשער.
(ו) דיא היממעל פֿערקינדען זיינע געריכטע.
אַללע פֿעלקער שויען זיינע העררליכקייט.

3.

(ז) בעשעמט זינד אַללע בילדערדיענער,

דיא זיך איהרער געטצען ריהמטען.

אַללע גאַטטער בייגען זיך פֿאַר איהם.

(ח) ציון הערט'ס אונד פֿרייעט זיך,

פֿרעהליך זינד דיא טעכטער יהודה'ס

אַב דייער ריכטערשפריכע, הערר!

(ט) דען הערר! דוא ביזט אין אַללער וועלט דער העכסטע,

איבער אַללע גאַטטער האָך ערהאבען.

4.

(י) פֿריינדע גאַטטעס! האַססעט דאָ אַרבע;

ער שיטצט זיינער פֿראַממען לעבען,

רעטטעט זיא אויס פֿרעפֿלער האַנד.

(יא) ליכט געהט דעם פֿראַממען אויף,

פֿריידע טרייאגעווינגטען הערצען.

(יב) פֿרייעט אייך, רעדליכען! דעם העררן,

דאַנקט זיינעם הייליגען נאַמען!

כאור ס

(ד) האירו ברקיו חבל,
הטעם בעת שהאירו וגו',
או שכבר אירע מעשה
זה במעמד הר סיני, ואז
ראתה ותחל הארץ והרים
כדונג נמסו מיראת גבורתו,
ובכל זה הגידו שמים לדקו
באמרותיו, וראו כל העמים
כבודו וקדושתו מדרך
שהעירו כבר פעמי' רבים:
(ז) השתחוו לו כל אלהי',
כבר נכרת שפלותם נגד
רוממותו ב"ה כי זה עקר
כל השתחוויה ישפיל ראשו
או כל גיפו נגדו עד לארץ:
(ח) שמעה וחשמח וגו',
למען משפטיך על דרך
ובלדקתך ירמו שנארנו
לעיל (שיר פ"ט): בנות
יחודה, מענין משנן
ובנותיה, כלומר ערי יהודה,
שהם נגד ציון עיר המלוכה
כמו בנות: (י) שנאו רע,
שם המקרה, ואז תללימו,
כי שומר נפשות חסידיו:
(יא) אור ורוע, זריעה ממש
מוכנת לזמזום להם (רש"י).
זכן דעת ראב"ע ורד"ק,
אמנם הרב אבן ימיאל אמר
טעמו זרוח והעי"ן במקום
הק"י"ת כי אותיות אמה"ע
מתחלפות ותרגו' הרב נוטם
לשניהם: לזכר קדשו, כמו
שם קדשו, כלכתיב זה שמי
לעולם וזה זכרי לדור דור,
וכתיב עוד ה' שמך לעולם
ה' זכרך לדור ודור:

ת ה ל י ם צ ח

צח

תהלח וצדקה אלהינו יחברך.

מזמורו (א)

שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר הַדָּשׁ
 כִּי־נִפְלְאוֹת עָשָׂה
 הוֹשִׁיעָה־לּוֹ יְמִינוֹ וּזְרוּעַ קְדָשׁוֹ:
 (ג) הוֹדִיעַ יְהוָה יְשׁוּעָתוֹ
 לְעֵינֵי הַגּוֹיִם גְּלָה צְדָקָתוֹ:
 (ג) זָכַר הַסֵּדֶן וּוְאֲמוֹנָתוֹ לְבַיִת יִשְׂרָאֵל
 רָאוּ כָּל־אֲפְסֵי־אֶרֶץ
 אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ:
 (ד) הֲרִיעוּ לַיהוָה כָּל־הָאֶרֶץ
 פְּצְחוּ וּרְנְנוּ וּזְמְרוּ:
 (ה) זַמְרוּ לַיהוָה בְּכַנּוֹר
 בְּכַנּוֹר וּקוֹל זְמִירָה:
 (ו) בַּחֲצֻצְרוֹת וּקוֹל שׁוֹפָר
 הֲרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ יְהוָה:
 (ז) יִרְעַם הַיָּם וּמִלֵּאוֹ
 תִּבֵּל וַיִּשְׁבִּי בָהּ:
 (ח) נִהְרֹת יִמְחֲאוּ־כַף
 יַחַד הַרִים יִרְנְנוּ:
 (ט) לִפְנֵי־יְהוָה כִּי־בָא לְשֹׁפֵט הָאֶרֶץ
 יִשְׁפֹט־תִּבֵּל בְּצַדִּיק
 וְעַמִּים בְּמִישְׁרִים:

יהוה

ר ש י

צח (א) שירו לה'. כל אלה לעמיד: (ח) נהרות ימחאו כף. הושיעים דברו בלשון שהלחון
 שומעת לא שיהא לנהרות כף אלא ל' שמה ומדוה:

צח

לָצַב גַּעזֹאנַג אויף דיא אלל גערעכטיגקייט גאָטטעס.

(א) פּוּאַלם.

זינגט איין נייעס לעד דעם העררן!
דען ער האָט וואַנדער געטהאָן.
(זיעג עררֶאָנג אהם זינע רעכטע,
זיין הייליגער אָרם.

(ב) דער הערר האָט זיינע הילפֿע קונד געטהאָן,
גערעכטיגקייט פֿאַר היידען אָפֿענבאַרט;
(ג) וואָר איינגערענק דער ליעבע אונד טרייע
(דעם הויזע ישראל'ס.

(ד) זאָהען אונזערס גאָטטעס הילפֿע
דיא ענדען אַללער וועלט.

(ד) וויכצט דעם העררן, אַללע וועלט!
פֿראַהלאַקט, זינגט, שפּיעלט!

(ה) שלאַגט אָן דאָ האַרפֿענשפּיעל דעם העררן!
לאַסט האַרפֿענקלאַנג אונד פּוּאַלטער,

(ו) טראַמפּעטען אונד פּאַזוינענשאַלל

פֿאַרם העררן, דעם קעניגע, ערטאַנען!

(ז) עס שטירמע דאָז מעער, אונד וואָס עס ענטהעלט,

דער ערדקרייז, אונד דיא איהן בעוואָהנען!

(ח) שטראַמע רוישען הענדע־קלאַפֿען!

בערגע וויכצען וועטטגעזאָנג

(ט) פֿאַרם העררן! — ער קאַממט, דען ערדבאַלל צו ריכטען;

ריכטעט דען וועלטקרייז נאָך רעכט,

נאָך בילליגקייט דיא פֿעלקער.

מיט

ב א ו ר

צח (א) מזמור זה והבא אחריו בנחירת ה' ישראל לסגלתו, והתורה הקדושה שנתן להם ו
בנחירת הר ליון לשבן שמו שם והנפלאו' שעשה בעבור זה בעולמו: הושיעה לו ימינו,
על דרך ותושע לו זרועו (ישעי' ס"ג), ויחנן שהוא מוסב על בנישת ליון מיד היבוסים, שה'
צטבור ארץ כנען, ועל ידי זה נתחזקה נחלת ישראל בידיהם: (ד) הריעו לה' כל הארץ,
כי אף עליהם תמשוך טובה ממשפט ה' והאגחתו בעולמו: (ח) נהרית ימחאו כף, הנה
מחיות נפיש הוא סימן התפעלות השמחה באלים והרטון שירגיש קבל דבר מה, וידמה אל
המזורז ברוח קדשו רעש מי הנהרות כשנדכו גליהן זה בזה לסימן שמחתן ורלונ' בניאת ה' למשפט:

ה מ ע ר

צח (א) מזמור, עיין בבאור, אולם לפי דרכי נאמר כי חובר השיר הזה והבא נאשר לכד יונתן
הקשמנאי את מלודת ליון אשר עמדה ימים רבים ביד היונים (אס גם כבר נגרשו מעיר
הקדש

צט

רוממוח האל, שגם בצדיקיו עושה משפט אם העוון דרכם.

(א) יהוה מלך ירגנו עמים
 יושב כרובים הנוט הארץ:
 (ב) יהוה בציון גדול
 ורם הוא על כל העמים:

(ג) יודו שמך
 גדול ונורא קדוש הוא:

(ד) ועו מלך משפט אהב
 אתה כוננת מישרים

משפט וצדקה ביעקב ואתה עשית:
 (ה) רוממו יהוה אלהינו

והשתחוו להדם רגליו
 קדוש הוא:

(ו) משה ואהרן בכהניו
 ושמואל בקראי שמו

קראים אל יהוה והוא יענם:
 (ז) בעמוד ענן ידבר אליהם

שמרו עדתיו ותק נתן למו:
 יהוה נולו קמן. הא' נמה

ושם ילא משפט על העולם, ולכן תנוט הארץ נשיבא להנקם מרשעים: (ב) ה' בציון גדול, שם נכר גדולתו והוא רם על כל העמים ע"ד אשרי תבחר ותקרב וגו': (ג) יודו שמך, שם כליון כלומר יקבלו עליהם מלכותך, כחרגום הרב, (הולדיגען), וכטעם יהודה אתה יודוך אחיך, (עיין הכאור שם ב"ה להר"ה): (ד) ועו מלך, מוסב לעיל יודו שמך ויודו עו מלך, כלומר יקבלו עליהם בשמחה עו של מלך אשר משפט אהב. כי אחת כוננת מישרים, ולכן

המער

הקדש ובית אלקים שב לאיתנו) ואנשי הכנף המיונים במלודה העיקו לישראל מאד (כמוכר כל זה ב"ה משנאיים) וא"כ היה תקון השיר הזה מאוחר משירים הקודמים אם גם המה בימי משנאיים הוכנו, ולכן בא בתחלתו מלת מזמור.

צט (ו) משה ואהרן, אם לעת משלת המשנאיים נוסדו השירים האלה א"כ לבונה מיוחדת הוכיר מכל הנביאים אך משה ואהרן ושמואל, כי הם היו משפט לוי

צט (א) ירגנו עמים.

מדבר במלחמת גוג ומגוג. ואז ירגנו עמים כענין שנאמר (זכריה י"ד) וזאת תהיה המגפה וגו': תנוט. לשון נטיו רגלי: (ג) יודו שמך. יודו את עו מלך האהב משפט: (ד) ועו מלך. מוסב על מקרא העליון: אתה כוננת מישרים. פשרה ושימת שלום בין אנשים כוננת באמרך (שמות כ"ג) כי תראה חמור שונאך רובן וגו'. כי תפגע שור אויבך ומי הוא שיראה את שונאו גומל לו חסד שלא ידבנו לבו לחבוק ולנשקי. תכחומ': (ו) בעמוד ענן ידבר איה'. אף עם שמואל וזה הוא שנאמר (שמואל א' ט') הים בזה הוזה ותעננה אותם ותאמרנה י. ואלו הענן קצור על פתחו. כד"א ויש אשר יהיה הענן (מדבר י'): שמרו עדתיו ותק נתן למו. ותק אשר נתן

באור

צט (א) ה' מלך, נגד שאמר לעיל שישמחו כל העמים בעבור הטובה שתגיע להם במלכו, אשר באן ירגנו עמים כשאיונס הולכים בדרך הטוב ויפרע מהם. יושב כרובים, הוא

צ ט

מיט ווינער אללגעזעצט יגקייט לעסט גאָטט
זעלבסט דער פֿראַממען פֿערגעהען ניכט אונ-
געאהנדעט.

- (א) דער הערר רעניערט — היידען ציטטערן!
טהראָנט אויף ברובים — דיא ערדע שוואַנקט!
- (ב) גראָס איזט דער עוויגע צו ציון,
ערהאַבען איבער אללע פֿעלקער.
- (ג) זיא הייליגען דינעם נאַמען,
[גראָסער! עהרפֿורטבאַרער!
הייליג איזט ער!]
- (ד) דעם רייך דעם קעניגס, דער גערעכטיגקייט ליעבט;
דיא האַסט גערעכטיגקייט אויף פֿעסטען פֿוס געזעטצט,
אין יעקב בילליגקייט אונד רעכט פֿעראַרדנעט.

ק א ה ר

- (ה) ערהעבט דען עוויגען, אונזערן גאָטט!
בעטהעט אָן פֿאַר זיינער פֿיסע שעמעל!
הייליג איזט ער!
- (ו) כּוּשָׁה אונד אהרן אונטער זיינען דיענערן,
שמואל אונטער זיינען נאַמענסלעהרערן,
[דיא ער ערהערט, ווען זיא איהן רופֿען.]
- (ז) אויס דער וואַלקענזיילע רעדעטע ער מיט איהנען;
זיין צייגנים נאַהמען זיא אין אַכט,
אונד דאַז געזעטץ, דאַז איהנען ער געגעבען.

ה ע ר ר

ינקה, אַמר הנה אנשים גדולים וחזונים כמשה ואהרן בכהניו, כלומר במשרתי השם, ושמואל
בקראי שמו, מטעם ויקרא שם אֲנָשׁ הַזֶּה, שהי' מורה העם בדרני ה', והמה חזונים
לה' כל כך שאם קראו אליו מיד יענם, ובעמוד ענן ידבר אליהם, מוסב גם על שמואל שהי'
נביא וה' ענהו בקולות וברקים, והיו שימרי עדותיו תמיד וחק אשר נתן למו להנהיג על פיו
את ישראל עמו, ומכל מקום אתה אל לפעמים היית להם נושא עלילותם כמה שראוי להנשא,
אבל לפעמים גם היית להם ווקס על עלילותם, כשהיה מוכרח זה מפאת המשפט, וכמו
שאמר רש"י ז"ל משה ואהרן בשמעו נא המורים, כלומר בחטא מי מריבה, ושמואל על שלא
הדריך בניו בדרך טובה, ועל ידי זה גרם לתביעת מלך ונענש בזקנותו בעלנון לז' בעבור
עסקי המלוכה. וראוי לעורר כאן על מה שהניא הרב החוקר האלהי רבינו משה בר מנחם
ז"ל בספרו הנכבד ירושלים, שנאשר שאל אבי הנוביאים מהשנ"ה לאמ' הראוי את כבודך השיב
לו הנני אעביר את כל טובי על פניך, ומה כתיב שם בעבור על פניו ה' ה' וגו' נושא עון
ופשע וחטאה ונקמה לא ינקה ואמרו חז"ל גם זה ממדת טובו של הקב"ה שלא ינקה לחוטא,
נוונתם לומר במאמר העמוק הזה, שהעונש הנא להחוטא מאת השב"ה הוא לתועלתו, כדי
להשכילו וללמדו מוסר ולהניאו באמרינו לידי השתלמות, אבל לו אפשר שיסיר מומו ממנו מבלי
שיענש

אין ליורא מפני עזך להילך
בדרך טובים, אמנם כיון
שזכר שם הקב"ה יאמר גם
דרך מאמר מוסגר, אתה
גדול ונורא קדוש הוי' שמך,
או הטעם גדול ונורא הוא
והו' גם קדוש מדר' שהערונו
לעיל (שיר כ"ט), וכענין
המאמר הסמוך. ויתכן
עוד שזכרת השיר כאשר
ילא מפי המנלח מאמר יודו
שמך, שרו עדת המשוררים
הסובבים אותו המאמר
המוסגר הזה, ויאמר כך
הוסיף המנלח בהמשך השיר
ועזו מלך וגו'. משפט
וצדקה, כמשמעו, או הטעם
שכמקום המשפט הוא גם
מקום הדקה, מדת הדין
בלרוף הרמ"י: (ה) דרוממו,
פה סיים החלק האחד
במקהלות לאמר הכירו
רוממות ה' ומלכותו עלינו
והשתחוה להדום רגליו, הר
ליון אשר שם כסא מלכותו:
קדוש הוא, הדום רגליו,
או מוסב אל השם הנוכח
כנסוף הזמור (הראש"ע):
(ו) משה ואהרן בכהניו,
הנה בחלק הנ' מהשיר
יביא ראוי על מה שאמר
בהחלק הקודם שהשב"ה
מנרף הדין והרמ"י יחד,
סולח בדין ומעניש ברמ"י,
נושא עון ופשע ונקמה לא

נתן למו: (ח) אל נושא.
עון ישראל: היית להם.
בשבים: ונוקם. היית
על עלילותם: משה ואהרן
(שם כ"ב) שמעונא המורי.
שמואל על שלח הדריך בניו
בדרך טובה מת בחור:
(ט) כי קדוש ה' אלהינו.
על אשר הוא מדקדק עם
הלדיקים הוא מקודש
בעולם. וכן הוא אומר
(שמות כ"ט) ונקדש בכבודי.
במכובדי:

(ח) יהוה אלהינו אתה עניתם
אל נשא היית להם
ונקם על-עלילותם:
(ט) רוממו יהוה אלהינו
והשתחוו לתר קדשו
כי-קדוש יהוה אלהינו:

ק

להודות לה' על קרבן תודה. ויעבדהו בשמחה וברננה.

(א) מזמור לתורה

הריעו ליהוה כל-הארץ:
(ב) עבדו את-יהוה בשמחה
באו לפניו ברננה:
(ג) דעו כי-יהוה הוא אלהים
הוא עשנו ולא אנחנו
עמו וצאן מרעיתו:
(ד) באו שעריו ופתוה
הצרתיו בתהלה
הודו לו ברכו שמו:
(ה) כי-טוב יהוה לעולם תסדו
ועד-דר ודר אמונתו:

לדוד

ולו קרי. פתח באמנה

ק (א) מזמור לתורה.
להודי' לאומרו על זבחי
תודה: (ב) עבדו את ה'
בשמחה. וכל כך למה דעו
כי ה' הוא האלהים בשמש'
שבר פעולתכם אבל עובדי
כוכבים ומזלות אין להם
לעבוד בשמחה שאין משלמין
שכר: (ג) הו' עשנו ולא.
היינו בעולם: (ד) בתורה.
בכודי': (ה) ועד דר ודר.
קיימת אמונתו כל ל' אמת
ואמונה אמונת הנטחה
שמאמין ומבטיח הנטחתו:
חסד

באור

שיעש, אין ספק שה' הטוב
יכפר בעדו ולא ילערהו
ללא חועלת כאשר האריך
הרב ז"ל לדבר עם דברים
רמים וכשגבים בזה הענין
בשכלו הזך והבהיר ובמתק
ולחות לשונו אשר חננו אהי'
עם (עיי' שם): (ח) ענינם,
הבנין הקל מזה השור' יורה
כן

השמע מר

(ח) ונקם, ידידי מהרמ"ל נ' הזכיל לחרגם בטוב טעם ודעת (דער רז'כער דער איהנעא
לוגעפ'יגטען טוהך), כי ידוע הוא שהכנוי מוסב על הפעול וגם על הפועל כמו הסר מעלי נגעך
ומנגד נגעי יעמוד, ועוד רבים. וגם דעת הראב"ע נראה נוטה לזה שאמר על עלילותם בדבר
השורפים והבלועים, הרי שפי' הכנוי על משה ואהרן בדרך זה, ולדעת חסם אחד תהיה הכוונה
אל נושא היית להם אם גם היית נוקם על עלילותם.

ת ה ל י ם צ ט ק

(ח) הערר, אונזער גאָטט! דוא ערהאַרטעסט זיא, וואַרסט איהנען, גאָטט! פֿערגעבער אונד בעשטראַפֿער איהרער איבערטרעטונג.

קאָהר

(ט) ערהעכט דען העררן אונזערן גאָטט! פֿאַללט הין צו זיינעם הייליגען בערגע! דען אונזער גאָטט, דער הערר איזט הייליג.

ק

אנאייפֿערונג. ביים מאהל דעם דאנקאָפֿערס, גאָטט אינניגסט צו דאַנקען, אונד איהם מיט פֿריידגעס געמיטה צו דיגענען.

(א) פּואַלם, ביים דאַנקאָפֿער.

יִיבֿצט דעם העררן, אַללע וועלט!

(ב) דיגענט דעם העררן מיט פֿריידען!

קאָמט מיט פֿראַהלאַקקען פֿאַר איהן!

(ג) ערקענגעט, דאַס דער עוויגע גאָטט איזט!

ער שוף אונז, וויר זינד זיין,

זיין פֿאַלק, דיא העערדע זיינער וויידע.

(ד) געהט צו זיינען טהאַרען איין מיט דאַנק,

מיט לאַבגעזאַנג צו זיינעם פֿאַרהאַף!

דאַנקט איהם, לאַכט זיינען נאַמען!

(ה) דען גיטיג איזט דער הערר,

(עוויג זיינע גנאָדע,

זיינע טרייע פֿיר אונד פֿיר.

דיא

באור סג

כן על ענין מנחה, כן על ענין עיני כמו בטרם אעיה אני שוגג (לקמן קי"ט). אולי שכוון המשורר להשתמש בזה הלשון שכלול ענין ב' המאמרים הבאים יחד, ועניתם כמה שהיית להם אל נושא, ועניתם כמה שהיית להם אל נוקס על עלילותם: (ט) והשחחו להר קדשו, בנראה רק באמונת הלב הוא לשם הנכבד (הראב"ע) וזה כי קדוש ה' אלהינו על שהוא מדקדק עם הלדיקי' הוא מקודש בעולם וכן הוא אומר ונקדש בכבודי במכובדי (רש"י), וכתב בקרוני אקדש, והוא מבואר ממה שאמרנו, והנה סיום החלק הב' באותו המקהלות שלאמר החלק הא' בשנוי לשון מעט ליופי ההשתנו'. ועוד אמר חכם אחד שכוון המשורר לשלש שם קדוש בזה המזמור במקהלות נגד ג' פעם קדוש בקדושת לבא השמים שזכר בנביאים:

ק (א) מוכווד לחודה,

להודיה לאימרו על זמני תודה (רש"י):

(ב) עבדו, את ה' בשמחה,

היסך ענדות העלבי' שהוא

בעלבונו: (ג) דעו כי ה'

הוא אלהים, לבדו ואלו

אנחנו עמו ולאן מרעיתו

והמלה [ולו] כמו כל קרי

וכחייב (כלומר שישתמע

לתרי פנים, ועל כן אמר

הגאון כי ולא אנחנו היסך ואני עשיתיני, ומלת עמו שנה אל דעו, כלומר דעו עמו ולאן

מרעיתו כי הוא עשנו ולא אנחנו, (מדברי ראב"ע): (ה) ועד דוד ודוד קיימת אמונתו, כל לשון

אמת ואמונה אמונת הבטחה הוא שמאמין ומבטיח ר"ל שיאמת ומקיים הבטחתו (מדברי רש"י):

קא

בו יספר המדות והנהגות הטובות אשר נהג דהמיעה בהן.

(א) לְדָוִד מְזֻמָּר

חֶסֶד וּמִשְׁפָּט אֲשִׁירָה

לָךְ יְהוָה אֹמְרָה:

(ב) אֲשַׁכִּילָהּ בְּדַרְךְ הַתָּמִים

מִתִּי תָבוֹא אֵלַי

אֶתְהַלֵּךְ בְּתָם לִבִּי בְּקֶרֶב בֵּיתִי:

(ג) לֹא אֲשִׁית וּלְנֶגֶד עֵינַי דְּבַר-בְּלִיעַל

עֲשֵׂה-סִטִּים שְׁנֵאתִי

לֹא יִדְבֹק בִּי:

(ד) לִבִּי עֲקָשׁ יִסּוֹר מִמֶּנִּי

רַע לֹא אֲדַע:

(ה) מְלוֹשְׁנֵי בַסֶּתֶר וְרַעְהוּ אֹרְתוֹ

אֲצַמִּית

גְּבַה־עֵינַיִם וּרְתַב לִבִּי

אֲתוֹ לֹא אוֹכֵל:

(ו) עֵינַי וּבְנֵאמְנֵי-אָרֶץ לְשַׁבַּת עַמֹּדֵי

הַקֶּד בְּדַרְךְ תָּמִים הוּא יִשְׁרַתְנֵי:

(ז) לֹא יֵשׁוּב בְּקֶרֶב בֵּיתִי עֲשֵׂה רַמְיָה

דְּבַר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינַי:

לְבָקָרִים

יִתִּיר ו'

חוספס היו"ד שבה הלצ"ד בקצ"ץ חטף ע"כ, והסנון שהיו"ד לכנוי ונא במקום לי, כמו שיקרך דכני (במדבר י"א כ"ג) תזת היקרה לך והכוונה אשר ילצין אלי על רעהו, ויתורגס: (ווער זיינען פריינד היינזיך ביזא זיר פערלייזדעט).

קא (א) חסד ומשפט

אשירה. כשאת'עושה

עמי חסד אקלסך ברוך

הטוב והמטיב וכשאת' עוש'

בי משפט אני אשיר ברוך

דיין האמת בין כך ובין כך

לך ה' אומרה: (ב) אשכילה.

אתן לב על דרך התמים:

מתי תבוא אלי. הדרך

הישר' לההלך בה ואתהלך

בתום לבבי אף בקרב ביתי

בהלנע כמו נפרהסיו:

(ג) סטים. לאון כי משטה

אשתי (במדבר ה') לסור מן

הדרך דיטול"מוט בלע"ו.

(ד) רע לא אדע. לא אהב

לא אכיר בדבר רע: (ה) לא

אכל. שיהא סבירי שלא

אלמד

המעמר

קא (ג) סטים, פירש'

ל' כי משטה (במדבר

ה' י"ב) דיטול"מוט בלע"ו;

כ"כנדפוס באזיליאה שע"ט

ונדפוס א"ד תקי"ד וזהו

detournement

(חבוייכונג, חבוייגונג)

ועיין לעיל מ' ח' ושטי

בזב, ובספרים אחרים

הני' דיואלי"ר בלע"ו וזהו

devaler (הערצב

טטייגען) ואינו מסכים עם

כוונת הענין. (ד"ה).

(ה) מלושני, כתב הרד"ק

בשרשים והוא מניין פועל

הדומה למרובע (כי לדעתו

יש עוד בנין מרובע, כמו

למשופטי אהחנן, והרב

רא"ב הרס יסודותיו, עיין

מכלול לרד"ק) והיו"ד בו

נוספת ואמר ממנו מלושן

במשקל משופט, ומפני

חוספס היו"ד שבה הלצ"ד בקצ"ץ חטף ע"כ, והסנון שהיו"ד לכנוי ונא במקום לי, כמו שיקרך דכני (במדבר י"א כ"ג) תזת היקרה לך והכוונה אשר ילצין אלי על רעהו, ויתורגס: (ווער זיינען פריינד היינזיך ביזא זיר פערלייזדעט).

תהלים קא

באור סד

קא (א) הסד ומשפט

אשיר, טעם אשירה

שיחבר שיר להגיד הסד

והמשפט שהוק עושה לעמו

כלומר שישתדל לעשות, כי

אין זה ממדות הטובים

להתפאר בטובם, כדנתי

והי דוד עושה משפט, וטעם

לך ה' אומרה שהמלתני

ולמדתי ועזרתני לעשות

משפטיך בארץ, (מדברי

הראש"ב), או טעם אומר

אני מעשי למלך כלומר שלא

אשיר דברי הנל והנאי

בקלח המזוררים, כי אם

דברי חסד ומשפט והטוב

בעיניך: (ב) אשכילה

בדרך המי, כלומר חתונן

בדרכי החמימו' וההשאלמו'

היא התנלית הנרבה לאדם,

מתי ובאזנעי' חזיה מעשים

חגיגתי ההשתלמו' הזאת,

והשיבותי לילעלמי חתהלך

בתם לבני וגו', ולדעת ר'

משה הכהן שהניח הראש"ב

טעם חנף אלי על ה' כמו

וינזח אלהים אל בלעם

שתשרה רוח הקדש עליו,

וכן תרגם הרב"ל. אההלך

וגו', כלומר הראשון שאעשה

הוא שאחנהג בתם לבני

בסתר כמו בגלוי, והב' שלא

אשים לנגד עיני דבר בליעל

אף מאיש אחר מקרובי

ומאנשי ביתי, אבל כל האנשי'

הסובבי' אותי יהיו טובים ושלמים,

והוא באמת ידוע ומפורסם

שישרות הנהגת המדינה והשכלתה

תלוי מאד בעבדי המלך ואנהביו הסובבים אותו: (ג) עשה סטים, בחול"ס, והוא מקור מנחי למ"ד,

וטעם סטים כמו כי חשטה אשתו, וכוונת הכתוב לאמר עשית סטים שנאתי תמיד, ולכן העושה

סטים בפרהסיא לא ידבק בו ממילא, אבל גם לבב עקש יסור ממני, כלומר מי שמראה חת כל

פעולותיו לשם שמים ובקרבו ישים ארבו, ובהיות לפ"ז ענין מאמר לבב עקש עם הנאים אחריו

מה שלא ישית לנגד עיניו, לכן דין מאמר עשה סטים וגו' כדין מאמר מוסגר, ובתרגום הרב:

(ד) לא אדע, לא אהב (רש"י), וכן היא מתורגם, וענין ידיעה כבר מנואר כמה פעמים:

(ה) מלשני, היו"ד נוספת, ואפשר שהכוני במקום הל' ובענין שאומרים בל"א (ווער וזיר דעז

טהוט). אצמיה, בתרגומו אמגר, והוא לשון הורדה והשפלה, כמו וכסאו לארץ מגרתה, כלומר

אשפילהו מגדלחו וממעלתו שהי' לו אחי, ובענין הזה תרגם הרב. גנה עיניו ורחב לבב, אף

שאין בדעתו עוד להזיק, מ"מ לא ימלט מזה בעבור גאותו שיהי' הוא וכל אשר לו נחשב בעיניו

יותר מכל שאר האנשים והדברים הנוגעים בהם, ולכן לא אוכל אשתו וארחיקהו מכל משמרי'

עלי עמי, אבל עיני יהיו תמיד בנאמני ארץ: (ו) לשבת עמדי, בדין ובעלה, והולך תמים הוא

ישרתני, בהנהגת עמי, זאסילו (ז) לא ישב וגו', כלומר לשמור משמתי בדברים הנוגעים ביני

לביך עממי, לא בהנהגת המדינה, גם לזה לא ישב וגו':

דיא ערהא בענען אייבענשאפטען אונר דא זייר-
דעפאללע לעבענסווייזע דעס קעניגס רוד.

(א) פואלם דוד'ס.

פֶּאָן גיטע זינג איך, פֶּאָן גערעכטעם וואַנדעל;

דיר ווייה' איך, עוויגער! מיין זאָיטענשפיעל!

(ב) איך דענק איהם נאָך, דעם וועגע דער פֶּאָללענדונג;

וויא לעב' איך, דאַס דוא צו מיר קאַכמוסט?

(איך ווילל אין הערצענס. אונשולר וואַנדעלן,

איים אינגערן מיינעם הויזעם;

(ג) פֶּאָר מיינען אויגען דולדען ניכטס,

דאַז ניערערטרעכטיג איזט.

[פֶּערווילדערט לעבען האַסט' איך שטעטס,

דעם האַנג איך זאָ ניכט נאָך.]

(ד) אַרגליסטיגע ווילל איך ענטפֿערנען,

קיין באַזער זיין מיין גינסטלינג.

(ה) ווער היימליך זיינען פֶּריינד פֶּערלוימדעט,

פֶּערווירקט מיינע גונסט.

ווער טראָטציג שויעט, ווען האַכמוטה בלעהעט,

איזט אונערטרענגליך מיר.

(ו) מיין אויגע זיעהט אויך אויף רעדליכע,

דיא זעטצ' איך נעבען מיר;

(ווער אויף פֶּאָללענדעטעם וועגע וואַנדעלט,

דער זאָלל מיין דיענער זיין;

(ז) דען העג' איך ניכט אין מיינעם הויזע,

דער טרוג אונר פֶּאַלשהייט איכט;

(ניע זאָלל געדייהען פֶּאַר מיינען אויגען

איין מאַן, דער גערנע ליגט.

(ח) לְבַקְרִים אֲצִמִית כָּל־רְשָׁעֵי־אָרֶץ
לְהַכְרִית מֵעִיר־יְהוָה כָּל־פְּעָלֵי אֹן:

אלמד ממעשיו: (ח) לבקרי'
אלמית. מדיוס יוס אכרית
מעט מעט רשעי ישראל
המחויבין מיתה:

קב

תפלה להחשלת בעת צרה, ובחוכה בכללה חפלה על בנין ירושלים.

(א) תפלה לעני כי יעטף ולפני יהוה ישפך שיחו:

קב (א) תפלה לעני.
ישראל שהם עם עני:

כי יעטף. בהתעטף נפשם
בלרה: (ד) נחרו. הנו"ן
משמשת כמו נעשו נקנו
והוא לשון יובש כמו (איוב
ל') ועלמי חרה מני חורב.
נחר מסוח (ירמיה ו'):
(ז) דמיתי לקאת מדבר.
כך אנו נדודים ממקומינו
ללכת בגולה. לקאת שם
עוף הוא: ככוס חרבית.
שם עוף כמו (ויקרא י"ח)
את הכוס ואת השלך ואת
הינשוף: חרבית. מדברות:
שקדתי

באור

(ח) לבקרים, ככל בקר
ובקר, ואמרו העם לפי
שהבקר הוא עת האשפט
בכל יום וכן כתיב דינו לבקר
משפט. להכרית, למ"ד
התכלית, וכמו שאמר הרב
אבן יחיאל ש"י שכל בקר
ובקר יגרש הרשעים מעט
מעט מן הארץ, יכרית
לכסוף כל פועלי און מעיר
ה' היא ירושלים, ויש לדעת
כיענין הכריתת אינו תמיד
על הכליון הנמור, כי אם
נופל לפעמי' גם על ההפרש'
והגרוש מהדומה או הקרוב
לו כמו מי הירדן יכרתון
(יהוש' ג'), ובתרגום הרב:

(ג) יהוה שמעה תפלת

ושועתי אליה תבוא:

(ג) אל-תסתור פניך ממני

ביום צר-לי הטה-אלי אונך

ביום אקרא מהר ענני:

(ד) כי-ברו בעשן ימי

ועצמותי כמוקד נחרו:

(ה) הוכה בעשב ויבש לבי

כי שכחתי מאכל לחמי:

(ו) מקור אנהתי דבקה עצמי

לבשרי:

(ז) דמיתי לקאת מדבר

הייתי ככוס חרבית:

שקדתי

דגש א"ש

המעמר

קב (א) כי יעטף, הנכון כמו שכתב הראש"ע שהענין כמו העטופים ברעב (אינה א' י"ט),
והוא תואר לאיש אשר עיניו תכלינה לדבר מה (טחחכטען, פערטשחכטען) וכן הוא
כאן כי נפש העני הזה בלתי לשון אל ארלו. (ה) הוכה, אמר הזכס המבאר וטעם הוכה ויבש
כטעם רוח גדולה וחזק ע"כ, ולא מלאתי את חדתי, כי אם כון שגם כאן בא זכר ונקבה יחדו
כמו שם הוכה יהיה זה טעות גלויה, כי הוכה אינו בינוני, אך נסתר בעבר וא"כ גם הוא זכר,
ובשלת הוכה זרות געשה בה כי בא נח ודגש וכן לא יעשה כנודע, והדגש כמשפט ע"ד ספ"ג,
והנח זר. כי שכחתי, מלת כי לנתינת טעם, הוכה כעשכוגו' יען שכתתי מאכול לחמי, ויתורג':

(דען)

תהלים קא קב

באור כה

(ז) מיט יעדעם מאַרגען טרײַב' איך אױס
(דעם לאַנדעם בעזעווייטער;
(פֿערבאַננע אױס דער שטאַדט דעם העררן
(דיא איבעלטהעטער אַללע.

קב

געבעט אים דראַנגזאַל, אונד ביטטע אום וו ע
דער ערבוואונג ירושלים.

(א) געבעטה איינעם ליידענדען, דער אין זיך געהיללט
פֿאַר דעם העררן זיינע קלאַגע אױסשײטטעט.

1.

(ב) עוויגער! ערהאַרע מיין געבעטה,

לאַס צו דיר קאַמימען מייןע קלאַגע.

(ג) פֿערברוג דיין אַנטליטץ ניכט פֿאַר מיר!

נייגע מיר דיין אָהר, ווען אַנגסט מיר איזט,

ווען איך פֿלעהע, ערהאַרע מיך באַלד!

2.

(ד) דען אים רויך פֿערשווינדען מייןע טאַגע,

וויא פֿייערבראַנד פֿערגליממט מיין געביין,

(ה) מיין הערץ פֿערוועלקט וויא אַבגעטעהעט גראַז.

איך דענקע קיים דער שפייזע מעהר;

(ו) פֿאַר לויטעם וועהעקלאַגען

(קלעכט דיא הויט מיר אַם געביין.

3.

(ז) דעם פעליקאַנע גלייכע איך אין דער וויסטע,

דעם אוהו אין פֿעראַדעטעם געמייער;

קב (א) השלה לעני,

למעונה בלרות שהי'

דרכו להתפלל בעטוף וכפשו

בקרבו מרוב עזר ולשפוך

כל לבו נגד ה' על לרותיו

הפרטיות שזא"ע"י הלרות

הכלליות לעם ה' חרבן

הבית ושמות הארץ וגלות

יושני', ותשועת שניהם גם

יחד, ולכן פעם יחחן על

עלמו ופעם על הכלל,

ופעם יערב הענינים לדבר

על עסקי הכלל כאלו הם

עסקי עלמו בפרט:

(ב) שמעה תפלהי, אמר

הרא"ב"ע: ידוע כי כל תפלה

ישמע רק הטעם שיראו בני

אדם כי נשמעה תפלתו,

עכ"ל, והאשכנזי ינדיל בזה

בין תיבת(ערהארען) לתיבת

(הארען): (ד) כי כלו

בעישן ימי, כמו דבר הנשרף

שהוא כלה בעשן והולך

לכליון ואבדון כן ימי היו

ברעה וכאלו כלי בעשן נלו,

(הרד"ק) - במקד, שם אוד

השורף, וטעם נחרו מבנין

כפעל ע"מ נגלו והוא לשון

החמטות מחמת החמיו'

כמו נחר מפוח מאש:

(ה) הוכה, לבי ע"י הלרות

בעש המוכה מחוס השמש

וויבש כמוהו, וטעם הוכה

וויבש בטעם רוח גדולה

וחזק. כי שכחתי מאכל

לחמי, מרוב הלרות אני

וואַע

זוכה המאכל, (כי השרוי בלער שזע תמיד ולא יתאב לאכול) כידוע בחכמת התולדה, כי

חיי הגוף תלוים בלב כי ממנו יתפשט החוס לכל הגוף, ולולי המאכל החמימות אשר בנוף עם

האזיר המקיים אותו מבזון מייבש הליחות אשר בנוף והמאכל והמשתה ישיב אל הגוף הרטיבה

אשר אבדו ממנו בחמימותו, (מדברי הנ"ל): (ו) מקול וגו', ידוע כי הנאנח' ולרת הלב מבחשת

הנשר, ובאשר תהיה עמה הלעקה כל שכן שיכחש הנשר לגמרי עד שידבק העלם לעור, וזוכר

הנשר במקו' העור, ולפעמים זוכר העור במקו' הנשר, (מדברי הנ"ל): (ז) לקאת, וכן כוס, שם

עופות מיללים ומחבולדים, וכן הוא יושב תמיד כדד וזוכה על לרותיו: הרבות, מקומות ובתים

המעמר

(דען זיך אז"ו) וזה ג"כ בוונת הרא"ב"ע שהביא המבאר. (ו) מקול, אולי הכוונה כי יען שבחתי

מאכול ועי"ז יבש לבי לכן אך מקול חוחתי ידעתי כי עוד דבקה עכמי לבשרי כלומר כי עוד נשמתי

כי, ויהיה עלמי מענין בעלם השמים (דען וועזען) והיא הדבר המעמיד, ונגוף האדם הוא הנפש

(עיין רד"ק שם עלם ובספר המלים להחכם געזעניוס) ונחסר מלת א"ע, ואין זה זר צפי המלין

(ח) שְׁקַדְתִּי וְאַהֲרָה כְּצִפּוֹר בְּוֹדֵד

עַל-גִּגַּי:

(ט) כָּל-הַיּוֹם חִרְפוֹנֵי אֹיְבֵי

מְהוֹלְלֵי בִי נִשְׁבְּעוּ:

(י) כִּי-אֶפֶר בִּלְחֶם אֲכַלְתִּי

וְשִׁקְוִי בִבְכֵי מִסְכְּתִי:

(יא) מִפְּנֵי-זַעֲמָה וְקִצְפָּה

כִּי נִשְׁאַתְנִי וְהִשְׁלִיכְנִי:

(יב) יָמַי כְּצֵל נִטְוִי וְאֲנִי כְעֹשֵׁב אִיבֹשׁ:

(יג) וְאַתָּה יְהוָה לְעוֹלָם הַיֹּשֵׁב

וְזִכְרְךָ לְדָר וָדָר:

(יד) אַתָּה תִקּוּם תִּרְחֹם צִיּוֹן

כִּי-יַעַת לְחַנְּנָה כִּי-בָא מוֹעֵד:

(טו) כִּי-רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת-אֲבִינָהּ

וְאֶת-עֲפָרָהּ יִחַנְּנוּ:

(טז) וַיִּירָאוּ גוֹיִם אֶת-שֵׁם יְהוָה

וְכָל-מַלְכֵי הָאָרֶץ אֶת-כְּבוֹדְךָ:

כ

(ח) שקדתי. התבוננתי בעלמי והנני כלפור בבודד על גג יושב לבדו באין זוג: בודד יושב בדד: (ט) מהוללי. המתלוללים בי ל' הוללות: בי נשבעו. ראו זרעתי ונשבעים בי ואומרים אם לא יארע בי כמו שארע לישראל בה יעשה לי כמו לישראל: (י) בבכי מסכת. בדמעה מזגתי: (יא) כי נשאתני. תחילה והגבהתני ועתה השלכתני משמים ארץ ואם לא נשאתני תחיל' לא היתה חרפתי רבה כל כך: (יב) כצל נטוי. לעת ערב כשהללים נוטים ונשחשכה אין נכרים אלא בלים והולכים: (יג) ואתה. אשר לעולם חשב ונשבעת לנו כך כשם שאתם קיים יש עליך לקיימנו לשיכך: (יד) אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה. כי כך הנוטת (דברים ל"ב) כי יראה כי אזלת יד והרי אזלת יד: (טו) כי רצו. אהבו אף את אבניה ואת עפרה ומדרש אגדה כשלא יבניהו וגלותו נשאו עמהם מאבני ירושלי' ועפרה לבנו' להם אם בבבל בית הכנסת: (טז) וייראו גוים. את שמך כשתושיע את עמך:

ב א ו ר

במרכי' אשר שם יקוננו הקפוד והדומה: (ח) שקדתי, ענינו התמדה ואמר שיתמיד בלרותו צלי מרגוע כלל, כי אף בעת שאחרי' ישנים הוא ער, כי נדה שנתו מעיניו, והוא כלילה באותו

ה מ ע ר

בבודע, ויתורגם: (כור חן) חיינען זייפלען [הערקע חייך] דחם גייסט אונד קערפער נאך לזונות אענהענגען). (ח) שקדתי, לפי שדימה את עצמו לנוס חרבות והוא העוף אשר יומם ינוח בקנו ובלילה יפרו כנפיו לטרוף ערף, אמר גם אני כמוהו אעיר כלילה, אולם כל אנוה לאכול אך אהיה כלפור בודד. (ב) ימי כצל, החכם האנאר שלז ידו להגיה בדברי הרד"ק (עיין בדבריו) ולדעתי הדברים כבתנס, כי ידוע הוא כי הל' יתהוה אם כי גוף עכור ימוע נוגה השמש מלהאיר במקום אחד ויאפילהו, או שקרני השמש לא יגיעו אל מקום אחד ועוד היא תזרח אל מקום אחר, אולם אם כבר באה השמש אז לא יהיה עוד בעלם כל על הארץ אך חשך ואפלה, ולכן הלל הוא באמת פעול יין נתהוה מהסרת השמש. והנה תוכן המשל הזה הוא לדעתי כי ימי המה כלל אשר יעשה איש עלי ארץ ונעברו ישובו חלי השמש להכות במקום ההוא, ולכן אני כעשב אינש אשר יכיהו שמש ושרב.

תהלים קב

באור סו

(ז) וואָצע וויא דער נייַבֿעֿפֿאַגעל

איינזאם אויף דעם דאַכע .

(ט) דיא פֿיינדע היירנען שאַרענפֿראָה ,

אונד שוואַרען זיך ביא מיינעם פֿאַללע צו .

4.

(י) אשע עכסע איך וויא בראַד ,

בישע מיינען טראַנק מיט טהרענען ;

(יא) פֿאַר די ועם צאַרן , פֿאַר דינעם פֿלוֹכע ;

דען האָך האַבסט דוא מיך אויף , אינד וואַרפֿסט מיך הין .

5.

(יב) וויא שאַטטען שוואַנדען מיינע טאַגע ,

(איך וועלעקע הין וויא גראַז ;

(יג) דוא אַבער , הערר ! דוא טהראַנסט עוויג !

דיין רוהם בלייבט פֿיר אונד פֿיר ;

(יד) דוא מאַכסט דיך אויף , ערבאַרמסט דיך ציון'ס ,

(ווען צייט אונד שטונדע דאַ אויזט ,

דאַס דוא איהר געדויג זייעסט .

(טו) דיינע דיענער לעבען איהרע שטיינע ,

דענקען איהרעם שטויבעס וועהמוטהספֿאַלל .

6.

(טז) דאַן עהרען היידען דיינען נאַמען , הערר !

אונד אַללע קעניגע דער ערדען דיינע מאַיעסטעט !

דער

כפור המעִיִּף בחִיבִּה
כפרד מחִיבִּיו ויושב לנדו
על הגג : (ט) מהוללי ,
המתלוללי'ני , לשון היללות
(רז"י) . בי נשבעו , אומרי'
אס לא יארע כמו שאירע
לישראל , נה יעשה לי כמו
לישראל אס אעשה כך וכך ,
(רז"י ורד"ק) , וטעם בי
בסם הנלל , כמו שהערנו
לעיל (פ'א') : (י) כי אפר
בלחם אכלתי , משל אחר
מרוע מעמדו , ואמר הרד"ק
הטעם כי לחמו בפיו דומה
לו לאפר , כלומר שלא ימלא
בו טעם , וכן אמר ספורנו
בהיותו נעדר ההרגשות
מחוץ לער , ע"כ ; אמנם
לפ' ז' יחי' השטור אפר כלחם
אכלתי אי ההפוך כי לחם
באפר אכלתי , ולכן נראה
יותר נכון שהטעם על מה
שהיו משימי' אפר בראשיהם
באבלס , ואומר שבשעת
אכילתו נפל מן האפר על
הלחם ונערבו יחד , והעד
ושקוי בנני מסכתי על
הדמיעו'היורדו'מן העינים .

ושקוי , היי"ו במקום הא' השש , והסם כולל כל מיני משקה , וטעם מסכתי ידוע כמו מוגתי :
(יא) כי נשאתני והשליכני , הרולה להסיל דבר בארץ נושא אותו למעלה ומסיל אותו בחזקה , כי
כל מה שמוגני' אותה המפלה יותר חזקה , (הרד"ק) , או יהיה הטעם כמו שאמר הרב אבן
יחי"א : כי נשאתני ברום המעלות (בימי שלותי) ואחר כך השלכתיני אל שאול תחתי' מהבזיון
והכלימה , וכן אמר רש"י ז"ל : אס לא נשאתני תחלה לא היתה חרפתי רבה כל כך : (יב) בצל
נטוי , לעת ערב כשהכללים נוטים וכשזכינה אינם נכרים אלא כלים והולכים (רז"י) ואמר
הרד"ק ח"ל : אמר נטוי שהוא פעול באלו השמש נוטה הכל בסורו מעל הארץ , כי בסור השמש
יהיה הכל , (כן הוא בדפוס וטעות הוא ולריך להיות לא יהיה הלל , ואין לומר שכוונתו על
חשנת הלילה שהוא באמת ג"כ אל השמש אשר מעבר לארץ כי דמיון המשל בהכרח על שקיעת
הכל לא על ביאתו וכמו שאמר הוא בעלמו הטעם) ימי חלפו במהרה כמו הלל החולף במהרה ,
ועד"ז בא ממנו ג"כ הנפעל כי ינטו כללי ערב , ע"כ , אמנם על כנחלים נטוין (במדבר כ"ד)
אמר הר"ם שהוא לשון פשיטה ומתיחה (והנג געטטרעקט) , נחלים שנארכו ונמשכו לנטות למרחוק
והכל קצר בעת הלהרים , ולעת ערב ימשך ויגדל מאד , ואפשר שזה טעם כי ינטו וגו' :
(יג) ואחה ה' לעולם חשב , ידוע שהרעיונות המתהפכות יעלו זו את זו במחשבת החושב כמו
הדומות , וכן באן אחר שזכר קלות הפסדו ומיעוט קיומו יעמוד על הקיום הנלחי מההס ב"ה
ובזה ינחם , כי אף אס הוא לא יראה בתשועת עמו , מ"מ בטוח הוא שתבוא : (יד) כי , לאמת ,
ודאי תקום לרחם ליון אס יהיה עת לחנן אותה , דהיינו כי בא מועד , אשר דברת לניבאך קץ
ע' שנה , ואז יראו גוים את כבודך , ומאמר כי רצו וגו' מאמר מוסגר , על עולם ההתחשקות
לארץ מולדתם ואמר שאפי' אבניה רולים יותר ועפרה תמלא מן בעיניהם יותר מכל טוב שארי
המדונות שגרי' שם : (טו) יחננו , ידולה מן , כטעם מן עיר על יושבי' בפיו חו"ל , ויש פרשנה
לשון רחמים , וכן מרגם הרב : (טז) וייראו , יראת כבוד , ובתרגום הרב :

(יח) הערער. הלועק כמו (י"ג ט"ו) זעקת שני יעצרו. ד"ס ערער הרום ונשאת כמו (לקמן קל"ז) ערוערו: (יט) תכתב זאת. כך יאמרו רואי הישועה תכתב הישועה הזאת לספר אותה לדור אחרון: ועם כנרא. שנעשה בריה חדשה ללא מעבדות לזרות מזופל לאור גדול: (כ) אל חזן הניע. לראות בעיני עמו: (כא) תמותה. חול' למות. אנמורני"דא בלע"ז: (כב) ענה בדרך כמי. חוזר לקבלו הראשון כי ושאני ותשליכני ימי כלל בוי ענה בדרך אויבי כחי: (כג) אומר. לה': אלי. חתה: אל תעלני בחלי ימי. אל תסלק אותנו להשאידנו מן האדמה ביד אויבנו בחלי ימינו ומה הם יאינו כל ימות דור דורים שנותיד. הנטקת לקיימנו לשניך כמו שאמר בסוף המזמור ושנותיד לא יתמו ורע עבדיך לשניך יכון: (כד) לפני. מתחלה: (כה) כלביש תחליפם. נאדם ההוסף לבשו לפושטו: (כז) ואתה היא. העומד וקיים ברבי

ה מעמר

(כא) תמותה, חולה למות חנמוריני"ד"א בלע"ז; מבואר לעיל ע"ט י"א (ד"ה). (כב) לספר, הוכון שהלמ"ד כמו למען, כלומר לשמוע חקת אסיר וגו' למען יספיר וגו' זכן הוא בהעתקו' שאר המעתיקים.

- (יז) כִּי־בָנָה יְהוָה צִיּוֹן
נִרְאָה בְּכַבּוֹדוֹ:
- (יח) פָּנָה אֶל־תַּפְּלַת הָעֲרֵעַר
וְלֹא בָּזָה אֶת־תַּפְּזֹתָם:
- (יט) תִּכְתָּב זֹאת לְדֹר אַחֲרָיוֹן
וְעִם נִבְרָא יִהְלֶל־יָיָה:
- (כ) כִּי־הִשְׁקִיף מִמְרוֹם קִדְשׁוֹ
יְהוָה מִשָּׁמַיִם אֶל־אֶרֶץ הַבְּיֹטָה:
לִשְׁמַע אֲנִי־קַת אֲסִיר
לִפְתָּח בְּנֵי תַמּוּתָהּ:
- (כג) לְסַפֵּר בְּצִיּוֹן שֵׁם יְהוָה
וּתְהַלְּתוּ בִירוּשָׁלַם:
- (כד) בְּהַקְבִּץ עַמִּים יִתְדוּ
וּמַמְלָכוֹת לַעֲבֹד אֶת־יְהוָה:
- (כה) עֲנֵה בְּדֶרֶךְ כְּחוֹ הַצֵּדִיק יָמָיו:
אֹמַר אֵלָי אֶל־תַּעֲלֵנִי בַחֲצֵי יָמָי
בְּדוֹר דּוֹרִים שְׁנוֹתֶיךָ:
- (כו) לְפָנַיִם הָאָרֶץ יִסְדָּתָהּ
וּמַעֲשֵׂה יְדֶיךָ שָׁמַיִם:
- (כז) הִמָּה וַיֵּאבְדוּ וְאַתָּה תַעֲמֹד
וְכֹלָם כַּבֶּגֶד יִבְלוּ
כְּלָבוֹשׁ תַּחֲלִיפֵם וַיִּחַלְפוּ:
- (כח) וְאַתָּה הוּא
וּשְׁנוֹתֶיךָ לֹא יִתָּמוּ:
- (כט) בְּגִיד־עֲבָדֶיךָ יִשְׁכָּחוּ
וְזֵרַעֲם לְפָנֶיךָ יִכּוֹן:

תהלים קב

באור כז

- (י) דער הערר האט ציון אויפגעבויעט, צייגט זיך אין זיינער העררליכקייט.
- (יח) יער וואנדטע זיך צום פלעהען דער פערלאססענען, פערווארף ניכט איהר געבעטה.
- (יט) מאן שרייב' עם פיר דיא נאבוועלט אויף, ראם קינעטיג פאלק דעם העררן לאבפרייע.
- (כ) ער שויעט פאן זיינער הייליגען האהע,
- (כא) ערהערט דאז עכצען דער געפעסעלטען, מאכט לאז צום טאדע פערראכטען.

7.

- (כב) זא ווירד דעם עוויגען רוהם אין ציון, זיין לאב בעזונגען אין ירושלים,
- (כג) ווען פעלקער איינסט זיך זאממעלן, אונד רייכע אייניג זינד דעם העררן צו דיענען.
- (כד) ערליעגט אויף דעם וועגע מיינע קראפט, זינד מיינע טאגע אבגעקירצט,
- (כה) זא פלעה איך: גאטט! אך נים טיך ניכט (אין מיינער טאגע העלפטע וועג! עוויגיטען וועהרען דייע יאהרע!

8.

- (ט) דער ערדבאלל, דען הוא עהערעם געגרינדעט, דיא היממעל, דייער הענדע ווערק,
- (כז) זיא פערגעהען — דיא בלייבסט, פעראלטען, וויא געוואנד;
- דיא וועכסעלסט זיא, זיא וועכסעלן;
- (כח) דיא אבער בלייבסט דערזעלבע, אונפערגענגליך דייע יאהרע.
- (כט) קינדער דייער דיענער, ווערדען נאך דאז לאנד בעוויאהנען, איהר זאמען נאך פאר דיר געדייהען.

(י) זי בנה וגו' יעלה
 בנחמות מעלה מעלה עד
 כי יסיר ברוח קדשו איר
 ההלל שיסירו כל העמים
 לעת הזאת: (יח) הערע,
 עץ הגדל במדבר, ויסריל
 הס בגלו' נעזבי' ומחבולדי'
 בערער בערבה, (מדני'
 הי"ד"ק): (יט) ועם נברא,
 זה הדורות הנולדים להנח
 אחר תבואע': (כא) לפחת,
 ממוסרותיהם בני תמוהה,
 המוכני' למות: (כב) לספר
 בציון, למ"ד הב ללת כלל'
 לכל כלי המסנן הנזרת
 בחבו' אור לנתיב' להר"ה,
 דהיינו אחר שפרט בנחוב'
 הקודמים כי בנה וגו' איר
 ההלל הזכר, יאמר עתה
 דרך כלל בן יסופר שח"ה
 בלין ותהלתי בירושלים
 צעת שיקנן וגו' זכרתיים
 הרב: (כד) ענה בדרך
 בחי, עוד ישוב מן הכללי
 על עצמו ואומר, אם שינה
 המענה זה הבר כוזבי בדרך
 כשהגלני ממוחתי לז'ן
 מרחק, או טעם בדרך'
 המשך הזמן מן הכבוש עד
 הגאולה, וקצר ימי בעולו
 אשר העמים עלי באופן שיש
 לי לירא שלא אחיה עד קץ
 שבעים שנה ולא אראה
 בנחמות עמי, הנני אומר
 ומתפלל אל ה' אל תעליני
 בחי ימי, כי אם הוסיף לי
 בזמך אותו הכז אחר
 המציט ממני האויב, אחיה

ה' אשר בדור דורי' שנותיך, כדלעיל. א תעלני, ענין נרתייה והפסק כמו בעלות גדיש בעתו, (כ"ג) בן
 מלך) וכן תרגם הרב: (כה) בדוד דורים, בלתי נקננים ונספרים, כלומר נלח ועד: (כו) לשנים,
 יוסיף לדבר בנחמות השם וקיומו לאמר הארץ אשר לשנים יסדת והשמים מעשה ידך, שהם נראים
 חזקים ומוכקים, הנה גם המה יאבדו ואתה תעמוד עוד, כי הם נרכיבים לך ואין אתה נריך להם:
 (כז) המה יאבדו, אמר רד"ק וז"ל: יש מחכמי המחקר שאומרים שלעולם קץ וזמן שיחזור העולם
 לתבו ויבדו כמו שהי', ויש בנייהם מחלוקת בזמן עמידת העול' כמה הוא, ויש מהם שאומרים
 כילעולם אין קץ ותכלה אע"פ שהי' לו ראשית, ולדעת אלו יהי' פירוש הפסוק המה יאבדו אם
 תרבה, עד כחן לשונו, ויש לדעת שאין להביא ראיה כלל מאמרי המאורר לאמיתות אמרי החוקר
 כיכל אחד מהם לדרכו ולך, ודרכי המליטה ודרכי המחקר חזקים זו מזו מאד. כלבוש, שבוט
 האדם ומחליפו ואזר בן תחליפם ותשגם אם תרבה, (הנ"ל): (כח) ואחה, הוא תמיד איתו
 שהיית מעולם בלי שנוי כלל. ושנוחיד לא יתמי, ולכן בעשוני, שאף אם אני וכל הדור הזה לא
 יזכה לשוב אל הארץ, הנה בנינו ישגנו בארץ המנוחה, ורע עבדיך יכון לפניך לעת הקיבו:

קג

הפלה חולה בעצמו וגם חסלה אחרים עליו.

(א) לְדָוִד

- בְּרָכִי גַפְשִׁי אֶת־יְהוָה
- וְכָל־קִרְבֵי אֶת־שֵׁם קְדֹשׁוֹ:
- (ג) בְּרָכִי גַפְשִׁי אֶת־יְהוָה
- וְאֶל־תְּשַׁכְּחֵי כָל־גְּמוּלוֹי:
- (ג) הַסֵּלַח לְכָל־עוֹנְכִי
- הַרְפֵּא לְכָל־תַּחֲלוּאֵיכִי:
- (ד) הַגּוֹאֵל מִשַּׁחַת חַיִּיכִי
- הַמַּעֲטֵר כִּי חֶסֶד וְרַחֲמִים:
- (ה) הַמְשַׁבֵּעַ בְּטוֹב עֵדֶיךָ
- הַתְּחַדֵּשׁ כְּנֶשֶׁר נְעוּרַיִכִי:
- (ו) עֲשֵׂה צְדָקוֹת יְהוָה
- וּמִשְׁפָּטִים לְכָל־עֲשׂוּקִים:
- (ז) יוֹדִיעַ דְּרָכָיו לְמֹשֶׁה
- לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל עֲלִילוֹתָיו:
- (ח) רַחֲמֵם וְחַנּוּן יְהוָה
- אֲרַךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד:
- (ט) לֹא־לִנְצַח יִרְיֵב וְלֹא לְעוֹלָם יִטּוֹר:

לא

עם השגת העדן בעולם הנשמות. נעורכי, מה שכתב הראב"ע כי הוא כמו צנות לעדה עלי שור (עיון בבאור), אין הראיה דומה כי שם נאמר שהכוונה כי על כל אחת ואחת ידבר לפי שיש בו יחיד ב' ; אולם מלת נעורים היא מהשמות אשר לא יתאחדו, ואולי בון במה שאמר שהוא כמו נשים לחמר כאשר יבוא גשיר אך ברבים ולא ביחיד האף שיש בלי ספק גם יחיד ממנו (אף שלא מלינו כ"א אשה) כן הוא במלת נעורים, וענינו תחדש כנשר כל אחת מנעוריכי, וזה דחוק וגם ללא כורך, כי כבר בא ומי נדה לא זרק עליו (במדבר י"ט י"ג) ומיס גם הוא שם ברבים כנודע. אך מה שכתב החכם המבאר שלדעת ר"מ הכהן החסרון לא יוכל להמנות כ"א בחסרון צי"ת בנעוריכי ר"ל כי על ההתפעל לא יתכן פעול כלל, ולזה מן ההכרח לומר כי סקר הבי"ת, והענין שהפס תחדש עם ימי נעורים.

קג (א) ברכי נפשי חמשי
 ברכי נפשי יש כאן
 כנגד חמשה עולמות שהאד'
 דר בהם כמו שאמרו רבותינו
 במסכת ברכות דר במעי
 אמו יונק משדי אמו וכן
 כלם: (ה) תחדש כנשר
 נעוריכי. כנשר הזה שמחדש
 כנפים ונול' משנה לשנה.
 ויש מדרש אגדה על מין נשר
 שנשמוקין חוזר לנערותו:
 (ו) יודיע דרכיו. מודיע
 דרכיו

המעמר

קג (ה) עדיך, לדעת
 החכם געועניום (נס'
 המלים ערך עדי) יהיה
 ענינו הזקנה והוא נגזר מן
 עד שהוראתו הנלחמיתתקשר
 היטיב עם החלק השני
 תחדש כנשר וגו' כי שלשה
 הפסוקים האלה ג ד ה
 נחלקו לשני חלקי מתאימי'
 על דרך סנה ומסובב,
 הסולח לכל עונכי, ועי"ז
 הוא רופא לכל תחלואיכי,
 כי אין יסורין בלא עון ואם
 יכופר העון גם המחלה
 תסור, הגואל משחת חייכי
 והוא כי יקח את נפשו מיד
 שאול, ועי"ז יעטרהו חסד
 ורחמים כי תשבון כלל שדי
 המשביע בטוב עדיך להוסי'
 לה כח ועלמה בימי זקנה
 ושיבה, ועי"ז תחדש כנשר
 נעוריכי. ומה שהזכיר תחלה
 חיי נלחמיתתקשר על ימי
 זקנתו, הוא לפי שרעיון
 הסולח לכל עונכי התרועע

תהלים קג

באור סה

קג

עבט איינעס קראנקען פיר זיך זעלבסט, אונד
איינעס אנדערן פיר איהן.

(א) פֶּאֶן דוד.

מיינע זעלע בענעדייע דען העררן,
אַלל מיין אינגערעס זיינען הייליגען נאָמען!

(ב) מיינע זעלע בענעדייע דען העררן!
פֶּערג'ס ניכט אַללער זיינער וואָהלטהאַטען!

(ג) ער פֶּערגיבט דיר אַללע דינע זינדען,
אונד היילט דינע קראַנקהייטען אַללע;

(ד) ערלאָזט פֶּאָג אונטערנאַנג דיין לעבען,
קראַנט דרך מיט ליעבע, מיט באַרמחערציגקייט.

(ה) ער זעטטיגט דינען שמוק מיט זעליגקייט;
מאַכט, דאַס דוא דרך דעם אַדלער גלייך פֶּעריינגסט.

(ו) ער שאַפֶּט גערעכטיגקייט, דער עוויגע!
גערײַכט דען אונרעכט ליידענדען.

(ז) משה צייגט' ער זיינע וועגע,
דען זאָהנען ישראל'ס זיין טהון:

(ח) „אַללכאַרמחערציג איזט דער הערר, אַללגנעדיג,
„לאַנגמיטהיג אונד פֶּאָן גראַסער גיטע.“

(ט) ער ווירד ניכט אונאוויִהערליך האַדערן,
ניכט עוויגליך נאַכטראַגען זיינען גראַלל;

ער

קג (א) ברכי נפשי

אמר הר"ם ז"ל

בספרו הנכבד ירושלים על
זה המזמור ז"ל: המזמור
הזה הוא רב הלמודים וגדול
העלילה בלב המשביל
המתבונן עליו ברוח מבינתו.
לדעתי חנרו המלך דוד על
ספור הכ"ע' הגדול והנורא
בתורתנו, כשהודיע הקב"ה
לנאמן ביתו את דרכי טובו
הגדול, ונתעורר על ידי
התבוננו בחסדי ה' ודרך
הגלות על עמו, לספר
את המאורע בדרך שירי,
ולתת שבח ותודה לה'
האופט נדקוב חסד, ולזה
התחיל המזמור בקול קורא
נפשו להעירה לזכרה
ותודה ואמר ברכי נפשי
וגו', הסולח לכל עונכי,
המעטרכי חסד ורחמים,
המשביע בטוב עדיך וגו',
יודיע דרכיו למשה וגו'.
וכל קרבי, כל מחשבותי:
(ב) שם קדשו, כבר הערנו
שמלת שם יפול תמיד על
מדותיו יתעלה, והם מוכן
ענין השיר כמו שזכרנו.
(ג) עונכי, וכן החלואיכי
ומזריהם בחוספת יו"ד
ללחות המנטא. הרופא
לכל החלואיכי, כפל ענין
הסולח לכל עונכי כי
העונות הם תחלואי הנפש:
(ד) משחח, שם המקרה,

ענינו השחת': (ה) עדיך, הנכון כמו שאמר הראב"ע שהנשמה היא עדי הגוף, והשנ"ה השניעה בטוב
שחלק לה חכמה שכל ותבונה וידיעת האמת והלדק. החדש כגשר נעוריכי, כמו שאמר רש"י
ז"ל: כגשר הזה שמחדש כנפים ונוכה משנה לשנה, ע"כ, והטעם לפי שהנפש לא תמות לעולם
כי אם תחיה עדי עד, וכחב עודו ז"ל: ויש מ"א על מין נשר, שכשמוקין חוזר לנערותו, ע"כ,
והוא ידוע במשלי הקדמונים בשם (פֶּעניקס), ואמרו חכמי התולדות שאינו נמלא כ"א בדמיון,
והאמת שהמזמור ישא משלו כפי השמע וכפי המקובל כאשר כבר הערנו ע"ז לעיל (שירנ"ח),
במאמר שגלול תמס יהלוך, ות"ו תתחדש לנסתרת כדעת ראב"ע שרבו נעורי' כמו נשים ובא
תתחדש בדרך ננות לעדה, או מטעם הפעל הקודם לשם, ולדעת ר' משה הכהן הוא חסר יו"ד
ומוסב על הנפש, ומסרון זה לא יוכל להמנות כי אם בחסרון ב"ת בנעוריכי: (ו) עשה צדקות,
בלומר וכן הוא מדתו תמיד, וכאשר הודיע הוא בעלמו דרכיו זו לעמו ע"י משה עבדו כשהעביר
בל טובו על פניו: (ז) יודיע דרכיו, מודיע דרכיו למשה (רש"י לשון הוה): (ט) כי לא לנצח
יריב, גם אם יעגוש המוטא לא יהי' זה באום אופן לעולמי עד, כי אם עד שיטהר הקוטף
מחמתו:

דרכיו למשה. (יד) זכור
כי עפר אנתנו. זכור הוא
ולא שכת שאנתנו עפר.
ויודע שאנוש בחליר ימיו
וגו': (טז) רוח עברה בו
אס עברה חולי של מיתה:
(יט) משלה. מושלת:
ברכו

באור

(י) לא כחטאינו עשה
לנו, כנר ראינו זה כמה
פעמים, או שכל הפעלים
האם לשון הוה הס וכתרגו'
הרב: (יא) גבר, מלשון
ויצרו המים, שעורו וירבו,
ולדעת הר"ם הוא לשון
שליטה, שחסדו שולט על
יראיו. ומד מן סבריא אמר
ענין גבר באן כמו גבה
בחלוק אסה"ר, והעד
ברחוק הרחיק, ואינו רחוק
כי לא הרחיק עדותו:
(יד) יצרנו, שם כלומר
ידע שילירתנו מעפל וא"א
להפסד מכל וכל מתאות
הגוף, (ר"ש בן מלך), וכן
אמר הר"ב "ע ילרנו
תולדתנו, וכ"ת הרב (אוג)
זערע בילדונג). זכור, תאר
פעול, ואמרו המדקדקים
שהטעם זכור לפניו, ויתכן
לומר שהוא מאותן הפעלי'
הנבני' כפעולי' והוראתיה'
כפעולים, כמו נלחם,
נשבע, ודומיהם, וזה מה
שקורין כלשון רומי (דעפון)
נענלוח), והטעם לפי שיש
בהם משתי הבחינות, כאשר
יבין

- (י) לא כחטאינו עשה לנו
ולא כעונותינו גמל עלינו:
- (יא) כי כגבה שמים על הארץ
גבר חסדו על יראיו:
- (יב) כרחק מזרח ממערב
הרחיק ממנו את פשעינו:
- (יג) כרתם אב על בנים
רתם יהוה על יראיו:
- (יד) כי הוא ידע יצרנו
זכור כי עפר אנתנו:
- (טו) אנוש כחציר ימיו
כצייץ השדה בן יציץ:
- (טז) כי רוח עברה בו ואיננו
ולא יכירנו עוד מקומו:
- (יז) וחסד יהוה מעולם ועד עולם
על יראיו וצדקתו לבני בנים:
- (יח) לשמרי בריתו
ולזכרי פקדיו לעשותם:
- (יט) יהוה בשמים הכין כסאו
ומלכותו בכל משלה:
- (כ) ברכו יהוה מלאכיו
גברי כח עשי דברו
לשמע בקול דברו:
- (כא) ברכו יהוה כל צבאיו
משרתיו עשי רצונו:

ת ה ל י ם ק ג

ב א ו ר ס ט

- (י) ער האַנדעלט ניכט מיט אונז נאך אונזערן זינדען, פֿערגילט אונז ניכט נאך אונזער מיססעטהאָט.
- (יא) זאָ האָך דער היממעל איזט איבער דיא ערדע, וואַלטעט זיינע ליעבע איבער זיינע פֿערעהרער.
- (יב) זאָ פֿערן דער מאָרגען איזט פֿאַם אַבענד, ענטפֿערנט ער אונזרע שולד פֿאַן אונז.
- (יג) וויא פֿאַטער איהרער קינדער זיך ערבאַרמען, ערבאַרמט דער הערר זיך זיינער פֿערעהרער;
- (יד) דען ער קעננט אונזערע בילדונג, איזט איינגעדענק, דאַס וויר נור שטויב זינד.
- (טו) דעם מענשען לעבען איזט וויא גראַץ; ער בליהט דעם פֿעלדעם בלומע גלייך;
- (טז) הויכט זיא איין ליפֿטען צן, זאָ איזט זיא הין, אונד איהרע שטאַטטע קעננט זיא ניכט מעהר.
- (יז) אַבער עוויגקייט הינדורך בלייבט גאַטטעם גיטע, דענען, דיא איהן פֿירכטען, זיין וואַהלטהון קינדעסקינדערן,
- (יח) ווען זיא האַלטען זיינען בונד, געדענקען זיין געבאַטה, דאַרנאָך צו טהון.
- (יט) דער הערר האַט זיינען טהראָן אים היממעל פֿעכטגען, שטעללט, אונד זיינע הערשאַפֿט וואַלטעט איבער אַללעם.
- (כ) בענעדייעט דען העררן! איהר זיינע ענגעל! העלדענקרעפֿטע, דיא איהר איהם געהאַרבעט! פֿאַללשטרעקקעט, וואַס זיין וואַרט געביעהטעט!
- (כא) בענעדייעט דען העררן! איהר זיינע העערע! זיינע דיענער, דיא איהר זיינען וויללען טהוט!

יבין כל חוקר משכיל מענייניהם, וכן כאן בבחינה אח' הכת הזוהר הוא המועל והדברים הנזכרים הם הפעולים; אמנם בבחינה אחרת הדברים המעוררים הזכירה הם המזכירים וא"כ פועלים באמת, והנה הזכיר אשר נתעורר על ידם הוא הפועל, וכן הוא בלשון רומי (דעקוהרדטוס), וגם בל"א ל"א להורא' הזאת תיבה מיוחדת (חז"ט חיי"ט געדענק), ובקוהרדטוס נמנית המלה העברי' הזאת נטעות בין הלויים. כיעשר אנחנו, כי העלמות הם מוסדות הגוף והם קרות ויבשות כמתנות העפר, (הרא"ג"ע), והאמת כי כל הנשמים השייכים אל הארץ הזאת יסודם הראשון הוא העבר: (טו) אגוש וגו', כלומר גם זה יודע שימי אנוש מעטים: (טז) עברה בו, בל"ן השדה ותיבשו, ועוד מעט ואיגו מכל וכל, עד שאפילו מקומו אשר עמד עליו לא ייכרו עוד, לפי שיתפרדו חלקיו וישתנו תאריהם לגמרי: (יז) וחסד, וי"ו לעורר על היפך הענין הקודם כאניש יכלה אצל חסד ה' לא יכלה, כי הוא שומר לדקרו ליריאיו חף אחר מותם וגד בני בנייהם, אס הם שומרים בריתו: (כ) גבורי כח, גבורים בכח, שיש להם כח רב לפעול פעולות גדולות. ולמתכונן בזה המין מהסמיכות יותרו ספקית רבות בדרכי הלשון. לשמע בקול דברו, אשר אס מזומני' לשמוע מה שיזכר, (הרד"ק). וראש"ע ארני אינ' כבני אדם שיקו מהשם שגב נעשות דברו, רק זה הוא שגב ותענוגם ותפארתם לשמוע בקול דברו, ע"כ, והיותו נכון שזה ענין הכרכה, כלומר בזה הכרכו אורו נשאו בקולו לעשות רצונו:

ר ש י

(כב) ברכו ה' כל מעשיו.
אשר הם ככל מקומות
שמזלתי שם:

קד (ב) עוט' אור. ברקיע
כשלמה: (ד) עושה
מלאכיו רוחות. עושה את
הרוחות

ה מעמר

קד (א) ברכי נפשי,
אמר הראב"ע לפי
הסברא גם זה המזמור
לדוד, כי תחלתו וסופו דומ'
לראשון (פי' שמתחיל וסיים
בברכו נפשי כשיר ק"ג
שלפניו); אולם כל אשר
יבקר בעין הבחינה יראה
כי השיר הזה נוטה ממליכות
דוד בשני דרכים, האחד
הוא (כאשר הערנו עליו
כבר במבוא לס' משלי) כי
דרך המלך שהתפעלויות
נפשו יתהפכו כמו רגע
מתכונה אל תכונה, ולכן
אין בכל שירי אסדרו שלימה
אך המה כמו פרקי בלי
הנלמדים יחדו ע"י כוונת
וקצורים והיו לאחד. וגם
בשיר הקודם יש בו ענינים
שונים זה מזה כאשר ישביל
המעייין. אולם שיר שלפניו
אחד הוא ככל חלקיו ולא
יתפרדו, ולספר פלאי
הבריאה היא הנקודה
אשר שם במרכו שירו,

ת ה ל י ם ק ג קד

(כג) ברכו יהוה כל מעשיו
בכל מקומות ממשתלתו
ברכי נפשי את יהוה:

קד

תחלת ה' בורא כל זון ומפרנס הכל.

(א) ברכי נפשי את יהוה
יהוה אלהי גדלת מאד
הוד והדר לבשת:
(ב) עטה אור כשלמה
נוטה שמים כיריעה:
(ג) המקרה במים עליותיו
השם עבים רכובו
המהלך על כנפי רוח:
(ד) עשה מלאכיו רוחות
משרתיו אש להט:
(ה) יסד ארץ על מכוניה
בלתמוט עולם ועד:

תהום

ועליה יסובבו במחוגה כל עשתונותיו. והשנית הוא מה שהעיר הראב"ע עלמו בתחלת שיר ז'
שדרך דוד לדבר תמיד ממעמדו הפרטי וכן הוא בשיר ק"ג, ובשיר הזה אין בו מה שיוורה על
תכונת איש פרטי. גם יאהב המלך מליכות מוסרים, והמסורר הזה אך גבורות ה' ימלל ומסדו
יגיד, ורק המאמר האחרון יתמו חטאים. הוא מדרך המוסר, ולזה אני אומר כי מסורר נכבד
אשר תיקן זה השיר, והמאסף חזר אותו לשיר ק"ג בעבור ההתדמות אשר ביניהם. אך בזה
לדקו דברי הראב"ע כי המליץ יספר מעשה בראשית נפי הסדר בתורתו הקדושה, אך שרות
המליכה השיאהו לפעמים לרעיונים מתאימים המשולבים איש אל אחיו, ובאשר אנא.

(ב) עטה אור, הוא מאמר הראשון יהי אור. נוטה שמים, הרקיע הנברא ביום ז' להבדיל
בין מים למים, ולכן אמר (ג) המקרה במים, והמה המים העליונים, ומזה בא להזכיר המים
אשר מתחת לרקיע, ולזה השם עבים רכובו, ועל ברכי הרעיון הזה נולד גם הליוור מן הרוח
אשר תחולל נשם, ומזה בא גם אל הברק הנוול אשר יתהוה באויר. (ה) יסד ארץ, כאשר
נראתה היבשה במאמר יקוו המים ביום השלישי.

תהלים קג קד

ע באור

(כב) כל מעשיו בכל מקומות ממשלתו, כל מלא ונמלא כפי מקומו ומדרגתו אשר הוא עומד עליו בסולם השלימות יעיד על גדולת בוראו בלי חקר, וזה טעם מלא כל הארץ כבודו וטעם ברוך כבוד ה' ממקומו, לדעת החוקר השלם הרמב"מ ז"ל, דהיינו שזמם הנביא אחריו קול רעש גדול מהשכרנים ברוך כבוד ה' ממקומו של כל א' ממעשיו השכרנים במציאותם, והפירו' הזה עמוק מאד וראוי לזמרו ועל פיו נעתק המאמר הזה כל"א מאלופי התו' ר' דוד פ"ל נ"י בסדר התפלות. ברכי נפשי את ה', אף אתה ממקושך וכפי בנותך אשר חלק לך אלהים:

(כג) בענעדייעט דען העררן! איהר זיינע ווערקע אללע! אן אללען אָרטען זיינער העררשאַפֿט. בענעדייע מיינע זעעלע דען העררן!

קד

לְאֶפְסֵר יִזְוֹנֵי רַעַם וְוַעֲלַט שַׁעֲפָעַר אֹנֵד עֲרֵנְעָה רַעַר אֶלְלַעַר בַּעֲשַׁעֲפָעַר.

- (א) מיינע זעעלע בענעדייע דען העררן! הערר, מין גאָטט! דוא ב'זט זעהר העררליך, מאַיעסטעט אונד שאַנע דיין געזאַנד.
- (ב) דער ליבט אוימהיללט וויא איינען מאַנטעל, דיא הימטעל שפּאַננט וויא איינען טעפּפּיך;
- (ג) דער זיינע זאָללער וועלבט מיט וואַססער, דער וואַלקען מאַכט צו זיינעם וואַגען, אונד פֿעהרט אויף פֿייטטיגען דעם ווינדעם;
- (ד) דער ווינדע ניממט צו זיינען באַטהען, צו זיינען דיענערן פֿייערפּלאַממען;
- (ה) ער האַט דען ערדבאַלל אויף זיך זעלבסט געגרינדעט, דאַס ער אין עוויגקייט ניכט וואַנקע.

קד (א) ברכי נפשי את ה', כטעם שהנאנו בסוף המזמור הקודם, ויוליך עתה במחלט אל הפועל מה שאמר לעיל דרך כלל, כמו שהוא מפרט ואמר. הוד והדר לבשה, במעשה בראשית הנפלאות, וכמו שאמר הרד"ק ז"ל: כמו הלבוש לבוש מלכות יכירו אדם שאינו יודעו כי הוא מלך, כן מהדרת פעולת השב"ה יכיר האנוש עולם כבודו, שאי אפשר להכירו מפאת עצמותו: (ב) עוטה אור כישלמה, ד"מ על הרקיע המלא מוכוכבים מאירים: (ג) המקרה, העבים הם עליומיו והם כמו קרוי על הארץ, (הרד"ק). השם עבים רכובו, כי באמרו וברכוננו העבים רלים כמו הנהמה נראות הרכוב עליה, וכן המהלך על כנפיו רוח, בעבור מהירות דקות הרוח שידחק העבים אל הפאה הוא כאלו מהלך על כנפיו- (הנ"ל), או שהטעם בעבור ירידתו בענן וערפל ונקולות וברקים: (ד) עושה, רוחות למלאכיו וברקים למארתיו לענוש או להטיב, כי אין דבר במקרה אלא הכל בנווני המנוון, (מדברי הנ"ל): (ה) יסד ארץ, אחר שהזכיר הדברים הנחמדים באויר יזכור הארץ והמים, ואמר על מכוניה כי היא תולה באויר על בלימה ביהו' שה' נטה ביסודה נח המשיך כל חלקיה אל הנקודה האמצעי, אחרי שנתן לה מתכונה עגולה ככדור, וזה ג"כ חלק כל הגשמים השייכים לה שימשנו כלם אל מרכז הארץ, ונכח הזה יעמדו על פניה ולא יפרדו ממנה מכל נד, נידוע לחכמי התולדות. ויפה אמר הרד"ק ז"ל: כי אם תמוט לאחד מן ששה הכדדים תעלה והאל נתן בטבעה לירד ולא לעלות ע"כ, כי כל מה שהוא יותר קרוב אל מרכז הארץ זהו שאנו קורין בהסכמה תחת או מטה, ולהיפך מה שהוא יותר רחוק ממנו אנו קורין מעלה:

דיא

- (ו) הַהוֹם כְּלָבוֹשׁ כְּסִיתוֹ
עַל-הָרִים יַעֲמְדוּ-מַיִם:
- (ז) מִן-גֵּעְרַתְךָ יִנוֹסוּן
מִן-קוֹל רַעְמָה יַחֲפוּזוּן:
- (ח) יַעֲלוּ הָרִים יִרְדּוּ בְקַעֲוֹת
אֶל-מְקוֹם זֶה וַיִּסְדַּת לָהֶם:
- (ט) גְּבוּל-שְׂמֵת בְּלִי-עֲבָרוֹן
בְּלִי-יִשְׁבוּן לְכַסּוֹת הָאָרֶץ:
- (י) הַמְשַׁלַּח מֵעֵינָיִם בְּנִתְחִים
בֵּין הָרִים יִהְלִכוּן:
- (יא) יִשְׁקוּ כָּל-חֵיתוֹ שָׂדֵי
יִשְׁבְּרוּ פָרָאִים צְמָאִם:
- (יב) עֲלִיהֶם עוֹף-הַשָּׁמַיִם יִשְׁכּוּן
מִבֵּין עַפְאִים יִתְנַוּ קוֹל:
- (יג) מִשְׁקֵה הָרִים מֵעַל-זוֹתוֹ
מִפְרֵי מַעֲשֵׂיךָ תִּשְׁבַּע הָאָרֶץ:

הרוחות שלוחיו: (ו) תהום כלבוש כסיתו. זהו דוגמת האמור במקום אחר (איוב ל"ח) בשומי ענן לבוש וגו': תהום. הוא היס: על הרים יעמדו. מי אוקיינוס גבוה מכל העולם עומד על ההרים. וכן הוא אומר (עמוס ה' ט') הקורא למי היס וישפנס על פני הארץ אין שכינה אלא מלמעלה למטה: (ז) מן גערתך ינוסון. כשאתה (בראשית א') יקו המים ושאותו הקול יחפזון ונקו אל מקום אשר יסדת להם: (ט) גבול שמת להם. החול אשר סביב שפתו: (יב) עליהם עוף השמים ישכון. על המעינו': מבין עפאים. ענפי אילנות וכן (דניאל ד') עפיה שפיר: מלמית

ב א ו ר

(ו) תהום, י"א שהוא בנוי אל הארץ ערס שהלמיתה מלשון תהו, או מטעם הרמב"ן בתורה כל עוד שהיתה מכוסה במים, ושם תהום לשון זכר כדכתיב תהום אמר לא בני היא,

ונאלו אמר הכתוב אמנם הארץ אזכרתי היתה תהום כי כלבוש כסיתו, במים אשר אזף על הרים עמדו. ויש אומרים שהוא שם לרצוני המים בכלל. וכוני כסיתו על הארץ והענין כסיתו בתהום כלבוש, ובי"ח השמש נחמר כדרכה לפעמים. אמנם נעבור הה"א הידיעה אמר מד מן חכריא שטעמו הפוך כלבוש תהום, והענין כמו והנבואה עודד הנביא, כלומר באותו הלבוש שהוא לבוש תהום דהיינו קרקע היס, כן כסיתו את כל כדור הארץ אשר, כי אף על הרים עמדו מים. יעמדו, וכן כל העתידים הנאים כלם לשון הוה הם: (ז) מן גערתך ינוסון, דבור יקו המים, אך נעבור הכפל יתכן לומר שהיה בקבלה אצל המשורר שנעת שיקו המים הרעים ה' בקולות ובקרים: (ח) יעלו הרים ירדו בקעות, אמר חכם אחד מהמעתיקים שהכונה על פני הארץ

ה מ ע ר

(ו ז ח) כוונת שלשה הפסוקים האלה לדעתו כן הוא, אמר תהום כלבוש כסיתו כלומר כסית את התהום (מי היס) כמו בכסות שלא יעלה עוד, וכן תרגם יידי מהרמ"ל ל' (דיח טיע"ג פ"ע היללעסט דוח ויח חין געוואנד), וספר על חיה אופן היתה זאת, כי המים אשר על ההרים עמדו, מן גערתך ינוסון וגו', ועי' המים אשר עלו הרים ירדו עתה בקצות אל מקום זה וגו'. (י) המשלח, כיון שאמר שהמים הלכו אל היס הזכיר גם שמשם המה שבים ללכת, ומדי דברו ממעינות ונחלים יעלו על רעיוניו גם ברכות הטובות אשר ישפיעו לנו (עד פסוק י"ד).

ת ה ל י ם ק ר

ב א ו ר ע א

(י) דִּיא טִיעֶפֶען דַּעקטעסט דוא וויא מיט געוואַנד, אונד אויף דען בערגען שטעהט געוועכסער.

(ז) דאַן פֿלאָה'ס פֿאַר דיינעם דראָהען, בעכטע הין, פֿאַר דיינער דאַננערשקיכומע,

(ז) הוב זיך אין בערגע, זאָנק אין טהאַלער, דעם אָרטע צו, דען דוא בעשיעדעסט;

(ט) ניע איבערשרייטעט עם פֿאַן דיר געזעטצטע גרענצען, ניע קעהרט'ס צוריק, דאַן ערדרייך צו בעדעקקען;

(י) דוא ליעסעסט קוועללען זיך אין באַב' ערגעסען, זיא פֿליעסען צווישען בערגען פֿאַרט,

(יא) טרענקען אַללעם ווילה דעם פֿעלדעם, וואַלדעזעל לעשען איהרען דורשט;

(יב) דער ליפֿטע פֿעגעל איבער איהנען, זינגען אונטערם לויב הערפֿאַר.

(יג) דִּיא בערגע וועססערסט דוא אויס דיינען זאָללערן, פֿרוכט, דִּיא דוא שאַפֿפֿסט, זעטטיגט דאַן לאַנד; דוא

האָרן עלמה, ושנאותו הזמן לזה השם ב"ה ג"כ שיעלו הרים משטח הארץ ומעלה וירדו בקעות משטח הארץ ומטה, כדי שיובלי המים עי"ז לרדת אל המקו' המכויין והוא א"כ מאמר מוסגר, ומלת יחסון נמשכ' אל מקום זה יסדת להם. אבל היות נראה שהכוונה ג"כ על המים שהם נסו מכל לך ועלו הרים וירדו בקעות עד צואס אל המקום הנקבע להם: (ט) גבול שמח, להם, זהו הגול אשר על שפת הים אשר לא יעבורון כדי שלא ישובו לכסות הארץ, כן הוא השעור לדעת המפרשים; אמנם לפי תרגום הרב טעם הכתוב בענין החלטה, כלומר גבול אשר שמת למקום הזה לא יעבורון עוד ולא ישובון לכסות הארץ, כמו שהי מתחלה, וזה טעם ישובון, (הרד"ק): (י) המשלח מעינים בנחלים, אמנם לא כל המים הרחיק מן

היבשה, כי זה יהיה נגד תקון הישוב אשר אליו כיוון באסיפת המים אל מקום אחד ותראה היבשה, אבל השאיר מים מחוקים הנובעים במעינות שונות ויורדים בנחלים ממקום למקום לזורך הנחלים ובעלי המים. בין הרים יהלכון, ידוע שכל הנחלים יורדים ממקום גבוה למקום נמוך, ושהילייע אשר המים הולכים עליו הוא עמוק בין שתי כפרות ארצות גבוהות הנמשכת מול שני לדיהן, (ועיין במאסף לחדש מרחשון תקמ"ח): (יא) ישברו פראים צמאה, ע"ד שבר רעבון בתיכ' (בראש' מ"ב) כי כמו שהאכילה משברת הרעב כן השתיה משברת הצמא, והשעור ישברו בהם או ישברו גם למאס. פראים, מדרך המליצים להביא לפעמים הפרט במקום הנלל, או אחר הנלל, לפי שיקל לזייר אותו נכח הדמיון יותר מן הכלל שאינו נמלא כי אם בהפסטה, והפרט הוא נמחלט. ומד מן חבירא אמר טעם זכירת זה המין לפי שהם חס מאד בטבעם והלמאין מלוי בהם לרוב. וחכס א' מהמעתיקים הביא טעם אחר, ואמר כי מדרך הפראים במדברות שילכו לעת ערב עדרים עדרי' אל מקום מעינות מים לשתות שם, ואז ילכו הולכי ליה אחריהם אשר לא ידעו מקום אלו המעינות לשבר גם למאס: (יב) עליהם, על הנחלים, כמו ועליו מטה מנשה, והטעם על האילנות העומדות אלליהם: עפאים, עלי העץ, כמו ועפיה שפיר (דניאל ד') והנפרד עפי, ע"ד הרבוי מן צבי צבאים, ומן חלי חלאים. יחנו קול, מרננים ומזמרים: (יג) משקה הרים מעליוחיו, אחר שזכר המים הנלכדין לשת' זכר גם אותן הנלכדין לאכילה, זה המטר, וזכר ההרים לפי שהאדים ימשכו נגד ההרים, כידוע לחכמי התולדות ושם יתקבלו הצבים ויאחזו בהם עד שיגשר אותן. הרוח מן ההר וישאס משם והלאה עד המקום שיריקו את גשמיים, גם יש שיקבלו מי המטר בראש ההרים, ומשם ירדו וישקו גם הבקעות, ובאופן זה תשבע כל הארץ, כלומר כל יושבי' מפרי אשר הי' מעשיך, כי אתה בראת הזרע מאין, ונטעת בו כח הנמיסה והגדול:

(יד) מִצְמִיחַ הַצִּיר וּלְבַהֲמָה
וְעֵשֶׁב לְעִבְדַּת הָאָדָם
לְהוֹצִיא לָהֶם מִן־הָאָרֶץ:
(טו) וַיִּינּוּ וַיִּשְׂמָח לִבְב־אֲנוּשׁ
לְהִצְהִיל פְּנִים מִשָּׁמֶן
וּלְהֶם לִבְב־אֲנוּשׁ יִסְעֵד:
(טז) יִשְׁבְּעוּ עַצֵּי יְהוָה
אֲרָזֵי לְבָנוֹן אֲשֶׁר נָמְעוּ:
(יז) אֲשֶׁר־שָׁם צִפְרִים יִקְנְנוּ
תְּסִידָה בְּרוּשִׁים בֵּיתָה:
(יח) הָרִים הַגְּבוּהִים לַיְעֲלִים
סְלָעִים מַחֲסֵה רִשְׁפָּנִים:
(יט) עֲשֵׂה יְרַח לְמוֹעֲדִים
שְׁמֵשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ:
(כ) תִּשְׁתַּחֲשָׁךְ וַיְהִי לַיְלָה
בְּוִתְרֵי מֶשֶׁשׁ כָּל־תִּיתוֹ־יַעַר:

(יד) מלמית חליר וגומר.
(טו) ויין אשר ישמח לבב
אנוש גם אותו יוליח מן
הארץ: ושמן. להזהיל בו
פנים: ולזה. אשר לבב
אנוש יסעד: (טז) עליה.
בין עדן: (יז) צפרים
יקנוו. ישראל ישנו שם:
יקנוו. לשון קן לפור:
(יח) הרים הגבוהים. ברא
ליעלים: מחסה. כל לשון
מחסה לשון כל ומחבא
שאלם מתכסה שם מן
הזרם ומן המטר (אבר"י
בלע"ז: (יט) למועדים.
למוות בו זמנים ורגלים:
שמש ידע מבואו. אבל ירח
לא ידע מבואו פעמים שבא
בארוכה פעמי' שבא בקלר':
(כ) תשתחך ויהי לילה.
בכל יום אתה מחשך ומערב
את השמש והיה לילה ובו
תרמוש כל קיתו יער:
תזרח

ב א ו ר

(יד) מצמיח, מיני מזונות
מתחלפי' זה מזה במזגים
מיוחדים ומספיקים למינו
בעלי חיים מתחלפים,
(סזורנו), כמו חליר
לבהמה. ועשב, מזדיע

הש"ן רפה הכפירים

זרע, זה הדגן. לעבודת האדם, אמרו המפרשים שעורו ע"י עבודת האדם, אמנם אמת טעם יחס
הלש"ד, שהשם ברוך הוא מחבר כח ההלמחה אל פעולות האדם החרישה והזריעה,
להוליח ע"י ההרכב' הזאת מזונות מן הארץ, וכן תרגם הרב. והרב אבן יחיאל אמר מלמית
חליר לבהמה וגם עשב כדי שיהיו אלו מוכנים לעבודת האדם לחרוש וכל שאר העבודות הלרזכות
להוליח לחם מן הארץ, ואולי קרוב לומר טעם לעבודת האדם לתשמש האדם (לזן געברזיק
דעם וענטען), כלומר שישמש בו לאכילה, וכן מצינו מדי העבודה למלאכה (שמות ל"ו)
כלומר הביאו יותר ממה שהיו יכולים להשתמש בו למלאכה, וכן תרגם הרמב"ם מן שם:
(טו) ויין, אשר ישמח לבב אנוש גם זה אנה בטבו הגדול להוליח ושינהיל גם פניו משמן

ה מ ע ר

(יד) מצמיח, עתה שב לסדרי בראשית והוא כנגד מאמר תדשא הארץ וגו', וברעיון הזה
התרועע השתכלות בטוב, אשר יסתעף לנו מפרי ולמח האלמה (עד פסוק י"ט). (יח) הרים
הגבוהים, לדעתי הכוונה שגם היעלים נהרזו עזו והשפנים בשעימי הסלעים ימלאו שם מחיתם
מלמתי האלמה. מחסה, כל לשון מחסה לשון כל וכו' אבר"י בלע"ז abri; (טו), שדך,
חבדחך געגען דען טעדויכען אוינפלוס דער וויטטערונג) וברוב ספרים ישנים כתוב אבריאמ'נט
וזכו מלה נושנת ועיין לעיל י"ח ג'. (ד"ה). (יט) עשה ירח, נגד מאמר יהי מאורות ביום
רביעי, וברוך בנות מליכתו השליב גם בריאת שני ימים אחרונים כי בו תרמוש כל קיתו יער
וגו' נגד יום חמישי, ויחל אדם לפעלו נגד יום הששי.

- (ד) דוא לעססעכט גראז דעם פֿיעהע וואַלסען, אונד זאאט דורך מענשען-ארבייט אויס דעם ערדרייך שפייזע צו ערציעהען;
- (טו) אויך וויין, דער פֿרעהליך מאַכט דעם מענשען הערץ, אונד אַהל, דאָז זיין געזכט ערהיטערט, דאָ בראַד דעם הערצענס קרעפֿטע נעהרט.
- (טז) זאָפֿטפֿאַלל שטעהען דעם עוויגען ביימע, לבנון'ס צעדערן, דיא ער זעלבסט געפֿלאַנצט,
- (יז) דאָס זיך דאָז פֿעדערווילד דאָרט ניסטע, אויף טאַננען זיין געהיין דער שטאַרך זיך בויע.
- (יח) האָהע בערגע זינד פֿיר געמוזען, שטיינקליפֿטע צופֿלובֿט פֿיר קאַנינבֿען.
- (יט) ער שוף דען מאַנד, דיא צייטען איינצוטהיילען, דיא זאַננע, דיא-דאָז ציעל קעננט איהרער באַהן;
- (כ) ברינגט פֿינסטערנים — עם ווירד נאַכט — דאָ שווערמט געווילד אומהער.

אשר הוליא גם כן מן הארץ, ע"ד דשנת נשמן ראשי (לעיל כ"ג), וכמו שזכרנו שם. וחנם אחד מן המעתיקים חזר אלו ב' המאמרים, ואמר שהיין ישמח לבב אנוש ויבהיל פניו ע"י השמחה הזאת יותר מע"י סיבת שמן טוב. אבל הנכון הוא כמו שאמר הרד"ק ז"ל, שזכר ג' עיקרי זכרות האדמה, דגן תירוש ויבהר. ולחם לבב אנוש יסעד, כדולמעט הכפל שלא לכורך אמר הרד"ק, שטעם לחם דלעיל הוא שם הכלל לכל מאכל, וטעם לחם דכאן הוא שם הפרט הנשא אח"כ ממנו (בדרך הלשון לפעמי') על הפת שהוא תמיד למאכל אדם, ואינו סועד הלב

נאך

כמוהו, וכן תרגום גם הרב הראשון בתיבת (טפיוזע), והנ' בתיבת (ברחד), אלא שהוא השלים הטעם עוד יותר ע"י מלת (דח) שהוסיף בתרגומו לאמר שנהיות כי הלחם לנד כבר סועד לב האדם ועליו יחיה, מ"מ נתן לו עוד דברים אחרים שאינם לנירך כלל, כ"א להתענוג ולהתעדן בהן כמו יין ושמן, וזה לעד על גודל חסדו וטובו וזהו שמהת ברוחיו: (טז) ישבעו, מהמטר שזכר למעלה ישבעו עלי לבנון שהם עומדים בליחותם דשנים ורעננים, ובתרגום הרב. עצי ה', הם עלי היער, וסמכם אל ה' כי דעתו על העצים הרמים והנשאים, וכן דרך הכתוב לסמוך אל האל הדבר הגדול והעלום כמו כהררי אל שלהבת יה מאפליה ודומיהם, או אפשר בסמיכות עלי ה' לפי שאין כלמיתתם וגדולתם תפישת ידי אדם, ולפי שזכר למעלה העשב והעצים שגדלים עם עבודת האדם, זכר אלה שאין בהם עבודת האדם אלא רלון האל יתברך לבדו שנתן בטבע האדמה להוליאם, לפיכך אמר עלי ה'. וכן ארזי לבנון אשר נטע, (ר"ש בן מלך). ארזי לבנון, אמר הרד"ק ח"ל: זכר הארזים בפרט לפי שארז הוא הגבוה מכל עלי היער, ואפשר שהטעם מסבה הא' שזכרנו לעיל (פ' י"א). אישר נטע, מטעם שזכרנו, ואפשר שירמוז בזה על גבהם ותקפם הם העצים הראשונים אשר ברא ה' ועומדים שם מששת ימי בראשית וגדלו תמיד מאז ועד עתה, ותרגום הרב (דיא ער זעלבסט געפֿלאַנצט) נוטה לכאן ולכאן: (יז) אשר שם צפרי' יקננו, הנה מלבד התכלית והשלמות שיש להם בפני עצמן, יש עוד בתוכם תכלית לסוג אחר המעולה מהם, כי שם נגזעם ונענפיהם יקננו הצפרים, כמו החסודה אשר ביתה כלומר קנה הוא בעלי ברושם מין ארו גבוה מאד, וטעם אשר לדעת הר"מ בטעם אשר לא ישמע דלעיל (שיר כ"ח). וכן כוה עליה אשר לא תגיד (אסתד ב') ותרגומו כל"א (דחט, דחטיט) ויתכן ג"כ כמשמעו. חסודה ברושים ביהה, פרט אחר הכלל, כמו שהערנו לעיל (פ' י"א): (יח) הדים הגבוהים ליעלים, כיון שזכר מדור העופות זכר גם מדור איזה חיות, שהמליא דברים רבים ומתחלפים מאד לתועלת כמה מיני ז"ח הרבים מאד בתלופיהם: (יט) עשה ירח למועדים, מפרשים רבים אמרו כי השם עשה הירח נעבור קביעת מועדי ה', ואין זה מטעם המזמור רק יספר מעשה בראשית, ופי' עשה ירח למועדים כי אחר התחברו עם השמש מועדים ידועים בסוף כל חדש יתחדש הירח וכפי תוספות אורו ומסורו יתחדשו דברים בארץ, כמו הוספת ומעוט המים זימים ונחלים (עבבע אונד פֿלוטה) בלע"ו, וכפי נטות השמש בלפון או בדרום יתחדשו שניים בכל מקומו היישוב, כארבעת עתי השנה, וארכיכות או קצור היום (מדנדי ראב"ע), ושעור הכתוב שעשה למועדים ירח גם שמש אשר הוא ידע מבואו, כי לפי שנושא רלון בוראו בזרימתו ונשקיעתו בלי תוספת או גרעין, כ"א כפי הראוי לתכלית הידוע, נראה באלו יש בו דעת: (כ) חשח חשך, ע"י שקיעתה: ויחי לילה, כדי שיהיה זמן מיוחד למרמס החיות:

(כא) הַכְּפִירִים שְׂאֲגִים לַטָּרֶף
 וּלְבַקֵּשׁ מֵאֵל אֲכָלִים:
 (כב) הַזֹּרֵחַ הַשָּׁמַיִשׁ יֶאֱסֹפֶן
 וְאֶ-מְעֹזְנָתָם יִרְבֵּצֹן:
 (כג) יֵצֵא אָדָם לַפְּעִלוֹ
 וּלְעַבְדָּתוֹ עַד־יֵעָרֵב:
 (כד) מִה־רַבּוֹ מְעַשֶׂיָּהּ וַיְהוֶה
 כָּלָם בְּחִכְמָה עֲשִׂית
 מִלְּאֵה הָאָרֶץ קִינִיָּה:
 (כה) זֶה וְהֵים גְּדוֹל וְרַחֵב יָדַיִם
 שֶׁס־רָמַשׁ וְאֵין מִסְפָּר
 תִּיּוֹת קִטְנוֹת עַם־גְּדֻלוֹת:
 (כו) שֵׁם אֲנִיּוֹת יִהְלִכּוּן
 לְוִיָּתָן זֶה־יִצְרֶתָ לְשֹׁהֲקֵיָו:
 (כז) כָּלָם אֵלֶיָּהּ יִשְׁבָּרוּן
 לְתַת אֲכָלָם בְּעֵתוֹ:
 (כח) תִּתֵּן לָהֶם יִלְקַטּוּן
 תִּפְתַּח יָדָהּ יִשְׁבַּעוּן טוֹב:
 (כט) תִּסְתִּיר פְּנֵיהָ יִבְהַלּוּן
 תִּסְפָּר רוּחָם יִגְוַעוּן
 וְאֶל־עִפְרָם יִשׁוּבוּן:
 (ל) תִּשְׁלַח רוּחָהּ יִבְרָאוּן
 וְתִתְחַדֵּשׁ פְּנֵי אֲדָמָה:
 (לא) יְהִי כְבוֹד יְהוָה לְעוֹלָם
 יִשְׁמַח יְהוָה בְּמַעֲשָׂיו:

(כב) תזרח השמש יאספון
 במסתרי' ונחבאי' שם מב' י
 אדם ואז כל אדם ילא
 לפעלו: (כד) קניניך.
 מקנה קנין שלך כמו (ראשי'
 י"ד) קונה שמים וארץ הכל
 קנוי לך: (כה) ורחב ידיים.
 רחב מקום לריו"ש בלע"ז:
 (כו) לשחק בו. שלש שעות
 ביום כך אמרו רבותינו
 במסכת ע"א ובך מסורש
 בספר איוב התשק בו
 כלספור: (כט) תוסף רוחם.
 לשון בליון כמו (לעיל ע"ג)
 סבו תמו: (ל) תשלח רוחך.
 בתחיית

המעמר

(כד) מה רבו מעשיך,
 אחרי אשר בלה לספר מצוי
 בראיית עוד ישיב יתפלא
 מפלאו' תמים דעות ואמר:
 מה רבו מעשיך כלם בחכמה
 עשיה, ע"ד וירא אלהים
 את כל אשר עשה והנה
 טוב מאד. והזכיר הים,
 כי בריות הים המה יותר
 בפלאים, והיסיף לאמר:
 (כו) שם אניות וגו' כי עוד
 ליוור האדם תכלית הנביאה
 מרחק על פני נפשו ואמר
 שהאדם ברוחב בינתו ועומק
 תחבולותיו נותן בים דרך
 ובמים רבים נתיבה ויעבור
 בלי אדיר. (ועיין מה
 שבזב החכם המנאר לעיל
 שיר ת' על עובר ארחות
 ימים) אף כי שם לוייתן
 (והוא שם כוללת מיות
 הנוראות) ילרש לשחק בו
 והוא יפזיר לכל יורדי
 אניות בלב ים. (כה) רחב
 ידים, לועז לריו"ש large
 (בריוט. גערייטיג). (ד"ה).
 (כו) כלם אליך, עוד יוסיף
 לספר תהלות ה' לא לבד
 שהוא ברא את כל מאפס
 וזשחקומש' לכל הנבראי'
 אבל גם מאז ועד נלח הוא
 מחיה את כלם הוא מגדל ומחוק כל ואם רגע יסור עין השגחתו ישיב תכל לתהי — כן יראה לי
 המביט המשך הספוקים, ויתר הדברים אין לריבין באור גם אין לאל ידי לבוא בארובה.

המביט
 המביט
 המביט

תהלים קד

באור עג

(כא) נאך רויבע בריללען יונגע לעווען,

פֿערלאַנגען שפּיזע פֿאַן דער גאַטטהייט.

(כב) דאָ זאָנע ערשיינט — זיא העבען זיך דאָפֿאַן,

אונד לאַגערן זיך אין איהרע האַהלען.

(כג) דאָן געהט דער מענש צו זיינער אַרבייט,

צו זיינעם טאַגעווערק, ביז אַבענד.

(כד) וויא גראָס, וויא פֿיעל זינד דייע ווערקע, הערר!

אַללע האַסט דוא זיא מיט וויזהייט אַנגעאַרדנעט,

דיא ערד' איזט פֿאַלל פֿאַן דייען גיטערן.

(כה) יענעס וועלטמעער — גראָס אונד ווייט אומפֿאַססענד,

דאָ וויממעלט'ס אַהנע צאָהל פֿאַן לעבען,

פֿאַן טהיערען, גראָס אונד קליין.

(כו) דאָ וואַנדעלן שיפֿפֿע, וועכט דאָ אונגעהייער.

דאָ דוא שופֿסט, דאַרין צו שערצען.

(כז) אַללעס האַפֿט אויף דיך, ערוואַרטעט,

דאַס דוא איהם שפּיזע געבעסט אין דער צייט.

(כח) דוא גיכסט, זיא זאַטמעלן; עפֿאַנעסט דייע האַנד,

זאָ ווערדען זיא מיט גוט געזעטטיגט.

(כט) דוא ווענדעסט וועג דיין אַנגעזיכט — זיא שווינדען,

ניממכט איהרען אַדעם הין, אונד זיא פֿערגעהען

אין איהרען פֿאַריגען שטייב צוריק.

(ל) דוא זענדעסט דייען אַדעם אויס, זיא ענטשטעהען,

זאָ פֿעריינגסט דוא וויערער דיא געשטאַלט דער ערדע.

* * *

(לא) עזיג וועהרט דעס עוויגען רוהם!

אַן זיינען ווערקען האַט ער וואַהלגעפֿאַללען.

ער

(כא) לטרף, למ"ד

התכלית, וכן נראה שתכלית

שאותם לנקז מאל חבלם:

(כב) יאספין, נאלו הם

נאספים בע"כחל מעונתם

כי האל נטע בטבעס הייסה

מפני האור, כד"ל לזיקו

לחדס היולא אז לשצלו,

זכיון שהעלם על רעיונו

הסכמה העלומה הזאת

היודעת לכוון ולתקומה

דברים מתחלפים לתכלית

אחד דהיינו שלמות הארץ

ומלוכה, בלי שתעבדו זו

את זו בטבעותם המתנגדת,

קרא בהתפעלות נפשי:

(כד) מה רבו, מה גדלו

מעשיך, או פירוש רבו

במספר, (הרד"ק). והאמת

שהמלה תכלול או ב'פעונוי'

יחד, וכן תרגם הרב. כלם

בהבמה עשיה, ולא יוכל

אם מתעקש לחזר שהיה

תכלית כלם הנראה נופל

במקרה, אבל יתחייב כי

עשית כלם בהבמה מכוונת

אל התכלי המסוּרס מהם,

(הספורנו). מלאה הארץ

קנייך, כי אין בארץ מקום

ריק שלא יראה בו מעשה

האל. וטעם קנייך בטעם

קונה שמים וארץ, (הרד"ק):

(כה) זה הים, אחר שזכר

הארץ דרך כלל וזכר נגדו

הים שצלה ברעיונו, וכן

אמר זה הים כלו הוא בפניו ורומז אליו בחלצו.

ורחב ידים, רחב מקום, מטעם ויד

תהיה לך: (כו) לשחק בו, ניס שזכר, כי מדרך הלוייתן שיאסוף מים רב בנחיריו ויזקקו לחזי

כן בגובה החויר, כמו אלו הנארות בגנות ופרדסים הנעשים לשחוק על ידי מלאכת מחשבות,

וורקין את מימיהם למעלה באויר גבוה מאד, ויכווה נל"א (שפרינג - ברונגען): (כט) יבהלון,

יאזרו סתאוס. הובף רוהם, כמו תאסוף אלא שזא על משקל הנחיס כמו האכז והא' ובלצת

כדרכה לפעמים, והענין כמו ויאסף אל עמיו: ואל עפרם ישובון, מה שהיו מתחלה, כי נופת

נעלי חיים נתהווים מהזרע והזרע מהשזון, והשזון מהלמחי', והלמחי' מהעפר, וכשהם מתים שנים

ונעשים עפר, וכן חוזית תלילה תמיד בעולם: (ל) השלח רוהך, ע"ל ויפח בחפיו נשמת

רוח חיים. יבראון, אחרים תמורתם, כי ימותו אלה ויולדו אחרים תחתיהם. וכן כתיב דור

הוא עונדעסט וועג דיין אַנגעזיכט — זיא שווינדען, ניממכט איהרען אַדעם הין, אונד זיא פֿערגעהען אין איהרען פֿאַריגען שטייב צוריק. דוא זענדעסט דייען אַדעם אויס, זיא ענטשטעהען, זאָ פֿעריינגסט דוא וויערער דיא געשטאַלט דער ערדע.

המביט

ר ש י

בתחית המתים: (לב) יגע
בהרי ויעשו. כמו שפורש
בסיני (שמות י"ט) והר סיני
עשן כולו: (לג) בעודי.
כמו בעודנו חי (דברים
ל"א): (לה) יתמו טעמי.
טועמים:

קה (א) עלילותיו.
מעלליו: (ג) התהללו
בשם קדשו. התקארו במעו
שם קדשו שיש להם פטרון
כמוהו. התהללו פורונוטין
ו"ג

ב א ו ר

(לב) המביט לארץ וחרעד
כלומר אף ע"פ שלפעמים
מביט אל הארץ בפנים
זועפות וחרעד, רהינו ע"י
הרעש מתחת לארץ, וזה
שאמר יגע בהרים ויעשו
מאז להבה שורקין מתוכן
מ"מ הוא הזכיר וגו' הוא
ישמע במעצו, ואף הברה
הזאת אינה כי אם לטובת
הכללי כידוע לחכמי
התולדות: (לג) אשירה,
אחר התבוננות כל זה אמר
לכן אשירה תמיד לה' כי
אנכי אשמח בו, ואמר
יערב עליו שחי הנח בתוכי
הוא דרך תפלה, הלווי
שיערב! ודינו כמאמר
מיסגר. בעודי, פעל,
מלשון קמנו ונתעודד:
(לד) אנכי אשמח, כפילת
הכנוי לעורר על ההיפך,
כי יש אחר' שאינם שמים
בה'

ת ה ל י ם ק ד ק ה

(לב) המביט לארץ וחרעד

יגע בהרים ויעשונו:

(לג) אשירה ליהוה בתי

אזמרה לאלתי בעודי:

(לד) יערב עליו שחי

אנכי אשמח ביהוה:

(לה) יתמו השמים ומן הארץ

ורשעים ועוד אינם

ברכינפשי את יהוה קללו יהוה:

ק ה

רוב המאורעות אשר קרו לאברהם לשבטים ולאבותינו במצרים
ובמדבר עד בואם אל ארץ ישראל.

(א) הודו ליהוה קראו בשמו

הודיעו בעמים עלילותיו:

(ב) שירו לו זמרו לו

שיחו בכל נפלאותיו:

(ג) התהללו בשם קדשו

ישמח לב מבקשי יהוה:

(ד) דרשו יהוה ועזו

בקשו פניו תמיד:

ה מ ע מ ר

קה (א) הודו, כתב הראב"ע: דבר דוד לישראל בנשאת הארון, כי כן כתוב ע"כ, כוונתו על
ע"ו פסוקים הראשונים מזה השיר, אשר באו כבר בד"ה (א' ע"ו), אולם כל אשר
ישם עין על דרך המליצה בכל הפסוקים מפסוק ע"ו בשיר הזה עד חומו, וככל שיר הנח במעט
עיון יראה כי רוח אחר ביותר עוז לנשה את המשורר. ולזה לדקו דברי החכם המנאר כי לא מירי
דוד השיר הזה לנו, והנכון שהמחבר שם אך ע"ו הפסוקים האלה (אשר כבר נודעו למלחמים
בשיר מימי דוד) בתחלת שירו לפתיחה באשר עוד היום מדרך המקברים לשום בראשית חבורם
ולפעמים

תהלים קד קה

- (לג) ער שויעט דיא ערדע אן — זיא בעכט , בעריהרט געבירגע — זיא פֿעררויבען!
 (לג) מיין לעבענלאנג ווילל איך דעם העררן זינגען , מיינעם גאטטע , ווילל איך דא ביו , טאָנען .
 (לד) [אָ מעכט' איהם מיין געדיכט געפֿאללען!] איך פֿרייע מיך נור מיינעם העררן ,
 (לה) דאָס זיא פֿערגינגען פֿאָן דער ערד , דיא זינדער , דאָס גאטטעסלינגער ניכט מעהר זייען!
 מיינע זעלע בענעדייע דען העררן ! הללויה !

קה

דיא בעגעבענהייטען זייט אברהם'ס צייטען ביז צום אויסצוגע אויס מצרים , דער רייוע אי דער נויסטע , אונד דער אנקונפט אין ארץ ישראל .

- (א) דאנקט דעם העררן ! פֿערקינדעט זינגען נאָמען ! מאַכט דען פֿעלקערן זינע טהאָטען קונד !
 (ב) זינגט ! ריהרט איהם זאָטענשפיעל ! אונטערהאַלטעט אייך פֿאָן זינגען וואונדערן !
 (ג) ריהמט אייך זינעם הייליגען נאָמענס , דאָס זיך דאָז הערץ דער גאָטטעס פֿערעהערער פֿרייע !
 (ד) זוכט דען העררן , זוכט זינגען שוטץ ! פֿלעהעט פֿאַר זינעם אָנגעזיכטע אונאויפֿהערליך ; דענקט

באור עד

כה' זענען ווארנה מכל' תקון העול' ויפי במעשה' הרעים , ומי יתן שיתמו הזמאים הזלה ! (לה) חטאים , נפת"ח הז' ועי"ת דגושה שס מואר לזמאים על משקל גנבים , וכן הכפל ורשעים עוד אים . אמנם דבית הדר' מאיר זכורה לטובה קראה המלה הזאת נחטף ח"ת ונטי"ת רפוי' , ואמרה שאינו מן הראוי לקלל אפילו הרשעים , אך יש להתפלל על מניעת העבירות , ושעור הכתוב לדעתה , יתמו חטאים (עבירות) מן הארץ , ורשעים עוד אינם ממילא ועליה נאמר סיה פתחה נחמה וחורת חסד על לשונה . ברכי , כדי להסיר ממחשבותי הרעיון המר הזה מעוותי הרשעים , חזר לאמר דרך כלל ברכי נפשי את ה' , כלומר אין לך כי אם לברך אותו , ועל בטול השלימות בטח עליו והוא יעשה , כי הוא יתקן כל מעוות ויטלים כל חסרון .

הללויה, מלה אחת במסור' , וקבעה לשם אלו המזמור' שחונס הלל ושבת לה' , ובאה בסיף השיר כמו למנחם בנגינותי דחנקוק , ויש שכתב בתחל' המזמור' ויש שכתב לפניו ולאחריו , והכל כפי יופי המלבי"ם .
קה (א) הודו לה' , ט"ו הכתובים הראשונים מזה המזמור נמלאו גם בד"הי א' , בשיר שנתן דוד להודות לה' ביד אסף ביום שהניא ארון ה' לציר דוד , עם כתובי שאר מזמורים , ואמר הרד"ק : נשחזר דוד זה ספר תהלים כתב זה המזמור והאריך בו בשפור זרע אברהם עד שנכנסו לארץ ישראל , ע"כ , ואפשר שמזכיר אחר חזר השאר . קראו בשמו , ספרו מדותיו מטעם וקראתי בשם ה' לפניך : (ב) ישירו לו , נפת . זמרו , בכלי נגון : (ג) התהללו בשם קדשו , התפארו במעוז שם קדשו שיש לכם פטרון כמוהו (רש"י) , והוא (פטרון) בלע"ז ובל"א (טולהער) : (ד) דרשו , ישרת אשר , דרשו ה' ודרשו עמו , כמו ויתן

המעמד

ולפעמים נראש כל פרשה ופרשה מאמרי' נאותים על ענין הספר או הפרשה ממזמורים וודעים לשם ולתפארת . והנה מלתי אמורה (לעיל ע"מ) כי שלשה השירים ע"ח ק"ה וק"ו מתדמים גם מפאת חמרים גם מפאת צורתם כאשר יבין המאמיל , אך נבדלים המה באיכותם כי בשיר ק"ה זכיר חסד ה' טובו ונפלאותיו אשר עשה עם בניו , ושיר ק"ו יזכר קצות להגיד לעקב פשעם כי ממרים היו עם ה' ממזרים ועד הנה , ושיר ע"ח יכלול שניהם יחדו , חסדי ה' ואמתת העם ובשיר ע"ח חתם במלכות דוד , ובשיר ק"ו (שהוא אך חלק שני משיר ק"ה) נזכר הגיע (לפי דרכי) לעת גלות הארץ וגם אחרי אשר הוסד הבית השני , וזה יולדק וקבלנו מן הגוים הנאמר בשוף ק"ו , יען בעת ההיא עוד היה יתר הגולה משור בני העמים כנודע .

(ג) התהללו , לועז פורונו"טיין וו"ס ; for vantez vous (ריהעטט חייך עפֿענטליך)

ו"ש בלע"ז: (ח) דבר לזה
 לאלף דור. התורה אשר
 לזה להודיעם בעולם לאזר
 אלף דור ורצה שאין העולם
 מתקיים בלא חורה והעב'י'
 מהם חשע מאית ושנעים
 וארבעה דורות. ויש לפתור
 כפשוטו זכר לישראל את
 בריתו אשר לזה והבטיח
 לשמו' להם לאלף דור בענין
 שומר הברית והחס' לאהבו
 ולשמרו ממותיו לאלף דור:
 (יא) לאמר לך אתן את
 ארץ כנען וגו'. הוא הברית
 אשר כרת להם: (ג) ויתהלכו
 מגוי אל גוי. אברהם גר
 בארץ פלשתים ובמצרים
 ובארץ כנען וכן יצחק וכן
 יעקב כולם גלו מגרות
 לגרות: (יד) ויזבח עליהם
 מלבים. וינגע ה' את פרע'
 (בראשית י"ב) כי עלר עלר
 ה' בעד כל רחם לבית
 אבימלך (שם כ'): (טו) אל
 תגעו במשיחי. בגדולי.
 כל משיחה ל' שר' וגדולה:
 (טז) ויקרא רעב. כדי
 להגלותם למצרי' (מלאתי):
 (יז) שלח לפניכם איש. (שם
 מ"ה) וישלחני אהיה לפניכם
 ואיזה איש יוסף שנמכר:
 ברזל

המעמר

עיינ לעיל (ל"ד ג') וכן
 לועז רש"י מלת משא
 (מלאתי א' ח') סורפו"רט
 וזהו for porte
 בלשון נושאן (עפ"ט טו"כ ער
 פ"ק ט"ח). (ד"ה).

(ה) זכרו נפלאותיו אשר עשה
 מפתיו ומשפטי פיו:
 (ו) זרע אברהם עבדו
 בני יעקב בהיריו:
 (ז) הוא יהוה אלהינו
 בכל הארץ משפטיו:
 (ח) זכר לעולם בריתו
 דבר צוה לאלף דור:
 (ט) אשר כרת את אברהם
 ושבועתו לישחק:
 (י) ויעמידה ליעקב לחק
 לישראל ברית עולם:
 (יא) לאמר לך אתן את ארץ כנען
 חבל נחלתכם:
 (יב) בהיותם מתי מספר
 כמעט וגרים בה:
 (יג) ויתהלכו מגוי אל גוי
 מממלכה אל עם אחר:
 (יד) לא הניח אדם לעשקם
 ויזבח עליהם מלכים:
 (טו) אל תגעו במשיחי
 ולנביאי אל תרעו:
 (טז) ויקרא רעב עד הארץ
 כל מטה לחם שבר:
 (יז) שלח לפניכם איש
 לעבד נמכר יוסף:

תהלים קה

באור עה

(ה) דענקט דער וואונדערווערקע, דיא ער טהאט, בעשטראפֿונגסצייכען, שפריכע זיינעם טונדעם,

(ו) נאָקאָממען זיינעם קנעכטס אברהם! קינדער יעקב'ס זיינע אויסערוועהלטען!

(ז) ער, דער עוויגע איזט אונזער גאָט, אין אַללער וועלט געהט זיין געריכט.

(ח) עוויג דענקט ער זיין פֿערהייסען, זיינען בונד דעם טויענדסטען געשלעכט;

(ט) בונד מיט אברהם געשטיפֿטעט, אייד דעם יצחק צוגעשוואָרען,

(י) זעטצטע ער יעקב איין צום רעכטע, ישראל צום עוויגליכען בונדע.

(יא) „דיר, שפראך ער, געב' איך כנען, „דאָז לאַנד צו אייערעם ערבנוט איין.“

(יב) נאָך וואָרען זיא פֿאָן גערינגער אַנצאהל, ווינציג נאָך, אונד פֿרעמד אים לאַנדע,

(יג) צאָגען אויס פֿאָן פֿאָלק צו פֿאָלק, פֿאָן ריעזעם רייך, צו יענער נאַציאָן.

(יד) קיינען ליעם ער זיא בעדריקקען, צייטיגט איהרענטוועגען קעניגע.

(טו) „טאָסטעט מיינע געזאַלכטען ניכט אַן! „טהוט מיינען פֿראָפֿעטען קיין לייד!“

(טז) ריעף דער הונגערסנאָטה אינס לאַנד, בראַך דעם בראָדעם שטאַב אונד שטיטצע;

(יז) זאָנדטע איינען כאַן פֿאָר איהנען הער, יוסף וואָרד צום קנעכט פֿערקויפֿט;

לשני עזו והוא הארון, והטעם כמו לשבנו תדרשו, (מדברי הראב"ע). או שהוא במשמעו כמו, כלומר נטחו ביוולא באחר, ותמיד כשיש לכס לבקש מה בקשו פניו: (ו) ורע אברהם עבדו, זכרו נפלאותיו אשר עשה, ובד"ה זרע ישראל והוא הנכון בנתינת הכפל: (ח) דבר צוה זוכר לאלף דור, ומהו, זה הנתינת אשר ברת לאברהם וגו': (יא) לאמר, אלה דברי הנתינת: (יב) בהיותם, עוד מתי מספר, והמספר הזה היה כמעט, ולא הי' כי אס גרים בזה הארץ, כי התהלכו מגוי אל גוי אז כבר הנתינת השם אל האבות ירושת הארץ לבניהם. או טעם הכתובי' בהיותם וגו' ויתהלכו וגו' אז כבר שמרם ולא הניח אדם לעשקם. כמעט וגרים בה, אמר מד מן חבריא הטעם, לא די שלא היו תושבי הארץ אבל כמעט שהיו אפילו גרים בה, כי לא ישנו זמן רב במקום אחד, אלא התהלכו מגוי אל גוי ומממלכה אל עם אחר, אברהם גר בארץ פלשתים ובמצרים ובארץ כנען וכן יצחק וכן יעקב כלם גלו מגרות לגרות (רא"י): (יד) אדם, ובד"ה לאיש, והוא דמיון הכפל מלכים כי כל איש לשון גדולה הוא, ולהיפך שם אדם תורה

דא

פתוחי המדרגה, ויהיה א"כ הטעם, מקטן ועד גדול לא הניח לעשקם. ויובח עליהם מלכים, וייגע ה' את פרעה, כי עלור עלר ה' בעד כל רחם לבית אבימלך (הג"ל): (טו) אל הגעו, וזאת אמר להם בתוכחתם. במשיחי, נגדולי, כי כל משיחה לשון גדולה ושררה הוא (הג"ל). ולנביאי אל תרעו, השב אשת האיש כי נביא הוא וטעם אל תרעו אל תעשו להם רעה, ובד"ה ובנביאי, ואז טעם אל תרעו כמו אל תחטאו: (טז) ויקרא רעב, ד"מ כאלו הרעב נמלא במקום ידוע ומאס קראו לבוא, ונאמת אינו כ"א העדר השונע. כל מטה לחם, משען לחם, ר"ל מאכל שיסען אדם עליו מנע מן הארץ, (הרד"ק): (יז) לפני יעקב ובניו שזכר למעלה, (הראב"ע). לעבד, למ"ד החכלית ולו הי' למ"ד האנה היתה קמוכה:

ענו

- (יח) עָנִיו בְּכָבֵד רָגְלוֹ
בְּרוּךְ בָּאָה נִפְשׁוֹ:
- (יט) עַד־עַתָּה בְּאֵדְבָרוֹ
אָמַרְתָּ יְהוָה צִרְפַּתְהוּ:
(כ) שְׁלַח מַלְאָךְ וַיְתִירְהוּ
מִשָּׁל עַמִּים וַיִּפְתַּחְהוּ:
(כא) שְׁמוֹ אֲדוֹן רֵבִיתוֹ
וּמִשָּׁל בְּכָל־קִנְיָנוֹ:
(כב) לְאִסּוּר שָׁרִיו בְּנִפְשׁוֹ וּזְקָנוֹ יַחְבֵּם:
(כג) וַיָּבֹא יִשְׂרָאֵל מִצְרַיִם
וַיַּעֲקֹב גֵּר בְּאֶרֶץ־חָם:
(כד) וַיִּפְרַח אֶת־עַמּוֹ מְאֹד
וַיַּעֲצִמְהוּ מִצְרַיִם:
(כה) הִפְךָ לִבָּם לִשְׂנֵא עַמּוֹ
לְהַחֲנֹכֵל בְּעַבְדֵי־וֹ:
(כו) שְׁלַח מֹשֶׁה עַבְדּוֹ
אֶת־הָרֶן אֲשֶׁר־בָּחַר בּוֹ:
(כז) שְׁמוֹ־בֶם דְּבַר־י אֶתּוֹתָיו
וּמִפְתִּיחַ בְּאֶרֶץ חָם:
(כח) שְׁלַח חֹשֶׁךְ וַיַּחֲשֹׁךְ
וְלֹא מָרוּ אֶת־דְּבָרָיו:
(כט) הִפְךָ אֶת־מִימֵיהֶם לְדָם
וַיִּמַּת אֶת־דָּגָתָם:
(ל) שָׂרֵץ אֶרֶץ צִפְרֻדִּיעִים
בְּחֻדְרֵי מַלְכֵיהֶם:

(יח) ברזל באה נפשו. א"ר הונא בר אידי שרתוע עשת לו תחת זקנו שאם ירכין פניו השרתוע מכהו. שרתוע פי' שסוד: (יט) עד עת בא דברו. של הקנ"ה לקיי' גזירתו שיתגלגל הדב' וירדו ישראל למצרי': אמרת ה' כרפתהו. בחנתהו ליוסף שנתנס' וכנש את ילדו באש' אדוניו ועלי' נתייסר ונלכף ביסורין לתחו אל בית הסוהר: (כ) שלח מלך ויתירהו. שלח פרעה מלך מצרים שלוחיו ויתירהו. שלח מושל עמים הוא פרע' ויפתחהו: (כב) לאסור שריו בנפשו. לשון חבה הוא זה כמו (שמואל א' י"ח) ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד. כשפתח החלום חבבוהו כלם. אמר רבי אידי שרו בתיב זה היה פוטיס': (כד) ויפרח הקנ"ה. את עמו. הפרה והרבה אותם: (כה) ולא מרו את דברו. המכות שזוה עליהם באו במלותיו ולא שינו את דברו: (ל) שרץ ארלם לפרדעים. אמר רבי יוחנן בכל מקום שהיו רובני' מים היו רובנים לפרדעים: שאל

באור

(יח) ענו, המענוס. רגליו, כתיב כדך האסורים והקדיר רגלו דרך כלל וזה נכון בנחיתת הכפל. ברזל, כפל של כבל. (יט) בוא דברו, של הקנ"ה לקיים גזרתו שיתגלגל הדבר וירדו ישראל

המעמר

(יח) ברזל, אמר הראב"ע חסר הכי"ת ברזל ע"כ, והנכון שהכי"ת של כנבל עומד במקום שנים.

רגלו קרי. דברו קרי

ת ה ל י ם ק ה

ב א ו ר ע ו

- (יח) דא צוואנגען זיינע פֿיסע זיא אין שטאָק, זיינען לייב אין אייזען איינגעשביעדעט,
- (יט) ביז צור צייט, דא דיא פֿערהייסונג איינטראָף, וואָרט דעם העררן, דאָז איהן פֿריפֿטע;
- (כ) ליעם איינען קעניג איהן ענטפֿעססעלן, דער פֿעלקער אָבערהעררן איהן בעפֿרייען;
- (כא) דער זעטצט איהן איין צום העררן דעם האָפֿס, צום פֿערוועזער אַללער זיינער גיטער,
- (כב) פֿירשטען צוכט דורך איהן צו לעהרען, (זיינען ראַטהען קלוגהייט מיטצוטהיילען.
- (כג) דאָן צאָג ישראל הין נאָך מצרים, יעקב לעבטע אים לאַנדע חמ'ס אַלס פֿרעמדלינג;
- (כד) ער אָבער ליעם זיין פֿאָלק זעהר אַפֿסען, אונד זיינען פֿיינדען פֿיעל צו מעכטיג זיין,
- (כה) אונד וואַנדטע יענער הערץ, זיין פֿאָלק צו האַססען, מיט הינטערליסט צו דעמפֿפֿען זיינע טרייען.
- (כו) דאָן זאָנדט' ער משה, זיינען קנעכט, אונד אהרן, דען ער אויסערקאָהרען,
- (כז) דיא טהאַטען אונטער איהנען זיינע צייכען, אין חמ'ס געפֿילדען וואונדער - שטראַפֿען.
- (כח) ער ריעף דער פֿינסטערניס, זיא קאָם; ניכטס וואָר זיינעם וואָרטע אונגעהאָרזאָם.
- (כט) איהר וואַססער וואַנדעלט ער אין בלוט, דאָס איהרע פֿישע אַללע שטאַרבֿען.
- (ל) פֿרעשע וויממעלטע איהר לאַנד הערויס, ביז אין איהרער קעניגע פֿאַללעסטע.

ישראל למצרים, (רש"י), וכן תרגם הרב, ולדעת הראב"ע הטעם עד עת בא דברו של יוסף שאל דבר החלום כאשר פתר, וטעם אמרת ה' לרפחיהו, שהשם שם בניו פתרון האמת על כן ילא פתרונו ברוך בלי סג, וכנוי לרפחיהו על דבר יוסף, אבל לדעת רש"י הטעם אמרת ה' במתהו ליוסף שנתנסה וכנש את ילדו באשת אדוניו ועלי' נתייכר ונלכף ביסורין ע"כ, וטעם ההמשך כמו שאמר הרב אכן יחייא עד בוא דבר ה' ורלונו להגילו אחרי שאמרת ה' לרפחיהו: (כ) שלח, פרה מלך מצרים שלוחי' ויתירהו, (רש"י), והיותו נכון לדעת הראב"ע. שלח השם ברוך הוא מלך זה פרעה והוא התירו, ע"ד הרבה שלוחים למקום, וזה דרך כבוד ליוסף: (כא) שמו, זה המלך זכור: (כב) לאסור שריו בנפשו, לשון חכה הוא זה כמו ונפש יהונתן נקשרה בנפש דוד כשפטר החלום שנבנהו כלס (רש"י) ולדעת הרב אכן יחייא הטעם לאסור שריו ברכונו שינטרנו הם לעשות מה שירלה הוא וילזה עליהם, ולדעת הרב המתרגם טעם לאסור כמו להוסר, כלומר שיקחו כלס מוסר ממנו, והכפל לעד. ווקניו יחכם,

ער

ילמדם חכמה, כי נמלך חכם יוחר מהם: (כג) ויבוא ישראל, בסנת הרעב וממשלת יוסף: (כד) ויפר, השם נ"ה את עמו מאד. ויעצמהו מצריו, בדכתיב הנה בני ישראל רב ועלוס ממנו: (כה) הפך, הקב"ה לנס באלו מעשיו כי הוא גזר ואמר ועבדוס וענו אותם, או טעם הפך עומד כלומר והפך לבס (מדברי הרד"ק), והרב תרגם כפן הראשון בעבור הפעלים הסמוכים ויפר הקודם ושלח המאוחר שענין שניהם על השם נ"ה. לההנכל בעבדיו, בדכתיב הנה נתחכמה לו: (כח) שלח השך, לא הזכיר המכות על סדר וגם לא הזכיר כלס כי בתובות הם בתורה והזכיר רק מקלתם לזכר האותות, וכן עשה במזמור האזינה עמי תורתי (ועיין מה שכתבנו לעיל בסוף שיר ע"ח). ולא מרו, האותות שזכר, את דבר ה' אלא באו עליהם בדברו. בדבריו כחיב, וקרידברו והענין אחד, אלא שזה כלל וזה פרט:

(מ) שאל ויבא שליו. שאל ישראל בשר ויבא לו הקב"ה שליוס: (מא) הלכו בליות נהר. הלכו נהרות מן הנהר בארץ בארץ ליהו: (מב) כי זכר. הקב"ה חת דבר קדשו חסר עם אברהם עבדו שהבטיחו (בראשית ט"ו) ואמר כי יבאו ברכוש גדול ודבר רביעי ישונו הנה: ברש"י

באור

(לז) ויוציאם, היוצאים כי יסתפק לשימיע, על כן לא קשב לפרש ישראל, והנה שב למלת ישראל גר בארץ חס, (הראב"ע), או שגור הנתון כמו שחגגם הרב ויוליך שבטיו בנסף וזוהב ואין בהם נושיל, ונמלא הרבה פעמים בשליכה שימסך הקודם א המאוחר, חף שלא יתכן בהנה' פשוט: כושל, לא הו' בהם שום חולה בכל ההמון הרב, וזה ממעש' הפלא (ספורנו). (מ) שאל, ישראל בשר ולחם: (מא) הלכו, מי הכור האלה בליות כמו נהר: (מב) את דבר קדשו, יחס הפעול (חוקי יחטיף). את אברהם עבדו יחס העטף, (פרעפוזילוח) וטעמו כמו עם:

הטעמר

(מג) ויוציא, כבר הזכיר את יציאתם, ולכן השביל הרמב"ן מן כי הוא כלל את הפרט, ואולי המסך שלשה הסוקים עד סוף השיר על חופן אתר והוא אמר ויוליך עמו וגו' ויתן להם כלומר למען תת להם (כי הו"ו ישמש לפעמים במקום למטן עיין מבלול) וכל זה בעבור ישמרו וגו'.

- (לא) אָמַר וַיָּבֹא עָרֵב כְּנִיּוֹם בְּכָל־גְּבוּלָם:
- (לב) נָתַן גְּשֵׁמֵיהֶם בְּרֹד אֵשׁ לַהֲבוֹת בְּאַרְצָם:
- (לג) וַיֵּךְ גַּפְנָם וַחֲתָנֹתָם וַיִּשְׁבֵּר יַעֲיִן גְּבוּלָם:
- (לד) אָמַר וַיָּבֹא אַרְבֵּה וַיִּלֶּק וַאֲיִן מִסְפָּר:
- (לה) וַיֹּאכַל כָּר־עֵשֶׂב בְּאַרְצָם וַיֹּאכַל פְּרֵי אֲדָמָתָם:
- (לו) וַיֵּךְ כָּל־בְּכוֹר בְּאַרְצָם רֵאשִׁית לְכָל־אוֹנָם:
- (לז) וַיּוֹצִיֵאם בְּכֶסֶף וַזָּהָב וַאֲיִן בְּשִׁבְטָיו כּוֹשֵׁל:
- (לח) שָׂמַח מִצָּרִים בְּצִאתָם כִּי־נִפְּל פַּחַדָּם עֲלֵיהֶם:
- (לט) פָּרַשׁ עֲגוֹן לְמֹסַךְ וַאֲשׁ רְהָאִיר לַיְלָה:
- (מ) שָׁאֵל וַיָּבֹא שָׁלוֹ וְלָחֶם שָׁמַיִם יִשְׁבִּיעֵם:
- (מא) פָּתַח צוּר וַיִּזְנוּבוּ מִיַּם הָרָכּוּ בְּצִיּוֹת נָהָר:
- (מב) כִּי זָכַר אֶת־דְּבַר־קִדְשׁוֹ אֶת־אַבְרָהָם עֶבְדּוֹ:
- (מג) וַיּוֹצֵא עִמּוֹ בְּשִׁשּׁוֹן בְּרָנָה אֶת־בְּהִירָיו:

שליו קרי

ת ה ל י ם ק ה

(לז) ער שפראך — אונד שווערניע פֿאן געווילד
אונד אונגעזייער פֿיללטען איהרע גרענצען.

(לח) צום רעגען גאב ער איהנען האגעל,

אונד פֿייערשטראהל אין איהרעם לאנדע;

(לג) שלוג איהרען וויינשטאק, איהרען פֿייגענבוים,

צערבראך דאז בוימגעוועכס אין איהרען גרענצען.

(לד) (ער שפראך — היישרעקקען קאמען,

אונד קאפער אָהנע צאהל,

(לה) אונד פֿראַסען אַללעם קרויט אים לאַנדע,

אונד פֿראַסען אַללע פֿרוכט דער פֿעלדער;

(לו) שלוג אַללע ערשטגעבורט דעם רייכס,

איהרער קרעמטע ערשטלינגספֿרוכט;

(לז) פֿיהרט זיינע שטעמימע אויס מיט גאָלד אונד זילבער,

דא בליעב קיין שוועבליכער צוריק.

(לח) איהרעם אַכצוגס וואַר מצרים פֿראָה,

דען איהרע פֿורכט וואַר איבער זיא געפֿאללען.

(לט) ער בערייטעטע צור דעקקע איינע וואַלקע,

דעם נאַכטס איין פֿייער אויס, צו לייכטען.

(מ) זיא פֿלעהטען, ער ליעס וואַכטעלן קאָממען,

אונד זעטטיגט זיא מיט היממעלכקאָסט;

(מא) עפֿפֿנעטע דען פֿעלו, דאז וואַכסער פֿלאַס,

אין דיררער וויסטע ליעף איין באַך;

(מב) דען ער דאַכטע אַן זיין הייליג וואַרט,

אַצו זיינעם דיענער אברהם גערעדעט.

(מג) זאָ פֿיהרט ער אויס זיין פֿאַלק מיט וואַננע,

מיט פֿראָהלאַקקען זיינע אויסערוועהלטען.

רש"י

קו (ד) בכלין עמד. בהרבותך לעמד: (ו) וימרו על ים. היו מקיני אמה אמרו בשם שאנו עולים מכאן מלך זה אף המלרים עולים מלך אחר ויבואו אחרינו עד שרמו הקב"ה לים והקיאם ליבשה אז וירא ישראל את מלרים מת על שפת הים (שמות ט"ו). לפיכך ויאמינו בה'. אבל מתחלה לא האמינו מלאתי

באור

(מד) ועמל לאמים, מה שהיו עמלים בעבורו: (מה) בעבור ישמרו, על תנאי שישמרו, (רד"ק) וכן חרגם הרב, וסד מן חבויא בארו אותו מבנין המזליט לפי שישמרו, על דרך כי ידעתיו למען אשר ילוח את בניו, והראשון נראה יותר נכון:

קו (א) הללויה, תקין השיר מאחד מיסודי סגולה בזמן החורבן כנראה מפ' ד' וה', וחוכן כללית השיר כזה, אמר הודו לה' כי טובו וחסדי מעולם ועד עולם על כל ברואי, אף שבאמת לספר כל תהלותיו אי אפשר, מ"מ טוב ונעים להודות לה' כל אחד כפי שידו מנעת, ולכן אשרי עושי לדקה בכל עת, כי הם שמחים תמיד בטובו ובתהלתו, אמנם גם היוטא העוזב אותו לא נעזב חסדו מאתו כל הימים, ובשובו מדרבו הרע ישוב וישיג להטיבו כרוב חסדיו, וכמו זה אף שהגלה את עמו מפניו בטעו' מרדס כשיחזרו למוטב ישוב ויקבלם, וזהו שמתפלל שיזכור גם אותו ברבות

תהלים קה קו

(מד) ויתן להם ארצות גוים

ועמד לאמים יירשו:

(מה) בעבור וישמרו חקיו

ותורתיו ינצרו הללויה:

קו

מתודה עונות אבותינו במדבר ובארץ ישראל.

(א) הללויה

הודו ליהוה כי טוב

כי לעולם חסדו:

(ג) מי ימלל גבורות יהוה

ישמיע כל תהלתו:

(ג) אשרי שמרי משפט

עשה צדקה בכל עת:

(ד) זכרני יהוה ברצון עמך

פקדני בישועתך:

(ה) לראותו בטובת בחיריך

לשמה בשמחת גויך

להתהלל עם נחלתך:

(ו) הטאנו עם אבותינו

העוינו הרשענו:

(ז) אבותינו במצרים

לא השכילו נפלאותיך

לא זכרו את רב חסדיך

וימרו על ים בים סוף:

תהלים קה קו

באור עח

ברכות עמו, כלומר זכרו לראות בימיו הגאולה הזאת, ויש לי לזכות על זה, כי אף שזמננו למרוד נך כמו שחטאו אבותינו הנה כמו שהזיגת להם מיד בכל עת שהתודו עוים וזנו מרשעתם, נן לא תשליך גם אותנו לנח, ונח הושיענו מהרה וקבלנו מן הגוים שזכרה גם אנחנו להודות לך ולהשתבח בתהלתך, כי כבר ידענו שחטאנו ואין בנו מעשים, ולכן עשה עמנו לדקה וחסד למען שמך, כי כן דרכך תמיד: (ב) מי, מושך עמנו ואחר עמו, מי ימלל מי ישמיע: (ג) עושה, אמר חד מן חבירי ה"א במקו' יו"ד הרבים נמוהג יהו"א כי כן הכפל שומרי משפט לשון רבים הוא והרב חרגס שניהם לשון יחיד, והענין אחד לפי שהוא דרך כלל: (ד) ברצון עמך, ונרלוך שיבא לעמך מאתך, כי הוראות הקנין ישתמשו בשם אלל הפועל והפעול, כמו שהערכו לעיל (שיר ל"ט) במאמר הסר מעלי נוגעך. בישועתך, ישועת עמך, וכמו הכפל ברלוך רלוך עמך, או כמשמעו וכחרגוס הרב: (ה) לראות, למ"ד התכלית וכן לשמות להתהלל. בהלחך, כינוי לישראל כמו בחירך וגי'ך, והענין כפול שלשה, והטעם כי צשמחתם כלאתם יתהללו על כל עם כי גם נחר ה' (מדברי

(מד) גאב איהנען איין דער היידען לענדער, ליעם זיא דען פליים דער נאציאנען ערבוען, (מה) אויף דאס זיא האלטען זיינע רעכטע, בעוואהרען זיינע לעהרע. הללויה!

קו

נעשטענדניס דער זיגדען דער פארעלטערן אין דער וויסטע אונד אין ארץ ישראל.

(א) הללויה!

דאנקט דעם העררן, דען ער איזט פריינדליך; עוויג וועהרט זיינע גיטע.

(ב) ווער שפריכט דעם עוויגען אללמאכט אויס? פערקינדעט אלל זיין לאב?

(ג) וואהל דעם, דער דיא געבאטהע העלט, אונד טהוט, וואס רעכט איזט איממערדאר!

(ד) א הערר! געדענק אויך מיינער, ווען דיינעם פאלקע גנאדע ווידערפעהרט! ערפרייע אויך מיך מיט דיינעם היילע!

(ה) דאס איך דיא וואהלפאהרט דייןראויסערוועהלטען ועהע, טהייל נעהמע אן דער פריידע דיינעם פאלקעם, אונד דיינעם אייגענטהומעם מיך ריהמע!

(ו) אך! וויר זינדיגטען זאממט אונזערן פאטערן, מיסהאנדעלטען אונד פרעפעלטען!

(ז) שאן אין מצרים אכטעטען (דיא וואונדער אונזערע פאטער ניכט.

זיא דאכטען ניכט אן דיינע גראסע גיטע, עמפארטען זיך אס ראטהען מעער.

אום

הרד"ק: והרב אבן יחיאל אמ' שהוא כנגד מחנת הארץ להתהלל עם נחלתך א"י, וכ"נ דעת הר"מ: (ו) חטאנו עם אבותינו, כמו שאבותינו חטאו בן חטאנו אוננו. (רד"ק): (ז) אבוהינו במצרים לא השבילו בשלאותך, יש מפרשים אבותינו נמדבר לא השבילו וכלאותיך, שעשית להם במצרים, והנכון כמשמעו, כי עוד נהיוסם שם אמרו לו חדל ממנו ונעבד' את מצרים בעדות הכתוב (שמות י"ד). ולא זכרו, אף אח"כ כלאתם את רוב חסדיך שעשית להם בהמנות שהנדלת אותם מן המצריים. וימדו על ים, ונאזיה ים בים סוף (ר"ש בן מלך), והוא דרך מלינה ליופי המאמר:

(ח) וַיִּזְשִׁיעֵם לְמַעַן שְׁמוֹ
 לְהוֹדִיעַ אֶת־גְּבוּרָתוֹ:
 (ט) וַיַּגְעַר בַּיַּם־סוּף וַיַּחַרֵּב
 וַיִּזְדַּקְּקוּם בַּתְּהוֹמוֹת כַּמְדָּבָר:
 (י) וַיִּזְשִׁיעֵם מִיַּד שׁוֹנֵא
 וַיַּגְאֵלֵם מִיַּד אוֹיֵב:
 (יא) וַיִּכְסּוּ־מַיִם צָרִיהֶם
 אֶחָד מֵהֶם לֹא נֹתַר:
 (יב) וַיֵּאֱמִינוּ בְּדַבְּרֵי יְשִׁירֵי תְהִלָּתוֹ:
 (יג) מָהֵרוּ שָׁכְחוּ מַעֲשָׂיו
 לֹא־חָזְרוּ לַעֲצָתוֹ:
 (יד) וַיִּתְּאוּ תְאוּהַם בַּמְדָּבָר
 וַיִּנְסוּ־אֶל בִּישׁוּמוֹן:
 (טו) וַיִּתְּנוּ לָהֶם שְׁאֵלָתָם
 וַיִּשְׁלַח רוּזוֹן בְּנַפְשָׁם:
 (טז) וַיִּקְנֵאוּ לְמִשְׁהַם בַּמַּחֲנֶה
 לְאַהֲרֹן קְדוֹשׁ יְהוָה:
 (יז) תִּפְתַּח־אָרֶץ וּתְבַלַּע דָּתוֹ
 וְחָכְם עַל־עֵדֶת אֲבִירָם:
 (יח) וּתְבַעַר־אֵשׁ בְּעֵדֹתָם
 לְהַבִּיחַ תְּלֵהֵט רְשָׁעִים:
 (יט) יַעֲשׂוּ־עֵגֶל בְּחָרֵב
 וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לַמַּסֶּכֶה:
 (כ) וַיִּמְדוּ אֶת־כְּבוֹדָם
 בַּתְּבִנִּית שׁוֹר אֶכְלָ עֵשֶׂב:

(מלאתי): (ט) ויוליכם בתהומות במדבר. ים סוף היה במדבר ככתיב סגר עליהם המדבר וגו' (שס י"ד) דרך שלשת ימים וגו' (במדבר י'): (יג) לא חזרו לעבתו. לא קוו לו: (יד) ויתאו תאוה. מי יאכלו בשר (שס י"ח): (טו) וישלח רוזן בנפשם. ואף ה' חרה בעם (שס י"ח): (טז) ויקנאו למשה. במדבר הכעיסוהו כמו קנאוני בלא אל (מלאתי): (יז) תפתח ארץ וגו'. נראה שחלק כבוד לבני קרח מלבוזיר אביהם חלה הקלקלה בדתן ואבירם: (יח) ותבער אש. ותאכל את מקריבי הקטרת (במדב' י"ז): (יט) אוכל עשב. אין לך מתועב ומזוקן מן השור בשעה שהוא אוכל עשב שהוא מוליח פרג רכה והוא מלוכלך בה. ס"ח

באור

(ח) ויזשיעם, בכל זה לזען שמו. להודיע בעמים את גבורתו: (ט) ויגער בים סוף, דרך מזל והטעם על סרות הקדים. ויוליכם בתהומות, קרקע הים כאלו הי' מדבר, כלומר ארץ יבשה ורזבז ידים כמישור: (יב) ויאמינו בדבריו, כמזמר הכתוב ויאמינו בה' ובמשה עבדו. ישירו תהלהו, רמו לזירת הים: (יג) מהרו שכחו מעשיו, כשנאו מרתה וילונו העם, ואלו זכרו מעשיו היו חושבי' בלגם כי לא עשה להם כל הנפל או' הא' כדי להמיתם בלמא, ולכן היה להם להמתין, ולחכות מה יעשה להם האל יתברך במים האלה

תהלים קו

באור עט

(ח) אום זיינעם נאמענס ויילען האלף ער איהנען,
אום זיינע אללמאכט קונד צו טהון.

(ט) ער שאלט דעם שילפמעער — עם פֿערזיעגטע,
דורך טיעפֿען פֿיהרטע ער זיא, וויא אין דער וויכטע;

(י) בעפֿרייעט זיא פֿאָן דעם האַססערס האַנד,
עררעטטעט זיא פֿאָן פֿיינדעס מאַכט.

(יא) פֿלוטהען דעקטען איהרע ווידערוואַכער,
ניכט איינער דער ענטקאם —

(יב) דאָ גלויבטען זיא אַן זיינע וואַרטע,
אונד זאָנגען לאַבגעזאָנג.

(יג) דאָך זיא פֿערגאָסען זיינע וואונדער באַלד,
אונד טרויטען זיינעם ראַטהשלוס ניכט,

(יד) וואורדען ליסטערן אין דער וויסטע,
פֿערוויכטען אין איינאָדען גאַטט.

(טו) דאָ גאַב ער, וואָס זיא פֿאַרדערטען,
דיא פֿיללע ביו צור עקעלזכט.

(טז) דאָ זיא אים לאַגער משה קרענקטען
אונד אהרן דען געהייליגטען דעם העררן,

(יז) טהאַט זיך דיא ערדע אויף, פֿערשלאַנג דהן,
אונד דעקטע צו אַבירס'ס ראַטטע;

(יח) בליטצשטראַהל פֿוהר אין איהרע ראַטטע,
גלוטה פֿערצעהרטע מיססעטהעטער;

(יט) אויף חורב מאַכטען זיא איין קאַלב,
געגאַססנעם ערצבילד אַנצובעטען;

(כ) אונד וואַנדעלטען פֿערעהרונג גאַטטעס
אין בילדנים איינעם שטיערס, דער גראַז פֿערצעהרט;
פֿער =

האלה, וכה לא חנו לעלתו
בהמתקת המים המרים
שהורה לשא, ושהי' עושה
חף אס לא בלינו עליו
(מדברי הרד"ק): (יד) וינכו
אל ביישימין, היוכל לערוך
שלקן במדבר: (טו) רוזן,
מוח המחאויס, ואמר בלשון
רוזן בעבור כי הם חסנו
להשניע נפשם המתאות
ולהשתייה והי' להם הדבר
בהיכף (הנ"ל), ואכשר שהוא
כטעם ההסוך והיה לכס
לזרח (במדבר י"ח), שרשו
זרה, ושורש רוזן רזה,
וט"ס נוכסם בתאותם
כאשר נכר הערנו על זה
חיה כעמים, ונדרך הזה
תרגם הרב: (כו) ויקראו
למשה, הכעיסוהו כמו
קנאוני בל"ז אל (רש"י) וכ"ת
הרב, ויחס הלמ"ד במקום
יחס הסעול, כדרגס
לפעמים להתחלף זה בזה
כנודע, אבל חולי יהיה
הענין קנאה ממש, בל"ז
(נייד) בדעת קנח המכרשי'
והלמ"ד במקום בית, חזי
יהי' המחמר היכף הנוונה,
וכן לא יעשה. קדוש ה',
ירמו על מה שהיו אומרים
כל העדה כלס קדושים
ומשה אמר אשר יבחר ה'
הוא הקדוש: (יז) חפהו,
לדעת רד"ק הוא עתיד
במקום עבר והראב"ע אמר
שהוא ע"ד עומד ר"ל לשון
הוא, והנכון שז"ו ויקראו
עומדת במקום שנים

ומחברת בזמן ובסנה ויקראו ותפתח וכתרגום הרב. עדה אבירם, ביתו וטפו וכל האדם אשר לו, ויכה
אמר רש"י ז"ל, נראה שחלק כבוד לפני קרח מלהזכיר חניהם וחלה הקלקלה בדתן ואבירם ע"כ:
(יח) בעדה, של דתן ואבירם, הם החמשים ומאתים איש מזני ישראל: (יט) יעשו עגל, לא
כח מעשי המדבר ע"פ הסדר שנתהוו, וכן עשה בספור המכות בשיר ע"פ, ועיין מה שכתבנו
שם ע"ז: בהורב, במקום ששמעו קול השם (ראב"ע). וישתחו, הו"ו עומדת לשנים,
ועשו וישתחו, כי כן מלינו תינה אלוות אחת נמשכת כעס לכניה וכעס לאחריה: (כ) וימירו
אח כבודם, השם יתברך שהוא כבוד לישראל, כי כל העמים משתחוים לחלילים והם משתחוים
לאל חי וקיס, וכן כתיב ועמי המיר כבודו בלז יועיל (ירמי' ג') כנלע"ד, אמנם לדעת הראב"ע
הראוי כבודו ואמר כבודם דרך מוסר בעבור כבוד השם, והטעם ענין חלהותו והעבודה
וההשתחויה לו כל זה המירו בתבנית שור וכן נראה דעת הר"ם שתרגם (ג'קטטעס פֿערעהרונג).
איכל עשב, כנוי לך בזיון שקיומו מולה בעשב:

ס"א רירו : (כד) וימאסו בארץ חמדה. בשלוח מרגלי וכוליו דבה על הארץ (שס ע"ו) : (כו) וישא ידו. בשנועה: (כז) ולהיל זרעם בגוים. מאותו שעה נגזר עליהם חורבן הבית שהיו ליל ע' באב בנו ואמר הקב"ה הם בנו בכייה של חנם ואני אקבע להם בכייה

באור

(כז) ויאמר, גזר להשמדם או כמשמעו במאמר הרף מ'זני וגו'. בפרץ, באותו פרץ שפרץ ה' עמד בו משה לפני האל יזכרך וגדרו (רד"ק), וי"א בפרץ שהחל להיות בהברית שנינס וכן ה' להיות עם סגולתו, וחד מן חנניה אמר, בפרץ שפרכו הם בגדר היושר והזכות, אשר עי"ז נתנו פתח אל הרע ועונש לבוא אליהם. באותה הפרכה עמד משה לסתמו בגופו כאמרו מחני נא מספרך אשר כתבת וכל זה דרך משל ומליצה: (כד) וימאסו בארץ חמדה, בעלת המרגלים שהוליו דבה על הארץ: (כה) וירגנו באהליהם, לאמר בשנאת ה' אותנו הוליו מארץ מזרים (דברים א'). לא שמעו בקול ה', אשר ה' מצטיחם שנית ע"י משה ואהרן ויהי שם וכלב (הרב אבן יזיאל): (כו) וישא ידו, לשון שנועה כוודע: (כז) ולהפיל זרעם בגוים, אם יהיו כמוהם מורדים כנחונב בבית השני שכת משה עם הבנים (הראב"ע), וכן אמר ביחזקאל וגם אני בשאתי את ידי להם במדבר להפיץ

- (כא) שָׁכְחוּ אֶל מוֹשִׁיעֵם עֲשֵׂה גְדֻלוֹת בְּמִצְרַיִם:
- (כב) גַּפְלֹת בְּאֶרֶץ חָם נִזְרָאוֹת עַד יַם־סוּף:
- (כג) וַיֹּאמֶר לַהֲשִׁמִּידֵם לִוְיֵי מֹשֶׁה בְּחִירוֹ עֹמֵד בְּפֶרֶץ לִפְנֵי לַהֲשִׁיב חַמְתּוֹ מִהַשְׁחִית:
- (כד) וַיִּמְאֹסוּ בְּאֶרֶץ חַמְדָּה לֹא־הֶאֱמִינוּ לְדַבְּרוֹ:
- (כה) וַיִּרְגְּנוּ בְּאֵהֲלֵיהֶם קֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה:
- (כו) וַיִּשָּׂא יָדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל אוֹתָם בְּמִדְבָּר:
- (כז) וּלְהַפִּיל זֶרְעָם בְּגוֹיִם וּלְזַרְזוֹתָם בְּאֶרְצוֹת:
- (כח) וַיִּצְמְדוּ לְבַעַל פְּעוֹר וַיֵּאָכְלוּ זִבְחֵי מֵתִים:
- (כט) וַיִּכְעִיסוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם וַתִּפְרֹץ־בָּם מַגִּפָּה:
- (ל) וַיַּעֲמֵד פִּינָחָם וַיִּפְלֵל וַיִּתְעַצֵּר הַמַּגִּפָּה:
- (לא) וַתַּחֲשֹׁב לוֹ לְצַדִּיקָה לְדַר וְדַר עַד־עוֹלָם:
- (לב) וַיִּקְצִיפוּ עַל־מִי מְרִיבָה וַיִּרַע לְמֹשֶׁה בְּעִבּוּרָם:

תהלים קו

פ

- (כא) פֶּעֶרְגָּאִסְעֵן אִיהֶרְעֵן הַעֲלֶפֶּר, גָּאָטְט,
דער אין מצרים גראָסע דינגע טהאַט,
- (כב) וואונדערווערק אים לאַנדע חס'ם,
אַם שילפֿמעער שרעקקענפֿאַללע טהאַטען,
- (כג) אונד ער בעשלאָס, זיא צו פֿערטילגען,
(וואָ ניכט משה, זיין געליעכטער,
זיך אין דען רים געשטעללט פֿאַר איהם,
זיינען גרים צו ווענדען.
- (כד) זיא פֿעראַכטעטען דאַז ליעבע לאַנד,
אונד גלויכטען זיינעם וואָרטע ניכט,
- (כה) עמפֿאַרטען זיך אין איהרען צעלטען,
אונד האָרטען ניכט דעם עוויגען שטיממע;
- (כו) דאַ הוב ער זיינע האַנד אויף ווידער זיא,
דאַס ער זיא שליגע אין דער וויסטע,
- (כז) אונטער היידען איהרען זאַמען ווירפֿע,
אין פֿרעמדע לענדער זיא צערשטרייע. —
- (כח) זיא הינגען זיך אַן בעל פֿעיר,
אַסען אָפֿפֿער טאָרטער געטצען,
- (כט) אונד ערגערטען מיט איהרען ווערקען —
דאַ רים אויך פעסט איין אונטער זיא.
- (ל) דאַך פנחס טראַט הינצו אונד שליכטעטען,
דאַ וואָרד דיא פעסט געהעממט;
- (לא) איהם וואָרד עם צום פֿערדיענסט גערעכנעט,
פֿיר זיינע נאַכקונפֿט עוויגליך.
- (לב) זיא רעגטען צאָרן אַם האַדערוואַססער,
דאַס משה איהרענטוועגען ליטט:

דען

באור

להפיץ אותם בגוים ולזרותם בארצות: (כח) זבחי, אלהיהם שהם מתים: (כט) ויכעיסו, הסנו כעס במעלליהם ולא נחסר הפעול כי הוא הנעם. וחפרץ במגפה, עשתה פרצה בהם: (ל) ויפלל, עשה משפט בנואשים מן ונתן בפלילים (הרד"ק). ותחשב, טעם כנוי הנקבה כאן במקום הטומטוס בלע"ז וכתרגום הרב (עם וואָרד גערעכנעט): (לא) לצדקה, ההנדל בין שמות לזק ולדקה עיין בספר נ"הש להר"ם (נראשית ט"ו ו', דברים כ"ד י"ג). לדר ודר, מזועזעו עד עולם, כדכתיב והיתה לו ולזרעו אחריו נחית כהנת עולם: (לב) ויקציו, הסנו קלף, כמו ויכעיסו דלציל. וירע, פיעל עומד, היה רע למשה בעבורם, כי עי"ז לא בא אל הארץ: כי

(לב) כִּי־הִמְרוּ אֶת־רוּחַו וַיִּבְטְאוּ
בְשִׁפְתָיו:

(לד) לֹא־הִשְׁמִידוּ אֶת־הָעַמִּים
אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם:

(לה) וַיִּתְעַרְבוּ בַגּוֹיִם וַיִּלְמְדוּ מַעֲשֵׂיהֶם:

(לו) וַיַּעֲבְדוּ אֶת־עֲצֵבֵיהֶם
וַיְהִיו לָהֶם לְמוֹקֵשׁ:

(לז) וַיִּזְבְּחוּ אֶת־בְּנֵיהֶם

וְאֶת־בָּנוֹתֵיהֶם לְשִׂדִים:

(לח) וַיִּשְׁפְּכוּ דַם נָקִי

דַם־בְּנֵיהֶם וּבָנוֹתֵיהֶם

אֲשֶׁר זָבְחוּ לְעֲצָבֵי כְנָעַן

וַתִּתְחַנֵּף הָאָרֶץ בַּדָּמִים:

(לט) וַיִּטְמְאוּ בַמַּעֲשֵׂיהֶם

וַיִּזְנוּ בַמַּעֲלָלִיהֶם:

(מ) וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּעַמּוֹ

וַיִּתְעַב אֶת־נַחֲלָתוֹ:

(מא) וַיִּתְּנֵם בְּיַד־גּוֹיִם

וַיִּמְשְׁלוּ בָהֶם שְׁנָאֵיהֶם:

(מב) וַיִּלְחָצוּם אוֹיְבֵיהֶם

וַיִּכְנְעוּ תַחַת יָדָם:

(מג) פְּעָמִים רַבּוֹת יִצְיִלֻם

וְהִמָּה־יִמְרוּ בְּעֲצָתָם וַיִּמְכוּ בְּעוֹנָם:

(מד) וַיִּרְא בְצִר לָהֶם

בְּשִׁמְעוֹ אֶת־רִנְתָּם:

בנייה לדורות: (לב) כי המרו. משה ואהרן: את רוחו. בשמעו ולא המורים: ויצטא בשפתיו. שנועה לכן לא תביאו את הקהל הזה וגו' (סג): (לד) לא השמידו. נימי יהושע: את העמים. אשר אמר להם (דברים כ') לא תחיה כל נשמה לא ישבו בארץ והם הניחוס לשבת בקרבם למס עובד: (מא) ויתנס ביד גוים. נימי השופטים בין שופט לשופט כנין עגלון וכושן רשעים וסיסרא ופלשתים ומדין. (מלאתי): פעמים רבות יצילים. כמה פעמים מכניסים והוא מאריך אפו ומצילים: (מג) וימכו בעונם. נעשו מפלים נעונם: (מד) וירא בצר. מתוך תפלה: בשמעו את רנתם. מתוך זכות אבות

ב א ו ר

(לב) כי המרו, ישראל את רוחו של משה, עד שמחמת מרינות בטא דברים אשר לא כן כנוצר בתור. המרו, שרשו מרה, וענינו הקטטה והכעסה, ודומה מאד לענין וימררו את חייהם שרשו מרר כי שרשיל"ה והכפילים דומים מאד בעניניה' כאשר כבר הערנו ע"ו פעמי רבו, וכן ותייב' מורת רוח (בראש' כ"ו), ושמעו נא המורים (במדבר כ') כלומר אתם השקניטים ומכניסים תמיד וממררים את קיי: (לד) לא השמידו, כלומר גם אזרי שנאו כבר אל הארץ וראו כי קים ה' את הנבטתו להם לא עשו את דבריו, כי אזרי מית יהושע לא השמידו עוד את העמים יושבי הארץ כאשר אמר ה', וההמשך נראה לפי

תהלים קו

באור פא

- (לג) דען זיא ערביטערטען זיין הערץ , אונד איהם ענטפֿיהרען וואָרטע ;
- (לד) אויך פֿערטילגטען זיא דיא פֿעלקער ניכט , וויא דאָך דער עוויגע געהייסען ,
- (לה) פֿערמישטען אונטער היידען זיך (אונד לערנטען איהרע זיטטען ,
- (לו) פֿערעהרטען איהרע טרויערגעטצען , אַנשטאַם , דער צום אַבפֿאַלל וואָרד .
- (לז) וואָלדגעטטערן בראַכטען זיא צום אַפֿפֿער (איהרע זעהנע , איהרע טעכטער ;
- (לח) אונשולדיג בלוט פֿערגאַסען זיא , איהרער זעהנע אונד טעכטער בלוט , דיא זיא כנען'ס געטצען אַפֿפֿערטען ; מיט בלוטשולד וואָרד דאָז לאַנד בעפֿלעקט .
- (לט) זיא זעלבסט פֿעראונרייניגט דורך איהר טהון , דורך אונצוֹכט שענדליכען פֿערהאַלטענס .
- (מ) צאָרן גאַטטעס בראַננטע איבער זיינע נאַציאָן , ער האַטטע גרייעל אַן זיינעם אייגענטהום ;
- (מא) ער גאַב זיא אין דיא האַנד דער היידען , ליעם איהרע האַססער זיא בעהעררשען .
- (מב) איהרע פֿיינדע דריקטען זיא , אונד בייגטען אונטער איהרער האַנד זיא ניעדער .
- (מג) זאָ אַפֿט ער זיא בעפֿרייטע , וואָר איהר בעגינגען אויפֿרוהר , ביז איהרע מיססעטהאַט זיא טיעפֿגעבייגט .
- (מד) דאָן זיעהט ער איהרע גראַסע נאָטה , אונד האַרט איהר קלאַנגעשרייא ,

לפי שעלה על רעיונו ביאת הארץ דהיינו מניעתו למשה, זכר גם חטאם שם. אשר, מוסב על פעל השמדה שזכר, ונתרגום הרב: (לו) לעצביהם, קראם עבנים לשון קלון (ראב"ע) או מטעם הזכר בספר תפיצת השלום להרב המתרגם (דברים כ"ו). ויהיו, העבדים האלה להם למוקש לזנו' אחריהם ולעזוב את ה' לרע להם, אמנם כפי תרגום הרב נראה טעם הכתוב ויהיו העמים האלה אשר לא השמידו להם למוקש, כי המרידה הקטנה הזאת נתמלחם עליהם נגד רכון השם, הסנה להם שמרדו בו לגמרי ועזבוהו מכל וכל: (לז) לשדים, ידוע שיש לדעת עובדי אלהים אחרים אלילי'רבים, קלחם מטינים לברואים וקלחם מרעים להם וישמחו לאידם, ולאלה הם זונחים יותר מלעובדים שנתולדתם להטיב כפי מחשבת' ויקריבו לרעים כל דבר היקר להם, אף בניהם ובנותיהם רק למען שכן חמתם מהשחית, ובעבור שהנתם להשחית יקראו כל"הק שדים מטעם מקטב ישוד להרים, והם המכונים כל"ה (טייפֿען), כזאת ראיתי לבאר השם הזה לכאורה ע"פ תרגום

גע

הרב כפ' האינו; אמנם אחרי עיינתי בונשרשו נראה לי שהנחתו הראשונה ענין כח, ויסתעף ממנו שם שדי לשם בעל הנחות כלם (דער אַוואַנטיגטע) המעמיד הכל בנכות הגדול, ולפי שבעלי הדעות הזרות האלו נתנו במחשבתם לכל פרטי התולדות כח מי מיוחד המעמיד אותו הדבר, לא לכד לשמש ולכוכבים ולמזלות כי אם גם לכל הר והר, לכל מעין ונחל, ולכל עץ ועץ אשר ביער, וישתחוו ויעבדו להם, המה הנקראים בשם שדים (זעכטע, גאָטטהייטען) כמו שנקראו לדעתם אלהים והמה לא אלהים, ויש עוד לדבר בזה השורש ובהשמות המסתעפים ממנו אלה שאין כאן המקום להאריך בו: (לח) וחחנה הארץ, מנזרח בתורה (במדבר ל"ה). בדמים, האלה שזכר וזה טעם הידיעה: (לט) ויטמאו, כי מתחלה היו קדושים לאלהיהם: (מא) ויחנם ביד גוים, בימי הזופטים בין שופט לשופט: (מג) פעמים רבות יצילם, טעם העמיד בתרגום הרב, כלומר כל עוד שילם, כי יחנם מנאקתם ויקס להם שופטים להושיעם מאויביהם, הנמשך מזה תמיד שמרו את פיו בעלתם, כלומר בהסגמות מעשיהם באלו הוא צטנעם למרוד. וימכו, לשון נטיה לפיל כי ימך המקרה וכי ימוך אשך, וטעם צעונס, צעבור עונס:

אבות: (מה) וזכור להם
בריתו. מתוך תשובה:
וינחם כרב חסדיו. מתוך
הקץ בשמעו הושיענו וגו'
אף משה כללה בפסוק אחד
בזכר לך ומלאוך וגו' (דברי'
ד'): (מז) הושיענו. גם
אתה ה' אלהינו: (מח) מן
העולם ועד העולם. מן
עלמא הדין ועד עלמא
דאתי (סא"ח):

תהלים קו

(מה) ויזכר להם בריתו
וינחם כרב חסדיו:
(מו) ויהן אותם לרחמים
לפני כל שוביהם:
(מז) הושיענו יהוה אלהינו
וקבצנו מן הגוים
להודות לשם קדשך
להשתבח בתהלתך:
(מח) ברוך יהוה אלהי ישראל
מן העולם ועד העולם
ואמר כל העם אמן הללויה:

חסדיו קרי

המער

קו (מו) עיין בנאור וברש"י בד"הי (א' ט"ז ל"ד ל"ה), ובעיקר כוונת רש"י ז"ל הנה גם הוא
נועה לדברי, כי שיר ק"ה וק"ו אך אחד המה ויען כי שם בד"הי באו ט"ו פסוקים
הראשונים משיר ק"ה לכן שם המחבר ד"הי גם לראש ולסוף שיר ק"ו מקום נשירת דוד אס גם
וקבלנו מן הגוים לא ילא מפי דוד (ועיין מה שכתב ידידי ר' יוסף ווייסע נ"י בנאורו לס' ד"הי
בפסוק זה), וגם הראב"ע כתב וז"ל: אמר אחד מחכמי העמים כי זה משורר היה בימי השופטי'
לפני מלך מלך בישראל על כן הוא אומר וקבלנו מן הגוים, ומכאן אמר כי זה המשורר
היה בבבל.

תהלים קו

באור פב

(מה) געדענקט אן זיינען בונד מיט איהנען,
(אנר) ענדערט זיינען ראטהשלוס,
(נאך) זיינער גראסען גיטע.

(מו) ערוועקט בארמהערציגקייט בייא אללען,
דיא זיא אינס עלענד הינגעפיהרט.

* * *

(מו) הילף אונו הערר! אונוער גאטט!
בריינג אונו צוזאממען אויס דען היידען,
זא דאנקען וויר דעם נאמען דיינער הייליגקייט,
אונד ריהמען דיינעם לאָבעס אונו.

* * *

(מח) געלאָבט זייא דער הערר! דער גאטט ישראל'ס!
פֿאָן עוויגקייט צו עוויגקייט! אונד אללעס פֿאלק
שפרעבֿע: אמן, הללויה!

(מד) ויזכר להם בריחו,
ברית אברהם, והנכון
בעיני ברית סיני כי אם
כתוב וזכרתי להם ברית
ראשונים אשר קבלו התורה
(מדברי הראש"ע), וכן
תרגם הרב וכאלו שיעור
הכתוב ויזכור שלהם בריתו:
(מו) הושיענו וגו', מטעם
שזכרנו בתחלת המזמור,
והנה כבר נמלא הפ' הזה
בספר ד"הי א' ט"ז ל"ה,
המתחיל עם ואמרו הושיענו
וגו' ולפניו פסוק הודו לה'
וגו' שהוא הפסוק הראשון
משיר שלפנינו, ודברי רש"י
עם לריכס עיון היטב, אך
מה שאמר בי הינן גלו בימי
דוד שאומר קבלנו מן הגוים
על זה כבר השבנו צמה
שהבאנו לעיל (שיר פ'ופ"ה)
שהיו גולים בימי שאול,
ובימי דוד שנו אחת אחת לארלס,
זה טעם ואמרו הנוסף שם כי
אמר להם שזכרו גם כן את
אחיהם לטובה אשר הם גולים
עוד בארצות הגוים, ויאמרו
בכל יום בסיום השיר הושיענו
וגו' כדי שזוכה כלם כאחד
להודות לשם קדשך, תפלה
קטנה אבל מעין ההודיה לפי
שהיא עיקר הכוונה, וכן מסיים
ברוך ה' וגו', זהו המסך הכתובים
עם, והנכון בהשיר שלפנינו,
כי המשורר האלהי שהיה
בגבול אחרי שהיתה התפלה
הקטנה הזאת בקבלה אללו
מימי דוד, אשר היא מסכמת
מאד עם מעמד עמו בעת
היא, חזר על פיה כל השיר
הזה גם כן מעין הודיה והלל
כשירי הללויה, ומתחיל בפסוק
הגדו לה' כי טוב ומסיים
הושיענו וגו'. להשחבח
בחהלחך, שאתה בעל כל
התהלות האלה, הוא אלהינו:
(מה) ברוך ה' וגו', מספר
דברי הימים כפי מה שזכרנו
בפסוק הקודם נראה שסיימו
הלוים כל השירים שזרו
במקדש בימי דוד, וקרוב
לודאי שקבלו זה עליהם
לדורות, בפ' ברוך ה' אלהי
ישראל מהעולם ועד העולם,
ואחריו ענו כל העם אמן
ונתנו גם הם הלל לה' בזה
המאמר, ולכן ג"כ נשאספו
כל המזמורים שכתבם יחד
על ספר, כתב המאסף זה
המאמר בסוף כל מחברת.
אמן הללויה, חתם במזמור
כאשר החל הוא מלת הללויה
(הראש"ע), דהיינו שמרוב
התפעלות השמחה קראו
עדת ישראל בסוף שירי
ההלל הללויה, להשתפך כל
לנס לפניו במאמר כללי
אשר יכלול כל פרטי התודה
הזוכרים בשיר, וכמו שהערנו
בהקדמתנו. ובדברי הימים
כתוב, ואמר כל העם אמן
והלל לה', כי כן נופל שם
הלשון כמו שזכרנו, או קולי
שטעם והלל לה' שאמרו
הללויה:

קו (א) הודו לה':
 (ב) יאמרו גאולי ה':
 כשיפדם מיד לר: (ד) תעו
 במדבר וגו'. והולכי מדברו'
 אף הם לריכין להודות
 שהרי פעמים שהם תועים
 ורעבי' ולמאים: (ו) וידריכי'.
 וינהגם לפיכך יודו לה'
 חסדו

באור

קו (א) הודו לה', יאמרו
 גאולי ה' כשיפדם מיד
 לר (רש"י), ואמר הרד"ק
 וז"ל המזמור הזה נאמר
 על ארבעה שילאו מלרה
 לרוחה ולריכין להודות לה'
 כי הוא המוליח מלרה
 לרוחה ואינו בדרך מקרה
 כאשר יחשבי התועים אלא
 לריכין שידו שבנוש עונם
 היו בלרה ובחסד אלהים
 נטלו בלעקתם לו, הולכי
 מדברות, ומי שהיה חנוש
 בניה האסורים וילא, ומי
 שהי' קולה ונתרפא, ויודי
 היס, וזכר ג"כ בזה המזמור
 מי שהס בטוב במקומם
 יביא' יתברך לקסרון הטוב
 לקיותם ברעה ומי שהס
 ברעה במקומם ישגבם
 ויושיעם מרעתם ויתן להם
 טובה גדולה כל זה להורות
 כי הכל הוא מיד האל,
 הרע והטוב ע"כ. והנה
 כבר הערנו במקום אחר
 שעל הרוב ירמוז המזורר
 במליכותיו על קורות עמו
 ואבותיהם הנרשמים בכתבי
 הקדש

ארבעה צריכין להודות להי על חסדו כי הצילם מן הסכנה.
 והם, הולכי מדברות, החבושים בבית האסורים. החולים
 ונתרפאו, ויודי היס.

(א) הָדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב

כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

(ב) יֹאמְרוּ גְּאוּלֵי יְהוָה

אֲשֶׁר גָּאֵלָם מִיַּד־צָר:

(ג) וּמֵאַרְצוֹת קִבְצָם

מִמִּזְרַח וּמִמְעַרְב מִצְפוֹן וּמִיָּם:

(ד) תָּעוּ בַּמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ

עֵיר מוֹשֵׁב לֹא מְצָאוּ:

(ה) רַעֲבִים גַּם־צָמְאִים

נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטֵּף:

(ו) וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם

מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם יִצִּילֵם:

(ז) וַיִּדְרִיכֵם בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל

לִלְכֹת אֶל־עֵיר מוֹשֵׁב:

(ח) יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ

וְנִפְלְאוֹתָיו לְבְנֵי אָדָם:

(ט) כִּי־הִשְׁבִּיעַ נַפְשׁ שְׂקָקָה

וְנַפְשׁ רַעֲבָה מִלֵּא־טוֹב:

ישבי

המער

קו (א) חודו, אם גם המסדר תהלים התחיל כאן ספר חמישי, הן כל איש למראה עיניו
 ישפט, כי הזיר הזה עוד נלאד לזירי ק"ה וק"ו בספר הקידס, כי מלבד שעקבות
 מלכות המזורר הוא בו נודעו, הנה יתחיל גם הודו לה', ולכן אומר אני כי תקון השיר הזה
 על עולי בבל, והזכיר בדרך כלל כל הרעות אשר מלאו עם ה' כאשר השליגים מעל ארלס,
 אשר תבו מדבר כנגד אותם אשר נדדו והלכו מחמת המציק וינועו בתהו לא דרך. ויושבי חשך
 וללמות על השבוים אשר נפלו ביד לר, וענו בכבל רגלם ורשמו בבית כלא כמו יהויכין מלך
 יהודה

פינפטעם בוך.

באור פג

קו

פיער מענשענקלאססען, זינד אינסבעזאנדערע צום דאנקע געגען גאטט פערפליכטעט: דיא וואהלבעהאלטען צוריקקאממענדען אויס דער וויסטע, דיא ערלעזטען אויס דער געפאנגענע שאפט, דאן דיא פאן קראנקהייט געגעזענען, אונד יענע, וועלכע פאן איינער מעערריווע גליקליך וויעדערקעהרען.

(א) דאנקט דעם העררן, דען ער איזט פריינדליך:

„עוויג וועהרט זינע גיטע!“

(ב) זינגען, דיא דער הערר ערלאזט,

דיא ער אויס דער נאָטה עררעטטעט,

(ג) אונד פאן פערנע הער צוזאממען ברינגט,

פאן מאַרגען, אַבענד, מיטטערנאַכט אונד וועלטמעער.

* * *

(ד) דיא אין וויסטענייען איררע געהען,

קינע באַהן צור וואהנשטאטט פֿינדען,

(ה) [געפלאַגט פאן דורשט אונד הונגער

שמאַכטעט איהרע זעעלע],

(ו) שרייען אין איהרער נאָטה צום העררן,

אונד ער בעפֿרייעט זיא אויס דער אַנגסט,

(ז) פֿיהרט זיא איינען עבענען פֿפֿאַר

צו בעוואַהנטען שמערטען הון.

(ח) דאן פֿרייזען זיא דעם עוויגען גיטע,

דען מענשענקינדערן זיינע וואונדער:

(ט) דאָס ער דורשטיגע געזעטטיגט,

מיט גוטעם הונגריגע געפֿיללט.

* * *

הקדש, אס שלא יפרטם צפירוש, וכן עשה נשיר שלפנינו ברוב המשלים שהביא כאשר יראה המעיין: (ב) צד, שס כמו לרה, וכן כלל הרחבת לי: (ג) ומאדצות קבצם, הכוונה שמכל המקומות אשר הגיע להם שם הגאולה יתקבלו ויתאספו כלם אל ירושלים עיר ה' לתת שם תודה לשמו. ומים, שעורו ומימין, והטעם על הים הדרומי כי החלק היותר גדול מאוקיאנוס היא בדרומו של עולם, כידוע ליודעי מתכונת כדור הארץ וכן תרגם יונתן ומן ימא דרומא, ואמר לי החכם השלם התורני מוה' הירץ וויזל נ"י שגם זה טעם ואלה מלפון ומים (ישעי' מ"ט), כי כשידבר מגבולות א"י יהיה ים כנוי לפאת מערב על הים האמלעי, אמנם כשידבר מגבולות כל הארץ יהיה ים כנוי לפאת דרום עב"ל, והוא נכון מאד מטעם שזכרו. ולדעתו יהיה טעם ואלה מארץ סיני' (שם) על הארץ כינא או שינא שהוא במזרח של עולם וטעם ואלה מרחוק יבואו על פאת המערב שבעולם: (ד) העו

וגו', אחר שזכר הפסיון מהלכות דרך כלל, התחיל עתה לפרוט בזכרות הסופרים ההולכים מארץ לארץ בסמורה ועובדים דרך מדברות והם תועים לפעמים, כי רב החול אשר שם מנסה הדרכים בנשיבת הרוח והנה לא ימלאו דרך ללכת בה אל עיר מושב, וכשיארכו להם הימים במדבר יתר מדאי חול הכידה מכליהם, ומרוב הרעב והלמא נפשם בהם תתעף, ואז ילעקו אל ה' והוא ילילם ממזוקותיהם וידרינם בדרך ישרה, כלומר יגלה להם הדרך שתעו (מדברי הרד"ק). ויתכן הרמוז בזה על כל הדרך אשר הולך ה' את עמו במדבר ארבעים שנה למען ענותו לנסותו את אשר בלבבו, ולהודיעו כי על מולא פי ה' יחיה האדם. דרך, לדעת הראב"ע דבק עם תעו וכן הוא ע"פ עדות הנגינה, והנכון שהוא עולה ויורד: (ח) יודו, מושך עלמו ואחר עמו, יתנו לה' תודה בקהל רב ויכירו כי החסד הנעשה להם מאתו בא, ויספרו באלו דברי הודי' לבני אדם נפלאותיו אשר עשה להם. ויש גם לפרשו יודו לה' חסדו ונפלאותיו אשר יעשה לבני אדם: (ט) כי השביע, יודו שהשביע. שוקקה, תואר מנמי העי"ן מן ואל אישך תשוקתך

ה מ ע ר

יהודה (כנזכר בירמיה) ואמר אוילים מדרך פשעם על אותם אשר מקול פחדים ובלהות נפלו למשכב והגיעו עד שערי מות, והוסיף עוד יורדי ים נגד הגולים אשר ישבו בין הגוים בערים

חסדו: (י) יושבי חשך
 וללמות. חף האסורים
 בבית הסוהר לריבוי להודו'
 כשזולאין מבית אסיריהם:
 (יא) כי המרו אמרי אל.
 אין פורענות באה על האד'
 אלא בעונו: (טו) כי שבר
 דלחות נחשת. שהיו נעולי'
 בפניהם: (יו) אוילי' מדרך
 פשעם. אשר מעונותיהם
 יתענו ציסורי חלאים חף
 הם מן הצריכין להודות.
 יש סמניות בפ' זו (כלומר
 בתיבות בבר הריש'ן הפוכין
 ובאין לידרש במקום) אבין
 ורקין לצעט. לומר לעקו
 קודם גזר דין נענין לאחר
 גזר דין אינם נענין:
 יחוגו

ב א ו ר

(רד"ק), והטעם שוקקה
 למשקה, כי ח"כ אמר
 ונפש רעבה מלא טוב, ולכן
 אשר שנוון המשורר לב'
 עניינים הדומים במבטא,
 כי כן דרך המשורר העברי,
 ובפרט שגמלא גם ענין
 השקאה מזה השורש (לעיל
 ס"ה) פקדת ארץ ותשוקקה:
 (י) יושבי חשך, עתה זכר
 האסורי', ואמר שהם יושבי
 חשך וללמות, כי רובם
 בבור תחת הארץ. עני,
 יתרים או מתירים שיקשרו
 אותם ויענו אותם בהם,
 וברזל הם כבלי ברזל שנותני'
 ברגליהם (רד"ק): (יא) כי
 המרו, אין פורענות באה
 על האדם אלא בעונו (רש"י),
 והרד"ק אמר הטעם על
 המלות שזוה לכני אדם
 כי לא לישראל לבדם נאמרו
 המלות כי אם לכל הגויים
 אלא שהבדיל ישראל מן
 האומות

- (י) יִשְׁבִי חֹשֶׁךְ וְצַלְמוֹת
אֲסִירֵי עֵינַי וּבְרוּךְ:
- (יא) כִּי־הִמְרוּ אֲמַרֵי־אֵל
וְעֵצַת עֲלִיּוֹן נֶאֱצוּ:
- (יב) וַיִּכְנַע בְּעֵמֶל לֶבָם
כְּשִׁלּוֹ וַאֲיֵן עֹזֵר:
- (יג) וַיִּזְעְקוּ אֶל־יְהוָה בְּצַר לָהֶם
מִמְצוּקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם:
- (יד) יוֹצִיאֵם מִחֹשֶׁךְ וְצַלְמוֹת
וּמִזְסָרוֹתֵיהֶם יִנְתֵּק:
- (טו) יוֹדוּ לַיהוָה חֶסֶדּוֹ
וְנִפְלְאוֹתָיו לְבָנֵי אָדָם:
- (טז) כִּי־שָׁבַר דַּלְתוֹת נְחֹשֶׁת
וּבְרִיחַי בְּרוֹזַל גִּדְעוּ:
- (יז) אֲוִלִים מִדֶּרֶךְ פְּשָׁעִם
וּמַעֲוֹנֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ:
- (יח) כָּל־אֲכָל הִתְעַב נַפְשָׁם
וַיִּגְיְעוּ עַד־שַׁעֲרֵי־מוֹת:
- (יט) וַיִּזְעְקוּ אֶל־יְהוָה בְּצַר לָהֶם
מִמְצוּקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם:
- (כ) יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיִּרְפָּאֵם
וַיִּמְלֹט מִשְׁחִיתוֹתָם:
- (כא) יוֹדוּ לַיהוָה חֶסֶדּוֹ
וְנִפְלְאוֹתָיו לְבָנֵי אָדָם:

ה מ ע ר

גדולות והיו שם כנעני ארץ כמו אנשי אלכסנדר וכדומה כאשר יראה כל קורא בקורות התבל,
 ובפרט בספר דברי הימים ליהודים להמבס יחפוט.

תהלים קו

באור פד

(י) ריא אין דיסטערן טאָדעסשאַטטען זיטצען, איינגעשפעררט פֿאַן צוואַנג אונד אייזען,

(יא) [גאָטטעס וואָרטען ווירערשפענסטיג, שענדעטען זיא דעס העכסטען ראַטה;]

(יב) דרום אונטערווייזען ער זיא דורך ליידען, זיא ליעגען דאָ, אונד נייעמאָנד הילפֿטן,

(יג) שרייען אין איהרער נאָטה צום העררן, דער אויס איהרער אַנגסט זיא רעטטעט.

(יד) פֿיהרט זיא אויס פֿאַן דיסטערעם טאָדעסשאַטטען, צעררייסט כאַנד אונד פֿעססעל.

(טו) דאָן פרייזען זיא דעם עוויגען גיטע, דען מענשענקינדערן זיינע וואונדער,

(טז) דאָס ער עדהרנע פֿפֿאַרטען צערבראָך, אייזערנע ריעגעל צערשלוג.

* * *

(יז) ווען אום איבערטערטונג וויללען פֿיר איהרע זינדען טהאָרען ליידען,

(יח) יעדע שפייזע איהנען עקעלט, אונד זיא אַן טאָדעספֿפֿאַרטען שטעהען,

(יט) שרייען זיא אין דער נאָטה צום העררן, דער רעטטעט זיא אויס איהרער אַנגסט;

(כ) שיקט זיין וואָרט, דאָן היילט זיא, בעפֿרייעט זיא פֿאַם אונטערגאָנג.

(כא) דאָן פרייזען זיא דעם עוויגען גיטע, דען מענשענקינדערן זיינע וואונדער;

האומות במלות יתירות ועלת עליון שיען לפני אדם שיעשו אותם וחיו בהם נאלו, ולכן הכניע לבם בעמל השני בראות' כי כאלו ואין עוזר להם בלתי ה' לבדו ע"כ, הנה לדעתו בוונת המאורר על החטאי' נגד מוסר המדיני אשר על ידם יתבטל התקון בין יושביה עד אשר יפלו תחת יד אויביהם, ויתכן גם הרמז בזה על רוב העוני והלחץ בימי הזופטיס בפרוע פרעות בישראל: (יג) ויועקו, בז"ן, ולעיל ויצעקו בלד"ק, והוא דומה בענין כבמבטא. יושיעם, ולעיל ילילם, ומה נאם כפל מאמר התפל' עם כפל מאמר ההודאה בכל אחד מד' הברות שזכר, וגם ההשתנות באיזה מלות ממאמר התפלה נעימה מאד כאשר יטעם המבין: (יד) ומיסרותיהם ינחק, כלומר יסנב להם סבות ויתקן להם עלילות שיברחו מן השני או יתן בלב שוביהם להתיירם ממאסרם או סבות אחרות שיגללו כי לו לבדו נתכנו עלילות (רד"ק): (טו) כי שבר, ומה הם הנפלאות כי שבר דלתות נמושת, דרך בני אדם לתת השבויים בעיר מבכר דלתי' וברית, ובאמרו

ברינ'

נמושת וברזל דרך גזמא ר"ל חוקים מאד, והנה אין להם תחבולה שיובלו לברוח ולהנצל ממגדל חזק שנשבו בו, והאל ית' סנב סבות שיאלו משם ולא ימונעם חזוק הדלתים ובריתים, וכאלו נשברו (מדברי הנ"ל): (יז) אוילים, אשר מדרך פשעם ומעוונותיהם יתענו, כלומר חלו, ואמרו בהתפעל לפי שהם סבו בעלמם החלי הזה בחטאם בנפשותם, ואמר הרד"ק וז"ל, נאסורים ובחולים זכר עונם כי בעונם ולכדו וחלו אבל הולכי מדברות ויורדי הים לא זכר עונם כי תחלת דרכם אין בהם רע ונוק, ולא ילכו מדברות ולא ירדו ימים בעונם, אלא יבוא להם דבר לרה וסכנה בדרך כדי שישובו אל ה' ויושיעם, ע"כ: (יח) כל אוכל החעב נפשם, בדרך החולים שיתעבו אפי' מאכל תאוה. ואפשר שירמוז בזה על חטא קברות התאוה שהיה שם העונש בזה הדרך, כדכתיב עד אשר ילא מאפכס יהיה לבם לזרא. שערי מוח, הקנר כי בהסגר שערו לא יראו אור (ראב"ע) והוא דרך מליצי, כלומר הוסכנו למות: (כ) ישלח דברו, שיגזור ומיד יתרפאו ולא ע"י מנקה ומעשה בן אדם (הנ"ל). משחיחוחם, משחת שהיתה קרובה להם כנגד שערי מות שזכר או שהוא לשון השחתה וכן תרגם הרב:

(כו) יחוגו לשון שבר הוא וכן בחגוי הסלע (שיר ז') וכן והיתה אדמת יהודה למזרים לחגא (ישעי' י"ט):
 (ל) וישמחו כי ישתקו הגלים: וינחם. וינהגם: מחז לשון גבול. ומנחם קצרו עם ומזותכם את שאל (שם כ"ח) גבוליו שלא יבנס בגבולו וכן מחזה מול מחזה שלשה פעמים בתנחומא (מלכים א' ט"ו) (מלאתי)

באור

(כג) יורדי הים, אע"ם שהים גבוה על היבשה יקרא עובר לים יורד כנגד השפה לפי שהיבשה גבוהה על שפת הים (הרד"ק), ולדעת הריק"ם יקרא יורד בעבור האני שהיא עמוקה וירד בה, והר"י בן ימייא אחר לשון ירידה להיות כי האניה חלך בים כדבר הנמעד ממקום גבוה להשפל. עושה מלאכה במי ירבים, בארו המפרשי על אנשי הספינה למה שעוסקים בהנם והחורן והחבלי והמשוטו וכדומה, אמנם יתכן גם שם זה על הסוחרים העוברים בים ממקום למקום לעשות מלאכתם, ובתרגום הרב ז"ל אחר גם הוא נוטה לכל אחד מאלו ב' הכתות: (כד) המה ראו וגו', כי רגע אחד יחריד הים ומיד ישבתו כרלוננו (הראב"ע), והרד"ק אמר כי ברעש הים

- (כג) ויזבחו זבחי תודה
 ויספרו מעשיו ברנה:
 (כג) יורדי הים באניות
 עשוי מלאכה במים רבים:
 (כד) המה ראו מעשיו יהוה
 ונפלאותיו במצולתה:
 (כה) ויאמר ויעמד רוח סערה
 ותרומים גליו:
 (כו) יעלו שמים ירדו תהומות
 נפשם ברעה תתמוגג:
 (כז) יחוגו וינועו בשכור
 וכל חכמתם תתבלע:
 (כח) ויצעקו אל יהוה בצר להם
 ומציקו תיהם יוציאם:
 (כט) יקם סערה לדממה
 ויחשו גליהם:
 (ל) וישמחו כי ישתקו
 וינחם אל מהזו חפצם:
 (לא) יודו ליהוה חסדו
 ונפלאותיו לבני אדם:

וירוצמוהו

הג' דגושה

יכיר כי נתן באדם חכמה ותחבולה לעמוד במחילה על לוחות עץ, וב"ש נשחטער הרוח בים: (כה) ויאמר ויעמד, כלומר יגזור האל ובגזירתו יעמיד רוח סערה והפעל יולא, ולדעת חד מן חכמינו פעל עמד באן עומד, שנגזרתו יעמוד רוח סערה הענין אחד. והרושם, הסערה גליו של הים: (כו) יעלו, אנשי הספינה שמים כלומר ברום האויר שתרומם הגל את הספינה ואח"כ בעבור הגל ירדו תהומות ובין עליה וירידה תתמוגג כלומר תמס נפש אנשי הספינה באותה הרעה והדאגה שיש להם שיטעצו בים (הרד"ק): (כז) יחוגו וינועו, כפל ענין במלות שונות כי יחוגו ענין תנועה (רד"ק), והעקרכוה, ההנחה הא' מאורש חוג או חגג על חנוע' סבובי' בהקף הכדור, מזה הטעם במקו חוג על פני תהום (משלי ט') וכדומה, כל"א (זוין קרוי), גם שם הכלי אשר

תהלים קו

באור פה

(כג) ברינגען אָפּפֿער איהם דעם דאָנקעס,
פֿערקינדען זיינע טהאַטען אונטער לאָבגעזאַנג.

* * *

(כד) דיא אין שיפֿען געהען אויפֿס מעער,
איים געוועסער טרייבען איהר געשעפֿט;

(כה) דיזע זעהען דעם עוויגען טהאַטען,
זיינע וואונדער אין דען טיעפֿען.

(כז) שפּריכֿט ער, זאָ עררעגט ער שטורמווינד,
מעערעסוואַגען טהירמען זיך;

(כח) [זיא פֿאַהרען גען היממעל,
זיא זינקען אין טיעפֿען,

דיא זעלע צאָגט אין אַנגסט;

(כט) זיא טוימעלן אים שווינדעל, וזיא טרונקען;
אַללע איהרע קונסט פֿערזאָגט].

(ל) זיא שרייען אין איהרער נאָטה צום הערן,
דער רעטטעט זיא אויס איהרער אַנגסט;

(לג) פֿערוואַנדעלט שטורם אין שטיללע,
הייסט דעם מעערעס וואַגען שוויגען,

(לד) לייטעט זיא אויף זאַנפֿטען וועללען,
פֿראָה צו איהרעס וואונשעס ציעל.

(לה) דאָן פּריווען זיא דעם עוויגען גיטע,
דען מענשענקינדערן זיינע וואונדער;

בויתאך העגול, כדכתיב
ופמחוגה יתארהו (ישעי'
מ"ד) בל"א (חייך זירקען).
מזה השאל ההנחה הב' על
הרקוד וכרכ ר בסכוב אחרי
קול הגגין כדרכ' או וכדרכו
ענה במחולות המחנים,
בל"א (זיך חייך קרייזע הע'
רוך דרעהען, טחלען) ומזה
הטעם אוכלים וזותים
וחוגגים (ע"א ל'). ולפי
שהיה דרכם נימים ההם
לפזז ולכרכר בכל מועד של
שמחה, השאל אחר כך
ההנחה הג', (א) להקרא
המועד בשם חג (חייך
טחל = טחג, פריידען =
טחג, פעסט = טחג) ועל
עשיית המועד הדוגו את
חג ה', (פעסטע פייערן)
בל"א, (ב) על הקרבו שהיו
רגילים להביא באלו הימים
(פריידען = חפפער, פעסט =
חפפער) מזה הטעם ולא
לין חלב חגי (שמות כ"ג).
גם אין כאן טעם יחוגו
וינועו ככל ענין בלבד כי
טעם יחוגו על הגולד במוחם
מחמת התנועה המחירית
שידמה להם באלו יוכרחו
לתנועה סבובית, והתכוונה

ריה

הזאת חקרא בל"א (דער טווינדען), וטעם ינועו על שאין בהם כח לעמד או לשבת כי אם יפלו מלד זה
ללד אחר (זיא טוויגען) וטעם כשכור מוסב על ב' פעלים, כי מרוב חמימות הדם יתולד גם במוח
השכור הסבוב הנזכר וכתרגום הרב. החבלע, תחכסה, מלשון כבלע את הקדש (במדבר ד')
כלומר לא תראה חכמתם כאלו לא היתה להם חכמה במלאכת המים (מדברי ראב"ע). והרד"ק
בארז מלשון השתה כמו בלע ישראל (איכה ב'), כי ככל חכמתם ותחבולותם לא יוכלו להעמיד
הספינה, והראשון יותר נכון מטעם ההתפעל, ותרגום הרב ז"ל כפי הענין נוטה לדעת שניהם
כמו מליצת המשורר, וכן דרך מתרגם משכיל: (כח) יוציאם, דומה כבענין כנמטא למלת
יושיעם דלעיל, וראב"ע אמר יוציאם כי הם בים וזאת כל שאלתם ע"כ, ובאמת גבול היציאה
היא ממזקוקותיהם ולא מים אלא כמו שכבר הערנו לעיל על נועם ההשחנות בקלת המלות:
(כט) יקם סערה לדממה, יפה אמר ר' יהודה בן בלעם הי' ראוי להיות תחת יקם ישב, כי
מה שאמר הראב"ע והנכון בעיני כי בתחלה אמר ויעמיד רוח סערה (כלומר שגזרתו של
הקב"ה העמיד הרוח את הסערה), ועמה יקם (השם ב"ה) סערה בלא רוח או תהיה לדממה
ע"כ, מלבד שהיא דחוק בלישוא הוא גם נגד הטבע כי אין סערה בלא רוח, ורד"ק אמר ויש
לפרשו כמשמעו וכירושו הסערה שהקים ישיבנה לדממה, ואין זה מתיישב ע"פ מליצת המקרא.
ויחשו, בעבור כי הגלים ישאו קול ע"כ ד"מ לדממה וישאו (ראב"ע). גליהם, של המים, וזה
טעם הרבים: (ל) וישמחו, יורדי הים כי ישחקו הגלים וכי הנחם ה' אל מזוז חככם, בן הוא
שיעור הנחוב ע"פ עדות הוי"ו המהפכת, וע"ז הדרך תרגם הרב באופן הנאה מאד ללחות
המליצה בל"א. מחוץ חפצם, טעמו כמו גבול, וכמוהו לא חזו ימיו פירושו לא גבלו ימיו והטעם
לא

(לב) וירוממוהו בקהל עם
 ובמושב זקנים יהללוהו:
 (לג) ישם נהרות למדבר
 ומצאי מים לצמאון:
 (לד) ארץ פרי למלחה
 מרעת יושבי בה:
 (לה) ישם מדבר לאגם מים
 וארץ ציה למצאי מים:
 (לו) ויושב שם רעבים
 ויכוננו עיר מושב:
 (לז) ויזרעו שדות ויטעו כרמים
 ויעשו פרי תבואה:
 (לח) ויברכם וירבו מאד
 ובהמתם לא ימעט:
 (לט) וימעטו וישחו
 מעצר רעה ויגזון:
 (מ) שפך בוז על נדיבים
 ויתעם בתהו לא דרך:
 (מא) וישגב אביון מעוני
 וישם כצאן משפחות:
 (מב) יראו ישרים וישמחו
 וכל עוקה קפצה פיה:

מלאתי: (לב) וירוממוהו
 בקהל עם. כריך לאודווי
 באפי בי עשר' ובמושב זקני'
 ותרין מנייהו לורבא מרבנן:
 (לג) ישם נהרות למדבר.
 כלומר נותן ישובי הכותים
 לחרבן: (לד) למלחה.
 להיות כארץ מלחה מעשות
 פרי: (לה) ישם מדבר לאגם
 מים. נותן ישוב קרב
 לבניין ויחזירו לקדמותו:
 (לו) וימעטו וישחו. והם
 מתחלה היו שוחין ומועטין
 מעולר רעה ויגזון: (מא) ויש'
 כלאן משפחות. ויש' האביון
 משפחת זרעו כלאן רבים:
 (מב) קפלה. סתמה כמו לא
 תקסין את ידך (דברי' ט"ו):
 ככין

באור

לא ישיגו לדעת סוף ימיו
 (ראש"ע) וכן הוא דעת
 רש"י, וכן פי' הרד"ק אל
 גבול חפסס, והוסיף לאמר
 שינחה אותם האל ית' אל
 מקום שחפסס ללכת שם
 בתתו להם הרוח שתוליך
 הספינה לשם ע"כ. אמנם
 היותר נכון שטעם הגבול
 אינו על המקום כי אם
 על החפץ עלמו, כלומר
 הניעום אל תכלית חפסס
 ומבוקש, ונתרגום הרב:
 (לב) וירוממוהו, אמרו
 קלת המפרשים הטעם על
 כל ד' הכתות שזכר, אמנם
 היותר נכון שהטעם על
 יורדי הים, כמו ויזבחו
 זבחי תודה דלעיל על
 החולי' שנרפאו: (לג) ישם
 וגו',

מי

סתח באתנח

המער

(לג) לדעתי כל הפסוקים עד סוף השיר נ"אמרו כלמו על ארץ ישראל, אמר ישם נהרות למדבר
 וגו', על ימי היותה השמה מאש וגפרית שרופה וזה היה מרעת יושבי בה, וישם מדבר (כלומר
 מדבר הזה) לאגם מים וגו' כאשר שנו אל אדמתם ויבנו ערים נשמות ונטעו כרמים ואמר וימעטו
 וישחו מעלר רעה ויגזון על כרי יהודה אשר השניתו את בנין הבית; כי רחום בעל טעם ושמי
 ספרא

ת ה ל י ם ק ז

(לג) ריהמען איהן אין פֿאַלקס־ערוואַמלונג, פרייזען איהן אים זיטן דער אַלטען.

* * *

(לד) שטרעמע וואַנדעלט ער אין וויסטען, וואַסערקוועלל אין דורשטיג לאַנד.

(לה) פֿרוכט־פֿעלד שאַפֿט ער אים אין זאַלצגרונד, אָב דער בעוואָהנער באָוהייט;

(לו) וויסטען גרונד מאַכט ער צום זעע, דיררעס לאַנד צו וואַסערקוועלל;

(לז) לעסט דיר־פֿטיגע זיך דאָ בעזעטצען, שטערטע בויען צור בעוואָהנונג,

(לח) פֿעלד בעוואָען, וויינבערג פֿלאַנצען, יעהרליך פֿריכטע זאַממעלן;

(לח) זענגעט זיא, זיא מעהרען זיך, אונד איהרע העערדען נעהמען צו.

* * *

(לט) ווילל העררשאַפֿטס־אָך אונד פֿלאַנען (זיא מינדערן, זיא בעדריקקען,

(מ) ער שיטטעט שמאָך אויף פֿירשטען אויס, פֿיהרט זיא אין איררע אָהנע באַהן.

(מא) רעטטעט דיר־פֿטיגע אויס צוואַנג, מעהרט גלייך העערדען דיא געשלעכטער;

(מב) פֿראַממע זעהענס אונד פֿרייען זיך, אונגערעכטיגקייט פֿערשטוממט.

* * *

ווער

ב א ו ר פ ו

וגו', אחר שזכר שאלו הנכולים במושג זקנים יהללוהו יוסיף גם הוא להזכיר גבורותיו ולאמר שהטוב והרע הכל מאתו בא ע"פ פועל בני אדם ומעלליהם, ואמר שהוא יש נהרות למדבר, כלומר לארץ ליה בלי מים, כשישלח על ארץ מה רעש גדול ונורא כאותו הרעש אשר היה בימי עזיהו, והמכונה בל"א בשם (ערדבעבען), כי זה אחד מתולדות הרעש כוודע, שנמקום עמקים יולדו הרים ונמקום הרים בקעו' ותחת נהרות מדברו' ולהפך. לצמאון, שם ארץ יבשה, ובאלו יכמא למים: (לד) למלחה, הרמו בזה על מהפכת סדום ועמורה שהי' בן ה' בארץ מזכרים ואח"כ גפרית ומלח שרפה כל ארצה ונהפך כל הכנר ההוא לים המלח: (לה) ישם מדבר וגו', נותן ישוב חרב לבנין ומחזירו למקומו (רש"י) וגם יתכן שירמוז בזה על נסי המדבר שכלכלם והשקם שם ה' בלחם ובמים: (לו) ויזרעו וגו', אחר שנמעט נחובה

ארץ שבעת עממים ע"י מלחמות ה' ונשרפו עריהם, שבו בני ישראל ובנו אתהן ויזרעו שדות ויטעו כרמים, וה' ברבם בכל עד שבזמן מועט היתה הארץ מעולה יותר מבראשונה: (לט) וימעטו, כלומר ויש שימעטו יושבי המדינות האלה. וישוחו, ל' נמיכה וספלות אחר שנבר גדלו והלליחו, לא מרעת היושבים כמו שזכר תחלה אשר אז יכלה ה' אפו בם כי אם מרעת המנהיגים מלכה ושריה, וזה שאמר מעולר רעה, מלשון זה יעבור בעמי יורש עבר, ומיגון, הוא הנמשך מכל עולר רעה, הנה אז שופך ה' בוז על נדיבים נאלה, ויתעם נתהו לא דרך, כלומר יסבב שהם תועים נדרכיהם העקלקלים ולא ימלאו מולא עד שיאבדו וילכו לדראון, ע"ד בפועל כפיו נוקש רשע, אבל עמם שהתחיל להיות עם אביון מחמת העוני שהנבידו עליו אותו ישגב, וירבה משפחותיו כלאן, בן שכל הר"מ להמשיך ענין המקראות, והנכון שגם בזה ירמוז על קלת מרשעי מלכי בית ישראל ויהודה, אשר נימיהם הלכו הממלכה הלוך וחסור, בנימי יהורם ואחזיהו ועתליהו המרשע', עד שהאבדים ה' בחרפה ובוז כנוצר בכתובים (ד"הא' פרשה כ"א וכו' וכו') והשפית אה"כ שלום לעמו: (מב) יראו ישרים, ביהודע וסיעתו. וכל עולה, דרך משל והטעם בני עולה, כמתן וסיעתו. קשצה, סתמה כמו לא תקסן את ידך (רש"י):

ה מ ע מ ר

ספרא גם תתני פחת עבר נהרה (עזרא ד') היו משרי המלוכה, ועליהם נאמר שפך בוז על נדיבים, או שהכוונה על ארתחששתא מלכא אשר ביטל בנין הבית כנוצר בספר נחמי' (ד') והיה א"כ חקון השיר הזה בימי דריוש כאשר הרשה שוב ליסד ההיכל ולבנות הבית (שם וי"ו).

תהלים קז קח

(מג) מִי־חָכֵם וַיִּשְׁמַר אֱלֹהֵי
וַיִּתְּבוּנָנוּ חֲסִדֵי יְהוָה:

קח

שיר תודה על החגברו על אויביו.

(א) שִׁיר מְזֻמָּר לְדָוִד:

(ג) נִכּוֹן לִבִּי אֱלֹהִים

אֲשִׁירָה וְאֹמְרָה אֶף־כְּבוֹדֵי:

(ג) עֹרָה הַנֶּבֶל וְכִנּוֹר

אֲעִירָה שָׁחַר:

(ד) אֹדֶךָ בְּעַמִּים וַיהוָה

וְאֹמְרָךָ בַּלְּאֻמִּים:

(ה) כִּי־גָדוֹל מֵעַל־שָׁמַיִם הַסֶּדֶק

וְעַד־שָׁחֲקִים אֲמַתְּךָ:

(ו) רֹמְמָה עַר־שָׁמַיִם אֱלֹהִים

וְעַל כָּל־הָאָרֶץ כְּבוֹדְךָ:

(ז) לְמַעַן יִחַלְצוּן יְדִידֶיךָ

הַוְשִׁיעָה יְמִינְךָ וְעֵגְבֶנּוּ:

(ח) אֱלֹהִים וְדַבֵּר בְּקִדְשׁוֹ אֶעֱלֶזְרָה

אֲחַלְקָה שְׁכֵם וְעִמְק סִכּוֹת אֲמַדְד:

(ט) לִי גִלְעָד וְלִי מִנְּשָׁה

וְאֶפְרַיִם מְעוֹז רֹאשִׁי

יְהוּדָה מְחַקְקִי:

(י) מִזֹּאבֵי סוּר רַחֲצִי

עַל־אֲדוֹם אֲשַׁלֵּךְ גַּעֲלִי

עַל־פְּלִשְׁתִּים אֲתָרוּעַע:

רש"י

קח (ב) נכון לבי. נאמן
עמך: אף כבודי.

הוא מה שאני משורר לך.
ד"א אף כבודי אף לפי

כבודי לא אמנע לשורר לו
ולא אחלוק לעלמי כבוד:

(ג) אעירה שחר. דרך
שאר מלכים השחר מעורר

ואני מעורר את השחר
שאי קס חזות לילה שהנבל

והכנו מעוררני כמו שאמרו
רבותינו כנור היה תלוי

למעלה ממטתו של דוד
כיון שהגיע חכי הלילה רוח

לפנותי מכשבת בו והו' מנגן
מאליו: (ח) מעל שמים.

וכתוב אחד אומר (לעיל
כ"ז) עד שמים פירשו

רבותינו כאן בעושין לשמה
כאן בעושין שלא לשמה:

(ז) וענני. שכל עמך
וידריך תלויך ביו: (ח) אהים

דבר בקדשו. שאמלך ויבא
העת ואעלו בדברו. (עיון

לעיל פרשה ס' פסוק ח')

אחלקה שכם. אחלקה
ארץ אויבי לישראל. שכם

חלק כמו (בראשית מ"ח)
שכם אחד על אחיך:

ועמק סכות אמדד: (י) מואב
סיר רחמי. כלו' עבדי ושמשי

ככלי תשמיש שמתמסין
בו: על אדום אשליך.

עבודתי שיהיו מלכיהם
ויעלין מנעלי ברגלי:

אתרועע. ארבע להם קול
ליראם

באור

(מג) מי חכם וגו', כלל
הנמשך מזה המזמור שכל

מי שהוא חכם הוא ישמור
את הדברים האלה בלבו,

ע"ד ואני שמר את הדבר,
ועל ידיהם יתבוננו, יהיו

מתבוננים לו, כן הוא דעת
כ'

ת ה ל י ם ק ז ק ח

(מג) ווער ווייזע איזט, מערקט היערויף,
ערקענעט דעם עוויגען וואָהלט האַטן.

קח

דאנקגעבעט דעם דוד סִיר דען איהם פֿערליעהע-
נען זיעב איבער זיינע סִינדע.

(א) פּואַלמליעד דוד'ס.

(ב) אונערשיטטערט בלייבט מיין הערץ, אָ גאַטט!
(איך זינגע, שלאַגע זאָיטענשפּיעל.
דיעס איזט מיין רוהם!

(ג) ערוואַכע, האַרפֿי אונד ציטטער!
דיא מאַרגענראַטהע וועקקי איך אויף.

(ד) דייך, הערר! ערהעבי איך אונטער נאַציאָנען,
דיר טאַנט אונטער פֿעלקערן מיין שפּיעל.

(ה) דען איבער אַללע היממעל רייכט דיינע גיטע,
דיינע טרייע, זאָ האַך דיא וואַלקען געהען.

קאָהר.

(ו) (ערהעבע, גאַטט! דייך
(איבער דיא היממעל!
(איבער אַללע וועלט,
דיינע מאַיעסטעט;

(ז) אויף דאַס גערעטמעט ווערדען דיינע ליעבען,
לאַס דיינע רעכטע העלפֿען, אַנטוואַרטע אונז!

(ח) גאַטט שפּראַכט אין זיינעם הייליגטהומע.
נון זינג' איך זיעגעסליעד:

„שכּם פֿערטהיילי איך וויעדער,
„מעסטע סכות טהאַל מיר אויס.

(ט) „מיין איזט גלעד, מנשה מיין!
„אפרים מיינעם הויפטעס מאַכט;
„געזעטצע גיבט נון יהודה וויעדער.

(י) „מואב איזט מיין וואַשנעפֿעס,
„אויף אדום ווערפֿי איך מיינען שוה,
„טריאומפֿירע איבער פּלשח.”

באור פו

ר' משה הכהן, והוא הנוכח.
חדרי ה', כי יכיר שכל מה
שנא מאתו ית' הוא חסד,
הן הנראה טוב הן הנראה
רע, לפי שהתכלית המכון
הוא תמיד טוב באמת,
ובדמוסיף הרד"ק ז"ל, וז"ל
והמעט שיראה שלא ילך על
סדר יאמר בלבו כן האל
יתברך יודע למה זה ואנחנו
לא ידענו, ויסמוך הסכלות
לו ולא יסמוך העול לאל
יתברך:

קח (א) שיר מזמור לדוד

זה המזמור מורכב
מחלקי ב' מזמורים אחרים.
כי מכתוב ב' עד וי"ו כבר
נאמר במזמור נ"ה מססוק
ח"ת עד סוף הסדר,
ומססוק זי"ן עד סוף השייר
שלפנינו, הנה הוא במזמור
ס' ואין ביניהם חילוף.
כי אם באיזה המלות, אשר
נעורר עליהם, והאשר כבר
מבואר לעיל: (ב) נכון
לבי, פעם אחד ולעיל
כפול. אף כבודי, הוא
לשיר ולומר לך ולעיל
עודה כבודי וכדמבואר שם:
(ד) יהוה, ולעיל אדני.
ואזמרך, ולעיל אזמרך:
(ה) מעל שמים, ולעיל
עד שמים והענין אחד
להפלגה: (ו) ועל ולעיל
על: (ז) עלי פלשח
אחרוע, עתה אריס קול
תרועה וענות גבורה על
הפלשתיים, ומכינו עלי
בכנוי גם התרועעי,
וכדמבואר שם:

מבצ

רש"י

ליראם מפני: (יא) מי יובילני. לימות המשק לפשוט יד בערי מבלרים. מי שחני כבר על אדום שהביתי בהם בגיא מלח שמנה עשר אלף:

קט (א) אלהי תהלתי אל תחרש. על כל ישראל נאמר: (ג) כי פי רשע. ישמעאל: (ד) תחת אהבתי. אותך ישעוני: ואני תפלה. ואני מתפלל אליך תמיד (מלאתי): (ה) רעה תחת טובה. שבעים פרים אני מקריב בכל שנה בשביל שבעים אומות ומבקש לגשמים והם מריעים לי (בשחר טוב): בהשפטו

המעמר

קט (ו) הפקד, עיין בתרגום הרמב"מ מן נ"ע ובבאור, והנה היה בעיני משה אדונינו רע ליחס הקלות נמריות כאלה למשיח ה' ולכן גם אותם כפי אויביו, אולם מלבד שאין הכלל הזה נגד תכונת נפש דוד אם צמר רוחו יתקלף לשפוך חמה עזה על אויביו בנפש, כאשר יבין כל המתבונן בשיריו כמו בשיר נ"ט וכדומה, הנה גם נראה שאין זה מדרך איש להזכיר בפרט ובאר היטיב כל הקללות אשר יקלל איש אותו, ואף איננו מדרך המוסר כי יזכר עון אבותיו וגו' אם על עצמו ידבר כי נראה כאלו אבותיו באמת חטאו ופשעו. ולכן יותר נראה לפי דל שכלי בדברי המפרשים שהוא כפשיטו ודוד הוא המקלל. ומה שהעיר החכם המבאר שבכל אלה הפסוקים יבוא הבנוי בשיד וכו', השתנות הזאת יסודתה בדרכי המליכה - כי ידוע הוא מדרך דבור השכלי להפריד

תהלים קח קט

(יא) מי יבילני עיר מבצר
מי נתני עד-אדום:
(יג) הלא-אלהים זנחתנו
ולא-תצא אלהים בצבאתינו:
(יג) הבה-קנו עזרת מצר
ושוא תשועת אדם:
(ד) באלהים נעשה-חיל
והוא יבוס צרינו:

קט

נגד אויביו המלשינים אותו אל שאול. מתפלל שה' ירחם עליו ולא תעשה ידיהם הושיה.

(א) למנצח לדוד מזמור

אלהי תהלתי אל-תחרש:
(ג) כי פי רשע ופי-מרמה עלי פתחו
דברו אתי לשון שקר:
(ג) ודברי שנאה סבבוני
ויקחמוני חנם:
(ד) תחת-אהבתי ישטנוני
ואני תפלה:
(ה) וישומו עלי רעה תחת טובה
ושנאה תחת אהבתי:
(ו) הפקד עליו רשע
ושטן יעמד על-ימינו:

בהשפטו

הבנוי בשיד וכו', השתנות הזאת יסודתה בדרכי המליכה - כי ידוע הוא מדרך דבור השכלי להפריד

ת ה ל י ם ק ח ק ט

ב א ו ר פ ח

- (יא) ווער ברינגט מיך אין דיא פֿעסטע בורג?
- ווער פֿיהרטע מיך נאָך אדום היין?
- (יב) ביזט דוא'ס ניכט, גאָטט? דוא האַטטעסט אונז פֿערשטאַסען, צאָגסט ניכט מעהר מיט אונזרעם העערע.
- (יג) אַך, שאַפֿע' אונז רעטטינג אויס דער נאָטה! מענשענהילפֿ' איזט דאָך קיין ניטץ.
- (יד) מיט גאָטט נור טהון וויר גראָסע טהאַטען, ער טריטט זיא ניעדער, אונזערע פֿיינדע.

ק ט

געבעט געגען דוד'ס פֿערליימדער בייא שאול, דאס זיך גאָטט זיינער ערבארמען, אונד איהנען געגען איהן ניכטס געלינגען זאָלל.

(א) דעם זאַנגמייסטער, איין פּואַלם דוד'ס.

- שוויגע ניכט, אָ גאָטט! מיין רוהם!
- (ב) זיא עפֿענען טרוג אונד פֿרעשעלמונד, שפרעכען איבער מיך פֿערליימדונגסצונגע,
- (ג) אומגעבען מיך מיט גיפֿטיגען רעדען, שטרייטען אָהנע אורזאָך ווידער מיך;
- (ד) פֿערפֿאַלגען מיך דאָפֿיר, דאָס איך זיא ליבע, [איך אָבער בעטע];
- (ה) ערווידערן בעזעם מיר אום גוטעם, אום ליבעע פֿיינדעסהאַס.
- (ו) „לאָס איינען וויטהעריך איהן ריכטען, „דען קלעגער איהם צור רעכטען שטעהען.

(יא) מבצר, ודלעיל מצור, והענין אחד ויתכן שחזרו אלו החלקים לשיר אחד לכונה מה ובזמן מיוחד אף שאני לא ידעתי לכוונתי:

ק ט (א) למנצח, זה

המזמור חזרו דוד בצרחו מפני שאול והרבה מישראל שהיו מדברים עליו אל שאול (הרד"ק), ויש פותרים אותו בימי אבשלום שהלשינו עליו שלא יעשה משפט. אלהי ההלחי, כלומר כיבד אני מתהלל לא נאותם האנשי המתהללים בדעתם, (הנ"ל). אל תחרש, כנגד הבא אחריו, (הראב"ע): (ב) רשע, וכן מרמה תואר לפי המדנ' דברים אשר לא קן, וטעם פתחו הפותחי' הס' האויבי': דברו אחי, כשאני רואה אותם, לשון שקר שמראים עלמס שהם אלהנים אותי ובאמת יקנאוני וישטמוני, (מדברי רד"ק), או טעם אתי כטעם כי או עלי: (ג) ודברי, חסר בית ונדברי כמו כי שזת ימים או ד"מכי הדברים סנבוהו (ראב"ע), והראשון יותר נכון ע"פ ההמשך, וכן דעת רד"ק, וכן תרגם הרב פֿער=

ז"ל. וילחמוני, בנין נפעל כנווי הפועל, ע"ד אשר אתם נחלמים אותם (יהושע י'), והוא נכון מפאת מה שאמרנו מזה השורש (שיר"ל"ה): (ד) אהבתי, יו"ד אהבתי סימן פועל (הראב"ע) אם שהוא שם המקרה (ויינע זיבע) בל"א, ויהי' טעם תחת אהבתי להם, או שהוא שם הפועל (זיין זיבען), בל"א כמו לאהבה את ה' אלהיך, ויהי' גם הטעם כאן תחת אהבתי אותם, והענין אחד באמת. ואני חפלה, איש תפלה והטעם שהייתי מתפלל להשם בעדם כדרך ואני בחלותם לבושי שק (ראב"ע), וכן הוא דעת רד"ק, והריק"ם אמר ואני אין בידי כי אם תפלה לאל שילבני מידם: (ה) אהבתי, יו"ד אהבתי פועל שהי' ראוי שיאהבוני (ראב"ע), כלומר תחת האהבה שהי' ראוי לי מהם ישימו עלי שואה, וכן וישימו עלי רעה תחת הטובה שהי' ראוי לי מהם, כי אם יהי' הטעם על אהבתו להם הלא כבר זכר זה תחת אהבתי ישטמוני, ואין כזה כפל ענין במלות שונות, כן נראה דעתו: (ו) הפקד וגו', אמרו

ה מ ע ר

להפריד בהשגותי הענינים ולהשקיף על החקים בפרט, אולם דבור ההתפעלויות יכלול כל המושגי' והיו בידו לאחדים, כי הנפש תתפעל ותעורר רגשותיה מעולם פעולות כל החלקים יחד, ואם תפרד ותחלק הענינים אז יאבד כח הדמיון והיה לאין, וכל זה מבואר בחכמת דרכי נפש, ולכן כאשר

(ז) **בְּהִשָּׁפְטוּ יֵצֵא רָשָׁע וּתְפִלָּתוֹ תִּהְיֶה לְחַטָּאָה:**
 (ח) **יְהִי-יָמָיו מְעַטִּים פְּקָדָתוֹ יִקַּח אַחֵר:**
 (ט) **יְהִי-בְנָיו יְתוּמִים וְאִשְׁתּוֹ אֶלְמָנָה:**
 (י) **וְנוֹעַ יְנוּעוּ בְנָיו וְשָׁאֲלוּ וְדָרְשׁוּ מִחֲרָבוֹתֵיהֶם:**
 (יא) **יִגְקַשׁ גּוֹשָׁה לְכָל-אֲשֶׁר-לוֹ וַיִּבְזוּ זָרִים יִגְעוּ:**
 (יב) **אֶל-יְהִי-לוֹ מִשָּׁךְ חֶסֶד וְאֶל-יְהִי הוֹנֵן לְיְתוּמָיו:**
 (יג) **יְהִי-אֲחֵרֵיתוֹ לְהַכְרִית בְּדוֹר אַחֵר יִמַּח שָׁמַם:**
 (יד) **יִזְכְּרׁוּ עֵוֹן אֲבֹתָיו אֶל-יְהוָה וְחַטָּאת אִמּוֹ אֶל-תְּמָחָ:**

(ו) בהשפטו. לפניך ילא מדיך מחויב ורשע: (ח) פקדתו. גדולתו פרושטי"ה בלעז כמו ויפקד המלך פקידים (חסר ב' ד'): (י) ושאלו ודרשו מחרבותיהם. הכל ישאלו עליהם מה נהיתה בסלוננו ופלוננו מתוך קול חורבה שיאל עליה. ודרשו. משמע מאת אחרים שהרי נקוד חטף קמן וכן ושאלו מפי אחרים הוא משמע שישאלו אחרים עליהם. ויש לפתור ושאלו ממסקל חזק יהו משאלים על הפתחים: (יא) יגקש גושה לכל אשר לו. אדם הטורח מחזר ולהוט לעשות דבר גופל בו לשון מתקש כלומ' מוטרומוחלבט כמו (דניאל ה') וארכובתיה דא לדא נקשן: (ד) עון אבותיו. עון שהעוה על אבותיו. לאברהם שגרע חמש שנים מת יו לאביו גרם כהיון עינים: וחטאת אמו. שהשחית רחמה ושגרם להעלים יום קבורתה מן הבריות שלא יקללוה שיאל מכריסה עשו כמו שנאמר (בראש' ל"ה) ותמת דבורה מינקד רבקה וגומר אלון צבות בלשון יוני קורין לאחר אלון שאכל אחר היה ליעקב עם של דבורה שמת' אמו והעלימו מיתת':

יהיו

ב א ו ר

המפרשים שבאלה הקלות נמרזות הכתובים פה מפסוק וי' עד פסוק י"ט קלל דוד את אויביו. אמנם היותר נכון שהיא מספר בזה קלות האויבים אשר קללוהו, מפאת ב' בחינות (א) שבכל אלה הכתובים הכנוי בלשון יחיד והוא ידבר מאויביו בכל השיר בלשון רבים הן קידם דברי הקללה הן לאחריהן, ואף שהוא מדרך המשורר העברי לשנות מגוף אל גוף, מ"מ הכוונה כאן מבוארת מאד כמו שזכרנו: (ב) שלהלן (ס' ב"ח) אומר בהדי' יקללו המה ואתה תברך, הרי מוכח מי הם המקללים, וכן הוא דעת הרה"מ ז"ל. הפקד עליו רשע, כלומר

ה מ ע ר

כאשר תתרום המליכה ותגביה עוף מעל דרכי ההגיון תשים אך תמונה אחת לנגד עינה, וכן הוא הענין כאן כי כאשר התחמץ לבנו הניט את כל אויביו כאיש אחד וכלבים עליו, ואמר אל השם כי הוא זה שפך עליו חמתך. וגם הראיה השניה שהביא המנאר מן פסוק יקללו המה ואתה תברך היא חלישה עד מאד, כי מדוע לא יאמר קללותם אשר קללת חנם הנה לא תביאנה, אולם אני אידק בהשפטי אגזר אומר ויקס. (ח) שפידתו, ליעז רש"י פרושטי"ה; וזהו prevoté (ריח ודרע חיינעם" פֿֿרְגֿעֿזעֿשֿלֿטעֿן חִיֿק חִטֿטע). (ד"ה)

תהלים קט

באור פט

- (ז) "פֶּעֶרְדָּאֲמָנִים זִיּא זַיִן אֹרְטָהִי לִישְׁפָּרוּךְ, וְזַעֲלַבְסָט זַיִן גַּעֲכַעְטָה פֶּעֶרְשׁוֹלְדוֹנֵג."
- (ח) "זַיִנְעֵר טָאָנַע מִיסְסַעֵן וּוְעִיג זַיִן, אַיִן פֶּרְעִמְדֵּר זַיִנְעֵן נַאֲבֶלְאָם נַעְהַמְעֵן."
- (ט) "אֹנֵד דִּיא וּוְאִיזַעֵן, זַיִנְע קִינְדֵּר, אֹנֵד זַיִן עֵהֶעֶנְעָאָם, דִּיא וּוִיטוּע."
- (י) "הַעֲרַפֶּאָר אֹוִים אֹוְהַרְעֵן טְרִימְמַעֵן שְׁלִיכְעֵן, וּוְאֹנְדֵּרֵן הִיִן אֹנֵד הַעֵר אֹנֵד בַּעֲטַטְעֵלֵן."
- (יא) "וּוְאָם זַיִן אִיזַט, מַעֲנַעֵן וּוְאֹבְעֵרֵר עֲרַפְרַעֲסַעֵן, אֹנֵד פִּינְדֵּע זַיִנְעֵן פֶּלִיִּים גַּעֲנִיעַסַעֵן."
- (יב) "נִיעַמְאָנֵד נִיִּיג' אִיהֶם לִיעַכַּע צוֹ; עֲרַבְאָרִם זִיךְ זַיִנְעֵר וּוְאִיזַעֵן, נִיעַמְאָנֵד!"
- (יג) "זַיִנְע נַאֲבֶקוֹנְפֶט זַיִיא צוֹם אֹנְטֵעֲרַגְאָנֵג, אִים נַעֲסַטְעֵן גְּלִיעַד עֲרַלְעֵשׁ אִיהֵר נַאֲמַע."
- (יד) "דֵּרֵר הַעֵרֵר גַּעֲרַעֲנֵק' אִיהֶם זַיִנְעֵר פֶּאָטְעֵר שׁוֹלֵד, זַיִנְעֵר מוֹטְטֵעֵר זִינְדַע וּוְעֵרְדַע נִיע גַּעֲטִילְגַט. שְׁטַעֲטַם"

כלומר יהיה מובח לפני שופט רע המזג אשר ישמח לענותו ולהענישו. ושמן יעמוד על ימינו ועוד ימלא שם אחד מאויביו המקטרג אחי לפני השופט הכליל הזה, וכמו שאמר הראב"ע שכן זה הוא אדם כדרך ויקס ה' שכן לשלמה את הדד האדומי מטעם כי ישטונוי ע"כ, וראוי להעיר פה על השם הזה ועל הוראותיו, הנה הנחוח הראשונה, על ההנהגות שתכריח האדם לעבור מדרכו אשר הולך עליו, בל"א (הינדעניס), כמו הנה חנכי ילחתי לישטן (במדבר כ"ב), וכן אין שכן ואין פגע רע (מ"א ה'), וזוה יהיה דומ' לחניו אורש שמה שהו' ג' כחפרה מדרך הישר, כמו כי תישטה

אשרו, שטי כוב. ומה השאל להוראת מתנגד או מקטרג כריב (ווידערוזח'ער, חנקלעגער), מזה הטעם ויבוא גם השטן בתוכו (איוב א') והפעל עומד על ימיו לישטנו (זכרי' ג') תרגומו בל"א (איהן חנקלוקהגען), והשם, כתבו שטנה (עזרא ד'), תרגומו (זינע חנקלוקהגע), ואח"כ השאל על כל מתנגד או אויב (ווידערוזח'ער, פיינד), מזה הטעם ויקס ה' שטן לשלמה (מ"א י"א), והפעל חמת אהבתי ישטונוי דלעיל (חנפיינדען), וזוה דומה לחניו אורש שטם. כמו וישטום עשו את יעקב (בראשית כ"ו) וחניו: על ימינו, במקום העור, או שכן היו בימים ההם שהמקטרג עמד במקום המשפט מימין הנרשע: (ז) וחפלתו ההי' לחטאה, כשיתפלל להקל מעליו העונש יחשב לו מהאדון האכזרי הזה כמרוד' נגדו שלא יקבל עליו המשפט, כענע שופטי בליעל, או הטעם שאפי' כל דבר נקיון שיעשה כמו תפלה לאלהיו יחשב לו לחטאה: (ח) פקדו, גדולתו (פרובנטי"ה בלע"ז) (זיין חוט) כמו ופקד המלך הקידים (רש"י), והרד"ק אמר הדבר שהי' פקיד עליו והוא ממונו, והוא הנכון כי על כן אמרו ונוע ינועו בניו ושאלו פת לחם לאכול. ואפשר שהוא מלשון פקדון, מה שמפקיד בידי אפוטרופסים לירושת בניו, וכן תרגם הרב (זיין נאָלֶאָם): (ט) יהיו בניו יחומים וגו', הכוונה בלי עזר נגד החומס ירושתם: (י) ודרשו מתרבותיהם, ידרשו מזונם מתרבותיהם, כלומר שיהיו בתיהם חריבות ומתוכם ידרשו לבני אדם העוברי, כלומר ינועו לשאול, וגם כשיהיו בתרבותיהם יטרכו לשאול. ומלת ודרשו נקראת בקמץ רחב כמו ושמרו דרך ה' בן קבלנו קריאתה (רד"ק), וכן הוא דעת ראב"ע וספורני והאבן ימיא וכן הוא דעת הר"ם, אלא שהוא השלי' הטעם ויפה המליכ' במה שהמשיך מלת מתרבותיהם על המאמר בלו, ונוע ינוע בניו מתרבותיהם ושאלו ודרשו: (יא) ינקש וגו', בא לפרש איך פקודתו יקח אחר ויאבד עשרו כי חלו ילך בנשך ובמרבית אשר ינקשהו הנושה בנשך ההוא, וחלו האחר מיגיעו יבזו הזרים כי ישודדוהו שודדי לילה וישאר ערום בזמור כל (הר"ן ימיא). וטעם ינקש ישים לו מוקשים בדין ובטענות, עד אשר יחויב לשלם לו כל מה שירנה: (יג) יהי אחריתו להכרית, פי' בנו יכרג, וזה שאמר בדור אחר ימח שם, דבור שלישי ימח שם האב והבן, לפיכך אמר שם (הרד"ק), וכן הוא דעת הראב"ע, והנכון שנווי שם על אחריתו הכולל כל הננים שהוליד, ויפול עליו בנוי יקיד ורבים נשוא, כעל שם עם גוי וכדומה: (יד) יזכר עון אבותיו, כדי להרבות ענשו ולערו.

(טו) יהיו. העונות האלה נגד ה' תמיד: ויברכת מארץ זכרם. של עשו וחלבושיו: (טז) יען אשר לא זכר עשית חסד. לעסוק באכל אביו כמו שעשה יעקב נזיר עדשים לנחם את יצחק שאלותיו היום מת אברהם: איש עני. ישראל: (י"ז) ויאהב קללה. קללתו של הקדוש ברוך הוא שכפר בו: (י"ח) וילבש קללה. הכניס עצמו בקללה ונחמה לו פריקת עול הקרבן וברכת כהנים וקללת העובדי כוכבים ומזלות: (י"ט) תהי לו הקללה מעטה כנגד (מלאתי): ולמזח תמיד. חנורה. וכן ומזח אפיקי רפה (איוב י"ב) אזור החוקים פתח: (כג) ככל בנותיו. לעת ערב: כנערתי. לשון תשוק וטרוף וחוסף בארבה שהוא נודד זנע ומטורף (מלאתי) ויעטו

באור

(טו) יהיו, אלו חטאות אבותיו ואמו תמיד נגד ה' לפקדם לו לרעה: ויברכת מארץ זכרם/אמר המפרשים טעמו כמו ישח שם דלעיל, אמנם מלבד שהכפל כזה לא יושטר צמליה, ושגם יהי כנוי הנסתרים נחלקים בכתוב אחד/מה שהוא נגד ההגיון, לא יתכן ג"כ טעם אלו ב' המחמדים, כי אם כנר הנקרא מארץ זכרם לחזה תכלי יהיו חטאותם נגדו תמיד. ולכן היותר נכון

(טו) יהיו נגד יחזה תמיד ויברכת מארץ זכרם: (טז) יען אשר ולא זכר עשית חסד וירדה איש עני ואביון ונכאה לבב למוחת: (יז) ויאהב קללה ותבואהו ולא חפץ בברכה ותרתק ממנו: (יח) וילבש קללה כמדו ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו: (י"ט) תהי לו כנגד יעטה ולמזח תמיד יחגרה: (כ) זאת פעלת שטני מאת יהוה והדברים רע על נפשי: (כ"א) ואתה יהוה אדני עשה אתי למען שמה כי טוב חסדך הצילני: (כ"ב) כי עני ואביון אנכי ולבי חלל בקרבי: (כ"ג) כצל בנטותו נהלכתיו ננערתי כארבה: (כ"ד) ברבי כשלו מצום ובשרי כחש משמן:

זאני

ה מע ר

(כ) זאת פעלת, כתב הרשב"ע: תגמול כמו פעולת שניר והוא נכון כפי דרך המפרשים, ויתורגם: (דעם זיח ויינער ווידערזוכער וקחן).

תהלים קט

באור צ

(טו) ,,שטעטס מיססען פֿאַר דעם עוויגען זיא בלייבען,
,,ווען אויף דער ערד ער איהרע שפור פֿערניבֿטעט;

(טז) ,,דען ער דאָכטע ניכט אָן ליעבעספֿעליכט,
,,פֿערפֿאַלגטע אַרמע אונד בעדרענגטע,
,,בעטריכטע הערצען אין דען טאָד.

(יז) ,,האַט ער גערנע פֿלוך, זאָ טרעפֿפֿ' ער איהן!
,,ווילל ער דעם זעגענס ניכט, זאָ זייא ער פֿערן פֿאַן
איהם!

(יח) ,,זאָ ציעה' ער פֿלוך אָן, וויא זיין העמד,
,,ער דרינגע אין זיין אינגערסטעם וויא וואַססער,
,,וויא זאלבע אין זיינע גליעדער;

(יט) ,,אונד זייא איהם וויא געוואַנד, דאָז ער אומהיללט,
,,וויא זיין גירטעל, מיט דעם ער שטעטס זיך גירטעט."

(כ) דיעס ווירקטען גערן פֿאַם העררן מיר מיינע פֿיינדע אויס,
דיא מיינער זעלע אונטערגאַנג געשוואַרען.

(כא) אַבער דיא, הערר! עוויגער!

טהו' מיר אום דיינעם נאַמענס וויללען,

דען דיינע ליעב' איזט טרעסטליך; רעטטע מיך!

(כב) בעדרענגט בין איך אונד עלענד;

ערשלאַגען איזט מיין הערץ אין מיר.

(כג) וויא שאַטטען ווייכט, זאָ שוואַנק' איך הין,

וויא היישרעקברוט העראַכ געשיטטעלט.

(כד) קראַפֿטלאָז זינד פֿאַם פֿאַסטען מיינע קניע,

פֿאַן זעפֿטען אויסגעצעהרט מיין פֿלויש;

זאָ

גבון כהשגלת הר"מ,
שכנוי זכרס מוסג ג"כ על
הזטאים והעונות כמו כנוי
פעל יהיו, ועבס ויברת
על המקילל, כלומר אם
שגס יעריח הרשע הזה
להכרית זכר אלו החטאים
מן הארץ כלומר מעיני
הנכריות, או ע"י חוקף
ועז, או ע"י שמתחסד
הוא ומתראה בטוב, מ"מ
יהיו נגד ה' תמיד, היודע
כל סתום: (טו) יען אשר
וגו', כן אמרו המלשינים על
דוד שגסה ככל הרשעה
הזאת: וירדף, דבק עם
למות, והלמ"ד לתכלית,
וכתרגום הרב: (יז) ויאחב
קללה, לזולתו, ולכן ראוי
שתבוא עליו: ותבואהו,
כמו היקרך דכרי: ולא
חפץ בברכה, ולפי שלא
ספן בברכת אחרי' לכן ראוי
שתרחק גם ממנו, אבל לבש
קללה כמדו לומר שילוהו
תמיד כמו האזור אשר תמיד
יחגור אותה ותבוא בקרבו
כמים אשר שותה, וכשמן
אשר סך בו ותבוא המשיחה
בעלמותיו כן תבוא הקללה
בעלמותיו, עד כאן דברי
הקללה: (כ) זאת פעולת
שוטני מאח'ה, כלומר זאת
היא הפעולה שנקשו שוטני

לי מאת ה', כן שכל הרב לתרגם והעד ואתה ה' עשה לי, כפל הכנוי להיפך הקודם כבודען
שוטני, והדוברי'רע על נפשי מבקש' רעתי, אבל אתה ה' לא תעשה כרלונ' וכמו שאמר בהדי' יקללו
המה ואתה ה' תברך: (כב) הלל, חליו קמץ וחליו פתח והוא פעל עבר והוא נודד, כלומר לני נמוג
בקרבי מרוב לכותיו (הרד"ק) וכן הדרך ג"כ לומר כל"א ונת' הרב: (כג) כצל כגטוחו בהלכתי, דרך
מליצה במקום כנטו' הלל כן נהלכתי, או שפעל נהלכתי מוסב על שניה', ככל נהלכתי, כלומר
הליכותו על פני הארץ בחוא' משחת, שאין בגופו כח ועלמה כי אם כל אנוש לבד, וכנטוחו נהלכתי,
כלומר כמו שהוא נוטה תמיד עם מרוכת השמש בלי מרגוע, ותנועתו אחת אחת ומעט מעט וטרם
יורגש איכנו, כן הליכתי וירידתי מטה מטה: נהלכתי, נעשיתי הולך בעל כרחי, ואין
לתמוה על בנין נפעל בפעל עומד, כי אינו מתנגד בטבעו כלל, כאשר תבוא קלת המדקדקים,
וכן נקרב בעל הבית (שמות כ"ב), ועוד כהנה נאשר באתי בספרי עמודי הל' (עיון שם):
נגערהי בארבה, כן הדרך בארלות המזרח כי יירש הארבה את העלים יסיקו את תחת
האילנות עד שימותו מן העשן העולה, ואחרי כן ינערו מהם, ואמר שכן יתעשתו לגרש ולנער
אותו מן הארץ, וכאלו הוא איש משחית: (כד) כחש משמן, מהשומן שהיה על צברי מקודם (הרד"ק):

(בט) ויעטו כמעיל. העוטה ועוטף כל הגוף לכל לבוש:

(כה) ואני והייתי חרפה להם

יראוני יניעון ראשם:

ק י (א) נאם ה' לאדני.

(כו) עזרנו יהוה אלהי

הושיעני כחסדך:

רבותינו דרשוהו באברה' אבינו ואני אפרשנו בדבריה' נאם ה' לאברהם שקראוהו העולם אדוני שמעני אדוני (בראשית כ"ו): שב לימיני. התעבב לתשועתי והתחולל לה' אין ישיבה אלא עבבה וכן הוא אומר ותשבו בקדש (דברים א'): לימיני. לתשועת ימיני: עד אשית אויביך. אמרפל וחביריו:

(כז) וידעו כי ידך זאת

אתה יהוה עשיתה:

(ב) מטה. לשון משען כמו (לעיל ק"ה) כל מטה לחם:

(כח) יקללו המה ואתה תברך

קמו ויבשו ועבדך ישמח:

מטה עוזך ישלח ה' מכיון. כשתשוב מן המלחמ' ואנשיך עייסים ורודפים ישלח לך ה' את מלכי דק מלך שלם להוליך לחם ויין (בראשית י"ד): רדה. במלחמה:

(כט) ילבשו שוטני כדמה

ויעטו כמעיל בשחם:

בקרב אויביך. לבטח:

(ל) אודה יהוה מאד בפני

ובתוך רבים אהללנו:

עמך

(לא) כי יעמד לימין אביון

להושיע משפטי נפשו:

ב א ו ר

(כז) וידעו כי ידך זאת, אשר הושיע לי ואשר עשתה לי כל החסד הזה, זהו כל הנקמה שאבקש יקללו המה ואתה תברך כי אז יקומו ויעמדו בנושת פני' על שלא תתקיי' מחשבותם, בעת שעבדך ישמח על התשועה:

ק י

מבקש ממלך דוד אשר עיני כל ישראל עליו, שלא ילך ללחום במקום סכנה למען לא יכבה נר ישראל.

(א) לדרוד מוזמור

נאם יהוה ו לאדני שב לימיני

עד אשית איבוקה הדם לרגליך:

(כט) ילבשו וגו', ראה זה דרך איש טוב ולדיק, הם אמרו ילבש קלל' במדותיה' לי כנגד יעטה והוא אמר לבד שילבשו כלמה ויעטו כמעיל בנושת על הרע שעשו נגדו, ובזה תסוב ברכה להם כי יחזירו למוטב:

(ב) מטה עזך ישלח יהוה מציון

רדה בקרב איבוקה:

(לא) כי יעמוד, אהללנו שנס הסגור עמד לימין הנרשע אשר כלות הקטגור דבריו: משופטי נשיות תסת אמוס הפקד עליו רשע ובהשפטו ילא רשע, וכל זה ד"מ ממקום המשפט:

ה מ ע מ ר

ק י (א) שב לימיני, לדעתי הנוונה עמוד פה בירושלים עמדי במקום המקדש אשר שם חשף ה' את זרוע קדשו להפליא עשות עם עמו, ולזה אמר לימיני. גם בהליכות עולם הוא דרך כבוד אם יושב האורח לימין בעל הבית.

ת ה ל י ם ק ט ק י

ב א ו ר צ א

- (כה) זָאָ בִּיז אִיךְ יַעֲנֵן דַּעַן צִוּם שְׁפָאָטְטַע וואָרדען!
זיא זעהענס, שיטטעלן איבער מיך דאָ הויפט.
- (כו) שטעהי מיר בייא, אָ עוויגער! מיין גאָטט!
הילף מיר נאָך דיינער גנאָדע!
- (כז) לאַם זיא ערקענען, דאָס עם דיינע האַנד,
דאָס דוא, הערר! זאָלעם טהוסט.
- (כח) זיא מעגען פֿלֹכען — זענע דוא!
זאָ שטעהען זיא בעשעמט,
(אונד דייין פֿערעהרער פֿרייעט זיך.)
- (כט) שאַנדע קליידע מיינע ווידערוואַכער,
שמאָך אומהיללע, וויא איין מאַנטעל, זיא.
- (ל) זאָ דאָנקט מיין מונד דעם עוויגען זעהר,
זאָ ריהמי אִיךְ איהן פֿאָר פֿיעלעם פֿאַלקע,
- (לא) דאָס ער דערפֿטיגען צור רעכטען שטעהט,
אונד רעטטעט איהן פֿאַן ריכטערן ווינעם לעבענס.

ק י

וואַרנונג פֿיר דען קעניג דוד, אים קריענע זיך
אן קיינען געפֿעהרליכען אָרט צו וואַנען. איג
דעם מיט דעם פֿערלוסטע ווינער געהייליגטען פֿער-
זאָן, אויף דיא אללע האַפֿטנונג געריכטעט איזט,
דער פֿערלוסט דער נאַציאָן צו פֿירכטען וויא.

(א) אָן דוד! איין פּואַלם:

- (דער עוויגע שפּריכט צו מיינעם העררן:
(פֿערוויילע היער צו מיינער רעכטען,
ביז אִיךְ דיינע פֿיינדע דיר
צום שעמעל דיינער פֿיסע לעגע.)
- (דער עוויגע שטרעקט פֿאַן ציון אויס
דאָ צעפטער דיינער מאַיעסטעט:
רעגירע מיטטען אונטער פֿיינדען.)

ק י (א) לדוד מזמור,
אמרו הארבע
והרד"ק, הנכון לפי דרך
הפשוט לפרש המזמור
על דוד שחברו אחד מן
המזמורים עליו כמו מזמור
יענק ה' ביום לרה, ה'
בערך ישמח מלך, גם לשלמה
אלהים משפטיך למלך חן,
וטעם הלמ"ד נטעם אמרי
לי אחי הוא. ואמר הראב"ע
עוד שחבר זה המזמור כאשר
נשבעו אנשי דוד לו לאמר
לא תלך עמנו במלחמה,
ככתוב על ספר שמואל
הרואה, והנה זה הי' זמן
מועט קודם מלחמת רבת
בני עמון כנראה מתוך
הכתובים (ש"ב י"ו"א) ויגד
לדוד ויאסוף את כל ישראל
ויעבור את הירדן וגו', ויהי
למשנת השנה ושלת דוד
את יואב וגו' וילכו על
רבה דוד יושב בירושלי,
ויהיה טעם זאת הישיבה
בירושלים לפי שנת' אירע'
מלחמת פלשתים הנזכרת
(ש"ב כ"א) אשר נקא ישיבי
להכות את דוד ויעזור לו
אנשי בן לרויה ואשר אז
נשבעו וגו'. ואפשר שגם
להבין ראוי מספר ד"הי,
כי שם (ד"הי א' ב') זוכר
מעש' סבני החשתי מיד אשר
מלזמ' רבה ואינו זוכר מעש'
אנשי הקודמת לה בספר
שמואל אולי הטעם לפי
שהיא היתה קודם למלחמת

רבה (אמנם גם' ה'י אברנאל טעם אחר הגון) ומה שזכרו גם' שמואל זמן רב אחר המלחמה הזאת,
הוא לחבר מעשי ילידי הרפה, (עיין שם), וכלל ידוע שאין מוקדם ומאוחר בספורי הנביאים.
מ"מ הוולא לנו מזה הוא שראה נכון בדעת ר' משה הכהן, שחבר המזמור שלפנינו על מלחמת
רבת בני עמון, להיינו אחר שחבר לכד יואב את עיר המלוכה שהיתה ארמון מנר וסמך
לעיר רבה (ד"ה בורג, ליטאדעל), ואשר היתה ג"כ עיר המים, כלומר שממנה באו המים
לעיר רבה, וראה א"כ שהעיר נתתן בהכרח, אז שלח מלאכיו אל דוד שיאסוף את יתר העם
וילכוד את העי' כדי להקרא שמו עליה, כי אזי נכר עברה הסכנה, ובעת ההיא ללמה רוח
ה' על אחד מהמזמורים הלזים ואמר ברוח קדשו נאום ה' לאדוני המלך שב לימיני, נראה
שהיכל המלך היה מימין אולם ה' בעיר דוד, ואמר דרך כבוד שבה במקומך ולא תלך עוד
במלחמה, עד אשר אשית אויבך הדום לרגליך, כאשר עשה עתה יואב, ואז תוכל ללכת ולגמור
הדבר: עד אשית, בעוד שאשית כמו עד התמהמה דאחוד (וועהרענד) ב"א, כלומר באותו
הזמן שאנשי אויבך תחת רגליך ע"י אנשי מלחמתך, שב אלה במנוחה לימיני: (ב) מ"ה

(ג) עֲמַךְ נִדְבַת בְּיוֹם חֵילֶךָ בְּהַדְרֵי-

קִדְשׁ

מִרְחַם מְשַׁחַר לָךְ מִלַּי יִלְדָּחֶךָ:

(ד) נִשְׁבַּע יְהוָה וְלֹא יִנָּחַם

אֶתְּהֶ-כֶּהֵן לְעוֹלָם

עַל־דְּבַרְתִּי מַלְכֵי-צֶדֶק:

(ה) אֲדַנִּי עַל־יְמִינֶךָ

מִתַּחַן בְּיוֹם־אִפּוֹ מַלְכִים:

(ו) יָדִין בְּגוֹיִם מֶלֶךְ גּוֹיֹת

מִתַּחַן רֹאשׁ עַל־אֶרֶץ רַבָּה:

(ז) מִנְחַל בְּדֶרֶךְ יִשְׁהֶה

עַל־כֵּן יָרִים רֹאשׁ:

(ג) עמך נדבות ביום חילך. בשתאסוף חיל לרדוף אחריהם יתנדבו עמך ואוהבים ללאת עמך כמו שמלינו (סז) וירק את חניביו יליהו ביתו ולא יותר ועור ואשכול וממר' התנדבו מאליהם ללאת ללב' אחריו בעזרתו: בהדרי קודש מרחם משקר. זאת תהיה לך בזכות הדרות קדושה שהיה בך מבטן אמך שהכיר בזרואו בן ג' שנים: מרחם משקר. משנפלת מן הרחם כמו משלין פירות דרך ארובה ב"ט ואיכא דתני משחירין: לך על ילדותיך. לך יחשב ילדיתך דרכי יושר שהנהגת בהם בילדותיך יהי' לך לנועם ככל זה שהוא נעים ונוח: (ד) נשבע ה' ולא ינחם. לפי שהיה מתירא שלא יענש על האוכלסין שהרג נאמר לו

הללויה

(ט"ו) אל תירא אברם וגו' לא ינח' על הטובה אשר דבר עליך: אתה כהן לעולם על דברתי מלכי לך. ממך תלך הבהונה ומלכות להיות בניך יורשין את שם אבי אביך הבהונה והמלכות שנתנו לו: דברתי מלכי לך. יו"ד יתירה כמו רבתי עם (איכה א'). על דברת מלכי לך על סקודת מלכי לך: אתה כהן. יש במשמע כהן כהונה ושררה כמו (שמואל ב' ח') ובני דוד כהנים היו: (ח) אדני. אשר היה על ימיך במלחמה: מחן ביום אפו מלכים. את ארבעה מלכים הוא ידן בגוים מלא גויות זו היא בשורת ברית בין הבתרים שנאמר לו על מלכים וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי (בראשית ט"ו): (ו) מלא גויות. אסיפת פגרים. מלא לשון אסיפה כמו (ירמיה י"ב) קראו אחרים מלא. אשר יקרא עליו מלא רועים (ישעיה ל"א). והיכן דן מלא גויות את מלכים על שפת הים (שמות ט"ו): מחן ראש על ארץ רבה. זו היא דוגמת נבואת (חבקוק ג') מחלת ראש מבית רשע ראש פרעה שהיה ראש ושר על ארץ גדולה וחסונה על כל הארצות כמו שנאמר (לעיל ק"ה) מושל עמים ויפתחהו שהיו כל האומות תחת ממשלת מלכים: (ז) מנחל בדרך ישתה וגו'. מנלוס הנהר בדרך הליכתו היתה ארבו שותה ולא היתה כרוכה למי גשמים על כן היה מרים ראש ומתפאר (יחזקאל כ"ט) יאור לי ואני עשיתי. ענין אחר יש לפרש המזמור הזה בדוד: [א] נאם ה' לאדוני. על עסקי אדוני שאול כשהייתי נרדף מפניו: לאדוני. על אדוני כמו ואמר פרעה לבני ישראל (שמות י"ד). וישאלו אנשי המקום לאשתו (בראשית כ"ו): שב לימיני. התעכב והמתן לי שועתי: [ב] מטה עוזך ישלח ה' מליון. מעשים טובים המכווינין בדרך.

ה מ ע ר

(ג) עמך נדבות, מה מאד השביל הרמב"ן מן לחצר בתרגומו הלך שתי הוראות יחדו במלת נדבות והוא מענין המתנדבים בעם שענינו רוח גבורה ואומץ לב, והשנית מענין גשם נדבות כמ"ש הראב"ע (ועיין במאסף לשנת תקמ"ד הוספה אשכנזית) ולזה תרגם: (ערנ'ייטט זיך פרייחווייליג). (ד) על דברתי, הנוכח לדעתי כי הוא מאמר השם, אתה כהן לעולם על דברתי, כלומר בסקודתי, כענין ה' אמר אלי בני אדם. (ו) מנחל בדרך, אולי הכוונה שהשם אשר יוליך המלך בגולה יהי' המונס חסה למא וישתו מי נהר העבורים תחת עד עתה ישברו במעינות טובים וע"כ ירים ראש כלומר ירימו ראש להניט סניב אם ימלאו נחל שוטף לריות נפסם השוקקת, וכן תרגם החכם דע וועטטע (חוים דען באַכע טרינקט ער חוין' דען לוגע, דרוב ערהעכט ער דען הויפט).

תהלים קי

באור צב

- (ג) (דיין יוגנדלי'עם פֿאַלק ערגייסט
(פֿרייאווילליג זיך אין הייליגעם שמוקקע,
(אם טאָנע דינער העלדענשלאַכט,
(וויא טהוויא פֿאַם שאַאם דער מאָרגענרעטהע.
(ד) דער עוויגע שוואַר : איהן רייעט ניכטס?
דוא ביזט דער גאָטטהייט דיענער עוויג.
דער זענגער טיישט ניכט, קעניג צדק'ס!
(ה) צו דינער רעכטען האַט דער הערר
אים צאָרן שאַן קעניגע צערשלאַגען.
(ו) ער ווירד נאַציאָנען ריכטען
(אויף האָכעטהירמטען לייכען,
דער איטצט דאָ הויפט פֿאַן רבּה שלוג.
(ז) שאַן טרינקט עם אויס דעם באַך אַם וועגע,
ווייל עם צו שטאַלץ זיין הויפט ערהאַב.

עוד וגו', אמה תשנ שאן
ציון על כסאך, ומקום
מושך תשלח את שנט
המלכו' אשר בידך שהו' מטה
עוז בקרב אויבך הרחוקים
לרדות נו בהם ולהכות',
ואשר ישלח' שנתחו יאריך
המטה אורך גדול בזה, וכל
זה ד"מ על תקכו וגבורתו,
וכדמנא' הכתוב הבא אחריו
בי עמו יתנדנו להלחם
בעצירו, וברוח גדיבה זה
של עבדיו ומילו יעשו חיל
וינלכו את אויביו: רדה,
מקור מבין הקל, והטעם
לרדות בקרב אויבך או
שהוא לוי והטעם ישלח

מטה עוד לאמר רדה בקרב אויבך: (ג) עמך נדבוח וגו', אמה הראב"ע הנכון בעיני כי נדבות דרך
קכרה נגש' נדבות והטעם אם הולכת לעשות מלחמה עמך יבואו אליך בגשם נדבות עד
כאן, טעם המשל בזה שינהרו אליו וממהרים לטובתו כאגלי רביבים וגשמי ברכה על השדה,
וכפל הענין לעד ע"ז כי בן הוא שער הכתוב: ביום הילך לך עמך נדבוח בהרדי קדש,
ביום חילך לך ילדוהך טל מרחם משחר, ומה נאה המשל המדמ' פעלת האנשים המנוסים
במלחמה לאגלי גשם ופעולת החזורים המתחילים לנסות כוחם בנבא לאגלי טל הרך ודק
מאוד מהגשם, אמנם לא יכלו לרות גם הוא הדשאים והלמחים כפי הכח אשר הוטבע בו
וכפי אשר יש לחל ידו: ביום חילך, יקרא יום המלחמה בן דרך כבוד, כלומר יום שאתה
עושה חיל בו: בהרדי קדש, כנוי למלכודי המלחמה, בעבור היותה מלחמת ה': מרחם
משחר, אמר ר' משה בקיעת השחר ושם הרחם כנוי כמו יקע בשחר אורך (ראב"ע) והטעם
לפי שבעת עלות השחר ירד הטל ידמה כאלו יכול מחיקו על הארץ: משחר, שם ע"מ מקדש:
ילדוהך, שם המקרה והוא כנוי לקבוצ כל החזורים אשר באגלי הנבא, וכן הוא גם דרך
ל"א לאמר לפעמים (דיח יוגנדר) תחת (דיח יוגנעטשטעט) והוא ליופי השליכה: (ד) אחה כהן
לעולם, מלך וגויד, כמובני דוד כהנים היו, ואמר לעולם כי שאלו לא היה מלך לעולם (רד"ק): על
דברתי, כמה דאמרי אינשי על המנותי (חזוין' זיין ווהרט) וכן אמר הרב אבן ישיא והאמין
לדברתי מלכי דק, וכ"ת הרב אלא שחזר במליכה היותר למה בלשון אשר תרגם בה.
מלכי צדק, מלינו זה היה שם מלכי ירושלים מימי קדם, בדכתיב ומלכי דק מלך שלם
(בראשית י"ד) וגם בימי יהושע ה' קרוא אדוני דק (יהושע י') ולפי שדוד בקש את ירושלים
וגנה בה עירו עיר המלוכה, יבנה אותה דרך כבוד בשם זה, כדי להעיר בו שנתתו הוא
בית מלכות עולם מאת השב"ה לפי שהוא מלך לדיק וישר, כגזכר כמה פעמים בכתוב, וכדאמר
אתה כהן לעולם, וכאלו יהיה הקריאה הזאת טעם הגון למה יאמין לדברתו זאת: (ח) אדני
על ימיך וגו', כלומר אל תחשוב בלבבך שזה הוא חרפה לך שלא תבא במלחמה עד שעברה
הסכנה, כי כבר היה ה' על ימיך במלחמות רבות אשר עשית ואשר קיית לך שם על ידם בשם
הגבורים הגדולים אשר בארץ, ולכן רב לך להלחם עוד, ואין לך כי אם לסמוך על שר
לבאך, אשר ביום מחן הראש של ארץ רבה, הוא מלך בני עמון בזה שלכד עיר המלוכה
והוא ידיו, כלומר יעשה חמיד משפט ונקמה בגוים שונאך וימלא מקום המלחמה מגויותיהם,
כל כך יכס מכה רבה מאד, בן שכל הר"מ להמשיך המקראות: ביום אפן, גם זה דרך
בגוד לעבד ה' שיהי' יום מלחמתו עם המלכים יום אפן של ה' עליהם ורכונו עמו: (ז) מנחל
בדרך ישחה, הגה אחר שזכר גבורת יואב במלחמה הזאת, וזכר גם הנמשך ממנו ואשר
הוא ה' הסנה הגורמת לזה השיר שלפניו, דהיינו שנהיות שזכר לבד את עיר המים בנוכח
אין לאויב עוד בעיר רבה מי באר המתוקים אבל הוכחה לשמות ולרות למאוננו מנחל היווד
בדרך קמוך לעיר, אשר מימיו עמאים ואינם ראויים כלל למשקה בני אדם, ולכן תנתן העיר
מהרה בהכרח מחוסר כל: על כן, בזה עליו הרעה הזאת, לפי שהרים ראשו נגדך, והמנ

תהלים קיא
קיא

גדולת מעשה אלהינו.

(א) הללויהו

אודה יהוה בכל לבב

בסוד ישרים ועדה:

(ב) גדלים מעשי יהוה

דרושים לכל הפציהם:

(ג) הודו והדר פעלו

וצדקתו עמדת לעד:

(ד) זכר עשה לנפלאותיו

חנן ורחום יהוה:

(ה) טרף נתן ליראיו

יזכר לעולם בריתו:

(ו) כח מעשיו הגיד לעמו

לתת להם נחלת גוים:

(ז) מעשי ידיו אמת ומשפט

נאמנים כל פקודיו:

(ח) סמוכים לעד לעולם

עשויים באמת וישר:

פרוה

ד"ח עוד תמלוך בליון ושם
ישלח לך מטה עז ואז תרד'
בקרוב אויבך: [ג] עמד
נדבות ביום חילך. עם
ישראל יתנדבו לעזרתך ביום
שעשה חיל כמו שמכורש
(בדברי הימים א' י"ב) שהיו
נקבנים עליו מכל שבט
ושבט בלכתו אל קלוג כפלו
עליו ממנשה וגומר ומן
הגדי נבדלו אל דוד וגומר
(ס): בהדרי קדש מרחם
מזכר. בשביל הדרות
קדושה שהיה בך מנעורך:
לך על ילדותך. ילדות
טובה ופרק נאה שהיה בך
תהיה לך כעל שהוא נעים
וערב ותעשה לך פירות
להנליחך: [ד] נשבע ה'
וגו'. שהמלכות תהא שלך
עולמית: אלה כהן לעולם.
ואזו מן הכהונות כהונה
שהיא למעלה מכהונות
מלכי לדק וזהו המלכות
שהיא למעלה מכהונה גדול'
באלהים מעלות: על דברתי
מלכי לדק. למעלה מכהונ'
מלכי לדק שהיה כהן לאל
עליון וא"ת אף הוא מלך
היה. מלכותו שלו לא היתה
מלכות שצובה כנגד ישראל:
[ה] אדני. יהיה תמיד על
ימיך להושיעך: אשר מחן
ביום אסו מלכים. שנלחמו
עם אברהם ועם יחזקאל
ועם ברק: [ו] ידן בגוים
מלא גויות. ועוד בימי
יחזקאלו בנך ידן באוכלסי
סנזרב קבוץ פגרים מתים
וימחן בסנזרב שהוא ראש'

של נורה ואשור שהיו ארץ רבה אשר מנחל בדרך היה שותה שנתפאר ששמו אוכלסיו מימי הירדן
שנא' (ישעיה ל"ז) אני קרתי ושתיתי מים ואחריו וגו': [ז] על בן ימים ראש. היה משתבח
ומתפאר בגדלו:

קיא (א) הללויהו וגו'. מזמור זה הוסד בחלף בית אהרן אהרן בראש הספוק ואחד באמצעותיו
וכן כלס מא"ל"ף ועד תי"ו. וכמו בן מזמור השני הראשון מדבר בשבחיו של הקב"ה והשני
מספר בשבחיו של לדיק: (ד) זכר עשה. קבע לישראל שבתו' ומועדים ומלות שנאמר בהם וזכרת
כי עבד היית במצרים (דברים ט"ו) לפי שהוא חנון ורחום על בניו וחסן להלדיקס: (ה) טרף נתן.
מזון: (ו) כח מעשיו הגיד לעמו. כשנתן להם נחלת גוים הודיעם כחו וגבורתו. ומדרש תנחומא
כתב לישראל מעשה בראשית להודיעם שהארץ שלו ובידו להושיב בה כל מי שירצה ולעקור אלו
ולהושיב אחרים שלא יוכלו האומות לומר לישראל גזלנים אתם שכשנתם ארץ שבעה גוים: (ז) סמוכים.
הם

קיא

קיא אונענדליכע גרעסע דער געטטליכען טהאטען.

(א) פֿאַרבעטיש.

(ב) הללויה.

פֿאַן גאַנצעם הערצען דאַנק' איך דעם העררן, אים ראַטה דער פֿראַממען, אין דער געמיינע.

* *

(ג) ערהאַבען זינד דעם עוויגען טהאַטען, אַללען איהרען צוועקקען אַנגעמעסען.

* *

(ד) מאַיעסטעט אונד שאַנע, זיינע ווערקע; עוויגליך בעשטעהענר זיינע גיטע.

* *

(ה) געדעכטנים שטיפֿטעט זיינער וואונדער, דער גנעדיגע, באַרמהערציגע, דער הערר!

* *

(ו) גיבט זיינען דיענערן אונטערהאַלט, דענקט עוויגליך אָן זיינען בונד;

* *

(ז) צייגט זיינעם פֿאַלקע זיינער טהאַטען קראַפֿט, גיבט איהנען איין דער היידען אייגענטהום.

* *

(ח) זיינער הענדע ווערק זינד רעכט אונד וויזוהייט, אָהנע וואַנדעל אַללע זיין געבאַטה.

* *

(ט) אימער אונטערשטיצעט אונד עוויג, נאָך רעכט אונד וואַהרהייט איינגערעכטעט.

* *

רעט=

כך מלחמה, כן ענינו לדעת הרב המתרגם. וכן טעם כי על כן עברת' על עבדכס (בראשית י"ח) ורבים כן, והוא כמו על אשר, או בטעם על כי, וכבר הערנו שמלות כי וכן אחים הן: ידים, הוה בלשון עתיד, והוא ענין מזוהר כבר בזה הכפר:

קיא (א) הללויה, שם

מין השיר, כמו מנחה, מזמור שגיון והדומ', וכוונת השיר להלל ה': אודה, מזמור זה הוסד באל"ף בית אית אחת בראש הפסוק ואחת באמצעיתו וכן כלס מאל"ף עד תי' ונאך בשנים פסוקים האחרונים ב' אותיות) וכמו כן מזמור השני, הראשון מדבר בשנחו של הקב"ה, והשני מסכה בשנחו של לדיק (רש"י): בכוד, בלשון כבודם של חבוא נפשי, שהוא כפל ענין של נקהלס, ובי"ת כבוד מושך אחר עמו והשעור כבוד ישרים ובעדה: (ב) דרושים לכל חפצהם כלומר קודם שנתהו אלו המעשים והילוכים, כבר החבונן בהם נחמרו הנלתי בעל תכלית שיתהו באופן שיהיו מסוגלים לכל חפליהם, כלומר לכל תכלית הנרצה בהם, ונאשר שכל הרב לתרגם זה המאמר:

(ג) וצדקהו, כבר הערנו בספרנו זה על הכבדל שנין לזקל לזדקה, ויולדק מזה מה שחרגס הרב כרן וזדקתו (זיינע גיטע) הנאה מאד כפי ההמשך, אמר שפועל הבריח' הוא הוד והדר, וטובו זה שהשפיע ע"י כך בילורים רבים עומדת לעד, כי בהשגחתו יתחדשו חסדי ה' לבקרים וכל רגע ורגע, ובוה זכר עשה ה' הרחום וחנן לנפלאותיו של מעשי בראשית ככל דור ודור: (ד) חנון ורחום ה', כפי השכלת הר"ם הם נושא המאמר זכר עשה לנפלאותיו וכמו שזכרנו, ונהפך הסדר ההגיוני בעבו' יופי המליכה: (ה) מרף נתן ליראיו, מוונס וכל לרכס בטעם כי חן מזכור ליראיו: וזכור לעולם בריחו, כ"ל שהוא קיים תמיד במאמרו, וכמו שלל יסר בריתו את השמים ואת הארץ, כן יזכור לעולם בריתו אל עבדיו המה האבות הקדושים וטעם ההמשך בעבור שזכר ליראיו: (ו) כח כעשיו הגיד לעמו, הודיע לעמו בהרואתם להם, והתכלית היה לתת להם נחלת גוים: (ז) סמוכים, סקודיו לעד ולא ימושו לעולם לפי שהם עשויים באמת ובדרך ישר:

רשיי

הם פקודיו על סמך עז מחזקין בעונשין ואזהרות והפרשיות קבועות זו על זו כסדר ולדרוש וכו' שאמר שלמה שוקיו עמודי שש וגו' (שיר ה')

קיב (ב) דור ישרים. אשר יבורך יהיה זרעו: (ד) זרח בחשך אור. כמו הזרית. ומדרשו הוא עלמו כביכול נעשה להם אור כמו ה' אורי וישעי (לעיל כ"ו): (ה) טוב איש חונן ומלוח וגו'. שחונן דלים ומלוח להם ואינו מדקדק לומר אין יכולת בידי. ואת דבריו הלריבין לו במאכל ובמשתה ובכסות מכלכל במשפט ובמדה וחס על נכסיו: יכלכל דבריו במשפט. מנהיג חפלו: (ז) נכון לבו. נאמן לבו ליוצרו

באור

(ט) פדוח שלח לעמו, כי לוח לעולם בריתו אשר ברת את אברהם: קדוש ונורא שמו, נושאי המאמר כחונן ורחום דלעיל: (י) ראשית חכמה, תכלית ההתעסקות בחכמה הוא ללמד ליראה את ה' בכל לבנו ונכל נפשו, ונקרא התכלית ראשית להיותו תחלה במחשבה, אף שהוא אחרון במעשה כנודע, וב"ת הרב (ליעז): שכל טוב לכל עושיהם, עיון טוב והשגחה טובה כי אז יוכלו ואז ילתימו (ועיין באור זה השם במאסף לחדש שנת תקמ"ד): לכל עושיהם, אלו הפקודים שזכר, לפי שתכלית חכמה היא יראת ה', או טעם עושיהם המתברים אלו השנים שזכר חכמה

תהלים קיא קיב

(ט) פְּדוּת וּשְׁלַח לְעַמּוֹ

צִוָּה לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ

קָדוֹשׁ וְנוֹרָא שְׁמוֹ:

(י) רֵאשִׁית חֲכָמָה וִירָאת יְהוָה

שֶׁכֶל טוֹב לְכָל-עוֹשֵׂיהֶם

תְּהַלְתּוּ עִמְדַת לְעַד:

קיב

ההלח ושכר טוב של ירא ה' ועושה צדקה.

(א) הַלְלוּיָהּ

אֲשֶׁר-יֵאֵשׁ יִרְא אֶת-יְהוָה

בְּמִצּוֹתָיו הִפִּיץ מֵאֵד:

(ב) גִּבּוֹר בְּאַרְץ יְהוּדָה וְרַעוֹ

דֹּר יִשְׂרָאֵל וּבְרָד:

(ג) הוֹן-וְעֵשֶׂר בְּבֵיתוֹ

וְצִדְקָתוֹ עִמְדַת לְעַד:

(ד) זָרַח בַּחֲשֶׁךְ אֹר לְיִשְׂרָאֵל

חֲנוּן וְרַחוּם וְצַדִּיק:

(ה) טוֹב-אִישׁ חוֹנֵן וּמְלוּה

יְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט:

(ו) כִּי-לְעוֹלָם לֹא-יִמּוֹט

לְזָכַר עוֹלָם יְהוָה צַדִּיק:

(ז) מִשְׁמוּעָה רָעָה לֹא יִירָא

נִכּוֹן לְבוֹ בְּטַח בְּיְהוָה:

תהלים קיא קיב

(ט) רעטטונג זאנדטע ער זיינעם פֿאַלקע, שטיִמטעט זיינען בונד אויף עוויג; ער, דעססען נאַמען פֿורכטבאַר, הייליג איזט. * * (י) דער ווייזהייט ציעל איזט נאַטטעסֿפֿורכט, דאַרנאַך צו וואַנדעלן פֿיינע קלוגהייט, ברינגט אונפֿערגענגליך לאָב.

באור צד

חכמה ויראת ה', והאמת כמו שאמרו חז"ל אס אין חכמה אין יראה, אס אין יראה אין חכמה: תהלתו, של כל אחד מהעושים, כמו בנות לעדה עלי שור ויתכן שישוב וי"ו תהלתו אל שכל טוב (הראב"ע) או הטעם תהלתו של הדבר הזה עומדת לעד:

קיב

לאָב אונד בעלאָהנונג דעם גאָטטעסֿפֿירשטיגען אונד דעם וואָהלטהעטיגען.

(א) פֿאַבעטיש.

(א) הללויה.

וואָהל דעם מאַנע, דער דען עוויגען פֿירכטעט, אונד גראָסע לוסט האַט אַן דעם העררן געבאָטהע!

(ב) זיין זאַמע ווירד געוואַלטֿיג זיין אויף ערדען, געזענגעט איזט דעם רעדליכען געשלעכט!

(ג) אין זיינעם הויז איזט איבערפֿלוס אינד רייכטהום; וואָהלטהעטיגקייט כלייבט אונאִיֿפהערליך.

(ד) דען פֿראַממען שטראַהלט ליכט און פֿינסטערניס, דער גנעדריגע, באַרמהערציגע, גערעכטע!

(ה) וואָהל דעם, דער זיך ערבאַרמט אונד טהיילעט מיט, אונד ריכטעט איין זיין טהון נאָך בילליגקייט.

(ו) דען עוויגליך ווירד ער ניכט וואַנקען, דער נאַערוהם דעם גערעכטען בלייבט עוויג.

(ז) ער האַרעט פֿורכטלאָז שרעקליכע געריכטע; זיין הערץ האַפֿפֿטן אויף דען עוויגען אונפֿערצאָגט.

גע=

ולדיק, אויזיהיה אור מושך אחר עמו אור חנון (הראב"ע) והראשון הוא הנכון כפי עדות הכתוב שהביא (מיכה ז'), וכן תרגם הרב: (ה) טוב איש, אחר ראב"ע שהוא הפוך איש טוב חנון ומלוה, ואינו לריך לזה כ"א הטעם בסמיכות כמו אשרי איש, והעד שזה הפי' הנכון כי לעולם לא ימות: חונן, יפה אמר ראב"ע הטעם ללכת אחרי ה' שהוא חנון ע"כ כי כן זכר המדה הזאת בפ' הקודם וזה טעם ההמשך: ומלוה, פשוטו כמשמעו הלואה על מנת להחזיר, אמנם כפי הנחה הראשונה מזה השורש ענין חבור וקשור כמו ילוה אישי אלי, יכלול בו ג"כ המתנה, ומטעם שתרגם הרב כאן (איטטיהייזען). ומד מן חבריו אמר הטעם על החונן חנינה גמורה במה שהוא נותן לאביון מתנה לחלוטין וכדי שלא לביישו יאמר לו שהוא מלוהו בלבד, וכשנכרהו ה' ימזיכהו לו: יכלכל, מענין וכל בשליש עפר ארץ שהוא לשון מדה, כלומר ימודד ויסדר מעשיו על פי מדת המשפט, או הטעם שיכניס כל דבריו תחת כללי המשפט וטעם דבריו עסקיו, והמשפט לפעמים לפנים משורת הדין וע"ד החנינה, אשר בזה יבדיל מהלדק גרידא, ובנחמיה הזאת יזכר בפ' שלפניו כי כן אמר טוב איש חונן, ולכן שכל הרב לתרגם (כחך ביוזיגקייט): (ז) לבו, אשר הוא

קיב (א) הללויה,

המזמור מספר בששם הלדיק ובגמולו הטוב נזכר לעיל, וגם זהו הלל לה' שהוא לדיק יושר וישלם לאיש כפעלו ולכן קרא המזמור בשם הללויה: (ב) גבור בארץ יהיה זרעו, כל אחד מזרעו או הטעם מענין ויגברו המי': (ג) וצדקתו, מענין ולך תהיה לדקה (דברי' כ"ד) ועיין הבאור שם בספר נת"ש להר"ם ז"ל כלומר וחנינותו שהוא עושה לעניי' מהון ועושר אשר בניתו היא עומדת לזכות בניו לדור דורים, ע"ד הכתוב כל היום חונן ומלוה וזרעו לברכה, וכן תרגם הרב (זיינע וואָהלטהעטיגקייט): (ד) זרח וגו', הלאות דומות לחשך והישועה לאור על כן כי אשנ בחושך, ה' אור לי, והנה בבוא הלאות על העולם יזרח אור לישרי' והוא השם שהוא חנון ורחום

תהלים קיב קיג

(ח) סמוך לבו לא ירא
 עד אשר יראה בצריו:
 (ט) פזר ונתן לאביונים
 צדקתו עמדת לעד
 קרנו תרום בכבוד:
 (י) רשע יראה ויכעס
 שניו יחרק וינמס
 תאות רשעים תאבד:

ליזרו: (ד) סמוך לבו
 ושען ונטוח על הקב"ה:
 (י) רשע יראה ויכעס. ל'
 פעל כמו ויכעס לפיכך
 נקוד חליו קמן וחליו פתח
 וטעמו למטה:

מי

באור

נטוח בה' נכון בנטוחו ולא
 ימוט ממנו, כן הוא שיעור
 המאמר לדעת הר"מ ז"ל:
 (ח) עד אשר יראה בצריו,
 דה"ה שהוא ריבה לראות
 ורבה המליכ' הוא במזמורי
 תהלים: (ט) פזר, לא
 הזכיר פעול פזר גם נתן
 הוא כי הוא נודע כי מלת
 לאביוני' תודיענו (ראב"ע):
 צדקתו, כפל מאמר וצדקתו
 עומדת לעד בעבור הדיק:
 קרנו, חזקו ותקפו, והר"י
 י' יחייא אמר העעס והקרן
 מנכסיו לא יחסור מפני
 הפזור שהוא, כי אדרבה
 תרום ותתרבה ע"כ, אמנם
 לאון מקרא לצוד ולסון
 חכמים לחוד: (י) ויכעס,
 לאון פעל כמו ויכעס לפיכך
 נקוד חליו קמן וחליו פתח
 וטעמו למטה, (רש"י)
 ובנוסח ר"ש בן מלך הוא
 כלו קמן: שניו יחרוק,
 הוא הדיק השנים בהתקלף
 האדם על חבירו: ונמס,
 ימס לבנו מן הקנאה בדרך
 ורקב עלמה קנאה (כ"ש בן
 מלך), והיותו נכין שהטעם
 על כל גופי מעדות הכתוב
 עלמו שהביא: תאות רשעי'

קיג

הלל ושבח להקב"ה על הנפלאות שעשה לנו ביציאת מצרים

(א) הללויהו

הללו עבדי יהוה
 הללו את שם יהוה:
 (ב) יהי שם יהוה מברך
 מעתה ועד עולם:
 (ג) ממזרח שמש עד מבואו
 מרחל שם יהוה:
 (ד) רם על כר גוים ויהוה
 על השמים כבודו:

מי

המער

קיג (א) הללו, לדעתי השיר הזה והבאים עד קי"ט נוסדו בימי חשמונאים אך לא לעת אחת
 (ואולי גם לא ממחבר אחד) כי רובם שירי עז ונלוז (ויטעסליעדער) אחרי אשר נושע
 ישראל בה' על ידי כהני עליון, ויש מהם תפלה לאל חי להיות בעזרחם נאשר אבאר. ומה
 שקבלו חז"ל כי הלויים שרו את ההלל בהקריבם פסח לה' כנוצר בהרמז"ס הלכות ק"ס, דע כי
 כל אשר ספרו לנו חז"ל ממעשי הקרבנות וממנהגי בית הבקירה אם לא נזכר בתורה וגם חינו
 הלכה למשה רבינו, הן בוונתם אך על בית שני כי זה היה קרבן לזמנא אבל מה שנעשה בבית
 ראשון לשעמים כבר אבד וזכרו בימיהם. וא"כ אין מן הזמנע גי גם המנהג לקרות את ההלל

ת ה ל י ם ק י ב ק י ג

(ח) געטרָאָסט אונד אונערשיטטערט בלייבט זיין מוטה, ביו ער אָן פֿיינדען זיינע לוסט ערוועהט.

* * *

(ט) ער שטרייעט אויס, ער גיבט דען אַרמען, וואָהלטהעט־גקייט בלייבט אונאוי־פהערליך. מיט עהרען ווירד זיין האָרן ערהאַהט.

* * *

(י) דער פֿרעפֿלער זיעהטס מיט קרענקענדעם פֿערדרוססע, אונד האַרמט זיך אַב, אונד קנירשט מיט דען צאָהנען. פֿעראַייטעלט אַזוט דער פֿרעפֿלער וואונש!

ק י ג

לָאָב נאָטטעס פֿיר דיא וואונדער ביים אויכצוגע אויס מצרים.

(ח) הללויה.

לאָבט דיענער דעם העררן!

לאָבט דען נאָמען דעם העררן!

(ג) געפריעזען וויא דער נאָמע דעם העררן,

פֿאָן נון אָן אונד אין עוויגקייט.

(ג) פֿאָם אויפֿגאַנג ביו צום נייערערגאַנג

געלאָבט דער נאָמע דעם העררן!

(ד) דער הערר אַזוט איבער אַללע פֿעלקער ערהאַבען,

איבער דיא היממעל זיין רוהם ערהאַבען.

ווער

ב א ו ר צ ה

האָבן, וכמו התורה הזאת לראות ברע הנדיק לא תמלא לו, כן כל תארת רשעים תאבד:

ק י ג (א) הללויה, שיר

זה והבאים אחריו

עד שיר קי"ט הוקנשו

לדורות לשיר בחגי' ומועדי'

וקנלנו שכן היה גם בימי

המקדש: עבדי ה', הטעם

אזם עבדי ה' כמו הקהל

חקה אחת להם ואמרו כן

יהי (הראב"ע), נראה

לדעתי שמאמר יהי וגו'

תשובת מקהלת לויים אחרת

אשר ענו נגד המקלה הא',

וזכר נכון מאד, וחולי שרו

אלו ב' המקלות כל השיר

פסוק בפ' או מאמר במאמר,

וכבר העיר ע"ז הר"ב

בספר נת"הש בהקדמתו

לשירת היס: (ג) ממזרח

שמש עד מבואו, וזכר מזרח

ומערב שהוא רוב הישוב על

קו השוה, (הרד"ק),

והראב"ע אמר ככה אורך

הישוב שהם י"ב שעות ולא

כן הרוחב על כן כתב

התנונת עד רחבי ארץ

ע"כ, וכל זה כפי הנודע להם מחכונת הכדור, והאחרונים עמדו על טעותם ע"י נסיונות רבות,

והטעם הוכון במאמר שלפנינו לפי שקלוות אותן הפאות לבד היו מוקלכות בימי קדם ע"י מולא השמש

ובזרה, ונ' קוטבי הדרומי והלפני לא נודעו להם עדיין, ואין להקשות ממזרח וממערב

מלפון ומיס, כי שם הכוונה על הגבולות לבד וכאן הכוונה על הקלוות וכן כרחוק מזרח ממערב

(ל-יל ק"ג): מהולל שם ה', כי כל בני אדם שהם מן המזרח עד המערב כלם יהללו יה,

כי א-ס שיש בהם עובדי כוכבים ומזלות הכל מודים כי הוא הסבה העליונה (הרד"ק), וכן

ימר הנביא (מלאכי א') כי ממזרח שמש עד מבואו גדול שמי בגוים ובכל מקום מקטר מגש

לשמי ומנחה טהורה כי גדול שמי בגוים אמר ה' לנאות: (ד) רם, מושך עלמו ואחר עמו:

המגיביהי

ה מ ע ר

אינו כ"א מימי תשמנאים ואילך. והנה השיר הזה והבא תקנו כאשר גברה יד כהני אל על יונים העבירו הגלולים מן הארץ וטהרו את הצוקדש, וע"ז אמר הללו עבדי ה' המחזיקים בלמונתם ושמו נפסם בכפס למען שמו, ולזה יהי שם ה' מבורך וגו'.

(ב ג) יהי שם וגו', ממזרח שמש עד מבואו, ישן ידעו כל הגוים כי אין כאל ישרון אשר הגדיל לעשות עם אלה.

מקימי

רש"י

קייג (ה) מי כה' אלהינו.
בשמים ובארץ שהוא
מגביהו לשב' ומזפיל לראו'.
מגביהו משפילי מקימי
להושיבי משיבי כלס יו"ד
יתירה בהס: (ט) עקרת
הבית ליון שהיא בעקרה
יושיבנה: אס הבנים שמחה.
כי חלה גם ילדה ליון
את בניה. (ישעיהו ס"ו):

תהלים קיג קיד

- (ה) מי כיהוה אלהינו המגביהו לשבת:
- (ו) המשפילי לראות בשמים ובארץ:
- (ז) מקימי מעפר דל
- מאשפת ירים אביון:
- (ח) קהושיבי עם נדיבים
- עם נדיבי עמו:
- (ט) מושיבי עקרת הבית
- אם הבנים שמחה הללויה:

קיד (א) מעס לועז.
עס שפת לשון אחר
שאינו ל"הק. ומבירו את
עס נועז לא תראה עס
עמקי שפה וגו' (שס ל"ג).
ונו"ן ולמ"ד נחלפות זו בזו
כמו נשנה שהיא לשב' בספר
עזרא (נחמי' י"ג) (ב) הית'
יהודה לקדשו. לקח יהודה
לנוכל חבלו וקדושתו וחק
הס קדשו שמו בירידת הים
בענין שנאמר (לעיל ס"ח)
שרי יהודה רגמתם וכמו
כן נדרש באגדה מקרא זה
היתה יהודה לקדשו שקפן
נחשון לתוך הים ואמר אני
אחד תחלה וזה שאמר
היתה יהודה לקדשו:
(ג) הירדן יסוב לאחור.
שכל מימי בראשית נבקעו:
קולי

קיד

גם בזה מספר מיציאת מצרים

- (א) בצאת ישראל ממצרים
- בית יעקב מעם לעז:
- (ב) היתה יהודה לקדשו
- ישראל ממשלותיו:
- (ג) הים ראה ויגם
- הירדן יסב לאחור:

ההרים

המער

(ז) מקימי, הכוה על עס ה' אשר הלך דל, והושיבי עקרת הבית על ליון שהיתה שכולה וגלמודה
כדרך רני עקרה לא ילדה וכפ' רש"י, ואולי הזכיר שני הפסוקים מקימי מעפר דל ולהושיבי עס נדיבים
משירת חנה לכבוד אשת חיל אשר נהרגה היא ושבעה בניה על קדוש השם, יען גם שמה חנה ועליה
אמר גם מושיבי עקרת הבית כלומר אשר היא וביתה היו נעקרים (כי לדעתי עקרת הוא בהוראת
עקירה מבנין פיעל כמו שנמלא לרוב בתנ"ך ובדח"ל השתמשו בקל), עוד יושיב אותה להיות אס
הבנים שמה בעולם הנשמות, ובספר יוסיפון בל"ע אשר הוא בידיונו נזכר בפירושו כי חנה הנזכרת
קראה במות ילדיה את הפסוק הזה, ובאמת כי כל מעיין בשמואל בתפלת חנה יראה כי כל
השירה הזאת חלדק ביתר על חנה השמאנאית מעל אס שמואל, ובפרט הפסוק האחרון שס והבן.
קיד (א) בצאת ישראל, הזכיר קריעת ים סוף ומעמד הר סיני כי הנפלאות אשר הראס על
הים וזרוע קדשו אשר חשף להס בהר אלהים הס עדים נאמנים כי לא יטוש ה' עמו,
ויפדס מכל לר. מעס לועז, כתב הראב"ע כמו לעז על בניה דחז"ל ע"כ שעינו דבר זר וכן
באן עס זר. ויותר נכונה דעת ילדרי ר' יוסף וזייסע נ"י כי הוא בחילוף נכס וכנס משרש עלז
שעינו לפעמים התרוממות אמרי כמו עד מתי רשעים יעלחו (לעיל כ"ד ג') וכדומה, ועיין
בשרשים לגעועניוס, ולזה נטה גם הרמב"מ ז"ל בתרגומו.

ת ה ל י ם ק י ג ק י ד

ב א ו ר צ ו

- (ה) (ווער איזט וויא אונזער גאָטט, דער הערר? (ז)
- (ט) (טהראַנט זאָ האָך? —
- (ו) (שוויט זאָ טיעף? —
- (א) (איים היממעל? — אויף ערדען? —
- (ז) (ריכטעט דען גערינגען אויף פֿאַם שטויבע, ערהעהט דען אַרמען פֿאַם קאָטה,
- (ח) (געבען פֿירשטען איהן צו זעטצען, געבען פֿירשטען זיינעם פֿאַלקעם ;
- (ט) (בעלעבט דאָז הויז דער קינדערלאָזען, לעסט זיאַ פֿראָהע מוטטער ווערדען. הללויה!

ק י ד

ד ע ר א ו י ס צ ו ג א ו י ס מ צ ר י ם .

- (א) (אַלס ישׂראל אויסצאָג אויס מצרים,
- (ב) (דאָ וואַרד זיין הייליגטהום דיא טאָכטער יהודה, דיא טאָכטער ישׂראל זיין רייך.
- (ג) (דאָז וועלטמעער זאָה אונד פֿלאָה, דער ירדן וויך צוריק.

בער. הוסיף בזה המאמר מזירת חנה הנודעת בקרב ישראל מאז, מקים מעבר דל מאשפות ירים אביון, אלא שהמזורר הלז כוון גם בפרט על קורות המלך דוד והללכתו, לא כן חנה שקיתה לפני המלך דוד, ולכן הוסיף הוא לאמר עם נדיבי עמו: מאשפות, לאון יחיד והרבו אשפות, והוא כפל ענין של עפר: (ח) לחו גיבי, ה' פעלים במזמור נוספים יו"ד: עם נדיבי עמו, שהוא עם סגלה לה', ובה נדיביתו מעולים במדרגה מנדיבי שאר העמים: (ט) מושיבי עקרת הבית, כיון שזכר שירת חנה זוכר גם המעשה שנעשתה לה אלא שזוכר איתו דרך כלל המוסט מענין הפרטי הזה. וטעם המאמר נטעם מושיב יחידים ביתה (לעיל שיר ס"ט), ונטעם ויעש להם בתים על ידי זה ויהיה אס הבנים שמחה בהם, תחת אשר מתחלה היתה קשת רוח על כי סגר ה' את רחמה, ומלת עקרת אס כן אינה סמוכה, כי נמלא זה המשקל גם במוכרת בנודע. אמנם לדעת רש"י הטעם מושיבי עקרת הבית, כלומ' העקר' שבנית להיו' אס הבנים שמחה. ואולי כי אז היתה צריכה המ"ס להנקד ליר"י מזרש טוב, ולזה תרגם הרב מפן הראשון בדעת הרד"ק והראב"ע:

(ה) המגביהי לשבת, הנכון בדעת ר' משה הכהן היות פעול המגביהי כבודו, וכן המשפילי, והטע' כמאמ' ר' יוחנן ז"ל במקום שאתה מולא גדולתו שס אתה מולא וכו': (ו) בשמים ובארץ, י"מ המגביהי לשבת בשמים והמשפילי לראות בארץ, וכן אבני זרה ואבני מלוואים לאפוד ולחושן, וי"מ המשפילי לראות בשמים ובארץ, לפי שגם השמים הרמי' שפלי' בערכו, ולדעת הר"מ שהביא בהקדמתו לשירת הים יוסב בשמים ובארץ על ב' הפעלים, המגביהי והמשפילי, ועיין עוד מה שהעיר שם בזה הפסוק בענין המקלות למחלקותם: (ז) מקימי מעפר דל, רעיון מגביהי ומשפילי כבודו העלה במשנת המזורר רעיון השגת השם צ"ה שימשול בעולם ברלונו ושהוא משפיל אף מרומם אחרים, ולכן

קיד (א) בצאת ישראל ממצרים, זכר יציאת מצרים הוא עקר כל המועדים והמגים, כי על ידה נעשה ישראל עם סגלתו של הקב"ה. וטעם הסמיכות אל השיר הקודם, מטעם מעפר דל, כי כמו שלקח ה' את דוד עבדו ממבלאות לאן להמליכו, כן הרים גם את בני ישראל השפלים במצרים להוויאם מבית עבדים ולעשותם ממלכת כהנים וגוי קדוש: מעם לווען, כמו שתרגם הארמי, מעמא ברבראי, ועיין מה שכתבנו מוזאת המלה (לעיל שיר ט') ואולי שזה טעם הוויא לעז בדברי רז"ל עיין גנות וחרפה: וחד מן חכמיא אמר שהוא שם מורכב ושעורו מעם אשר לו עז וגבורה, ויתורגם א"כ (פֿאַק אַעכטיגען פֿאַק): (ב) יהודה, שם כלל העם, לכבוד שנט המלכות, והכפל לעד, גם מלת היתה, כי האומה כלשון על משקל נקבה ובאלו אמר בת יהודה לא כן השבט, תבין מזה כוונת הר"מ: לקדשו, של השם יתברך, כלומר שהוא קדשם בהוויאם מעם טמא: ממשלוחיו, שהי' להם לאלהים ולא מלך עליהם שום מושל וכרי, כי אס הוא לבדו: (ג) הים ראה וגו', ד"מ לבקיעת ים סוף וכריתת

- (ד) הַהָרִים רָקְדוּ כְּאֵילִים
גְּבֻעוֹת כְּבְנֵי-צֶאֱן:
- (ה) מִהֲלֶלֶךְ הַיָּם כִּי תָנוּם
הַיָּרְדֵן תִּסָּב לְאַחֹר:
- (ו) הַהָרִים הִרְקְדוּ כְּאֵילִים
גְּבֻעוֹת כְּבְנֵי-צֶאֱן:
- (ז) מִלִּפְנֵי אֲדוֹן חוֹלֵי אֶרֶץ
מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי יַעֲקֹב:
- (ח) הַהֶפְכִי הַצִּוֹר אֲגַם-מַיִם
חֲלָמִישׁ לְמַעֲיָנוּ-מַיִם:

קטו

גדולת אלהינו, אבל האלילים אין בהם ישות.

- (א) לֹא לָנוּ וְיִהְיֶה לֹא-לָנוּ
כִּי-לְשִׁמְךָ תֵּן כְּבוֹד
עַל-חַסְדֶּךָ עַל-אַמְתֶּךָ:
- (ב) לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם
אֵי-יְיָ נָא אֱלֹהֵיהֶם:
- (ג) וְאֱלֹהֵינוּ בַשָּׁמַיִם
כֹּל אֲשֶׁר-חָפֵץ עָשָׂה:
- (ד) עֲצִיבֵיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב
מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם:
- (ה) פֶּה לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ
עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ:

(ו) חולי ארץ. המחולל
ארץ. יו"ד יתירה בו. כמו
מגביהי משפילי והספכי:
(ח) למעינו מים. וי"ו
יתירה כמו וי"ו של וחיתו
יער (לעיל ק"ד):

קטו (א) לא לנו. לא
בשילנו ובכבוד
מעשינו תעשה עמנו: כי
לשמך תן כבוד. כדי שלא
יזמרו איה נא אלמיהם:
ולא

באור

מי הירדן: (ד) ההרים
רקדו וגו', בשעמד הר
סיני, וכאלו אמר שהיותר
כנדים, וקבועים בנריאה
נעשו קלים כאילי: (ה) מה
לך וגו'. מה נעים בציר
ההכפלה הזאת בדרך שאלה,
ואולי שהיא היתה צפי בת
מקלה שנייה. והתשובה
מלפני אדון וגו', צפי
מקלה ראשונה: (ז) אדון,
אדון האדוני האדון האמיתי
אשר הכל בידו לשלוט בו
ברצונו: חולי ארץ,
המחולל ארץ, וי"ד יתירה
בו כמו מגביהי משפילי
ההספכי (רש"י) וכן הוא
דעת ר' יונה מענין באין
תאזנו חוללתי והוא תואר,
ויזרנס כל"א (טעפפער
דער ערדע). ולדעת הרד"ק
בפירושו הוא מקור בכנוי
מדבר בעדו והכנינה מלעיל
בעבור קרוב הטעמי' כלומר
רקדי ונוסי הוא מלפני
הצדון. ובשרשים פירשו
מלזון לווי וכאלו משיב
היזורר נגד השאלה זה
שתחולי לפני אדון הוא.
וידעת הראש"ע וכן תרגם
הרנ: החופכי, ניו"ד
נסתת אולי בעבור קרוב
ה"א

תהלים קיד קטו

באור צו

ה"ח הלור שלא תזילע
 בקריאת ההופך הלור :
 אגם מים, דרך משל שזנו
 מן הלור מים רבים וכסו
 פני השדה, וזה היפך היס
 ראה וינוס דהיינו שהלח
 נעשה יבש והיבש לח, וזוה
 ידמה לכונת השיר הקודם
 שבו זכר ג"כ הפוך אחר,
 שיפול הרס וירס השפל :
 למעיני מים, בוי"ו נוספת,
 אולי להפריד דמיון המבטא
 שבין מעין למים, ובענין
 יופי מתכונת השיר, עיין
 בספר נתינת השלום
 להר"מ בפרשת למך :

- (ד) בערנע היפֿטען וויא ווידדער,
 היגעל וויא לעממער.
 (ה) וואס איזט דיר וועלטמעער, דאס דוא פֿליהעסט?
 דיה, ירדן! דאס דוא ווייכסט?
 (ו) בערנע, דאס איהר היפֿט וויא ווידדער?
 היגעל, וויא לעממער?
 (ז) פֿאָר דעם העררן ערבבע, ערדע!
 פֿאָר דעם גאָטטע יעקב'ס,
 (ח) דער פֿעלו אין וואַססער וואַנדעלט,
 קיעזעלשטיין אין קוועללען.

קטו

דיא אל למאכט דעם איינציגען גאָטטעס, אונד דיא
 ניכטיגקייט דער געטצען.

קטו (א) לא לנו, טעם

ההמשך אל השיר
 הקודם, כמו שעשית חסד
 אס אבותינו כן תעשה עמו
 בכל דור ודור. והרד"ק
 כתב יש ספרים שאין זה
 תחלת המזמור ע"כ, אכן
 הדין עם הספרים שלפנינו,
 כאשר יראה כל קורא משביל
 מתוך המתכונות הנבדלים
 אשר לאו ב' השירים: לא
 לנו, לא בשבילנו ובנוצר
 מעשינו תעשה עמו
 (רש"י), וכן הוא דעת
 הראש"ע והרד"ק, אכן כי
 כן יחסר הפעול. והנכון
 כמשמעו לא לנו לבד תן

הא

כבוד בהללחתנו כי אס לשמך תן כבוד: על חסדך על אמתך, כלומר בעבור חסד שהנעתנו, ושראוי
 לך לחמתו, כי לא איש אל ויבז, וכמו שפירש"י ז"ל בפ' תתן אמת ליעקב חסד לאברהם (מילה ז') ע"ש.
 ומד מן סבריא אמר שטעם לא לנו הראשון כמשמעו, וטעם השני בעבורנו, והאמת כי הכפל
 ליופי המליצה, גם למלאות מקום הפעל תן כבוד, כדי להשוות שתי הדלתות בחלקיהם:
 (ב) איה נא אלהיהם, מטעם איה איפוא פיד (שופטים ט'), כלומר מבטחי יכולת ה' ח"ו לא
 יעזור, וכנגד זה אמר כל אשר חפץ עשה, וטעם בשמים רם מאד:

ידיהם

המער

קטו (א) לא לנו, השיר הזה תקונו בעוד היוונים אדוני הארץ אס גם כנר היו נגפים באיזהו
 מערכות, ולזה התפלל כי למען שמו יעשה השם ותושע לו ימינו. ויען כי צימים ההם
 סרו רבים מעל אלהי אבותם והלכו אחרי אלהי יוונים (כנזכר בד"ה לחשמאיהם) לכן שפך בוז
 על האלילים והראה כי תהו המה הכל ואין צם מועיל.

(י) ולא ימושון. לשון ימושני
אב (בראשית כ"ז): (יא) יראי
ה'. אלו הגרים:

באור

(ו) יריהם ולא ימושון,
כנר הערנו פעמים שכנוי
הקנין והסמיכו' אחד בלשון
עבר, ולכן כמו שאמר לעיל
(שיר נ"א) חמה למו,
במקום חמה, ובמ"א (שיר
נ"ו) פלט למו במקום
פלטם, כן יאמר כאן בהיפך
יריהם במקום ידים להם,
וכן רגליהם במקום רגלים
להם, וא"כ ידמו אלו ב'
מזמרים ממש להמזמרים
הקודמים. או אולי ידמו
להמזמר האחרון וטעם
הפך, ולא ימושון יריהם
ולא יהלכו רגליהם ולא יהגו
בגרונם, והבזח יבחר:
לא יהגו בגרונם, אפי' לא
יהגו ניונה או עוף אחר
(הראב"ע), וכן אמר הרד"ק
ו"ל לא יהגו אפי' הגיון
מיט שאינו דבור ממש אלא
קול לפסוק היוצא מן הגרון
ע"כ, רכונג לפי שכבר אמר
פה להם ולא ידברו. ויש
להציר פה, שעל הגרון ועל
החיד לא יכול כ"א פעל
הגה, לא פעל דבר ולא מלל
אשר יפלו על השפה, ועל
הלשון יכשרו שלשתם,
כאש' יבין היודע צטיבנוכאי
המנבט וכמו כן על השפה
שהוא שם כלל לכל כלי
המנבט' וכל כתבי הקדש לעד:
(ח) כמוהו יהיו עושיהם,
יפה תרגמו הרב לשון הוה,
כלומר עושיהם ג"כ עינים
להם ולא יראו ולא ירגישו
כלל בעושיה' אשר חלק להם
ה', אך לא יראו ולא יבינו
אפי' אפשר לנכח לעשות
ביראו

- (ו) אֲזַנִּים לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ
אָף לָהֶם וְלֹא יִרְיָחוּן:
- (ז) יְדֵיהֶם וְלֹא יִמְיֹשׁוּן
רַגְלֵיהֶם וְלֹא יִהְלְכוּ
לֹא יִרְיָחוּן בְּגֵרוֹנָם:
- (ח) כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם
כֹּל אֲשֶׁר--בְּטַח בָּהֶם:
- (ט) יִשְׂרָאֵל בְּטַח בְּיְהוָה
עֹזְרָם וּמִגְנָם הוּא:
- (י) בֵּית אֲהֲרֹן בְּטַח בְּיְהוָה
עֹזְרָם וּמִגְנָם הוּא:
- (יא) יִרְאֵי יְהוָה בְּטַח בְּיְהוָה
עֹזְרָם וּמִגְנָם הוּא:
- (יב) יְהוָה זָכְרָנוּ יְבָרֵךְ
יְבָרֵךְ אֶת-בֵּית יִשְׂרָאֵל
יְבָרֵךְ אֶת-בֵּית אֲהֲרֹן:
- (יג) יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְהוָה
הַקְטָנִים עִם-הַגְּדֹלִים:
- (יד) יִסַּף יְהוָה עֲלֵיכֶם
עֲלֵיכֶם וְעַר-בְּנֵיכֶם:
- (טו) בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה
עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
- (טז) הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיהוָה
וְהָאָרֶץ נָתַן לְבְנֵי-אָדָם:

לא

המער

(ח) כמוהם, לפי דרכי יהיה זה בדרך תפלה מי יתן ויהיו עושיהם כמוהם והם העמים אשר
יעשו פסל ומסכה וכן יהיה כל הכותב בהם, ובהם מוסב על עושיהם, והכוונה על פריזי יש"אל

ת ה ל י ם ק ט ו

ב א ו ר צ ה

- (ו) האבען אהרען, הארען ניכט,
- ריבען ניכט מיט איהרער נאזע,
- (ז) איהרע הענדע גרייפען ניכט,
- איהרע פיסע געהען ניכט,
- זיא רעדען ניכט דורך איהרע קעהלע.
- (ח) דיא זאלבע מאפען, זיגד וויא זיא,
- דיא אויף זיא האפען, צללע זיא.
- (ט) פערטרויע דעם עוויגען, ישראל!
- ער איזט איהר העלפער אונד שילד.
- (י) פערטרוי' דעם עוויגען, אהרן'ס הויז!
- ער איזט איהר העלפער אונד שילד.
- (יא) פערטרוייט דעם עוויגען, גאטטערעהרער;
- ער איזט איהר העלפער אונד שילד!
- (יב) דער עוויגע דענקט אונזער, זעגעט אונז,
- זעגעט ישראל'ס הויז,
- זעגעט אהרן'ס הויז,
- (יג) זעגעט גאטטעסערעהרער,
- ביידעס, קליין אונד גראס.
- (יד) דער עוויגע מעהרע אייך,
- אייך אונד אייערע קינדער!
- (טו) איהר זייד דעם העררן געזעגעטעט,
- דער היממעל שוף אונד ערדע.
- (טז) דער היממעל איזט דעם עוויגען היממעל,
- דיא ערדע גאב ער מענשענקינדערן.

בראיו, וכן הנוטז בדומס
 איד לא יראה שאין לו כח
 לעזור ל כמו בזוס ענין,
 אף כי לאזרים, לא כן
 ישרא שה' אלהיהם, וראוי
 להועץ להם בטח בה', כי
 עזרם ומגנם הוא באמת:
 (ט) עזרם ומגינם הוא,
 אמר כן בלעס, כי הי' ראוי
 להיותו עזרם ומגנם הוא
 והנכון כמו שבארנו. ומד
 מן חנניה אמר טעם בטח
 הוא לשון מקור, כלומר
 בטחונ' של ישראל הוא בה',
 וטעם בטחו הסמוך הוא
 עבר מבנין הכנד, כי כן
 מליו גס שם בטחון על
 משקל הכנד כלומר כאשר
 בטחו בית אהרן ויראי'ה'
 בה', כן הי' עזרם ומגנם
 באמת: (יא) יראי ה',
 לדעת הרד"ק הכוונה על
 החכמי המתבודדים ולדעת
 הר"ן כן יתייב הכוונה על
 הלויס, שלא נכללו בטעם
 בית אהרן, וקראם כן
 מטעם האומר לאביו ולאמו
 לא ראיתיו וגו', והראב"ע
 אמר אחר שהזכיר ישראל
 הזכיר קדושו שהם בית

טאד

אהרן ואח"כ כלל ליראי השם בכל עם ועם: (יב) ה' אשר זכרנו תמיד בתפלתו עלינו, הוא ינרך את עמו,
 ופי' אחרי כן הפרט ינרך את בית ישראל וגו', (הרד"ק): (יג) הקטנים עם הגדולים, בעבור הגדולים
 כי הם ידריכום להיות כמוהם: (טז) השמים שמים לה', אמר שה' הוא עושה השמים והארץ
 כן השמים אשר הם שמים לה', כלומר שהוא לבד יודע תכלית הנראים עם כל לבאם, כן הארץ
 אשר היא נתונה לבני אדם לרדות ולעשות בה כרצונה, אלהים עשה גם שניהם ומשיגת בזה
 כבוד, כי הוא הוא אשר נתנה לבני אדם ושםם כפקידים עליהם, ועל כל מעשיהם יביאם
 האלהים במשפט שם. ובזיון זכר ענין הגמול לע"ה, אמר שהמתים לא יהללו יה, הם הרשעים
 שימותו מיתה מוקלעת, ויאבדו כלם, וכן מבטיל ואומר שכל יורדי דומה לא יהללו יה, כנוי
 לשאל

ה מ ע מ ר

אשר שמו מבטחם במלך יון ועמו. (יא) יראי ה', עיין בבאור, והנה לפי דרכי יבוא הכל על
 נכון בלי לחץ, אשר תחלה בית ישראל ואח"כ בית אהרן והם הכהנים החשמנאים שרי הלבא,
 ואח"כ יראי ה' והם כל חסידי עליון אשר הערו נפשם למות לבאח בבאח עם חיל החשמנאים.
 (יג) הקטנים, הנה מבואר בספר חשמנאים כי גם ילדים נעירי ימים (בבני חנה) נהרגו על
 קדוש השם ולא סרו מאמונתם, ועל נערים גבורי כח לעשות דבר ה' כאלה אמר הקטנים עם הגדולי'
 וגו'. (טז ין יח) לכל הפרושים לא יתקשרו שלשה הפסוקים האלה עם מה אלפנוי, אולם לפי
 דרכי יש לומר שהמליץ כון במאמרים האלה על מעשה מיוחד שקרה לאבותינו בימים ההם כי סופר
 לנו בספר חשמנאים (חלק ראשון פרשה ב' ע"ט) כאשר ברחו רבים מיראי ה' וחושני שמו מפני חמת

(יז) לֹא־הַמֹּתִים יִהְיֶה־יְהוָה
 וְלֹא כָל־יִרְדֵי דוֹמָה:
 (יח) וַאֲנַחְנוּ וְנִבְרַךְ יְהוָה
 מִעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּ־יְהוָה:

קטז (א) אהבתי כי
 ישמע ה' את קולי.
 כד אמר דוד לאחר שנפטר
 שאול והוא מלך. שובי נפשי
 למנוחכי כי ה' גמל עלי כי
 חסד ולך קוני אני מתאוה
 כי שללת נפשי ממות:
 אהבתי כי ישמע ה' תאבתי
 שישמע ה' את קולי (סא"א):
 (ב) ובימי אקרא. בימי
 לרתי אקראנו ובימי גאולתי
 אשבחנו: (ג) חבלי מות.
 חבורות אויביו. המבקשים
 להמיתני: חבלי מות:
 חבלי שאול כלם ל' חבורות
 הם כמו (שמואל א' י')
 חבל נביאים; ומלרי שאול.
 גבולי

קטז

חודה על ההצלה מיגון ואנחה ומחבלי מות.

(א) אֲהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע יְהוָה
 אֶת־קוֹלִי תַחֲנוּנָי:
 (ב) כִּי־הִטָּה אָזְנוֹ כִּי
 וּבִימֵי אֶקְרָא:
 (ג) אֶפְסוּנֵי וְחַבְלֵי־מוֹת
 וּמִצְרֵי שְׂאוֹל מִצְאוּנֵי
 צָרָה וַיִּגּוֹן אֶמְצָא:
 (ד) וּבְשֵׁם־יְהוָה אֶקְרָא
 אֲנִה יְהוָה מִלְטָה נַפְשִׁי:
 (ה) חֲנוּן יְהוָה וְצַדִּיק
 וְאֱלֹהֵינוּ מֵרַחֵם:

באור
 לשאול ואבדון מענין כרית'
 כמו נמשל כבהמות נדמו,
 אבל אנחנו יראי ה' נברך
 יה מעתה ועד עולם, כי
 נשמת הלדיק תחיה לעולם
 ותתעדן בשובע שמחות את
 פני ה' תמיד. או יתכן לפרש
 שם דומ' כנוי על הקבר לבד,
 מענין דומי, כמו שנה דומ'
 נפשי, וטע' כל מושך אחר עמו
 וענין המאמ' לא כל המתים
 יהללו יה ולא כל יורדי
 דומה, כי יש מהן שילכו
 לדראון עולם, אבל אנחנו
 נברך יה מעתה ועד עולם
 הללויה:

המער

המליק אל המדבר התחנאו במצרות, והיוונים רדפו אחריהם ושיגוום ביום שבת קדש, והאנשים
 אשר היו במערה אין איש אשר ירים את ידו ואת רגלו לצמוד על נפשו ולהלחם עם אויביהם כי
 יראו לחלל את השבת והובלו כלם כלאן לעבד, וכשמוע זאת מתחיהו ורעיו התעלבו מאד אל
 לבם ואמרו אם כה נעשה לבלתי ללחום לחם בעד נפשנו ובעד תורתנו הן כלנו גוענו, ויתיעלו
 יחדו שאם יבא עליהם לר ואויב ביום השבת כל יחדלו להחזיק מגן ולנה ולהריק חנית נגדם ולבלתי
 היות כאזיהם אשר מתו במערה מבלי לקחת נקם מאזד הכוררים ע"כ. וא"כ יש לבאר הפסוקים
 האלה בדרך נכון ואורח מישור, כי יען אשר ברובים אדם לה' עשה שמים וארץ הזכיר כי השמים
 לה' והארץ נתן לבני אדם, ולזה חובה עלינו לצמוד על הארץ הואת עד יקרא אלהים ממעל שובו
 אלי, ולא לדקק תחשב זאת לאיש אם יחרף את נפשו למות ללא יועיל לא לו ולא לעמו, כי לא
 המתים וגו', אולם אנחנו אשר נתחזקה בעד עמנו ובעד ערי אלהינו וחושע לנו ימין ה', אנחנו
 נברך יה.

ת ה ל י ם ק ט ו ק ט ו

(ח) טאָדע פרייען ניכט דען העררן,
נאָך דיא הינאב צור האַללע פֿאַהרען;
(יח) וויר אַבער פרייען איהן, דען העררן,
פֿאַן נון אַן אונד אין עוויגקייט. הללויה!

קטו

דאָנק פֿיר רעטטונג אויס אונגליק אונד טאָדעס-
געפֿאַהר.

I.

- (א) ליעב איזטס מיר, דאָס דער עוויגע
מיין שרייען ערהאַרט, מיין פֿלעהען.
(ב) ער האַט זיין אָהר מיר צוגענייגט;
נון ריף איך אַן, זאָ לאַנג איך לעבע.
(ג) אימפֿאַנגען מיך דעס טאָדעס שטריקע,
ערגרייפֿעט מיך דיא אַנגסט דער האַללע,
דריקט מיך יאַממער אונד נאַטה,
(ד) זאָ רוף איך אַן דעס עוויגען נאַמען:
אַך הערר! עררעטע מינע זעעלע!
(ה) באַרמהערציג איזט דער הערר אונד אַלגערעכט;
מיטליידספֿאַלל איזט אונזער גאַטט.

באור צט

קטו (א) אהבתי, כמו
שתפול פעל אהב
על החסן והחשק בדבר מה,
כתפול גם על החסן והרלון
במעול' מה, וכמו כן הדרכ
גם בלשון רומי ובלשון לרפת
ונל"א יתורגם לרוב בחיאר
רפעל (גערן), כמו אהבתי
לנוס (ישעי' נ"ו) תרגומו
(זיח טוֹפֿען גערן), אהבו
לנוע (ירמי' י"ד) תרגומו
(זיח וואַנדען גערן), אמנס
בשפּוֹח אַחרי' מלת כי שהיא
במקום אשר, דהיינו שהיה
הפעולה יולאת מנושא אחר,
אשר בו יאהב הנושא הראשון
למכוא הפעולה הזאת, אז
יתורגם בל"א (ליעב זיין)
וכן הענין באן תמיד הייתי
אהב שישמע ה' את קולי,
וזה טעם זמן העבר במקום
ההוא: קולי תחבונני, או
שהוא חסר הסמוך כמו
הארון הנרית, או שגלת
את מושבת אחרת עמה:
(ב) כי הטה אוזני, בלרות
שצברו, ולכן בימי אקרא,

אי"ג

כלומר כל ימי חיי אקרא להבא אליו, אם אפפוני חבלי מות וגו', כן שכל הרב המתרגם להמשיך הענין:
(ג) חבלי מות, לדע' רש"י הוא לשון חבורת כמו חבל נביאים, כלומר קשר חזק של מות,
וכל זה מענין וחורידס בחבל ובתרגם הרב (ועיין לעיל שיר י"ח), ולדעת רד"ק הוא לשון כיריס
וחבלים כגם הכפל: ומצרי שאול, לדעת רש"י הוא לשון גבול, כענין השיגור בין המכרים,
לדעת ראב"ע ורד"ק הוא כמו מן המלך, אשר לוררים הם לבס וכן תרגם הרב, אמנס לדעת
חד מן המעתיקים ענינו כענין ומחרי, כמו וייתדותם ומתריהם, והיסוד בחלוק ז"ס ש"דע"ת כידוע
למנין בטיב שני הלאונות ארמית ועברית: מצאוני, השיגוני כמו ומלאוך כל הדברים האלה
(דברים ד'): (ד) ובשם ה' אקרא, כבר הערנו שער טעם שם על המשיגים אשר בו יבדל
ויעור דבר מה מזולתו, כי הם הסמנים האמתים, ולכן בשואו זוכר קריאת שם ה' במקרא
הטעם תמיד על הכרת מדותיו יתעלה. כתיב באזנהם ויקרא בשם ה', הנוונה שהורה לבני
אדם להכיר את בוראם ולמדם דרכיו; ושנוי במעשה הבור וקראתי בשם ה' לפניך, הטעם
אזכור את מדותי, כי כן כתיב אחריו ויעבור ה' על פניו ויקרא ה' ה' וגו'; ומשולש בשירת
אבי הנביאים, אחרי שאמר האזינו השמים ואדברה וגו' הוסיף לאמר כי אנכי את שם ה'
אקרא ולכן הבו גודל לאלהינו בשמיעה ובהאזנה הזאת, ומה כתיב אחריו הבור תמים פעלו
כי כל דרכיו משפט וגו' וכן גם הענין באן, אמר כל עת שצ"ר ויגון אמלא זאת נחמתי בעיני
לקרוא את שם ה' לאמר אנה ה' מלטה נפשי חנון ה' ולדיק וגו' ואם שבבר דלותי הוא יושיע
לי, כן נראה לי הענין. אבל לדעת אחרים הקריאה אינה אלא מאמר אנה ה' מלטה נפשי
לבד ואח"כ אמר שנהיות שחנון ה' ולדיק וגו' הנני בטוח שאם גם דלותי לי יהושיע:

ה מ ע מ ר

קטו (א) אהבתי, מכאן עד סוף קי"ח ידבר תמיד בלשון יחיד, ולכן יראה לי שחובר על שר
הלבא (או שהוא בעלמו המאורר) כאשר ילא בקרב ובש בשלום בנכות עוז, ולכן ישמנה
חלקיו פעם יראה את עלמו במלור ובמלוק וכרגע כבר נושע בה' וירוח לו.

(ו) שֹׁמֵר פִּתְאִים יִהְיֶה
 דְּלוֹתָיו וְלִי יִהְיוּ שִׁיעֵי:
 (ז) שׁוֹבֵי גַפְשֵׁי לְמִנוּחֵיכִי
 כִּי־יִהְיֶה גַמַּל עֲלֵיכִי:
 (ח) כִּי חִלַּצְתָּ גַפְשֵׁי מַמּוֹת
 אֶת־עֵינַי מִן־דָּמְעָה
 אֶת־רַגְלִי מִדְּחִי:
 (ט) אֶת־הַלֶּךְ לִפְנֵי יְהוָה
 בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים:
 (י) הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר
 אֲנִי עֲנִיתִי מֵאֵד:
 (יא) אֲנִי אֶמְרָתִי בְּחַפְזִי
 כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב:
 (יב) מִה־אָשִׁיב לַיהוָה
 כָּל־תְּגִמּוֹלוֹהֵי עָלָי:
 (יג) כּוֹס־יִשׁוּעוֹת אֶשָּׂא
 וּבִשְׁם יְהוָה אֶקְרָא:

גבולי שאול: (ט) בארצות החיים. ארץ ישראל שגרשוני אויבי ורודפי ממנה בימי שאול ועל כרחם חזרתי: (י) האמנתי כי אדבר. האמנתי את דברי ליבא שאמר על מפיבושת כשאדב' (שם ב' ט"ז) הנה לך אשר למפיבושת אז אני עניתי מאד דברתי קשה ונענתי לך: (יא) אני אמרתי בחפזי. לנוס מפני אבשלוי: כל האדם כוזב. וכוונתו באהבה כי ראיתי את בני כוזב כי ומבקש את נפשי וכל ישראל גומלים לי רעה תחת טובה לפי האמנתי לליבא ואמרתי אף מפיבושת כוזב וביגד כי כל לשון כוזב אינו אלא לי חסרון מנעת שנתתו עליו פייל"ט בלע"ז, כמו (ישעיה כ"ח) אשר לא יכזבו מימיו. ויש סותרין אותו אני אמרתי בחפזי בסלע המחלקית שהיו שאול ואנשיו עוטרין אלי וא' אנשי לתפשי ואם נאמר ויהי דוד נחפז ללכת (שמואל א' כ"ג) כל האדם כוזב. אף שמואל הנביא שהוא נאמן לנביא אף הוא כוזב שמשחני למלך (מלתי): (יג) כוס ישועו' אשא

נדרי

הא' נסה

המער

(ו) שומר פתאים, ידוע כי בית המשפטים היו אנשי עני נפש, ובאנשים מתי מספר נפלי על המון רב ועזום כוזב זאת פעמים רבות בספר הזכר ועל זה אמר שומר פתאים כלומר בקלות הדעת מבלי לחקור ולבחון תחלה אם הוא גם מדרך החכמה להלחם עם אויבים עצמו ממנו. ובין שה' שומרי לבן אם דלותי כלומר דל כחי לעמוד נגד לרי לי יהושע. (י) האמנתי, מה נדחקו המפרשים בזכור זה הפסוק והנא, והנה בדרך זו אהלך יש לפתרהו באופן אחר, אשר אולי יוכשר בעיני הקורא, והוא כי הכתוב הזה נמשך על שלפניו, אמר להתהלך לפי ה' (כענין ויתהלך חנוך את האלהים) בארץ החיים (בעולם הנשמות) זאת האמנתי (כלומר היתה אמנתי ובה בטחתי) כי אדבר (מענין ותדבר את כל זרע המלוכה (דה"י ב' כ"ב י'), ידבר עמים (לעיל מ"ז ד') וכמוהם, וענינו אם ילאתי להלחם ונפלתי במחנה האויבים לבדי ואין איש איתי כאשר עשו בית המשפטים) לעשות בהם הרג רב, זאת האמנתי אם עניתי מאד (אם באתי בלחץ אויב והמלחמה היתה לי פנים ואחור כענין ענה בכבל רגלו) תמיד היתה תקוה להתהלך וגו', ואני אמרתי בחפזי כאשר הייתי נחפז לקנא קיאת ה' לבאות אמרתי בלבני הן כל אדם כוזב אף הכל כל אדם ואם אלק שנים יסיה מה יוסף ומה יתן לו, ולכן טוב אם במלחמת ה' לבאות יערה

ת ה ל י ם קטו

(ו) איינפאלטעליגע בעשיטצט דער הערר.
עלענד וואר איד, דאך ער האלף מיר אויס.

2.

(ז) זעלע! קעהרע נון אין דיינע רוהע איין,
דער עוויגע ווילל וואהל דיר טהון.

(ח) דוא בעפרייעסט פאם טאדע מיינע זעלע,
מיין אויגע פאן טהרענען, מיינען פום פאם גלייטען.

(ט) זא וואנדלע איד פאר דעם עוויגען נאך
אים לאנדע דער לעבענדיגען.

(י) איד גלויבע! דארום רעדע איד,
לויט רופט מיין מונד עם אויס.

(יא) זאך! איד שפראך אין מייגעם צאגען:
פערגענגליך וועזען איזט דער מענש!

(יב) וויא זאלל איד נון דעם העררן ערוויעדערן
אללע וואהלטהאט, דיא ער מיר ערצייגט?

3.

(יג) דען קעלך דעם היילס ווילל איד ערגרייפען,
פערקינדען לויט אים נאמען דעם העררן.

ב א ו ר ק

(ו) פחאים, האלף נחם
והי"ד נחם תחתי ולכן
ת"י שרגיגיא כמו מנין
פחיים דלקמו (קי"ט ק"ל)
שהוא ענין פחוי, והטעם
על האנשי ההולכים לתומ'
ולא יתנו לבם לתחבולות
וערמומיות שבעולם, אשר
עי"ז יהיה נקל לבי"ל מרמה
להראות להם כאזהבים
ולפתות' לרע להם בנבליה'
אשר נכלו, אבל השנ"ה שומר
אלו התמימי ומל"ל מידה,
ולדעת חד מן חבירי עניו
כענין תואר הסעל פהאום,
כל' כי נסתע פתאום וטריס
שיחשב החושב יעמיד ה'
לימין אביון להלילו מרעתו,
ויתורגס א"כ בל"א, (חוכ'
פערזוטהעט היולפט דער
הערר), ועיין מה שהעברנו
על המלה הזאת באזכר
לחדש ענת תקמ"ד. יהושיע,
בראית ה"א המקור שלא
כדרכו. הנה עד כאן החלק
הא' שהוא כעין חפלה,
ומכאן עד פסוק י"ג החלק
הב' שהוא מעין נחם, ומשם

מ"י

עד סוף המזמו' החלק ג' שהוא ענין תודה: (ז) גמל, וכן חלצח, זמן מורכב מעבר והוה,
כל' ש"כר גמל לי כל טוב בימים ובנרות שבערו, וכוה אני בטוח שגם כעת יעשה טוב לי
ושאתהלך עוד לפני ה': (ט) בארצות החיים, לדעת הראב"ע הטעם על פני הארץ ולא תזתי,
ולדעת הרד"ק הטעם על א"י שזכינתו שם, ולפי שהיה גולה בין פלשתיים בברחו אמר זה:
(י) האמנתי, גם זה לשון עבר והוה, כלומר האמנתי בכל עת ועוד אני מאמין בה' ובחסדו,
ולכן לדבר כל העת כזה הענין. וטעם כי לשון אשר, כלומר האמנתי באופן שאלדבר, או שהיה
לאמת ולשון ודאי: אני עניתי מאד, מטעם וענו הלויים כלומר בפה מלא ובקול רם לדבר
ממו: (יא) אני אמרתי וגו', חבירו ואני אמרתי בחפזי נגרותי מנגד עיניך, וטעם כוזב
כבר מבואר בספר נת"ש להר"ם: (יב) מה אשיב, עתה לה' בעת שכל תגמוליהי עלי:
תגמולוהי, דקדוקו על לשון ארמית עלוהי כמו עליו: (יג) כוס ישועות, תשובה על שאלת
מה אשיב, כלומר זהו התודה האמתית אס בשם ה' אקרא נגדה נא לכל עמו. והנכון שהוא כמשמעו
כוס של ברכה מלא יין בברכת הזבח, שיודנו על ישועתו בפני רבים. ולכן יקרא כוס ישועות:
אישא, אריס, והוא מתוך שמזה: ובשם ה' אקרא, שהוא חנון ולדיק ומרחם, מטעם ויקרא
בשם ה', כאשר כבר העברנו ע"ז פעמים, ויפה אמר הראב"ע ו"ל ואמר לרה ויגון אמלא ובשם
ה' אקרא ועם כוס ישועות כן להקים דברו הראשון כי בכל ימיו יקרא בשם ה' בין בלרה בין
במרחב ע"כ, וזה שאמר לעיל ובימי אקרא כפירש"י ז"ל בימי לרתי אקראנו ובימי גאולתי אשבחנו:

ה מ ע ר

יערה נפשו למות למען לחיות בנועם ה' בשמי מרומים, ויתורגס: (דינעס וואר היין פערטרויען
ווען היין דיא וויטענדע טלחטס איד היך טטירלטע, ווען היין דיא ענגע איד געטריעבען וואור:
דע: דען היין מיינען טנעלען חייפער דחטע איד, פערדאנגליך איזט דאך יעדער מענט): (יא) כוזב,
מלת כוזב לועז ופירש"י כמו למעלה פ"ט ל"ו ע"ש. (ד"ה).

אזא. אביא הנסכים על התודות שנדרתי כמו שאמר לך אזבח זבח תודה ועל אותו הכוס בשמך אקרא על הישועה זו. שכן אין הלוי אומר שירה אלא על היין: (יד) נגדה נא לכל עמו. נגד כל עמו: (טו) יקר בעיני ה'. הראני הקב"ה שדבר קשה וכבד הוא בעיניו להמית את חסידיו: המותה. המות כמו הביתה החולה (בראשי ל"ט): (טז) עבדך בן אמתך. אינו דומה תרבו' עבד הלוקח מן השוק לילוד משפחה שבית: פתחת למוסרי. התרתה מעל לוארי מוסרות ומוטות: (יז) זבח תודה. זבחי הודייה על הנסים שעשית לי: (יח) נדרי. קרבנות שנדרתי: (יט) בתוכי. כמו בתוכך:

(יד) נְדַרֵי לַיהוָה אֲשֶׁלֶם
נְגַדְה־נָא לְכָל־עַמּוֹ:
(טו) יִקַּר בְּעֵינֵי יְהוָה הַמּוֹחֵה לַחֲסִידָיו:
(טז) אֲנִי יְהוָה כִּי־אֲנִי עַבְדְּךָ
אֲנִי עַבְדְּךָ בֶן־אֲמָתֶךָ
פָּתַחְתָּ לְמוֹסְרָי:
(יז) לָךְ אֲזַבֵּחַ זֶבַח תּוֹדָה
וּבִשְׁם יְהוָה אֶקְרָא:
(יח) נְדַרֵי לַיהוָה אֲשֶׁלֶם
נְגַדְה־נָא לְכָל־עַמּוֹ:
(יט) בְּהַצְרוֹתַי בֵּית יְהוָה
בְּתוֹכִי יְרוּשָׁלַם הִלְלוּ־יְיָ:

ק י ז

שבח עלו חסדי ה' הגדולים עלינו

(א) הִלְלוּ אֶת־יְהוָה כָּל־גּוֹיִם
שִׁבְחֻהוּ כָּל־הָאֲמִיּוֹם:
(ב) כִּי־גָבַר עָלֵינוּ וַחֲסִדּוֹ
וַאֲמַת־יְהוָה לְעוֹלָם הִלְלוּ־יְיָ:

הודו

ק י ז (ב) כי גבר עלינו חסדו. כלומר ואף כי אנחנו אשר גבר עלינו חסדו: ואמת ה' לעולם. שאמר הבטחתו שהבטיח את האבות:

הודו

ב א ו ר

(יד) נדרי לה' אשלם, קרבנות ושירי תודה שנדר נעת לרה: נגדה נא לכל עמו, ה"א נוספת ללכות המצטא, ויחס הלמ"ד במקום הסמיכות נדרנו נגד של כל עמו, כי גם מלית היחוסים יסמכו בל"הק אל המיוחסים ניהם הסמיכות, שהוא יסוד כל הלשון: נא, ענין מורה על ההתחשקות והתזוקה בדבר מה ונתרגום הרב באן. ומה הטעם הוא גם לשון נקשה, כי המבקש יתוקק מאד שיעשה מבוקשו: (טו) יקר וגו', יזכור המדה הטובה אשר היא היתה סבת השיר כי מתיך המסובב ישוב אל הסב' וגם להיפך מתוך הסב' יצבור אל המסובב ממנו, זה טעם ההכפלה הנעימ' נדרי וגו' שחורה על התפעלות נפשו ולבו המלא על כל גדותיו

מטיב

ה מ ע מ ר

(טו) יקר, נגד חסדי עליון אשר השליכי נפסם מנגד ניוס קרב.

ת ה ל י ם קטו קיז

(יה) מיינע געליכדע בעצאהל! איך דעם העירן וויא גערן, פֿאַר אַלל זיינעם פֿאַלקע!

(טו) פֿאַר דעם עוויגען ווערטע געהאַלטען איזט זיינער פֿראַממען טאַר.

(טז) אַך עוויגער! איך דיו קנעכט זאָהן דיינער טאַר, דעם הוא דיא פֿעססעל לאַזטעסט,

(יז) דאַנקאַפֿער ברינג איך דיר,

פֿערקינדע לויט אים נאַמען דעם העירן.

(יח) מיינע געליכדע בעצאהל איך דעם העירן וויא גערן, פֿאַר אַלל זיינעם פֿאַלקע,

(יט) אין דען האַפֿען, אַם טעמפעל דעם העירן, אין דיינער מיטטע, מיין ירושלים! הללויה!

קיז

אויפֿרוף צום לאַבע גאַטטעס פֿיר זיינע אונגענע באַרען אונד אונגענדליכען וואָהלטהאַטען.

(א) לאַכט דען העירן, איהר פֿעלקער אַללע! ריהמט איהן, אַללע נאַציאָנען!

(ב) זיינע גיטע וואַלטעט איבער אונז,

זיינע טרייע אין עוויגקייט. הללויה!

לאב

באור קא

משוב ה' אשר גמל לו: (טו) אנה, קריאה מורה על החמלאות הנפש בן מתוך לער בן מתוך שמחה, וכן מלות הקריאה (ח טך) בל"א: אני עבדך, אשר פתחת לשוסרי, אני אונח לך זבח תודה, בן שכל הר"מ להמשיך הענין: בן אמתך, טעמו לעיל (שיר פ"ו): פתחת לשוסי, כמו הרגו לאבנר: (יט) בהוכחי, ידבר על העיר לרוב חסלו בה וכנעים תרגום הרב. והנה כל השיר הזה (וכן שיר ה"ח דלהלן) מדבר כלו בלשון יחיד, לפי שהכוונה הראשונה על המלך דוד עלמו שתקן ארצו אחרי הלחמתו מידי היעות שעברו עליו ואח"כ הוקבע לשיר תודה לכל אחד מאי ישראל כשזבח זבחי תודה בבית ה' על אזהה דבר טוב שהקרה ליה, גם כתיב נפי הקבלה אשר בידיו צבי הלויים המזוררי לשורר אותו בחגים ומועדים כאלו תדבר הכנסיה בפני עכמ, כי היא מתראה כאיש יחיד, וכדי להזכיר קורות כלל העם ע"פ ה' הדומות מאד בכללן לאותן שקרה למלך ע"ה, כי עם שניהם ברת ה' ברית עולם זה להיות לו עם

סגולה וזה להיות לו ניר מליכה כל הימים. שניהם הועלו מחבלי השפלות לתכלית הרום, זה מעבדי פרעה לעבדי ה' זה מרועה לאן לרועה עם ה'; שניהם היו גדים ונעים זמן מה אחרי עלייתם, זה אחרי מעמד הר סיני וזה אחרי משיחתו למלך; שניהם נענשו בשבט אנשים וכנגעי בני אדם, אחרי שכבר הגיעו אל תכליתם, זה בידי אויביהם שחמלו עליהם נגד פי ה' והיה לו למוקש וזה בידי בניו אשר בתמלתו לא הכלימם לאמר מדוע תעשה ככה; גם מזה ומזה לא יסיר ה' את ידו לעולם, ולכן בהיות שהמלך דוד ע"ה הוא דמות נאה לעם ה', אי מתפללי על זרותינו בלשון שהתפלל בו הוא על זרותיו ונותנים שח ותהלה לאל במליכה שר בו הוא על אודותיו. גם כל איש ואיש פרטי שימלא לפעמים קורותיו דומו לקורות נעים זמירות ישראל ישפוך שיחו לפני אלהיו דברי חן ושכל טוב של אותו הנדיק ע"ה. אבל כבר קראו חכמי ישראל חגר על המפטיירים שפה ומגיעים ראש ולבם כל עמם להתפלל מה שאינו יראה לא להם ולא לבני גלס, וכמאמר החכם (חסף נ"ג י"ב) חלף תהלה ישים תהלה ותמרת תפלה יתן תפלה ותחת הבאות יבנה חולמות (עין סס):

קיין (א) הללו את ה' כל גוים, הנכון כדעת ר' משה הנהן כי הוא כולל לכל גוי שיבחנו את ה', וטעם החסד שיעשה עם כל לכלכלם ולחיותם לכל הטוב אשר יגמול ה' לברואיו:

(ב) ואמת ה' לעולם, שעורו חסדו ואמתו של ה' גבר עלינו לעולם, ונ"ל היות שיר קטן זה כעין פתיחה לשיר הגדול הנא אחריו:

תהלים קיח

קיח

חודיה וכטחון לה' שיהא עזר לו

(א) הודו ליהוה כי טוב

כי לעולם חסדו:

(ב) ואמר נא ישראל

כי לעולם חסדו:

(ג) ואמר נא בית אהרן

כי לעולם חסדו:

(ד) ואמר נא יראי יהוה

כי לעולם חסדו:

(ה) מן המצר קראתי יה

ענני במרחב יה:

(ו) יהוה לי לא אורא

מה יעשה לי אדם:

(ז) יהוה לי בעזרי

ואנני אראה בשנאי:

(ח) טוב לחסות ביהוה

מבטח באדם:

(ט) טוב לחסות ביהוה

מבטח בנדיבים:

(י) כל גוים סבבוני

בשם יהוה כי אמילם:

(יא) סבבוני גם סבבוני

בשם יהוה כי אמילם:

(יב) סבבוני כדברים דעכו כאש קוצים

בשם יהוה כי אמילם:

רשיי

קיח (א) הודו לה' וגו'.

(ב) יאמר נא ישראל.

לפי לעולם חסדו:

(ד) יראי ה'. אלו בני

לוי שבחוב בהם מי לה'

אלי ויאספו אליו כל בני

לוי (שמית ל"ג) צמעשה

העגל ונלחמו עם ישראל

כשאשרו נתנה ראש ונשובה

מלרימה (במדבר י"ד):

(ח) טוב לחסות בה' וגו'.

חסיון זה אינו אלא לשון

חסיון כל ודבר מועט הוא:

מבטח. דבר בריא וסמך

חזק ואעפ"כ לחסות בה'

טוב מהבטחות בני אדם:

(י) כל גוים סבבוני. מדבר

במלחמות גוג ומגוג שכל

הגוים יהיו עם. כמו שנאמ'

ואספתי את כל הגוים א

ירושלים למלחמה (זכריה

י"ד): אמילם. אכריתם

לשון ימולל ויבש (לעיל

ב'): (יב) דעכו כאש

קוליס. כל לשון דעיכה

נופל על לשון קפילה ונתור

ממהר להיות נתר ונתק

ממקומו על כן הוא נופל

על לשון אש ועל לשון מים

כמו נדעכו ממקומם (איוב

ו') וכן ימי נדעכו (שם

י"ז) וכן נרו עליו ידעך

(שם י"ח) כדרך שלהבת

הנחקת מן הפתילה ועולה

למעלה

באור

קיח (א) הודו וגו',

יראה שד' הפסוקים

הראשונים היו צמיב' בחוח

משוררים דהיינו הפסוק

הא' שרוכלם כאמד, ואח"כ

התפרדו לנ' מחלקות,

הכח הא' אמרה יאמר נא

ישראל, והכח הב' השיבה

נגדה כי לעולם חסדו, וכן

גם צהנמוני הנאים, וכמו

שאמר הראב"ע ע"ז המאמר

שהוא

תהלים קיח

קִיחַ

לְאָב אֹנָד פֶּעֶרְטְרוּיעֵן אויף גאַטטעס הילפֿע.

קָהָר

(א) דאַנקט דעם העררן, דען ער איזט פֿריינדליך:

עוויג וואָהרעט זיינע גיטע!

(ב) זאָ זינגע ישראל:

„עוויג וואָהרעט זיינע גיטע!“

(ג) זאָ זינגע אהרן'ס הויז:

„עוויג וואָהרעט זיינע גיטע!“

(ד) זאָ זינגען, דיא דען העררן פֿערעהרען:

„עוויג וואָהרעט זיינע גיטע!“

1.

(ה) אין אַנגסט ריעף איך דיא גאַטטהייט אַן:

דער גאַטטהייט אַנטוואָרט שוף מיר רויים.

(ו) דער הערר איזט מיין, איך פֿירֿטע ניֿטס.

וואָס קאַן דער מענש מיר טהון?

(ז) דעה הערר איזט מיין, אונד שטעהט מיר בייא:

איך ווערדע לוסט אַן פֿיינדען שויען.

(ח) בעסער איזט דעם העררן פֿערטרויען,

אַלס אויף מענשען זיך פֿערלאַסען.

(ט) בעסער איזט דעם העררן פֿערטרויען,

אַלס אויף פֿירשטען זיך פֿערלאַסען.

2.

(י) לאַסט אַללע היידען מיך אומגעבען,

ביים עוויגען! איך צערהויע זיא.

(יא) היער אומגעבען, דאָרט אומגעבען,

ביים עוויגען! איך צערהויע זיא.

(יב) וויא ביענען אומשווערמען, וויא דאָרנענפֿלאַמט' אומ-

לאָדערן,

ביים עוויגען! איך צערהויע זיא.

ווען

שפּוּאָה־פּעוּל בלומר האמור,
או יתכן שטעם כי כמו אשר
ובאילו אמר יאמר ישראל
שלעולם חסדו, ולפ"ו אפטר
שהי' כל הכתוב נפי הכח
הא', ועליו השיבה הכח
השני תמיד הודו לה' וגו',
ובאשר אנו ניהגין עוד היום
הזה בנ"כנו, אולי נקבע
המנהג הזה לזכר מה שנעש'
במקדש: כי טוב, הטעם
כי טוב הוא, וי"א כי טוב
פעל עבד לשון ימיד, כדרך
מה טובו אהליך (ראב"ע),
והוא א"כ לשון הווה וכת'
הרב: (ד) יראי ה', שנכל
עם ועם כדלעיל (שיר
קט"ו), כי כן אמר הללו את
ה' כל הגוים: (ה) קראהי,
גם השיר הזה רובו לשון
ימיד, והטעם לעיל סוף
(זירקט"ז) במרחב, היסד
מלך, כי בזה עניני, והזכיר
השם פעמים דרך לחות
בל"הק (הנ"ל), והרב תרגם
כפי הענין: (ו) ה' לי וגו',
כל הכפל הנא בזה המזמור
הוא מרוב שמחה ומתוך
ההתפעלות האמתית:
(ח) באדם, ואז"כ בנדיבי,
יעלה מן הקל א החשוב ובה
יעלה מדרגת ההתפעלות
בלב השומע: (י) סבבני,
מבנין התנאי, כלו' אם גם
יהיה שיסובבו אותי כל הגוי'
הנני מבטיח אתכם בשם ה'
כי אכריתם: בשם ה', יפה
תרגמו הרב לשון שנועה,
כי זה יורה על גדל בטחונו
בה' עד שהוא נשבע בשמו
שיקח נקמתו מהאויב: אמילם,
מבנין הכבד הנוסף מנחי העי"ן
לשון כרימה, והראוי בנ"רי הלמ"ד
כדין כנוי העמיד, וכל בקמ"ן
מחזירו ילכזם הכהן (ראב"ע):
(יא) סבבני גם סבבוני, כמו
ה' עוזי ומעוזי, פעם אחר פעם
(הנ"ל), או הטעם למזק ענין
הסבוב, בלומר מכל לך וכתרגום
הרב: (יב) דעכו, ת"י דלקין
היך אשתא בכובין וכן תרגם
הרב (אוזוואָדערן), אמר שאם גם
יבוא

ה מ ע ר

קִיחַ (ב) יאמר, גם פה הזכיר אך ישראל בית אהרן ויראי ה' מטעם שאמרתי לעיל כי רק על
כהני עליין ידבר ולא על כל שנט לוי. (ח ט) טוב להסוח, אמר זאת נגד הפריילים אשר עזבו
א

(יג) דַּתְּהָ דַּחִיתָנִי לִנְפֹל וַיְהִי הָעֶזְרָאִי:
 (יד) עֵזִי וְזִמְרַת יְהוָה וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה:
 (טו) קוֹלוֹרְנָה וַיִּשׁוּעַה בְּאַהֲלֵי צְדִיקִים
 יָמִין יְהוָה עָשָׂה חַיִּל:
 (טז) יָמִין יְהוָה רוֹמְמָה
 יָמִין יְהוָה עָשָׂה חַיִּל:
 (יז) לֹא־אֲמוֹת כִּי־אֱהִיָּה
 וְאִסְפַּר מַעֲשֵׂי יְהוָה:
 (יח) יִסֹּר יִסְרֵנִי יְהוָה
 וְלִמּוֹת לֹא נִתְּנֵנִי:
 (יט) פִּתְחוּ־לִי שַׁעְרֵי־צֶדֶק
 אֲבֹאֲבָם אֲוֹדָה יְהוָה:
 (כ) וְהִשְׁעַר לִי הָעֶזְרָאִי יִבְאֹוּ בֹו:
 (כא) אֲוֹדָה כִּי עָנִיתָנִי
 וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה:

למעל' כשהו' כבה: (יג) דחה
 דחיתני לנפול. אחת
 אויבי: (יד) עזי זמרת
 יה ויהי לי לישועה. עזי
 זמרת גבורת הקב"ה היה
 לי לישועה. עזי יו"ד יתיר'
 כי לא מצינו במקרא עזי
 נקוד חטף קמץ אלא שורק
 חן משלשה מקומות שהוא
 סמוך אלל זמרת וע"כ
 זמרת דבוק לתיבת השם
 ואיך יכול לפרשו זמרתתי.
 ואל תתמה על ויהי לי
 שלא אמר היה לי לישועה
 שהרבה כאלה במקרא.
 ואשר לא שם לבו וגומר
 ויעזוב את עבדיו וגו' (שמו'
 ט') היה לו לכתוב עזב:
 (טו) קול רנה וישועה.
 תהי' לעתיד בזהלי צדיקי'
 וזהו קול הרנ' ימין ה' עשה
 חיל ירננו ימין ה' רוממה
 וגו': (טז) ימין ה' רוממה.
 מדרש אגדה עליונים ברא
 הקב"ה בימין לפיכך לא
 שלטה בהם מיתה. אף ידי
 יסדה ארץ (ישעיה מ"ה)
 זה שמאל וימיני עפחה
 שמים זה ימין וכן אמר
 המשורר ימין ה' רוממה

אבן

היוד דגושה

זכרתי אותם שברומו של עולם היא ימין ה' שחשה חילות של צדיקים לעתיד לבא וגם בה
 ימיה אותם ויחיו לעולם ואז לא אמות כי אחיה לעולם: (יז) לא אמות. אני כנסת ישראל
 כעב"א מית' עולם כי אחי' וגו': (יח) יסור יסרני יה. בגלות ואם נתכפרו כל עוונתי ולמות לא
 נתנני: (יט) פתחו לי שערי צדק. ואלו הן שערי צדק זה השער של בית המקדש שהוא לה'
 והצדיקים יבואו בו ואם אודך כי עניתני מן הגלות:

אבן

ב א ו ר

יבואו עליו פתאום בחיל כנד מאד, הנה מ"מ ידמו בזה לאש קיזי' המרביס גם כן להנה בפעם
 אחת, ועוד מעט ותכנה אשם, כי בשם ה' כי אמילס, וחזירו דעבו כפשתה כבי (ישעיה מ"ג)
 הנאמר על מחנה סנחרב מלך אשור שבא ג"כ פתאום בחיל כנד מאד, ובלילה אחד שודד
 מחנהו, כלו' שהיו דולקי' כפשתן זמן מועט ומיד כבו, (ואינו א"כ כפל ענין לבד כמו שחשבו
 המפרשים

ה מ ע מ ר

את ה' ונעמו במלך יון ובשרי לבאותיו. (יט ב) לדעתי אלה הם דברי כהן גדול אשר בא אל
 הבית אחרי אשר השליכו את שקץ זומם וטהרו את המקדש (בנוכר בספר החשמונאים) ואמר כתחו
 לישערי צדק כי עתה עוד ישובון להיותם שערי צדק, ואך צדיקים יבואו ולא יוסיף לבוא בו טמא.

תהלים קיט

באור קג

(יג) ווען אַללעם צושטירמט, מיך צו שטירצען,
(דער עוויגע שמעהט מיר בייא ;

(יד) (ער איזט מיין זיעג, מיין זאָיטענשפיעל,
(ער וואַרד מיר צום טריאומף.

3.

- (טו) (פֿריידענאוויסרוף, זיעגעסליעד
(שאַללמט אין היטמען דער טוגענדפֿערעהרער:
„דיא רעכטע דעם העררן ערקעמפֿט דען זיעג!
(טז) „דיא רעכטע דעם העררן, ערהאַבען,
„דיא רעכטע דעם העררן ערקעמפֿט דען זיעג!
(יז) ניין! נאָך שטערב' איך ניכט; איך לעבע,
ערצעהלע דיא טהאַטען דער גאָטטהייט!
(יח) ציכטיגען ווילל מיך נור דיא גאָטטהייט,
איבערלעסט מיך ניכט דעם טאָדע;
(יט) טהוט מיר אויף דיא פֿאַרטען דער טוגענד;
איך געהע היניין, אונד דאַנקע דעם העררן.

4.

- (כ) „(היער איזט צום עוויגען דיא פֿאַרטען!
„(רעכטשאַפֿענע געהען דאָ היניין.“
(כא) איך דאַנקע, דאָס דוא מיך געציכטיגעט,
אונד וויעדער הילעע מיר ערצייגסט.

דער

המפרשים) כי הוא בדרכי
החולדו' שכל דבר המרבה
להנה פתאום כמו קג
וקילים ופסחן לא יאריך
אשו, גם בנר טרם יכנה
תתנהגה הזלכת זמן מה
טרם שתהיה נתקת מן
הפתילה, ולכן יכול הפעל
הזה גם על כנוי הנר כמו
ובר רשעים ידעך (פֿעה)
אָדערן, וועגפֿאַרקען)
ודקדוק המלה שהיא מבנין
הכבד שלא חזר סם פיעלו,
לפי שפעולת ההתלהבות
נתהוה בעצמו, ונאילו
אוכלו מאש הקנאה; או
אולי שהוא פעל עבר מבנין
הקל כחנירו הו' לאלא שבא
על משקל פעול, ובהיות
שהעיון היא מאותו הגרון
נדחתה התנועה אל הפ"א
ונאה בשוא נע להקל על
המבטא: (יג) דהיחני,
מדבר נגד שאול או נגד כל
אחד מהאויבים ונאילו הוא
עומד ממולו, והרב תרגם
כפי הענין: (יד) עזי
וזמרת יה, אמר ר' משה
כי ר"ש וזמרת קמוץ והוא
מיכרת בטעם נאילו הוא
עזי וזמרת (ראב"ע), וכן
אמר הרד"ק הו"ד עזי

עומד במקום שייס, וכן תרגם הרב; והמאמר הזה נכר אמרו אבי הנביאים בשירתו על הים וטעמו
מבואר בס' נת"ה להר"מ (עיין סם): (טו) קול רנה וישועה, ומהוקול הרנה ימין ה' עושה חיל,
ירננו ימין ה' רוממה וגו' (רש"י), ועל השלש מאמר ימין אומר אני שהראשון היה כפי המאור
ואחריו שרו המקלבו' שדרכם להכפיל הדלתות ימין ה' רוממה וגו' ונאילו ינאוו בזה למלאות
את דבריו, שקיל הרנה - הזאת היא באמת באהלי הנדיקים והוא דרך נאה מאד במליכה:
(טז) ימין ה' וגו', הטעם כמאמר ימין ה' נאדרי נכח ימין ה' תרעץ אויב אשר אבי הנביאים,
כלום ימין ה' שהיא רוממה ימין ה' היא עושה חיל: (יז) לא אמוח, אחרי שימין ה' עושה חיל
ואני חוסה בו לא אמות ביד אויב (הראב"ע): (יח) יסוד, שם הפועל מבנין הכבד כמו שאל
ישאלו באבל (הו"ל). הנה ראיתי הרב מהעמיד הנא אחריו שהוא בלי ספק מהבנין הכבד, וה"כ
מן הנראה שגם המקור מזה הבנין, חמוס אין זה הוכחה גמורה כי כבר נמלאו מקורים ופ"לים
סמוכים מבנינים שונים כידוע למדקדקים: יסרני יה, הימים אשר הייתי ברע מוסר האל הוא
שהיה עלי לנקותי מפשעי לא שרלה להמיזני, ודגש הו"ן לתפארת הקריאה בדגש דנני אלהים
(הרד"ק): (יט) שערי צדק, זה שער בית ה', כי שם ילבשו לדק: (כ) זה השער לה', זה
תשובת הכהנים מתוך בית ה' אל הנא להודות. ולפי שזכר שערי נדק יאמרו הם נדיקים ינאוו
בו, ולכן בוא גם אתה הנדיק בס להודות לה': (כא) אודך וגו', שוב ידבר הנא להודות וכן
עד סוף המזמור ימירו ויחלפו דבריו עם דברי הכהנים, וכבר אמר ראב"ע על הפסוקים
האחרונים, ואל תתמה בצבור שלא יזכיר בתחלה מי הם האומרים כי זאת דרך לחות בשירים
כמו פשעתי את כתנתי, ורניס ככה עכ"ל: עניחני, כבר אמר הרד"ק לעיל (שיר נ"ה) על

(כב) אבן מאסו הבונים. עם שהיו שפל בין העובדי כוכבים: (כג) מאת ה' הית' זאת. כך יאמרו הכל: (כו) ברוך הנא בשם ה'. יאמרו למביאי הבכורים ולעולי הרגלים: ברכוכם. ברכנו אתכם: (כז) אסרו חג בעבותים. הזבחים והמגיגו' שהיו נקיי' ובדוקין ממוס קושרין בברעי מטותיה' עד שיביאו' לעזר' בקרנות המזבח. ויש לפתור כל סוף המזמור הזה מלא אמות כי אחיה בדוד עלמו: [יח] יסור יסרני יה. על מעשה בית שנע ביסורין כגון תחת הכנשה ישלם ארבעתים (שמואל ב' י"ג) ששה חדשים ולטרע דוד: ולמות לא נתנני. שאמר גם ה' העביר חטאתך לא תמות (שם): [יט] פתחו לי שערי לדק. ואלו הן שערי לדק אותם השערים של בתי כנסיות ומדרשות אשר הם לה' והלדיקים באים בהם: [כא] אודך כי עניתני. מכאן ואילך אמר דוד ושמואל וישי ואחי דוד כמו שמסורש בערבי פסחים מי שאמר זה לא אמר זה:

(כב) אבן מאסו הבונים
היתה לראש פנה:
(כג) מאת יהוה היתה זאת
היא נפלאת בעינינו:
(כד) וזה היום עשה יהוה
נגידה ונשמחה בו:
(כה) אנא יהוה הושיעה נא
אנא יהוה הצליחה נא:
(כו) ברוך הבא בשם יהוה
ברכנוכם מבית יהוה:
(כז) אל ויהוה ויאר לנו
אסרו חג בעבתים
עד קרנות המזבח:
(כח) אלי אתה ואודך אלהי ארוממך:
(כט) הודו ליהוה כי טוב
כי לעולם חסדו:

אשרי

ב א ו ר

מלת ויענס שהוא לשון עוני ולער אף שהוא מננין הקל, וכן להלן (ק"ט ס"ז) טרם אענה' ת"י עד לא אסתניף, ועוד לו חברי' במקרא, ולכן יפה תרגמו הרב אף כאן (ליכטיגסט), כי אשרי שאמר לעיל יסור יסרני יה וגו', ומבקש שיפתחו לו שערי בית ה' להודות לו על זה,

ה מ ע ר

(כב) אבן מאסו, אם שהכוונה על כל בית ישראל כנלל שהיו בעת ההיא נבזה ונמאש בעיני העמים או על בית אהרן בפרט כי לא מלינו מעת אשר הובדל בית אהרן לעבוד עבודת ה' עד מתתי' החשמנאי שאחד מהכהנים לבש' עוז להלחם כי מסקודת משיח מלחמה היה אך לדבר אל אנשי הכבא בערכם מערכה, ויתר הנהנים רק בחלולות חקעו. גם יתכן שבין על מתתי' ביחוד, כי כבר היה זקן בא ימים באשר הזל לפעם בקרבנו רוח ה', רוח ענה וגבוהה לעמוד בפרץ והרהיב עוז בבניו ובאחי לעמוד על נפשם (שם חלק א' ב'). (כו) ברוך הבא, הנהנים העומדים בחלרות בית ה' קראו זאת מול שר הכבא אשר בא עתה למקדש להקריב זבח תודה לה' (כאשר אמרו על פתחו לי) ואמרו ברוכים נגד הנהנים ושרי החילות אשר באו עמו. (כו) אסרו חג, אולי היה זה הפר קרבן תודה מאת שר הכבא ולכן אסרו אותו בעבותים (וכמו שהשכיל הרמב"מן לתרגם) להורות על העו והנלוש.

ת ה ל י ם ק י ח

(כג) „דער שטיין, דען בויענדע פֿערוואַרפֿען,

„ער איזט צײַם שלוששטיין וואָרדען!“

(כד) דיעס איזט פֿאַם העררן געשעהען

וואונדערבאַר אין אונזערן אויגען.

(כה) „דיעזען טאַג גאַב אונז דער הערר ;

„לאַסט אונז איהן פֿייערן מיט וואָנגעגעזאַנג.“

(כז) אַה, עוויגער! אַ שטעהי אונז בייא!

אַה, עוויגער! לאַס וואָהל געלינגען!

(כח) „וויללקאַממען אים נאַמען דעם עוויגען!

„וויר אויסדעם עוויגען טעמפעל, גריסען: וויללקאַממען!

(כט) „גאַטט, דער עוויגע, לעסט אונז ויין אַנטליטץ לייבטען.

„פֿיהרט הער דאַו אַפֿפֿער מיט מירטהען געבינדען,

„היעהער, ביו אַן דיא הערנער דעם אַלטאַרס.“

(ל) מיין גאַטט ביזט רוא! דיר ווילל איך דאַנקען;

מיין גאַטט! דיר ווילל איך ערהעבען.

ק א ה ר

(לא) דאַנקט דעם העררן, דען ער איזט פֿריינדליך ;

עוויג וואָהרעט זיינע גיטע!

ב א ו ר ק ד

אמר עתה אזרי שניא באלו

השערים, חודק כי ישרתני

ואחר כך היית לי לתשועה:

(כב) אבן מאסו הבונים,

לבלתי קזתה אפי' תוך שאר

האבנים לננות בה, היא

נהיתה לראש פנה כלומר

יסוד כל הבנין, כי טעם

פנה הוא בנין השורה

העקומה המכונה בל"א

(געוועב), ונקרא כן לפי

שאינה הולכת בקו ישר כי

אם פונה תמיד, ושת

הקו' ממנה עומד' למטה

על פני הארץ והאבן

האמצעית היא למעלה

והיא מחזקת כל הפנה,

ולכן תכונה בל"הק ראש

פ"ה ובל"א (דער טוונט

טטיין), והנה טעם המאמר

ע"ד משל, שהדבר הנבזה

מאד נעלה לתכלית הרום,

מא

אם על דוד שהוקם על, אם על ישראל שנעשו מעבדי' לעם ממלכת נהנים וגוי קדוש: (כג) זאה, המצעה שזכר יבוא על משקל נקבה, כמו כל מקום שלא הוברר המין: בפלאח, עקרה ופלאח, והומרה הפ"א בתיו והונחה האל"ף, כמו וחסאת עמך. ואחר שענו הלויים נגד הכח שהוקם על, אומר דרך ענוה, שאין זה כמו ועולם ידו שגשה לו את כל הכבוד הזה כי אם בא לו מאת ה' ע"ד פלא, והם משיבים אחר שזה היום שגשה ה' נגילה ונשמחה בו: (כד) הושיעה נא, והלליה נא גם להבא כמו שהושעתנו והבללחתנו עתה. ואולי שהיו כל העם נמקדש עונים זה אחרי הבא, מעין המורגל עוד בימינו בבית הכנסת: (כו) ברוך וגו', דברי הכהנים העומדים בבית ה' עד אלי אתה וגו', וקבלה היא בידיו שהיו נותנים הנרכה הזאת נמקדש למביאי הכורי, ולעולי הרגלים: בשם ה', מוסב על פעל ברוך, וכדכתיב ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם, וכמו שזה המאמר הוא מעין מאמר יברכה ה' וישמרך, כן יוסיפו לאמר: (כז) אל ה' ויאר לנו, פניו ויחנונו, ולכן אתה הקרב זבז תודתך בשלים כי לרנוך תזכרהו: חג, הרכן מטעם ולא ילין חלב חגי: בעבותים, כן ה' דרכם לקטש את הקרבנות בענפי עץ עבות לנוי: (כח) אלי אתה, זה יאמר הבא הוא המביא החג (ראב"ע): (כט) הודו וגו', השיום ע"פ מקהלה, מעין הפתיחה, כי הוא עקר וכלל תוכן השיר. ולא אמנו מהקורא הנועים דעת אחד מהמצתיקים, שאלו וי"ו השירים הקראי' בשם הלל, ושהיו נוהגים גם בזמן בית שני לשיר בליל ראשון של פסח אחר אכילת החג ושהיו שרים בנ"הם ברגלים ומועדים, חובנו בימי חזקיה המלך בעלותו ביום השלישי לבית ה' אחר שנתרפא מחליו והגילו ה' מיד סומכ מלך אשור שהי' בעת אחת, כאשר כבר הערנו ע"ז לעיל (שיר פ"ח ופ"ט), וכמו שאמר ר"ע הלל חזקיהו וסיעתו אמרוהו. גם יש לזה איזה ראיות מתוך כתובי המזמורים כמו שזכרנו עתה. הנה הלכה הייתה נעטת ההיא כפולה ומוכפלת כן על העם כן על המלך, א' ומחמת החולי שחלה חזקי' למות מבלי שהיה לו כן יורש עבר וגם אין מי מאחיו לעבור כח לממלכה כמו שהראינו לעיל (שיר פ"ט), ב' מחמת החוב שהטיק להם בשערי ירושלים ויחרף ה' אלהי ישראל וידבר עליו כעל אלהי עמי הארץ, ולכן אחר התשועה משניהם פתח המזורר מיד בתהלתו הללו עבדי ה' וגו', מי כה' אלהינו וגו', ויסמוך אל זה מטעם שזכרנו לעיל (שיר ק"ג) קורות דוד אבי המלך, שה' בחר בו להגדילו ולהאדירו, ואח"כ מאמר מושיבי עקרת הבית וגו', (כ"ל שיר ק"ג), יתכן שבו ירמוז ג"כ לחס את המלך לאחר שעוד יוליד כן יושב על כסאו. ואחר שאמר ב"ר מי כה' אלהינו יאמר בשיר ב' ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אשר הלך האלהים

לפדות

קִיט

למודי מוסר וחוכחה ע"ס א"ב.

(א) אֲשֶׁרִי תִמְיָמִי דָרַךְ
 תְּהַלְכִים בְּתוֹרַת יְהוָה:
 (ב) אֲשֶׁרִי נִצְרִי עֲדַתִּי
 בְּכָל־לֵב יִדְרָשׁוּהוּ:

אף

לשדות לו לעם כי בלאת
 ישראל ממלרי היתה יהוד'
 לקדשו וגו'. ועל דברי עבדי
 סתורב בתרפס את ה'
 לאמר ההלל הלילו הגוים
 איש ארכוטיה אלהי חמת
 וארפד איה אלהי ספרוים
 וגו', כי יליל ה' את ירושלים
 מידו, אמר המזורר בשיר
 ג' לא לנו ה' לא לנו כי אם
 לשאך תן כבוד למה יאמרו
 הגוים איה נא אלהים
 כלומר אלהים של אותן
 האומות שנכבשו, כי אין זה

דמיון כלל, בהיות אלהינו בשמים וכל אשר חסן עשה, הנה עבדיהם של אלו האומות כסף וזהב
 מעשה ידי אדם וגו', ולכן נמוהם יהיו כל אשר בוטח בהם אמנם ישראל בטח בה', עזרם ומגינם
 הוא באמת, וכן אמר חזקיהו בתפלתו (מ"ב י"ט), אמנם ה' האריבו מלכי אשור וגו' ונתנו אלהיהם
 באש כי לא אלהים המה כי אם מעשה ידי אדם עץ ואבן; ובסוף המזמור יש לו מקום לזכור גם
 דבר מרפואתו מטעם הנ"ל (שיר קט"ו), ואמר לא המתים יהללו יה ולא כל יורדי דומה ואנחנו
 נברך יה מעתה ועד עולם, וכן אמר חזקיהו במכתבו (ישעי' ל"ח) כי לא שאול תודך מות
 יהללך וגו' מי חיה יודך כמוני היום וגו' ונגינותי ננגן כל ימי חיינו על בית ה'. אמנם בשיר
 הד' הנא אחריו ידבר כל מענין החלי והתרפאו ממנו, כתיב (מ"ב ב') צימים ההם חלה חזקיהו
 למות וגו' ויתפלל אל ה' לאמר איה ה' זכר נא וגו', וינך חזקיהו בני גדול, וע"ז אמר באן
 אהבתי כי ישמע ה' את קולי וגו' אספוני חבלי מות ומלרי שאול מלאוני ובשם ה' אקרא אנה
 ה' מלטה נפשי וגו' דלותי ולי יהושיע מענין מדוע אתה ככה דל בן המלך, כי חללת את נפשי
 ממות את עיני מן דמעה וגו', יקר נעיני ה' המותה לחסדיו; וכמו שנזמור הקודם שיעק'
 ענינו על המזור יזכור גם לרת החלי בן יזכור עתה גם כזה המזמור דבר מה מלרת האויב
 ואומר אנה ה' וגו' שתחת למוסרי, ומכפיל בעבור זה מאמר נדרי לה' אשלים וגו', ואומר
 בתוככי ירושלים אודה לה' נגד מה שחשב האויב שתהיה העיר בידו והוא ימשול בה ואח"כ יחזור
 עוד פעם, דרך כלל לאמר הללו את ה' כל גוים וגו', ואפשר שאמר זה נגד מלאכי מלכי הגוים
 שהיו שם בדכתיב (מ"ב ב') בעת ההיא שלח בראדך בלאדן וגו', וכן (ד"ה ב' ל"ב) ורבים מביאים
 מכזה וגו' וינשא לעיני כל הגוים מאחרי בן. אכן תקון מזמור קי"ח הוא על ב' הלרות יחד,
 ואומר בתחלה מן המלך קראתי יה, זה מלכור האויב שכפי הנראה היתה הלרה הראשונה,
 ומתוך הדאגות ורוב הלער נאשך אחרי החלי הגדול למלך ונסל למשנב; ואומר נגד גדופי עבדי
 סתורב ה' לי לא אירא וגו' ונגד מה שאמר לו על מי בטחת על משענת הקנה הרלץ הזה על
 מזרעים וגו' אומר טוב לזכות בה' וגו'; ואומר דועבו כאש קוליס, וכמו שאמר הנביא גם בן
 על זה הענין דעבו כפשתה כבו, וכמו שזכרנו לעיל; ואומר דקה דחיתני לנסול נגד סתורב
 שהוא הי סבת ב' הלרות כנ"ל; ואומר ימין ה' עושה חיל נגד הכתוב וילא מלאך ה' ויך במחנה
 אשור וגו'. ואמר נגד הרפואה לא אמות כי אשיה וגו', ויוסיף להודות ע"ד שירי כנ"ל עד
 סוף המזמור שיכלול ענין כל השיר במקלות הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו:

המעמר

אמר המעמר: כל ההערות לשיר הזה נתונים המה לי מאת ידידי ר' יוסף ווייסע נ"י.
 קיט (א) אשרי, מהיות שאין למזמור הזה חיבור ושילוב בכל פסוקיו, כ"א נוסד לתכלית
 מיוחדת בתלקים נפרדים ע"פ סדר א"ב, ולזה כפל הרעיונים מלוי בו עד מאד (ועיין
 ב"ש הרב המתרגם בוך רעיונו ומתן דבריו בזה) גם לא חוברו הכתובים בגובה עוף השלימה,
 כ"א בלשון לח וקל וברעיונים פשוטים ומתקבלים לזה אין להגיד עליהם כ"א דברים מתי מסבה.

קיט

מאראלישע לעהרען אין אלפאבעטישער אָרדנונג

(א) הייל דען מעננערן, דיא רעכטשאַפֿען לעבען,
דיא נאָך גאַטטעס לעהרע וואַנדעלן.

(ב) הייל דענען, דיא ויין צייגנים היטען,
דיא איהן פֿאָן גאַנצעס הערצען זוכען.

קיט (א) אשרי וגו'

המזמור הזה יבדל
מכל שאר מזמורי תהלים
בן נמחבתו בן בעניו, כי
יש בו מאה וע"ו פסוקים,
והם כ"ב חלקים של ח'
פסוקים המתחילים בכלם
בחלק הראשון באות אל"ף
ובחלק השני באות ב', וכן
בכל החלקים עד תום כל
סדר החלפ"א בית"א

המורגל, ואין אום חבור כלל בין כל אלה הפסוקים כי אס כל אחד הוא מאמר נעים מתבודד בפני עצמו להגיד כי ישרים דרכי ה' ואשרי ההולכים בס, ותורתו כי נעמ' ואשרי ההוגים בה, או תפלה לחונן דעת להתבונן בהם, או חזוק האמונה והנשחזן בלב לבלתי סור ימין ושאל מן הדרך הנכון לא כבועט ע"י השמנה ולא במתחזק ע"י פגעים רעים, אלו העניינים הנכפלים בכל המאמרים, ולזה ימלא בכלם זכר שם דרך או תורה, ערות או פקידים, מצוה, אמירה, דבור, משפט, צדק, אמונה (לבד מפ' אחד ערוב עבדך לעוב שזכר בעל המסור), ובודאי שם הבדל מיוחד בין כל אלו השמות, אלא שהמליץ בון עתה אל הענין השנה בכלם, וכבר אמר רד"ק וז"ל ובאשר זכר כל אלה השמות כל אחד בפ' אין דעתו על השם ההוא לבדו, אלא זכר האחד והוא הדין לאחרים, ופעמים זכר שנים בפסוק ע"כ, ואמר עוד ויש בו פסוקים אשר בעת כרה ובכרתו או בכרות אחרות ע"כ, וכמו שלא היו יולאי' מן הלכ בשעם אחת בן אי אפשר גם שיהיו נכנסים בלב בשעם אחת, ולא היתה ח"כ כוונת חבורם שיהיו נקראי' כלם זה אחד זה, כי לא תתפעל הנפש כלל מסך רב של מאמרי מוסר בזה, אלא כפי העת והתבונה שיהי' בס הנפש, תמלא לה שמחה או מרגוע באחד או בקלחם מן המאמרי' הנעימים האלו חזק אופן התקשרותם הוא כמו חרוזי הפנינים הנקבלים יחד בעבור אורי יופים ועונתם. אכן הנה שיהיו משתמשים בחלו מאמרים בימי אבותינו לדעת הרב המתרגם ז"ל אחרי מה שמעתי מסיו בענין ההוא, בזה: אמר, בימים האלו שלא היו עדיין בקיאי' בקביעת דירת' כנימי בניהם, וגם לא היו להם לוחות השנים כמו שיש בידינו עתה, היה דבר קשה מאד לקבוע יום מיוחד לדבר מה בלי לטעות ולשנות היום הנקבע הזה, יהיה דבר הנוגע בכלל העם, כמו הרגלים ושאר הימים הידועים, יהיה דבר הנוגע באיש פרטי בינו ובין חברו, ואם רבו למנוע הססרון והשגיאה היו לריבים לספור יום אחד יום ולראשם בכל אחד מהם כמה ימים שכבר עברו, וראי' לדבר מהגן אבותינו אשר בידינו ע"י הקבלה של מאמר וספרתם לכם ממחרת השבת שאנו מצויבים בכל יום ויום להזכיר בשה כמה ימים וכמה שנועות שכבר עברו מהממשים יום בין פסח ושנועות. והנה אחרי שמכינו היות סבוס פסוקי זה המזמור קע"ו שהוא ג"ב סבוס הימים בחלי השנה חסר אחת (בימי שנת הלבנה הם שג"ד ומחליתם א"ב קע"ז), יראה שהי' זה המזמור רשום בבית ב' ד רובס, והיו משתמשין בו בעין לוח דהיינו שיום הראשון מהמחצית לא היה לריך לסימן, ולמחרתו התחילו לתת סימן במאמר אשרי תמימי דרך, וביום שלאחריו במאמר אשרי נוכרי עדותיו וכן בכלם עד מלאת חכי שנה וחזרו והתחילו. ואולי שהי' להם התחלת החלי האחד בחג הראשון של פסח, והיה קביעת המאמר הראשון ממחרת הפסח, והיו יודעים שביום שיתחיל אות הוי"ן בו בערב יכנס חג השנועות, וביום שיסיים בו אות התי"ו בו בערב יכנס חג הסוכות, וכן כל הפסוקים שהיו לריבים לדעת, והי' להם התועלת הזמני הזה מלבד מה שהחזיקו בכלבם ענין מאמרי המוסר החלו אחת אחת לאהבה את ה' וליראה אותו ולדבקה בו בכל לבבם ובכל נפשם. ואם אין ראוי' לדבר זכר להנהג מהנהוג עוד בשפירת העמר לאמר מזמור ס"ז אשר הספירה ולכוון בכל ערב וערב תיבה אחת מזה המזמור מיוחדת לזה האספר מהימים, ד"ג ביום ראשון אלהים, ביום ב' יחננו וגו', ורבים חושבים לכוון בזה כוונות על דרך הנסתר, והעעם פשוט ונגלה לכל מגיל, לפי שיש בזה המזמור מן אלהים יחנו עד כל חפסי ארץ מ"ט תיבות בסבוס ימי הספירה, וטרם שיודפסו לוחות הספירה המלוי' עתה היו רשמים בהם הימים שכבר עברו לעומר לבלתי ישבח, גם אס ישאל איש לרעהו על המספר הנוהג בזה הלילה יאמר לו הסימן השייך לו באחת מן התיבות הנ"ל, כדי שלא לבטל הכרחה בידוע:

קִיט (ג) אף לא פעלו עולה. אפ"ם שלח פעלו עולה אין שנים שלם אף"ב בדרכיו הלכו וכן הוא אומר (לעיל ל"ה) סור מרע ועשה טוב אפ"ם שאתה סור מרע אין הכל שלם אף אם תעש' טוב (מדרש אגדה): (ה) אחלי יכנו דרכי. אל"ף יסוד בתיבה הנופל ממנו לפרקי' כמו אל"ף שבאחותי באזני' (אזני י"ג) ואל"ף של אסוף שמן (מלכים ב' ד') אחלי תפלותי אלו הן שיכנו דרכי וכן (שם ה') אחלי אדוני לפני הנביא אשר בשמרון וי' לורכי אדוני להתפלל שילך לפני הנביא אשר בשמרון ולשון אזני' שו"הייט בלע"ז באדם האומר הלוואי והייתי נביא וחכם: (יא) בלני לפנתי לא נתתיה להשחכת ממני: (טו) אשתעשע. אשתעשע כמו ישעה האדם אל גושהו (ישעיה י"ז) וא ישעו בדברו שקר

ב א ו ר

(ג) אף לא פעלו עולה, הם זה-לכיס בדרכיו בודאי לא יפעלו עולה, וטעם אף בקושטא, כי כן תרגם אינקלס על מאמר אף כי אמר אליהם (בראשית ג') נקושטא ארי וגו', וכן ת"י נאן ברם לא עבדו שקרא, והוא תרגום של מלת אך טוב לישראל וחבריו: (ד) אחלי, מענין ויחל משה והאל"ף נוספח (רד"ק) כמו אחליע"מ אשרי האיש, כלומר

(ג) אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו:
 (ד) אתה צויתתה פקדיה לשמר מאד:
 (ה) אחלי יכנו דרכי לשמר חקיה:
 (ו) או לא אבוש
 בהביטי אל כל מצותיה:
 (ז) אודה בישר לבב
 בלמדי משפטי צדקה:
 (ח) את חקיה אשמר
 אל תעובני עד מאד:
 (ט) במה יזכה נער את ארהו
 לשמר בדבריה:
 (י) בכל לבי דרשתיה
 אל תשגני ממצותיה:
 (יא) בלבי צפנתי אמרתה
 למען לא אחטא לך:
 (יב) ברוך אתה יהוה למדני חקיה:
 (יג) בשפתי ספרתי כל משפטי פיך:
 (יד) בדרך עדותיה ששתי
 בעל כרחי:
 (טו) בפקודיה אשיחה
 ואביטה ארהתי:
 (טז) בחקתיך אשתעשע
 לא אשכח דברך:

גמל קמ"ן בלא אס"פ. פת"ח באתנח

ה מ ע ר

(ג) אף לא פעלו, מנהג הלשון (והוא מתנגד לחקי לשונות אחרות) להגיד לפעמים את הזומר תחלה

תהלים קיט

(ג) דוּא אִין זײנען וועגען וואַנדעלן,
(אײבען קײנע באַוהײט אױם.

* * *

(ד) פֿעראַרדנונגען האַסט דואַ ע־טהײלט,
(דאַס מאַן מיט אײפֿער אױף זײַ האַלטע.

* * *

(ה) אַך! געלאַנגע מיין בעשטרעבען,
(דאַס אײך הײעלטע דײן געזעטץ!

* * *

(ו) שױאַ אײך אַללײן אױף דײנע געבאַטהע,
(זאָ ווערדע אײך נײע צו שאַנדען ווערדען.

* * *

(ז) אײך לערנע דײנע אורטהײלסשפּריכע,
(אונד דאַנקע דיר מיט גראַדעם הערצען.

* * *

(ח) האַלטען ווײלל אײך דײן געזעטץ;
פֿערלאַס מיך נײמערמערהר!

(ט) ווײא קאַן אײן ינגלינג גליקליך זײן?
ווען ער זיך העלט נאָך דײנעם וואַרטע.

* * *

(י) פֿאַן גאַנצעם הערצען זוכ' אײך דײך;
לאַס מיך נײכט פֿעהלען פֿאַן דײנעם געבאַטהע.

* * *

(יא) דײנע רעדע פרעג' אײך מײנעם הערצען אײן,
אױף דאַס אײך ווידער דײך נײע זינדיגע.

* * *

(יב) געלאַבט וויסט דואַ, אָ עווײגער!
(לעהרע מיך דײן געזעטץ!

* * *

(יג) מיט מײנען ליפּפען ריהמע אײך
(דוּא ריכטערשפּריכע דײנעם מונדעם.

* * *

(יד) אײך פֿרײע מיך דײנער צײגניססע,
ווײא אײבער שעטצע אַללערלײא.

* * *

(טו) דײן געבאַטהע אײזט מיין געשפרעך;
נאָך דײנען-וועגען שױא אײך שמעטס.

* * *

(טז) דײן געזעטץ אײזט מיין ערגעטצען;
דײן וואַרט פֿערגעס' אײך נײע.

באור קו

בלו' כל חסדיו ורובו ושאתי
שיכורו דרכי (ראב"ע), וכן
אמר רש"י ז"ל לשון חזליות
סוהיט בלע"ז ובל"א (ויין
וואונט), כלדס האזער
הלוואי והייתי נביא וחכם,
וכן תרג' הרב במלת הנקשה
והתחנה (תך): (ו) או,
מוסב לאחריו, אז כשאניט
אל מכותיך ללכת בהם לא
אבוז, ואם יבוא עלי מה
שיבוא, כי בטוח אני באלה
שכל הבא לי מאך הוא
לטובתי: (ז) אידך וגו',
כי יש שמודים לחל ועוברי'
אותו מזמת יראה לבלתי
ירע להם אבל אני בלמדי
שכל משפטך הם לזק חודך
ביושר לבב מתוך אהבה
ונכפס חסדי: (ט) במה,
תשובתו בלדו, לשמו' בדבריך.
(יד) עדותיך, ח' מסקין וי"ו
זה המזמור וסימן בד"ה
מנפנ"ר, ואמרו קלתם
שהטע' על הנכוחי' המעידי'
חכמת הנורא יתעל' כאמרו
השמים מספרים כבוד אל:
(טז) אשתעשע, ענין
התעסקות בחשק ובתרון:

המעמר

תחלה ואחרי כן את הקל
כמו יחי ראובן ואל ימות,
וכבר העירותי על זה בכמה
מקומות גם בספר הזה.
(ה) אחלי, הוא אס בפלס
ארכה וענינו תפלותי
ותחנותי הנה כי יניו
דרכי וגו', ובמקום אחר
מלאנו אַחֲלִי (מלכ"י ב' ה'
ג'), ואולי הוא היחיד מאס
זה ובא יו"ד במקום ה"א.
אחלי, פירש רש"י לשון
אחליות סוהיט בלע"ז;
souhait (וואונט,
פערלזחנגען) ובמ"כ לועז' ג"כ
אחלי סוהיידמ"נס (ול"ל
כמו באן) ופי' זו היא בקשה
שהוא לריך לה (ד"ה).

טהוע

שקר (שמות ה'): (יז) גמול על עבדך - דבר שאחיה בו בגמול חסדך: (יח) נפלאות מתורתך - דברים המכוסים בה שאינם מפורשים בה: מתורתך נפלאים מפירושי תורתך שאינם מפורשים בה (מלאתי): (יט) גר ארצי בארץ. ימים מועטים: אל תסתר ממני. מלותיך הנובלמות שאוכל לקיימם שאם לא עבדו אימתי: (כ) גרסה. משתכרת נפשי מחמת תאוה כמו (ויקרא ב') גרש כרמל. ומנחם חזר לתאבה עם מתאב אנכי את גאון יעקב (עמוס ו') ושניהם לשון שזר: (כב) גל מעלי. לשון גלגול כמו ויגל את האבן (בראשית כ"ט): (כג) כי נדברו. אע"פ שמלכי העובדי כוכבי ומזלות מתלוצצים עלי שאני עוסק בזרה בידך שעשועי עסקי: (כד) חייני כדברך. כמו שהבטחתיני על ידי נחן הכניא טובה: (כו) ספרתי. לך את לרכי ואת סטאתי ואתה עניתני: (כח) דלפה נפשי. נטפה כלומר נחסר והולכת

באור

(יז) גמול וגו', כי הלוות המטרודות את האדם ימנעו אותו לפעמים מלכת בדרך הישר כראוי: (יח) גל עיני, ענינו גלה, גל מעלי דלקמן ענינו גלל: נפלאות, מלאון כי יפלא ממך דבר, כלומר דברים המכוסים בה שאינם מפירשי (רש"י): (יט) גר אנכי בארץ, האדם דומה בזה הצולם לגר שאין לו מעמד במקום מנוחתו, ולכן אל תסתר ממני מלותיך, כי לא

- (יז) גמול על-עבדך
- אחיה ואשמרה דברך:
- (יח) גל-עיני ואביטה נפלאות מתורתך:
- (יט) גר אנכי בארץ אל-תסתר ממני מצותיך:
- (כ) גרסה נפשי לתאבה אל-משפטך בכר-עת:
- (כא) גערת זדים ארורים השגים ממצותיך:
- (כב) גל מעלי הרפה ובוז כי עדתך נצרתני:
- (כג) גם ישבו שרים כי נדברו עבדך ישיה בהקיקה:
- (כד) גם-עדתיך שעשעי אנשי עצתי:
- (כה) דבקה לעפר נפשי חייני כדברך:
- (כו) דרכי ספרתי ותעניני למדני הקיקה:
- (כז) דרך-פקודיך הבינני ואשיחה בנפלאותיך:
- (כח) דלפה נפשי מתוגה קיימני כדברך:
- (כט) דרך-שקר הסר ממני ותורתך חנני:

תהלים קיט

באור קו

- (ח) טהוע דיינעם דיענער וואָהל! דאָס איך לעבע, אונד האַלטע דיינע וואָרטע.
- (יח) עראָפֿענע מיינע אויגען מיר, דאָס איך דיא וואונדער דיינער לעהרע שויע.
- (יט) איך בין איין פילגרים היער אויף ערדען; פֿערברג מיר דיינע געבאָטהע ניכט!
- (ג) מיין געמיטה שטרעכט זעהנווֿכטספֿאַלל נאָך דיינען רעכטען אַללע צייט.
- (נא) דוא שילטסט, דיין פֿלוך טריפֿעט שטאַלצע, דיא פֿאָן דיינען געבאָטהען ווייבֿען.
- (כג) ווענדע פֿאָן מיר שמאַך אונד האָהן, דען דיין צייגנים היטע איך.
- (נג) לאַס אויך פֿירשמען זיך בעשפּרעכען ווידער מיך, דיין פֿערעהרער דענקט נור דיין געזעטן.
- (נד) דיינע צייגניססע זינד מיין ערגעטצען; מיט איהנען פֿלעגע איך ראַטה.
- (כה) אַם שטויבע קלעכט מיינע זעלע, בעלעכע מיך נאָך דיינער פֿערהייסונג.
- (נו) איך ערצעהלע מיינע וועגע, דוא ערהערעסט מיך; אונטערווייזע מיך אין דיינען געזעטצען.
- (נז) לאַס מיך איינזעהען דיינער פֿעראָרדנונג ווייזע, נאָכדענקען איבער דיינע וואונדערווערקע.
- (נח) מיין געמיטה פֿערשמאַכטעט פֿאַר בעטריבנים; ערקוויקקע מיך נאָך דיינער פֿערהייסונג!
- (נט) פֿיהר מיך אַב פֿאַן פֿאַלשעם וועגע! בעגנאָדיגע מיט דיינער לעהרע מיך!

לא אדע יום נסעי(הרד"ק).
 (כ) גרסה, מענין גרס
 כרמל, כלומר כמעט נשברה
 נפשי מרוב תאותי אל
 משפטיך בכל עת (הג"ל),
 והרב תרגם כפי הענין:
 לחאבה, מקור מן תאבתי,
 או שם ע"מ תאוה, כי שרשי
 אוה ואבה דומים בענינים:
 (כא) ודים ארורים, יקראם
 על שם סופס כלומר גערת
 זדים השוגים ממלותיך והם
 ארורים מגערתך כן שכל
 הרב לתרגם: (כג) גם,
 ענינו אף על פי: שרים,
 הנוכח שהט' על שרי שאלו:
 בי גדרו, כמו ותדבר מרים
 בזשה: (כד) אנשי עצה,
 ד"מ, כלומר שמהם יקח
 עלה איך יוהג בעולם:
 (כו) דרכי ספרתי, כלומר
 חפלי ועניני שהייתי רוכה
 לעשות כמו שאמר וישאל
 דוד זה, ותענני כמה
 פעמים, ענני גם בזאת
 הנקש' למלני מקיך (מדברי
 הרד"ק): (כח) דלפה,
 נעפה, כלו' נחסר' והולכת
 (רש"י): כדברך, מחלתי ואני
 ארפא (הראב"ע):
 משפטיך

המעמר

(כ) גרסז, ביאור מלה
 זאת דמוק קלת נהמבארים
 שלפנינו ויותר נכון לומר כי
 גרס הוא בחלוקה הידוע מן
 גרס ובא בקל, כמו ויגרשו
 מימיו רפס וטיט (ישעי' כ"ו
 כ') ולמ"ד לתאוה כמו הרגו

איך

לאזנר וראוי לתרגם: (פֿערטייכט האַט מיינע זעלע יעדע זאט, הינטערעכענר לז דיין געז
 באַט-נור וויטוערער). (כו) ותענני, אולי יתכן לאמר כי ותענני הוא כמו אודך כי עניתני
 (למנלה קי"ח כ"ח), לענות בן(קהלת ג' י') שזא שרש זה בהוראת עינוי בבנין הקל ומקב על הכתוב
 שלמעלה דנקה לעפר נפשי נח קימני כדבריך, ספרתי את דרכי חיי וראיתי כי עניתי מאד ממך,
 אולם זה היה ללמדני מקיך על דרך אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו. (כח) דלפה,
 הרמב"מ מן תרגם (זיין געמיטה פֿערשמאַכטעט) וזה קלת נגד הוראת שרש דלף, וע"פ מה שכתב
 הראב"ע וז"ל: דלפה נפשי בחליי כתמם כמו דלף טורד על בן קימני כדבריך, ע"כ, ראוי לתרגם:
 (זיין חיינערעם לערפֿזיעסט פֿאַר קוואַטער) וע"ז מוסב קימני על סיבור חלקים הנמסים והנפרדי'
 מכובד

והולכת: (ל) משפטיך שויתי. שמי עבמי למשפטיך ודנקתי בעדותיך לבחור בדרך אמונה לך אני שאל דרך שקר הסר ממני: (לג) ואלרנה עקב. אשמרנ' בכל מעגלותיה ועקבי נתיבותיה ל' עקבי טראל"ש בלע"ז: (לח) הקם לעבדך אמרחך. אשר הנטחתי: אשר ליראתך. שאהיה אני ורעי יראי שמך שעל מנת כן הנטחתי אם ישמרו בניך את דרכם וגו' (מלכים א' ב'): (לט) העבר חרפתי. מחול לי על אותו עון ושוב לא יוכלו אויבי לחרפני בו: כי משפטיך טובים. וכבר אני מקבל עלי לשלם הכנס' ארבעתים: (מא) ויבאוני תשועתך תבא לי באמרתך שהנטחתי

המעמר

מנוכד היגון. (ל) דרך אמונה, פיר' נחמד שמעתי בזה מאת הגאון מהרל"ש נ"י והוא כי כון דוד המלך לאמר לא גבה לבי לחקור אחרי מכותיך אזיהו מהם טובים ומועילים ברב או במעט כי אם האמנתי בכלם ולא נדקתי אחריהם, וראוי לתרגם: (דען וועג דעס גלויבענס ווההוטע חיק חונד גלייך געפחכטעט ווער איר יעדעס דיינער גבן: טהע). (לג) עקב, טראל"ש בלע"ז; עיין לעיל ע"ז כ'. (ד"ה).

- (ב) דרך אמונה בחרתי משפטיך שויתי:
- (ג) דבקתי בעדוהיך יהוה אל-תבישני:
- (ד) דרך-מצותיך ארוץ כי תרחיב לבי:
- (ה) הורני יהוה דרך חקיך ואצרנה עקב:
- (ו) הבינני ואצרה תורהך ואשמרנה בכל-לב:
- (ז) הדריכני בנתיב מצותיך כי-בו חפצתי:
- (ח) הט-לבי אל-עדוהיך ואל-א-בצע:
- (ט) העבר עיני מראות שוא בדרךך חייני:
- (י) הקם לעבדה אמרתך אשר ליראתך:
- (יא) העבר חרפתי אשר יגרתני כי משפטיך טובים:
- (יב) הנה תאבתי לפקודיך בצדקתך חייני:
- (יג) ויבאני חסדך יהוה תשועתך כאמרתך:
- (יד) ואענה חרפי דבר כי-בטחתי בדברך:

ת ה ל י ם ק י ט

ב א ו ר ק ה

(ב) איך וועהלע מיר דען וועג דער טרייע,
פֿערנלייכע דיינע ריכטערשפריכע.

(בא) איך האַנגע דיינען צייגניססען אָן.

הערר! לאַס מיך נייע צו שאַנדען ווערדען!

(בב) איך לויפֿע דיינער פֿאַרשריפֿט באַהן.

דען דוא ערווייטערסט מיר דיא ברוסט.

(בג) צייגע מיר, אָ עוויגער! דיא לויפֿבאַהן דיינער רעכטע,
זאָ ווייכט נייע מיין פֿום פֿאַן איהר.

(בד) אונטערריכטע מיך, דאַס איך בעפֿאַלגע דיינע לעהרע,
אונד האַלטע זיא פֿאַן גאַנצעם הערצען.

(בה) לייטע מיך אין דיינער פֿאַרשריפֿט שטייגע,
דען מיין פֿערלאַנגען איזט נאָך איהר.

(בו) (לענקע מיין געמיטה צו דיינען צייגניססען,
פֿאַן אַללער האַכזוכט פֿערן.

(בז) ציעהע מיינע בליקקע אַב פֿאַן אייטלעם וואָהן!
לאַס מיך ערקוויקונג נור אין דיינען לעהרען פֿינדען.

(בח) ערפֿיללע דיינעם דיענער דיא פֿערהייסונג,
דיא דענען ווערדען זאָלל, דיא דיך פֿירכטען.

(בט) ווענדע פֿאַן מיר אַב דיא שמאַד, דיא איך בעזאָרגע,
וואָהלטהעטיג זינד יאָ דיינע רעכטע.

(מ) איך זעהנע מיך נאָך דיינער פֿאַרשריפֿט,
ערקוויקקע מיך נאָך דיינער גערעכטיגקייט.

(מא) דיינע גנאָדע, עוויגער! לאַס מיר ווידערפֿאַהרען,
דיינע הילפֿע, נאָך דיינער פֿערהייסונג.

(מב) דאַס איך ערווידערע מיינעם לעסטערער,
דען איך פֿערלאַס מיך אויף דיין וואָרט.

נים

(ל) משפטיך שויחי, אני
מזה ומעריך אותם זו נגד
זו, ונמלאו כלם נכחים
וישרים: (לב) דרך וגו',
ד"מ, כי מתולדות האדם
בשירון יקצר רוחו ותכבד
הנשימה מה שהוא מזיק
למרוחת הדם שמקורו בלב,
ולחפך בהרמת הלב על
ידי קלות הנשימה יהיה
עונג גדול לנפש, ואמר
אמנם דרך מכותיך אני
אוהב לרוץ כי בה תרחיב
לבי, ולא די שלא אשיג
לער מזה אבל גם אתענג
בו יותר: הרחיב, תי"ו
כנוי לנסתרת ומוסב על
דרך שהוא לינקבה לפעמים
כידוע: (לג) ואצרנה עקב,
אשמרנה בכל מעגלותיה
ועקבי נתיבותי, לשון עקבי'
טרא"כעם בלע"ז (רש"י)
ונל"א (פוטטחפפֿען),
ואמר בלשון ימיד, שאפילו
במקום עקב אחד לא יעזוב
אותה, וטעם המאמר
ואלרנה נלירת עקב, נטעם
ותאבדו דרך, והדומה:
(לח) אשר ליראתך,
אמרתיך אשר נטחת להיות
עקב היראה אותך, והרב
תרג' כפי הענין: (לט) העבד
חרפזי, לדעת רד"ק מחונכ
למקרא שלפניו כלומר הקס
מה שהנעזחני, להקיס
המלכות לבני אחרי, ואמר
זה בקש שלא יהיה לשון
לו אותו האון שהוא חרפתי
לבניו: אשר יגורתי, שתבוא
אלי ע"ס מדת הדק: כי
משפטיך טובים, לפנים
מארת הדין ולא תעניש
את האדם כפי העונש
הראוי לו דוקא, וזה שתרגם
הרב טובים (ווקהלטהע)
טיג): (מא) ויבאוני, הוי"ו
אינו לחבור הענין כי אם
בעבור סדר האותיות, יטעם

הכנוי נטעם היקרך דברי: חסדך, חסר יו"ד הרבים מהמכתב תשועתך וחסדך ינאו אלי כאשר
הנעזחתי (רד"ק): (מב) ואענה חורפי דבר, האומר אין לו ישועתה באלהים (ראנ"ע ורד"ק):

(מג) וְאֶל-תְּצַל מִפִּי דְבַר-אֱמֶת עַד-מְאֹד

כִּי לְמִשְׁפָּטֶיךָ יִחַלֶּתִי:

(מד) וְאֶשְׁמְרָה תּוֹרָתְךָ תָּמִיד

לְעוֹלָם וָעֶד:

(מה) וְאֶתְהַלֵּכָה בְּרַחֲבָהּ

כִּי פִקְדֵיךָ דִרְשָׁתִי:

(מו) וְאֶדְבַרְהָ בְּעֵדוּתֶיךָ

נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֶבֹשׁ:

(מז) וְאֶשְׁתַּעֲשַׂע בְּמִצְוֹתֶיךָ

אֲשֶׁר אֶהְבֵּתִי:

(מח) וְאֶשָּׂא כַפִּי אֶל-מִצְוֹתֶיךָ

אֲשֶׁר אֶהְבֵּתִי וְאֶשִׁיחָה בְּחֻקֶיךָ:

(מט) זְכַר-דְּבַר לְעַבְדְּךָ

עַל אֲשֶׁר יִחַלֶּתִנִּי:

(כ) זֹאת נְהַמְתִּי בְּעֵנָי

כִּי אָמַרְתָּה הִיתִנִּי:

(כא) זָדִים הִלִּיצְנִי עַד-מְאֹד

מִתּוֹרָתְךָ לֹא נָטִיתִי:

(כב) זְכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ מֵעוֹלָם

יְהוָה וְאֶתְנַחֵם:

(כג) זָרַעְפָּה אֶחֱזַתִּנִּי מִרְשָׁעִים

עֹזְבֵי תּוֹרָתְךָ:

(כד) זְמֵרוֹת הָיוּ-לִי חֻקֶיךָ בְּבַיִת מְגוֹרָי:

זכרתי

שהצטחתי: (מג) ואל תצל מפי דבר אמת. ואל תבדל מפי דבר אמת כמו ויכל אלהים את מקנה אבינו (בראשית ל"א) (מלאתי): דבר אמת עד מאוד. בכל הוראותי ובכל דיני שלא אכש' בהם: יחלתי. קויתי: (מה) ואתהלכה ברחבה. בהלכה מרווחת ופושטת בישראל: דרשתי. בקשתי: (מט) זכר דבר. אשר יחלתי ע"י נתן הנביא לעבדך: (כ) משפטך מעול'. שאתה מביא יסוריך וחחר משמתך וסולח ועל כן

באור

(מג) ואל חצל מפי, אל תבדל מפי דבר אמת כמו ויכל אלהים את מקנה אבינו (רש"י). וזה ההנחה הראשונה מזה השורש, והסוראה השנייה היא ההבדלה מרעה זה הענין המלטה: עד מאד, אני מבקש מאתך שאל תצל מפי דבר אמת (רד"ק). וכן הוא דעת ראב"ע, ולזה כוון הרב בתרגומו (כ"ט יח וגו'). אמנם לדעת הרב אבן ישיא הוא מוסב למטה, כי עד מאד תמיד יחלתי למשפטך, וזה נגד הסברא. ויש עוד לבאר הטעם, לפי שהטעות והשגיות היא כמוכרח מתולדות שכל האנושי בעל תכלית, בקש מאת ה' שלפחות אירחיקהו הרחק מאד מדרך האמת: (מט) זכר לעבדך דבר, שהצטחתי: על אשר יחלתי, ותחסר מלת לו, יחלתי

ה מ ע ר

(כא) הליצוני, עיין בבאור, ואולי יש לומר כי ענינו זדים הליצוני נתנו אותי ללץ בעיני כל העם ואני

ת ה ל י ם ק י ט

(מג) נים יא דער וואַרהרײט וואָרט אויס מײנעם מונדעניכט, דען איך פֿערטרויע דײנען רעכטען;

(מד) אונד ווילל האַלטען דײנע לעהרען, עױגליך אונד אײממער.

(מה) איך וואַנדלע אין ווײטעם רוײמע, דען איך שטרעבע נור נאָך דײנער פֿאַרשריבט.

(מו) פֿאַן דײנען צײגניסען שעמ' איך מיך ניכט, פֿאַר קעניגען צו שפרעכען.

(מז) מײן ערגעטצען אױט אין דײנען געבאָטהען, דיא איך אײנניגסט ליעבע;

(מח) מײנע הענדע שטרעק' איך אויס, נאָך דײנען זאָ געליעכטען לעהרען, (אונד דענקע נאָך אײבער דײן געזעטץ.

(מט) דענקע דײנעם קנעכטע יענעם וואָרט, — אויף וועלכעם דוא מיך ליעסעסט האָפֿען.

(נ) דיעזעס אױט מײן טראַסט אײם לײדען; נײעם לעבען גיבט מיר דײן פֿערהײסען.

(נא) זאָ זעהר דיא שטאַלצען מײנער שפּאַטטען, איך ווײכע ניכט פֿאַן דײנער לעהרע.

(נב) איך דענק' אַן דײן געריכט פֿאַן אַנבעגן, עױגער! אונד פֿינדע טראַסט.

(נג) באַנגע ווירד מיר בײא פֿעררוכטען, דיא דײן געזעטץ פֿערלאַסען.

(נד) מײן געזאַנג זינד דײנע רעכטע, (אײם הױזע מײנער וואַלפֿאַרטה.

אויך

ב א ו ר ק ט

יחלתי לו, והוא יולא לשני פעוליו (מדברי הראב"ע), ולפי על אשר הוא נתינת הטעם לפי שיחלתי, וכן נראה דעת רד"ק ושאר המפרשים. אמנם הנכון שלא תחסר שום מלה, וטעם המחמר זכור לי הדבר אשר יחלתי עליו, וזה ענין על אשר (אויף וועלכעם) כמרגום הרב, נהיות שכבר ידוע שיחוס על ואל יבואו לפעמים זה תחת זה: (ג) זאח, שהנטיחתי היא נחמתי בעניי, ואמרתך היא חייחתי בלרות, כן הוא לדעת הר"ם, והוא א"כ כפל ענין במלו' שונות, וטעם כי לאמת, אמנם לדעת הראב"ע טעם כי במשמעו זאת נחמתי בעניי שאמרתך חייחתי כבר כמה פעמים ועוד תוסיף להושיעני: (נא) ודים הליצוני, אף ע"פ שזדים הליצוני התלולכו בי כמו נגעניך נגעניך (הראב"ע): (נב) משפטך מעולם, שאתה מניא יסורין וזכור מחמתך וסולח ועל כן אתנחם, (רש"י), וכן הוא דעת הרד"ק, וראב"ע אמר זכרתי משפטי' שעשית בזדי' כמוהם ע"כ, והבזכר ינחם: (נג) ולעפה אהותני מרשעים עובי תורחך, בשאזכור מה סופם והעונש הקשה המונן להם: (נד) בבית מגורי, במקומו' שהייתי מתגורר וגולה בהם וכמו שאמר ראב"ע האדם בבית מגוריו (כלומר בגלו')

ה מ ע ר

ואני נקי וישר ולא נטייתי מתורתך. (נג) ולעפה, כבר כתבתי למעלה (שיר י"א ו') כי הוא מענין זעף והלמ"ד נוסף כמו רי"ש שרביט שרעף, כי שרשם שנט שרעף. (נד) בבית מגורי, אולי יש לומר כי מגורי הוא כנוי לאויבים כמו תקרא כיום מועד מגורי מסניב (איכה ב' כ"ב) וענינו גם כהיותי בבית מגורי ונכנסם לא יראתי כי יהרגוני ולא נפלה עלי אימה וכמד כי חקך היו לי זמירות, ונזה מבוון הכתוב יותר עם רעיו שלפניו ושלאחוריו.

עודני

כן אהנחם: (גח) זכרתי
 בלילה. בעת לילה ואפילה:
 (גו) זאת היתה לי.
 עטרת ההולמ' אותי לי
 לעדות ולזרעי הראוי
 למלוך בשב' שפקודיך נלחתי
 כך דרשוהו חכמי ישראל
 (מלאחי): (גו) לשמ' דבריך.
 קיום דברך שיחלחני בכך
 אתה חלקי: (גח) חליתי
 פניך. בלשון חלקי ה' אמרה
 נפשי על כן אחיל לו (איכה
 ג'): (גט) חשבתי דרבי.
 הפסד מזה כנגד שכרה
 ושכר עבירה כנגד הפסדה
 לפיכך ואשיבה רגלי אל
 עדותיך כי ראיתי שהיא
 הטובה שכולן: (סא) חבלי
 רשעים עוהוני. סיעות של
 רשעים שללוני כמו (בראשי'
 מ"ט) יאכל עד. כך חזרו
 מנחם. ויש לפותרו לשון
 עוד כלומר נוספו ורבו עלי:
 (סו) טרם אענה. אותך
 במלותיך טרם הגיחתי בהם
 בבתי מדרשו' אני שוגג בהם
 וחוט' ועת' משנעניתי בהם
 תורתך שמרתי שהמדרש
 מלמדני לסור מן העבירה
 לכן אני מבקש ממך טוב
 טעם ודעת למדני: אענה.
 לשון שונה והוגה בבית
 המדרש הוא כמו תען לשוני
 אמרתך וכן (מלאכי ב')
 יכרת ה' לאיש אשר יעשה
 ער ועונה מאהלי יעקב ער
 בחכמים ועונה בתלמידים:
 טזו

המעמר

(סא) עודבני, עיין בבאור,
 אולי הוא פיעל משרש עוד
 בהורא' עדות ע"ד השלמים
 ובהורא' אחת עם העידוני
 ויבוא' חבלי רשעים (כמו חבל
 כביאי') העידו כי כי רשעתי
 (כמו בפסוק נ"א) ובאמת
 מתורסך לא נעיתי.

- (נה) זכרתי בלילה שמך יהוה
 ואשמרה תורתך:
- (נו) זאת היתה לי כי פקודיך נצרתתי:
- (נז) חלקי יהוה אמרתתי
 לשמר דבריך:
- (נח) חליתי פניך בכל לב
 חנני באמרתך:
- (נט) חשבתי דרכי
 ואשיבה רגלי אל עדותיך:
- (ס) השתי ולא התמהמהתי
 לשמר מצותיך:
- (סא) חבלי רשעים עודדני
 תורתך לא שכחתי:
- (סב) הצות לילה אקום להודות לך
 על משפטי צדקך:
- (סג) חבר אני לכל אשר יראוך
 ולשמרי פקודיך:
- (סד) חסדך יהוה מלאה הארץ
 חקיקה למדני:
- (סה) טוב עשית עם עבדך
 יהוה בדברך:
- (סו) טוב טעם ודעת למדני
 כי במצותיך האמנתי:
- (סז) טרם אענה אני שגג
 ועתה אמרתך שמרתתי:

ת ה ל י ם ק י ט

(נה) אויך נאַכטס דענק' איך אָן דיינען נאַמען,
עוויגער! אונד האַלטע דיינע לעהרע.

(נו) (דעם וואַרד מיר צו טהייל,
דאַם איך האַלטע דייך געבאַטה.

(נז) איך שפרעכע: גאַטט! מיין ערכנוט איזטס,
דאַם איך האַלטע דיינע וואַרטע.

(נח) איך פֿלעהע דיר פֿאַן גאַנצעם הערצען;
זייא מיר גנעדיג נאָך דיינער פֿערהיים נג.

(נט) איך דענקע מיינעם וואַנדעל נאָך,
אונד קעהר אום צו דיינעם צייגנים.

(ס) איך איילע אונד זיימע ניכט,
צו האַלטען דייך געבאַטה.

(סא) מיך אומגעבען דער פֿעררועטען שטריקע,
אַלליין דיינע לעהרע פֿערגעס' איך נייע.

(סב) איך שטעהע אויף ציר מיטטערנאַכט, אום דיר צו דאַנקען,
פֿיר דיינע אַלגערעכטען שפֿייע.

(סג) איך האַלטע מיך צו אַללען, דיא דיר עהרען,
דיא דיינע בעפֿעהלע היטען.

(סד) דער ערדקרייז איזט פֿאַלל דיינער גיטע;
גאַטט! לעהרע מיך דייך געזעטץ!

(סה) דוא האַסט דיינעם קנעכטע וואַהלגעטהאַן,
גאַטט! נאָך דיינער פֿערהייסונג.

(סו) לעהרע מיך פֿערשטאַנד אונד איינוויכט,
דען איך גלויבע דיינען געבאַטהען.

(סז) עה' איך ליידען מוסטע, האַב' איך אָפֿט געאיררט,
נון אַבער האַלטע איך דייך געבאַטה.

הולד:

ב א ו ר ק י

משתומם וההפך זמירות
ע"כ, או שהעצם על ימי
קיי הנלי כמו שאמר גר
אנכי בארץ זלזה נוטה
חרגו' הרב ז"ל: (נה) זכרתי
בלילה, אפילו כלילה
כשאחרים ישנים, או בעבור
שהלילה מסוגלת למחשבות
רמות ועמוקות על ידי
ההתבודדות. אמנם לדעת
רש"י ז"ל מלת כלילה כאן
כוני לנרה ואפילה, ויהיה
המאמר נעין הפסוקים
הקודמי': (נו) ואה, הטובה
בחולדתי שפקודיך נלרתי
(מדברי ראב"ע), או ענינו
זאת הנחלה היתה לי:
(נז) חלקי וגו', מלת ה'
הקריאה לניכח (פֿאָקאָטי)
פֿום) וזעור הכתוב אהה
ה'! הנה אמרתי שכל חלקי
הוא לשמור דכריך בן חרגס
הרב. והמפרשים הדחיקו
הטעם שלא לצורך:

(נח) חשבתי דרכי, הפסד
מלזה כנגד שכרה ואכר
ענינה כנגד הפסדה, לפיכך
ואשיבה רגלי אל עדותיך,
כיראתי שהיא הטובה שנבולן
(רש"י): (סא) עודני, אין
לו ריע, לדעת קצתם ענינו
שללויני מן יאכל עד,
ולדעת רש"י יש לפותרו
מלשון עוד כלומר נוספו
ורכו עלי, וראב"ע אחר
ועצמו אס אחווי חנלים
כחבלי רשעים הראוים לבוא
עליהם מ"מ תורתך לא
שבחתי. והרב אכן ימייא
אמר שהוא כמו עוחוני כי
אותיות דטלנ"ת מתחלפות,
ו"ל כי הרשעי' היו שכנידי'
עלי כאנים לעות אותי
מדרך הישר והם לא יכלו

לי כי תורתך לא שבחתי ע"כ, והנכון שענינו הפוך כמו וערוני כלומר שכנוני, וכן ת"י שתכנשו
כלי, וטעם חבלי רשעים מוקשי רשעים, או להדיחו או להנקם ממנו, וכן חרגס הרב:
(סד) חסדך וגו', אנה ה' מחסדיך אשר מלאו הארץ משוך עלי חסד ללמדני חקיק (אכן ימייא):
(סה) טוב עשית עם עבדך, אפי' נשעה שיסרת אותי, כי (סז) טרם אענה אני שוגג,
וכת"י עד לא אסמגיף אנה שלי, וכמו שאמר להלן טוב לי כי עונתי למען אלמד חקיק, וכן
חרגס הרב:

(סח) טוֹב־אַתָּה וּמְטִיב לַמִּדְנֵי חֻקֶיךָ:

(סט) מִפְּלוֹ עָלַי שֶׁקֶר זָדִים

אֲנִי בְּכָל־לֵב וְאֶצֶר פְּקוּדֶיךָ:

(ע) מִפֶּשַׁע כַּחֲלָב לִבִּם

אֲנִי תוֹרַתְךָ שֶׁעָשִׂיתִי:

(עא) טוֹב־לִי כִי־עָנִיתִי

לְמַעַן אֶלְמַד חֻקֶיךָ:

(עב) טוֹב־לִי תוֹרַת־פִּיךָ

מֵאֲלֹפֵי זָהָב וְכֶסֶף:

(עג) יְדִיךָ עָשׂוּנִי וַיְכַוְנֵנִי

הַבִּינֵנִי וְאֶלְמַדָּה מִצֻּוֹתֶיךָ:

(עד) יִרְאֶיךָ יִרְאוּנִי וַיִּשְׂמְחוּ

כִּי לְדַבְרֶךָ יַחֲלֹתִי:

(עה) יִדְעֵתִי יְהוָה כִּי־צָדֵק מִשְׁפָּטֶיךָ

וְאִמּוּנָה עָנִיתָנִי:

(עו) יְהִי־נָא חֶסֶדְךָ לְנַחֲמֵנִי

כְּאִמְרַתְךָ לְעַבְדְּךָ:

(עז) יְבִאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאַחִיָּה

כִּי־תוֹרַתְךָ שֶׁעָשִׂיתִי:

(עח) יִבְשׂוּ זָדִים כִּי־שֶׁקֶר עֲוֹתוֹנִי

אֲנִי אֲשִׁיחַ בְּפִקְדֶיךָ:

(עט) יִשׁוּבוּ לִי יִרְאֶיךָ וַיִּדְעוּ עֲדוּתֶיךָ:

(פ) יְהִי־לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶיךָ

לְמַעַן לֹא אֶבּוֹשׁ:

(סט) טפלו עלי שקר. חזרו עלי שקר וכן ותטפל על עוני (איוז י"ד): (עא) טוב לי כי ענית. שנתסרת ועונתי למען אשיב מדרך רעה ואשמור חקיך. בפירושים אחרים מלאתי בן טוב לי כי עונתי וגו' טוב היה בעיני כשהייתי סופל יסורים כדי ללמוד חקיך כשהייתי לומד תורה בצער: (עד) יראיך יראוני. בטובה וישמחו כי כגמולי גמול' שהרי מיראיך אני ולדברך יחלתי: (עה) ואמונה עניתני. בדין עניתני: (עח) כי שקר עותוני. כי על חנם הרשיעני (מלאתי). אומר אני על לבן פנים שאומר לו הבא על אש איש מיתתו צמה והוא לא חטא: (עט) ישבו לי יראיך. שפרשו הימנו סנהדרין כשנלטרע מאותו עון אף אם צרושה היא נתן עיניו בה כל הנוגע לא ינקה: כלחה

ב א ו ר

(סח) טוב וגו', בטעם חסדיך וגומר דלעיל: (סט) טפלו עלי שקר. חזרו עלי שקר, וכן ותטפל על עוני דבר שלא עשיתי (רש"י וראב"ע) וחזרו טופלי שקר (איוז י"ג): אני בכל לב אצור פקודך, הפך השקר אשר טפלו עליו לאמור שאין תוכו כזרו והוה טעם כפילת הננוי כנודע: מפיש

ה מ ע מ ר

(עה) ואמונה, המלה בעלמיתה הוס תואר הפעל גה בלי אות השמוש לסויה כמו ויהי ידיו אמונה (שמות י"ז י"ב):

ת ה ל י ם ק י ט

ב א ו ר ק י א

(סח) הולדרייך ביזט דוא אונד וואהלטהעטיג;
אונטערווייזע מיך אין דיינעם געזעטץ.

* * *

(סט) דיא שטאָלצען דיכטען ליגען ווידער מיך;
איך אַבער האַלטע דיין געכאַטטה פֿאַן גאַנצעם הערצען.

* * *

(ע) געפֿיהללאָז איזט איהר הערץ וויא אונשליטט.
איך אַבער פֿינדע לוסט אַן דיינער לעהרע.

* * *

(עא) וואָהל מיר, דאַס איך ליידען מוסטע,
אויף דאַס איך לערנע דיין געזעטץ.

* * *

(עב) ווערטהער איזט מיר דיינעם מונדעם לעהרע,
אַלס טווענדע פֿאַן גאַלד אונד זילבער.

(עג) דיינע האַנד האַט מיך געשאַפֿען, מיך געבילדעט;
אונטערווייזע מיך, דאַס איך לערנע דיין געכאַטטה.

* * *

(עד) דיא דיק פֿערעהרען, זעהען מיך אונד פֿרייען זיך,
דען איך פֿערטרויע דיינען וואָרטען.

* * *

(עה) איך ווייס עס, גאַטט! גערעכט זינד דיינע געריכטע;
טרייע איזט עס, ווען דוא מיך ליידען לעסט.

* * *

(עו) אַך! לאַס דיינע גנאָדע מיר צום טראַסטע זיין,
וויא דיינעם קנעכטע דוא פֿערהייסען האַסט.

* * *

(עז) לאַס דיינע פֿאַטערליעכע מיך ערקוויקען!
דען דיינע לעהר' איזט מיין ערגעטצען.

* * *

(עח) לאַס זיא צו שאַנדען ווערדען דיא שטאָלצען,
דען זיא קרענקען אונפֿערשולדעט מיך;
איך אַבער דורכדענקע דיינע געכאַטטהע.

* * *

(עט) לאַס דיא זיך צו מיר האַלטען, דיא דיק פֿערעהרען,
(דיא קעננער דיינער צייגניססע.

* * *

(פ) רעכטשאַפֿען זייא מיין הערץ אין דיינען רעכטען,
אויף דאַס איך ניע צו שאַנדען ווערדע.

* * *

נאָך

(ע) טפיש, אין לו ריע
במקרא, וענינו לפי מקומו,
וכתרגו' הפס, ובלשון חז"ל
מלינו טיפס על שוטה
שאינו מרגיש, וכן אלו
הרשעים לא ירגישו עונם
ההשתעשעו' בדרכי ה' אבל
אני הפוכים, ואמר כחלב
בי זזה החלק מהאדם לא
ימלאו עורקי ההרגשה כלל:
(עג) ידיך עשונני ויכונוני,
ולך גם להכניני כדי שאזכרה
תורתך: (עד) יראיך
יראוני, לשון נוסף על לשון,
הטעם כמו שאמר רש"י ז"ל
יראוני בטובה וישמחו בי
כגמולי גמול' שהרי מיראיך
אני ולדכרך יחלתי:
(עה) ואמונה עינתני,
גם כשתענה אותי הנה זהו
מדת אמונה, ע"ד נאמנים
פלעי אהב (טרויח גע-
זיינט) בל"א, כי כאשר
ייסר איש את בנו כן ה'
אלהיך מייסרך, ואהב בנו
שזרו מוסר: (עה) עוחוני,
מענין לעות אדם בריבו
(איכה ג') שהיו תולים בי
עון שקר מה שלא היה בי
כלל, או שהוא מטעם לחקן
את אשר עותו (קהלת ז')
שהוא ענין היצחה, ומעם
שקר חנם על לח חמס
בכפי והרגום הרב כפי
הענין ונוטה לזניהם. ומד
מן חנריח אמר שהוא מענין
ועוה פניה (ישע"י כ"ד א')
אף שאינו משרש, בל"א
(טטירלען, זווטטירלען),
ואמר יבושו זדים על שלא
הועילו לבלותי במה שעותוני
כלומר הפכוני וטלטלוני
ממעלה למטה (זוח האבען
זיך געטטירלעט) בעת שגרשו
אותי מהסתפס בנחלת ה'

ומן הכבוד שהיה לי בחזר המלך ובין העם: אני, היסך הזדים כי אשימה ואחבונן בפקודיך
עד שיהי' לבי תמים במקדך ואז לא אבוש לעולם: (עז) ישובו לי יראיך, כח"י יתובון לחלפני
דחילך, וע"י חבו' התבונני עם השכל' אחרי' בפקודיך יהי לבי תמים במקדך: ויודעי עדהיך,
כן הוא ע"פ הקרי, וע"פ הכתיב הטעם ישונו לי יראיך וידעו עדתיך ממני אשר אני אשים
בהן וע"י המקרה בני לבין עלמי בלרוף הלמוד לאחרי' יהי' לבי וגו', והראשון נראה יותר נכון:

רש"י

(פא) כלת' וגו' נפשי אותה: (פב) כלו עיני. לפים תמיד עד כי כלו: (פג) כנאד בקיטור. כנאד של עור המתייבש בעשן: (פד) מתי תעשה. שארחה בימי: (פה) כרו לי שיות. לא בתורה הנאים לשלנו: (פו) שקר רדפונו. לאזא רדפונו אויבי: כל מזותיד אמונה. מואבי ולא מואבית והם על שקר רדפו לאסרנו: (פז) כמעט כלוני. כלל הייתי אהיה בארץ ואני עמדתי על בוריי. וכן לי קווי רשעים לאבדני מבא בקהל

באור

(פב) כלו עיני, לפי שהעינים מלפות לבני אדם העוזרים אמר גם ד"מ כזילו כלו עיניו מרוב לרותם לאמרת הא יתנרך, כלומר הנעזתו לעזרה: (פג) כי הייתי, שעורו גם כי הייתי וגו' מ"מ חקיד לא שכחתי: כנאד בקיטור, כנאד של עור המתייבש בעשן (רש"י), והנמשל עור צהר שהוא יבש מרוב לער ותונה (ראב"ע): (פד) כמה, סדר שימות קודם שינקם מאויביו (הנ"ל): (פה) ברו לי ידים, היועלים לשלול או לחבשלים ענה רעה בשוחם עמוקה (רד"ק): אשר לא בחורתך, כנוי לזדים, הם אשר לא עשו בחורתך הם כרו לי שיות כן הוא לדעת הר"ש: (פז) כל וגו', הנה כל מזותיד לעשות אמונה והם ירדמו שקר: עורני, עליהם (ראב"ע): (פז) כמעט כלני בארץ, כמו שאמר כי כמעט בני ובין המות, שהיה בסכנה קרוב למות,

תהלים קיט

(פא) כלתה לתשועתך נפשי לדברך יהלתי:

(פב) כלו עיני לאמרתי לאמר מתי הנחמני:

(פג) כי הייתי כנאד בקיטור חקיקה לא שכחתי:

(פד) כמה ימי עבדך

(פה) מתי תעשה ברדפי משפט: ברדפי ידים שיהות אשר לא כתורתך:

(פו) בר מצותיך אמונה שקר רדפוני עורני:

(פז) כמעט כלוני בארץ ואני לא עזבתי פקדיך:

(פח) כחסדך חייני ואשמרה עדות פיה: לעולם יהוה דברך נציב בשמים:

(י) לדר ודר אמונתך כוננת ארץ ותעמד:

(יא) למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדך:

(יב) לולי תורתך שעשעי או אבדתי בעניי:

(יג) לעולם לא אשכח פקדיך כי יבם תיתני:

לך

או הטעם שרבו לבלותי

ת ה ל י ם ק י ט

(פא) נאך דיינעם הייל פֿערלאַנגט מין הערץ;
איך האָפֿע אויף דיין וואָרט.

* * *

(פב) מיינע אויגען זעהנען זיך נאך דיינעם וואָרטע,
אונד זאגען: אַך! וואָן טרעסטעסט דוא מ'ך?

* * *

(פג) בין איך אויך וויא איינע הויט אים רויכע,
דיין געזעץ פֿערגעססע איך דעננאָך ניכט.

* * *

(פד) וויא וועניג זינד דיא טאָגע דיינעם קנעכטעם?
וואָן העלטסט דוא געריכט איבער דיא פֿערפֿאַלגער?

* * *

(פה) פֿרעפלער זינד עס, דיא מיר גרובען גראַבען,
דיא נאך דיינער לעהרע ניכט לעבען.

* * *

(פו) דיין געבאָטה איזט לויטער רעדליכקייט!
זיא פֿערפֿאַלגען מ'ך מיט ליגען, הילף מיר!

* * *

(פי) זיא האַבען מ'ך שיער אומגעבראַכט אויף ערדען,
דעננאָך פֿערליעם איך דיינע בעפֿעהלע ניכט.

* * *

(פז) ערקוויקקע מ'ך נאך דיינער גנאָדע,
דאָס איך דיינעם מונדעם צייגנים האַלטע.

* * *

(פט) (הערר! עוויג איזט דיין וואָרט
איים היממעל פֿעסט געשטעללט.

* * *

(ס) דיינע טרייע וואָהרעט פֿיר אונד פֿיר.
(דוא האַסט דען ערדבאַלל געגרינדעט,
ער שטעהעט פֿעסט.

* * *

(סא) זאָ שטעהט נאך אַללעס נאך דיינעם שפרובע,
דען אַללעס מוס דיר דיענען!

* * *

(סב) וואָרע ניכט דיין געזעץ מין טראַסט,
איך וואָר' אין מיינעם עלענד לענגסט פֿערגאַנגען.

* * *

(סג) דיינע בעפֿעהלע פֿערגעססע איך ניממערמעהר,
דען דוא ערקוויקסט מ'ך דאָמיט.

* * *

איך

ב א ו ר

לכלותי לפי שלא היו מעשי כמעשיהם, ואני בכל זה לא עזבתי סקודיך ללכת בדרכיהם: (פט) דברך, ברוחך, כדכתיב בדבר ה' שמים נעשו, והם לא ישתנו ולא יפסידו לעולם: (צ) לדור ודור, ככל ענין של לעולם: (צא) למשפטך, על פי משפטך: עמדו, שמים וארץ שוכר, או שענין הכל מושך אחר עמו, וכאילו אמר עמדו כלם, וכן תרגם הרב:

בקהל: (צו) לכל תכלה וגו'. לסלסל ולסלסל זה וכן פתחת למוסרי נלעיל ק"ח): לכל תכלה. לכל סיים דבר יש קץ וגבול רצב מכותיק אין קץ וגבול לתכליתם (מלאתי): (צח) מאויבי תחכמו מכותיק. על דואגואחיתופ' אמרו דלא אתא להו שמעתא אליבא דהלכתא לעולם סוד התורה בידי שכן מכל מלמדי השכלתי מזה למדתי קלת ומזה למדתי קלת (לאח) שלמדתי מרבי מובהק): (צט) שיחה לי. כל שיחתי היתה בס: (קא) כלאתי רגלי. מיעתי כמו (ש"א כ"ה) אשר בליתי היום מבוא בדמים: (קג) נמללו. נמתקו: (קה) נר לרגלי דבריק. כשאי בא להורות הוראה אני רואה בתורה והיא

מסרשת

המעמר

(צו) לכל תכלה כתב רש"י ז"ל וז"ל: לסלסל ולסלסל זה וכן פתחת למוסר ע"כ הדברים האלה קשים להולמם. ואולי יש לבארם אם נאמר כי לדעת רש"י בא מלת קץ מה בתואר למלת תכלה כמו מת ומענתה הלמ"ד נוסף וראוי כל תכלה ראיתי קץ וכן פתחת למוסרי שהלמ"ד נוסף וראוי פתחת מוסרי. ומסי הרב הגאון מהר"ל ש שמעתי כי מלות וכן פתחת למוסרי העתיקו בשיבוש הדפוס מקימם וראויים על הפסוק הקודם לי קוו רשעים לאבדני, ופה בא בפשטות הכתוב יחס שאליה תמורת יחס הפעול במלת לי ודומה לו פתחת למוסרי במקום את מוסרי.

(נד) לך אני הושיעני
כי פקודיה דרשתי:
(נה) לי קנו רשעים לאבדני
עדתיך אתבונן:
(נו) לכל תכלה ראיתי קץ
רחבה מצותך מאד:

(זז) מה אהבתי תורתך
כל היום היא שיחתי:
(זח) מאיבי תחכמני מצותיך
כי לעולם היא לי:
(זט) מכל מלמדי השכלתי
כי עדותיך שיחה לי:

(ה) מזקנים אתבונן כי פקודיה נצרתיו:
(קא) מכל ארה רע כלאתי רגלי
למען אשמר דברך:
(קב) ממשפטיך לא סרתני
כי אהה הורתני:

(קג) מה נמלצו לחכי אמרתך
מדבש לפי:

(קד) מפקודיה אתבונן
על כן שגאתי וכל ארה שקר:

(קה) נר לרגלי דברך ואור לנתיבותי:

(קו) נשבעתי ואקימה
רשמר משפטי צדקה:

ת ה ל י ם ק י ט

- (ד) (א) בן דין, ערעטטע מיך!
(דען) איך זוכע דינע בעפעהלע.
*
- (ה) מיר לוערן פֿרעפֿלער אויף, מיך אומצוברינגען,
איך זענע מערקע אויף דינע צייגניססע.
*
- (ו) יעדע בעגער האט איהרען איבערדרום!
אונעדליך ווייט ערשטרעקט זיך דיין געבאָטה.
*
- (ז) וויא האב' איך דיין געזעטץ זאָ ליעב!
איהם דענקע איך נאך דען גאַנצען טאָג.
*
- (ח) וויזער אַלס דיא פֿיינדע מאַכט מיך דיין געבאָטה,
דען עם בלייבט מיר עוויגליך;
*
- (ט) פֿערשטענדיגער דען אַללע מיינע לעהרער,
דען איך דענקע דינעם צייגניססע נאָך;
*
- (ק) (איינזיכטספֿאַללער אַלס דיא גריזע,
דען איך האַלטע דינע בעפעהלע.
*
- (קא) אַללע באַזע וועגע וועהרע איך מיינעם פֿוסע,
אויף דאַס איך האַלטע דינע וואָרטע.
*
- (קב) איך ווייזע ניכט פֿאַן דינען רעכטען,
דען דוא האַסט מיך אונטערוועזען.
*
- (קג) וויא קעסטליך איזט מיינעם געשמאַקקע דיין וואָרט!
זיסער מיינעם מונדע דען האָניגזיים.
*
- (קד) דינע בעפעהלע מאַכען מיך פֿערנינפֿטיג,
דאַרום האַססע איך אַללע פֿאַלשע וועגע.
*
- (קה) (דיין וואָרט איזט מיינעם פֿוסע איינע לייכטע,
אייין לייכט אויף מיינעם שטייגע.
*
- (קו) איך שוואַרע— אונד וויללס ערפֿיללען—
צו האַלטען דינע גערעכטען אורטהיילע.
*

ב א ו ר ק י ג

(צה) עדותיך אחבונן,
וע"י ההתעסקות צם אשכח
תגרת הרשעים (מדברי
הרד"ק): (צו) תכלה,
התאזה העלומה נקראת כן
מלשון כלתה נפשי כל"א (דיח
בעגער), ויפה אמר הרב
חזן יחיאל וז"ל לכל חמדה
ראיתי קץ, כי התאז מאכל
ומשתה והמאגל באחריותו
ישנע מחמדו מה שאינו
כן בתלות החכמה כי
רחבה מלותך מאד ואין
לה קץ ותכלית ע"כ, אולם
לא די שיזנע האדם מחמד'
הגופני, אבל גם יקון צם
אחר שנעו, ולכן הוסיף
הר"ה מליפות המליצה כמה
שתרגס קץ (איבערדרום)
מענין קצתי צחי, אבל רחב'
מלותך מאד, ויש להשתעשע
בחלקים הרבים עד בלי
תכלית: (צו) מה אהבתי,
כמה אהבתי תורתך:
(צה) מאויבי החכמי
מצותיך, כי החכמה שתנא
לי על ידי התבוננתי צם
היא תהי' לי קיימת לעולם
אבל חכמתם תתבלע:
(צט) מכל וגו', צעבור כי
כל שיחתי היא תורתך, והנה
היא תלמדנו יותר מאשר
למדו ולמדוני מלמדי
(ראב"ע): (ק) מוקנים
אחבונן, על הרוב יהיו
הזקנים רבי התבונ' מחמ'
העתי' שעברו עליהם ורוב
הדברי' אשר קרום. והתבונ'
הזאת יקרא כל"א (ערפֿעה)
רוג, איינזיכט) והבט אשר

איך

זו ישיג האדם התבונה הזאת יקרא בינה (דער פֿערטטונד) אשר הוא יעמוד על העלמות המעמיד
לכל דבר ודבר והמבדיל בין כל אחד ואחד, והאיש אשר יחול זו התבונה הזאת יקרא צם
נבון, כל"א (אין ערפֿעהרנער, איינזיכטספֿאַללער): (קא) כלאתי רגלי, מנעתי נמו אשר
נליתני היום מבוא צדמים (רש"י): (קג) גמלצו, מלה זרה ופירושה מתקו שאינה מגזרת מלין
מקום שאין המ"ס שירש, גם מליצה כמו מרינה מה שאין כן תיב' נמלצו שהמ"ס נה שורש
ע"מ נפתחו, נשמרו, ותחסר מלת מטעמי קודם אמרתך כי הם צמח הפועל (מדברי הראב"ע).
ולע"ד גם אם מליצה מזה השורש ע"מ אכילה, ענינה אמירה נעימה ומחוקה (איינע זיעבליכע
פֿיינע דעדע): מדבש לפי, הטעם כפול כמשפט, מה מאד נמלצו אמרתך לחכי, כי נמלצו
לפי מדבש (מדברי הכ"ל) וכ"ת הרב. וז"ל הטעם שהם מתקו לחכי יותר משהדבש מתוק לפי,
והראשון יותר נכון: (קו) נשבעתי לשמור משפטי צדקך, גם אקיים שבועתי, ומאמר ואקיימה

מפרשת אחתי מן האסור
 כנר המליל את האדם מן
 הפזתים: (קז) נענית.
 נעשיתי עני וספל כמו לענו'
 מפני (שמות י') וענה גאון
 ישראל בפניו (הושע ה')
 תרגום יונתן וימאך. ועני
 חשוב כמת לפיכך חייני
 כדנריך. נענית חולי הוא
 שמטרף את הדעת ושמו עני'
 בלשון משנה: (קח) נדבות
 סי. דבר רלוי שפי מתנדב
 לך. כל נדבה לשון רלון
 הוא: (קט) נפשי בכפי
 חמיד. הרבה נסתכנתי
 בסכנו' רבות קרובו' למית'
 ואעפ"כ אני תורתך לא
 שכחתי (ע"ד חש בראשו
 יעסוק בתור'): (קיב) לעול'
 עקב. על מעגלותם ועל
 נתיבותם: (קיג) סעפים
 שנאתי. חושני מחשבות אק
 כמו (איוב כ') לכן עיפתי
 ישיבוני. (מלכים א' י"ח)
 על שתי הסעיפים כשאתה
 קורא סעיפים הוא שם
 המחשבה וכשאתה קורא
 סעיפים נוסל הלשון על
 החושבי' אותם: (קיו) ואשע'
 בחקך. ואתעסק כמו ואל
 ישעו בדברי שקר (שמות
 ה'). ואשעה לשון ספור
 ושון כדמתרגס ולשנינה
 ולשועין: (קיח) סלית.
 רמסת נתת למרמס כמו
 סלה כל אבירי ה' (איכה
 א')

באור

נעין מאמר מוסגר וכתרגו'
 הרב: (קח) נדבות פי'
 התפלות והתהלות שאני
 אומר לפניך ברוח נדיבה
 יהיו רלוים לפניך (רד"ק):

(קז) נַעֲנִיתִי עַד-מָאֹד
 יְהוָה חַיְנִי כַדְבָּרְךָ:
 (קח) נִדְבֹת פִּי רָצִיה־נָא יְהוָה
 וּמִשְׁפָּטֶיךָ לְמִדְנִי:
 (קט) נַפְשִׁי בְכַפִּי תָמִיד
 וְתוֹרַתְךָ לֹא שָׁכַחְתִּי:
 (קי) נָתַנו רְשָׁעִים פֶּה לִי
 וּמִפְקוּדֶיךָ לֹא תָעִיתִי:
 (קי"א) נִתְלַתִּי עֲדוּתֶיךָ לְעוֹלָם
 כִּי-שִׁשׁוֹן לִבִּי הָמָּה:
 (קי"ב) נָטִיתִי לִבִּי לַעֲשׂוֹת חֲקֶיךָ
 לְעוֹלָם עֲקָב:

(קי"ג) סַעֲפִים שָׁנֵאתִי וְתוֹרַתְךָ אֶהְבֵּתִי:
 (קי"ד) סִתְרִי וּמַגְנִי אֶתֶּה לְדַבְרֶךָ יִחַלְתִּי:
 (קטו) סֹרוּ מִפְּנֵי מִרְעִים
 וְאַצְרָה מִצְּנוֹת אֱלֹהֵי:
 (קט"ז) סָמַכְנִי כְּאִמְרַתְךָ וְאַתִּיהָ
 וְאַל-תִּבְיִשְׁנִי מִשִּׁבְרֵי:
 (קי"ז) סָעַדְנִי וְאוֹשַׁעָה
 וְאַשְׁעָה בְּחֻקֶּיךָ תָּמִיד:
 (קי"ח) סָלִית כָּל-שׁוֹגִים מִחֻקֶּיךָ
 כִּי-שָׁקַר תִּרְמִיתָם:

סיגים

(קט) נפשי בכפי חמיד, אע"פ שאני בסכנה תמיד כאילו נפשי בכפי, אף עפ"כ לא שכחתי
 תורתך (הנ"ל): (קיב) נטיתי לבי, פעל יולא, ויש שהוא עומד כמו ובאורח נטה ללון (ירמי'
 י"ד) ורבים בן מהפעלים בל"ק גם בל"א: עקב, שברס ותמגולס הוא לעולם (ראב"ע),
 וב"ת הרב (וזהו): (קיג) סעפים, הוא שם התואר, וענין המקרה של התואר הלז הוא
 סעיפים

תהלים קיט

באור קיד

סעיפים, ור"ל המרעים
שהם סעיפים ובעלי מחשבו
הפוסקים על שתי הסעיפים
שנאמרי, כי אני חורתך
אהבתי אהבה שלימה,
ואינוני פוסק נמותם (אנן
יחיא). והרד"ק אמר ור"ל
פירשו אותו חוקר כמו בעלי
המחשבות הרעות, ולפי
דעתי שהוא גם ולא חוקר
ופירשו כל שאר המחשבות
שנאמרי אבל חורתך אהבתי
ע"כ, והעקר שטעם שם
סעיפים נופל על חלקים
קטנים רבים היוצאי מדבר
גדול מה כמו ענפי האילן,
וכן רעיוני הנפש הרבים
המסתעפים ומסתגבים
במחשבה ונוטים אנה ואנה,
ואמר שהוא שונא לו הדעות
הזרות והעקמומיות המטעני
מדרכ הישר ובתרגום הרב
(חויטשווייפונג) אבל הוא
אהב מחשבות חורתו שהם
מחשבות ישרות ותמימות.
ולפי"ז יתכן גם לתרגם מלת
סעיפים (חויטשווייפונג):
(קטו) סודו מכני מרעים,
אני רוצה בחבורתכם כי
רוצה אני לשמור את מלות
אבי, והוי"ו מחנכת בסנה,
כי אם יסורו ממנו ולא
יערודוהו, אז יוכל לשמור
את מלות אלהיו:

(קיו) ואשעה, תרגום
ואספר ואשתי, וקמ"ן
העי"ן במקום סג"ל, או
הוא מענין חורתך שעשועי
כיגם הוא שראו שעה אלא
שנכסלו הפ"א והעי"ן
(רד"ק), וכן תרגם הרב:
(קיה) סליח, כמו סלה
כל אבירי, ענין הרמיסה
(הג"ל): כי שקר תרמיחם,
כלומר מה שהם מרמי' את

(קז) איד בין טיעף געבייגט;
איך הערר! ערקוויקקע מיך נאך דיינעם וואַרטע!

(קה) (לאם דיר וואַהלגעפאללען, הערר!
(מיינעם מונדעם ווילליגע אַפפער,
אונד אונטערווייזע מיך אין דיינען רעכטען.

(קט) מיין לעבען טראַג, איד שטעטס אויף מיינען הענדען,
אונד פֿערגעססע דיינע לעהרע ניכט.

(קי) רובלאַזע לעגען מיר שלינגען,
איד אַבער איררע ניכט פֿאָן דיינעם בעפֿעהל.

(קיא) דיינע צייגניססע זינד מיין עוויגעם ערבגוט,
דען זיא זינד מיינעם הערצענס וואַננע.

(קיב) איד נייגע מיין הערץ, צו האַלטען דיין געזעטץ.
עוויג איזט דער לאַהן.

(קיג) (אויסשווייפונגען זינד מיר פֿערהאַסט.
איד לעבע דיינע לעהרע.

(קיד) (דוא ביזט מיין שירם אונד שילד.
איד האַפֿפֿע אויף דיין וואַרט.

(קיו) ווייכט פֿאָן מיר, איבעלטהעטער!
איד האַלטע דיא געבאַטהע מיינעם גאַטטעם.

(קיז) ערהאַלטע מיך נאך דיינעם וואַרטע, זאָ לעבע איד;
בעשעמע מיך אין מיינער האַפֿפֿונג ניכט.

(קיח) שטערקע מיך, דאַם איד גענעזע,
אונד דיין געזעטץ שטעטס מיין ערגעטצען זייא.

(קיט) דוא צערטריטסט זיא, דיא דיינע רעכטע פֿערפֿעהלען,
דען איהרע טריגערייא איזט אייטעל.

דעם

העולם ומראים עלמס כחסידיס ולדיקים זה להם ללא חועלת, כי אתה תרמסם ותגלה חרפת' לעין
כל, זהו שראיתי כמה פעמים, וכן ראיתי שהשבת כמה פעמים הסיגים דהיינו כל ראעי
אין כמו שאמר ואלרוף כבוד סג'ן, ולכן אהבתי עדותך. ויקראס סיגי' שהם מתראים נמתנת כל
עוד שהם מעורבים בתוכו טרם שהבדילם המלך, כן גם אלו הרשעים שזכר מתראי' בישרים עד

רש"י

תהלים קיט

(קיט) סִיגִים הַשֶּׁבֶת כָּל־רַשְׁעֵי־אָרֶץ

לָכֵן אֶתְּבַתִּי עֲדַתִּיָּהּ:

(קכ) סָמַר מִפְּחָדֶךָ בְּשָׂרֵי

וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יִרְאֲתִי:

(קכא) עֲשִׂיתִי מִשְׁפָּט וְצַדִּיק

בְּלִי־תַנְיָחֲנִי לַעֲשֹׂקִי:

(קכב) עָרַב עֲבֹדֶךָ לְטוֹב

אֶל־יַעֲשֹׂקֵי זֵדִים:

(קכג) עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתֶךָ

וּלְאִמְרַת צְדָקָה:

(קכד) עֲשֵׂה עִם־עֲבֹדֶךָ כְּחַסְדֶּךָ

וְחַקֶּיךָ לְמַדְּנִי:

(קכה) עֲבֹדֶךָ־אֲנִי הִבִּינִי

וְאִדְעָה עֲדַתִּיָּהּ:

(קכו) עֵת לַעֲשׂוֹת־כִּי־הוּזָה הַפְּרוֹתֶיךָ:

(קכז) עַל־כֵּן אֶתְּבַתִּי מִצֹּתֶיךָ

מִזֶּהָב וּמִפָּז:

(קכח) עַרְיָנוּ כָּל־פְּקוּדֵי כָּל יִשְׂרָאֵל

כָּל־אֶרֶץ שֶׁקָּר שְׁנֵאתִי:

(קכט) פְּלִאוֹת עֲדוֹתֶיךָ

עַרְיָנוּ גִצְרַתֶּם גִּפְשֵׁי:

(קל) פֶּתַח־דְּבָרֶיךָ יֵאֵר מִבֵּין פְּתָיִים:

א' : (קכ) סמר. כמו (איוב ד') תסמר שערת בשרי באלדס שעמד שערותיו הריליי"ר בלע"ז וממשטיך יראתי. מסורענו' גזרותיך: (קכב) ערב עבדך. לי' הללה גרנטיי"ה בלע"ז היה ערב בשבילי לנגד הרעה (כלום' היה ערב שאשמור פקודיך): (קכג) ולאמרת לדקד. הבטחה שהבטחתי: (קכד) עת לעשות לה' וגו'. מוסב על מקרא שלפניו הבינוני ואדעה עדותיך להבין עת לעשות לשמך איך יעשו אותם שהפרו תורתך למלוא רזון וסליח' ותמלא להם ואעשה כן על כל עבירה שבילי. ורבותינו דרשו ממנו שעוברין על דברי תורה כלי לעשות סייג וגדר לישראל כגון גדעון ואלהיו בהר הכרמל שהקריבו בצמ'. עוד ראיתי בדרש באגדה פי' איש פנוי וטיילן העושה תורתו עתי' מפר ברית אלדס (פנוי). לריך להיות יגע בתורה כל שעות היום: (קכו) על כן אהבתי. על אשר אהבתי מלותיך ראוי לך ללמדני עת רזון ומה אעשה לך ותרני. יש על כן הרבה שפטרנו על אשר כמו כי על כן ראיתי פניך (בראשי' ל"ג) כי על כן ידעת חנותינו (במדבר י'). על כן יתרה עשה (ישעיה ע"ו): (קכח) כל פקודי כל ישראל. כל פקודי כל דבר אשר לוית בתורתך: ישראל. ישרו בעיני ואמרת עליהם ישרו כל זה כדאי אני שתמחול ותראה לי: (קכט) פלאות עדותיך. מכוסים הם

פי

ונסל' עדותיך מבני אדם יש מלות קלות שהרבת במתן שברן כגון שלוח הקן: על כן נכרתם נכסו כלם כי לא נודע איזה יכשר: (קל) פתח דבריך יאיר. תחילת דברך האיורו את לב ישראל שאתה המצין פתאים שנאמר (שמות כ') אנכי אשר הולאתיך הודעתה הטובה שעשית להם שקניתם מבית עבדים לדעת כי ארון אתה להם ויקבלו מלכותך עליהם לא יהיה לך אלהים אחרים וגו' ואח"כ גזרת גזירותיך. ד"א פתח דבריך יאיר תחילת דבריך במעשה בראשי' יהי אור: מבין פתאים. מאס יבינו הכל

ת ה ל י ם ק י ט

ב א ו ר ק מ ו

(קט) דעם לאנדעם מיססעטהעטער ריימסט דוא וויא שלאק-קען אויס, דאָרום ליעבע איך דיינע צייגניססע.

(קכ) אויס פֿוֹר־ט פֿאַר דיר שוידערט מיר דיא הויט; זאָ פֿיר־טע איך דיינע ריכטערשפריכע.

(קכא) איך האלטע אויף רעכט אונד גערעכטיגקייט; איבערגיב מיך ניכט מיינען אונטערדריקקערן.

(קכב) פֿערטריטט דוא דיינען קנעכט צו זיינעם בעסטען! לאַם דיא שטאַלצען מיך ניכט אונטערדריקקען.

(קכג) מיינע אויגען זעהנען זיך נאך דיינעם היילע, נאך דער פֿערהייסונג דיינער הולד.

(קכד) האַנדלע מיט דיינעם קנעכטע נאך דיינער גנאדע, אונד לעהרע מיך דיין געזעטץ.

(קכה) איך בין דיין קנעכט, אונטערווייזע מיך, דאָס איך דיין צייגנים וואָהל בעגרייפֿע.

(קכו) ביים העררן שטעהסט, דאַצו צו טהון; זיא וואָללען דיין געזעטץ אויפֿהעבען.

(קכז) דאָרום ליעבע איך דיין געכאַטטה נאך איממער, מעהר אַלס פֿיינעם גאַלד אונד קליינאָד.

(קכח) דאָרום האַלטע איך דיינע כעפֿעהלע פֿיר אַללגערעכט, אונד בין דעם פֿאַלשען ווענע גראַם.

(קכט) ערהאַבען זינד דיינע צייגניססע, דאָרום העלט זיא מיינע זעלע.

(קל) דיא עראָפֿענונג דיינעם מונדעם פֿערברייטעט ליכט, גיכט איינפֿאַלטיגען פֿערנונפֿט.

גיע=

שיגלה ה' את רעתם: (קכ) סמר מִפֿחדך בישרי, כי האדם המפחד מאד יעמדו שערותיו כמסמרים (הנ"ל), והטעם כחזירו חסמר שערות בשרי (איוב ד'), והרב תרגם נפיש עינין: (קכב) ערוב עבדך, לשון הללה (גארא: טי"א בלע"ז), הי' ערב בשבילי לנגד הרעה (רש"י), וכן תרגם הרב: (קכג) עבדך אני, ושבר עבודתי הוא שתיניני: (קכו) עת, לה' לעשות משפט בעול, כי ספרו הרשעים תורתך: (קכז) על בן אחבתי, על אשר אהבתי מלותך, יש על בן הרבה שפתרו על אשר כמו כיעל בן ראיתי פניך כי על בן ידעת חבותנו (רש"י) וכבר הערנו שאם יבואו ב' פעמים על בן בלרוף המאמרים יהי' הטעם הא' כמו על בן, וכן נראה הענין כאן על בן אחבתי מלותך מזהב ומפז, על כי ישרו כלם בעיני ואני שונא ההיפך מזה שהוא כל ארח שקר: (קכח) כל פקודי כל, כל פקודי כל דבר אשר לוי' (הנ"ל) וכמוהו כל בנורי כל (יחזקאל מ"ד) כלומר כל הכבורים מכל מיני הפירות: ישרהי, ישרו בעיני ואמרחי עליה' ישרו (הנ"ל), כל"א (גערעכט מחלען, פֿיר רעכט ערקענע נען): (קכט) פלאוח עדותיך, ת"י ברישן סהדותך כלומר נבדלין בקדושתן מן פתח דבריך, כמו פתחון פה (ראב"ע), כלומר מה שפתח וגלה את דבריך הנה זה יאיר עיני השכל.

ה מ ע מ ר

(קכ) סמר, לשון ת סמר פירש"י כמו באיוב (ד' ט"ו) אדם שעמדו שערותיו ולועזו כמו בירמיה כ"א כ"ו הריז"יר, herisser (טטרייבען, דיא הפורע וויא בקרטטען זיך דיא העהע ריכע טען). (ד"ה). (קכב) ערב, פי' לשון הללה גרובטי"ה בלע"ז; garantie (געזעעהר; נייסטונג, זיכערטעלונג) וכן פירש ולועז יחזקאל כ"ו ט'. (ד"ה).

ויפתחו (להתחיל ולפתוח)
 בדברי תורה. תנחומא:
 (קלא) ואשאפה. ל' בליעה
 כמו (ירמיה ב') שאפה רוח:
 (קלד) פדני מעושק אדם.
 מיכר הרע העושק את
 הנריות. בפירושים אחר'
 מלאתי פדני מעושק אדם.
 פדני מעושקו של אדם:
 (קלט) למתתני קנאתי.
 הקנאה שאני מקנא לשמך
 על הזכותי דברך היא
 לומתה אותי ומקנטת אותי
 זהם. (מלאתי): (קמא) לעי'
 אנכי ויבזה. כד"א (שמוא
 א' י"ז) דוד הוא הקטן.
 נבזה אני להקטין ענמי אלל
 עוסקי תורה להתלמד כי
 פקודיך לא שכחתי מלסלסל
 ומלפלפל זהם נכדקתך
 שנתוכן לךק ואמת עולמית
 ואף כי מלאוני לרות היו
 הם עסקי ולעולם הבינני
 לךקם ואחיה זהם כי היא
 סייך וגומר (דברים ל'):
 (הסימן)

ב א ו ר

(קלא) פי פערתי ואשאפה
 כי כאשר פתחת פיה לדבר,
 פי פתחתי כמו שאף לקבל
 דברך (הנ"ל) ונתרגום
 הרב: יאבחי, אין לו ריע
 במקרא וענינו תאבתי:
 (קלב) כמשפט, כראוי,
 או כדרך התמידות לאוהבי
 שמך: (קלג) ואל השלם
 בי כל און, הן און שלי הן
 און של אחרתי: (קלד) מעשק
 אדם, מעשק של אדם (רש"י)
 וכתרגום הרב (וענטען
 דרוק): (קלו) פלגי מים
 ירדו עיני, על אנדון הרשעי'
 אשר לא שמרו תורתך,
 כמשפט הטובים המחאבלי'
 על כל דבר הנפסד (אבן
 ישיא), וא"כ מלת לא שמרו
 תורתך כנוי לרשעים, וכבר
 הערנו על חבור תיבת
 המאמרים

(קלא) פִּי פִּעַרְתִּי וְאֶשְׂאֲפָה
 כִּי לְמִצּוֹתֶיךָ יֵאָבְחֵי:
 (קלב) פִּנְה־אֱלֹהֵי וְחַנּוּנֵי
 כְּמִשְׁפֵּט לְאֵהָבֵי שְׁמֶךָ:
 (קלג) פִּעַמֵּי הַכֶּן בְּאִמְרַתְךָ
 וְאֶרְתֶּשְׁלֹט־בִּי כְּר־אֹן:
 (קלד) פִּדְנִי מֵעֲשֻׁק אָדָם
 וְאֶשְׁמְרָה פְּקוּדֶיךָ:
 (קלס) פִּנְיָה הָאָרֶץ בְּעַבְדֶּךָ
 וְלִמְדֵנִי אֶת־חֻקֶּיךָ:
 (קלו) פִּלְגֵי־מִים יִרְדּוּ עֵינַי
 עַל לֹא־שִׁמְרוּ תוֹרַתְךָ:
 (קלז) צִדִּיק אַתָּה יְהוָה וַיִּשָּׂר מִשְׁפָּטֶיךָ:
 (קלח) צִוִּית צְדָק עֲדוּתֶךָ וַאֲמוּנָה מְאֹד:
 (קלט) צִמְתַּתְנִי קִנְאָתִי
 כִּי־שָׁכַחְו דְּבַרְךָ צָרִי:
 (קמ) צָרוּפָה אִמְרַתְךָ מְאֹד
 וְעַבְדֶּךָ אֶהְבֵּה:
 (קמא) צָעִיר אֲנֹכִי וְנִבְוָה
 פְּקֻדֶיךָ לֹא שָׁכַחְתִּי:
 (קמב) צִדְקַתְךָ צְדָק לְעוֹלָם
 וְתוֹרַתְךָ אֵמֶת:
 (קמג) צָר־וּמְצוֹק מְצִאוּנִי
 מִצּוֹתֶיךָ שִׁעֲשָׁעִי:

(קלח) גיערוג אַפֿפֿנע איך מיינען מונד,
דען מיך פֿערלאַנגט נאָך דיינען געכאַטהען.

(קלב) ווענדע דרך צו מיר, זיין מיר גנעדיג,
וויא דוא דענען טהוסט, דיא דרך ליעבען.

(קלג) בעפֿעסטיגע מיינען טריטט דורך דיינע וואַרטע,
אונד לאַם קיין אונרעכט העררשען איבער מיך.

(קלד) רעטטע מיך פֿאַן מענשענדרוק,
זאָ ווילל איך האַלטען דיינע בעפֿעהלע.

(קלה) לאַם דיין אַנטליטץ לייבטען איבער דיינען קנעכט,
אונד לעהרע דיינע רעכטע מיך.

(קלו) פֿאַן מיינען אויגען רעזעלן טהרענענבעכע
איבער דיא, זאָ דיינע לעהרע ניכט האַלטען.

(קלז) גערעכט ביזט דוא, אָ עוויגער!
(מילליג זינד דיינע ריכטערשפּריכע.

(קלח) זעהר האַסט דוא דיין גערעכטעם צייגניש,
זעהר דיא טרייע אַנבעפֿאַהלען.

(קלט) מיין אייפֿער האַט מיך בַאַסט פֿערצעהרט,
דאַס מיינע פֿיינדע דיינער וואַרטע פֿערגעססען.

(קמ) דיין וואַרט איזט וואָהל געלייטערט,
דרום ליעכט עס דיין פֿערעהרער.

(קמא) גערינגע בין איך אונד פֿעראַכטעט;
דאָך פֿערגעס' איך ניכט דיינעם בעפֿעהלס.

(קמב) אונוואַנדעלבאַר איזט דיינע גערעכטיגקייט,
דיינע לעהרע עוויגע וואַהרהייט.

(קמג) נאָטה אונד דראַנגוואַל טרעפֿען מיך;
דאָך דיין געכאַטה איזט מיין ערגעטצען.

ב א ו ר

המאמרים במליכה לעשותו עם רעיון א': (קלח) צוית, מאד לזק עדותיך ואמונה בן הוא שער
הכתוב לדעת הרב המתרגם, והעם לשמרם ולהזכר בהם: (קלט) צמחחני קנאחי, נמעט
בלתה אותי קנאחי כשאני רואה לרי ששבתו דברים כאלו לא לוו בהם, (רד"ק), ועם
כי כמו אשר ובתרגום הרב (דמס): (קמא) צעיר, מלשון והיא מלער, ונת' הרב ז"ל:

(קמו) (קמו) (הסימן של עדותך דמה בו פרץ הוי"ו חולם אבל משאר עדותיך הדלי"ת חולה): (קמה) אשמרות. חלי הלילה שתי אשמורות. ולדברי האומר שלש משמרו' הוי לילה היה דוד עומד ממתו בשליש הלילה הראשונה ועוסק בתורה עד חלות כמו שנאמר לשיח באמרתך. ומחלות ולהלן עוסק בשירות ותושבחות כמו שנאמר חלות לילה חקוס להודו' לך: (קנ) קרבו רודפי זימה. עלת חטאים הולכים בעלת חטאיהם. ומתרחקים מתורתך ליקרב א עלת רעתם: (קנא) קרוב אתה. לרחוקים הללו המתרחקים מתורתך אם ישובו מדרכם: (קנב) קדם ידעתי מעדתך. קודם היות הדבר ידעתי מתוך עדותיך קדם יראו את הארץ ווי' להם על הכבורי' ותרומות ומעשרות וקדם הניחות להם מאויביהם ליות להם והיה בהניח ה' אלהיך לך וגו' (שם כ"ה) להעמיד מלך ולהכרית עמלק ולבנות בית הבחירי: כי לעולם יסדתם. כי על כל הדברים העתידי' להיו' לסוף העול' יסדת עדותיך: ראש

ה מועמר

(קנ) קרבו, אולי הוא פעל מענין קרב בהוראת מלחמה וראוי לתרגם: (עם ועבען טטעטט חיק ווירערטטריי טע ריח פריינדע אירדיטער לוסט, דען זיח זינד פערן פון דיינער זעהרע) -

(קמד) צדק עדותיך לעולם הבינני ואחיה:

(קמה) קראתי בכל לב עיני יהוה חקיה אצרה:

(קמו) קראתי הושיעני ואשמרה עדתיך:

(קמז) קדמתי בנשף ואשועה לדבריך יחלתי:

(קמח) קדמו עיני אשמרות רשית באמרתך:

(קמט) קולי שמעה כהסדה יהוה כמשפטך חייני:

(קנ) קרבו רודפי זימה מתורתך רחוקי: קרוב אתה יהוה

וכל מצותיך אמת:

(קנז) קדם ידעתי מעדתי כי לעולם יסדתם:

(קנג) ראה עיני וחלצני

כי תורתך לא שכחתי:

(קנד) ריבה ריבי וגארגני לאמרתך חייני:

(קנה) רחוק מרשעים ישועה כי חקיה לא דרשו:

(קנו) רחמיה רבים יהוה כמשפטך חייני:

ת ה ל י ם ק י ט

ב א ו ר ק י ז

(קמד) אונפערענדערליך איזט דיין גערעכטעם צייגניס; לאס מיך פֿערנינפֿטיג זיין, זאָ לעבע איך גליקליך.

(קמה) פֿאָן גאַנצעם הערצען רוף איך: ערהאַרע מיך, גאַטט! דאַס איך דייןערעכטע האַלטע.

* * *

(קמו) איך רופֿע צו דיר: הילף מיר! דאַס איך דיין צייגניס האַלטע.

* * *

(קמז) אין פֿריהער דעמערונג בעטהע איך! איך האַררע דייןער פֿעהרייסונג.

* * *

(קמח) מיינע אויגען וואַכען פֿאַר דער מאַרגענשטונדע, צו בעטראַכטען דייןע געזעטצע.

* * *

(קמט) הערע מיינע שטימע נאָך דייןער גנאָרע! הערר! ערקוויקקע מיך נאָך דייןער וויזע!

* * *

(קנ) נאָהע זינד דיא שענדליכען פֿערפֿאַלגער, דיא פֿאָן דייןער לעהרע זיך ענטפֿערנען.

* * *

(קנא) הערר! דוא ביזט וואַהרהאַפֿטיג נאָהע; דיין בעפֿעהל איזט אייטעל וואַהרהייט.

* * *

(קנב) לענגסט ווייס איך שאַן אויס דייןען צייגניססען, דאַס דוא אויף עוויג זיא געגרינדעט האַסט.

* * *

(קנג) זיעה' מיין עלענד אונד עררעטטע מיך, דען איך פֿערגעססע דייןער לעהרע ניכט.

* * *

(קנד) פֿיהרע מיינע זאַכע, אונד ערלאַזע מיך; ערקוויקקע מיך נאָך דייןער פֿעהרייסונג.

* * *

(קנה) דאַו הייל איזט פֿערן פֿאָן פֿרעפֿעהל האַפֿטען, דען זיא אַכטען דייןע געזעטצע ניכט.

* * *

(קנו) הערר! דייןע באַרמהערציגקייט איזט גראַס; ערקוויקקע מיך נאָך דייןען רעכטען.

* * *

(קמד) הבינני, שעדותיך לזק לעולם, ואז אחיה בנחת ואע"פ שאני רואה רשעים מלתימים בדרכיהם, כן נראה לי ההמשך, והרבז"ל תרגם כמשמעו (אזא חיד פֿערנינפֿטיג זיין), כלומר בשתסייע לי ללכת בדרך תבונה אז טוב לי: (קמה) חקך אצרה, כדי שאצרה חקך, כלומר לא אשאל חיים אלא לנצור חקך, (רד"ק), וכן ואשמרה עדותיך בפסוק הנא: (קמח) קדמו עיני אשמרו, אשמורה היא עת ההקלה בנקר, ואמר שעיניו יקדמו את האשמורות כלומר שיהי ער קודם שיאור הנקר כדי שיתבונן באמרת האל: (קנ) קרבו, אלי רודפי זמה אשר מתורתך רמקו, אבל אני לא אירא מהם כי יודע אני שגם אתה קרוב לי כמו לכל קוראיך, כן נראה המשך הכתובי, ויפה אמר ראב"ע וז"ל ולאמר קרבו עם רמקו דרך בשירים וכבודות מאד ע"כ, ומלת זמה תרגם הרב על דרך תואר הפעל הרודפים אותי רדיפת זמה, כלומר רדיפת עול וחמס: (קנב) קדם ידעתי מעדתיך כלו' מקדמת דנא כנ' ידעתי מעדותיך כשהתבוננתי בענין אמונתם שישדחם באופן שיהיו קיימים לעולם ועד כן שכל הרב לתרגם הכתוב: (קגו) רחמך, אס אני לבדי ורודפי רבים הנה גם רחמך רבים שישכננוי כמשפטיך לשומרי דבריך, כי אני מעדותיך לא נטייתי, כן המשך הכתובים לדעת הראב"ע:

פֿיעל

ואתקוטטה

(קס) ראש דברך אמת . סוף דברך הוכיח על הראש שהו' אמת שכששמעו האומו' אנכי ולא יהיה לך ולא תשא אמרו הכל להנאתו ולכבודו כיון ששמעו כבד . לא תרנח . לא תנאף . הודו על ראש דברך שהוא אמת : (קסב) שז אנכי על אמרתך . על הצטחתיך שהצטחתיני . ד"א על אמת מאמרותיך הסתומו' כשאני מבין זה . ורבותינו דרשו על המילה שהיה דוד בבית המרחץ וראה עלמו בלא ליפית ובלא תפילין ובלא תורה אמר אוי לי שאני ערום מכל מצות כיון שנסתכל במילה שמת ואמ' בלאתו (מצות המרחץ) שז אנכי על אמרתך המילה שמתלה בתנה במאמר ולא בדבור שנאמ' (בראשית י"ז) ויאמר אלהים אל אברהם ואזה את בריתי תשמור : (קסד) שבע ביום . שחרית שתיים לשני קריאת שמע ואחת לאחריה ובערב שתי לפניה ושתיים לאחריה : על משפטי צדקך . על ק"ש שהיא דברי תורה : (קסו) שברתי . הוקלתי : (קסח) כל דרכי נגדך . אזה יודע כל דרכי כדברך

באור

(קנה) ואחוקוטטה , מלשון נקטה בפשי (ראב"ע) , כלומר אמלא נהם תועבה , וכן תרגם הרב : אשר , שעורו יען בדרכו לפעמים : (קס) ראש דברך , הראש והעקר מתורתך הוא מעלת החכמה המכונה בשם אמת להיות ענינה ידיעת אמתיו' (מדברי הר"י ו' יחיא) : ולעולם

(קנז) רבים רדפני וצרי מעדותיך לא נטיתי : (קנח) ראיתי בגדים ואתקוטטה אשר אמרתך לא שמרו : (קנט) ראה כי פקודיך אהבתי יהוה כחסדך חניני : (קס) ראש דברך אמת ולעולם כל משפט צדקך : (קסא) שרים רדפוני חנם ומדבריה פתח לבי : (קסב) עש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב : (קסג) שקר שנאתי ואתעבה תורתך אהבתי : (קסה) שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך : (קסו) שלום רב לאהבי תורתך ואין למו מכשול : (קסז) שברתי לישועתך יהוה ומצותיך עשיתי : (קסז) שמרה נפשי עדתיך ואהבם מאד : (קסח) שמרתי פקודיך ועדתיך כי כל דרכי נגדך :

(קמ) פֿיעל זינד מיינער ווידערזאָכער אונד פֿערפֿאָלגער ;
איך אַבער ווייבע ניכט פֿאָן דיינען צייגניססען .

* *

(קמ) איך זעהע טרויאלאָזע , פֿעראַכשייע זיא ,
דאָס זיא ניכט האַלטען דיינע וואָרטע .

* *

(קמ) זיעהע ! איך ליעבע דיינע בעפֿעהלע ;
הערר ! ערקוויקע מיך נאָך דיינער גנאָדע .

* *

(קס) דיינעס וואָרטעס גרונדגעזעטן איזט וואָהרהייט ,
אונפֿערענדערליך דיין גערעכטער שפּרוך .

(קסא) פֿירשטען פֿערפֿאָלגען מיך אָהנע אורזאָך ;

דאָך נור פֿאָר דיינען וואָרטען פֿירכטעט זיך מיין הערץ .

* *

(קסב) איך פֿרייע מיך דיינער פֿערהייסונג ,
וויא איין פֿינדער גראָסער בייטע .

* *

(קסג) ליגען בין איך גראָס , אונד האַכע גרייל דאָראָן ;
אַבער דיינע לעהרע האַב' איך ליעב .

* *

(קסד) איך לאַבע דיך דעס טאָגעס זעכענמאל ,
אום דיינער גערעכטען שפּריכע וויללען .

* *

(קסה) פֿיעל זעליגקייט געניעסען פֿריינדע דיינער לעהרע ;
קיין אונפֿאַלל דראָהט איהנען .

* *

(קסו) איך האַררע אויף דיינע הילפֿע , גאָטט !
אונד לעבע נאָך דיינען געבאָטהען .

* *

(קסז) מיינע זעעלע העלט דיינע צייגניססע ,
אונד ליעבט זיא אָהנע מאַאס .

* *

(קסה) איך האַלטע דיינע בעפֿעהלע אונד צייגניססע ,
דען מיינע וועגע אַללע זינד פֿאָר דיר .

הערר

ב א ו ר

ולעולם כל משפט צדקך, כי זה עכמות האמת שלא תמיר ולא תגוד לעולם: (קסא) שדים
רדפיני חנם, רמו לשאול ואנשלוס, ואי לא פחדתי מהם, כי אם ממך ומדבריך, שהירא
סת ה' אין לו לירא ולפחד מזולתו (הג"ל): (קסד) שבע, דרך גומא כמה פעמים ביום
(קסה) שמרתי, העטס אני חייב לשומרם כי א זה וואה כל מה שיש בלבי וכל מעשי (ראנ"ג)

רש"י

(קסט) כדברך הבינוני. דבר תורתך כהלכתך וכהווייתך: (קעא) תבענה. תדברנה: (קעב) תען לשוני. כל עניה לשון קול רם הוא ואב לכולם וענו הלויים ואמרו (דברים כ"ז):

קב (א) שיר המעלות. שיאמרו הלויים אותו על חמש עשרה מעלות היורדות מעזרת ישראל עד עזרת נשים ויש כאן ט"ו מזמורים של שיר המעלות. ורבותינו אמרו שיסדן דוד להעלות את החתום כמו שפורש במסכת סוכה. ולפי אגדה פתרונו שיר למא' עולות: (ב) משפת שקר. זרעו של אותם שלדין את הבריות בפיהם בעליל'ו רשע: (ג) מה יתן לך. הקב"ה: ומה יוסיף לך. שמירה ומחילות הרי את נתונה לפני' משתי מחילו': חכי

באור

(קעא) חבענה, הנכון אם תלמדני חקיד (הג"ל), וכן תרגם הרב: (קעג) תען, כל עניה לשון קול רם הוא, ואב לכולם וענו הלוי' ואמרו (רש"י), ועיין מה שכתבנו על מלת לענות (שיר פ"ח):

קב (א) שיר המעלות,

אלה שירי המעלות הם חמשה עשר, ואמרו קלתם שהם ממין שירי על גדר מיוחד המכונה כן כמו שגיון מכתם משביל מזמור וכן נמלא כלשון סוריא מין שיר הנקרא כן, וכפי זה תרגמו הרב ז"ל (טטופענ' געזונג). ובנר הערנו בתחלת הספר (שיר ז') שאין בידנו עתה לעמוד על עלמות

תהלים קיט קב

(קסט) תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהוָה

כְּדַבַּרְךָ הַבִּינֵנִי:

(קע) תִּבּוֹא תַחֲנֹתִי לְפָנֶיךָ

כְּאִמְרַתְךָ הַצִּילֵנִי:

(קעא) תִּבְעֵנָה שְׂפָתַי הַהֲלֵה

כִּי תִלְמַדְנִי חֻקֶיךָ:

(קעב) תִּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרַתְךָ

כִּי כָל־מִצּוֹתֶיךָ צֶדֶק:

(קעג) תְּהִי־יִדְּךָ לְעִזְרָנִי

כִּי פִקּוּדֶיךָ בְּחַרְתִּי:

(קעד) תֵּאָבְהֵי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה

וְתוֹרַתְךָ שַׁעֲשַׁעֵי:

(קעה) תְּחִי־נַפְשִׁי וְתַהַלֵּלְךָ

וּמִשְׁפָּטֶיךָ יַעֲזֹרְנִי:

(קעו) תַּעֲיִתִי כַּשֶּׁה אֲבִד בִּקְשׁ עֲבָדֶיךָ

כִּי מִצּוֹתֶיךָ לֹא שָׁכַחְתִּי:

קב

חפלה להנצל ממדברי לשון הרע

(ה) שיר המעלות

אֵל־יְהוָה בְּצִרְתָּה לִי קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי:

(ג) יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְׂפַת־שָׁקֶר

מִלְשׁוֹן רְמִיָּה:

(ג) מִה־יִתֵּן לָךְ וּמִה־יִסִּיף לָךְ

לְשׁוֹן רְמִיָּה:

ת ה ל י ם ק י ט ק ב

(קט) הערר! לאם פֿאַר דײַך קאַממען מיין געבעטה!
אונטערווייזע מיך נאָך דיינעם וואָרטע.

* * *

(קע) לאַם מיין פֿלעהען פֿאַר דײַך קאַממען;
עררעטטע מיך נאָך דיינער פֿערהייסונג.

* * *

(קעא) פֿאַן מיינען ליפּפען פֿליעסעט לאַב,
ווען דואַ מיך דיינע רעכטע לעהרעסט.

* * *

(קעב) מיינע צונגע ריהמט אים וועטטגעזאַנג דיין וואָרט,
דען רעכט זינד אַללע דיינע געכאַטע.

* * *

(קעג) לאַם דיינע האַנד מיר בייאַשטעהען,
דען איך ערוועהלע דיינע בעפֿעהלע.

* * *

(קעד) הערר! מיך פֿערלאַנגט נאָך דיינער הילפֿע!
דיינע לעהרע איזט מיין ערגעטצען.

* * *

(קעה) לאַם מיינע זעלע לעכען, דאַם זיאַ דײַך לאַבע;
לאַם דיינען ריכטערשפרוך מיר העלפֿען.

* * *

(קעו) איך איררע אומהער וויאַ אין פֿערלאַרנעם שאַף,
(ווע דיינען קנעכט!

דען איך פֿערגעססע ניע דיינע געכאַטע.

ק ב

געבעטה געגען פֿערליימדער.

(ה) שטופֿענגעזאַנג.

(צום העררן ריעף איך אין מיינער נאָטה,
אונד ער ערהערטע מיך.

(ג) הערר! רעטטע מיך פֿאַן ליגענמיילערן,
פֿאַן הייכלערישען צונגען.

(ג) וואָס ניטצט זיאַ, וואָס פֿראַממט זיאַ דיר,
דיאַ הייכלערישע צונגע?

ב א ו ר ק י ט

עלמות המנדיל בשירים
האלו אשר על פיו יוכנסו
חמת הגדר הזה או הלזה -
חמום כאשר נבקר הטיב
בענין זה השם, נמלא שהונח
גם על הצלי' מבבל לירושלי'
נדכתיב (עזרא ז' ט') כי
באחד למדש- הראשון הוא
יסוד המעלה מבבל וגו',
פירושו שביום זה היה תחלת
הנסיע' מבבל, גם ידוע שכל
נסיעה מארכות הסמוכות
לארץ ישראל נקראת עליה
בספרי הקדש, ולכ"ז נוכל
לבאר עלמות השירי' האלו,
או שהיו שרים אותן עולי
רגלים, או שהיו שרים אותן
עולי בבל, כאשר יבואר
יותר בענין תוכן כל אחד
ואחד בפרט. והנכון שזכו
שהיה מקובל אללם איזה
שירי הליכות קדש מימי
הבית הראשון, כן תקנו גם
בשנים מבבל שירים באותו
הסגנון אשר שרו על הדרך
באבותיהם אשר נסעו
שיירות שיירות לירושלים
בכל חג וזמ, וכנו אותם גם
כן שירי המעלות, ובעבור
זה חנרום בעלי האסופות
יחד אף שלא נתנו מרועה
אחד, כמו שבנ' אמר הרד"ק,
כי שאר המעלות שלא נזכר
בהם לדוד חנרו' המשוררי'
האחרים ולא נזכרו שמות
המחברים, ואשר נאמר בהם
לדוד חנרו' דוד ע"כ, וזה טעם
הרבים המעלות: בצרחה
לי, נראה שהותקן שיר זה
בעת עלות עזרא וסיעתו
מבבל לשור ולכנות את הני'
אשרי אשר נטל הבנין ימים
רבים ע"י מלשיו' זרי יהוד'
ובנימין שנתנו שטנה עליה'
ובלרה הזאת קראו לה' על שפת שקר ולשון רמיה הזאת שהרימו עליהם אויביהם ויענם ה' ע"י
שנתן קן לאיש עזרא בעיני ארתחשסתא המלך: (ב) הצילה וגו', יזכור עתה התפלה שקרא
בנרחו לו היללה וגו' עד סוף השיר: משפח שקר, דבר מחדת טבאל ושאר כנותהון אשר
הולכיו עליהם לפני מלכי פרס: (ג) מה יחן וגו', לשון רמיה אשר היא כחזי גבור שנוכיס וגו',
ונכד הערנו על חסרון כ"ף הדמיון לחזוק השווי, וטעם הנוכח לדע' הרד"ק נגד המלשין, ולדעת
אבן

ת ה ל י ם ק כ קכא

- (ד) חַצְיֵי גְבוּר שְׁנוּנִים
עַם גַּחְלֵי רִתְמִים:
- (ה) אֹיְה־לִי בִי־גִרְתִּי מִשָּׁךְ
שְׁכַנְתִּי עִם־אֲהֲלֵי קֶדֶר:
- (ו) רַבַּת שְׁכַנְה־לָּהּ נַפְשִׁי
עִם שׁוֹנֵא שְׁלוֹם:
- (ז) אֲנִי־שְׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר
רִמָּה לַמְּלַחְמָה:

(ד) חצי גבור שנונים. והרי את הורגת במקום רחוק כחן: עם גחלי רתמים. כל הגחלים בנו מבחוץ בנו מבפנים ולא מבפנים ד"א מה יתן לך מה סופו של הקב"ה לגזור עליך חצי גבורים עם גחלי רתמים חצי מלמעלה וניהנס מלמטה: (ה) אייה לי. אמרה כנסת ישראל כי כבר לקיתי בגליות רבים הרי גרתי משך עם בני יפת במלכות פרס ויון ומשך: (ו) אני שלום. עמהם: וכי אדבר. עליהם שלום המה באים להלחם בי: (ז) שיר למעלות. הפשט כשהיו הלוי' מתחילין לעלו' במעלו' אמרו שיר זה זע"פ שזה השיר לא נכתב בראשונ' אין מוקדם ומאוחר. ס"א מלאתי):

קכא

שיר בטחון המבקש עזר מהי.

(א) שִׁיר לַמַּעְלוֹת

אֲשׁוּא עֵינַי אֶל־הַהָרִים
מֵאֵין יָבוֹא עֲזָרִי:

- (ב) עֲזָרִי מֵעַם יְהוָה עֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
- (ג) אֶל־יִתְחַן לַמּוֹט רַגְלָהּ
אֶל־יָנוּם שְׁמֶרְהָ:
- (ד) הִנֵּה לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן
שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל:

קכא (א) שיר למעלות. ר"ז במזמור שני למעלות העולות לכדיקים לעתיד לבא מתחת עין הקייס לכנס הכבוד דתני' בספרו שיר המעלות אין כתוב כאן אלא שיר למעלו' שיר למי שעתיד לעשות מעלות לכדיקים לעתיד לבא. וזהו שישד הקליר (בסילוק דיוצר של יום ב' דקובות שישד ר' אליעזר הקליר

יהוה

ה מ ע ר

קכ (ה) גרתי משך, אולי משך בנאן אינו שם לאומה פרטית אך הוא כולל לכל המשפחות הפרטות השוכנים באהלים ונוסעים ממקום למקום והוא נגזר מן פעל קָשַׁךְ (עיין שרשים לרד"ק וספר המלים להחכם געועניוס) ומלת עם במאמר השני עומדת במקום שנים ושעורו גרתי עם משך, והכוונה כי כאשר שנתה ע"י לרי יהודה בנין הבית ועיר הקדש פרוכה אין קומה, והעם פרוע באין מנהיג ומנהל, הולכרו רבים לנווד ולגור על פני השדה באהלים.

קכא (א) שיר למעלות, ממה שזכר פה בשנוי למעלות יתכן לבאר ענין השיר הזה כאשר התקשרו הערבים העמונים והאשדודים עם סנבלט וטוביה לבוא להלחם בירושלי' (נחמיה ד' א' ב') ונחמיה העמיד שומרים בלתיים (שז') והוא מקום גבוה כנראה שם מענינו היה השיר הזה לאנשי המשמר ולכן אמר שיר למעלות כלומר לאותם שעלו על המעלות אל סקודתם, והיה האחד שאל ואזכר משיב כאשר באר המבאר. (ב) עזרי, על דרך שאמר שם ח' חת

ת ה ל י ם ק כ קכא

ב א ו ר ק כ

(ד) וויא העלדענפפייילע וואָהל געשערפֿט,

מיט פֿרימהאָלצקאָהלען = גלוטה? —

(ה) וועה מיר! איך מוס אין משך לעבען,

אין היטטען קדר'ס וואָהנען.

(ו) צו לאַנגע געהט שאַן מיינע זעעלע

מיט פֿריעדענסהאַססערן אום.

(ז) איך דענקע פֿריעדע, רעדע פֿריעדע;

ווא דענקען, רעדען קריעג.

קכא

פֿערטרויען אויף גאָטט פֿאַן איינעם בייא איהם
הילפֿע זוכענדען.

(ח) שטופֿענגעזאָנג.

1.

איך שוואַ עמפֿאַר נאָך יענען בערגען;

וואַ קאָממט מיר הילפֿע הער?

(ג) פֿאַם עוויגען קאָממט מיינע הילפֿע,

דער היממעל שוף אונד ערדע.

2.

(א) ער לעסט ניכט גלייטען דיינען פֿום;

דיין היטער שלוממערט ניכט,

(ד) אַ ניין! ער שלעפֿט, ער שלוממערט ניכט,

דער היטער ישראל'ס.

ער

אָבן יחיא נגד השם ב"ה
כלומר שאתה מאריך כל
כך מלכותו או קיומו, ותרגו'
הרב יתכן בכל אחד מאילו ב'
האופני' כמו אמרת המשור'
עלמו, וראה לא גם בזה
הבדל המתרגם מן המבאר:
(ד) חצי וגו', רותם הוא
מין עץ המכונה, בלע"ז
(גיטט, פפרייהאָלץ),
ובו יתמיד האש והחמור זמן
רב, וראיתי בספרי חכמי
האומ' שהיו עושים מן העץ
הזה חלים והדליקו אותם
באש והיו מורים אותם גם
על החומות גם על המגינים
והשלטים להנעירם, ואמר
שלאון הרמיה היא כאילו
החלים אשר הלהב של ברזל
שלהם הוא שנון מאד
והנלכ הבא אחריו הוא מן
גחלי רתמים, אשר הם ירבו
להזיק מאד יותר משאר
החלים: (ה) משך, וכן
קדר עם אכזר ופרוע מאד
במדותיו, להם ידמ' המשור'
אותן העמים אשר היו גרים
בין בני ישראל כשצבו מנבל
לירושלים ואשר היו משטיני'
אותם תמיד: (ו) רבח,
תואר הפעל שנה ע"ד שם
המקרה, והתי"ו לנקבה
נפרדת ואיננה סמוך, וטעם
לה כמו לך לך: (ז) אני
שלום, על דרך ואני תפלה
דלעיל (ק"ט ד'): וכי אדבר,
שעורו וכן אדבר ובתרגום
הרב ז"ל:

קכא (א) למעלות, זה לבדו עם למ"ד, והלמ"ד במקום ה"א הידיעה והוא כמו המעלות
וכן השליש אשר למלך נשען על ידו כמו המלך (ר"ש בן מלך). אמנם כאשר נתבונן
בענין תוכן השיר נמלא טעם הלמ"ד כאן נכון מאד כי שם נראה ב' גופים מדברים דהיינו
פ' א' וב' בלאון מדבר בעדו, ומפסוק ג' עד סוף המזמור בלאון נוכח, וידמה היות קול
הראשון קול איש נוסע עם עולין רגלים ירושלימה ומבקש על הללמת הדרך, וקול השני הוא
קול אביו הזקן או דודו או ריעו המנרכו ברכת ה' לשמרו בדרך ולהשיבו בשלום לביתו, ואם
כן הוא שיר אשר יושר בעבור העליה וקודם לה, וזה טעם למעלות (חייך חבשידס' לזר רייזע).
וזוה יבדל מן שירי המעלות שהיו שרים בדרך (חייך לזר חויף דער רייזע): אל ההרים, אל
ירושלים אשר הרים סביב לה ובתוכם הר הקדש: (ב) עזרי וגו', ישיב אל נפשו הנטחן בה'
שלא יקראו אסון בדרך, והמנרך יוסיף לסעדו ולדבר על לבו בצרכותיו הטובות:

על

(ה) יהוה שמרה יהוה צלך על-יד
ימינך:

(ו) יומם השמש לא-יכבה
וירח בלילה:

(ז) יהוה ישמרה מכל-דע
ישמר את-נפשך:

(ח) יהוה ישמר-צאתך ובואך
מעתה ועד-עולם:

קכב

שיר לשורר אותו בדרך כשהולכים לראות פני ה'.

(א) שיר המעלות לדוד

שמחתי באמרים לי בית יהוה גלך:

(ב) עמדות היו רגלינו
בשעריך ירושלם:

(ג) ירושלם הבנויה

כעיר שחברה לה יחדו:

(ד) ששם עלו שבטים שבטי-יה
עדות לישראל

להודות לשם יהוה:

(ה) כי שמה וישבו כסאות למשפט
כסאות לבית דוד:

שאלו

השמעוני (במדבר כ"ו) הוסיף עליהם אותיות השם אחת מכאן ואחת מכאן נמלא השם הזה
יה עדות לישראל: (ה) כי שמה ישבו וגומר. כי גם בירושלים תשרה השכינה וישבו שם כסאות
לשפט בהם את האומות וכסאות מלוכה לבית דוד:

הקליר שהוא בנו של רש"י
בחיגיה פ' אין דורשין ע"ש
ומתחזיהם שלשים מעלות
זו למעלה מזו עד כסא
הכבוד טעית ועלות בשית
נעימות שיר המעלות:

קכב (א) שמחתי באומרי
לי. שמעתי בני
אדם שאומרי מתי ימות
אותו זקן וימלך שלמה בנו
ויבנה בית המקדש ונעלה
לרגל ואני שמח: (ב) צמדו
היו רגלינו. במלחמה בכל
מקום בשביל שעריך ירושלי
שעוסקין בהן בתורה:
(ג) ירושלים הבנויה.
בבונה שלמה בני בית
ה' יקדש בתוכה תהא בנויה
בשכיל ומקדש וארון ומזבח:
בעיר שזברה לה. בשילה
שדימה הכתוב ז' לזו שאלו
(דברים י"ג) אל המנוחה
ואל הנחלה מנוחה זו שילה.
נחלה זו ירושלים. ורבותינו
אמרו יש ירושלים הבנויה
בשמים ועתידה ירושלים
של מטה להיות כמותה:
(ד) ששם עלו שבטים אשר
שם בשילה עלו שבטים
כשעלו ממלרים ונקבע
המשכן בחוכם: שבטי יה
שהוא עדות לישראל. ולפי
שעב"ם היה מליצין אחריה'
כשיבאו ממלרים ואומרים
עליהם שהם ממזרים אם
בנושם היו שולטין המלרים
בנשותיהם לא כל שכן אמר
הקב"ה אני מעיד עליהם
שהם בני אבותיהם הטיל
שמו עליהם הראובני

המער

את ה' הגדול והנורא זכרו. (ו) יומם השמש, כי יומם ולילה היו שומרים על החומה כזכר שם.
קכב (א) לדוד, הנכון שענין לדוד כמו לבית דוד כאשר בא המט לירבעם בעיר (מ"א י"ד
י"א) ורבים כמוהו, וחזר השיע הזה בימי אחד ממלכי יהודה אשר קמו אחריו.

תהלים קכא קכב

8.

(ה) ער זיין דיין היטער, ער בעשאַטטע דיך,
צו דיינער רעכטען האַנד!

(ו) דיר שאַדעט ניכט דעם טאַגס דיא זאָננע!
דער מאַנד דיר ניכט דעם נאַכטס.

4.

(ז) דער הערר בעהיטע דיך פֿאַר איבעל,
בעהיטע דיינע זעעלע!

(ח) בעהיטע דיך! דוא געהסט, דוא קאָממסט;
וויא יעטצט, זאָ אַללע צייט.

קכב

פֿילגערליעד דער נאָך ירושלים וואַנדעלנדען.

(א) שטויפֿענגעזאָנג דוד'ס.

איך פֿרייע מיך, ווען מאַן צו מיר שפּריכט:

„לאַס אין דעם עוויגען הויז אונז געהען!“

(ב) אָ! אונזערע פֿיסע שטאַנדען איינסט,

ירושלים! אין דיינען טהאַרען;

(ג) ירושלים, דיא וואָהלגעבויטע

הויפטשטאָרט, וואָ אַללעס זיך געזעללט;

(ד) וואָהין דיא שטעממע גאַטטעס וואַללען,

דעם העררן צו דאַנקען נאָך געזעטץ,

(ה) וואָ שטיהלע זיטצען צום געריכט,

דעם הויזעס דוד'ס האָהע שטיהלע.

אָ

באור קכא

(ה) על יד ימינך, אמרו
קלחם הטעם לבי שמכחה
הוא' היא פאת דרום תבוא
עקר הזמימה ביום, כי שם
השמש בעת לחרים, ולכן
אמר ה' ללך עד יד ימינך:
(ו) יומם וגו', לא יכנה
חיס השמש ביום וקור הירח
בלילה כי חוס השמש ייבש
הליחה, והירח יוסף הליחה,
ויהיה ממנה הקרירות
והקיר והחוס הם סבת
התחלואים והאל יתברך
ישמור מהם (הרד"ק),
וענין ההמשך לדעת הר"ם
לאמר אס' ה' שומרך וגו'
הנה יומם שמש לא יכנה
וגו': (ח) צאהך, מכאן
ובואך לירושלים וכן להיפך:
וחנה לדעת הר"ם יפרד
השיר לד' מחלקות, החלק
הא' (פ' א' ב') שאלת
הנוסע, החלק הב' (ג'ד')
הנעזת השומע להחזיק
לבו שה' יהיה שומרו,
החלק הג' (ה' ו') תועלת
הטובה הזאת, החלק הד'
(ז' ח') ברנת הדרך:

קכב (א) לדוד, יש

אומרים שהוא חברו,
או אולי הטעם בעבור דוד
אשר כבש העיר ירושלים
מידי הינוסי וכנה אותה
והכין שם כסאו והשנין
שם הארון הכרית, והוא
הנראה נכון בנחיות התוכן:
שמחתי וגו', כל א'
מעולי רגלים אומר שמחתי
באומרים לי בית ה' נלך,

בעבור היופי וההדור שם, כי כבר היו עומדות רגליו בשערי ירושלים ושמחתי במכלל
יופי הלזה: (ג) ירושלים הבנויה, באותה תכלית היופי כראוי לעיר מערסולין כמות
שזיכרה לה עדת ישראל יחדו שלם פעמים בשנה: (ד) עדות, חוק ומצוה לישראל להראות
שם (ראב"ע): (ה) כסאות לבית הוד, אצל חד מן חברים שמה נראה תקון השיר אחרי
מות המלך דוד:

ר ש י

(ו) שאלו שלום ירושלים.
ואמרו לה ישלוח הכניך ויהי
שלום בחילך: (ח) למען.
ישראל אחי ורעי. אדברה
נא. אני דוד המלך שלום
בך:

קכג (א) שיר וגו'.
היושבי יו"ד יתיר:
(ד) הלעג השאננים. לעג
העובדי כוכבים השאננים
שבענו: הבוז. שבו את
גיא היונים היא ירושלים:
לגאיונים. כתיב מד וקריון
חרין:

בחרות

ה מע מ ר

קכג (ד) לגאיונים,
אולי גאיונים הוא מן
גאיות (יחזקאל ז' י"ז)
שעיניו בקעות כמו גיא
הרים, ובא פה על משקל
הזכרים והוא באמת נגזר
מן גאה שעיניו הגובה על
דרך השמות המורים על
דבר והפוכו כנודע לבעלי
הלשון, וכאן על כל השאלה
על השפלים והפחותים,
ואמר שלא לבד שהוא לעג
השאננים, אבל גם בוז
למעוטי הערך; אולם לפי
הקרי (עיין רש"י) יהיה
לגאיונים שתי מלות ותהיה
הכוונה כאשר פתר החכם
געזענחום לגאות יוני' מענין
לא חניה, ויתרגם: (דער
שטעלן זונטערדריקקער).

ת ה ל י ם ק כ ג
(ו) שאלו שלום ירושלים
ישליו אהביך:
(ז) יהי שלום בחילך
שלוח בארמנותיך:
(ח) למען אחי ורעי
אדברה נא שלום בך:
(ט) למען בית יהוה אלהינו
אבקשה טוב לך:

ק כ ג

צפייתו לישועת ה' מיד אויב.

(א) שיר המעלות

אליך נשאתי את עיני
הישבי בשמים:

(ב) הנה כעיני עבדים ליד אדוניהם
כעיני שפחה אל יד גברתה
בן עינינו אל יהוה אלהינו
עד שיחננו:

(ג) חננו יהוה חננו כי רב שבענו בוז:
(ד) רבת שבעה לך נפשנו
הלעג השאננים הבוז לגאיונים:

פתח באתנח. לגאיונים קרי

שיר

ת ה ל י ם ק כ ב ק כ ב

- (ו) א, ווינשעט גליק ירושלים!
 וואהל געה' עם דיינען פריינדען!
 (ז) אין דיינען מויערן וואהנע פריעדע!
 אין דיינען שלעססערן זיכערהייט!
 (ח) אים מיינער פריינד' אונד ברידער וויללען,
 ווינש' איך דיר הייל אונד גליק;
 (ט) אים אונזערעם גאטטעם טעמפעלס וויללען
 זוכ' איך דייך וואהלערגעהען.

קכג

האָפּפּונג אויף גאָטטעס הילפּע אין פּיינדליכעם
 דרוק.

(א) שטופּענגעזאָנג.

- צו דיר ערהעב' איך מיינע אויגען,
 דער דוא אים היממעל טהראָנסט,
 (ב) וויא קנעכטע שויען אויף איהרעם העררן האַנד,
 וויא איינע מאַנד אויף איהרער פּרויען האַנד,
 זאָ שויען אונזערע אויגען הין אויף אונזערן גאָטט,
 ביז ער זיך אונזערער נאָטה ערבאַרמע.
 (ג) (ערבאַרמ' דין עוויגער! ערבאַרמ' דין אונזער ?
 וויר זינד דעם שמאַצעם פּיעל צו זאָטט.
 (ד) יאָ פּיעל צו זאָטט איזט אונזערע זעלע
 דעם שפּאַטטעם דער איבערמיטהיגען,
 דער טראָטציגען פּעראַכטונג.

דאָנק

ב א ו ר

(ו) שאלו וגו', מה נאה אף נעים השיר הקטן הזה כלו מחמדים כלו ממתקים כאשר יטעם
 הקורא המשביל:

קכג (א) אליך וגו', גם זה השיר הותקן כפי הנראה בעת עליית עזרא מבבל: (ד) הלעג
 השאננים, חסר הנסמך כמו הארון הכרית, אמר שבעה נפשו הלעג לעג השאננים,
 והם הנזים שהם שקטים ולועגים עליו (ר"ש בן מלך): לגאונים, כמו לגאים, והיו"ד הנראית
 בו למ"ד הפעל תמורת ה"א על כל גאה ורם, והנו"ן נוספת והוא במשקל עליונים חלא ששתנה
 תנועותיו מפני אות הגרון (מדברי הג"ל), ועגם הלמ"ד כטעם מזמור לדוד:

תהלים קכד

קכד

חזרה על עזרה ה'.

(א) שיר המעלות לדוד

לולי יהוה שהיה לנו

יאמר-נא ישראל:

(ג) לולי יהוה שהיה לנו

בקיום עלינו אדם:

(ג) אזי היים בלעונו בהרות אפס בנו:

(ד) אזי המים שטפנונו

נחלה עבר על-נפשנו:

(ה) אזי עבר על-נפשנו המים

היודונים:

(ו) ברוך יהוה

שלא נתננו טרף לשניהם:

(ז) נפשנו כצפור נמלטה מפח

יוקשים

הפח נשבר ואתנו נמלטנו:

(ח) עזרנו בשם יהוה

עשה שמים וארץ:

שיר

רש"י

קכד (ג) בחרות אפס בנו - כשחרה אפס בנו: בחרות - כמו בעשות: (ד) נחלה - לשון חולי: (ז) נפשנו נמלטה - מהם כצפור אשר נמלטה מפח יוקשים:

שיר

המער

קכד (א) לדוד, אם יתפרש לדוד על בית דוד כאשר זכרנו למעלה שיר קכ"ב יתבאר השיר הזה על ימי חזקי' במסלת סנחרב, כי כבר המגיל הוביא ישעיה' את מלך אשור למי הנהר העלומים והרבים, ושיר השירה הזאת עולי רגלים אחרי אשר שקטה הארץ.

קכד

דאנק פֿיר הילפע אין דער נאָטה.

(ח) שטופֿענגעוואַנג פֿאָם דור.

1.

וואָ דער הערר ניכט בייא אונז וואָרע —
זאָ זינגע ישראל!

(ג) וואָ דער הערר ניכט בייא אונז וואָרע,
דאָ דער מענש זיך אויפֿמאַכט ווידער אונז.
(ג) זייא פֿערשלאַנגען אונז לעבענדיג,
(ווען איהר צאָרן ענטפֿלאַמט איבער אונז.

2.

(ד) לענגסט העמטען וואַססער אונז ערווייכט,
וואָרען שטרעמע איבער אונז געפֿאַהרען;
(ה) (לענגסט געפֿאַהרען איבער אונז
(וואָרען ווילדע פֿלומהען.

3.

(ו) (דאָנק דעם עוויגען, דער אונז איהרען צאָהנען
(ניכט צום רויבע גאָב דאָהין!
(ז) (אונזער לעכען איזט ענטקאָממען,
(וויא איין פֿעגליין דעם פֿאַגלערם שלינגען.
שלינגען ריסען, וויר ענטקאָמען.

4.

(ח) אונזערע הילפע שטעהט ביים העררן,
דער היממעל שוף אונד ערדע.

דער

ב א ו ר

קכד (א) שיר, נראה תקונו אחר לרה גדולה מאויב בזמן מועט קודם הרגל: (ב) לולי וגו', הכפל בעבור שהפסיק, והוא ליומי המליכה: (ד) נחלה, נאל שיטף, ה' נוספת והח' נשוא לבד, וקריאת המלה מלעיל, ואמר חד מן חבריא טעם ההשתנות ליופי ההנחה בעבור אות הגרון הסמוכה: (ה) הוידונים, תואר והנפרד זדין בלוי ונכתבה בו היו"ד עי"ן הפעל, ופירושו שוטפי' בזון וברשע (י"ט בן מלך): (ז) נפשו וגו', הטעם שלא ה' לנו כח להמלט כי היינו כלסור רק נמלטנו בשם ה' לבדו שהוא עושה הכל (ראב"ע): הפה נשיבר וגו', מאמר נעים המורה על התשועה הפתאומית אחרי שנבר ואבדה כל תקוה: (ח) עורנו וגו', סיוס מעין הפתיח. והגה החליק הר"מ גם השיר הזה לארבע מחלקות, החלק הא' (פ' א' ב' ג') עיון כללי הנחשורר ע"י המעשה, החלק הב' (ד' ה') משל הכרה, החלק הג' (ו' ז') תודה על ההכלה ממנה, החלק הד' (ז' ח') איכות ההשועה וסגתה:

שיר

ת ה ל י ם ק כ ה ק כ ו

קכה

הבוטח בה' לא ימוט

(א) שִׁיר הַמַּעֲלוֹת

הַבְּטָחִים בַּיהוָה

בְּהִרְצִיּוֹן לֹא יִמּוֹט לְעוֹלָם יוֹשֵׁב:

(ג) יְרוּשָׁלַם הָרִים סְבִיב לָהּ

וַיְהִי הָרִים סְבִיב לְעַמּוֹ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

(ג) כִּי לֹא יִנּוּחַ שִׁבְט הָרָשָׁע

עַל גּוֹרֵל הַצְּדִיקִים

לְמַעַן לֹא יִשְׁלַחוּ הַצְּדִיקִים וְ

בְּעוֹלָתָהּ יִדְיָהֶם:

(ד) הַטִּיבָה יְהוָה לַטּוֹבִים

וְלִישָׁרִים בְּלִבּוֹתָם:

(ה) וְהַמַּטִּים וְעַקְלָקְלוֹתָם

יִזְלִיכֶם יְהוָה אֶת־פְּעָלֵי הָאוֹן

שָׁלוֹם עַל־יִשְׂרָאֵל:

קכו

חסלה שישיב ה' את שכוחנו מקצוי ארץ.

(א) שִׁיר הַמַּעֲלוֹת

בְּשׁוּב יְהוָה אֶת־שִׁיבַת צִיּוֹן

הָיִינוּ כְּחִלְמִים:

(ג) אִזּוּ יִמְלֵא שְׁחֹק פִּינוּ וְלִשְׁוֹנֵנוּ רִנָּה

אִזּוּ יִאֲמְרוּ בְּגוֹיִם

הַגְּדִיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִם־אֱלֹהֵי:

הגדיל

כי אז ימלא כלומר בפתח פתאום נמלא פינו שזוק ונא ימלא בעתיד כדרכו אחר מלת אז.

ר ש י

קכה (א) שיר המעלו'

הבוטחים בה'.

לא ימוטו כהר ליון אשר

לא ימוט כי כאשר ירושלים

הרים סביב לה כן הקב"ה

סביב לעמו: (ג) כי לא

ינוח שנט הרשע על גורל

הצדיקים. (כי לא יתן

הקב"ה את ממשלת הרשעי'

לנוח על הצדיקים) למען

כי הצדיקים נוהרין מלשלות

ידיהם בעולה: (ה) והמטי'

עקלקלותם. על הנריות

למזל עלילות רשע יוליכם

ה' את פועלי און:

קכו (א) בשוב ה' את

שיבת ליון. מגלות

בבל היינו כחולמים:

כאפיקים

המעמר

קכה (א) הבטחים,

לדעתי גם זה השיר

יוסד מעילי בבל לעת אשר

באו כרי יהודה ובנימן אל

זרבבל לאמר ונבה עמכם,

יראשי האבות מנועם

מהסתפח בנחלת ה' כנוכר

בעורא (ד') וע"ז נאמר כי

לא ינוח וגו', כי השמרונים

חשבו לעשות להם רעה

ולהפריע העם מעבודת

הקדש כמבואר.

קכו (א) היינו כחלמים,

המעתיקי' מבני עמנו

תרגמו כי היינו כאלו נעיר

מחלום, ולדעתי אין לורך

לזה ויותר תתייפה המליצה

אם יהיו הדברי' כמשמעותן

כי כן הוא באמת אם יארע

למיש דבר שמחה או עלב

אשר לא שער בנפשו ובעיניו

יפלא, ידמה לו כמו אם אך

יחלום חלום כי יפג לבו

להאמין, ולכן אני אבאר

בתרגום מעתיקי העמים

(וויז ווטרעוויז טריישענד)

כי אז ימלא כלומר בפתח

פתאום נמלא פינו שזוק

וכא ימלא בעתיד כדרכו אחר מלת אז.

ת ה ל י ם ק כ ה ק כ ו

ק כ ה

ד ע ר א ו י ף ג א ט ט פ ע ר ט ר ו י ע נ ד ע ו ו א נ ק ע ט נ י ע .

(א) שטופענגעזאנג .

דיא דעם העררן פערטרויען,

(בלייבען וויא בערג ציון,

אונערשיטטערליך עוויג .

(ג) ירושלים אומגעבען בערגע,

זויין פאלק אומגיבט דער הערר

(פאלן נון אן ביו אין עוויגקייט!

(ג) ניין! טיראנען = צעפטער העררשעט ניכט

אים ערבטהייל דער גערעכטען,

(דאס זיא ניכט אויך נאך אונרעכט גוט

אויסשטרעקקען איהרע הענדע .

(ד) זא הערר! דען גיטען טהוע וואהל,

דיא גערעכטען הערצענס זינד;

(ה) דיא אויף קרוממען וועג אבווייבען,

טרייבע וועג דיא איבעלטהעטער .

גליק איבער ישראל!

ק כ ו

ביטטע אויס ערלעזונג אויס דעם בעררענגניססע .

(א) שטופענגעזאנג .

וואן אויס דעם עלענד גאטט נאך ציון פיהרעט,

זא זינד וויר וויא פאם טרוים ערוואכט .

(ג) פאלל לאכענס איזט דאן אונזער מונד,

(פראהלאקקענפאלל דיא צונגע .

אונד אללע היידען שפרעכען:

פיר זיא האט וואונדער גאטט געטהאן!

ב א ו ר ק כ ד

ק כ ה (א) שיר המעלות .

נראה תקין השיר

אחר אשר בא ארוב חזק

וקצה לצור על ירושלים

והיבחר לשונ ריקם לארצו,

ועל זה שרו צעלית רגל הבא

אחריו שיר זה בשערי

ירושלים: הבוטחים בה',

לא ימוטו כהר ליון אשר לא

ימוט לעולם, כי כאשר

ירושלים הרים סביב לה

המגינים בעדה נגד האויב

כן ה' סביב לעמו להגן

עליהם (מדברי רש"י):

(ג) שבט הרשע, מלכות

גויי הארלות המרשיעים על

גורל הלדיקים הם ישראל

שנמלו את הארץ (מדברי

הראב"ע): למען אשר לא

ישלחו וגו', בטעם למען

אשר לא ילמדו אתכם לעשות

ככל תועבותם (הג"ל), וכן

הוא דעת הרד"ק, וכן נראה

דעת הר"ם . אמר רש"י

אמר הטעם וז"ל למען כי

הכדיקים נזהרים מלשלות

ידיהם בעולה ע"כ, כלומר

כי בעבור זה יקרא אותם

בשם לדיקים לפי שהם לא

ישלחו ידיהם לקחת ירושת

שאר העמים כירושל אדום

מואב ועמון ולבלי התגר בם

מלחמה, ולכן לא ינוח גם

שבת הרשע על גורלם שנפל

להם בנחלה, והוא הנראה

ככונ: (ה) וה פ ט י ם

עקלקלותם, ר"ל אורחותם

קראום עקלקלותם על שם

מקריה' מהעקלתון (מדברי

אנן יחייא), וזה נכון מאד, וכן תרגם גם הרב

(קרוואטע אבוועגע): אח פועלי האון, שער

הכתוב לדעת הר"ם את פועלי האון המטיים עקלקלותם יולכס ה' . והארמי פותרו לשון עם,

חולקהון עם עבדי שקר . וכן אמר הראב"ע וז"ל והמטיים בעקלקלותם יתפלל שירמקו' השם ויהיו

עם פועלי האון עם העמים ואז שלום על ישראל ע"כ: שלום על ישראל, המיוס כעין אשרי

כל חוסי בו דלעיל (שיר ב') ועיין הנאור שם:

ק כ ו (א) שיר המעלות, בזמן המעלה מבבל: בשוב, כמו וש ה' אלהיך את שנותך: היינו

בחולמים, לשון עבר דייקא, כלומר היינו למסרע כחולמים בזמן הגלות וכמו שפירש

הריק"ם ז"ל כחלוס יעוף בעיינינו לרת הגלות מרוב השמחה שיהיה לנו בשוננו לארצנו ע"כ,

וכן תרגם הרב ז"ל: (ב) עם אלה, עם ישראל ואומרים ישראל אמת שהגדיל ה' לעשות עמנו

לפיכך היינו שמחים, וזה היא השמחה הגדולה שתרצו בנו ושימלא שחוק פינו (מדברי הרד"ק):

היינו

ת ה ל י ם ק כו ק כו

(ג) הגדיל יהוה לעשות עמנו
היינו שמתים:

(ד) שובה יהוה את שבותנו
כאפיקים בנגב:

(ה) הזרעים בדםעה ברנה יקצרו:

(ו) הלוד ילדו ויבכה נשא משך הזרע
באיבא ברנה נשא אלמתיו:

ק כו

אם אין רצון השם בדבר, רק לריק יגע האדם לעשותו.

(א) שיר המעלות לשלמה

אם יהוה | לא יבנה בית

שוא עמלו בוניו בו

אם יהוה לא ישמר עיר

שוא ו שקד שומר:

(ב) שוא רכם | משכימי קום

מאתרי שבת

אכלי להם העצבים

בן יהוה ידידו שנא:

(ג) הנה נחלת יהוה בנים

שקר פרי הבטן:

כחצים

שביחנו קרי. א' נמקום ה'

(ד) כאפיקים בנגב. כאפיקי
מים בארץ יבשה שמלחמין
אוחה כך נהיה מרטיבין
בשוכך את שבותינו אשר
הזרעים בנה בארץ ליה
בדמעה דואגים שסבורים
שמא לא תלמח. ברה
קולרין על ידי אפיקי המים
כשהם משולקין נה: (ו) הלוד
ילד ויבכה וגו'. כך ישראל
זרעין לפני הקב"ה לדקה
בדמע' בגלות ובכונה יקלורו
בשתלם משורחם לעתיד:

קכו (א) שיר המעלות
לשלמה. שיר זה אמר
דוד על שלמה בנו שלמה
ברוח הקודש שעתיד לבנות
בית המקדש ובו ביום ישא
שלמה את בת פרעה ועל
זה נאמר (ירמיה ל"ב) כי
על אפיו ועל חמתי היתה לי
העיר הזאת למן היום אשר
בנו אותה לכך אמר המזמור'
הזה למה לך בני לבנות
בית ולסור מאחרי המקום
מאחר שאינו חפץ בה לשוא
עמלו בוניו בו: שוא שקד
שומר. על חנם לופה בה
השומר: (ב) שוא לכם.
בעלי האומניות המשכימים
ומאחרים למל אכתם
ומתפרנסים בעלזון וביגיע'
בלחם העלבים של טורח:
כן יתן. הקב"ה פרנסה
למי שמנדד שנתו מעיניו
בשבילו לעסוק בתורה:
לידודו שינה. למנדד
מעיניו שינה: (ג) הנה
נחלת ה'. לאותו האיש.
בנים. אלו החלמידים
שהוא מעמיד שהם לו כבני:
שקר פרי הבטן. שקר פרי

ה מ ע ר

קכו (ב) בן יתן, ידידי מהרמ"ל ני' בעיון חפלה השביל לתרגום: (כור רעכטוי־קייט געננט
זיהרעק פרוינדע טאמף), הנה יהיה לדעתו בן שם המקרה מעיניו בן בנות כלמחד
דונרות ויהיה הפעל יתן והכנוי הנסתר במלת ידודו מוסב על בן. גם יש לפרש כי בן הוא אך
לאשת, והכוונה כי ידוד עליון אין לריך להשכים ולהעריב ולמנוע שנה מעיניו כי ה' יכלכלהו,
ויתורגם: (זוטהלויד ויינטן זיעבלינגען געננט ער טאמף).

ו ת ה ל י ם ק כ ו ק כ ו

(ג) יא וואונדער טהיט דער הערר פֿיר אונז,
דעם זינד וויר הערצענספֿרֿאָה.

(ד) אַך פֿיהר' אונז אום דעם עלענד, הערר!
וויא וואַכסערשטרעמ' אין דיררעם לאַנד.

(ה) (דיא מיט טהרענען זאָען,
זאָטמעלן אין מיט פֿריידען.

(ו) (ער געהט היז אונד וויינט,
דער זאָעמאָן מיט זיינער לאַסט,
(זייכענד קאָממט ער צוריק,
טרעגט זיינע גאַרבען אין.

ק כ ו

אַהנע געטטליכען וויללען איזט אללעס אונאויס-
פֿיהרבאַר.

(א) שטופֿענגעזאָנג פֿאָן שלמה.

(פֿערגעבליך איזט דער קינכטלער אַרבייט,
ווילל גאָטט ניכט זעלבסט דען טעמפעל בויען;
(פֿערגעבליך אַללער וועכטער פֿלויס,
ווען גאָטט ניכט זעלבסט דיא שטאַרט בעוואַכט.

(ג) (פֿערגעבליך וואַכט איהר פֿריה, אונד זטצעט שפעט,
אונד עססעט בראָד מיט זאָרגען;
זיינען פֿריינדען גיבט ער עס אים שלאָף.

(ג) זיעהע! קינדער זינד געשענק דעם העררן,
לייבעספֿרוכט דער טוגענד לאָהן.

ב א ו ר ק כ ה

(ג) היינושמחים, ל' הוה:
(ד) שיבה ה', אמרו רוב
המפרשי' שהיא לשון חפלה,
ואינו מתייבז כפי המשך
המקראות, אזרי שממ'
שנבר נושעו וילחו לזירות,
אמנס בהיות הטעם במלת
שונה מלרע נראה יותר שהו'
המקור גרידא ושעור הכתוב
שיבת ה' את שניתנו היא
כאפיקי' בנגב אשר הזרעי'
וגו', וכן נראה דעת רש"י
שאמר בזה הלשון כאפיקי
מיס בארץ יבשה שמלתחילין
אותה כך נהי' מרטיבים
בשונך את שניתנו, אשר
הזרעי' בזה בארץ ליה בדמע'
דואגים שסבורים שמה לא
תלמח, ברנה קולרים ע"י
אפיקי מיס נשהס משולחי'
בה ע"כ: שבוחנו, כתוב
בו' וקרי ביו' ד והענין א':
בנגב, תרגום יבשו המיס
נגבו מיא, וכן ארץ הנגב
נתתני: (ו) הלוך וגו',
יוסיף לבאר המשל בפ'
הקודם ליופי המליכה: מושך
הורע, אמר הראב"ע
שהוא שס הכלי יש בו הזרע
ע"כ, והנכון שהיה כים קטן
של עור, כי כן תרגום ארמי
וכל בגד וכל עור, וכל לבוש
וכל משך. אמנס הר"מ ז"ל
פסרו לשון משינה בעול
ומענין גוי ממושך ומורט,
כי לפי שהזרע ההוא הולך
בבני ולא ידע אס יללח
מעשהו. הנה נשיאת הזרע

הוא לו למשא, וכשישוב מן הקליר אשר זרכו ה' להיפך ישא אלמותיו שהס כבדים מאד מאד מן
הזרע ברנה וגיל וכלא דבר יחשב לו:

קכז (א) לישלמה, י"א שהוא חנרו, וי"א הטעם על שלמה בעבור שהיא בנה את הבית,
וטעם השיר לאמר שהכללכה בכל היא רק ביד ה': שקד, ענין שמירה תמידית
ובלי הפסק: (ב) משכימי קום, למסחור או למלאכה: לחם העצבים, לחם הנא בעולב
ונדאגה: כן יחן וגו', כלומר כמו שאחס חושנים לקחת היתרון בעמלכס, כן יתנהו הקב"ה
לדידו אשר הוא חסן בו בעודנו ישן וכליטרחה. או יהיה הטעם כן יתן כטעם כן בנות ללפחד
דנרות, כלומר יתן לו דבר נכון וקיים (ג) הגה, אף בניס הס נחלת ה' לבד אשר יתן לאי

שימפון

(ד) כְּחַצְיִים בְּיַד-גִּבּוֹר כִּן בְּנֵי הַנְּעוּרִים:
 (ה) אֲשֶׁרִי הַגִּבּוֹר אֲשֶׁר מִלֵּא אֶת-
 אֲשַׁפְתּוֹ מֵהֶם
 לֹא יִבְשׁוּ כִּי יִדְבְּרוּ אֶת-
 אוֹיְבֵים בַּשָּׁעַר:

התור' שנלכו שג' (משלי כ"ב)
 כי נעים כי תשמרם בנצטק:
 (ד) בחלים ביד גבור.
 להלחם עם את אויביו:
 כן בני הנעורים. התלמידים
 שצדס מעמיד מנעוריו:
 (ה) אשרי הגבר אשר מלא
 את אשפתו. מאותם חלים.
 אשפ' תיק החלים שקורין
 קויברי"ן בלע"ז: לא יבשו
 כי ידברו את אויבים בשער.
 תלמידי חכמים שמונחין
 זה את זה בהלכה ונראים
 כאויבי זה לזה (תוספות):

קכח

גודל מעלת הנחנה מיגיעי כפו.

(א) שִׁיר הַמַּעֲלוֹת

אֲשֶׁרִי כָל-יְרֵא יְהוָה הֵהָלֵךְ בְּדַרְכָיו:
 (ב) יִגִּיעַ בַּפִּיָּה כִּי תֹאכַל
 אֲשֶׁרִיָּה וְטוֹב לָךְ:
 (ג) אֲשֶׁתְּךָ וְכַגֶּפֶן פְּרִיָּה בִּירְכָתִי בֵּיתְךָ
 בְּנִיָּה כְּשֶׁתְּלִי זֵיתִים
 סָבִיב לְשִׁלְחָנְךָ:
 (ד) הִנֵּה כִּי-כֵן יִבְרַךְ גִּבּוֹר יְרֵא יְהוָה:
 (ה) יִבְרַכְךָ יְהוָה מִצִּיּוֹן
 וְרָאָה בְּטוֹב יְרוּשָׁלַם
 כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ:
 (ו) וְרָאָה-בָּנִים לְבְנֵיךָ
 שְׁלוֹם עַל-יִשְׂרָאֵל:

קכח (א) שיר המעלות
 אשרי כל ירא ה'.
 כל אלו תוכחות ומוסרים
 לפי שכתוב אשרי האיש
 אשרי איש. לנך נאמר
 כאן כל לרבות אשה:
 (ב) יגיע בפיך. הנהנה
 מיגיע כפו נוהל שני עולמו'
 (נמס' ברכות): (ג) כגפן
 סוריה. כל אשה שדמיה
 מרובין בניה מרובין:
 בירכתי ביתך. לפי שדרך
 תשמיש להיות בלנעה:
 ד"א בירכתי אם אשך נדה
 תשימה בירכתי ביתך שלא
 תתרגל אללה: בניך כשתילי
 זתים. מה זתים אין להם
 פרננה כך אין בבניך פסול:
 (ה) מציון. שהוא שער
 השמים. ועוד זכות ליון
 היו פרים ורבים דבתיב
 ויהודה וישראל רבים:
 בטוב ירושלים. ושמת
 בכל הטוב: (ו) וראה בנים
 לבניך. ולא יבואו לקטטה
 עבור חליה ואז שלום על
 ישראל. (תוספות): בנים
 לבניך. ירשו נחלה ואין
 אשה זקוקה לינם אז שלום
 בעולם:

המער

(ה) אשפתו, פירש"י אשפה תיק החלים שקורין קויברי"ן בלע"ז; כ"כ בדפוס באזיליאה שע"ע,
 ובאיכה (ג' י"ג) כתוב קויבר"א, וזהו לשון אשכנז (קעכ"ע) ובל"ל carquois (ד"ה).

אשרי

ת ה ל י ם ק כ ח

- (ד) ויגענדזעהנע זינד געשאססע
 (אין דעם טאפערן שטרייטער האַנד .
 (ה) וואָהל דעם, דער זיינען קעכער
 (פֿאַלל פֿאַן דיעזען פֿיילען האַט!
 וויא לאַססען ניכט צו שאַנדען ווערדען,
 אונד טראַטצען פֿאַר געריכט דעם פֿינד .

ק כ ח

פֿאַרציגליכער ווערט דעם זיך פֿאַן ויינער העג
 דע אַרבייט געהערערען .

(א) שטויפֿנגעזאָנג .

ב א ו ר ק כ ו

שיחפּוֹן, ויהס באַמת שר טוב
 לידידו כי בחלים ניד הגבור
 אשר ידע להתעסק עמהם
 לתועלתו, כן בני הנעורים:
 (ה) אשרי וגו', אחר שדמה
 הבנים לחזים להלחם עם
 האויב אמר אשר מלא את
 אשפתו מהס ד"מ (ראב"ע):
 לא יבושו, האבות על
 הבנים. ידברו, עתק, או
 הטעם יתנהגו מענין דבר
 אחד לדור, וטעם בשער
 לעין כל. והר"י בן יחיאל
 פראו מלשון ותדבר את כל
 זרע הממלכה ויהיה טעם
 בשער כטעם אז לחם שערי'
 וטעם כי כמו כי יכרה:

ק כ ח (א) אשרי, ידבר

בשנת ברכה הביתית,
 ואמר אל ירא ה' אף כי לבד
 יגיע כפיך תאכל הנה עיני
 לך ואשריך מאיש רשע יש לו
 עוֹדף רב: (ג) אשחך וגו',
 אמר הרד"ק טעם המשל
 שיש בני אדם נוטעים גפן
 בירכתי ביתם וכשתגדל
 מוליאים אותה מקור הבית
 ולחזן אל השמש והנה שרשה
 בתוך הבית וענפיה חזן
 לבית כן האשה, והמשיל
 הבנים לזמים כי עין הזמים
 יהיו עליו ירוקי' ולמי' כל
 ימות השנה כך הם יהיו
 בהודם הטוב ונמעשיהם
 הטובים: (ה) וראה בטוב
 ירושלים, אשר בשלומה
 תלוי שלום כל הארץ, ואין
 ברכה למרטי כי אם בברכה
 הכללי, וזה שמיים שלום
 על ישראל:

מנעורי

האפֿשֿ

וואָהל דעם, דער דען עוויגען פֿירכטעט,
 דער אין זיינען וועגען וואַנדעלט .

(ב) (געחרע דיך פֿאַן דיינער אַרבייט,
 וואָהל דיר! דוא האַסט עם גוט!

(ג) (דיין ווייב איין טרויבענרייכער שטאַק,
 אַן דיינעם הויזעם זייטע .

וויא אַהלבוים שפּראַססען דיינע קינדער
 אום דיינען טיש הערום .

(ד) (זעהט! זאָ ווירד דער מאַן געזענגעט,
 דער דען עוויגען פֿערעהרט!

(ה) דער עוויגע זענגע דיך פֿאַן ציון אויס,
 דאַס דוא ירושלים אים גליקשטאַנד זעהעסט
 אַלל דיין לעבענלאַנג ,

(ו) אונד זעהעסט קינדער דיינער קינדער .
 גליק איבער ישראל!

ה מ ע מ ר

קכח (א) אשרי, לדעתי השיר הזה הוא רננת קליר (ערנדטעויער) ושרו זאת עולי רגלים
 כאשר הלכו לחוג את חג הסוכות ולשמוח לפני ה' באספס אֶת תנובות שדי תרומות
 לאכול מפרי עמלם ולשנוע מעֶבְנוֹן יִדְיָהֶם, ולכן אמר יגיע כפיך כי תאכל, ולזה נשא משלו מנפן
 וזימים, כי אך עם אכרים כורמים ויוגנים ידבר .

ת ה ל י ם ק ב ט ק ל
ק ב ט

חפלה שיושיענו ה' מן הצרות.

(א) שִׁיר הַמַּעֲלוֹת

רַבַּת צָרָרוֹנִי מִנְעוּרִי
יֹאמְרֵנָּה יִשְׂרָאֵל:

(ב) רַבַּת צָרָרוֹנִי מִנְעוּרִי
גַם לֹא יִכְלוּ לִי:

(ג) עַל-גְּבֵי הָרְשֵׁן הָרְשִׁים
הָאֲרִיכוּ לְמַעְנוֹתָם:

(ד) יְהוָה צִדִּיק קִצֵּץ עֲבוֹת רְשָׁעִים:

(ה) יִבְשׁוּ וַיִּסְגּוּ אַחֲזָר כָּל שְׁנֵאֵי צִיּוֹן:

(ו) יִהְיוּ כְהַצִּיר גִּגּוֹת

שֶׁקָּדְמָת שְׁלֶפָה יִבֶּשׁ:

(ז) שְׁלֵא מִלֵּא כְפֹו קוֹצֵר וְהַצְנֹו מְעַמָּר:

(ח) וְלֹא אָמְרוּ וְהַעֲבִירִים

בְּרַכַּת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם

בְּרַכְנוּ אֶתְכֶם בְּשֵׁם יְהוָה:

ק ל

חפלה שיוכפר ה' על המעל שמעלנו בו.

(א) שִׁיר הַמַּעֲלוֹת

מִמַּעַמְקִים קָרָאתִיהָ יְהוָה:

(ב) יִדְבַר לִי שְׁמֵעָה בְּקוֹלִי

תְּהִינָּה אֲזַנִּיהָ קֹשְׁבוֹת לְקוֹל תְּהַנּוּנָי:

אם

למעניחם קרי

המעלות כולל יותר ממה שחשבו המפרשים ויאמר בכלל על שיר ושיר יסודתו בהרכי קדש כאשר הלך איש להשתחוות בבית ה' או בצמח שהיתה ג"כ תמיד על מקום

גבוה

ר ש י

קבט (ג) חרשים הארזים למעניתם. היא תלם המחרישה כנחלי מעלי למד שדה: (ו) שקדמת שלף יבש. שקודם שיסלפוהו ויתלשכו ממקומו הוא יבש: (ז) וחלנו. כמו (ישעיה מ"ט) והביאו בניך בחולן איש"לח בלע"ז. וכן גם חלני נערתו:

המעמר

קבט (א) רבח, גם השיר הזה לדעתי הוא זמרת חג האסיף וחקונו כאשר נלחו ישראל את אויביהם מסביב וישבו איש תחת גפנו ותחת תאנתו באין מחריד, ולזה משליו משלי עובד אדמה יהיו בחכיר גנות וגו' (ו' ז') וכן בא ברכת הקולרים ברכת ה' אליכם וגו' (ח) כמו שמליו אלל בועז כי היה שואל בשלום הקולרים ה' עמכם והם ענו יברכה ה' וגו' (רות ז' ד') (ז) והצנו, מלת חולן לווערש"י איש"לח וכן בישעי' (מ"ט כ"ג) aisselle (אֵסֶלְעוּ, טוֹטְטֶר) ועיין מרפא לשון שבת ל"ב א"ר"ה במרסקו. (ד"ה).

קל (א) ממעמקים, אין בשיר הזה והנח שום ענין מה השורה על עולי רגלים אי על עולי כבל, אף זאת כל יסתר מעיני המעיין כי רוח שירו דוד בן ישי מרחפת על פני השיר הזה (וכבר הרגיש זאת החכם המבאר) גם יבין כל משכיל כי השיר הזה והנח המיוחס לדוד ידי אומן אחד בונו ובפרט יעיד מאמר יחל ישראל אל ה' כי שני השירי' בלשדי' המה.

ולזה אני אומר כי שם שיר יסודתו בהרכי קדש כאשר

תהלים קכט קל

קכט

הַאֲפֹטָנוֹג דַּעס בעררענגטען אַיזרעעלס.

(f) שטופֿענגעזאָנג.

(אָפֿט האָט מאַן מיך געררענגט

(פֿאַן מיינער יוגענד אויף!

זאָ זינגע ישראל!

(ג) (אָפֿט האָט מאַן מיך געררענגט

(פֿאַן מיינער יוגענד אויף,

יעדאָך ניכט איבערמאָכט.

(ג) אויף מיינעם ריקקען האַבען זיא געפֿעליגט,

געצאָגען איהרע לאַנגען פֿורכען.

(ד) (גערעכט איזט ער, דער עוויגע!

(ער צעהיעב דער פֿרעפֿלער זיילע.

(ה) (צו שאַנדען ווערדען, ווייכען

(מיססען אַללע פֿיינדע ציון'ס,

(ו) אונד זיין וויא גראַז אויף דעכערן,

דאָז, עה' מאַן'ס אויסרויפֿט, וועלקט.

(ז) (קיין שניטער פֿיללט זיינע האַנד,

(קיין גארבענבינדער זיינען אַרם.

(ח) פֿאַראַיבערגעהער גריסטען ניכט:

„דער זעגען גאָטטעס איבער אייך!

„וויר גריסען אייך אים נאַמען גאָטטעס!“

קל

ביטטע אום זינדענפֿערגעבונג אונד הילפֿע.

(h) שטופֿענגעזאָנג.

אויס דער טיעפֿען רוף איך, גאָטט! צו דיר.

(ג) אַך הערר! ערהאַרע מיינע שטיממע!

(לאַס דייןע אַהרען טערקען

(אויף מיין אינבריינסטיג פֿלעהען.

באור קכו

קכט (א) מנעורי, ד"מ

מעוד היותי לעס:

(ב) גם, אעם"כלא יכלו לי:

(ג) על גבי הרשו חורשיה,

הטעם הבזיון והשפלות ע"ד

ותשימי בארץ גוך (ראב"ע):

למעניחם, הוא חלם

החרישה כבחלי מענה למד

בקר (רש"י), וטעם הל'

כטעם הרנו לאנר: (ד) ה'

צדיק, כאשר בןן שעל לא

חמם בכפי עמדו עלי

לכלותני: קצין עבות רשעי'

כאשר יקלן העבות ולא יכלו

לחרוש על גבי, והטעם כי

השם יסיר סגלם מעל שגם

ישראל בהגות מלכותם

(ראב"ע): (ו) שלף, אותו

השולף: (ז) שלא וגו', כלו'

ולא יזכה העשב ההוא שיהי'

רב כ"כ שימלא כפו ממנו

הקולר בדרך הקולרים, כי

יקחו בידם מלא כסם שגלים

ואח"כ יקלרוה ויחתכו' (אבן

יחיאל): וחצו, כמו את

חכני נעתי (איישי"ל לא

בלע"ז) (רש"י), ל"ל

איסעל"יע כל' (דער חב"ע

זרק): (ח) ולא אמרוגו',

ולא יזכה שגעת הקלירה

אליה יאמרו העוברים דרך

שם לקולרים ברכת ה' יבוא

אליכם או ברכנו אתכם בשם

ה', שהם ב' מיני שאלת

שלים לקולרים, והוא

משל שיתמעטו אויבי ליון

בעולם ולא יזכו לגדולה

ולברכת ה' בעולם הזה

ולבא, מה שיהיה ההיסק

באומה ישראלית כי יזכו

ויחרכו באיכות ובכמות ויזכו

באשר הזמני והכלמי (אבן

יחיאל), ואמר המשורר שיהיו אויבי ליון כאלה החזיר שלא יזכו ולא יאזו הבריות הרבות:

קל (א) שיר המעלות, לדעת קלחם יהי' זה אהד משירי דוד שתקנו פקידי עולי צבל אשר לא

הטהרו עוד מכל עונות' כזכר בספר עזרא ונחמיה: כמעמקים, מעומקו של לרה

המער

גבוה ושמו יגיד עליו, וזהוה ע"פ הדברים האלה יראה כי דוד המלך חיבר השיר הזה והבא בברחו

מפני אבשלום בנו וזהוה עולה במעלה היותים אל הראש אשר ישתחוו שם לאלהים (ש"צ ט"ו ל' ל"ב)

קל (ד) כי עמך הסליח!
 לא נתת רעות
 לשליח לסלוח כמו שנאמר
 (שם ת כ"ג) כי לא ישא
 לפשעכם: למען תירא.
 על זאת שלא יהא אדם
 בטוח על סליחת אחר:
 (ה) קייתי ה' קויתה נפשי.
 קווי אחר קווי כעין (לעיל
 כ"ו) קוה אל ה' חזק ויאמן
 לבך וקוה כעין משומרים
 לבקר שומרים לבקר:
 (ו) נפשי לה' משומרים
 לבקר. הריני מן המלפס
 לגאולה: שומרים לבקר.
 מלפין וחזרין ומלפין קץ
 אחר קץ. (מלאתי).

(ג) אִם-עֲוֹנוֹת תִּשְׁמְרֵיהּ
 אֲדַנִּי מִי יַעֲמֹד:
 (ד) כִּי-עֲמָךְ הִסְלִיחָה לְמַעַן תִּזְרָא:
 (ה) קִוִּיתִי יְהוָה קִוִּיתָה נַפְשִׁי
 וְלִדְבָרוֹ הִוָּחֵלְתִּי:
 (ו) נַפְשִׁי לֹא-דָנִי
 מִשְׁמָרִים לְבַקֵּר שְׁמָרִים לְבַקֵּר:
 (ז) יִחַל יִשְׂרָאֵל אֶל-יְהוָה
 כִּי-עַם-יְהוָה הַחֲסֵד
 וְהַרְבֵּה עֲמֹז פְּדוֹת:
 (ח) וְהוּא יַפְדֶּה אֶת-יִשְׂרָאֵל
 מִכָּל עֲוֹנוֹתָיו:

קלא (א) ה' לא גבה
 לבי וגו'. לא נהגתי
 שררה. לא עשיתי גדולות
 תענוגים בנינים ונטיעות
 כעין שעשה בני הנני עליך
 כמו שאין לו ידים ורגלים
 כגולם מוטל לנגדך (סא"א):
 שויתי

קלא

משבח העונה, והתקוה אל ה'.

(א) שיר המעלות לדוד.

יְהוָה וְלֹא-גִבָּה לְבִי
 וְלֹא-רָמֹז עֵינַי
 וְלֹא-הִלְכֹתִי בְגִדְלוֹת
 וּבְנִפְלְאוֹת מְמֹנִי:

אם

סגול באתנח

והפ' זק' ח' הוא נגד ישראל אשר היה אחרי אנשלים, והתפלל המלך החסיד כי ה' יעשה חסד
 עם עמו ויפדם מכל כר אס גם המה פשעו בו, אף התחנן כי יפדה את ישראל מכל עונותיו
 כלומר יכפר את מרים אשר מרו במלכם.

קלא (א) לא גבה לבי, ע"ס מה שנאיתי בשיר הקודם יתנאר השיר הזה מאליו בטוב טעם
 כי אנשלוס ואשר עמו בקושרים הלשינו את דוד באמרים כי בחזקו גבה לבו כל יעשה
 עוד משפט ולדקה בארץ, אך כל יעשי וחפלו ללחום לחם ולהוריד באף עמים למען ירחיב גבולו,
 וע"ז אמר לא גבה לבי וגו' וגם לא הלכתי בגדולות לנחמן ולהרום ולהסיר עתודות עמים, אך
 הייתי מסתפק תמיד בנחלתי אשר הנחיל לי ה' כגמול שיספיק לו חלב שדי אמו וכאשר השכיל
 לתרנס.

תהלים קל קלא

באור קכח

- (ג) וְאֵךְ דָּוָא זִינְדֵעֵן ווִילֶלֶסְט צוֹרעֵבֶנְען,
הערר! ווער קאן בעשטעהן?
(ד) (אַללִיין פֿערגעבונג שטעהט ביא דיר
(אויף דאס מאן דיר עהרפֿירכטע.
* *
(ה) (וְאֵךְ הָאֶפֶס' אִיךְ דען צום העררן;
נעם הָאֶפֶס מיינע זעעלע
געטראָסט אויף זיינע פֿערהייסונג;
(ו) ערוואַרטעט זעהנליכער דען העררן,
(אַלס וואָענדע דען מאַרגען,
(דען מאַרגען וואָענדע ערוואַרטען.
(ז) אַה ישראל פֿערטרויא דעם העררן,
דען בייא דעם העררן איזט גיטע,
אונד דער ערלעזונג פֿיעל בִּיא איהם.
(ח) ער ווירד ערלעזען ישראל
פֿאַן זיינער זינדען שולד.

קלא

לֶאָב דער דעמוטה אונד דעם פֿערטרויענס צום
היממלישען פֿאַטער.
(א) שטופֿענגעזאַנג.

הערר! מיין זין פֿערשטיעג זיך נייע,
נייע פֿוהר מיין בליק צו האַך;
(אין גראָסען מיר פֿערהאַלענען דינגען
(פֿערלאַר זיך נייע מיין טריטט.

קראַפֿיך ה' אַזר מרום
מושכֿך: (ג) עונות השמר
יה, כלומר ואל יענב כל
מטא ועון את תפלתי, כ"א
עונות תשמור לזכרם מי זה
יוכל לעמוד לפניך, כי אין
לדיק בארץ אשר יעשה טוב
ולא יחטא (אכן יחיא):
(ד) כי עמך הסליחה,
ישב המזורר לעלמו שאין
זה ממדת השם ב"ה לשמור
עונות לענוש כגמול, אבל
עמך הסליחה, וטעם כי
לאמת: למען חורא, יראת
רוממות, להיות שנמקום
גדולתו שם ימלא גם מדת
טיבו וחסדו: (ה) קויתי
וגו', הנה השיר הזה יפרד
לבי חלקים, החלק הא'
הוא הפלה, והחלק הב'
הוא בטחון: קויתי ה',
יחס הפעול, כלומר כי
תלויה תקויתי: (ו) נפשי,
מיחלת לה' יותר מהבנתי
ישינים בלילה, יהי' מאיזה
סנה שיהי' מיחלתי ומלפני
לנקר, וטעם שומרים כאן
ענין לפיו כט"ס עזו אליך
אשמורה (לעיל כ"ט) ומושך
אשר עמו, וטעם הכפל
אמר להורות על חזק
הפעולה, ולדעת רע"ס
שומרים הא' הוא שם והב'
הוא פעל כלומר יותר מאשר
השומרים לנקר שומרים
לנקר מיחלת נפשי אל ה': (ז) והרבה, גם אידמה נמנע בטבע אתוסיף קום הרבה דרכים לפניו
לפדותך (ספורנו): (ח) והוא יפדה וגו', כלומר וכמו שיפדה מלרות הגופניות כן יפדה גם
מלכות הנפשיות שיסלק העונות שעברו ויתן בלנס לשוב אליו בכל לבנס ויחדש רוח נכון בקרבם:
קלא (א) לדוד, זה השיר אשר דוד על עלמו, ואמר זה הענין באלה המעלות שהם על
הגלות, כלומר כי כמו שהתנהג הוא כן יתנהג ישראל בגלות בשפלות, וזה ירחם
ה' עליהם, כי רס ה' ושפל יראה לפיכך אשר בתכלית המזמור יחל ישראל אל ה' (כד"ק).
ואולי שבעבור זה קבעוהו אח"כ בין המעלות כשעלו מבבל, ויתכן גם שבעת ההיא הוסיפו זה
הפסוק האחרון אל שיר השלך שהי' מסכים עם מעמדם עתה: הלכתי, כועל עומד כמו קודר
הלכתי, ואם הוא יולא יחסר לבי, וזה ההלוק בלב ובמחשבה (ראב"ע). וכבר דברנו מהורא'
הענין הכבד בזה השורש (לעיל פ"ה י"ד): ממני, משרתת לגדולות ולנפלאות (הכ"ל), ואין לורך

המער

לחגים יידי מהרמ"ל נ' (וואר איך ניכט געניגונג? אז"ו) ורק נגד הקמים עלי רבתי את
ריני, וחתם במאמר יחל ישראל כלומר ישראל הוחיל לאלהי, ואם גם בעת בבית ישראל שערוריה
עוד ישפות אלום עמו כי עמו האסד וכאשר אשר למעלה.

תהלים קלא קלב

(ב) אִם-לֹא שׁוֹיִתִּי וְדוֹמְמִתִּי נַפְשִׁי
 כַּגִּמְלָה עָלַי אָמוֹ
 כַּגִּמְלָה עָלַי נַפְשִׁי:
 (ג) יְהִל יִשְׂרָאֵל אֶל-יְהוָה
 מִעַתָּה וְעַד-עוֹלָם:

(ב) שׁוֹיִתִּי וְדוֹמְמִתִּי. עַל-יָד
 נַפְשִׁי כַּגִּמְלָה שֶׁהוּא יִתֵּן עָלַי
 אָמוֹ. גִּמְלָה יוֹנֵק שְׂדֵי: כַּנְמוֹ
 עָלַי נַפְשִׁי. נַפְשִׁי בְּקִרְבִּי
 לִנְגִידָךְ כִּיֹּנֵק שְׂדֵי אָמוֹ:

קלב (א) שיר המעלות
 זכור ה' לדוד את כל
 ענותו. ענוי נפשו אשר טרח
 ועמל לשמוע לך מקו':
 (ה) עד אמלא מקום. עד
 שידע היכן יהיה מקום
 מקדשו. (מלתי):
 (ו) שמעוה. הכהן רה:
 באשרתה. במקום החשיב
 והמעולה כמו (שמאל ח'
 ח') בו תחונן לך אפרתי
 חשוב חבנינוס. ד"ח שמעוה
 באשרתה נספר יהושע
 (ט"ו) שבא מאפרים. בכל
 התחונן הוא אימר (שם)
 ועלה הגבול ותאר הגבול
 וכאן היא אימר ועל הגבול
 אל כתף היבוס ירושלים
 נמצאת ירושלים גבוה מכל
 הארצות והוא ראוי לנית
 המקדש שלאמר (דברים י"ו)
 וקמת ועלית אל המקום
 וגו' מלמד שבית המקדש
 גבוה מכל ארץ ישראל כך
 נדרש בארצות קדשים:
 מלאנוה בשדי יער. בגבול
 בנימין שנמשל לחית היער
 שנאמר בנימן זאב יערף
 בראשית

קלב

געגעני דוד לבנות מקום משכן ה'.

(א) שיר המעלות

זְכוֹר-יְהוָה לְדוֹד אֶת-כָּל-עֲנוּתוֹ:
 (ב) אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַיהוָה
 נֶדֶר לְאֲבִיר יַעֲקֹב:
 (ג) אִם-אֲבֹא בְּאֵהָל בֵּיתִי
 אִם-אֶעֱלֶה עַל-עֵרֶשׁ יְצוּעֵי:
 (ד) אִם-אֶהְיֶה שְׁנַת לַעֲיִנִי לַעֲפַעֲפֵי
 תְּנוּמָה:
 (ה) עַד-אֲמַצֵּא מְקוֹם לַיהוָה
 מִשְׁכְּנֹת לְאֲבִיר יַעֲקֹב:
 (ו) הִנֵּה שָׁמַעְנוּהָ בְּאֶפְרַתָּה
 מִצְּאֲנוּהָ בְּשָׂדֵי-יַעַר:

נבואה

המער

קלב (א) זכור ה', הנכון לדעתי כי השיר חובר נמ"ש הראב"ע כאשר בנה דוד מזבח בגורן
 ארנון היבוס (ש"ב ב"ד וד"ה א' כ"א), והנה זה היה אחרו אשר היה עם לב דוד
 לבנות בית לה' וע"פ דבר ה' ביד נתן הנביא חבל מלכיות והניח הבנין לבנו אשר יקום תחתיו
 כאשר טוב אלהים אותו, וברוח קדשו ענינו תחזיקה כבר תפארת הבית, והנהניס והלוים על
 משמרתם במקום הזה הוא גרן ארנון, וע"ז בא שיר המעלות כי בן נאמר, עלה הקס מוזח
 לה' בגרן ארנון וגו' וישל דוד (ש"ב שס י"ח י"ט) וצוה יתפרש השיר בלו מבלי לחן.

(ו) באפרחה, החכם המנאח אמר כי בין ירושלים ובית לחם מהלך שלשה ימים ונאמת כן כפי

מסות

תהלים קלא קלב

באור קבט

(ג) אן שטיללע ליעם איך וואהרליך מיינע זעעלע
(דעם זייגלינג גלייכען, אן דער מוטטער ברוסט.
פֿאַלל קינדעראיינפֿאַלט וואַר שטעטס מיינ געמיטה.

* * *

(ג) אַ ישראל פֿערטרויא דעם העררן;
פֿערטרויא איהם איטצט אונד איממער.

קלב

דוד'ס ווינשע איינען טעמפעל צו בויען.

(א) שטופֿענגעוואַנג.

(געדענקע, הערר! אן דוד,
זיין אייפֿערפֿאַללעם שטרעבען,

(ג) וויא ער דעם עוויגען שוואר,
געלאָבטע יעקב'ס מעכטיגעס:

(ג) „איך געהע ניכט אין מיינע היטע,
„בעשטייגע ניכט מיינ רוהעבעטט,

(ד) „(פֿערואַגע שלאָף דעם אויגע,
„(רען אויגענלידערן שלוממער,

(ה) „כיו איך דעם עוויגען איינען זיטן געפֿונדען,
„דער אַללמאַכט יעקב'ס איינע רעזידענץ!“

(ו) נון הערטען וויר דאָס צו אפרת,
אונד פֿאַנדען זיא אים פֿעלדע יער.

לזה כפי חרגוס' הרב ז"ל.
(ב) אם לא, לשון שנועה
כנודע, וזה שחרגוס הרב
ז"ל (ווסהליך): שוית,
כמו נשחוק או שמתו כמו
שוית ה': ודוממתי, מגזרת
דומס או מן דמיון הנ"ל,
והנכון שהראשון לשון שווי
והשני לשון דממה וכתרגום
הרב ז"ל בגמול עלי אמו,
כמו התנוק שיגמל משדי
אמו שיתחיל מעט להתנוקן
בענין גדלו ומהלך מעט
מעט ועדיין אינו נסמך על
עלמו אף עלי אמו שתדדהו
ותגלהו מעט מעט, כן
שמתו נפשו והשחקתי אותה
שלא תסמוך עלי כ"א על
דעת הטובים ממני (מדברי
רד"ק), והרב אבן יחיאל
אמר וז"ל בגמול כשהי' עלי
אמו ובחקה ע"כ וכן חרגוס
הרב: בגמול עלי נפשי,
הטעם כפול ומלת עלי כמו
בעיני (ראב"ע). או שער
הכתוב בהגמול הנזכר בעת
שהוא עלי אמו כן היתה
תמיד נפשי עלי כלומר אחי:
(ג) יחל וגו', שים גם
אתה תמיד בטחונך רק בו,
וגול כל יהנך עליו בגמול
עלי אמו, והוא יעזרך
מקדש:

זא

קלב (א) שיר המעלות, יתכן שחבר משורר אחד זה השיר בעליה ראשונה אחר שנה שלמה
את הבית כשעלו לחוג את חנוכתו, והתפלל דרך שירי שיקים ה' לבני דוד את
אזר נשבע לחביהם ע"י נתן הכניא כאשר בקש לבנות בית לשם ה', ובעבור בטחונו באל אמת
שיקים את דברו, יזכור נשמת לבו את השנועה הזאת ואת הטוב אשר לוה ה' ליעקב ולעירו
אשר בחר בה, ויסיים א"כ בברכה נבואית: ענותו, ענוי נפשו אשר ערעל למלוא לך מקום
(רש"י) וכתרגום הרב ז"ל: (ד) שנה, מוכרת ובלתי סמוך: (ו) הגה וגו', הנה פי' הכתוב
הזה סחוס מאד, וכל המפרשים והמעתיקים נדחקו ונלאו למלוא בו מענה נכונה; לדעת קלתס
יהי' אפרת שם מקוה שהי' כולל ירושלים ובית לחם שהי' מהלך שלש' ימים משם לירושל',
וזדי יער יהיה שם כנוי להר הבית, ויהי' טעם הכתוב אשר כל ענותו שלא זכר דוד לבנות
את

המעמר

מפות הארץ וספורי האסעות, ולא ידעתי מה זה היה לבן עזרא שכתב ח"ל: וידוע כי עוד
היום אין בן ירושלים ובית לחם כי אם כמו שלש פרסאות, ולכן סירש הנה שמענוה באפרתה,
שמענו כי באפרת יהיה מקום הנבחר (והכוונה על דברי נתן שאמר עלה הקם מזבח בגן ארנון)
ומלאנוה בשדי יער והוא ירושלים כי סמוכים המה.

רש"י

(בראשית מ"ט): (ו) נבואה.
שמה למשכנותיו: (י) אל
חשב פני משיחך. שלמה
נבוא להכניס שם את
הארון: (יב) ועדתי זו
אלמדס. זו אשר אלמדס:
(טו) לידה. מזונה:
(יח) יליץ. יאיר כמו ונולדי
כען נחישת (יחזקאל א')

באור

את הבית, הנה שמענו עתה
בימי בנו, שהיא, ר"ל שכינת
הכבוד באפרת' ובשדי יער,
ולדעת אחרים אפרת כולל
שילה ונוב וגבעון, ושדי יער
הוא קרית יערים, אמר
הכחונה הנה בימי הראשונים
שמענו במקומות שונות
באפרת, ומלאכה אחרת כן
בקרית יערים, ולא היה
מקום קביע למשכן כבודו,
אל עתה נבואה למשכנותיו
אשר בחר בו ונבחרו להדום
רגליו הקבוע וזה טעם
קומה ה' למנוחתך, שהמקו'
הזה יהי' לשם כבודך מנוחה
תמיד' לא כהראשונים. ולדע'
הר"ם יהיה טעם אפרת
כמשמעו, אמר הנה עתה
בא' חלינו השמועה בעירנו
באפרת (אולי שהמזכיר הי'
אפרתי) מהבית הקדש
הנבנה למשכנות אביר
יעקב, גם מלאכה באמת
בשדי יער זהו ירושלים או
הר הבית ולכן נבואה וגו':
(ח) קומה וגו', דמיון חלו
שלמה הנתוב' הנאים אמר
שלמה ג"כ בסוף תפלתו
המפוארה (ד"ה יב' י"ב')
בשנוי לשון מעט, כי שם
נאמרו ע"ד הגדה פשוטית
וכאן נמללו ע"ד שירי:
(ט) כהניך ילבשו צדק,
טעם לאמר על הכהנים
צדיק לזק, כי הם מורים
את

תהלים קלב

- (ז) נבואה למשכנותיו
- גשתהוה להדם רגליו:
- (ח) קומה יהוה למנוחתך
- אתה וארון עזך:
- (ט) כהניך ילבשו צדק ותסידיה ירגנו:
- (י) בעבור דוד עבדך
- אל תשוב פני משיחך:
- (יא) גשבע יהוה ו לדוד אמת
- לא ישוב ממנה
- מפרי בטנה אשית לכסא לך:
- (יב) אם ישמרו בניה ובריתי
- ועדתי זו אלמדס
- גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך:
- (יג) כי בחר יהוה בציון אוהה למושב לו:
- (יד) זאת מנוחת עדי עד
- פה ישוב כי אותיה:
- (טו) צידה ברך אברך
- אביוניה אשביע לחם:
- (טז) וכהניה אלביש ישע
- וחסידיה רגן ירגנו:
- (יז) שם אצמית קרן לדוד
- ערכתי גר למשיחי:
- (יח) אויביו אלביש בשת
- ועליו יציץ נזרו:

תהלים קלב

באור קל

את התורה וספטי ישראל
 (ראב"ע): (י) אל השב
 פני משיחך, כי יחס רבה
 מה שהתפלל לך שלמה
 בכלות המלכה. וזוה
 הוא כאלו כפל המזורר
 עלמו כאן כל אותה התפלה,
 ונראה ג"כ למה כוון לשמש
 באותו הלשון שמש בו
 המלך: (יא) אמת, לדעת
 הרד"ק הוא לשון קיום כלו'
 נשבע לו קיום ממלכתו
 כדכתיב ונחמן ביתך
 וממלכתך עד עולם: ממנה,
 מן השביעה או מן האמת
 ובתרגום הרב: (יב) זו
 אלמד, זו אשר אלמד' רש"י:
 (יג) כי וגו', אחר שזכר
 ההנחה למלך זכר ג"כ
 ההנחה לעיר המלוכה
 שזה' בשלום כל הימים
 בכל מיני השלימות, וילטרף
 עתה עוד הכלת המלך
 להיותה עקר השיר ולתת
 כבוד למלכו. ועם כי
 לאמת ובתרגום הרב:
 (יד) זאה וגו', עד סוף
 השיר כלו מאמר השם ב"ה:
 (טו) צידה, מזונה:
 אביוניה, אפילו אביוניה
 אשביע לחם, כל כך תהיה
 ברכה במזונה: (טז) וכחני'
 אלביש ישע, נגד כהניך
 ילבוש לך שנתפלה, כי
 הלדק ימשך אחריו השלום
 והמשועה: (יז) שם, גם
 זה אחד ממעלות העיר
 הזאת, כי שם אנמית קרן
 לדוד כי מכיון ישלח מטה
 עוזו לרדות בקרב אויביו:
 ערכתיגר, משל ההלכה:
 (יח) יציץ, יכרח, ורש"י
 לראב

(ז) זא לאסט אונז געהען אין זיינע וואהנונג,
 אַנבעטען דאָרט צו זיינער פֿיסע שעמעל!
 (ח) זיך איין, אָ הערר! אין דיינען רוהעזיטן!
 דוא אונד דיא לאַדע דיינער העררליכייט.
 (ט) לאַס טוגענד דיינע ברעסטער קליידען,
 (לאַס דיינע הייליגען פֿראָהלאַקקען.
 (י) אום דיינעם קנעכטעם דוד'ס וויללען;
 פֿערווייגערע ניכט, ויאָס דיין געזאַלבטער פֿלעהט.
 (יא) דער הערר שוואור דוד וואַהרהייט צו:
 [ער ווענדעט זיך פֿאַן וואַהרהייט נייע],
 „איך זעטן אויף דיינען טהראָן דיר לייבעספֿרוכט.
 (יב) „ווען דיינע זעהנע האַלטען מיינען בונד,
 „דאָ צייגניס מיינעם אונטערריכטס,
 „זאָ לאַס איך איהרע ענקעל נאָך
 „(אויף דיינעם טהראָנע זיטצען עוויג.“
 (יג) (יא, ציין האַט דער עוויגע ערקאָהרען,
 (בעליעכט צו זיינער רעזידענץ.
 (יד) „דעם איזט מיין רוהעזיטן אויף עוויג!
 „היער טהראָנ' איך! היער געשעללט מיר'ס וואָהל!
 (טו) „איך זעגנע דיעזער געגענד נאָהרונג;
 „דען אַרמען געב' איך בראָד'ס דיא פֿיללע;
 (טז) „מיט היל בעקלייד' איך איהרע פֿרעסטער,
 „דאָס איהרע הייליגען פֿראָהלאַקקען!
 (יז) „היער לאַס' איך דוד'ס גליקסהאַרן וואַכסען,
 „העלל לייכטען דעם געזאַלבטען לאַמפע;
 (יח) „מיט שמאַך בעקלייד' איך זיינע פֿיינדע.
 „אויף זיינעם הויפטע בליהע זיין דיאַרעם.“
 פֿירטו לשון כלובי' (גוטן) כל"א, ולדעת הרד"ק הוא מלשון לין הקדש, והבוקר יבחר:

קלג (א) שיר וגו' . הנה מה טוב ומה נעים שנת אחים גם יחד . כשיש הקב"ה בבית הבחירה עם ישראל הקרוין אחים ורעים ויהיה גם הוא יחד עמהם :
 (ב) כשמן הטוב . שנמשח בו אהרן הכהן : שירד . מראשו אל זקנו אל פי ראש הכתונת שלו שהזקן שוכב ע"פ הכתונת כן נעים על חרמון שגובה אל הררי ליון והטל יורד מחרמון להררי ליון כשם ששמן המשחה לגדולה כן הר ליון לתפארת ולכבוד לישראל כשם ששמן הטוב כן על חרמון כזה כן זה כמו והיה כעם כנהן (ישעיה כ"ד) . ורבותינו דרשו שנת אחים משה ואהרן לענין מעילה בשמן המשחה במסכת הוריות כל המזמור אבל יש בדברי תורה וקבלה משל ומליצה ובדברי חכמים וחי' ועיקר שיר המעלו' על בית המקדש נאמר :

תהלים קלג קלד
 קלג

גדול מעלת השלום והאחדות .
 (א) שיר המעלות לדוד

הנה מה טוב ומה נעים
 שבת אחים גם יחד :
 (3) כשמן הטוב על הראש
 ירד על הזקן וזקן אהרן
 שירד על פי מדותיו :
 (ג) כטל חרמון שירד על הררי ליון
 כי שם צוה יהוה את הברכה
 חיים עד העולם :

קלד

החפוררות להודות להי בלילות .
 (א) שיר המעלות

הנה וברכו את יהוה כל עבדי יהוה
 העמדים בבית יהוה בלילות :

שאו

ב א ו ר

קלג (א) מה טוב וגו' , ת"י הא כמה טוב וכמה נסים למיתב ליון וירושלים כתרין אחין ברם כחדא ; ונראה טעם השיר על עולי רגלים הנאים להקריב במקדש , והיו ממלאים כל העיר ליון מזודת דוד אשר שם היכל ה' ואשר היא בגובה ההר , ונעבור שהיו רבים מאד היו מחשפטים ג"כ וממלאים כל העיר ירושלים שהיתה במורד ההר , והיו דרים שם באהלים ברחובות ובשוקים , ואולי שהיו גם לנים מחוץ לעיר נגד החומה , וע"ז אמר מה טוב ומה נעים שנת אלו האחים בני ישראל יחד בחג , בשלום ונחת כאוהבים וריעים תמימים , והוסיף לאמר שידמה דירת העם הזה מגובה ההר עד עומק התחתון לשמן הטוב הוא שמן המשחה

ה מ ע מ ר

קלג (ב) כשמן הטוב , תוכן השיר הזה הוא להורות כי הכלחת האומה ואשרה היא הרעות והאפדות , ולזה נשא משלו ואמר , כשמן הטיב אשר לא יעמיד טעמו בו וריקו נמר אם יורק מכלי אל כלי , כן העם כל יאושר אך אם ישכנו יחדו בארץ נחלת אבותם . וליפות המליצה הוסיף על הראש וגו' כדרך המליץ , ודימה גם העדה אל הטל כי תגלי על המה דקים עד מאד וכל שזד לבדו לא יוסיף ולא יתן שום ברכה , אולם בהתחברם יחדו ירוו את אהרן והולידה והכמיסה .

תהלים קלג קלד

קלג

לאב דער פריערדע ליגקייט אונד דער איינטראפט.

(א) שטופענגעזאנג דור'ס.

זיעה! וויא פֿיין, וויא ליעכליך איזט עס,

ווען אין איינטראפט ברידער לעבען!

(ב) וויא פֿאָם הויפטע קעסטליך זאלבאָהל

פֿלייסט אין דען באַרט העראַב,

אהרן'ס עהרענהאַפטען באַרט,

וואַללענד אויף דעם קליידעם באַרטע;

(ג) וויא אויף חרמון באַרגענטהויא,

(טהוויא אויף ציון'ס בערגע טרייעלט.

דאָרט בעפֿיעהלט דער עוויגע זעגען

לעבענספֿריידע הין אויף עוויג.

קלד

ערטאָהנונג, זעלבסט דעם נאַכטס דען צללגיטיג.
נען צו פֿרייווען.

(א) שטופענגעזאנג.

בענעדרייעט דען העררן,

אַללע קנעכטע דעם העררן!

דיא איהר דעם נאַכטס אין זיינעם הויזע דיענט;
ער^ע

באור קלא

המשפה היורד מן ראש המשוח אל זקנו, ומשם תוך שערות הזקן עד חזי הגוף: (ב) לשמן, בפתח ה"א הידיעה בהיות הכוונה על השמן הידוע הוא שמן המשפה, והזכיר אהרן כי הוא היה ראש המשוחים (מדברי ראב"ע): שוירד, מוסב על הזקן שהוא מהויר בשערות עד שוירד על הנגדים: מדותיו, מענין מדו נד, ופי הנגד הוא בית הכושר (מדברי רד"ק) וכתרגום הרב ז"ל: (ג) בטל חרמון וגו', הנה הכר חרמון רחוק מאד מהררי ציון, ולכן אמר רבי אופיומיודעי מו"ה יצחק הלוי ג"י שעורו מענין הזכר (דברים ד' מ"ח) עד הר שיאון הוא חרמון, כי שם נקלה לפוני' מזרחית לא"י ימלאו הררים רבים ובחוכם הררי שיאון וגבוה מעל גבוה עליהם ההר חרמון, ויהיה א"כ המשל הב' מעין הראשון, כי כמו השמן העיב יורד מן הראש על הזקן, וכמו של חרמון יורד על הררי שיאון תחתיו, כן שנת בני ישראל יקדו מראש ההר עד

תחתית ההר. אמנם אין לורך לזה, אבל הטעם בפשוטו, כי צעת שרוח לפגית מזרחית מושב בא"י יאז האדים הרבים המתקבלים בראש הרי חרמון שהם נקלה הלכנון ויביאם אל הררי ציון ואם ירדו באגלי על, וידמה להם עולי הרגלים הנאים ג"כ מקלה הגבול להראות צירושלים, ויהי' טעם המשל הא' על עולם הרבוי בענין התפארות מקום המנוחה, וטעם המשל הב' בענין רחוק הדרך שיבואו אליה. וי"מ טעם המשל הב' ג"כ על עולם הרבוי בלבד, ושעור הנחוב לאמר שקבון האנשים הרבים האלה בהר ציון יראה כאילו יבוא על חרמון עתה וירד על הררי ציון. ולדעת הראב"ע בטל שרת אחר, בעל חרמון ונטל שוירד על הררי ציון, וכן נראה דעת הר"מ והבוסר יבחר: כי שם וגו', לחינת הטעם על אמרו מה טוב ומה נעים שנת אחים גם יחד, כי שם במקום שיצבו בשלום ובאחזה וריעות שם לזה ה' את הנרכה בכל מעשה ידיהם אבל במקום המחלוקת ופרוד הלכנות אין הנרכה מצויה. ואמר המשורר האלהי על ציון עיר הקדש, כי היא עיר ואם בישראל ליחד לבנות שנטי ישראל ליראה את ה' מלכס ויבאלס ולדבקה בו, ועי"ז יתאחדו גם בנייהם בקשר אמיץ וחזק כאשר היה בימי דוד ושלמה, ולהיסק בימי יבנעם בשלמה להפריד הלכנות לזה שלא יעלו עוד אל ירושלים כנזכר בכתוב: חיים, נעימים ועובים, ובתרגום הרב ז"ל:

קלד (א) הנה ברכו וגו', הנכון בזה השיר האחרון משירי המעלות כי כאשר באו עולי הרגלים עד שערי המקדש אמרו כזה אל הכהנים אתם עבדי ה' העומדים בבית ה' אף בלילות שאז ידיכם אל הקדש וזכרו את ה' בשמנו על כל הגמול שגמל לנו בהללחת הדרך וביבוא

(ב) שְׂאוּ יְדֵיכֶם קִדְשׁוּ בְרַכּוּ אֶת־יְהוָה:

(ג) יְבָרְכֵךָ יְהוָה מִצִּיּוֹן

עֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

קלה

שיר להודות ולהלל לה' על הכריאה ועל הטובות שעשה לנו.

(א) הַלְלוּ יְהוָה

הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה

הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה:

(ב) שְׁעֵמֲדִים בְּבַיִת יְהוָה

בְּחַצְרוֹת בַּיִת אֱלֹהֵינוּ:

(ג) הַלְלוּ־יְהוָה כִּי־טוֹב יְהוָה

וּמְרוּ לְשִׁמּוֹ כִּי נָעִים:

(ד) כִּי־יַעֲקֹב בָּחַר לֹא יְהוָה

יִשְׂרָאֵל לְסִגְלָתוֹ:

(ה) כִּי אֲנִי יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְהוָה

וְאֲדַנִּינוּ מִכָּל־אֱלֹהִים:

(ו) כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ יְהוָה עָשָׂה

בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ בַּיָּמִים וּכְל־הַהֲמוֹת:

(ז) מִעַלְה נְשָׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ

בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה

מוֹצֵא רוּחַ מְאוֹצְרוֹתָיו:

(ח) שֶׁחֶכֶה בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם

מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה:

קלה (א) הללויה הללו את שם ה' וגו':

(ו) ברקים למטר עשה. הם זהרורי הרקיע הצבריקי ומאירי לפני המטר שקורין אשלייד"ש בלע"ז: מולא. ל' מכיאה כלומר אולרות תקן לרוח ושם הם מזויים לו לשלום במלחמו: בתוככי

המעמר

קלה (א) הללויה, כבר העיר הזכר המבאר

(לקמן בשיי קל"ז) כי השיר הזה עם הבא אחריו לאחד יחשבי, גם על זה פקח עינו כי רוב הפסוקים כבר באו במזמורים אחרים, והנה הפסוקים מן ט"ז עד כ"י באו לעיל בסדר הלל, וכבר הורגלו חז"ל לקרוא מזמור הבא (שהוא אך בקול הנרה משיר הזה) בשם הלל הגדול, ולכן לפי דרכי שם גם השיר הזה הוא שירת הלויים בימי בית שני.

(ו) ברקים, פירש"י זהרורי הרקיע המצבריקים ומאירי לפני המטר אש ליי"ד"ש בלע"ז; ש"ל אקלייר"ש eclairs (בליטלטרעה: זען, וועטטערווייכטען), ועיין מרפא לשון ברכות נ"ט א' ד"ה ברקא ושם תענית ג' ב' ד"ה גיליהי דליליא. (ד"ה).

ת ה ל י ם ק ר ד ק ל ה

- (ז) (ערהעבט גען הייליגטהום דיא הענדע, אונד בענעדרייעט דען העררן.)
- (ג) דיר זענגע פֿאָן ציִון אויס דער הערר, דער היממעל שוף אונד ערדע.

קלה

לאַבליעד אויף דען שעפֿער דעם וועלטאללם, אונד דאָנק פֿיר זיינע אונענדליכען וואָהלטהאָטען. (ז) הללויה!

באור קלב

נו, והס השיבו לכל אחד יברכה ה' וגו', ע"ד הכתוב במ"א (לעיל קי"ח) ברוך הנא בשם ה' וגו': (ג) יברכה ה' מציון, כי שם הכבוד, וטעם עושה שמים וארץ, לאמר אף כי שהוא אלהים ומלך כל העולם כלו, הנה הוא אל ישראל ומלכס בפרט וכמו שהערנו ע"ז במזמור כ"ד (עיין שם):

קלה (א) הללויה,

נראה תקונו לשיר במקדש, והוא מורכב מפסוקים הנמלאים כבר במזמורים אחרים, וכן השיר אשר נתן דוד בראש להידות לה' ביד אסף ואחיו (ד"ה א' ט"ז) מורכב משני מזמורי תהלים כאשר כבר הערנו במקום אחר: (ב) שעומדים בבית ה', הם הכהנים ושעומדים בזכרות אלהינו הם ישראל שהיו מתפללים בעזרה לכולכם אני אומר הללויה (מהנ"ל): (ו) נשיאים, הם העננים נקראו כן לפי שהם עולים מן הארץ ומתנשאים למעלה: מקצה הארץ, מקצה היבשה שהיא היס כי מה שהם עולים, ואח"כ אשר נרקים למטר עשה שהוא עושה שלא גדול עושה נרקים עם המטר והנרקים אש והמים אינם מנבין את האש. ואמר מולא רוח מאולרותיו שהרוח מרחפת ודוחפת את המטר אל

ליעם

הפאה אשר הולכת שם. ואמר מאולרותיו לפי שזלשה היסודות נראות לעין והרוח איננה נראית כמו הדבר הנחון באור, ופי' מולא כי קודם שמרחפת אין מרגישין בה וכשמרחפת מרגישין בה. הכי הוא כאלו הולאה עתה נעת הרחיפה (הנ"ל): (ח) שהכה בכורי מצרים, הזכיר מנת הנכורים בפרט כי על ידה ילאו ואח"כ אמר שלח אותות ומופתים, והוא כלל לשאר המכות (הנ"ל):

לסיחון

ת ה ל י ם ק ל ה

(ט) אֶשְׁלַח אֶתְּוֹת וּמִפְתִּים
 בְּתוֹכֵי מִצְרַיִם
 בְּפִרְעֹה וּבְכָל־עַבְדָּיו: (י)
 שֶׁהָיָה גֹיִם רַבִּים
 וְהִרְג מַלְכִים עֲצוּמִים: (יא)
 לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי
 וְלַעֲזוּג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן
 וְלִכְלָל מִמְּלָכוֹת כְּנַעַן:
 וְנָתַן אֶרְצֵם נַחֲלָה (יב)
 נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ:
 יְהוָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם (יג)
 יְהוָה זְכָרְךָ לְדֹר־וָדָר:
 כִּי־יִדְוֶן יְהוָה עַמּוֹ (יד)
 וְעַל־עַבְדָּיו יִתְנַחֵם:
 עֲצַבֵי הַגֹּיִם כַּסֵּף וְזָהָב (טו)
 מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם:
 פֶּה לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ (טז)
 עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ:
 אֲזָנַיִם לָהֶם וְלֹא יִאֲזִינוּ (יז)
 אֶף אֵין־יִשְׁרָרוּ בְּפִיהֶם:
 כַּמֹּזְהֵם יִהְיוּ עֹשִׂיהֶם (יח)
 כָּל אֲשֶׁר־בָּטַח בָּהֶם:
 בֵּית יִשְׂרָאֵל בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה (יט)
 בֵּית אֲחֵרֹן בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה:
 בֵּית הַלְוִי בָרְכוּ אֶת־יְהוָה (כ)
 יִרְאִי יְהוָה בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה:

(ט) בתוכי. כמו בתוך:
 (יג) ה' שמך לעולם.
 כגדולתך וכממלתך אז
 כן הוא גם עתה והיכולת
 בידך לדון ולנקו' נקמתו:
 (יד) כי ידון ה' עמו. ישפט
 משפט מאויביה: יתנחם.
 יתעשת (יתעבב): (יז) אף
 אין יש רוח נפיהם. גם
 רוח אין נפיהם אפילו
 כנהמה זו כל שכן שלא
 ידברו באדם ומאחר שאין
 בהם רוח אין לריך לפרש
 רוח המוטס. אף זה פתח.
 ואף להם ולא ירחיק קמן
 (סא"ח): (כ) יראי ה' אלו
 הגרים (מכא"ז):
 לעושה

ב א ו ר

(יא) לסיחון, טעם הלמ"ד
 נטעם הרגו לאבנר, או
 שהוא למ"ד הפרטי באשר
 העיר הרמב"מן ז"ל
 בהקדמתו לספר נת"ש:
 (ג) ה' שמך לעולם, ר"ל
 בשלה הנפלאות שעשית עם
 ישראל יהיה שמך לעולם
 וחכך לדר ודור (מהר"ל),
 ויהיה אם כן תיבת שמך
 וחכך נושאי המאמר ותיבת
 לעולם ולדור ודור הנשואי,
 וכן תרגם הרב ז"ל, ויתכן
 עוד טעם הכתוב נטעם
 זה שמי לעולם וזה זכרי
 לדור דור, כלומר שמך
 הוא יהיה לעולם וחכך
 הוא יהיה לדור דור, ועיין
 הנאור שם להרמב"מן ז"ל:
 (יז) אף אין ישרוה בפייהם,
 הרוח הנכנס בפה ימיה
 ויעמוד זה הרוח בלב
 ובנאור מהלב ילא בפה, על
 כן אמר בשיהם (הראב"ע),
 וטעם אף אפילו, כלומר
 אין לריך לומר שלא ידברו
 אלא אף אין יש הנל
 בשיהם (הרד"ק), ודלעיל
 (קט"ו)

- (ט) ליעם איבער דין, מצרים,
 צייכען אויס, אונד וואונדער,
 אן פרעה אונד זיינען דיענערן.
- (י) ער, דער גראַסע פֿעלקער שלוג,
 ערלעגטע מעכטיגע קעניגע.
- (יא) דער אמוריטער קעניג, סיהון,
 עוג, דען קעניג בשן'ם,
 אונד אללע רייכע כנען'ם,
- (יב) אונד גאב איהר לאַנד איין צום בעזיטן
 זיינעם פֿאַלקע ישראל.
- (יג) הערר! דיין נאָמע וועהרט עוויג,
 פֿיר אונד פֿיר דיין רוהם!
- (יד) דער הערר שאַפֿט זיינעם פֿאַלקע רעכט,
 ניממט זיך וויעדער זיינער דיענער אן.
- (טו) דער היידען געטצען, גאַלדען, זילבערן,
 זינד דער מענשענהענדע אַרכייט;
- (טז) האַבען מיילער, רעדען ניכט,
 האַבען איגען, זעהען ניכט,
- (יז) האַבען אַהרען, האַרען ניכט,
 אויך וועכט קיין הויך אין איהרעם מונדע.
- (יח) דיא זאַלכע מאַכען, זינד וויא זיא,
 דיא אויף זיא האַפֿען, אללע זאָ.
- (יט) איהר פֿאַם הויזע ישראל'ם!
 (בענעדייעט דען העררן!)
 איהר פֿאַם הויזע אהרן'ם!
 (בענעדייעט דען העררן!)
 איהר פֿאַם הויזע לוי!
 (בענעדייעט דען העררן!)
 דיא איהר דען העררן עהרפֿירכטעט!
 (בענעדייעט דען העררן!)

דער

* *

באור

(קט"ו) אף להם ולא ירחיקו לשון חוטם והסימן שני אפיון ולא ירחיקו אחד: (יט) ביה ישראל, ודלעיל ישראל לבד, והסימן אחד בלי בית: (כ) ביה הלוי, ודלעיל לא מנה כי אם שלשה, ישראל, בית אהרן, ויראי ה', והסימן שלש קודם לארבע: יראי ה', שכל יס ועס: ברכו את ה', וזאת היא הברכה: (כא) ברוך ה' מציון, כי שם יסכון הכבוד ניושלים ומסמ מכא הונקה לכל שינחוכו וינרכוהו:

ת ה ל י ם ק ל ה ק ל ו
(כא) בְּרוּךְ יְהוָה וּמְצִיּוֹן
שֵׁבֶן יְרוּשָׁלַם הַלְלוּ-יָהּ:

ק ל ו

כשיר שלפניו רק במליצה אחרת.

- (א) הוֹדוּ לַיהוָה כִּי-טוֹב
כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ:
(ב) הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים כָּל־חַ:
(ג) הוֹדוּ לַאֲדֹנָי הָאֲדֹנִים כָּל־חַ:
(ד) לַעֲשֵׂה נִפְלְאוֹת גְּדוֹלוֹת לְבָדוֹ
כָּל־חַ:
(ה) לַעֲשֵׂה הַשָּׁמַיִם בְּתַבּוּנָה כָּל־חַ:
(ו) לְרוֹקַע הָאָרֶץ עַל-הַמַּיִם כָּל־חַ:
(ז) לַעֲשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כָּל־חַ:
(ח) אֶת-הַשֶּׁמֶשׁ לְמַמְשַׁלֵּת בַּיּוֹם
כָּל־חַ:
(ט) אֶת-הַיָּרֵחַ וְכּוֹכָבִים
לְמַמְשַׁלֵּת בַּלַּיְלָה כָּל־חַ:
(י) לְמַנְה מַצְרִים בְּבִכּוֹרֵיהֶם כָּל־חַ:
(יא) וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מֵתוֹכֶם כָּל־חַ:
(יב) בְּיַד חֲזָקָה וּבְזִרְעוֹ נְמוּיָה כָּל־חַ:
(יג) לְגִזְרֵי יַם-סוּף לְגִזְרֵים כָּל־חַ:
(יד) וְהַעֲבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכּוֹ כָּל־חַ:
קמץ נלא אס"ס. הא' נעה
ו נער

ר ש י

קלו (ד) לעשה נפלאות גדולות לבדו. נראשונה לא נכרא מלאך כשעשאן לנפלאות הללו
השמים והארץ השמש והירח: (י) למנה מצרים נבכוריהם. נבכוריהם לא נאמר
אלא נבכוריהם עמדו נכורים וקסמו שוקן של אניהם המעבנים ישראל כששמעו נגע עשירי
מפי משה: (יג) לגזרים. י"ג קרעים לי"ג שנטים:

(כא) דער עוויגע זיין פֿאַן ציין אויס געלאָבט,
ער, דער צו ירושלים טהראָנט. הללויה!

קל ו

איין לאָבליכער, עהגליפֿען אינהאַלטס וויא דאָז
פֿריהערע.

(א) דאַנקעט דעם העררן! דען ער איזט פֿריינדליך;
עווג וועהרט זיינע גיטע!

(ב) דאַנקעט דעם גאָטטע אללער געטטערוועזען! ע"ו"ז"ג.

(ג) דאַנקט דעם העררן אללער העררן! ע"ו"ז"ג.

(ד) דער גראָסע וואונדער טהוט אלליין; ע"ו"ז"ג.

(ה) דער מיט פֿערנופֿט דיא היכמעל געשאַפֿען; ע"ו"ז"ג.

(ו) דיא ערד' אויפֿס וואַכסער אויכגעברייטעט; ע"ו"ז"ג.

(ז) דער גראָסע ליכטער האָט געבאַכט; ע"ו"ז"ג.

(ח) דיא וואָנע פֿאַרצושטעהען דעם טאָגע, ע"ו"ז"ג.

(ט) כאַנד אונד שטערנע פֿאַרצושטעהען דער נאַכט; ע"ו"ז"ג.

(י) כצרים שלוג אָן איהרער ערשטגעבורט! ע"ו"ז"ג.

(יא) אונד פֿיהרטע ישראל הערויס; ע"ו"ז"ג.

(יב) מיט שטאַרקער האַנד אונד אויסגעשטרעקט
טעם אַרמע; ע"ו"ז"ג.

(יג) דער דאָז שילפֿמעער אַכגעטהיילט; ע"ו"ז"ג.

(יד) אונד ישראל הינדורך געפֿיהרט; ע"ו"ז"ג.

אונד

בא ו ר

קל ו (א) הודו, גם זה משירי המקדש, ונראה שענו הלויים במקלה הודו לה' כי טוב, וענו כל העם אחריו כל"ח וכן בכל פסוק ופסוק עד חוס השיר, ואולי כי זה השיר המשך השיר הקודם, ואחר שאמר בית ישראל ברנו את ה' בית הלוי ברנו את ה' החמילו לשיר בנוצר, ולכן אין לפניו לא סי' השיר ולא סי' הנלי: (ד) לעושה נפלאות וגו', הם חקי הנריאה כמו שזכר והולך, לעושה השמים, לרוקע הארץ וגו', וכמו שאמר החנס הפליאה היומר גדולה מכלן היא שהנפלאות הענומו' והאמתיו' המתהוו' בכל יום ובכל רגע אין נכלאות בעינינו כלל, ואנחנו כילדים אשר לא יתפלאו כ"א על המדוש והנלתי מורגל: (ו) לרוקע, מלשון וירקעו חמי הזהב: (יג) לגור ים, לב' גזרים, כדכתיב והמים להם חומה מימינם ומשמאלם:

- (טו) וְנָעַר פָּרְעוֹה וְהִילֹךְ בֵּינֵי-סוּף כָּל־חַ:
- (טז) לְמוֹלִיךְ עִמּוֹ בַּמִּדְבָּר כָּל־חַ:
- (יז) לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים כָּל־חַ:
- (יח) וַיַּהַרְג מְלָכִים אֲדִירִים כָּל־חַ:
- (יט) לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֲמֹרִי כָל־חַ:
- (כ) וְלַעֲזוּג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן כָּל־חַ:
- (כא) וּנְתַן אֶרְצָם לְנַחֲלָה כָל־חַ:
- (כב) נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עֲבָדוּ כָל־חַ:
- (כג) שִׁבְשַׁפְּלֵנוּ זָכַר לָנוּ כָל־חַ:
- (כד) וַיִּפְרֹקֵנוּ מִצָּרֵינוּ כָל־חַ:
- (כה) נָתַן רַחֵם לְכָל-בָּשָׂר כָּל־חַ:
- (כו) הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמַיִם כָּל־חַ:

(י) מלכ' גדולים. כאן רמז ל"א מלכ' והשו' להם פרעה וחילו ומנת מזרים למלכ' אדירים קשים מהם שקול סיחון כנגד כלם כל ארז לעצמו וכן פירש למעלה לסיחון מלך האמרי ולעוג מלך הבשן ולכל ממלכו כוונתו. כן באגדה: (כג) שנשפלונו זכר לנו. במזרים זכר לנו: (כד) ויפרקנו. מתוכם והפלי' לנו כל זה: (כה) נותן לחם. רמז כאן חסד (כל המעשים): (כו) הודו לא השמים. המכין בהם מזון לכל בריה. עשרים וששה כי לעולם חסדו נאמרו במזמור זה כנגד עשרים וששה דורות שהיה העולם בלא תורה ונחקיים בחסדו של הקב"ה.

קלו

קינה על-חורבן בית מקדשנו ועל הגלות.

- (א) עַל-נְהָרוֹת | בְּכָל שָׁם יִשְׁבְּנוּ
- גַּם-בְּכִינוּ בְּזָכְרֵנוּ אֶת-צִיּוֹן:
- (ב) עַל-עֲרָבִים בְּתוֹכָהּ תִּלְיֵנוּ
- כַּנְּזֹרוֹתֵינוּ:
- (ג) כִּי שָׁמוּ שְׂאֵלֵנוּ שׁוֹבֵי־נוֹדְבָרֵי-שִׁיר
- וְתוֹלְלֵנוּ שְׂמֵחָה
- שִׁירוּ רָגֵנוּ מִשִּׁיר צִיּוֹן:
- (ד) אִיךְ נִשִּׁיר אֶת-שִׁיר־יְהוָה
- עַל אֲדָמַת נֶכֶד:

קלו (א) על-נהרות בכל שם ישבנו. כשירדנו לגולה ושאלם נכודנו כר שיסירו לנו כמו שהיו משוררין על הדוכן: (ב) על ערבים. ערבי נחל: (ג) ותוללנו שמחה. מיני כלי זמר על שם שהם תולין (שתולין) אותם. כך פירשו מנחם. ותוללנו שמחה ותוללנו של שמחה. ויש לפתור תוללנו אויביו שהם מהוללי ומתעטעי ומשטי' בנו לשון ומהוללי בני נשבעו לגיל

המער

קלו (ב) על ערבים, יפה אזר החכם געזעני'ם נספר המלים שלו (ערך ערב) שהכוונה על הערבים

ת ה ל י ם ק ל ו ק ל ו

ב א ו ר ק ל ה

(כה) נוחן לרם לכל
בישר, מתכונת השיר הזה
ע"ד כלל ופרט וכלל, כי
מחללה יזכור כלל השגחת
השם על כל העולם כולו,
ואח"כ היותו אלהי ישראל
בפרט ועושה נפלאות בעבור'
ולנסוף חזר וכלל, להזכיר
חסדו לכל בשר:

- (טו) אונד שטירצטע פרעה מיט זיינעם העער היניין; ע"ו"ז"ג.
- (טז) דער זיין פֿאַלק פֿיהרטע דורך דיא וויסטע; ע"ו"ז"ג.
- (יז) ערלעגטע גראָסע קעניגע;
- (יח) ערווירגטע מעכטיגע בעהעררשער;
- (יט) דער אמור'טער קעניג, ס'חון;
- (כ) עוג, צו בשן קעניג;
- (כא) אונד גאַב איהר לאַנד איין צום בעזיטץ;
- (כב) בעזיטץ פֿיר ישראל, זיין פֿאַלק;
- (כג) דער אין אונזערעם דרוקע אָן אונדראַכטע; ע"ו"ז"ג.
- (כד) אונד אונז פֿאַם פֿיינדע עהלאָזטע; ע"ו"ז"ג.
- (כה) דער אַללעם פֿליישע שפּיזע גיבט;
- (כו) דאַנקט דעם גאָטטע דעם היממעלם!

ק ל ו

נראה מתיון השיר
שזכר בימים הראשונים
לימי הגלות מאחד מן
המשוררים הלויים שהוגלו
לבבל: (א) על נהרות, של
אֵרֶץ בָּבֶל, בכל המקומות
שהיו גולים לשם וזה טעם
הרבים: שש ישבנו,
משתוממים ע"כ מלת גם
(ראב"ע): (ב) על ערבים,
ערבי נחל וכשהיינו יושבים
על שפת הנהר וכנורותינו
בידינו לעורר שיר כמוהגנו
בליון וכשהיינו מעלים על
לבנינו ליון היינו נוטשים
כנורותינו מרוב יגון ותלנו'
על הערבים ואנחנו יושבים
ובוכים על הר ליון ששם
ועל בית ה' ההרוס, ופי'
בתוכה בחוף בבל (הרד"ק):
(ג) והוללינו, שאלונו
שמה וכדברי רא"ל,
ויש לפתור תוללינו, אויבינו
שהם מהוללים ומתעטעים
ומשטים בנו לשון ומהוללי
די נשעו, ע"כ, וכן תרגם
הרב ז"ל, ובספר מכלל יופי
לר' שלמה בן מלך ז"ל כ'הר"י

ירושלים

אנאנדאנ' ח"ל, ויתכן לפרש ותוללינו כמו ושוללינו בתמורת שי"ן בת' כמו פשר ופתר והטעם
כי שובינו שאלונו דברי שיר ושוללונו דברי שמחה, ומלת שאלונו תשרת בעבור שנים, וכן מלת
דברי והוא כפל ענין במלות שונות דרך לחות כי האויבים הם השוללים, ודברי שיר הם דברי
שמחה ע"כ: שירדו לנו וגו', דברי השונים: (ד) איך וגו', התשובה שמינים המשוררים לעלמם,
איך נשיר את שיר הקדש על אדמת חול: אדמת נכר, תאר, כי אדמת מלה סמוכה לשון נקבה,
אדמת גוי נכר או אדמת אל נכר היפך שיר ה' (ראב"ע ורד"ק). וכבר הערנו שלפעמים ינח
התואר והמתואר במשקל הסמיכות, ויהיה לפ"ז ענינו כאן אדמת שכלה נכר:

ה מ ע מ ר

הערבים הנקראים (טרויערוויידען) ונקראו בן יען יורידו ענפיהם ארצה כאלו יתאבלו אבל, ולזה
הורגלו לנטוע אותם עלי קבר כוודע.

ק ל ו

טרויערליעד אויף דיא צערשטערונג דעם טעמ.
פעלם אונד דיא געפֿאַנגעננעהמונג דער באַציאָן.

- (א) אָן דען פֿליססען בבלי'ם
(זאַסען וויר אונד וויינטען,
(איבערדאַכטען ציון'ס פֿאַלל;
(ב) (אונזערע האַרפֿען הינגען וויר
(דאַרט אָן ווידענשטרייכע.
(ג) אַך! דיא אינו אינו עלענד טריעבען,
(פֿאַרדערטען געזאַנג פֿאַן אונז;
אונגליקסשפעטטער היישטען פֿריידע:
„זינגט אינו געזענגע ציון'ס!
(ד) (קאַנגען וויר געזאַנג דעם העררן
(זינגען אויף ענטווייהטעם ערדרייך?

רש"י

תהלים קלו קלח

(ה) אִם-אֲשַׁכַּח יְרוּשָׁלַם

הַשָּׁכָח יְמִינִי:

(ו) חֲדַבֵּק לְשׁוֹנֵי לְחַבֵּי

אִם-לֹא אֶזְכְּרֵכִי

אִם-לֹא אֶעֱלֶה אֶת-יְרוּשָׁלַם

עַל רֹאשׁ שְׂמֹחָתִי:

(ז) זָכַר יְהוָה לְבִנְיָ אֲדוֹם

אֶת יוֹם יְרוּשָׁלַם

הַאֲמָרִים עָרוּ וְעָרוּ עַד הַיְסוּד בָּהּ:

(ח) בַּת-בְּכֹר הַשְּׂדוּדָה

אֲשֶׁרִי שִׁשְׁעָם-לָךְ

אֶת-גְּמוּלָךְ שִׁגְמַלְתָּ לָנוּ:

(ט) אֲשֶׁרִי וְשִׂי אֲחֹזוּ וְנִפְסַן

אֶת-עַלְלִיךָ אֶל-הַסֵּלַע:

קלח

שבח להקביה על חסדו ועל ישועתו.

(ה) לְדָוִד

אֲוֹדָה בְּכָל-לִבִּי

נֶגֶד אֱלֹהִים אֲזַמְרֵךְ:

קמץ בלא אס"ס. פתח באתנח. קמץ בלא אס"ס. אשחחיה

(לעיל ק"כ): (ה) אם אשכח ירושלים. כנסת ישראל אונרת בן: (ו) אם לא אעלה את ירושלים. את זכרון אבל חורבנה אעלה להזכירו בראש כל שמחתי: (ז) ערו ערו. לשון חרבן וכן חומות בכל הרחבה ערער תתערער (ירמיה נ"א נ"ט) וכן ערות יסוד (זבקיג ג') יחינו גוסל אלף על דבר שזוקרין שרשי שרשים מהזקן:

קלח (א) נגד אלהים אומרך. לעיני השמים

באור

(ה) חשבה ימיני, הנגון, כי הימין תנוע הכבוד, ופצול תשנח חסר, והזכיר על הימין תשנח ד"מ (ראב"ע ורד"ק), וסנת חסרון הפעול בחזוק ההתפלות המתהום כנסת הזשורר ע"י הרעיון הרצ והמר הזה שתשנח ימינו להסיק נועם הנגון מהכבוד אשר נשארית לבדה נחמתו בעניו: (ו) חרבק לשוני, שלא תיכל לדבר ולשיר שיר (רד"ק): אם לא אעלה את ירושלים, את זכרון אבל חורבנה אעלה להזכירו בראש כל שמחתי (רש"י), וכענין זה תרגם הרב: (ז) זכור וגו', כיון שזכור ענין שמה יעלה על זכרונו איך שני אדום היו שמחים במפלתם

המער

קלח (א) נגד אלהים, כחכ החכם המבאר לדעת הרב המתרגם יבוא השם תמורת הכנוי כמו עלה אל ה', עיין בדבריו, אולם אין זה מענין הראיה שהניח כי אם הפרשה נמשכת על מה שלפניה וה' הוא המדבר, אבל כאן שיר חדש ולא זכור אם אלהים, הנה אין מלת אלהים יתירה כלל, אך כוונת הרמב"ם כי ה"ק של אודך במאמר הראשון או של אומרך במאמר השני עומד במקום שנים.

ת ה ל י ם ק ל ז ק ל ח

ב א ו ר ק ל ו

במפתח של ישראל בזכר
 בזכות עובדי' ובנוח
 יחזקאל (פרשה ל"ה), ובחוב
 על ספר הקנות (ד' כ"ח)
 ואזר אנשע אס לא אזכרי
 ירושלי' יבקש מאלהיו שיזכור
 גם הוא לבני אדום את
 יום ירושלים ובוה יעלה
 התפעלות השיר ויתפקד
 מיגון לחרון ומאכל לנקמה,
 ובאילו השיב המשורר אל
 הזונים שאלו מאתו דברי
 שיר לאמר מה לי ולשירי
 שמה, ואס בע"ב אתם
 מנקמים שירים מאתנו הנה
 נשיר לכם שירי נאזה ונקמה
 בנחיתת ההעברה הזאת
 שהיא מחולדות ההתפעלו'
 האמתית ברוח המשורר
 יתיסה המשך ומחונות
 השיר למאד והיה אחד,
 ועל כל זה העיר הר"מ
 בסיון סתימת הכוונה
 בסוף הפסוק הקודם לזה:
 ערו ערו, שראו ערה והיא
 לוויה מהדגש והקמץ להשלי'
 החסרון ומשטו מלרע, אלא
 אחרי השתנות התנועה
 הקטנה לת"ג בא השני
 מלציל מפני העמדה
 והראשון מפני קרוב
 הטעמים, זהו לדקדוק
 המלה, וענינו לשון גלוי,
 כלומר שיחברו החומות
 והארמנות וכל הבתים
 עד היסוד, ותהי' אדמת
 עיר ירושלים מגולה לעין

(ה) ירושלים! פֶּעֶרְגַּעַם' אִיךְ דִּיּוּן,
 זָאָ פֶּעֶרְגַּעַסְסֵעַ מִיּוּנֵעַ רַעֲבֵטֵעַ! —
 (ו) מִיּוּנֵעַ צוּנְגַעַ קַלְעֵב' אָם גּוּיִמְעֵן,
 וּוְעֵן אִיךְ דִּיּוּנֵעַר נִיבֵט גַּעֲדַעֲנַקֵעַ,
 (ווען בִּיֵא יַעֲדַעַר פֶּרַעֲהֵלִיבְקִיט
 דִּיר נִיבֵט אִיּוּנֵעַ צֶאָהֲרַע פֶּלִיִסֵט —
 (ז) גַּעֲדַעֲנַקֵעַ, הַעֲרַר! דַּעַן זַעֲהַנְעַן אֲדוּם'ס
 דַּעַן טַאָג יִרְוּשָׁלַיִם'ס!
 (פֶּעֶרְהַעֲעֵרַע! הֵיפֶּעַן זִיא, פֶּעֶרְהַעֲעֵרַע!
 (כוז אִוִּיךְ דַּעַן טֵיעֶפֶסֶטֵעַן גֶּרֻנֵד!
 (ח) אָ, דוּא צַעֲרִשְׁטַעֲרַעֲרֵן! טַאָבֵטֵעַר בַּבֵּל'ס!
 הֵייל דַּעַם, דַּעַר דִּיר פֶּעֶרְגַּעֲלֵטֵעַן וּוִירַד,
 וּוְאַס דוּא אָן אֲוֵנו פֶּעֶרַאִיבֵסֵט;
 (ט) הֵייל דַּעַם, דַּעַר דִּיּוּנֵעַ בְּרוּט עֲרַגְרִיפֵט,
 אֲוֵנֵד אָן דַּעַן פֶּעֲלוּ צַעֲרִשְׁלַעֲנֵט.

ק ל ח

דאנק פִּיר דִּיא גַעֲטֵטֵלִיכֵעַ גַּנְאֲרַע אֲוֵנֵד הֵילֵפֵעַ.
 (א) פֶּאָן דוּר.

פֶּאָן גַּאָנְצַעַם הַעֲרַצַעַן דַּאָנַק אִיךְ דִּיר,
 עֲרַטָאָנַעֲט, גַּאָטֵט! כּוּיִן הַאָרְפֶּעֲנִשְׁפִּיעֵל פֶּאָר דִּיר;
 הֵינֵּ

כל, והרב תרגם כפי הענין: (ח) הישדודה, המוכנת להיות שדודה, ויונתן תרגם בזויתא
 כאילו כתיב השודדה וכן תרגם הרב, והוא הנראה נכון בעבור את גמולך הבא אחריו. וכבר העיר
 חכם אחד מחכמי העמים בספרו אשר חנר מענין השירי בלשון עבר שהנביאים העידו במליכתם
 שמלאו בשם צבל רמו לשתי' המדינה הזאת מעותדת לערנוב ובלבול הסדר או שתכלל היא
 סדר שאר המדינות, או שתכלל היא בעלמה ע"י אחרים, וכמו שאמר הנביא ירמיה' כוס זהב
 צבל ביד ה' משכרת כל הארץ (כ"א ז') ולנסוף גם עליה עבר כוס התרעלה, וכן אמר ישעיה'
 הנביא עלי' (ל"ג א') הוי שודד ואתה לא שודד כהתימך שודד תושב: (ט) אשרי שיאחו,
 את עולליך ונסף אותם אל הסלע. פה ידום המשורר אחרי שנת בהתפעלותו אל גבול
 הקלה האחרון:

קלח (א) נגד אלהים אומרך, אמרו המפרשים עמם אלהים לשון שופטי וגדולי ארץ, והרב
 ז"ל תרגם כאילו כתוב נגדך אלהים אומרך, דהיינו שתבוא השם תחת הכנוי כמו
 עלה

רש"י

השרים (מלאכים) : (ב) כי הגדל' על כל שמך אמתך. שמך צעל גבורות קיוח ונוקם ואמת הנטחת טובך וחסדך הגדלת על כל שמך אמתך שאתה מעביר לנו על מדותך וסולח לנו: (ג) תרהיבני. הגדלתני: (ד) כי שמעו. כששמעו אמרי פ"ך לא תרלח לא תנאף הודו על אמרי פ"ך על אנכי ולא יהיה לך כדי היא להקנילם עול מלכותו עליה' תחל' ואח"כ יגזור כל גורותיו: (ו) יידע. ייסר כמו ויודע בהם את אנשי סנות: (ח) יגמור ב גדי. יסכים ע"י בקשתני מעשי ידיך. בבית הנחירה שנאמר בו כוננו ידיך (שמות ט"ו):

בנתה

המעמר

(ב) על כל שמך אמרתך, עיין בנאור כי רלה לדחות טענת הראב"ע באמרו שנתחלפו התנועות; אולם לדעתי טענת הראב"ע היא נלמדת כי כיון שנא שמך מחובר למלת כל שלפניו במקף א"כ לא יהיה כל הנאזף אך תואר לנושא, אך מה שפירש הראב"ע ע"ש איננו מדרך הפשוט ואולי נוכל לפרש אמתך כאן מענין זה' האמירך היום (דברים כ"ו י"ח) שהוא לדעת הרד"ק לשון רוממות מגורת ראש אמיר

תהלים קלח

(ג) אשתתוהו אל היכל קדשך

ואודה את שמך

על חסדך ועל אמתך

כי הגדלת על כל שמך אמרתך:

(ג) כיום קראתי ותענני

תרהיבני בנפשי עז:

(ד) יודוך יהוה כל מלכי ארץ

כי שמעו אמרי פ"ך:

(ה) וישירו בדרכי יהוה

כי גדול כבוד יהוה:

(ו) כירם יהוה ושפל יראה

וגבוה מפרחק יידע:

(ז) אם אלקי בקרב צרה תהיני

על אף איבי תשכח ידך

ותושיעני ימינה:

(ח) יהוה יגמר בעדי

יהוה חסדך לעולם

מעשה ידיך אל תרף:

למנצח

(עיין שרשים) ויאמר הכתוב אם גם גדול שמך הן רוממותך עוד הגדלת עליו.

ת ה ל י ם ק ל ח

(ב) הינגעשטרעקט צום טעמפעל דיינעם הייליגטהומס,
דאנק' איך דיינעם נאמען.

דיינער גיטע, דיינער טרייע וועגען;

(דען דוא האסט דיינען רוהם, דיין וואָרט

(איבער אַללעם העררליך גראָס געמאַכט.

* * *

(ג) רופ' איך דיר, אונד דוא ערהאַרסט מיר,

אַ זאָ וועקסט דוא קיענעם זעלבסטגעפיהל אין מיר.

(ד) יא, הערר! דך פרייווען אַללע ערדענקעניגע,

פֿערנעהמענד דיינעם מינדעס וואָרטע,

(ה) אונד זינגען פֿאָן דען וועגען גאַטטעס,

וויא גראָס זיא זייא, דעם עוויגען מאַיעסטעט;

(ו) דען ערהאַבען איזט דער עוויגע,

אונד שויעט דאָ ניערריגע

פֿאָן פֿערנע הער, זאָ וויא דאָ האָהע.

* * *

(ז) מיטטען אין דער אַנגסט ערקוויקסט דוא מיר,

שטרעקסט איבער מיינער פֿיינדע צאָרן דיא האַנד אויס,

אונד הילפֿסט מיט דיינער רעכטען מיר.

(ח) דער הערר פֿיהרטס וואָהרליך אויס פֿיר מיר!

אַה הערר! עוויג וואָהרעט דיינע גיטע!

לאַס ניכט אונפֿאַללענדעט דיינער הענדע ווערק!

גאַטט

באור קלו

עלה אל ה' : (ב) כי הגדלה על כל, את שמך, כמה שהגדלת את אמרתך על כל, רבני לומר הנטחותיך שקיימת, והראב"ע אמר שהפירוש הזה אינו נכון לפי שלא מצינו בשום ספר כל בחולס כי אם בקמץ חטף בכל הספרים, ואין זה טענה, כי הנקודות מתחלפו כידוע למדקדקים : (ג) ביום, שקראתי אליך ותענני, באותו היום תרהיבני בנפשי עוז, כלומר תחזקני כמה שתחזק בנפשי עוז לסמוך על עלמי בהיותי חשוב בעיניך לענות על תפלותי, ולא אפחד ולא אמת עוד מפני רודפי ושוואי, זהו שתרגם הרב (קיענעם זעלבסטגעפיהל) : (ד) כי שמעו, בשמעו אמרי פיך, דהיינו דרכי טובך שהודעת לנאמן ביתך : (ה) כי גדול כבוד ה', ומהו גדולת כבודו שאע"פ שהוא רם מכל רמים יראה בשפל ונמאמר ר"י, וכבר הערנו ע"ז הענין פעמים רבים בנאורנו : (ו) וגבוה מדרהק יידע, לדעת הר"מ יהיה טעם ממרחק יולא לשנים, כלומר השפל יראה ממרחק והגבו' יידע ממרחק, כי שניהם בחכלית הריחוק ממנו יתעלה ע"ד

הכתוב המשפילי לראות בשמים ובארץ, וחכם אחד מחכמי העמים אמר שהוא כפל ענין במלות שונות, והטעם ואף שגבוה ה' מכל מקום יודע השפל מרחוק, והראשון יותר נכון : (ז) על אף אויבי, על אפס ועל חמתם כלומר להכניסם, ובעל כרחם תשלח ידך להושיעני (ראב"ע ורד"ק), והרב ז"ל תרגם במשמעו, תשלח ידך על אף אויבי להעלימו ממני כלומר למנוע אותו להזיקני, או יתכן טעם על כטעם בעבור ורבים כן : (ח) ה' יגבור בעדי, מה שהתחיל לטובתי מעשי ידיך, אני, כי אתה הגדלתני והמלכתני ולכן אל תרפני. והנה החליק הר"מ השיר הזה בתרגומו לשלשה חלקים : החלק הראשון (פ' א' ו') כמו כתיבה להשיר, החלק השני (פסוק ג' ו') הלל על דרכי ה' וטובו בכלל, והחלק הג' (כסוק ז' מ') הטובה הפרטית שישך לו על ידס נחמד ה', גם בטחון על העמיד :

רש"י

קלט (ב) צנתה לרעי מרחוק. צנתה מרחוק למושכני א רעותך וחבתך: לרעילחכרני איד: (ג) ארחי ורבעי זרית. דרבי ורכלי ושכני סננת מחילה שאין לי לעשות דבר בלא ידיעתך. זרית לשון זר זהב סניב (שמות כ"ה) וכן חבירו מנחס. ורבותיו דרשו על עיפת תשמיש שהילד נוכל מן הכרור שבה. ופירושו זרית לשון זורה התצאה לכרור את הפסולי שבה: הסננתה. למדת: (ה) אחור וקדם לרתני פני ואזירי: כפכה. אכסך ורדויך דיטרוי"ט בלע"ז: (ו) פליאה דעת וגומר. מכוסה ונעלם ממני מקום לכרז מפניך (מלאתי): ואליעה

המעמר

קלט (ג) הסבנת, אולי הוא מענין ערי מסכנות, וכן בא אל הסכן הזה (ישעי"ב"ב ע"ו) שלדעת הרד"ק הוא שר האובר, ויהיה כאן על דרך המליצה באלו כל דרכיו היו מונחים מעולם באובר ה' וזה נמשך היטיב אל הכתיב של אזריו. (ה) אחור וקדם, נכר כתר הראש"ע כי לרתני הוא מענין ולרת עליה ואמר: ואל תתמה בעבור שלא אמר לרת עלי כי הנה נמוהו אל חלום (ביחס הפעול) ע"כ, והכוונה אתה חונה סניני תמיד באלו תלור עלי וכפיד תשת עלי בכל מקום שאני שם, ולפ"ז יהיה הפסוק הזה יותר מענין הפסוקים שלפניו ע"פ דרכו באר יבין כל משכיל. וכן תרגם החכם דע וועטע (פֿאָרווערטס אונד ריקווערטס אוושוניעטעסט דוז זיך, אונד העוטעסט זיבער זייר דיינע האנד). וחשבת עלי כפכה, פירש"י כפכה אכסך (כלומר משאך שהעמסת עלי מל' ואכפי עליך לא יכבד איוב ל"ג ז' עיין רש"י שם) ורדויך (לעתה תרדה כי בשרך) דיטרוי"ט בלע"ז ע"כ, וכן הגי' בכל ספרים ישנים אשר ראיתי, והבלעז הוא שם נגזר מפעל détruire (לערטטערען, לז גרונדע ריכטען), והטעם שיכל רש"י ז"ל מדרך הפשט ולא פירש כפכה ידך, מבוואר בפסוק כפך מעלי הרק (איוב י"ג כ"א) שפ"י כפך גם כן מלשון ואכפי עליך לא יכבד, ואמר: ויש פותרים כפך ידך וקשה לי לאמרו כי לא מלינו כף לרעה כי אם להגן וכו' ע"ש. (ד"ה). (ו) פליאה דעת, כלומר דרך השגחתך פליאה ממני, אך בכל זאת אדע כי אתה עמי בכל עת ונכל מקום ולכן אנה אלך וגו'.

תהלים קלט
קלט

משבח השם שברא את האדם ויודע מחשבות לבו. ואם יסחר במסתרים לא יועיל לו.

(א) למנצח לדוד מזמור

- יהוה חקרתי וידוע:
- (ג) אתה ידעת שבתתי וקומי בנתה לרעי מרחוק:
- (ג) ארחי ורבעי זרית וכל דרכי הסבנתה:
- (ד) כי אין מלה בלשוני הן יהוה ידעת כלה:
- (ה) אחור וקדם צרתני וחשבת עלי כפכה:
- (ו) פליאה דעת ממני נשגבה לא-אוכל לה:
- (ז) אנה אלך מרוחה ואנה מפניך אברה:

פתח ב"ש. פליאה קרי

אם מונחים מעולם באובר ה' וזה נמשך היטיב אל הכתיב של אזריו. (ה) אחור וקדם, נכר כתר הראש"ע כי לרתני הוא מענין ולרת עליה ואמר: ואל תתמה בעבור שלא אמר לרת עלי כי הנה נמוהו אל חלום (ביחס הפעול) ע"כ, והכוונה אתה חונה סניני תמיד באלו תלור עלי וכפיד תשת עלי בכל מקום שאני שם, ולפ"ז יהיה הפסוק הזה יותר מענין הפסוקים שלפניו ע"פ דרכו באר יבין כל משכיל. וכן תרגם החכם דע וועטע (פֿאָרווערטס אונד ריקווערטס אוושוניעטעסט דוז זיך, אונד העוטעסט זיבער זייר דיינע האנד). וחשבת עלי כפכה, פירש"י כפכה אכסך (כלומר משאך שהעמסת עלי מל' ואכפי עליך לא יכבד איוב ל"ג ז' עיין רש"י שם) ורדויך (לעתה תרדה כי בשרך) דיטרוי"ט בלע"ז ע"כ, וכן הגי' בכל ספרים ישנים אשר ראיתי, והבלעז הוא שם נגזר מפעל détruire (לערטטערען, לז גרונדע ריכטען), והטעם שיכל רש"י ז"ל מדרך הפשט ולא פירש כפכה ידך, מבוואר בפסוק כפך מעלי הרק (איוב י"ג כ"א) שפ"י כפך גם כן מלשון ואכפי עליך לא יכבד, ואמר: ויש פותרים כפך ידך וקשה לי לאמרו כי לא מלינו כף לרעה כי אם להגן וכו' ע"ש. (ד"ה). (ו) פליאה דעת, כלומר דרך השגחתך פליאה ממני, אך בכל זאת אדע כי אתה עמי בכל עת ונכל מקום ולכן אנה אלך וגו'.

תהלים קלט

קלט

גאטט דער שעפּפּער אונד הערצענספּריפּער.

(א) דעם פּאָרזענגער דור'ס, איין פּואַלם.

הערר! דוא ערפּאָרשעסט מיך, אונד ווייסט,

(ב) איך זיטץ, איך שטעהע אויף: דיר איזטם בעקאָנט;

דוא פּריפּסט פּאָן פּערנע, וואָס איך דענקע.

(ג) דוא האַסט מיר גאַנג אונד לאַגער פּאָרגעמעסען,

אונד מיינע וועגע זאלע אַנגעפּיהרט.

(ד) בעפּאָר איין וואַרט אויף מיינער צונגע שוועבט,

האַסט דוא עס, הערר! שאַן גאַנץ געוואוסט.

(ה) דוא האַסט מיך אום אונד אום געבילדעט,

האַסט דיינע מייסטערהאַנד אַן מיך געלעגט.

(ו) זאָלך וויסען איזט מיר צו פּערבאָרגען,

צו האַך, דאַס איך'ס עררייכע.

(ז) וואָ זאָלל איך הין פּאָר דיינעם גייסטע?

וואַהין פּאָר דיינעם אַנגעזיכטע פּליעהען?

שטיעג

באור קלח

קלט (א) לדוד מזמור,

אמר הראב"ע ז"ל

זה המזמור נכבד מאד

בדרכי השם ואין באלה

הזממה ספרים מזמור

כמוהו, וכפי צינת האדם

בדרכי ה' ודרכי הנשמה

יתבונן בטעמיו עכ"ל, אמנם

לדעת הר"ם אין זה

הכוונה הראשונה בשיר כ"א

בא המלך המזמור בזה

כמתולל נגד העם נעדות

ה' חוקר לבות על מה

שהלשינו עליו אויביו לאמר

שהוא אוהב קללה ולא חסן

בברכה, כנראה משיר ק"ט

לעיל ומאשר מקומות

בספרי תנ"ך, ואם קלל

במזמוריו הרשעים לא הי'

זה מאהנתו הלדק והיושר

כ"א מחמת רוע לבו, והוא

מתרא' כחסיד ובקרבו חורש

מחשבות חון, ונגד העינין

הזה תקן השיר שלפניו,

לאמר אם אשנא את

הרשעים, אין זה אלא לפי

שהם משנאיך ובמתקוממך

לבד אתקוטט, כי אני שונא

את הרע בתכלית השנאה,

ולכן חס לבו בקרבנו ובהגיגי חזער אש הקנאה לקלל את הרשעים, אבל איני אוהב את הקללה

חלילה, ומי יתן ויהיו כלם לדיקים ובתכלית האהבה אהבתים, הלא אתה ה' יודע ועד, כי

אתה ידעת את כל לבני, וא"ל להסתר מסניך בשום ענין. וכיון שזכר הבחינה הזאת הרחוב

לדבר בה ע"ד המזמור האלהים, ומרוב ההתלהבות התחיל באמצע הענין במאמר קצר ורב

הענין ה' חקרתי ותדע, ואשר החתפכות לבו הזאת יזכור היסודות הרמות והגשבות אשר

הוטבעו עליהם לדני המאמר הזה ואח"כ ישוב להזכיר הסנה הגורמת את התפעלות הזאת

בנפשו כמו שנראה להלן (פ' י"ט), ולבסוף סיים מעין ההתלהב, ובה ידמה מחכונת השיר

הזה למחכונת שיר ע"ג לעיל (עיין ט): וחדע, מה שתדע, סתם המזמור את הפעול כדי

לכלול בו ענינים רבים, ולהיותו מכוון על הענין הסתום אשר העירו עליו ואשר לא זכר

המזמור עדיין: (ב) לרעי, למחשבותי ברעיון לבי (ד"ק): (ג) ארחי, כלומר מהלבי: ורבעי,

לשון שכינה, רובן מתרגמיון רבעה, והזכיר ארבעה תועות האדם שהם הישיבה והקימה

וההליכה והשכינה כי לעולם ינוע האדם מזו לזו (מהנ"ל): זרית, לשון מדה מענין שמים

צורת תכן ובתרגום הרב, כי להליכה ושכינה לריבה מדה באמת שיתפוס מקום כדאי לתמוך

מרכז הכנידות שלא יפול כוודע לחכמי התולדות: הסכנהה, פועל יוצא והטעם כמו הרגלת,

ומלת דרכי הם דרכי התולדות העין לראות והאוזן לשמוע והסיד לטעום וכן מעשה כל אשר

לא יעשו אבר אחר וחכמי התולדות יבינו זה (מראב"ע): (ד) כי אין מלה בלשוני, קודם

שתהי' המלה בלשוני אתה ידעתה כולה ואני לא שלמתי (ראב"ע) וכן תרגם הרב

ז"ל: (ה) צרתי, ענין לורה: וחשה עלי כפכה, כשנעשתי היא עשתי ע"ד שנת' בל"א (טן

עטווסם הטנד טכועגטן): (ו) פליאה, שם התואר והמתואר דעת, כלומר זאת הדעת לידע

יזרת הגוף באדם פליאה ונשגבה ממני לא אוכל לה:

(ח) ואליעה. מלע ומשכב:
 (ט) אשא כנפי שחר. אס
 אשא לי כנפים כשחר הזה
 המכהיק לפי שעה מסוף
 העולם לסופו כן אמר
 לעוף עד אשר אשכון באשרי'
 ים: (י) גם שם. איו לי
 מנוס כי כל חשך לא יחשיך
 ממך: (יא) ואמר אך חשך
 ישפני. אס אמרתי אהיה
 נסתר במחשך והחשך יחשיך
 עלי ולא תראני ישפני
 לשון נשף: ולילה אור
 בעדני. והלילה יהי מאפיל
 לנגדי. אור זה לשון אופל
 הוא כמו (איוב ל"ו) יפן
 ענן אורו וכן כל כנפי אור
 (לקמן קמ"ח) וכן ויאמר
 את הלילה (שמות י"ד):
 (יב) כחשיכה באורה. שניה'
 שוים לך: (יג) בליותי.
 החושבים כל מחשבותי:
 תסכני. תסוככני: (טו) עשיתי
 בסתר. בתשמיש: בתחתי
 ארץ. במדור התחתון
 שנמצא אמו: (טז) גלמי
 ראו עיניך. מאז בראת
 את העולם ראו עיניך את
 כל גלמי הדורות הנאים
 גולמי זהרתי ותבנית לורתי
 בטרם הולדי ובטרם בואי
 לבולם ראו עיניך: ועל
 ספרך כלם יכתבו. וכל
 יצורי עולם כמוני כמוהם
 גם כלם בטרם הנראים
 יחדיו גלויים לפניך: ימים
 יצרו ולא אחד בהם. כל
 מעשה האדם ותכליתיהם

(ח) אִם-אֶפֶק שָׁמַיִם שָׁם אֶתָּה
 וְאַצִּיעָה שְׂאוֹל הַגֶּדְךָ:
 (ט) אִשָּׂא כְנָפַי-שָׁחַר
 אֲשַׁכְנֶה בְּאַחֲרֵית יָם:
 (י) גַּם-שָׁם יִדְּקֶה תִּנְהַנֵּי וְתֵאֱחֹזְנֵי יְמִינֶךָ:
 (יא) וְאָמַר אֶךְ-חֶשֶׁךְ יִשׁוּפְנֵי
 וְלִילָה אֹרֶךְ בְּעַדְנֵי:
 (יב) גַּם-חֶשֶׁךְ לֹא-יִחְשִׁיךְ מִמֶּךָ
 וְלִילָה כִּי־וַיֹּאמֶר כְּחֹשֶׁךְ כְּאֹרֶה:
 (יג) כִּי-אַתָּה קָנִיתָ כְּלִי
 תִּסְכְּנֵי בְּבֶטֶן אִמִּי:
 (יד) אֹרֶךְ עַל כִּי נֹרְאוֹת נִפְלִיתִי
 נִפְלְאִים מַעֲשֵׂיךָ וְנִפְשֵׁי יַדְעַת מְאֹד:
 (טו) לֹא-נִכְתַּד עֲצָמֵי מִמֶּךָ
 אֲשֶׁר-עָשִׂיתִי בַּסֶּתֶר
 רִקְמָתִי בְּתַחְתִּיּוֹת אָרֶץ:
 (טז) גִּלְמֵי וְרָאוּ עֵינֶיךָ
 וְעַל-סִפְרֶךָ כָּלם יִכְתְּבוּ
 יָמִים יִצְרוּ וְלֹא אֶחָד בָּהֶם:

ולו קרי ולי

היו גלויים לפניך כאילו יוצרו כבר אע"פ שלא היה א' מכלם ולא היה עדיין בא' בעולם ואילו הם
 סלפי מפגלות אלהים ומשפט גבורתו שעתידות גלויים לפניו טרם תבאנה וכן הוא אומר בטרם
 אכרך בבתן וגו' (ירמיה א'): ועל ספרך כלם יכתבו. ספר תולדו' אדם שהראית לאדם הראשון:
 כלם יכתבו. כמו נכתבו: ימים יוצרו ולא אחד בהם. לכוף ימים רבים היו עתידין להבראות
 ולא

ב א ו ר

(ח) אשא, אעלה, וכן הוא בתרגום ארמית וכמוהו אש נשקה ביעקב כמו עלתה אע"פ שהוא
 כתוב בסוף (מראב"ע): ואציעה, אס זאתי ילועי שאלו שהוא תחתיות הארץ היסך שמים,
 והנה אציעה פועל יולא (הנ"ל). (ט) שחר, הוא מאור היראה בעבים לפני זרוע השמש.
 וירמה כאילו היו לו כנפים עפות במהרה, כי ברגע עלות השחר יהיה פרוש באופקו מקבל
 המזרח

תהלים קלט

באור קלט

(ח) שטיעג איך דיא היממעל הינויף, זאָ ביזט דוא דאָ, אונד בעטטעטע איך מיר דיא אונטערוועלט, זאָ פֿאַנד איך דיר;

(ט) שווינגע איך דער מאָרגענרעטהע פֿליגעל, אַם אייסערסטען דעם מעערעם צו רוהן;

(י) זיא ווירד אויך דאָרט מיך לייטען, דיינע האַנד; אויך דאָרט ערגריף מיך דיינע רעכטע.

(יא) אונד שפרע'ע' איך: פֿינסטערנים בעדעקקע מיך! זאָ ווירדע זעלבסט דיא נאַכט אום מיך צו ליכט.

(יב) פֿינסטערנים פֿערדונקעלט ניכטס פֿאַר דיר, נאַכט לייכטעט גלייך דעם טאָגע,

אונד העלל אונד דונקעל איזט דיר גלייך;

(יג) דען דוא האַסט מיינע נייערען אינגערליך געבויט, האַסט מיך בעדעקט אין מיינער מוטטער שאַאם.

(יד) איך דאַנקע דיר, דאַם איך זאָ וואונדערבאַר געשאַפֿען, [אונבעגרייפֿליך וואונדערבאַר זינד דיינע ווערקע! דאַו ערקענגעט מיינע זעעלע וואָהל.]

(טו) דיר איזט אונפֿעהאַלען מיין אינגערסטעם געביין, דאַ אים פֿערבאַרגענען איך בערייטעט וואַרד,

געוועבט אים טיעפֿסטען שאַאם דער ערדע:

(טז) אים קיימע זאַהען מיך דיינע אויגען שאַן. אויפֿגעצייכעט זינד אין דיינעם בוכֿע

דיא טאָגע, דיא מיר ווערדען זאָללען, (אַלס קיינער נאָך דערזעלבע וואַר.

בע=

המזרח עד סוף המערב (מהנ"ל): באחרית יום, ידוע כי נקראה פאת מערב ים בעבור היות הים הגדול במערב א"י, רק באחרית ים הטעם ים ממש, כי כבר הזכיר השמים והארץ ועתה מזכיר הים (מהנ"ל), וכענין הזה תרגם הרב: (יא) ואומר, ואס אמרתי בלבי: ישופני, פי' יחשיבני ויסתירני מגזרת נשף ואס הם ב' שרשים כמו כי מולים הם ונמלתם וכמהוואחרים (ראב"ע ורד"ק): ולילה אור בעדני, כלומר אס אחשוב בן שהשך יכסני הנה אף הלילה ישוב אור בעדני, בן תרגם הרב ז"ל ע"פ הראב"ע: (יב) כחשיכה כאורה, שניהם שוים לך (ראב"ע), דרך קלרה בלשון, בעבד כאלונוי כעמי כעמך, והטעם עמי כעמך ועמך כעמי אין הפרש ביניהם (ראב"ע): (יג) כי אהה קניה, וביא ראוי לדבריו כי אהה קניתי ויכרתני בבטן אמי שהיא נסתרת ואין אור שם, וישב המזרח

זוה אל מה שילא משם: חסכני, בבשר ועור מלשון סכך: (יד) גוראוח, תואר לעלילות כמו וידבר אהם קשות (ראב"ע), ר"ל כמו שנסמך שם התואר אמרות בן נחסר כאן המתואר עלילות, ואמר אודך על הנוראות אשר ביצירתי, וטעם נפליתי ונדלתי כמו והפלתי ביום ההוא כלומר נבראתי, כי הטעם על העלמות המעמיד ומנדיל בין דבר לדבר כידוע לחכמי ההגיון: ונפשי יודעה מאד, כי נפלאים מעשיך, ולכן אודך עליהם אף כי שלא ארד לתכלית ידיעת, וכמו שאמר פליאה דעת ממני נשגבה לא אובל לה, בן הוא לדעת הר"מ. ויתכן עוד לפרש המאמר לע"ד כזה, נפלאים כל מעשיך ונפשי יודעת כלומר נפשי המשכלת נפלאה מאד יותר מכל, ולכן אודך על כי נוראות נפליתי מבין שאר הנוראים. והנה כל הכתוב הזה אינו כי אס מאמר מוסגר, כי מרוב ההתלהבות פסק בענין היצירה וקרא אודך על הנוראות האלה, ואח"כ חזר לענינו לא נכחד עצמי וגו', וכן הסגירו הר"מ בתרגומו בדרך ל"א: (טו) עצמי, כמשמעו לשון עלם, ובתרגום הרב ז"ל. והראב"ע פי' עלמות הדבר וז"ל, הכח של תולדות שלא נראה ולא ילא כמעשה כח הזקן בנער הקטן והדבור בנולד וכיוצא, ויתורגם אס בן בל"א (ויין אינגערסטעם וועגען): עשתי, מגזרת מעשה לא מגזרת ושם עשו דדי בחוליהן (ראב"ע) וכן תרגם הרב ז"ל: רקמתי בהתחיות ארץ, אמר ר' משה כי דבר דוד כנגד האב הראשון שנברא מן האדמה, ולפי דעתי נייעל עלמו ידבר ודמה סתרי הרחם כמו סתרי תחתיות ארץ (ראב"ע), וכן ת"י אלתירת בכריסא דאמא, וכן נראה דעת הר"מ ז"ל, כי אע"פ שתרגם כמשמעו מ"מ נסימן ההרכבה כזה (:): שהלכי בסוף הכתוב הרכיב אותו עד הכתוב שלאחריו, באופן ש. נא משרש טעם הקודם שהכונה על היצירה בבטן: (טז) גלמי, הוא הטפה הקפואה קודם שיוכרו אכרי' בה כמו שנקרא העץ גולם בטרם שנעשה כלי (רד"ק), וכן תרגם הרב ז"ל (קייט): כלם כתבו, מאי כלם, הימים אשר יולדו, סתם ואחר כך פרע כדרכו לפעמים במליכה: ולא אהך

(יז) וְלִי מִה־יִקְרוּ רַעֲיָה אֵל
 מִה עֲצָמוּ רֵאשִׁיָּהֶם:
 (יח) אֲסַפְּרָם מִתּוֹל יַרְבּוֹן
 הַקִּיצוֹתַי וְעוֹדֵי עֵמֶק:
 (יט) אִם־תִּקְטַל אֱלֹהֵי רִשְׁעֵי
 וְאֲנָשֵׁי דָמִים סוּרוּ מִנִּי:
 (כ) אֲשֶׁר יִמְרוּךְ לְמוֹמָה
 נִשְׂוֹא לְשׂוֹא עֲרִיקָה:
 (כא) הֲלוֹא־מִשְׁנֵאֵיךָ יְהוָה אֲשַׁנֵּא
 וּבַתְּקוּמָיִךָ אֶתְקוּטָט:
 (כב) תִּכְרִית שְׁנֵאָה שְׁנֵאָתִים
 לְאֹיְבִים הָיוּ לִי:
 (כג) חֲקַרְנִי אֵל וְדַע לִבִּי
 בְּחַגְנִי וְדַע שְׂרַעְפִּי:
 (כד) וְרֵאָה אִם־דֶּרֶךְ עֲצִיבֵי
 וַיַּחְנֵי בְּדֶרֶךְ עוֹלָם:

ולא היה עדיין א' מהם
 נברא בהן לפי המסורת
 שכתוב ולא זהו פירושו.
 ולפי המקרא שהוא נקרא
 ולו כך פירושו ימים יולדו
 הראהו ימים העתידים
 להבראות ולחלק ובירר אחד
 את יום השבת ד"א זה
 יום הנפירים לסליחה:
 (יז) ולי מה יקרו רעיד.
 כנסת ישראל אומרת מה
 נכבדו בעיני הדיקי' שכל
 דור ודור ומה עכמו ראשיה'
 משנון ספירותיהם לשון כי
 תשא את ראש בני ישראל
 (שמות ל'): (יח) אספרם
 מחול. אם באתי לספור
 את טוב מעשיהם מחול
 ירבון: הקילותי ועודי עמך.
 הנוני באתי עתה לקץ הדורו'
 אשר קצת מאז עד היום
 ועוד דור זה עמך וביראתך
 ולא נעיתי מאשריך:
 (יט) אם תקטל וגומר.
 הלוואי ותקטל את הרשע:
 (כ) ימרוך למומה. מזכירי'
 שמך על כל מחשבות רעתם
 ומכניס אלהותך לע"א:
 נשוא לשוא. כמו נשאו
 לשוא: עריק. אויביך.
 נשאו לשוא אויביך את שמך:
 (כד) אם דרך עולב וגו'.
 אם דרך מעלב' וקלקול בי:

למנצח

ב א ו ר

בהם, כשעדיין לא היה אחד בימים האלו שנקבעו לי כבר היו כתובים לפניך על ספר, והוא
 ד"מ: (יז) רעיד, המחשבות שאני חושב כך, כמה יקרו לי, אני אהב להגות בהם, ואף שלא
 אבוא עד סופם כי מה עלמו ראשיהם, כלל מספרם, מלשון כי תשא את ראש בני ישראל:
 (יח) אספרם, מבנין התנאי והספק, אם אמעזב לספרם הנה מחול ירבון, ללאתי למלוא הסוף
 והוכרתי לסיים באמלע הדברים וזה שאמר הקילותי ועודי עמך, כלומר כבר סיימתי לספור
 נסללותיך ומחשבותיך, כי אין בי עוד כח לגמור את המלאכה, ועוד מלאו רעיוני ממך, כן הוא
 שצור הכתוב לדעת הר"מ ז"ל: הקיצותי, לשון קץ וסוף בדנתי' (יחזקאל ז') בא הקץ הקיץ אליך,
 ורד"ק

ה מ ע מ ר

(יז) מה יקרו, כתב הראב"ע נשגבים ממני ויקרים הם לדעתם והטעם דבר מדל הוא כמו ויקר
 פדיון נפש ע"כ, ויסורגם: (דייגע גערענעקען גאטט! זיין חונקעגרייפליך זינד זיך איד).

תהלים קלט

באור קט

- (יז) (בעגריפֿע, גאָטט! פֿאָן דיר אומפֿאַסט, וויא אונשעטצבאַר זינד זיא מיר! איהרע אַנצאָהל, וויא אונענדליך גראָס! —
- (יח) צעהל' איך? איהרער זינד מעהר אַלס דעם זאַנדעס; איך ענדיגע, אונד בלייבע נאָך בייא דיר. —
- (יט) ווען איך דען פֿרעפֿלער פֿלובֿע: טאָדע איהן גאָטט; ווען איך דיא בלוטבעגייעריגען פֿערשטאַסע,
- (כ) [דיא דרך צו בוכענשטיקקען נעננען, בייא דיינעם נאַמען מיינאייד שוואַרען],
- (כא) זאָ האָסס' איך, הערר! יא דיינע האָססער, פֿעראַבשייע דיא, זאָ ווידער דרך זיך זעטצען.
- (כב) איך האָססע זיא מיט אונבעגרענצטעם האָססע; אַלס מיינע פֿיינדע זינד זיא מיר.
- (כג) ערפֿאַרש מיך, גאָטט! ערפֿאַהרע מיין געמיטה! פריפֿע מיינעם הערצענס רעגונג!
- (כד) ערפֿאַהר, אָב אַן מיר זייא איין וועג דעם יאַממערס, אונד לייטע מיך דען וועג צור עוויגקייט.

ורד"ק אמר וז"ל, מרוב
מחשבותי בהם אני חולם
בהם נשאתן וכשאקין אני
מוכח עלמי שאני עמך
ע"כ, אמנם מלבד שיהיה
העקר חסר מן הספור
לשון ועודי אינו מכוון.
ויותר יתכן לומר ע"פ זה
הטעם, שהאדם השקוע
וגטרד במחשבות נראה
כחולם, ואמר שנהיותו מקיץ
מהתרדמ' הגדולה שנסלה
עליו בעת שיתחיל לחשוב
במחשבות רמות ונשגבות
כאלה כי א"ל לאדם להשגות
זמן רב במעמד כזה, הנה
ימלא שלא כלה עדיין את
הענין וכמו שהערנו בשם
הר"ם ז"ל. והנה גם
המאור הקיץ פה מרעיונו
ועשתותיו בהשם יתעלה,
ויסב פניו לסנת השיר כמו
שהערנו ע"ז לעיל (פ"א)
בפתיחתו, והעיר הר"ם
ע"ז בתרגומו בסיומן סתימת
הכוונה בסוף הכתוב:
(יט) אם תקטול וגו', כנר
אמר הראב"ע תשובת אס
הלא משנאיך, אמנם לא

גע=

ידעתי לכוון הטעם כפי באורו, אבל לדעת הר"ם הוא נכון, אמר אס אני מקלל את הרשעים
לאמר תקטול אלוה רשע, ואס אומר לאנשי דמים סורו ממני אשר הס וגו' הנה אין זה כי אס
שמנאיך ה' אשנא וגו', וכמו שהערנו לעיל (פ"א), ותרגום הרב כפי הענין: (כ) ימרוך,
כמו יאמר, ונבלע האל"ף במנטא: נשוא לשוא עריך, אמר הראב"ע בשם ר' משה הכהן כי
נשוא פעול ועריך כנוי שמך כמו כי נאן נאלת את אויבי ה' (ש"ב י"ב), וכן נראה דעת הר"ם
ז"ל: (כא) אחקוטט, כמו אקוט בדור לשון תיעוב: (כב) הכלית שנאה, כלומר שנאה גדולה
מאד שלא אוכל לשנא אותם יותר (רד"ק): לאויבים היו לי, נאסנו לי כאילו גמלו רעה
לעלמי: (כג) הקרני אל, אס יש אס סנה אחרת לשנאתי: שרעפי, מחשבותי, כמו שעיפי,
יש תיבות בל"ע שנאו לפעמים ברי"ש ולפעמים בלא רי"ש, וכן סרעיק וסעיף באילן, שרביע
ושנט: (כד) דרך עצב, דרך רע המביא לבסוף לעצב גמור, ואס יש בי חלילה כן, הכן
לני לשונ אל דרך האמת ונמני אמה בדרך עולם המביא לנעימות נלמ:

ת ה ל י ם ק מ
ק מ

הפלה דוד נגד שונאיח המלשינים אוחו.

(א) לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד:

(ב) חֲלֹצֵנִי יְהוָה מֵאֲדָם רַע

מֵאִישׁ חֲמָסִים תִּנְצֵרְנִי:

(ג) אֲשֶׁר הִשְׁבּוּ רַעוֹת בְּלִב

בְּרֵיוֹם יִגְדּוּ מִלְחָמוֹת:

(ד) שָׁנְנוּ לְשׁוֹנֵם כְּמוֹ-נֶחֱשׁ

חַמַּת עֲכָשׁוּב תַּחַת שְׁפָתַימוֹ סֵלָה:

(ה) שָׁמַרְנִי יְהוָה וּמִיַּד רָשָׁע

מֵאִישׁ חֲמָסִים תִּנְצֵרְנִי

אֲשֶׁר הִשְׁבּוּ לְדַחוֹת פְּעָמָי:

(ו) טָמְנוּ גַאִים וּפֶתַח לִי וַחֲבָלִים

פָּרְשׂוּ רֶשֶׁת לִיד-מַעְגָּל

מִקְשִׁים שִׁתּוּ-לִי סֵלָה:

(ז) אָמַרְתִּי לַיהוָה אֱלֹהֵי אֶתָּה

הָאֲזִינָה יְהוָה קוֹל תְּחַנּוּנָי:

(ח) יְהוָה אֲדַגֵּי עֵז יִשׁוּעָתִי

סִכּוּתָהּ רִאשֵׁי בְיוֹם נִשְׁק:

(ט) אֶל-תַּחַן יְהוָה מֵאוֹיֵי רָשָׁע

זָמְמוּ אֶל-תַּפְּק יְרוֹמוֹ סֵלָה:

(י) רִאשׁ מְסָבִי עָמַל שְׁפָתַימוֹ יִכְסּוּמוֹ:

יכסימו קרי ימיטו

(ז) זיק לזוהאזען דרענגען) והעיין למשקל, אולם כפי אשר כתבנו בדבור על משלי (ז' כ"ב) בפסוק וכעכס אל מוסר אויל שהוראת עכס בדח"ל לשון ארס ע"ש יהיה עכס אך בחילוף סמ"ך כש"ן והבי"ת נוספת כפי דעת געזעניוס, ועפ"ז נאמר שגם עכביש (איוב ח' י"ד, ישעי' נ"ט ה') מזה הענין בחילוף האותיות כמו כש וככש, כי גם לשממית יש כפי דעת ההמון ארס. חמת עכשוב

קמ (ג) יגורו מלחמות. יהיו מלחמו' במגוריהם ובמושבותם: (ד) חמת עכשוב. חמת לשון ארס כמו (דברים ל"ב) חמת תניני' יינס אסס תפרשהו לשון אף וכי לשון אף נוסף אלל יין אלל לשון ארס ויכו"ש בלע"ז וכן נוסף כאן לשון ארס תחת השפה: עכשוב. עכביש איריני"א בלע"ז: (ו) וחבלים פרוו רשא. דרך הרשת לקשור חבל ארוך בראשה והליד כשרואה את העופות שוכני' תחת הרשת מושך החבל והרשת נופל על העופות: ליד מעגל. אלל נתיביתי ופעמי: ליד. אלל כמו (שמואל ב' י"ד) ראו חלקת יואב על ידי: (ט) מאויי רשע זממו אל חסק. מחשבתו אל תלליח: ירמו סלה. כי יתגאו סלה. ורבותיו פירשו זממו לשון רסן הזומס את פי הגמל ולשון משנה הוא: אל חסק. אל תוליא מלחיו: (י) ראש מסבי. חבורת חשבון גדודי האמורים להסב אותי מעליך עמל שפתי' יכסס מלאתי

המעמר

קמ (ד) חמת עכשוב, לדעת החכם געזעניוס חיוס המלה הזאת יסודתה בערבי וענינו על דבר אשר ידחק עלמו במחוגה (זיק חין חיינעק קרייזע לזוהאזען) ווען וויכרען) אמר כי הבי"ת נוספת כמו כרכב מן כרב, אך לפי ההוראה הזאת יש לומר כי בעברית שרשה ככש כי יכבוש את עלמו

ת ה ל י ם ק ם

ק ם

געבעטע דודים געגען זיינע פיינדע, דיא איהן
פערליימדעטען.

(א) דעם זאנגמיסטער, איין פואלם דוד'ס.

(ב) הערר! רעטטע מיך פֿאָן באַזען מענשען!
בעוואַהרע מיך פֿאָר פֿרעפֿעלהאַפֿטען לייטען,

(ג) דיא אים הערצען טיקקע זינגען,
טעגליך שטרייט ערהעגען;

(ד) דיא צונגע שערפֿען זיא, דער שלאַנגע גלייך,
אונד אַטטערנגיפֿט ברענגט אונטער איהרען ליפֿפען.

(ה) בעוואַהר מיך פֿאָר דער האַנד דעם בעזעוויכטס!
בעהיטע מיך, אָ הערר! פֿאָר פֿרעפֿעלהאַפֿטען לייטען,
דיא מיינען גאַנג צו פֿעללען דראָהען.

(ו) דיא שטאַלצען לעגען שטריק' אונד שלינגען איין,
ברייטען אויס איהר נעטץ אַם וועגע,
אונד שטעללען היימליך פֿאַללען מיר.

(ז) איך רופֿע: הערר! דוא ביזט מיין גאַטט!
ערהאַרע מיינעם פֿלעהענס שטיממע!

(ח) הערר! עוויגער! מיין זיעג, מיין הייל!
דוא דעקסט מיין הויפט צור ריסטונגסצייט.

(ט) ערפֿיללע דעם פֿרעפֿלערם ווינשע ניכט!
לאַס זיינע טיקקע ניכט געלינגען!

(יא) זיא מעכטען זיך דעם זאַנסט ערהעבען.

(יב) אָ דאַס מיינער ווידערזאַכער הויפט

(יג) דאַז אונהייל איהרער איינגען ליפֿפען דעקקע!

בליטצ=

באור קמא

קמ (א) למנצה, זה

המזמור חנרו דוד

לפני מלכו בימי שאול

כנראה מתוכן המאמרים.

(ב) מאדם דע, דרך כלל

כמו ויהי לי שור, והעד אשר

חשבו: (ג) יגורו, יקבלו

כמו יגורו ילפונו, וי"א

שהוא כמו אל תחגר בם

והס נ' שרשים (ראב"ע),

וכן תרגם הרב ז"ל (ע"ג

רעגען): (ד) שגנו לשונם,

לשון חדוד כמו חץ שנון,

ואמר כמו נחש, כי הנחש

כשבא לנשך יפתח פיהו

וישקו ויניע את לשונו אנה

ואנה ובאלו יחדה כמו

תער הגלגלים: עכשיו,

מין נחש קשה ורע מאד

(רד"ק): (ה) שמרני,

הא' נגד המלשינים, והב'

נגד הרודפים, הם אשר

הלשינו אחורו אליהם:

(ו) ליד מעגל, אל מקיס

הדרך: (ז) ביום נשק,

חואר מלילי וטעמי ביום

מלחמה, ושגור הכתיב

כמו שהיית עוז תשועתי

כשהלכתי להלחם נגד

פלשתים כן אל תתן מאויי

רשעים המלשינים הרולים

לאבדני: (ט) ידומו, כלומר

אם תפק זממם ידומו

יתגאו על זה וכתרגום הרב

ז"ל: (י) ראש מסבי וגו',

שגור הכתוב לדעת הר"מ

בזה, ומי יתן שעמל שפתימו

של מסבי ר"ל הסובבי אותי

להלחם

ה מ ע ר

עכשיו, פירש חמת ארס ולועז וילכו"ש כמו לעיל ע"ה ט' ע"ש, ומלת עכשיו פירש עכשיו
ולועז איריינ"א araignée (טפילנע) כמו שממית (משלי ל' כ"ח). (ד"ה). (ח ט) ה'
ארני, שני הכסוקים האלה נגד שאול אשר אמר אל תהי ידי בו ותהי בו יד פלשתים (ש"ב י"ח
י"ז) וע"ז אמר דוד סכותה לראשי וגו' אל תתן מאויי רשע. (י) ראש מסבי, יש מפרשים כי
ראש הוא מענין ראש ולענה והוא בנוי אל המלשינות כנודע, ואמר כי הראש ועמל שפתי הסובבים
אותי יכסו את פיהם, ויתורגם: (דעז גיפט מיינער אונגעבונג, דעז אונגהייל איהרער ליפפען
בעדעקקע זיח).

ר ש י י

(מלאתי): (יא) ימוטו. יהיו מוטים הגחלים עליהם ישכבו בהם עד שיתמוטטו ויכבו מאליהם גמלא הגוף כלה ואבד: באש יפילם המפיל ונוקם גחלים של גיהנם במהמורות יפילם לכל יקומו עוד: במהמורות במלחמות וחגר ל' ממרים הייתם (דברים ט'): (יב) איש לשון. עשו כי ליד כפיו לך את חביו כפיו: יולדו. הרע שהוא עושה הוא יולדו: ידעתי. כי סוף הדברים יעשה ה' דין עני וינקום נקמת עבדיו: (ד) אך. ימהר ויעשה כדי שידו לדיקים לשמו:

ת ה ל י ם ק מ קמא

- (יא) ימוטו עליהם גחלים באש יפילם במהמורות בל יקומו:
- (יב) איש לשון בל יכון בארץ איש חמסרע יצודנו למדתפת:
- (יג) ידעת כי יעשה יהוה דין עני משפט אבינים:
- (יד) אך צדיקים יודו לשמה ישבו ישרים את פניה:

קמא

חשלה דוד שה' ישמור לבו פיו ולשונו מהרהור ודבור אשר לא כדח.

(א) מזמור לדוד

- יהוה קראתיך חושה לי האזינה קולי בקראי לך:
- (ב) תכון הפלתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב:
- (ג) שיתה יהוה שמרה לפי נצרה על דל שפתי:
- (ד) אל תט לביו לדבר רע להתעולל על דות וברשע את אישים פעלי און ובל אלהם במנעמיהם:

יהלמי

ימוטו קיי. ידעתי קיי

קמא (ב) משאת כפי. מה שאני נושא כפי אליך: (ג) שיתה ה' שמרה לפי. בהתפללי לפניך להיותי מדבר לקות שיהיו לרכון: דל שפתי. היא שפה העליונה (כמו דלתות שפתי): (ד) אל תט לביו. אל יהיה נוטה לרע. את אישים. עם אנשי (מלאתי): ובל אלהם במנעמיהם. ולא אהיה מיסב בסעודת: יהלמי

באור

להלחם כי ינקה את ראשם כלומר יפלו הם בשחת רשעם אשר עמנו לי: (יא) ימוטו עליהם גחלים, מן השמים כמו גחלים בערו ממנו ברד וגחלי אש (ראב"ע) יפילם, עמל שפתימו שזכר (ד"ק): במהמורות, שזכות עמוקות, וכן בדברי רבותינו ז"ל בראשונה היו קוצרים

ת ה ל י ם ק מ קמא

ב א ו ר קמב

- (יא) (בליתששטראהל פֿעהרט איבער זיא —
ער שטירצט זיא הין אין גלוטה,
אין טיעפֿע גרופֿט, וואָ קיין אויפֿקאָממען איזט.)
- (יב) (פֿערליימדער בלייבען ניכט אים לאַנדע; דאָז לאַסטער
זעלבסט בעשטריקט אונד שטירצט דען פֿרעפֿלער.)
- (יג) (איך ווייס, דער הערר שאַפֿט אונטערדריקטען רעכט,
אונד פֿיהרט דעם הילפֿסבעדירפֿטיגען זאָע.)
- (יד) אויך ווערדען דיר גערעכטע דאָנקען,
דיא רעדליכען פֿאָר דיינעם אַנטליטץ בלייבען.)

קונרים אותם במהמורות
(רבי שלמה ו' מלך :)
(יב) איש חסם, הרע
שהוא עושה יגוד אותו
ויעילו למדחפות שיהי'
כדקף מרעה אל רעה (רש"י
ורד"ק), וכן תרגם הרב ז"ל:
(ג) ידעתי, כלומר בטוח
אני בזה שאיש חסם בלי כון,
כי ידעתי (יד) אך צדיקים
וגו', שעורו כמו אכן, וכמו
שהערו ע"ז לעיל (שיר
כ"ח):

קמא

געבעט דוד'ס, דאס דער היממעל. זעלבסט פֿאָר
בלאָסען געדאָנקען איינער אונרעכטליכקייט
איהן שיטצען מעגע.

(א) פּואַלם דוד'ס.

1.

- הערר! איך רופֿע דיר, איילע מיר צו העלפֿען;
האַרע מיינע שטיממע, ווען איך צו דיר פֿלעהע;
(ג) לאַס מייך געבעטה וויא ווייהרויך פֿאָר דיר שטייגען,
מייך הענדעפֿאַלטען, וויא איין אַבענדאָפֿפֿער.
- (ג) עוויגער! בעוואַהרע מיינען מונד,
בעוואַהרע מיינער ליפֿפען טהירע!

2.

- (ד) לאַס ניכט מייך הערץ, דעם פֿרעפֿעל האַלד
(מיט אונגערעכטען לאַנדעספֿירשטען
גאַטטלאָזע טיראַנניא פֿעראיבען.
מיך עקעלן איהרע לוסטגעריכטע!

וואָהל=

קמא (א) מומור לדוד,

בזה המזמור התפלל
דוד לה' שיכין רוחו ויחזק
לבו לנלתי ימשוך אחר רוב
המלכים להתגאות על
העם שהם אחיהם, ולעזוק
אותם למלכות תאותם,
ומתקלמים על המדברים
נגד רבונו, כי אם יהיה
מוצל לדיק הנוהג את עמו
ע"פ חקי הדיק והמישרים
לטוב להם וזומע לעלת
חנם וכמו שנבאר: (ב) חבון
הפלחי, לפניך נקטרת,
ומשאת כפי אל השמים יהיה
לפניך כמנחת ערב, וכבר
הערונו פעמים על חסרון
כ"ף הדמיון במליכ': מנחת
ערב, יפה אמר הראב"ע
טעם ערב נגד הקטרת
שהיא בנקר, ומד מן חבריא
אמר שהוא מענין קולך
ערב, ובא התואר עם
המתואר ע"מ הסמיכות
כדרכו לפעמים, ויתורגם
א"כ כל' אשכנז (איון זיעב:
זיעט חפפֿער), והראשון
נראה יותר נכון: (ג) שמרה,
שם במשקל חנמה, ענמה,
ופירוש שיהיה' משמר לפי שלא אכזול בתפילתי (רד"ק): נצרה, לשון כווי, והדגש נוסף
כדרי"ק לדבר"חמות, ומלת דל כמו דלת כי התי"ו סי' לשון נקנה, והטעם שיעזרנו שלא
ידבר בלשונו מה שאינו נכון (ראב"ע). עד כאן החלק הא' מהשיר שהוא כעין פתיחה אל התפלה,
ובחלק הב' תחילת התפלה עצמה: (ד) אישים, כבר הערנו שזה השם נופל על אנשים חסונים
וגדולים, והטעם כאן על מלכי הארץ: אלהם, מלשון אל תלחם את' לחם רע עין ל' מעודה:
במנעמיהם, נועם מאכלם:

(ה) יהלמני צדיקו חסד ויוכיחני
 שמן ראש אל-יני ראשי
 כי-עוד ותפלתי ברעותיהם:
 (ו) נשמטו בידי-סלע שפטיהם
 ושמעו אמרי כי נעמו:
 (ז) כמו פלח ובקע בארץ
 נפזרו עצמינו לפי שאול:
 (ח) כי אליה ויהוה אדני עיני
 בכה חסיתי אל-תער נפשי:
 (ט) שמרני מידי פח יקשו לי
 ומקשות פעלי און:
 (י) יפלו במכמוריו רשעים
 יחד אנכי עד-אעבור:

(ה) יהלמני לדיק חסד ויוכיחני טוב לי שיוכיחני וייסרני נביא אמת ולדק שכל מהלומיו ותוכחתו חסד: שמן ראש אל יניא ראשי. שמן מלכות שהולק על ראשי כמו שנאמר (לעיל כ"ג) דשנת בשמן ראשי אל יסיר את ראשי מתוכחת הלדיק ללכת וללחום את סועלי און: כי עוד. כי כל עוד ותפלתי כפי הרי היא כשניל רעותיהם של סועלי און שלא חבשל בהם: (ו) נשמטו בידי סלע שופטיהם. כי דיניהם ומנהיגיהם של אלו נשמטו מדרך הטוב ביד יצר הרע ולב האזן וקשה כסלע: ושמעו אמרי. הנעימים שאני מדבר במלתי של הקב"ה ואינם שנים מדרכי הרעה ורבותיו כנריותא דסיפרא דרשיהו במשה ואהרן שמתו על ידי הסלע אבל איני יכול ליישב המקרא סוכו לראשו. ויש ליישבו ולומר דומין אלו לעקשות לאותן שמתו משה ואהרן ע"י הסלע על ידיהם כי אף אלו שמעו אמרי נעימים ואינם שנים: (ז) כמו פולח. עלים: פולח לשון בקוע כמו יפולח כליוהי (איוב ט"ו): ובקע בארץ. כן נפזרו עצמינו להגיע לפתח המות כשניל רעותיהם של עוברי עבירה: (ח) כי אליה ויהוה אדני עיני. מוסב למקראות של מעלה שיתה שמרה למי ואל חט כי עליך עיני וגו': אל תער נפשי. אל תשלח נפשי מלפניך כמו ותער כדה אל השקת (בראשית כ"ד): (י) יפלו במכמוריו רשעים. יפיל הרשע עלמו במכמוריו שהוא פורש לרגלי:

משכיל

ולומר דומין אלו לעקשות לאותן שמתו משה ואהרן ע"י הסלע על ידיהם כי אף אלו שמעו אמרי נעימים ואינם שנים: (ז) כמו פולח. עלים: פולח לשון בקוע כמו יפולח כליוהי (איוב ט"ו): ובקע בארץ. כן נפזרו עצמינו להגיע לפתח המות כשניל רעותיהם של עוברי עבירה: (ח) כי אליה ויהוה אדני עיני. מוסב למקראות של מעלה שיתה שמרה למי ואל חט כי עליך עיני וגו': אל תער נפשי. אל תשלח נפשי מלפניך כמו ותער כדה אל השקת (בראשית כ"ד): (י) יפלו במכמוריו רשעים. יפיל הרשע עלמו במכמוריו שהוא פורש לרגלי:

במערה

המער

קמא (הו) יהלמני, מה קשה להלוס שני הפסוקים האלה, ולי נראה לפרש כי שלשה הפסוקים, דהו באים כאחד על דרך בקשה אמר אל חט לני וגו' ובל אלחם במנעמיהם כלומר כל אחאו למטעמותם גם יהלמני לדיק חסד ויוכיחני פירושו הלדיק יוכיחני ועי"ז יביאני אל חסד לעשות חסד ומשפט, כי ויהלמני לדעתי פעל נגזר מן המלה הלום שענינו יחס המקום ושעורו הקירוב אל המקום, וגם בערבית יש במלה הזאת הוראת פעל בא אל (קאמאע היעהער) (עיינן ספר המלים להחכם געזעניום). עוד התפלל שמן ראש וגו' כאשר הפליא הרמב"מ לתרגם ולא לבד שלא יני ראשי אך גם תפלתי תהיה אם עוד המה ברעותיהם כלומר בעוד עמדם במדרס עלי אהיה אני מתפלל בעדם, ואף אם נשמטו שופטיהם (שריהם) בידי סלע (שיאבדו ויכלו או יסתרו בתנוי סלעים להמלט על נפשם נדעת קלח) ואין עוד עוזר למו ויכנעו לפני רק ישמעו אמרי כי נעמו, כלומר כל אדנר עמהם קשות אך נמענה דך אוכיחם על פניהם, את כל זאת חבקש מאת ה', ופסוק ז' נמשך אל שמן ראש כלומר הלא נכון הוא שלא יני ראשי כי כמו פלח וגומר וכאשר הטיב לתרגם הרמב"מ.

תהלים קמא

(ה) וואָהלטהעטיג, וויא דיא ליעבע, זינד
 דעם טוגענדהאַפֿטען שלעגע;

(ער ציכטיגע אונר איבערפֿיהרע מיך!)

דעם זאַלכאַהלם דופֿט אומגעבעלט מיינע זינגע ניכט;
 איך בעטהע נאָך, דאָ יענע שאַנדטהאַט איבען.

(ו) (אויך ווערדען דיא אין פֿעלזענקלופֿט ענטשליעפֿען,

(איינסט איהרער טהאַטען ריכטער זיין.

(מיינען וואָרטען פֿאַלגען זיא,

(דען זיא געביעהען זאַנפֿט.

(ז) דעם לאַנדמאַננעס, דער אים האַרטען באַדען וויהלט,

(אונר אונזער קעניגליך געביין,

(צערפֿעללט יאָ ביידעס אַן דער גרופֿט.

3.

(ח) אויף דייך, הערר! עוויגער! שויען מיינע אויגען!

(אויף דייך פֿערטרויע איך;

(פֿערשטאַסע מיינע זעעלע ניכט!

(ט) (בעוואָהרע מיך פֿאַר שלינגען,

(דיא זיא מיר איינגעלעגט,

פֿאַר דער איבעלטהעטער פֿאַללע.

(י) (אַ דאַם אין איהרע אייגענען נעטצע

(פֿערפֿלער זיך פֿערשטריקטען

אַללעזאַממט, ביז איך פֿאַראיבער בין!

באור קמג

(ה) יהלמני צדיק, כלומר

יותר נוח לי ממנעמיהם

שיכני לדיק ויוכיחני, כי

קנאת ותוכחת לדיק היא

חסד וגמול טוב להמקבל

אוחס, ומלת חסד תואר

הפעל כמו ומאבדו דרך,

כלומ' יהלמני הלימת חסד:

ויוכיחני, מלה דמשתמע

לתרי אפי' ענין מוסר ועונ'

וענין הוכחה בראיה ברורה,

כי כן הוא עלמות העונש

המוסד על יסודי החכמה

שיכיר הסופא את שגיאותו

ויתחרט עליו ואז טוב לו,

וזה שחרגס הרב ז"ל (ער

ליכטיגע אונר איבערפֿיהרע

אייך): שמן ראש וגו',

ידוע שהמלכים היו נמשא'

בשמן מבושם על ראשם

ובהיות ריח הנשמים חזק

מאד יהיה מסוגל לשכר

את המריח גם זמן ארוך,

וע"ז אשר דהע"ה דרך

מלינה נאה מאד שהשמן

הטוב אשר עלן ראשו ר"ל

המחשבה הזאת שהוא נמשא

למלך, אל יניח ראשו לנטות

מדרך הדיק והישר, כזה שכל

הרב לבא' המאמ' בתרגומו:

כי עוד וחפלהי, ר"ל צעת

גע=

שעודי ותפתי יחד, כלומר שעוד תפלה נפי, הנה הם כבר ברעותיהם להתעלל עלילות רשע:

(ו) נשמתו בידי סלע, אגס יבוא יום שאותן אשר נשמתו למקום סלע להסתר מפני קמתם

ורשעתם הם יהיו שופטיהם לשלם להם גמולם בראשם תחת אשר עבדי ועמי נשמעים לאמרי

בעבור כי נעמו, ואיני מזה להם אלא הנאה והמקובל, וגם זה בדברי קן וחסד לא במרירות

וקושי. זהו באור הכתוב לדעת הר"ם: (ז) כמו וגו', ויוסיף לאמר למה לא יהיה כן ולמה

יריס לבנינו על אחינו שהם כנשרנו ועלם נעלמנו הלא כלנו מתים, וכמו פולח ונוקע בארץ,

הוא עובד השדה שהוא השפל במדרגת הקבוץ, כן נפזרו גם עלמינו כלומר עלמות המלכים

לפי שאלו, חבין מזה כוונת הר"ם שחרגס (קאניגליך געביין): (ח) כי אליך וגו', נראה מסוף

השיר כי חנרו דוד צעת שעדיין לא הגיע למלכות אבל כבר נבטחה לו ע"י שמואל הנביא והתפלל

צעת יזכה למלכות יהי' מושל לדיק וכנ"ל, ולבסוף אמר כי יקוה אל ה' שיקח אמרתו שימרהו

ממוקשות פועלי און שהם מושלים עתה עד כי יעבור הזמן ויזכה למלכות, ולכן הבדיל הר"ם

אלו המאמרים לחלק בפני עלמו, והוא החלק הג'. מן השיר הכולל סבה הגורמה אותו: אל

חער נפשי, כמו ותער כדה, כי הרוח מלא הגוף (ראב"ע), וכדכתיב אשר הערה למות

נפשו (ישעי' נ"ג): (ט) פעלי און, כבר כנה נמ"א המנהיגים הרשעים בימי שאלו בשם פועלי

און (שיר י"ד). ואולי אגם זה טעם פועלי און דלעיל (פ' ד'): (י) ישלו, הרשעים כלם יחד,

כל אסד במכמוריו אשר עמן לי: אגבי עד אעבור, עעמו הסוך עד אעבור אגבי ולא אלווד ברשתם:

ת ה ל י ם קמב

קמב

הפלה למי שהוא בצרה ואינו רואה מקום להמלט ממנה.

(6) משביל לדוד בהיותו במערה תפלה:

(3) קולי אל־יהוה אזעק

קולי אל־יהוה אתחנן:

(ג) אשפך לפניו שיחי

צרתי לפניו אגיד:

(ד) בהתעטף עלי ורוחי

ואתה ידעת נתיבתי

בארחיו אהלך טמנו פח לי:

(ה) הביטימין וראה ואין לי מכיר

אבד מנוס ממני אין דורש לגפשי:

(ו) זעקתי אליה יהוה

אמרתי אתה מחסי

חלקי בארץ החיים:

(ז) הקשיבה ארנתי כי־דלותי מאד

הצילני מרדפי כי אמצו ממני:

(ח) הוציאה ממסגר נפשי

להודות את־שםך

כי יכתרו צדיקים כי תגמל עלי:

מומור

ר ש י

קמב (א) צמעה. שברת בה בנף המעיל אשר לשאול: (ד) ואתה ידעת נתיבתי. כמה מוקשים יש בה: (ה) ואין לי מכיר. אין בכל משרתי שאול שימחה בידו: (ח) כי יכתירו לדיקים. בשבילי יכתירוך לדיקים וידו לשמך שאתה סומך את יריאך:

ה מ ע ר

קמב (ח) כי יכתירו, לדעת תרגום הארמי תסבר מלש לך ויהיה הכוונה כי (כלומר על ידי) יכתירו לך (ה) הלדיקים בראותם כי אתה תליל עני מחזק ממנו. ולדעת אחרים יהיה כי כמו אותי או סביבי ויכתירו מענין אבירי בשן כתרונני (לעיל כ"ב י"ג).

תהלים קמב

קמב

געבעט אין איינעם בעדרענגניסע אָהנע אויב.
זיכט אויף רעטטונג.

(א) אונטעררווייזונ פֿאַם דוד.

געבעט, דאָ ער אין דער האַהלע וואָר.

(ב) מיט לויטער שטיממע שרייאַ איך צום העררן,

מיט לויטער שטיממע רופֿ איך אַן;

(ג) שיטטע מיינע קלאַגע פֿאַר איהם אויס,

ברינגע מיינע נאָטה פֿאַר איהן.

(ד) ווען מיין גייסט אין מיר פֿערצאָגט.

דיר! דיר איזט מיין פֿפֿאַד בעקאָנט!

(וואָהן איך טרעטע,

זינד שלינגען מיר געלעגט;

(ה) שויע היער, בליקע דאָרט!

(ניעמאַנד ווילל מיך קעננען;

אַללע צופֿלוכט איזט דאָהן,

מיינער ניממט זיך ניעמאַנד אַן.

(ו) איך שרייע, הערר! צו דיר:

דואַ ביזט דאָך מיינע צופֿערזיכט,

מיין ערבטהייל אין דעם לעבענסלאַנדע.

(ז) פֿערנים מיין אַנגסטגעשריאַ!

(איך ווערדע האַרט געפֿלאַגט;

רעטטע פֿאַן פֿערפֿאַלגערן מיך,

דען מיר זינד זיאַ צו מעכטיג!

(ח) בעפֿרייאַ מיך אויס דעם קערקער,

דאַם איך דיינעם נאַמען דאַנקע!

(גערעכטע קראַנען זיך דורך מיך,

ווען דואַ וואָהלטהאַט מיר ערצייגסט.

באור קמב

קמב (א) במערה,

מלינו ב' מזמורים

בס' תהלי' שזכרו במערה

שיר נ"ז ושיר שלפניו ומלינו

ג"כ ב' פעמים שנת דוד

מפני שזל למערה דהיינו

מערת עדלס (ש"א כ"ב)

ומערת עין גדי (שס כ"ה),

ויהיה לכאורה תקון מזמור

אחד על האחת מהמאורעו'

האלה והב' על האחת.

אמנם כשנחקיר על תוכן

המאמרים יראה שחוננו

שניהם במערת עין גדי כי

שם היה במלוק, ושאל

ואנשיו עוברים אל דוד

ואנשיו לתפשו, וכדאמר

שם (שיר נ"ז) נפשי בתוך

לבאים וגו', ובאן אמר אבד

מוס ממני, אבל במערת

עדלס רוח לו ויקבלו אליו

כד' מאות איש: (ד) ואחה

ידעה נחיתה, כמה מוקשי'

יש נה (רש"י): באורח זו

אהלך, נאזה דך שאלך

הס מרגלים אחרי וטמו

לי פח (רד"ק): (ה) הבט

ימין וראה, אמר רד"ק ח"ל,

וזכר ימין ולא זכר שמאל

דרך קלרה כמנהג כי מהא'

יון האחר: (ו) הצילני,

אחה מרדפי כי אמלו ממני

זאיני יכול להשיעני מיד':

(ח) ממסגר, בעבור היותו

במערה (ראב"ע): בי

יבחרו צדיקים, הטעם

שיתפארו כאלו כתר מלכות

בראש (ראב"ע), והרד"ק

אמר ח"ל, כי תגמול עלי

ותחילני יתפארו כי הלדיקי'

דיעשוני כתר לראש, כי

יאמרו הלא דוד לפי שנתע

באל יתברך לבדו היליהו

במעט עם מהמלך ועמו

ע"כ:

בע-

קמג

תפלה להמלט מיד אויב.

(א) מזמור לדוד

יהוה שמע תפלת

האוינה אל תחנוני

באמנתך ענני בצדקתך:

(ג) ואל תבוא במשפט את עבדך

כי לא יצדק לפניך כל חיי:

(ג) כי דרך אויבו נפשי

דכא לארץ תיתי

הושיבני במחשכים כמתתי עולם:

(ד) ותתעטף עלי רוחי

בתוכי ישתומם לבי:

(ה) זכרתי ימים מקדם

הגיתי בכל פעלה

במעשה ידיך אשותח:

(ו) פרשתי ידי אליך

נפשי כארץ עיפה לך סלה:

(ז) מחר ענניו יהוה כלתה רוחי

אל תסתר פניך ממני

ונמשלתני עם ירדי בור:

(ח) השמיעני בבקר וחסדך

כי בך בטחתי

הודיעני דרך דו אלך

כי אליך נשאתי נפשי:

קמג (א) באמנתך.

להאמין הנטחה

שהנטחתי: (ג) כי דרך

אויב נפשי כלומר אם

תשאתי לך הרי לקיתי

וכנגד כל ישראל נאמר

מזמור זה: (ד) ישתומם.

לזון אוטם ותמהון כמו

ואשכ שם שבעת ימים

משמים בתוכם (יחזקאל

ג') ותשב תמר ושוממה

(שמאל ב' י"ג): (ה) זכרתי

ימים מקדם. שהפליתי לנו

נסים רבים: (ו) כארץ

עיפה. בגולה: (ז) כלתה

רוחי. המתאוה ואינו משיג

קרוי כליון עינים וכליון

רוח: (ח) בבקר. כלומר

הגאולה (מלאתי): הודיעני

דרך זו. נשאתי נפשי אליך

שתקבל שאלתי (ס"א"ח):

אליך

באור

קמג (א) מזמור לדוד,

גם זה המזמור

מהענין אשר לפניו (רד"ק):

באמונתך, בעבור אמונתך

שהנטחתי ודברך אמת,

ובעבור לדקתך כי אתה

לדיק וישר תראה כי עמי

הלדק ועם אויבי העול

(מהנ"ל): (ב) ואל תבוא

וגו', עתה שאני בלרה

גדולה אל תבוא במשפט

עמי אם חטאתי לך:

כי לא יצדק לשניך כל

חי, אם תניט אל כל

מעשיו ואיך אלדק אני

לפניך (מהנ"ל), והסגירו

הר"ם כמאמר מוסגר,

לפי שאינו מעיקר התפלה:

(ג) הושיבני במחשכים,

ירכתי המערה שהיה יושב

שאיך שם אורה והנה הוא

כמת שהוא במשך תחת

הארץ, ואמר כמתתי עולם

כלומר שמתו זה זמן רב

וכבר

תהלים קמג

קמג

געבעטע אום רעטטונג אויס דען הענדען דער פיינדע.

(א) איין פואלם דור'ס.

- (ב) פֿערנים מיין פֿלעהען, הערר!
אונד מערק' אויף מיין געבעטע,
(ערהאָרע מיך נאָך דיינער וואַהרהייט,
נאָך דיינער אַללגערעכטיגקייט,
(ג) [אונד געה ניכט אינו געריכט מיט דיינעם קנעכטע,
וואָס לעבט, בעשטעהט ניכט אָהנע שולד פֿאַר דיר.]
(ג) דער פֿיינד פֿערפֿאַלגט מיינע זעלע,
דריקט מיינען לעבענסנייסט צו באַדען,
(אונד לעגט מיך איין, וויא עוויג הינגעשיעדען,
איין אַדע פֿינסטערנים.
(ד) זאָ פֿערשמאַכטעט מיין גייסט אין מיר,
דאָו הערץ ערשטאַרט אין מיינעם בוזען.
(ה) איך דענקע אָן פֿאַריגע צייט צוריק,
ערוועגע דיינע טהאַטען אַללע,
זיננע דיינען ווערקען נאָך,
(ו) אונד ברייטע מיינע הענדע אויס צו דיר;
וויא דיררעם לאַנד לעכצט מיין געמיטה נאָך דיר.
(ז) (איילע, הערר! ערהאָרע מיך!
(מיין גייסט פֿערגעהט פֿאַר זעהנוועכט;
פֿערברוג דין אַנטליטץ ניכט פֿאַר מיר,
זאָנסט גלייכע איך איינגעזענקטען לייבען;
(ח) לאַס מיך פֿריה פֿאַן דיינער גנאָדע האָרען,
דען איך פֿערטרויא אויף דיר.
צייג מיר דען וועג, אויף דען איך געהען זאָלל,
דען צו דיר ערהעב' איך מיינע זעלע.

ער=

באור קמה

וכבר נשחת לורת גופס נואש
 אדם מהם מהתקומה יותר
 מאשר מתו מזמן קרוב אף
 על פי שאלה ואלה אין
 להם תקומה מדך הטבע
 (מהג"ל). אולם לדעת
 הר"ם שצור כמתי עולם,
 בהמתיס לעולמי עד אשר
 לא ישנו עוד על פני
 הארץ. ובעבור המאמר
 הזה הנמלא גם (איכה ג')
 אמר חזק מן חבריא שירמיהו
 הנביא ע"ה חזרה המזמור
 כשמתו צבור חייו, וטעם
 מזמור לד דעל דרך מזמורי
 המלך. ואין זאת ראיה
 עליומה באמת, והמשכיל
 יבחר: (ה) וברתי וגו',
 דומה לזה נאמר במזמור
 לאסף שיר ע"ז כשחתעטף
 רוחו שיזכור מעללי יה
 להתנחם בהן שיעשה גם
 עמו חסד כמו שעשה לדורו
 הראשונים, ואמר כי אזכרה
 מקדם פלאך והגיתי בכל
 פעליך ובעלילתיך אשימה:
 (ו) כארץ עיפה, כמו
 הארץ הכמאה שהי' מתאוה
 ומיחלת אל המטר כן נפשי
 למאה ומיחלת לך (ראב"ע
 ורד"ק): (ז) אל הסחר
 פניך ממני, שאם תסתור
 פניך מעט ממני, ונמשלתי
 עם יורדי צור (רד"ק).
 ויהיה אם כן טעם הוי"ו
 לתשובת התנאי, וכן תרגם
 הרב (זאָנסט), ולדעת
 הראב"ע מלת אל מושגת
 אחרת עמה וא' אהיה נמשל
 והענין אשד: (ח) בבקר,
 אמר הראב"ע הטעם כי רובי ההליכות והמלאכות תזלתם בבקר ע"כ, ורד"ק אמר שעת השועה
 נקראת בקר היותה הנקראת ערב, והנכון כמשמעו בבקר השכם כלומר מהר השמוענו
 חסדך וכן תרגם הרב (פרייה): דרך זו אלך, אנה אברח מפני אויבי (רד"ק):
 אליך

המעמר

קמג (ה) הגיח, לדעתי נחסר מלת כאשר, והכוונה כי נכספה וגם כלתה נפשו לימי נעוריו
 כאשר היה רועה לאן בנאות דשא ונפשו ישוב על מי מנוחות לחזות בנועם הטבע
 ולהסתעדן בהוד יפעת פלאי ילירה שכב בטח ושאן אין שטן ואין פגע וע"ז אמר הגיח בכל פעלך וגו'.

רש"י

(ט) אליך כסיתי. תלזתי
אני מכס' מכל אדם להניד'
אליך:

קמד (ב) הרודד עמי
תחתי. הרוקע
ושוטח את עמי לרבוץ
במקומו כמו (איוב י"ב)
שוטח לגוים מגדיל אותם.
רודד תרגום של רוקע
בדמיתרגם וירקעו ורדדו.
ויש פותרים הרודד עמים
תחתי הממליט עמים תחתי
אך כסס: מדויק מוגה
עמי ומסור' עליו ג' סבורין
עמים וקורין עמי ועל
תחתי יש מסורת עליו
תחתי קרי: (ג) מה אדם.
מה ישמעא לפניך כי ידעת'
להרבו' להס גדול': (ד) ימו
כלל עונר. שלמה אמר
ויעש

באור

(ט) אליך כסיתי, אמר ר'
מריוס ז"ל כי אליך כסיתי
כמו כך כסיתי (ראש"ע) ,
זהו נכון כי כ' וחי"ת
מתחלפות במכתב, וגם
נמצא בלשון ספרים כאן
כסיתי בחי"ת. או יתכן
שעם אליך כטעם אלך,
והפירוט אתה תבסני וחנן
בעדי ותרגום הרב נוטה
לשני האופני': (י) למדני,
בקצ על תשועת הגוף וכקצ
ג"כ על תשוע' הנפש (רד"ק)
כי על ידי זה יהיה ראוי
שיעזר לו: רוחך, שפיא
הטובה במתנות תשיע עלי
והיא תנחני באורח מישור,
ופעם טובה לדעת הכ"המ
כטעם טובתי כל עליך
לדעיל (שיר ט"ז): בארץ
מישור, כט"ס רגלי עמדה
במישור (שיר כ"ו י"ב),
ועיין הביאור שם:

לדוד

תהלים קמג קמד

(ט) הצילני מאיביו יהוה אליך כסיתי:

(י) למדני ולעשות רצונך

כי אתה אלוהי רוחך טובה
תנחני בארץ מישור:

(יא) למען שמך יהוה תחני

בצדקתך ותוציא מצרה נפשי:

(יב) ובחסדך תצמית איבי

ותאבדת כל צרתי נפשי

כי אני עבדך:

קמד

שיר תודת דוד להקב"ה על נצחונו את אויביו.

(א) לדוד

ברוך יהוה וצורו

המלמד ידי לקרב

אצבעותי למלחמה:

(ב) חסדיו ומצודתו משגבני ומפלטי לי

מגני ובוחסיתי הרודד עמי תחתי:

(ג) יהוה מה אדם ותדעהו

בן אנוש ותחשבהו:

(ד) אדם להבל דמה ימיו כצל עובר:

(ה) יהוה הט שמיך ותרד

גע בהרים ויעשנו:

(ו) ברוך ברק ותפיצם

שלת הציקה ותהמם:

ת ה ל י ם ק מ ג ק מ ד

ב א ו ר ק מ ו

קמד (א) לרוד, יפה
 אמר ראב"ע ז"ל,
 זה המזמור חביו באר
 הניח לו השם מכל איביו,
 כי בן טעם כל המזמור ע"כ.
 וכן מבינו מאמרים רבים
 מזה המזמור שנאמרו בדברי
 השירה אשר שר דוד ביום
 הליל ה' אותו מכף כל
 איביו ומיד שאול (לעיל שיר
 י"ח): (ב) חסדי, הנה אתן
 לך כלל תאמר אלהי תהלתי
 גם תהלתי לבדו כמו הוא
 תהלתך, אלהי לורי, וברוך
 ה' לורי, וכן אלהי חסדי
 גם חסדי, כי הטעם הכח
 שקבל מהעליון (ראב"ע),
 ותרד"ק אמר טעם יותר
 נכון לפי שהשם והחומר
 ישוהו בו יתברך: ומפלטי
 לי, מה שאמר לי אשר
 יו"ד הכנזי הוא תוספות
 (רד"ק), והטעם לנחות
 המכטף וכן הוא (בזמוראל
 ב' כ"ב) אבל דלעיל (י"ח)
 הוא ומפלטי אלי: הרודד,
 פירושו כתרנומו מתרגמינן
 וירקעו ורדיו: עמי,
 במסורה ג' סבירין עמים,
 וכן ת"י מרדד עמין וכן
 חרגס הרב, ובשיר י"ג
 וידבר עמים תחתי: (ג) ה'
 מה אדם, לדעת הרד"ק
 אמר זה נגד שאול שהיה
 מלך ונספקה מלכותו
 במעט זמן: וחדעא, מל'
 כי יודע ה' דרך לדיקים,
 ועיין הנאור שם: (ד) בצל
 עובר, כמו הכל שעובר
 במהרה בהתפאט השמש
 (רד"ק): (ה) הש שמיד,
 הנה בשיר י"ח נמלח רובי
 המאזרי' האלה בלשון עבר
 וכאן הם לשון לוי, ולכן
 נראה נכון מה שמעתי
 מפי הר"מ ז"ל בענין המשך
 השיר שלפניו, אמר בחלה
 ארבע הפסוקים הזכיר
 שנוון לאומרו עמה באותן
 המאמרים

(ט) (עררעטטע מיך פֿאָן פֿיינדען, הערר!
 (בייא דיר בין איך געכאָרגען.
 (י) לעהרע מיך נאָך דיינעם וואָהלגע־אַללען וואָנדעלן,
 (דען דוא ביזט יא מיין גאָטט!
 (דיין גייסט, דאָז העכסטע גוט,
 לייטע מיך אויף עכענער באַהן.
 (יא) (אום דיינעם נאָמענס וויללען, הערר!
 (ערקוויקע מיך!
 (דיינע אַלגערעכטיגקייט
 (בעפֿרייע מיך אויס דער נאָטה;
 (יב) (אום דיינער גיטע וויללען
 (צערשטאַרע מינע פֿיינדע;
 פֿערבאַננע אַללע, דיא מיך ענגסטען,
 דען איך בין יא דיין קנעכט.

קמד

דאנק דעם דוד פֿיר דיא עררונגענען ויעגע.
 (א) פֿאָן דוד.

1-

דאנק זייא דעם העררן! טיינעם האָרטע,
 דער מינע הענדע לעהרעט שטרייטען,
 מינע פֿייסטע קריעגע פֿיהרען.
 (ג) (מיין פֿריינד! מיין שוטן!
 (עררעטטונג מיר אונד בורג!
 (שילד! אויף דען איך טרויע,
 (דער פֿעלקער צווינגט אונטער מיך!
 (ג) (הערר! וואָס איזט דער מענש,
 (דאָס דוא דיך זיין זאָ אַננימסט?
 (דער ערדענואָהן, דאָס דוא איהן אַכטעסט?
 (ד) (דער מענש איזט איינעם הויכע גלייך,
 (אונד זיינע טאָגע,
 (דעם שאַטטען, דער פֿאָראיבער וואַללט—

2.

(ה) „הערר! נייגע דיא היממעל, פֿאָהרע העראַכו
 „בעטאַסטע דיא בערגע! זיא רויכען;
 (ו) „ווירף בליטצע, שטרייע זיא הין,
 „שיעם פֿפֿיילע אַכ, שליידרע אומהער,

שטרעק=

במלך שיר התפלה אשר דבר לה' טרם יבוא התשובה אליו, אלא

ויעשם ככל (קהלת ו') ולא פירש אם כל דקל או כל כותל שהם קבועים כבר פי' אביו כגל עובר כלו של עוף הפורח: (ז) פלני. הוליאני ולשון הללה הוא וכן הפוכה את דוד עבדו (מלאתי): (ח) פיהם דבר שוא וגו'. תלה הכתוב שוא בפה ושקר בימין. באו לספר בפה בודים גוזמא על שוא אף לשנות את הידוע. באו לפשע ימינם לשנועה חדלו משוא שנתפס עליו כנגד אבל בשק' נשנעין שכך גורלה: (י) הנותן תש עה למלכים. מדבר על סלע המחלקות שהיה דוד קרוב ליחסם ביד שאול ובא מליך אל שאיל מהרו ולכו וגו' (שמואל א' כ"ג). היל את שאול מהיות שופך דם נקי ואת דוד מהיות נהרג: (יא) פלני והילני. באשר פלית אז כן פלני עתה: (יב) אשר בנינו וגו'. כלומר גם עתה דור זה כשר הוא: בנינו כנטיעים. שאין בהם מוס כל כך הם מנוקים מעבירה (מלאתי): מגדלים בנעוריהם. בשם טוב זה שהם כנטיעים בנעוריהם גדלים בלימיהם ואי אפשר לקיים כל שנה זה אלף בדורו של חזקיהו: בנותינו גבוהות קומה גאה כזוית של בית אבנים שזוית אבן מכוונות כנגד חכרתה ועולה למעלה עד שהזוית מיושרות: מתטבות תבנית היכל. מהוללות בפירואיהן ומדמון אותן לתבנית קומת ההיכל. ורבותינו פירשו בנותינו כזוית מתמלאות תארה כזוית מוצק המלאות דם ואינן נבעלות אלא לבגליהן: (יג) מזוינו מלאי. זוית אולרותינו מלאי טוב מסיקים מון אל זן. מסיקים מון משנה לשנה. מון אל זן משעת אסיף מון לשנה זו עד זמן אסיף לשנה אחרת. זן גובהנייל בלע"ז: מאלופות מרובנות. לאלפים ולרובנות עושות פרי: אלופינו

(ז) שְׁלַח יְדִיךָ מִמְרוֹם
פָּצְנִי וְהַצִּילֵנִי מִמַּיִם רַבִּים
מִיַּד בְּנֵי נֶכֶר:
(ח) אֲשֶׁר פִּיהֶם דְּבַר־שׂוֹא
וַיְמִינָם יְמִין שֶׁקֶר:
(ט) אֱלֹהִים שִׁיר חֲדָשׁ אֲשִׁירָה לָךְ
בְּנֶבֶל עֲשׂוֹר אֹמְרָה לָךְ:
(י) הַנּוֹתֵן תְּשׁוּעָה לַמְּלָכִים
הַפּוֹצֵה אֶת־דָּוִד עַבְדּוֹ מֵחַרְבַּרְעָה:
(יא) פָּצְנִי וְהַצִּילֵנִי מִיַּד בְּנֵי־נֶכֶר
אֲשֶׁר פִּיהֶם דְּבַר־שׂוֹא
וַיְמִינָם יְמִין שֶׁקֶר:
(יב) אֲשֶׁר בְּנִינוּ וְכַנְטִיעִים
מִגְדָּלִים בְּנַעֲוֵרֵיהֶם
בְּנוֹתֵינוּ כְּזוֹיֹת
מִחֲטָבוֹת תְּבִנִית הַיֵּכָל:
(יג) מְזוּיְנוּ מְלֵאִים מִפִּיקִים מִזֶּן אֶל־זֶן
צְאוּנָנוּ מֵאֲלִיפוֹת
מִרְבָּבוֹת בְּחֻצוֹתֵינוּ:

אלופינו

יתיר ו'

ועולה למעלה עד שהזוית מיושרות: מתטבות תבנית היכל. מהוללות בפירואיהן ומדמון אותן לתבנית קומת ההיכל. ורבותינו פירשו בנותינו כזוית מתמלאות תארה כזוית מוצק המלאות דם ואינן נבעלות אלא לבגליהן: (יג) מזוינו מלאי. זוית אולרותינו מלאי טוב מסיקים מון אל זן. מסיקים מון משנה לשנה. מון אל זן משעת אסיף מון לשנה זו עד זמן אסיף לשנה אחרת. זן גובהנייל בלע"ז: מאלופות מרובנות. לאלפים ולרובנות עושות פרי: אלופינו

המעמד

קמד (יב) אשר בנינו, הנה המסיל את הננים לנטיעים בי הם על פני השדה לעבוד עבודת הארצה, והביות אל זוית תבנית היכל לשי שבעור הנשים הוא שנת בית, גם ברכת הבית בימים ההם הם הננים מרובים כלמח השדה וגדולי קומה והננות מעטים ויפות כחכמת היכל

ת ה ל י ס ק מ ד

ב א ו ר ק מ ז

(ז) „שטרעקקע דיינע האַנד מיר אויס דער העהע!
„בעפרייע, רעטטע מיך פֿאַן גראַסען פֿלוטהען,
„פֿאַן פֿרעמדער פֿעלקער מאַכט!

(ח) „טרוג אונד פֿאַלשהייט לעהרט איהר טונד,
„מיינאייד איהרע רעכטע.“

3.

(ט) גאַטט! נון זינגע איך דיר איין נייעס ליעד,
אונד שפיעל עם אויף צעהנזאַיטענפּאָלטער:

(י) „דער דוא דען קעניגען דען זיעג געגעבען,
„(גערעטטעט דוד, דיינען קנעכט,
„(פֿאַן מערדערישעם שווערדט!

(יא) „בעפרייע, רעטטע מיך פֿאַן פֿרעמדער פֿעלקער מאַכט!
„טרוג אונד פֿאַלשהייט לעהרט איהר טונד,
„מיינאייד איהרע רעכטע.“

4.

(יב) (יעצט וואַסען אויף, וויא שעסלינגע,
(אין איהרער יוגענד אונזערע זאָהנע,
אונזערע טאַכטער זיילען גלייך,
בילדווערוערק, דעם טעמפעלס ציער.
(יג) (פֿאַלל זינד אונזערע קאַטמערן,
(רייכען איבער פֿאַרראַטה פֿאַרראַטה.
דיא שאַאָפֿע טראַגען טווענדע,
צעהנטווענדע אויף אונזערן טריפֿטען;

אונ-

המאמרים שהודה בהן אחר
התשובה, והוסיף לאמר
כזה היתה שירתי בימים
ההם, אבל עתה שיר חדש
אשירה לך כזה, הנותן
תשובה למלכים וגו', עתה
אשר בנינו וגו', ואשר מזוינו
מלאים וגומר, שההלצה
והצרכה מלויה בכל אשר
ליו: (ז) פֿאַני, ענין תשובה,
כי המליל אדם מיד אויבו
הרי הוא פותחו ממאסרו
(רד"ק): ממים רבים, משל
הלכות שבאו עליו בימי
רדיפת שאול: (ח) וימינם,
כשבאו לפשט ימיו לשבועה
הנה הם נשבעים בשקר
(מרש"י), וזה שתרגם הרב
(מיינאייד): (ט) אלהים,
עתה שיר חדש אשירה לך,
וכתרגום הרב (טו), כמו
שבארנו לעיל: (י) מחרב
דעה, לא חרב של גבור
הלוכה נגד אויביו, כי אם
חרב מוכנת לעשות דעה
לשסוד דם וק, כוון הר"המ
לזה בתרגומו (וערדערישטען
טווערדט), והכוונה על חרב
שאול שרדפו על לא חמס
בכפיו: (יא) מיד בניבנה,
לא אמר עוד ממים רבים

כי כבר עברו הלכות, אך בקש לבד שילכהו' גם משאר אויבים שיקומו נגדו להבא כמו שהלילה
עתה: (יב) אשר וגו', עתה ישוב לאמר מה שהנאחהו לשיר שיר חדש, ויסקר ענין ההלחה
בארנו ועמו וכבר הערנו שיש אשר שבא במקום בני בנינו, מחמדי עין ומגודלים צעוריה' נטייעי עץ
הגדלים בקו ישר ונאים למראה: בנותינו, יפות במראה ויאות בקומתם כמו זווית ההיכל, והם
פנות הארמון שם מחוטבות לפני גזית נפסלות היטב במלאכה דקה עד שידמו כל לפני הזוית מרב
חטיבתם ביושר כאילו הם כלם אבן אחת, כן הבנות יפות ונאות בלורחן כתבנית ההיכל (רד"ק), ולפ"ז
כ' כזווית מושכת אחרת עמה: בנותינו כזווית מחוטבות וכתבנית היכל, ר"ל כמו שכל חלקי בנין
ההיכל מסודרים ע"פ הערך היותר נאה אל הכלל, כן חאר ומין ערכם של אותן הבנות יפה
מאד, והרב תרגם כפי הענין: כזווית, כנוי על דרך מליכה לעמודי העומדים כזווית:
(יג) כזונו כלאים, זווית אולרותינו מלאים כל טוב (רש"י): משיקים, מוליאים, כלומר מרוב
התבואה שיש גם לא יבולם, ע"ד ותירוש יקביך יסרונו: מון אל ון, מין כתרגום למינו לזוהי
ובן זונים מרוקמים והטעם מיני חטה ואורז ודומה' להם, וי"א מגזרת מון (ראב"ע):
מאליפות מרובבות, יולדות לאלפים ולרננות עד שמלאו מהם חובותינו:

מסבליים

ה מ ע מ ר

היכל. (יג) מון אל ון, פירש"י משעת אסיף מון וכו' גובירני"ל בלע"ז; לדעתי הכלעז משוכש
וב"ל גרני"ר garnir (פֿערזאָרגען) או garnison כמו ספי' ולועז ועל סיד ישק כל
עמי (בראשית מ"א מ') ועיין לעיל ב' י"ב נשקו בר. (ד"ה).

תהלים קמד קמה

(יד) אלוֹפִינוּ מִסְבָּלִים
 אֵין פֶּרִץ וְאֵין יוֹצֵאת
 וְאֵין צֹהֶה בְּרַחֲבֵינוּ:
 (טו) אֲשֶׁרֵי הָעַם שָׁכְכָה לֹו
 אֲשֶׁרֵי הָעַם שִׁיהוּהָ אֱלֹהֵיוּ:

(יד) אלוֹפִינוּ מִסְבָּלִים .
 אלוֹפִים גְּדוּלֵי שֶׁנֶּוּ נִסְבְּלֵי
 עַל קִטְנֵיהֶם שֶׁהִקְטִינִים
 נִשְׁמָעִים לְגְדוּלֵים וּמִתּוֹךְ
 כִּךְ אֵין פֶּרִץ בְּנוֹ: וְאֵין
 יוֹצֵאת . אֵין שְׁמוּעָה רַעָה
 יוֹצֵאת לְמִרְמוֹק: וְאֵין לוֹוֹתָה .
 וְאֵין קוֹל מִהוֹמַת מִלְחָמָה:
 (טו) שָׁכְכָה לֹו . שְׁכַל טוֹבָה
 הוֹצֵאת שְׁלוֹו:

קמה

כמה וכמה תהלות להקב"ה וחסד וטובו עם בריו חיו.

(א) תהלה לדוד

אֲרוֹמְמָה אֱלֹהֵי הַמֶּלֶךְ
 וְאֲבָרְכָה שְׁמָהּ לְעוֹלָם וָעֶד:
 (ב) בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכֶךָ
 וְאֶהְלֵלָה שְׁמָהּ לְעוֹלָם וָעֶד:
 (ג) גְּדוֹל יְהוָה וּמְהִלָּל מְאֹד
 וְלִגְדֹלְתוֹ אֵין הַקֶּר:

קמה (ד) דור לדור

יִשְׁכַּח מֵעַשִׂיךְ .
 וְגַם אֲנִי הִדַּר כְּבוֹד הוֹדַךְ
 אֲשִׁיחָה: (ו) וְעוֹזוֹ נוֹרְאוֹתֶיךָ
 יֵאֱמָרוּ . וְגַם אֲנִי גְדוּלְתֶךָ
 אֲסַפְּרָנָה: (ז) זְכַר רַב טוֹבֶךָ
 יִבְיָעוּ . דוֹר לְדוֹר וּגְבוּרְתֶךָ
 יִדְבָּרוּ זֶה לְזֶה לֵאמֹר טוֹב לָנוּ
 לַהֲדוֹיעַ לְבַנֵּי הָאֵד' גְּבוּרוֹתֶיךָ
 וּכְבוֹד הִדַּר מַלְכוּתוֹ שֶׁל
 הַקֶּנ"ה (מִלְחָמֵי) (נו"ן חֲסָרֵי)
 מִאֲלֵם"א בֵּית"א לְפִי שְׂרָאָה
 דוֹד בַּה' מַפְלָה קָשָׁה וּפְלָה
 וְלֹא תוֹסִיף קוֹם בְּחוֹלַת
 יִשְׂרָאֵל (עֲמוּ'ו') וְחֹזֵר וּסְמַכָּה
 בְּרוּחַ הַקּוֹדֵשׁ סוֹמֵךְ ה'
 לְכָל

המעמר

קמה (ו) וגדלותיך
 אֲסַפְּרָנָה , לְכוּיִן
 הַפַּעַל בְּרַב־מֵאֵמֶר הַרְאֵנוּ
 עִם הַיָּמִיד בְּמֵאֵמֶר הַשָּׁנִי
 הַעֲתִיק הַרְמַכ"מֵן יֵאֱמָרוּ עַל
 כָּל בְּאֵי עוֹלָם (חֲזוֹעַס זִינְגַט
 ח"ז"ו) , וְלִדְעַת יִדִּי
 בַּהֲרַמ"ל נִי' תִּהְיֶה הַכּוֹנֵנָה
 אֲסַפְּרָנָה גְדוּלְתֶךָ אֲשֶׁר הֵמָּה
 עוֹזוֹ נוֹרְאוֹתֶיךָ יֵאֱמָרוּ וְלִזֶּה
 תִּרְגַּם: (חֲוֹנֵר דִּינֵעַ וּחֲוֹנֵי
 דַּעֲרֻטָה חֲטָטֵן וּוִיזֵן אֵיךְ פְּרִיֵי
 זַעַן , יוֹז טַפְרַעֲכֵעַן דִּינֵעַ
 חֲחֵכַט חוּיִס) וְהֵאֲרַמֵי תִּרְגַּם
 גַּם הַפַּעַל אֲסַפְּרָנָה בְּרַב־מֵ
 וּרְבוּנְתֶךָ יִשְׁמַעוּן .

(ד) דור לדור ישבח מעשיך
וגבורתיך יגידו:

(ה) הדר כבוד הודך

ודברי נפלאתיך אשיחה:

(ו) ועוזו וגוראותיך יאמרו

וגדלותיך אספרנה:

(ז) זכר רב טובך יביעו וצדקתך

ירננו:

ת ה ל י ם ק מ ד ק מ ה

(יד) אונזערע רינדער וואָהלבעלייבט. —

קיון שאַדען, קיון פֿערלוסט,

נאָך קלאַנגעשרייאַ אויף אונזערן שטראַסען.

(נו) וואָהל דעם פֿאַלקע, דעם עס זאָ ערגעהט!

וואָהל דעם פֿאַלקע, דעססען גאַטט דער עוויגע!

קמה

לאַבגעזאנג אויף גאָטטעס אללגיטע אונד גנאָדע.

(א) לאַבליער דוד'ס.

מיין גאַטט, אָ קעניג! דיר ווילל איך ערהעבען.

דיינען נאָמען עוויג בענעדרייען.

* * *

(ב) טעגליך בענעדרייע איך דיר,

לאַבע דיינען נאָמען עוויג.

* * *

(ג) גראָס איזט גאַטט אונד האַנגעפרייען;

דאָך אונזערפֿאַרשליך זיינע גרעסע.

* * *

(ד) איין געשלעכט דעם אנדערן ריהמעט דיינע ווערקע,

מאַצען דיינע אללמאַכט קונד.

* * *

(ה) פראַכט אונד שאַנע דיינער מאַיעסטעט,

דיינע וואונדערטהאַטען ווילל איך זינגען.

* * *

(ו) אללעס שפריכט פֿאַן עהרפֿורכט דיינער אללמאַכט;

אויך איך ווילל דיינע העררליכקייט פֿערקונדען.

* * *

(ז) אללעס זינגט איין דענקמאָהל דיינער גראַסען גיטע,

אונד ריהמט דיינע אללגערעכטיגקייט.

* * *

אלל=

באור קמה

(יד) מסבליים, יש עליהם

סכל ומשא כנד מבשר ושמן

(מר' שלמה ו' מלך), זה

שחרגס הרב ז"ל (ווקחלזי

בעלייבט): ואין יוצאת,

היולא' מכלל הטובה לרעה:

ברכה ובוהי'נו, כלומר

צמוצבותינו, והעיר הרד"ק

זכר צמזמור שלשת מיני

צרכה כמו שזכר בתורה

בצרכות צרוך פרי צטוך

ופרי אדמתך ופרי בהמתך:

(טו) אשרי העם שככה

לו, שאזת ההלכה לו,

ומפני מה היתה לזה העם

זאת ההלכה לפי שה'

אלהיו לפיכך אשריו שה'

אלהיו (רד"ק). והנה חלק

הר"מ השיר הזה בתרגומו

לד' חלקים מטעם שהערו

עליו לעיל (פ' ה') החרק

הראשון הוא תודת כלליה,

החלק השני יספר התפלה

הראשונה בימי הלער,

החלק השלישי הוא השיר

החדש אחר התשועה,

החלק הרביעי הוא ספור

ההצלחה, ויסיים בתודה

למי שסבב ההלכה הזאת:

קמה (א) חהלה לדוד,

אלה השעה מזמורים

עד סוף הספר הם כלס

תהלת האל יתברך ושמו

ומתחיל בהם בתהל' לגודל

תהלה (כלומר לכן קרא

אותם המזמור בשם תהלה

והללויה), וזה המזמור תהלת הפסוק תהלה ותהלת הפסוק תהלה,

ותהלה כללויה צראש ובסוף, והכל לגודל התהלה (מרד"ק). ומה יפה סדרם המאסף שירי

הקדש אחר השיר הקודם שמשוים אשרי העם שה' אלהיו. ואלל קלת המעתיקים הקדמונים,

ונפרט בהעחקה שבעים הזקנים גמלא שגיי זכרי' ומלאני חבום אחר הקמת בית המקדש השני

להודות ולהלל בס' את ה' שהשיב את שנות ליון. והנה המזמור הראשון והאחרון ידבר בתהלת

ה' וטובו בכלל העולם לבד, וארבעה השירים האמצעים יזכירו מלבד המסד הכללי הזה גם

הטובה הכרטיית לעם ישראל להיותו אלהי יעקב צפרט שבאר לו לעם ונתן להם תורתו ושופן

צמוכס בליון עיר קדשו. ויהיה א"ב גם חבור השירים האלה יחד דרך כלל ופרט וכלל,

ויכנס עי"ז נגדר היופי כמו שהעברנו פעמים רבות באלה השירים: ארוממך, פסיקי המזמור

ע"כ סדר א"ב בחסרון אות נו"ן בלבד. ובהעחקה ע' זקנים יש אחר כמו' מלכותך וגו' עוד

כמוכ אסד כזה: גאמן בבדיחו ה' וש'מר חסד לאלא דוד: אולם מי יודע אס לא מלנס

השליטה

ת ה ל י ם קמה

- (ח) חֲנוּן וְרַחוּם יְהוָה
- אֶרֶךְ אַפַּיִם וְגָדוֹל חַסֵּד:
- (ט) טוֹב יְהוָה לְכָל
- וְרַחֲמָיו עַל-כָּל-מַעֲשָׂיו:
- (י) יוֹדוּךָ יְהוָה כָּל-מַעֲשֶׂיךָ
- וְחַסִּידֶיךָ יְבָרְכוּכָה:
- (יא) כְּבוֹד מַלְכוּתֶךָ יֹאמְרוּ
- וְגִבּוֹרֹתֶיךָ יִדְבְּרוּ:
- (יב) לְהוֹדִיעַ לְבַנֵּי הָאָדָם גְּבוּרַתְךָ
- וְכְבוֹד הַדָּר מַלְכוּתְךָ:
- (יג) מַלְכוּתֶךָ מַלְכוּת כָּל-עֲלָמִים
- וּמִמְשַׁלְתֶּךָ בְּכָל-דּוֹר וָדָר:
- (יד) סוֹמֵךְ יְהוָה לְכָל-הַנְּפֹלִים
- וְזוֹקֵף לְכָל-הַכְּפוּסִים:
- (טו) עֵינֵי-כָל אֱלֹהִים יִשְׁבְּרוּ
- וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת-אֲכָלָם בְּעֵתוֹ:
- (טז) פּוֹתֵת אֶת-יָדֶךָ
- וּמִשְׁבִּיעַ לְכָרְחֵי רִצּוֹן:
- (יז) צַדִּיק יְהוָה בְּכָל-דַּרְכָּיו
- וְחַסִּיד בְּכָל-מַעֲשָׂיו:
- (יח) קָרוֹב יְהוָה כָּל-קָרְאָיו
- לְכָל אֲשֶׁר יִקְרָאָהוּ בְּאֵמֶת:

רצון

יתיר ו'

ר ש י

לכל הנופלים); (טז) ומשביע לכל מי רצון. כדי פרנסתו הוא משביע את עוביו ואת רלונו ואת ברכתו. רצון אפיימ"ט בלע"ז:

ה מ ע ר

(יג) כל עולמים, הפסוק הזה ומן העולם ועד העולם הם לדעתי שני עדים נאמנים כי לדקו דברי הראש"ע במה שאמר בכמה מקומות כי מלת עולם איננו הכוונה על הנלחי אך על העת, כי

ת ה ל י ם ק מ ה

קמט

(ח) אַללגנערויג, אַללכאַרמהערציג איזט דער הערר!
לאַנגמיטהיג אונד פֿאַן גראַסער גיטע.

* * *

(ט) אַללען איזט דער הערר וואָהלטהעטיג,
ערבאַרמט זיך זיינער ווערקע אַללער.

* * *

(י) הערר! דיר דאַנקען דיינע ווערקע אַללע;
דיך בענעדרייען דיינע הייליגען;

* * *

(יא) בעוינגען דיינעם רייכעם מאַיעסטעט,
אונטערהאַלטען זיך פֿאַן דיינער אַללמאַכט;

* * *

(יב) דען מענשען דיינע אַללמאַכט צו פֿערקינדען,
דיא מאַיעסטעט אונד שענע דיינעם רייכעם.

* * *

(יג) דיין רייך איזט אַללער עוויגקייטען רייך;
דיינע העררשאַפֿט וואָהרעט פֿיר אונד פֿיר.

* * *

(יד) אַללע פֿאַללענרע ערהעלט דער הערר,
ריכטעט דיא געבייטען אויף.

* * *

(טו) אַללער אויגען שויען נאָך דיר הין,
אונד דוא גיבסט איהנען שפּייע אין דער צייט.

* * *

(טז) אַללמילרע עפֿפֿנעסט דוא דיא האַנד,
אונד זעטטיגסט, וואָס דאָ לעכט, מיט וואָהלטהון.

* * *

(יז) אויף אַללען זיינען וועגען איזט דער הערר גערעכט,
אין אַללען זיינען טהאַטען גיטיג.

* * *

(יח) דער הערר איזט נאָהע אַללען, דיא איהן רופֿען,
אַללען, דיא אויפֿריכטיג איהן אַנרופֿען.

* * *

ב א ו ר

השלימו החסרון ע"ד הכתו' (דברים ז' ט') האל הנאמן שומר הברית והחסד לאוהביו ולשומרי
מכותיו לאלף דור, כי כן שנו גם בשאר מקומות בתנ"ך כאשר זכרו חז"ל במגלה ובמסכת סופרים:
(טז) פוחח, אתה את ידך: (יח) לכל קוראיו, מאזיה עם שיהי' ובלבד שיקראו בלמת
שפיו

ה מ ע ר

הנלחי אחד הוא ואין שני ולא יתרבה כלל, ואם גם המליך האשכנזי יאמר בדרך ההצברה (עוויג:
קייטען), אין זה ראיה כי גם בלשון הנוכח ישמש המשורר במלה שתנגד אל ההגיון, ולכן יש לתרגם:
(זוין רייך פיר אַללען זייטען), וממילא הוא נלחי כמו בכל דור ודור, וזה ג"כ כוונת הרחב"ע שאמר
כאן ומלכות השם עומדת לנצח. (טז) רשון, לוטו רש"י אפי"ט ג"ט; עיין לעיל פ"ט י"ח: (ד"ה).

רש"י

(כא) תהלת ה' ידבר סי.
וגם כל נצר יברך את שם
קדשו לעולם ועד:

קמו (ב) אומרה לאלהי
בעודי. בעוד אני
סי: (ד) עשתונותיו.
מחשבותיו: (ה) אשרי מי
שאל יעקב בעזרו, שהבטיחו
הקדוש ברוך הוא הנה אנכי
עמך ושמרתיך והשיבותיך
(בראשית כ"ח) ולמה אשרי
לפי שהוא עושה שמים
וארץ ואת הים וכיון שהכל
שלו יש בידו לשמרו בים
וביבשה אבל מלך נצר ודם
אם שומרו ביבשה אין יכול
לשמרו בים: (ו) השומר
אמת לעולם. לסוף דורות
רבים הוא מקיים ושומר
אמתת הבטחתו:
יעוד

המעמר

קמו (א) הללויה, נצר
כתב הכנס המבאר
בתחלת שיר הקודם שלדעת
המעתיקים השירים האלה
חוברו מאת הנביאים בימי
בית שני, ולכן לא לזר יחשב
אם עוד נקריב הזמן ונאמר
כי בימי המשמנאי יסודתם
ולכן ידבר פעם מפלאי
הילירה ופעם מקסד ה'
על יריאיו כי נצר אמרנו
כי בעת ההיא רבים מבני
עמנו נזרו אחר וילכו
אחרי הנלי הגוים ויהבלו
(אך שיר קמ"ה אשר נאס
דוד יבנה אין ליחס אותו
לאיש

תהלים קמה קמו

(יט) רצון יראיו יעשה
ואת שועתם ישמע ויושיעם:
(כ) שומר יהוה את כל אהביו
ואת כל הרשעים ישמיד:
(כא) תהלת יהוה ידבר פי
ויברך כל בשור שם קדשו
לעולם ועד:

קמו

החפוררות לבטוח בה' ולא באדם, ומספר מקצת דרכי ה'.

(א) הללויה

הללי נפשי את יהוה:
(ב) אהללה יהוה בחיי
אומרה לאלהי בעודי:
(ג) אל תבטחו בנדיבים
בבן אדם שאין לו תשועה:
(ד) תצא רוחו ישב לאדמתו
ביום ההוא אבדו עשתנתיו:
(ה) אשרי שאל יעקב בעזרו
שברו על יהוה ואלהיו:
(ו) עשהו שמים וארץ
את הים ואת כל אשר בהם
השמר אמת לעולם:
(ז) עשה משפטו לעשוקים
נתן לחם לרעבים
יהוה מתיר אסורים:

ת ה ל י ם ק מ ה ק מ ו

(יט) ער טהוט, וואס גאטטעס פֿירט יגען בערהאנט, ערהארט איהר שרייען, הילפט איהנען אויס.

(כ) שיטצעט אללע, דיא איהן ליעבען,

אונד ראָטטעט אללע פֿרעפֿלער אויס.

(כא) מיין מונד זאלל לאָב דעם עוויגען זינגען;

אללעם פֿלייש לאָכזינגע דייער הייליגקייט,

עוויגליך אונד איממער!

ב א ו ר ק נ

שפיו ולבו שוים (הרד"ק), וכמו שזכר שלמה המלך ע"ה בתפלתו וגם אל הכרי וגו' (מלכים א' ח' מ"ח):

(כא) תהלה ה' ידבר פי, עד שאעיר כל בשר לנרך את שם קדשו: כל בשר, ר"ל כל בני אדם שהם נכונים לנרך ולא שאר בעלי חיים התחתונים, וכן כי היא היתה אם כל מי (מדברי ראב"עורד"ק):

ק מ ו (א) הללויה, שם

השיר: (ג) בכר אדם, כנר הערנו פעמים שהשם זה כנוי לגנאי ואמר אל חנטחו ננדינים שכל אחד מהם אינו כי אם שן אדם שאין לו כח להושיע את עצמו ואף כי אחרים. בי טעם אין לו תשובה משתמע לתרי אפי לו ולאחרים: (ד) עשחנותיו, ר"ל משחנותיו כמו אולי יתעשת אלהים לנו, יתשוב בדכתיב אלהים יתשן לי (הראב"ע):

יעודד

ה מ ע מ ר

לאיש אחר, ומעמה אבאר לך כל המקומות במזמורים האלה אשר על מעמד האומה בעת ההיא בפרט. (ג ד) אל חבטו וגו', אמר זה על הנוטחים במלכי יון ושרי לבאותיהם. (ז) עשה משפט, נגד ישראל שהיה אז עשוק וכלוך כל הימים ורנים התחבאו בעירוס ומוסר כל במערות ויערי' ורנים הלכו שני לפניך.

ק מ ו

אנאייפֿערונג, בור אויף גאטט אונד ניכט אויף מענשען צו פֿערטרויען.

(א) הללויה.

דען עוויגען לאָבע מיינע זעלע!

(ב) איך לאָבע מיינען גאָטט, זאָ לאָנגי איך לעבע (מיין זאָיטענשפיעל ערטאָנט דעם עוויגען, זאָ לאָנגע איך דאָ בין.

(ג) פֿערטרויעט ניכט אויף פֿירשטען,

אויף מענשענקינד, דאָ וועניג העלפֿען קאָן.

(ד) דער גייסט פֿערלעסט איהן,

דאָן קעהרט ער וויעדער הין צו זיינער ערדע,

אויס איזטס מיט זיינען ווייזעסטען ענטוורפֿען.

(ה) וואָהל דעם, דער יעקב'ס גאָטט צור הילפֿע האָט,

דער אויף דען העררן פֿערטרויט, אויף גאָטט,

(ו) דער היממעל, ערדע, מעער אונד אללעם!

וואָס אין איהנען איזט, געשאַפֿען,

דער טרייא אונד וואָהרהייט עווג העלט!

(ז) דער אונטערדריקטען רעכט פֿערשאַפֿט,

דער שפיוע גיבט דען הינגריגען.

דער עוויגע לאָזט געבונדענע,

דער

תהלים קמו קמו

(ח) יהוה פקח עורים

יהוה זקף כפופים

יהוה אהב צדיקים:

(ט) יהוה שמר אתגרים

יתום וארמנה יעודד

ודרך רשעים יעות:

(י) ימך יהוה לעולם

אלהיך ציון לדר ודר הללויה:

(ט) יעודד. לשון כז:
(י) ימלך ה' לעולם. יקיים
את מלכותו בגאולת בניו:

קמו (א) כי טוב זמרה.
כי טוב לומר לו:
לחמה

באור

(ט) יעודד, יקיים על
רגליהם כטעם ונתעודד
ללעיל (שיר ב'): ודרך
רשעים יעות, יסבב סבות
לעות דרכם שלא ימלא
שאלתם ולא יקום חפצם
(ראב"ע): (י) ימלך ה',
ה' הוא ככה הוא ראוי
להיות מלך ולו לבדו תאות
המלוכה (הנ"ל): אלהיך
ציון, כלומר ואותו השם
שככה דרכו ומעלליו הוא
אלהיך ליון ששמו יקרא עליו
ואשריך העם שה' אלהיו:

קמו

ההלוח ה' על כמה מעלות טובות שהטיב לנו.

(ח) הללויה

כי טוב זמרה אלהינו

כי נעים נאווה תהקה:

(ג) בונה ירושלם יהוה

גדתי ישראל יכנס:

(ג) הרופא לשבורי לב

ומחפש לעצבותם:

(ד) מזנה מספר לכוכבים

לכלם שמות יקרא:

(ה) גדול אדונינו ורב כח

לתבונתו אין מספר:

קמו (א) זמרה, שם

הפעול כמו ליסרה
אחכס (ראב"ע): כי נעים,
וכי נאווה תהלה לאלהינו,
מלת כי תשרת בעבור שנים
(מהנ"ל): (ב) בונה וגו',
לעד שחזר השיר בימי
עלותם מבבל. (ג) לשבורי
לב, הם חבילי ליון
(ראב"ע), דהיינו שרמו
עליהם, אבל הכוונה יתכן
יותר על הכלל, כלו' שהוא
רופא לכל שבורי לב כמו
שראינו בעינונו שנת' חבילי
ליון: לעצבותם, לשון עלב,
והראב"ע אמר ולפי דעתו
שהוא כמו נועם, שהנוגע
בעלב גדול בעבורם ע"כ,
והוא

מעודד

המערה

(ח) ה' פקח עורים, לדעתי הכוונה על עם ה' אשר עתה ישנו בחשך כי עוד יראו אור גדול וכוונת
ימשך היטיב אל המאמר השני כאשר יבין הקורא. (ט) ה' שומר אחגרים, על אותם אשר גרו
בארץ נכריה בארץ (סיריען) ומכרים, כי גם שם לא נמו ולא שקטו מחמת המליך כזכר בספר
ששמואלים. יתים ואלמנה, נגד אותם אשר בעליהן ואביהן נהרגו או נספו במלחמה. ודרך
רשעים, על האוינים.

ת ה ל י ם ק מ ו ק מ ו

ב א ו ר ק נ

- (א) דער עוויגע מאַכט בלינדע זעהענר,
- דער עוויגע ריכטעט דיא געבייטען אויף,
- דער עוויגע ליעבט גערעכטע מעננער,
- (ב) דער עוויגע שיטצט דיא פֿרעמדלינגע,
- ער ריכטעט וויטווען אויף אונד וויאזען,
- אונד פֿיהרט אויף קרוממען פֿפֿאָד דיא פֿרעפֿלער.
- (ג) דער הערר רעגירעט עוויגליך,
- דין נאָטט, דורך אַללע צייטען, ציון! הללויה!

ק מ ו

דאָנק פֿיר דיא פֿאָם אַללגיטיגען אונד ערווייענע-
נען יאָ פֿיעלען וואָהלט האַטען.
(א) הללויה.

- (ב) דען קעכטליך איזט עם,
- אונזערם גאָטטע לאָב אַנשטיממען.
- וואָלך לאָבעוואָנג איזט שאַן אונד ליעבליך.
- (ג) דער הערר ערבייט ירושלים,
- פֿערוואַמעלט וויעדער ישֿראל'ס פֿעריאַגטע;
- (ג) צערבראַכענע הערצען היילט ער,
- פֿערבינדעט איהרע שמערצען.
- (ד) דער שטערנע צאָהל האַט ער בעשטימטט,
- אונד נעננעט אַללע זיא מיט נאָמען.
- (ה) גראָם איזט אונזער הערר, אונד אַללגעוואַלטיג,
- אונאויסשפֿרעכליך זיין פֿערשטאַנד.

דער

והוא הנראה נכון לע"ד
בעבור ומחשבו, או אולי
שיאמר בן דרך מליצה גם
על העלם ובתרגום הרב
ז"ל: (ד) מונה, בעבור
שהזכיר נדחי ישראל שהם
מפוזרים בכל הארץ הזכיר
בנוד זה מונה מספר
לכוכבים המפוזרי' בגלגל
העליון והוא ידעם כלם,
והנה יהי הפרש בין מנין
ומספ' כי מספר הוא הפרט
ומונה מספר הכל קרוב
מגזרת מנין (ראב"ע).
נראה לי כוונת הרב ז"ל
בתיבת מנין מלשון מנין
אותו לדין, שגזר ממנו
השם ממונה, ויהי' טעם
שם מנין (חיינו בעשטימט)
טע למהל' וזה שתרגם הרב
ז"ל כאן תיבת מונה (בע"ז
טטימט), כלומר שהוא ברא'
והכינום והעמידם לאותו
המספר: לבלם שמוח
יקרא, וכן אמר ישעי'
הי' ביא לבלם בשם יקרא
לפי הטעם שהנחנו לעיל
במלת שם שהוא ענין עלמו'
הדבר ואיכותו כלו' שהטביע
לכל אחד מהם מקומו
ומהלכו ומתנוונתו ומעמד
הנרואים אשר בו, כי כבר
הסכמו כל החכמי' החזקוני'
שיש לכל כוכב וכוכב
מיני נרואים כפי מזגו וכוחו
הדריס עליו כמו אנתו
ברואי הארץ דרי' על הארץ
שהיא ג"כ כוכב בין שאר כוכבי לכת: (ח) גדול אדונינו, כי מלך בשר ודם שיש עליו להנהיג
מדינות רבות ילצה נוחו להנהיג' כלם כאחד הקרובות והרחוקות, ואם יהיה בו הכח לא תהיה
בו התבונה, אבל אדונינו מנהיג את כל העולם בהנהגה ישרה, כי כחו וחזונו שניהם בלתי
בעל תכלית (מרד"ק): לחבונחו אין מספר, אשר רד"ק וז"ל, פי' לדברים שיש לו תבונה בה'
אין מספר, אין נאום תבונה מספר כי תבונה ממין האיכות ומספר ממין הנמות, לפיכך נריך
לפרשו כך, כי נאום תבונה אין חקר, וכן הוא אומר אין חקר לתבונתו ע"כ, אבל שנת הרב
ז"ל שיש גם כן לכל איכות הגדל במדרגות החזק הוא או הרפה, והם מענין הנמה הגלתי מתספ'
כידוע לתכמי ההגיון, ולכן באמת נופל ענין מספר להיות נאום מענין תבונה, ובפרט בדבור
גלולי, ואנחנו כבר הערנו לעיל (זיר מ' פ' ו') על ההתדמות שנין ענין מספר וענין ספֿר,
וזה שתרגם הרב כאן אין מספר (חונאויטשפרעכליך), ויהיה טעם השם בעצם מספר החלוס
דגדעון (זופטים ז' ט"ו):

(ט) לחמה. מאכלה : לבני עורב. פירשו רבותינו שהוא אבזרי על בניו והקב"ה מרחם עליהם ומזמן להם יתושין מתוך לוחת' וכנסין לחוך פיה': (י) לא בגורת הסוס יחפץ. הקב"ה: לא בשוקי האיט ירלה. ולא בקלות מרוכת שוקי האיט ירלה: (יד) חלב חטים. טוב חטים שמנים: (טז) כפור. גליז"א חלבע"ז: משליך

ב א ו ר

(ו) מעודד וגו', ואע"פ שהוא גדול ורב כח הוא משגיח על העניים והשפלי' והחלשים ומנשא אותם ומשפיל הרשעים המתנאים עדי ארץ (רד"ק), וגם בזה ירמוו עוד על גדאי ישראל ועל אויביהם, כמו שהעיר הראב"ע ז"ל: ענו לה' בחודה, מלשון וענית ואמר' וענו הלויים וכדומה. (ז) המכסה, הטעם שהוא מראה גבורות ונפלאות גם טובו וחסדו בכל זמן ובכל רגע: הרים, אפי' ההרים שהם יבשים וקשי"כ"ש ארץ המישור (הרד"ק): (ט) גותן לכהמה, שאין לה לב לתקן מזון לנפשה (ראב"ע): לחמה, מאכלה (רש"י): לבני עורב, שהם לבנים כהולדם ואמותיהם מניחו' אותן ולא תבאנה להם טרפ' והם נוותים כאילו יקראו לאל בעד טרפם, והקב"ה מזמין להם יתושים ואוכלים אותם, והנה הוא עוזר החלשים שאין בהם יכולת

- (ו) מעודד עננים יהוה משפיל רשעים עדי ארץ:
- (ז) ענו ליהוה בתודה וזמרו לאלהינו בכנור:
- (ח) המכסה שמים בעבים המכין לארץ מטר המצמית הרים תציר:
- (ט) גותן לבהמה לחמה לבני ערב אשר יקראו:
- (י) לא בגורת הסוס יחפץ לא בשוקי האיט ירצה:
- (יא) רוצה יהוה את יראיו את המיחלים לחסדו:
- (יב) שבתו ירושלם את יהוה הללי אלהיך ציון:
- (יג) כי חזק בריחי שעריך ברך בניך בקרבך:
- (יד) השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך:
- (טו) השלת אמרתו ארץ עד מהרה ירוץ דברו:
- (טז) הנתן שלג בצמר כפור כאפר יפוך:

משליך

ה מ ע מ ר

קמו (יג) כי חזק, חזקי אשר גרשו החששנאים את היוגים מעיר הקדש וממלודת ליון חזקי את קומות ירושלים ועיר ליון כנזכר בספר' משנאים. (טז) הנתן שלג, עיין מה שהביא

ת ה ל י ם ק מ ו

ב א ו ר ק נ ב

(ו) דער עוויגע ריכטעט אויף דיא אונטערדריקטען, אונד שטעסט דיא פֿרעפֿלער הוין צור ערדע.

(ז) שטימט דעם עוויגען וועטטגעזענגע אָן! ריהרט אונזערם גאָטטע האַרפֿענשפּיעל!

(ח) איהם, דער דען היטמעל דעקט מיט וואַלקען, דער ערדע רעגען צובערייטעט,

אונד גראַז אויף בערגען וואַכסען מאַכט!

(ט) איהם, דער דעם פֿיעה' זיין פֿוטטער גיכט, דען יונגען ראַבען גיכט, וואַנאָך זיא שרייען.

(י) ער האַט ניכט לוסט אָן ראַססעס שטערקע, אָן מאַנגעסקראַפֿט ניכט וואַהלגעפֿאללען;

(יא) דעם העררן געפֿעללט, ווער איהן עהרפֿירכטעט, ווער נור אויף זיינע גיטע האַפֿט.

(יב) ירושלים! אָ פֿרייזע דיינען העררן! לאַבע, ציון! דיינען גאָטט!

(יג) ער מאַכט דיא ריעגעל דיינער טהאַרע פֿעסט, אונד זענגעט דיינע קינדער אינגעהאַלב;

(יד) ער שאַפֿעט דיינען גרענצען זיכערהייט, אונד זעטטיגט דיך דעם בעסטען וויצענס.

(טו) זענדעט ער זיין וואַרט אויף ערדען, וויא שנעלל לייפֿט זיין בעפֿעהל.

(טז) ער ברינגט שנעע, וויא וואַללענפֿלאַקקען, שטרייעט ריף, וויא אַשע הין.

וויכט

יכולת מעלמן, וכן עשה לישראל שהיו נטושים בגלות מאין נח (הרד"ק), הראה בזה טעם ההמשך לענין שבחי ירושלי' וגו': אשר יקראו, יחס הפעול נותן להם את אשר יקראו דהיינו מאכלס, כן חרגס הרב ז"ל, וזהו ישתלם ככל הענין כפי דרך המליצה: (י) לא בגבורת הסוס יחפץ, פי' שאינו חפץ נאדם שנוטח בגבורות הסוס (הרד"ק). ויפה העיר חכ"אחד מחכמי האומות שנין המזורר בפרט על אויבי עם ה' שהיו נלחמים ברכב ופרשים בדכתיב לעיל (שיר ב') אלה ברכב ואלה בסוסים וחנחמו בשם ה' אֵינו זכיר: בשוקי האישי, עקר גבורת החיש ונחמו בהחנקו עם האויביהו' בשוקיו שיעמוד עליהם ולא יפילהו אויבו וזה שחרגס הרב (וואַנגעסקרזשפֿט), וכן הוא בנחמו הדומה לו (שיר ל"ג) אקר הסוס לתשועה וברוב חילו לא ימלט: (יג) בדרך בניך, יפה אמר הראב"ע ז"ל שגם זה לחזק העיר שניך בניה בקרנה שהם רבים ולא יבושו כי ידברו את אויבי' בשער: (יד) השם גבולך שלום, שחשב בטח מחרב האויב ואין מחריד ועי' חלב חטים ישביעך, שלא יכלו הגדודי' את תבואו' השדה, וגם מן השמים חרד הצרכה, הוא המטר והשלג לרוות ולהשקות האדמה: (טו) השולה אמרהו ארץ, הוא הכער שבא באמרתו ודברו מהרה כעבד שרץ מהרה לעשות רבון אדוניו ולדברו הוא רלונו (הרד"ק): (טז) הנוחן שלג בצמר, יפה אמר הרד"ק וז"ל, דמה אותו לצמר ואע"פ שהוא פחות ממנה בליבון, מפני שלא יכול לדמותו בלובן ממנו בדברים אשר בארץ: כפור, הוא שירד בשחר בימי הקור ודמה אותו לאפר שאינו לבן כמו השלג (הרד"ק), והיותר נכון לפי שהוא דק כאפר: משליך

ה מ ע ר

שהניח החכם המנאר בשם הרד"ק, ילדעתי לא ידמה השלג לצמר במראהו, אך בעבור שינסה הזרעים ויחשם אותם כאלו בגד כמר פרוש עליהם כנודע זאת לעובדי אדמה. כפור, לועז גליז"א ובשמות ט"ז י"ד כתוב יליד"א, ואמרו המעתיקים שהוא gelée (רייך, געפֿרזרע) ער טהויו). (ה"ה).

(יז) משליך קרחו כפתיים. המים מגלדים ונעשין פתיחין פתיחין. ומדרש אגדה כפתיים הכל לפי משא הכריות העני לפי חוסה מלבושיו מיקל עליו: מי יעמוד. שלא יהא לונן בקרתו: (יח) ישלח דברו וימסס. לאותם פתיים: ישב רוחו. רוח מערבי להשנית הקרח ויזלי מים:

קמח (ג) כוכבי אור. כוכבי לילה: חק

ה מעמר

(כ) ומי שפטים, לדעת ידידי מהרמ"ל כי שחרגם: (דעני) כחך וחקך וזעזען זיו ריו געי זעטלע ניכט ערקעכנען, ו! פרויעט חויך חייה רען עוויגען) תהיה הכוונה חף שהנביל את ישראל מכל העמים ההם ללמדם חקים לריקים ומשפטים ישרים בנ"ו הם לא ידעו את משפטיו, אכן יען לא יאות המאמר הזה לחתימת השיר כנודע לכל מבין לזה השביל לפרש כי גם הללויה הוא עוד מן המאמר כלומר גם אתם אשר לא ידעו את דרכיו תנו עוז לאלהי ישראל, ואולי נוכל לפרש כי לא עשה כן לכל גוי" הוא מאמר מוסגר, ומשפטים כל ידעום מוסב על חקיו ומשפטיו לישראל, ושעורו מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל, משפטים כל ידעום כלומר שלא ידעו מקודם.

(יז) משליך קרחו כפתיים

לפני קרתו מי יעמוד:

(יח) ישלח דברו וימסס

ישב רוחו ויזלי מים:

(יט) מגיד דברו ליעקב

חקיו ומשפטיו לישראל:

(כ) לא עשה כן לכל גוי

ומשפטים כל ידעום הללויה:

קמח

תהלות ה' בפי כל ברואיו בשמים ממעל ועל הארץ מתחת.

ה הללויה

הללו את יהוה מן השמים

הללוהו במרומים:

(ב) הללוהו כל מלאכיו

הללוהו כל צבאו:

(ג) הללוהו שמש וירח

הללוהו כל כוכבי אור:

(ד) הללוהו שמי השמים

והמים אשר מעל השמים:

(ה) יהללו את שם יהוה

כי הוא צוה ונבראו:

דבריו קרי. פתח נחתנה. צבאיו קרי ויעמידם

קמח (א) כבר מלתי אזורה זה פעמים רבות כי המליץ לא יבוא בסוד חכמות הטבע, והאיש אשר יבקש זאת מידו אינו אלא שועה, כי המאורר עת חבוא בו רוח המליצה, אך למראה עיניו ישוט, מדבר משית הארץ עד כוכבי מעל כפי אשר יפעלו על עין הרואה, וכלי לחקיר על סבות והשתלשלות הדברים ע"כ חקים נעלמים בהשקפה ראשונה, אולם במליכי הקדש הים להמאורר ספור מעשה נראשית (כחצו בתורת משה) לעינים, (ועיין בבאורי לספר משלי

ת ה ל י ם ק מ ז ק מ ח

ב א ו ר ק נ ג

- (ז) ווירפֿט שאַללען איין אין שטיקקען!
ווער קאָן פֿאַר זיינעם פֿראַסט בעשטעהען?
- (ח) דאָן זענרעט ער זיין וואָרט, עס שמולצט —
לעסט זיינע ווינדע וועהען, עס טהויעט אויף.
- (ט) זיינען וויללען מאַכט ער יעקב קונד,
גאָב ישראל רעכט אונד געזעטץ.
- (כ) זאָ טהאַט ער קיינעם היידענפֿאַלקע,
נאָך אַפֿפֿענבאַרטע איהם זיינע רעכטע.
הללויה!

(ז) משליך קדחו כפחים,
המים מגלדים ונעשים
סתיתין סתיתין (רש"י) וכו' ת'
הרב ז"ל: (יה) וימסם,
לאומם הסמים (הנ"ל):
ישב רוחו, רוח מערבית
להשנית הקרח ויזלו מים
(הנ"ל): (יט) מגיד דבריו
ליעקב, אחר שזכר חקי
ההנהגה שיורה ה' לכל
העמים על ידי נפלאותיו
בנריאה אמר אחר כל זה
יש לכם עוד להודות לה'
בפרט על שהגדיל מסדו
עמכם ונתן לכם חקים
ומשפטים לדיקים בהגלות
עליכם כבוד ה' ובחר אתכם
לעם סגולתו אשר כן לא
עשה לכל גוי בדכתיבו השמע
עם קול אלהים וגו': כל
ידעום, כנוי הפעול על
העמים, כלומר לא הודיע
להם, כדכתיבו מי גוי גדול
אשר לו חקים ומשפטים
לדיקים ככל התורה הזאת:

קמח

ואוואהל דיא היממלישען אלס אויך דיא אירדי
שען געשעפֿע לאָבפרייזען איהרען שעפֿער.

(א) הללויה!

- לאָבט דען העררן פֿאַם היממעל הער!
- לאָבט איהן דאָרט אין יענער האָהע!
- (ב) לאָבט איהן, אַללע זיינע ענגעל!
- לאָבט איהן, אַללע זיינע העערע!
- (ג) לאָבט איהן, זאָננ' אונד מאָנד!
- לאָבט איהן אַללע ליכטגעשטירנע!
- (ד) לאָבט איהן, אַללער היממעל היממעל!
- געוועססער אין דער היממעלסלואַט!
- (ה) אַללעם לאָבע זיינען נאַמען!
- דען ער געכאַט — זיא וואורדען,

קמח (א) הללויה, השיר

הוא מתפרש מעלמו,
יקרא כל הברואים להלל
לה', ויפרוט תחלה השמים
וכל אשר בהם, ואחרי כן
הארץ ומלוואה, ויכלול אחרי
אונד

אונד

כן הטעם באשרו שהודו על ארץ ושמים, הוא אשר הרים קרן לעמו, וזה תהלה גדולה לבני ישראל אשר

ה מ ע מ ר

משלי כרסה ח' וכן הוא הענין כאן כאשר באחר, אך אקדים לך כי תוכן השיר הזה הוא להשנית
דעות נכונות מהבלי הגויים, כי מלבד אשר שמו שמש וירח וכל כוכבי אור מקום מושב אלהים,
והיה להם אלהי הרים ואלהי בקעות אלהי נהרות ואלהי הרוחות, גם שמו כל עם ועם תחת
משלת אל אחד אשר יהיה בעוזרו לעתות בלרה, וכן למלכי ארץ ונכבדיה אשר התפארו היותם
מבני אלהים אשר באו על בנות האדם (הערקען) היה להם לאל המושיע, אותו האל אשר חשבו
לאזני המשפחה והוא שומרם וכלם, אף מלמחי האדמה וסיתו ארץ היו רבים קדושים לאלהים
שונים אשר ישגיחו עליהם בפרט, וכל זה נודע לכל קורא בספורי אלהי הקדמונים (ויטהאָנן
ג'ע), וע"ז אמר בשיר הנוכחי כי לא כן הוא אך ה' לבדו הוא ומלכותו בכל משלה, ואין לכל נברא
כח וממשלה לפעול מה. והתחיל מן השמים כדא דכתיב בראשית ברא אלהים את השמים ואת
הארץ, ואמר: (א) הללו את ה' מן השמים, הכוונה על משרתי עליון שוכני שמים כתרגום
יונתן שבתו את ה' בריאת קדישא, מן שמים שבתו יתיה כל חילו אנגלי מרומא. והפסוק הב' הוא
באור הראשון (ב) הללוהו שמש וירח, כי אך המה מעשה ידיו ורוח אלהים אין בהם.
(ד) והמים אשר מעל וגו', כענין ויבדל בין מים למים. הללו את ה' מן הארץ, עתה דבר

(ו) חק נתן. בהם. זה ישמש ביום וזה ישמש בלילה ולא יעבור אותו חק: (ז) תניני' דגים גדולים: (ח) וברד. גלל"א בלע"ז שלג נייף בלע"ז: וקיטור. ענין שואה שקורין בראינ"ה בלע"ז: רוח סערה. העושה את דברו ושליותו. ואמרו רבותינו שהדברים הללו היו תחלתם גנוזים בשמי' ובא דוד והורידן לארץ לפי שהם מיני פורעניות ואין נאה להם להיות גנוזין במגוריו של הקב"ה: רוממות

הפער

מן הארץ והזכיר תחלה תנינים וכל תהומות כי שב למעלה על המים אשר מעל השמים (כי פסוק ה'ו' הוא אך מאמר מוסגר) וזכר התנינים לפי שהם מפלאי היצירה. (ח) וברד, לועז גלל"א glace (חייז) ענין מרפא לשון ברכות י"ח ב'ד'ה גזיזי דברד א. שלג, לועז נייף בל' איטליא neve (טנעע) ובל"ש neige. וקיטור, פי' ענין שואה בראינ"ה בל"ג: ענין לעיל ל"ה ח'. (ד"ה). עשה דברו, לדעתי הענין שכל אחד מאלה שדבר עשה דברו, והכוונה שאם האז והוא הברק יבער בית וגדיש והברד ישחית את יבול השדה, ורוח סערה יעתוק צורים

(ו) ויעמידם לעד לעולם
חק נתן ולא יעבור:

(ז) הללו את יהוה מן הארץ
תנינים וכל תהמות:

(ח) אש וברד שלג וקיטור
רוח סערה עשה דברו:

(ט) ההרים וכל גבעות
עין פרי וכל ארזים:

(י) החיה וכל בהמה
רמש וצפור כנף:

(יא) מלכי ארץ וכל לאמים
שרים וכל שפטי ארץ:

(יב) בחורים וגם בתולות
זקנים עם נערים:

(יג) יהללו את שם יהוה
כי נשגב שמו לבדו

הודו על ארץ ושמים:
(יד) וירם קרונו לעמו

תהלה לכל חסידיו
לבני ישראל עם קרבן הללויה:

ת ה ל י ם קמח

באור קנר

(ו) אונד ער ערהעלט זיא עוויגליך.

ער גאָב געועטץ, אונאיבערטערטבאָר.

(ז) לאָבט דען העררן, איהר פֿאָן דער ערדע!

זעוואונדער! מעערעסטיעפֿען אַללע!

(ח) בליטץ, האַגעל, שנעע אונד נעבעל!

שטורמווינד, דער זיין געהיים פֿאַללשטרעקט!

(ט) געבירג' אונד אַללע היגעל!

פֿרוֹכטיימע אונד צערן אַללע!

(י) געווילד אונד צאָהמעס פֿיעה!

געווירם אונד לופֿטיגעס געפֿיעדער!

(יא) דער ערדן קעניגע אונד שטאַטען!

איהר פֿירשטען אונד בעהעררשער!

(יב) יונגלינגע אונד יונגפֿרויען,

אום אַלטער, אין דער יוגענד!

(יג) דעם עוויגען נאַמען לאָבע אַללעס;

דען ער אַלליין איזט האָך ערהאַבען;

זיין רוהם געהט איבער ערד' אונד היממעל;

(יד) ער העכט זיינעם פֿאַלקעס האָרן.

איין לאָבגעזאַנג פֿיר זיינע פֿרײַנדע,

פֿיר ישׂראל, איהם פֿערוואַנדטעס פֿאַלק.

הללויה!

לאָב

אשר הם עם קרובו:
(ח) אשׁוּגוֹ, הזכיר הנהוֹי
באִויר שגם הם מן האֶרֶץ
והם אשׁ כרד שלג וקטור
כי בריאחם מן האֶרֶץ, וחכמי
תולדות מקיימים בראִיות
גמורות (ראב"ע ורד"ק):
(יג) כי נשגב שמו לברו,
ענין שם ה' נכר באֶרֶץ,
ואמר שהוא לבדו נשגב
ואין בברואים נשגב, כלומר
כי הוא לבדו עומד ומהקיים
בעלמו, אבל קיום הברואים
תולה בו ובראִונו. וכפי
אשר הערנו לעיל (שיר
נ"ח) במלת לבדך, יתכן
לפרשו שנשגב שמו שהוא
לבדו יסיד ומיוחד, והענין
אחד באמת, כי אחדותו
מעיד על נאמנותו ונאמנותו
על אחדותו כידוע להחכמי:

המעמר

לורים וישנר ארזים, בנל
זאת גם המה אך עושים
דברו הטוב כמו השלג
והקישור (והוא האידילאשר
מהם יתהוו העננים) והם
ירו את הארץ והולידה
והלמיחה ואין שום כח רע
(כאשר יחשבו העמים)
אשר יוכל להשחית ולחבל.
(יא) מלכי ארץ, כאשר

אמרו שגם למלכי ארץ אין להם אל אחר אשר יחסו בללו. (יב) בחורים, גם זאת מודעת
כי הנזים האמינו כי יש אל אשר יגן בעד הנחורים ואל אחר בעד הנחולות וכן לזקנים,
ולכן אמר הנל הוא אך אל אחד לכולמו ואותו יהללו. (יד) וירם קרן לעמו, כבר אמרתי
לעיל (קמ"ז) כי המשה המזמורים האלה לדעתי בימי המשמנאים נוסדו, ונודע הוא כי רבים מבני
ישׂראל עזבו את קדוש ישׂראל ונזוּרו אחר, ולהחזיק אמונת אבותם בלב העם תקן המשורר
השיר הזה, ולכן חתם שאם כל העם, בחורים וגם בתולות, זקנים עם נערים, כלם פה
אחד יהללו את שם ה' אז ירים קרן לעמו וגומר.

תהלים קמט

קמט

שיר חדש על רוממות האל.

(א) הללויה

שִׁירוֹ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ
 תְּהַלְּתוּ בְּקֹהֶל חֲסִידִים:
 (ג) יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֲשׂוֹ
 בְּנֵי-צִיּוֹן יִגִּילוּ בְּמַלְכָם:
 (ג) יְהַלְּלוּ שְׁמוֹ בְּמִחּוֹל
 בְּתֶרֶף וּכְנֹר יִזְמְרוּ-לוֹ:
 (ד) כִּי-רוֹצֵה יְהוָה בְּעַמּוֹ
 יִפְאַר עֲנוּיִם בִּישׁוּעָה:
 (ה) יַעֲלֶזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד
 יִרְנְנוּ עַל-מִשְׁכְּבוֹתָם:
 (ו) רוֹמְמוֹת אֵל בְּגִרּוֹנָם
 וְהִרְבּוּ פִּיפְיּוֹת בְּיָדָם:
 (ז) לַעֲשׂוֹת נִקְמָה בַּגּוֹיִם
 תּוֹכְחוֹת בְּלֵאמִים:
 (ח) לְאַסֹּר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִּים
 וּנְכַבְּדֵיהֶם בְּכַבְּלֵי בְרוֹזַל:
 (ט) לַעֲשׂוֹת בָּהֶם וּמִשְׁפָּט כָּתוּב
 הַדָּר הוּא לְכָל-חֲסִידֵי הַלְּלוּיָהּ:

הללויה

ר ש י

קמט (ו) רוממות אל בגרונם. והם לתרץ פיפיות בידם: (ח) זקים. שראות: (ט) משפט כתוב. ונתתי את נקמתי וגומר (יחזקאל כ"ה). ואם תאמר עדיין לא נולד יחזקאל כשאמר דוד זאת נתנבא דוד על קץ הגולה וכשיבא הקץ כבר כתב הוא המשפט זה ימים רבים:

תהלים קמט

קמט

לאֲבָגְעוּ אֲנִי אוֹיֵף דִּיא עֲרֵאכְעֵנְהִיט דַּעַם אֲלֵל־
מַעֲטִיגַעַן.

(א) הללויה!

זינגט איין נייעס ליעד דעם העררן,
זין לאָב אים קאָהרע זיינער פֿראַממען!
(ב) עם פֿרייע זיך זיינעס שטיִפֿטערס, ישראל!
ציון'ס קינדער פֿראָהלאַקקען איהרעס קעניגס,
(ג) אונד לאָבען איהן אים רייהענטאַנץ,
אינד ריהרען פּוֹיקען איהם אונד האַרפֿען;
(ד) דען ער איזט זיינעס פֿאַלקע גנעדיג,
אונד קראַנט מיט זעג דיא אונטערדריקטען.
(ה) נון פֿרייען זיך זיינעס רוהמס דיא פֿראַממען,
פֿראָהלאַקקען לויט אויף איהרעם לאַגער;
(ו) לאָב גאָטטעס פֿיהרען זיא אים מונדע,
צווייאַשניידיג שווערדט אין איהרער האַנד,
(ז) אונד איבען ראַכע אַן באַרבאַרען,
ציכטיגונג אַן שטאַטען אויס;
(ח) אונד כינדען איהרע קעניגע מיט קעטטען,
מיט אייזערנען פֿעססעלן איהרע ערלען,
(ט) דאָז אורטהייל, דאָז געשריעבען שטעהט,
אַן איהנען צו פֿאַללציעהען,
עהרענפֿאַלל פֿיר זיינע פֿראַממען.
הללויה!

אויפֿ=

ב א ו ר

קמט (א) הללויה, הנה השיר הזה שנח לה' בני ישראל כלבד, על היותו אלהיהם ומלכס
בפרט: שיר חדש, כלומר לא יהיה להם די צעירים האלה הכתובים אלא הם יחדשו
לו שיר (רד"ק): חסידים, וכן ענוים דלקמן בנוי לעם ישראל: (ב) בעושי, לשון רבים כמלת
אלהים כלסון תפארת, וכן איה אלהי עושי (ראב"ע ורד"ק): (ג) במחול, כי כן היה דרכס
בימים ההם לשיר במחולות כנוכר כמה פעמים בספרי הקדש, ואולי שהוא שם כלי שיר, כמו
על מחלת, לשון חלילים, וכן בשיר הסמוך: (ה) יעלו, ישראל כבוד האל שהוא גם כבודס:
על משכבוהם, אשר הם שוכנים עליהם צנעת וצמזמה: (ו) רוממות אל בגרונם, אמר ר'
משה כי ישחו השם בנואס למלחמה (ראב"ע), וכן מלינו ביהושפט (ד"הי ב' כ"א), ובתיב
עוד אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו צבס ה' אלהינו זוכיר: וחרב פיפיות, בעלת שתי פיות,
דרך מליכה, כלומר חרב חדה שאין מי יעמוד נגדה: (ט) משפט כחוב, בתורה ונבואות, כי דס
עבדיו יקום וכדומה: הדר הוא, ומה שהס ונחרים לעשות משכט בלאומים הנה זה הדר
לכל ישראל:

ת ה ל י ם ק נ

ק נ

לחודות לה' בכל מיני הלולים.

(א) הַלְלוּהוּ

הַלְלוּ-אֵל בְּקֹדֶשׁוֹ

הַלְלוּהוּ בְּרִקִיעַ עֲזוֹ:

(ב) הַלְלוּהוּ בְּגִבּוֹרֹתָיו

הַלְלוּהוּ בְּרֵב גְּדֻלוֹ:

(ג) הַלְלוּהוּ בְּתִקְעַ שׁוֹפָר

הַלְלוּהוּ בְּנִבְל וְכִנּוֹר:

(ד) הַלְלוּהוּ בְּתֶף וּמָחֹל

הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעִגָּב:

(ה) הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי-שִׁמְעַ

הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה:

(ו) כָּל הַנְּשָׁמָה תְהַלֵּל יְהוָה

הַלְלוּ-יְהוָה:

ר ש י

קנ (ד) במינים ועוגב. מיני כלי שיר הם: (ה) נללללי שמע. שם דבר כמו שמע בסגול ומפני האתנחתא הוא נקוד קמץ גדול ולכך טעמו למעלה תחת השי"ן:

ה מ ע מ ר

קנ (ה) בצלצלי שמע, כתב רש"י שם דבר וכו', והוא כמו לשמע אוחן (למעלה י"ח מ"ה), ולדעת ידידי ר' יוסף ווייסע נ"י יהיה מלת שמע פה מענין וישמע שאלו את העם (ש"ט"ו ד') שהוראתו אסיפה וקינון, ולא יהיה ענינו אחד עם נללללי תרועה כדעת המבאר ז"ל.

אויפֿרױף, אין אללען ארטען דאנק בעגען דע
אללפֿאטער אויסצושפרעכע

(א) הללויה!

לאַבעט גאָטט אין זיינעם הייליגטהומע!
לאַבעט איהן אין זיינער אללמאַכט פֿעסטע!

(ב) לאַבעט איהן אין זיינען וואונדערטהאַטען!
נאָך זיינער גראָסען העררליכקייט!

(ג) לאַבעט איהן מיט קלאַנגע דער פּאָזינען!
לאַבעט איהן מיט האַרף אונד פּאַלטער!

(ד) לאַבעט איהן מיט פּויק אונד ריינען!
מיט זאַיטענשפּיעל אונד פֿלעטען!

(ה) לאַבעט איהן מיט העללעם צימבעלקלאַנג!
מיט שמעטטערנדעם געטעז דער צימבעלן!

(ו) לאַבעט דען עוויגען, וואָס נור אָדעם האָט!
הללויה!

ב א ו ר

קנ (א) בקדשו, אָמר ר' משה בקדשו השמים, וכנה ברקיע עזו כמו ועזו בשחקי. ור' יהודה הלוי אָמר בקדשו הוא ההיכל, ורקיע עזו הוא הארץ (ראב"ע). והכוון שהשם בקדשו כאן כולל כל הנריאה כי כבוד ה' מלוא כל העולם כלו, וכן ברקיע עזו ככל מקום שיתפשט שם עזו וגבורתו שהוא ג"כ מלוא כל העולם כלו. וזכר גבורתו וקדושתו, מטעם שהערונו כבר בענין אלה ב' המדות (שיר כ"ט): (ד) במינים ועגב, אָמר הראב"ע ו"ל, זה הכלל אין דרך לדעת אלה כלי הנגונים כי כלים לנגונים הרבה ימלאו בארץ ישמעאל ואנשי אדום לא ראום, גם יש באדום כלים לא שמעום חכמי ישמעאל ע"כ, ועל שם עוגב אָמר חד מן חבריא שהוא לשון עגבים (פי"זע ד'חשור בלע"ז): (ה) בצלצלי שמע, המשמיעים קול גדול, וכן אָמר ב"ד"הי במללתיים להשמיע, וכן בכלללי תרועה. המשמיעים קול תרועה (רד"ק): (ו) כל הנשמה, וכל אשר נשמת רוח חיים באפיו יהלל יה: ומה נאה אף נעים השיר הכולל הזה בסוף כל התהלות הנכללי' בזה הספר, ידמה כאילו מרוב הקולות והנגונים והמשוררים האלה תמלא כל הנפש מקדושת וגבורת ה' ותרומם לאל אלים, יהי שמו מברך מעתה ועד עולם.

ו היו לרצון אמרי פי

ו הגיון לבי לפניך ה' צורי

א שר בחסדך הגדול עזרתני עד כה

ל השלים המלאכה הזאת עד תמה.

ב רוך יהוה לעולם אמן ואמן.

אזכרת אהבה

לכבוד החכם היקר כהר"ר

א י צ ק א י י כ ל

חבר להכרת שוחר הטוב והתושיה

מאת אהבו וריעו

יואל ברי"ל

מכתב.

יתר שאח ויתר כבוד הנחלתנו

אחי! בהעלותך את זכרוני

על פתח זכרון נר דורנו

אשר שמת בספר נגד אחינו*

להראותם כבוד איש והדרו

אשר ה' אלהיו חפץ ביקרו.

אכן מה יקרו לי רעיד

כי אזכרה מקדם פעליך

עח הלחמך נגד כל התלאות

מלחמת המדע בלי להלאות

עדי נצחת ופנית לך המסלות

עדי דרכה על במתי המעלות.

אם גם גדלתי אני ועשיתי פרי

הן רבים הנוטעים אשר היו בעוריי

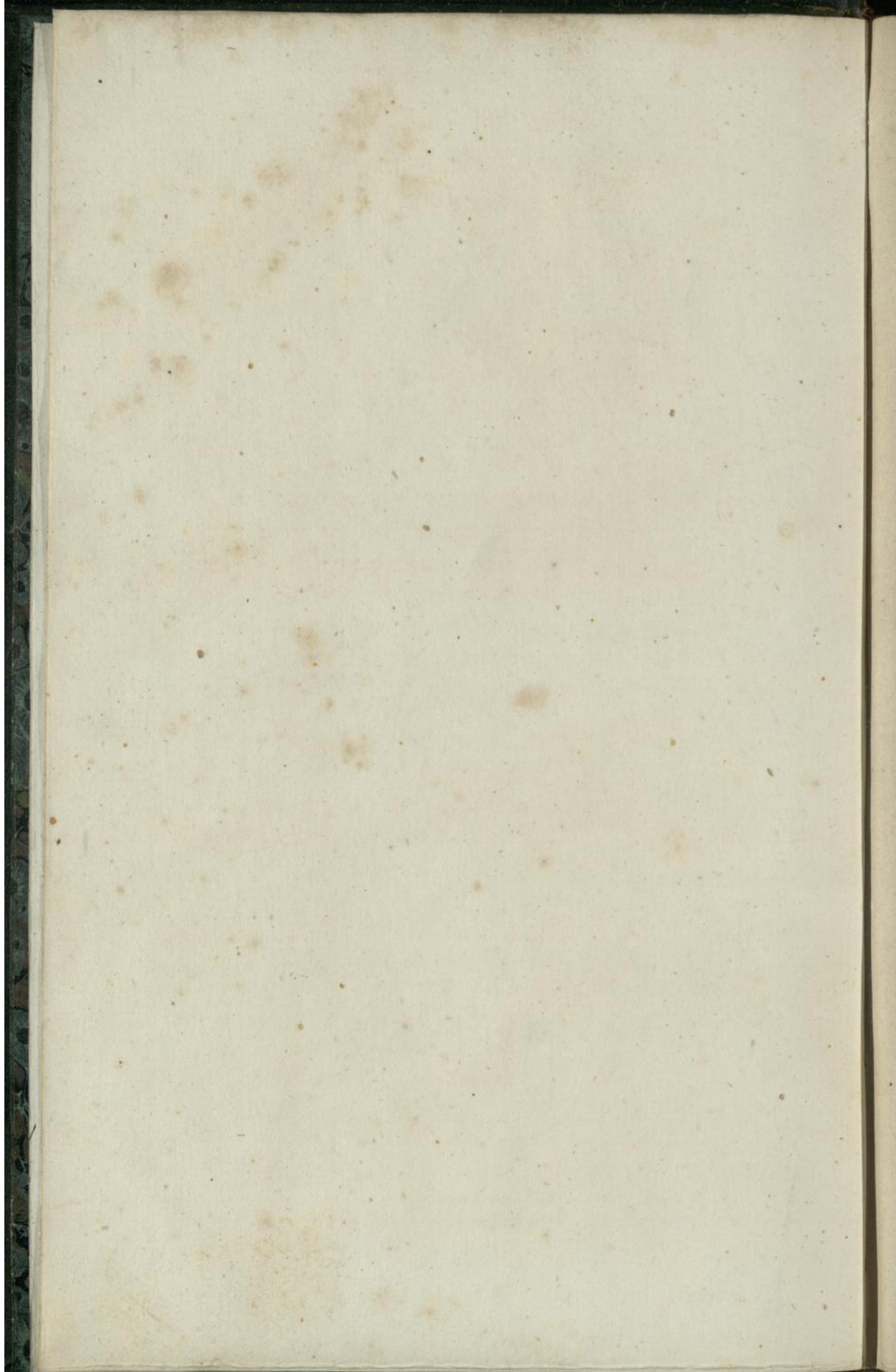
שושנה אשר לקטת אתה מבין החוחים

אם כעת תשמחך בריח נוחים

פועל ירך זאת ויגיע כפיך

לכן אשריך, אחי! אשריך!

(* מולדות רבינו החכם משה בן מנחם, ברלין תקמ"ט.)

81 pros. 1925

K. 6094

